

**BİR SİYASİ PARTİ OLARAK TÜRKİYE İŞÇİ
PARTİSİ'NİN HALKA ULAŞMADA KULLANDIĞI
İLETİŞİM STRATEJİLERİ**

Doktora Tezi

Canver ÇELİK

Eskişehir 2023

**BİR SİYASİ PARTİ OLARAK TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ’NİN HALKA
ULAŞMADA KULLANDIĞI İLETİŞİM STRATEJİLERİ**

Canver ÇELİK

DOKTORA TEZİ

**Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Aralık 2023**

*Bu tez çalışması BAP Komisyonunca kabul edilen 1807E266 no.lu proje kapsamında
desteklenmiştir*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Canver ÇELİK'in "Bir Siyasi Parti Olarak Türkiye İşçi Partisi'nin Halka Ulaşmada Kullandığı İletişim Stratejileri" başlıklı tezi 26/12/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca Basın ve Yayın Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof.Dr. İncilay CANGÖZ	
Üye	: Prof.Dr. Kemal YAKUT	
Üye	: Doç.Dr. Erol ÜLKER	
Üye	: Prof. Dr. Gökhan ATILGAN	
Üye	: Prof.Dr. Özgül BİRSEL	

.....
Enstitü Müdürü

ÖZET

BİR SİYASİ PARTİ OLARAK TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN HALKA ULAŞMADA KULLANDIĞI İLETİŞİM STRATEJİLERİ

Canver ÇELİK

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aralık 2023

Danışman: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

Türkiye İşçi Partisi'nin halka ulaşmaya çalışırken kullandığı propaganda stratejilerini araştıran bu çalışma; 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri öncesi ve sonrasında TİP'i ulusal ve yerel düzeyde destekleyen süreli yayınları (gazete, dergi), radyo propaganda konuşmalarını ve seçim afişlerini irdelemektedir.

Araştırma kapsamında, TİP'i destekleyen ulusal ölçekli Sosyal Adalet, Dönüşüm, Kurtuluş; yerel ölçekli Alınteri ve Sömürücülüğe Karşı Savaş dergi/ gazetelerinin seçimlerden 6 ay öncesi ve 6 ay sonrası dönemi kapsayacak şekilde bütün içerikleri ile seçimler öncesi Türkiye Radyolarından TİP adına yapılan 15 radyo konuşması incelenmiştir. TİP'in Türk siyasi tarihinde siyasal iletişim kültürüne kazandırdığı özgün değerın yanı sıra, 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel seçimlerinin partiyi parlamentoya taşıyan bir dönüm noktası olması nedeniyle bu seçim döneminin propaganda stratejilerinin incelenmesi çalışmayı ve ortaya çıkardığı bulguları önemli kılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen süreli yayınlara uygulanan nitel içerik analizi sayesinde çalışmanın ortaya çıkardığı sonuca göre beş süreli yayın içeriğinde, TİP'in propaganda stratejisini karakterize eden bazı ortak özelliklere rastlanmaktadır. Araştırma kapsamında retorik analizi yöntemiyle çözümlenen 15 radyo konuşmasında belirgin bir "hakikat anlatıcılığı" vurgusuna rastlanmaktadır. TİP'in propaganda metinleri popülist motifler taşıyor olmakla birlikte, her şeyden önce sosyalist bir parti olması, bilimsel gelişmeleri takip etmesi ve propagandistlerinin büyük oranda aydın, yazar ve bilim insanlarından oluşması nedeniyle sağ popülizmden belirgin biçimde ayrılmaktadır. TİP popülizmi bir amaç olarak değil, kitleleri harekete geçirebilmek ve anlatının gücünü arttırabilmek için bir propaganda aracı olarak kullanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye İşçi Partisi, retorik, propaganda, hakikat anlatıcılığı, popülizm

ABSTRACT

COMMUNICATION STRATEGIES USED BY THE TURKISH WORKERS' PARTY AS A POLITICAL PARTY TO REACH THE PUBLIC

Canver ÇELİK

Department of Journalism

Anadolu University, Institution of Graduate Schools, December 2023

Supervisor: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

This study investigates the propaganda strategies used by the Turkish Workers' Party (TİP) while trying to reach the public; It examines the periodicals (newspapers, magazines), radio propaganda speeches and election posters that supported TİP at the national and local level before and after the 10 October 1965 Parliamentary General Elections. Within the scope of the research, national-scale Sosyal Adalet, Dönüşüm, Kurtuluş; local-scale Sömürücülüğe Karşı Savaş and Alinteri all contents of magazines/newspapers, covering the period 6 months before and 6 months after the elections, as well as 15 radio speeches made on behalf of TİP from Turkish Radio Stations before the elections, were examined. In addition to the unique value that TİP brought to the culture of political communication in Turkish political history, the examination of the propaganda strategies of this election period makes the study and its findings important, as the 10 October 1965 Parliamentary General elections were a turning point that brought the party to the parliament. According to the results of the study, thanks to the qualitative content analysis applied to the periodicals examined within the scope of the research, some common features characterizing the propaganda strategy of TİP are encountered in the content of the five periodicals. A distinct emphasis on "truth telling" is found in the 15 radio speeches analyzed using the rhetorical analysis method within the scope of the research. Although TİP's propaganda texts carry populist motifs, it differs significantly from right-wing populism because it is, above all, a socialist party, it follows scientific developments, and its propagandists largely consist of intellectuals, writers and scientists. TİP used populism not as a goal, but as a propaganda tool to mobilize the masses and increase the power of the narrative.

Key Words: Turkish Workers' Party, rhetoric, propaganda, truth telling, populism

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında desteğini hemen hiçbir konuda esirgemeyen, sabrı, inancı, bilgisi ve engin ferasetiyle varlığını her daim yanımda hissettiğim danışmanım Prof.Dr. İncilay Cangöz'e; çalışmayı tarih bilgisi ve perspektifi gerektiren noktalarda ufuk açıcı ve çok kıymetli önerileriyle aydınlatan Prof. Dr. Kemal Yakut'a; Ankarada olmasına rağmen tez konusunun belirlenmesinde büyük emeği geçen, alanyazında ve çözümlemede başvurulmuş önemli kaynakları literatüre kazandırmış olan ve çalışmaları itibariyle bu tez konusunda Türkiye'de danışılabilinecek en yetkin isimlerden biri olan Prof.Dr. Gökhan Atılğan'a; çok değerli değerlendirmeleri ve yerinde eleştirileriyle yol gösteren ve çalışmaya zenginlik katan Doç.Dr. Erol Ülker'e; titiz incelemeleri ve biçimsel uyarılarıyla çalışmaya büyük katkı sağlayan Prof.Dr. Özgül Birsen'e öncelikli teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmaya muhtelif katkılarından dolayı sevgili meslektaşlarım ve arkadaşlarım Araş. Gör. Dr. Rahime Özgün Kehya'ya; Araş. Gör. Alper Hakan Yavaşçalı'ya ve Araş. Gör. Ferhat Yasav'a teşekkür ederim. Elbette sevgili eşim Ceren Çelik'e de bu süreçte yanımda olduğu için teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmayı, Gaziantep'in Çapalı köyünden Azap Ali'nin oğlu çoban Hamdi Doğan'a (Hamdoş) ve 1960'ların Türkiyesinde onun gibi TİP'e inanmış ve gönül vermiş daha nice emekçiye ithaf ediyorum.

26 /01/ 2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Canver ÇELİK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
BİR SİYASİ PARTİ OLARAK TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ’NİN HALKA ULAŞMADA KULLANDIĞI İLETİŞİM STRATEJİLERİ.....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
COMMUNICATION STRATEGIES USED BY THE TURKISH WORKERS' PARTY AS A POLITICAL PARTY TO REACH THE PUBLIC	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	9
1.2. Amaç	10
1.3. Önem.....	10
1. ALANYAZIN.....	11
2.1. Propaganda ve Siyasal İletişim.....	11
2.1.1. Propaganda tanımları.....	12
2.1.2. Tarihsel süreçte propagandanın değişen anlamları.....	18

2.1.2.1 Erken dönem propaganda uygulamaları.....	18
2.1.2.2. 20. Yüzyılın başlarında propaganda	19
2.1.2.3. Propagandadan siyasal iletişime.....	24
2.1.2.4. Siyasi parti propagandası	29
2.1.2.5. Siyasi parti propagandası ve ideoloji ilişkisi	31
2.1.3. Siyasi parti propaganda stratejileri, türleri, taktikleri ve teknikleri.....	35
2.1.3.1. Propaganda stratejileri.....	35
2.1.3.2 Propaganda türleri	39
2.1.3.3.Propaganda taktiği	42
2.1.3.4.Propaganda teknikleri.....	45
2.1.4. Propagandada siyasal simgelerin yeri	48
2.1.4.1.Bir siyasal simge olarak parti liderliği.....	48
2.2. Türkiye İşçi Partisi.....	52
2.2.1. TİP Kurulurken: Türkiye İşçi Partisinin doğduğu siyasal, toplumsal kültürel, uluslararası ve iktisadi koşullar	53
2.2.1.1.Siyasal koşullar.....	55
2.2.1.1. 1. 27 Mayıs ve siyasî partiler.....	59
2.2.1.1.2. İslamcı ve milliyetçi siyasal partilerin oluşumu.....	67
2.2.1.2.Toplumsal yapı	71
2.2.1.2.1.Sendikalar	71
2.2.1.2.2.Sanat ve toplumsal gerçekçilik akımı.....	73
2.2.1.3. Ekonomik koşullar	76
2.2.1.4. Uluslararası koşullar	81
2.2.2. TİP ve İdeolojisi	83
2.2.2.1. TİP'in sosyalizm kavrayışı.....	84
2.2.2.2. TİP açısından mücadelenin öncülüğü	86
2.2.2.3. TİP ve Türkiye'nin toplumsal düzeni.....	94

2.2.2.4.	<i>Behice Boran ve propaganda kavrayışı.....</i>	100
2.2.2.5.	<i>İletişim sosyolojisi açısından Türkiye İşçi Partisi, yayınlar ve propaganda</i>	103
3.	YÖNTEM.....	112
3.1.	Araştırmanın Modeli.....	112
3.2.	Araştırmanın Tekniği.....	114
3.3.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	118
3.4.	Araştırmanın Sınırlılıkları.....	120
3.5.	Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerliliği.....	120
4.	BULGULAR VE YORUM	121
4.1.	Gazete ve Dergilerin Künye ve İçerik Bilgileri	121
4.1.1.	Sosyal Adalet dergisi künye bilgileri.....	121
4.1.2.	Sosyal Adalet dergisi içerik bilgileri	122
4.1.2.1.	<i>Abidin Dino desenleri ve TİP idealleri.....</i>	125
4.1.3.	Dönüşüm gazetesi künye bilgileri.....	135
4.1.4.	Dönüşüm gazetesi içerik bilgileri	135
4.1.5.	Kurtuluş gazetesi künye bilgileri.....	140
4.1.6.	Kurtuluş gazetesi içerik bilgileri	140
4.1.7.	Alınteri gazetesi künye bilgileri.....	144
4.1.8.	Alınteri gazetesi içerik bilgileri	145
4.1.9.	Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesi künye bilgileri.....	146
4.1.10.	Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesi içerik bilgileri.....	147
4.2.	Kapitalizm ve Emperyalizm Karşıtlığında Toplumculuk: TİP Propagandasının Türkiye'nin Toplumsal Düzeni Doğrultusunda İncelenmesi	150
4.2.1	TİP'in organik aydınları ve karşı hegemonyayı inşa.....	161
4.2.2.	TİP propagandası ve Lenin (Leninist) tipi propaganda.....	164

4.3. Türkiye Devriminin Gerçekçi Bir Yolu: TİP Propaganda Metinlerinde Sosyalist Devrim Stratejisi.....	178
4.4.TİP Propagandasının Sosyalist Savları Kitlelerin Somut Sorunlarına Bağlarken Yoğunlaştığı Konular	185
4.4.1. Seçim sonrası analiz.....	191
4.4.2. Anayasayı savunmak	194
4.4.3.Dış politika	196
4.4.4. “Kendine oy ver”.....	207
4.5. TİP Yayınlarında Kullanılan Dil ve Anlatım.....	214
4.6.TİP Logosu	231
4.7.Türkiye’de 27 Mayıs Sonrası Radyonun Politik ve Toplumsal İşlevi.....	236
4.8. “Oy avcılığına” Karşı “ Hakikat anlatıcılığı” : TİP Radyo Konuşmaları.....	238
4.8.1. Mehmet Ali Aybar’ın radyo konuşması I.....	241
4.8.2. Yaşar Kemal’in radyo konuşması.....	244
4.8.3.Rıza Kuas’ın radyo konuşması	246
4.8.4.Hamdi Doğan’ın (Hamdoş) radyo konuşması	248
4.8.5. İbrahim Çetkin’in radyo konuşması.....	249
4.8.6. Can Yücel’in radyo konuşması	251
4.8.7. Çetin Altan’ın radyo konuşması I.....	253
4.8.8. Muzaffer Karan’ın radyo konuşması	255
4.8.9. Tarık Ziya Ekinci’nin radyo konuşması	257
4.8.10. Behice Boran’ın radyo konuşması	259
4.8.11. Mahmut Makal’ın radyo konuşması	260
4.8.12. Sadun Aren’in radyo konuşması.....	262
4.8.13. Kemal Nebioğlu’nun radyo konuşması	263
4.8.14. Çetin Altan’ın radyo konuşması II	265
4.8.15. M. Ali Aybar’ın radyo konuşması II	267

4.9. Radyo Konuşmalarının Dil ve Retorik Özellikleri	269
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	272
KAYNAKÇA	280
EKLER	

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 4.1.2.1. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 13. Sayı Nisan 1965.....	115
Görsel 4.1.2.2. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 17. Sayı Ağustos 1965.....	116
Görsel 4.1.2.3. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 17. Sayı. Ağustos 1965.....	117
Görsel 4.1.2.4. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. sayı. Eylül 1965.....	118
Görsel 4.1.2.5. Abidin Dino Görseli. Sosyal Adalet 18. sayı. Eylül 1965.....	119
Görsel 4.1.2.6. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. Sayı. Eylül 1965.....	119
Görsel 4.1.2.7. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. Sayı. Eylül 1965.....	120
Görsel 4.6. TİP Afişi. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu.....	209
Görsel 4.7. TİP Afişi. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu.....	210
Görsel 4.8. TİP Afişi ve Yeni Logosu. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu.....	211

1. GİRİŞ

Günümüzde siyasal iletişim popüler bir kavram. Özellikle seçim öncesinde siyasi partiler yüksek bütçelerle seçim kampanyaları yaptırmakta ve söz konusu çalışmalar yine yeni bir kavram olarak siyasal iletişim uzmanları ve/veya profesyonelleri tarafından yapılmaktadır. Siyasal iletişim olgusu İkinci Dünya savaşı sonrasında yaygınlaşan ve süratle gelişen bir pratik. Siyasal iletişim İkinci Dünya savaşının ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayarak yaygınlaşmıştır. Siyasal iletişimin yanı sıra siyasal alanın yeni bir diğer aktörü de kamuoyu araştırma şirketleridir. Kentel'e göre siyasal iletişim, "temsil sistemi ile toplumsal yaşam arasında özerk bir alan olarak varolan kamuoyunun siyaset ile ilişkiye geçtiği ve siyasal partilerin siyaset adamlarının devreye girdiği bir süreçtir." Dolayısıyla siyasal iletişim siyasal partiler, kamuoyu, temsil sistemi ve toplumsal yaşam olmak üzere çok boyutlu ve çok aktörlüdür. Siyasetçilerin halka yönelik sözlerinin böylesi uzmanlara ve teknolojinin olanaklarına teslim edilmesi de kuşkusuz sürecin karmaşıklığı ve çok boyutlu olmasıyla ilgilidir. Ancak bu çalışmada odaklanacağımız siyasetçilerin, siyasi söz ve ideallerinin halkla buluşmasında önemli başarılarla imza atmış TİP'in nasıl bir iletişim pratiği yapılandığı ve süreci nasıl yürüttüğüdür.

Günümüzde seçim kampanyaları ağırlıklı olarak siyasi partiler liderleri üzerine kurulan imajlar, sloganlaştırılan parti programları ve liderlerin etkili görselleri üzerinden yürütülmektedir. Weberyen anlamda karizması olmayan siyasi liderlere de muhtelif teknik hileler ve uzmanları kaleminden çıkmış metinlerle karizma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Reklam ve pazarlama iletişimi alanı uzmanları siyasal iletişim alanını şekillendirirken, partilerin yapmakta olduklarının birer propaganda faaliyeti olsa da bu kavramın kullanımının yanlış olduğunu belirterek; doğrusunun siyasal iletişim veya siyasal reklam olduğunu öne sürmektedir. Bu noktada siyasal iletişim uzmanları bu kavramı kullanan siyasetçileri de "Propagandanın sahip olduğu olumsuz anlam yükünün" farkında olmamakla eleştirmekte propagandanın ikna edici iletişimin genel bir adı olmanın ötesinde, iletişime dair genel bir bakış açısını da beraberinde taşıdığını; söz konusu bakış açısının ise tek yönlü bir bilgi aktarımını kabullenmek olduğunu belirtmektedir. Güncel siyasal iletişim literatürü propagandanın anlamının "anti

demokratik, ikna odaklı dinlemeden ve anlamadan uzak bir yaklaşımı ifade” ettiğini belirterek, “Siyasal rekabet için ikna amacını öne alan taraflar arasında uzlaşma, anlaşma, paylaşma ortamı inşa etmekten uzak bir yaklaşım” (Uztuğ, 2004, s.18-19) olduğunu belirtmektedir. Günümüzde sadece propaganda değil; siyasetin de halkın dışında özellikle kadınlar, azınlıklar, gençler gibi pek çok kesimin de dışlandığı açıktır.

Siyaset genel olarak sözle ve konuşmayla ilgilidir. Sorunların tartışılarak bir çözüme kavuşturulmasının en meşru zemini haline gelen meclisler, halkın temsilciler aracılığıyla konuştuğu mekânlar olmuştur. Ancak yakın dönemde kurumsal siyasetin bir meşruiyet krizi yaşaması eş deyişle sorunları çözme konusundaki etkisizliği, siyasetin yürütüldüğü alanların ve temsilcilerin sorgulanmasının önünü açmıştır. Toplumsal hareketlerin 1960’lardan bu yana Avrupa siyasetinde en önemli etkisi, siyasetin yeni alanları konu edinmesi ve yeni özneler üzerinden ilerlemesini sağlamasıdır. Bu çerçevede, hareketlerin her zaman demokratik siyaseti güçlendirici değil bazen onu eleştiren ve krize sokan nitelikte de olabileceği görülmüştür (Yıldırım, 2017, s.52).

Bu tez çalışmasında konu ettiğimiz Türkiye İşçi Partisi tam da 1960’ların karakteristiği olarak belirtilen şekliyle, Türkiye siyaseti açısından yeni özneler ve yeni siyasi ‘söz’lerle siyaset yapan bir parti olmuştur. Bu tez çalışmasına konu olma nedeni de siyaset yapma şeklinde ve halka kurduğu iletişimde özgün bir iletişim pratiğine sahip olmasıdır.

Türkiye İşçi Partisi (TİP), Demokrat Parti (DP) iktidarından sonra Türkiye’nin sadece sol siyaseti açısından değil; 1960’lı ve ‘70’li yıllarda siyasal alanın düzenlenmesinde de hayli etkili olmuş bir partidir. TİP’in böylesi etkili bir siyasal pratik üretebilmesinin nedeni sadece onun politik söylemiyle ilgili değildir; partinin yapılanma şekli, siyaset yapma tarzı ve tüm emekçi kesimler için taşıdığı idealler onun Türkiye siyasi tarihinde çok özel bir konumda yer almasına yol açmaktadır. 13 Şubat 1961’de sendikacı 12 işçi tarafından kurulan TİP, ilk aşamada önemli bir siyasi varlık gösterememiştir; bunun üzerine kurucu üyeler kendi aralarında anlaşarak partiyi aydınlara da açmaya karar vermiş oy birliğiyle partinin genel başkanlığını Mehmet Ali Aybar önermişlerdir. Aybar’ın parti başkanlığını kabul etmesiyle birlikte partiye pek çok sosyalist birey ve aydın ile bir grup Türkiye Komünist Partili geçmiştir. TİP’e gazeteci, yazar, sanatçı gibi entelektüel kapasitesi yüksek insanların katılımının artması sadece üye

sayısının artırmamış, örgütlenme, halka kendini tanıtmaya ve propaganda faaliyetlerinin de gelişmesini sağlamıştır.

1964 yılında yapılan 1. Kongrede benimsenen program ve tüzük ile parti toplumcu çizgiden sosyalist bir rotaya geçmiştir. Parti sadece sendikacılık ve işçi haklarının ötesinde tüm ezilen emekçi kesimleri hedefleyen sosyalist bir mücadeleyi benimsemiştir. TİP işçi, köylü, aydın, öğrenci, memur ve kent yoksullarının kapitalist sistem içerisindeki ezilme, sömürülme ve dışlanmalarını ortadan kaldırmayı amaçlamış; Marksist teoriden temellenen, Türkiye'nin özgül tarihsel, toplumsal ve iktisadi yapısına uyarlanmış bir sosyalist siyasal düzen kurma idealiyle politik mücadelesini vermiştir. Bu mücadelede aydınların liderliği değil; bizzat işçi-köylünün önderliğinin gerekliliğine işaret etmiş; ülke genelinde toplantılar ve geziler yaparak, milletvekilliği aday listelerini emekçi kesimlerden oluşturarak; propaganda çalışmalarında bizzat onlarla yan yana yürüyerek ve seslerinin işitilir kılınmasını bu konudaki samimiyetini göstermiştir.

TİP, 1965 yılında genel seçimlerde, seçim kanunun katkısıyla, 14+1¹ milletvekili ile meclise girerken nicel varlığının çok ötesinde etkili muhalefet yaparak ses getirmiş; tanıtım ve propaganda faaliyetleri ile hem köylüler hem de işçi sınıfı arasında taban bir seçmen yaratmayı başarmıştır. Ne var ki TİP'in içine doğduğu 1960'lı yıllar, bir taraftan Batı Avrupa solunun güçlendiği; kamusal alanın kadınlar, eşcinseller, çevreciler vb. protestolarına sahne olduğu; öte taraftan ise İkinci Dünya savaşı sonrasında iki kutuplu dünyanın Soğuk Savaş adı verilen, kapitalist Batı ülkelerinde, Komünizmin şeytanlaştırıldığı ve her çeşit sosyalist akım ve bireylerin “düzene tehdit” olarak işaret edildiği dahası sosyalistlerin her çeşit gayri ahlaki değerle anıldığı bir dönemdir.

1968 yılında iktidarda olan Adalet Partisi (AP) seçim yasasında değişiklik yaparak, barajlı d'Hont yöntemine dönüşü sağlamış. Seçim yasasındaki değişiklik sonucu 1969 yılı genel seçimlerinde TİP'in oy oranında (%2.8) önemli bir düşüş olmasa da sadece iki milletvekili çıkarabilmiştir. Bir taraftan partinin mecliste çalışmalarının zorlaştırılması, diğer taraftan partinin kendi içindeki fikir ayrılıklarının gün yüzüne çıkmaya başlaması ve belirginleşmesi parti içinde Aybar'ın genel başkanlığına muhalefeti de iyice yükselmiştir. Aybar, 1969 yılında genel başkanlıktan istifa etmiştir. 1970 yılında TİP'in

¹Yazar Çetin Altan, bağımsız milletvekili aday olarak İstanbul TİP listesinin 2. sırasından aday gösterilmiş ve seçimi kazanarak meclise girmiştir.

4. Kongresinde partinin önemli ismi Behice Boran genel başkanlığa seçilmiştir. Aybar, 1971 Şubat'ında partinin “Sovyet tipi bürokratik partiye” dönüştüğü eleştirisinde bulunarak partiden istifa etmiştir. 12 Mart darbesinde parti kapatılmış, üyeleri tutuklanmıştır. 12 Mart rejiminden ardından sivil siyasete dönüşle birlikte 1975 yılında Behice Boran ikinci TİP’i kurmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Boran liderliğinde kurulan TİP bir daha açılmayacak şekilde kapatılmış; Behice Boran içinde yurtdışı yılları başlamıştır.

TİP tarihi, sosyalizm kavrayışı ve Türkiye siyasal tarihi içerisinde yeri gibi pek çok boyutuyla araştırmalara konu olmuştur. Bununla birlikte TİP’in propaganda ve/veya siyasal iletişim açısından irdelenen çalışmalar sınırlı kalmıştır. Kuşkusuz TİP gibi özgün bir siyasi deneyimin, halka ulaşırken kullandığı iletişim stratejilerinin incelenmesi de en az siyasal boyutunun incelenmesi kadar önemlidir. Behice Boran (1941), Yurt ve Dünyada yayınlanan *Propaganda ve Terbiye* başlıklı çalışmasında propaganda olgusunun tarihsel aralanını kısaca anlattıktan sonra kavramın modern toplumlarda, hızlı değişen toplumsal düzende insanların uyum kabiliyeti ve yeni değerleri benimsemesi açısından olumlu işlevlere sahip olabileceğini belirtir. Ona göre zaten “Propaganda modern sosyal şartların doğurduğu bir hâdisedir. Geçmişte de yeni sosyal cereyanlar, yeni dinler propaganda usulünü kullanmış olabilirler, ama sistemli, şuurlu, büyük mikyasta propaganda modern cemiyetlere hastır. Propaganda ‘fertleri kontrol etme’ usulü olduğuna göre edindiği gayeye göre iyi veya fena” olarak nitelendirmek mümkündür (Boran, 1941, s.243-244). TİP’in teorik duruşunun yapılandırılmasında önemli bir isim olan Behice Boran kuşkusuz partinin propagandaya yaklaşımında da etkili olmuştur. Nitekim Ataol Behramoğlu’da bu çalışma kapsamında kendisiyle yapılan görüşmede propaganda kavramına itiraz ederek, propaganda kavramından “tanıtmak” eylemini anladığını ifade etmiştir. Ona göre TİP, emekçi kitleleri uyandırmak için onlara gerçekleri anlatmayı vazife edinmiş bir siyasi harekettir.

Boran, aynı yazısında propagandanın insanları etkileyerek propagandacının istekleri doğrultusunda yönlendirmek olarak tanımladığından terbiye etmek arasında benzerlik olduğunu öne sürer; çünkü her ikisi de birer “içtimâî kontrol” vasıtasıdır. Bu durumda hem terbiye hem de propaganda birer kontrol araçlarıdır. Boran’ın propaganda kavrayışı ilgili literatür ile paralellik taşır; terbiye kavramı ise “... bugünün cemiyetlerindeki müesseseseleşmiş terbiyenin mühim bir kısmı ‘bildirici’dir; malûmat

verir. Bugünkü mektep sisteminin gördüğü birinci ve en büyük iş ‘bilgi’ vermektir; âdeta terbiye=öğretim haline gelmiştir... ” Cümlelerin devamı ise eğitim sistemine bir eleştiri içerir: “şahsiyetin teşekkülü, gencin fikrî ve hissî “terbiye”si ikinci plânda kalmıştır.” Terbiyede -veya eğitim süreçlerinde- eleştiri, tartışma ve değerlendirme gibi sorgulamalar mevcuttur ancak propaganda da kararlar tartışmaya açık değildir; propagandacının işine yaradığı şekliyle yaygınlaştırılır.

Propaganda tekniklerindeki en önemli gelişme 19. Yüzyılda kırsal bölgelerde yaşayan insanlara mesaj ulaştırma hızının artmasıyla gerçekleşmiştir. Buhar gücüyle çalışan makinelerin ardından elektrikli matbaanın kullanılmaya başlamasıyla propagandanın siyasal ve ekonomik silah olarak kullanımı için olanaklar da genişler. Amerikan sivil savaşında (1860-1865) 500 gazeteci Kuzey birlikleri saflarında savaşı izlemiş ve askeri birliklerin tarafından savaşı izlediklerinden cephe gerisindeki halka yanlış ve hatalı haber göndermişlerdir. Sivil savaşın ardından Amerika tekrar bütünleşme çabasına girdiğinde telgraf, çok daha yaygın kullanıma erişmiş ve gazeteler tarafından da etkin olarak kullanılmaya başlamıştır. Telgrafın 1866 yılında Avrupa ile Amerika kıtasını birleştirmesinin ardından propaganda aktiviteleri daha geniş bir düzleme ve uluslararası ölçeğe taşınmıştır. 1880 yılından sonra ise basılı sözcüklerin yanı sıra fotoğraf da propaganda amaçlı kullanıma dâhil olmuştur. Böylelikle gazeteler, dergiler ve daha sonra hareketli görüntüler propagandacılar tarafından halkın ilgisini çekme amaçlı olarak kullanılır (Jowett ve O'Donnell, 2019, s.84-85).

Propaganda 20. Yüzyılda kurumsal bir yapı sergiler. Özellikle sanayileşme kentleşme sonrasında artan ulaşım olanakları kitle iletişimini yani haber, bilgi ve enformasyonun coğrafi anlamda yayılım alanı ve hız kapasitesini artırır.

Propagandanın başat önceliği tanıtımın ötesinde kitlelerin ikna edilmesidir. İkna faaliyetinin etkili olabilmesi için de belirli strateji ve taktiklerin kullanıldığı titiz çalışmaların ürünü olması gerekmektedir. Propaganda pek çok araştırmacı tarafından “hile” olarak kabul edilir çünkü propagandacının amacı belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte Ellul (1973), propagandayı belli bir kişi/grubun belirli amaçlar doğrultusunda bir grup insanı yönlendirmesi olarak değil; sosyolojik bir fenomen olarak irdeler. Ona göre, Propaganda insan toplulukları içerisinde zaten mevcuttur; teknoloji aracılığıyla gittikçe büyüyüp-gelişir çünkü teknoloji ise propagandanın Siyam ikizi gibidir.

Ellul'e göre, toplumumuzdaki bütün mesajlar bir yönüyle insanların bilinçli veya bilinçsiz taraflılıkları nedeniyle propaganda olarak görülebilir. Ellul Propagandanın tarihi hatırlamayı bozduğunu ve eleştirel düşünmeyi engellediğini iddia etmesine rağmen büyük bir toplumda yaşadığımız için dünyanın propagandaya ihtiyacı olduğu görüşündeydi. Ona göre, propaganda seçim, kutlama ve anma gibi önemli toplumsal olaylarda insanları bir arada tutma işlevine sahiptir. Böylesi bir bakışla da propaganda sadece totaliter rejimler veya dönemlerde görülebilen bir uygulama değildir; örneğin, parlamenter sistemlere sahip ulus devletlerin milli eğitim politikaları da propaganda kapsamına girebilir. Nitekim Behice Boran (1942) da propagandayı geniş tanımıyla ele almakta; önemli toplumsal değişimlerde propagandanın yeni değerlerin benimsenmesinde etkili olduğu; toplumsal bütünlüğün sağlanması işlevini üstlendiğini belirtmektedir.

20 yüzyılda kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve kitlelere seslenmede sağladığı olanaklar askeri, siyasal ve ekonomik güç odaklarının dikkatinden kaçmamış; propagandanın hem anlamı hem de teknikleri gelişmiştir. Özellikle görsel-işitsel yönüyle televizyonun gündelik hayatı kuşatarak her hanede yerini almasıyla propaganda siyasetin vazgeçilmez aracı; siyasetçilerin ve seçim kampanyalarının en önemli mecrası olmuştur. Böylesi endüstri ve enformasyon alanındaki gelişmeler “ideolojinin öldüğü” argümanların öne sürülmesi; bunun yerine imajolojinin almasına paralel olarak, siyasal reklamcılık için de önemli olanın fikirler ve kavramlar değil, ürünün/siyasal partinin konumlanacağı yer olduğu; simgelerin ve imajların öne çıktığı bir süreç başlamıştır (Çankaya, 2019, s.336).

Çalışmamıza konu olan dönemde, 1960'lar Batıda televizyonun halk arasında yaygın kullanımı başlamış olsa da Türkiye için durum farklıdır. Dönemin kitle iletişim ortamı sinema, günlük gazete ve dergiler ile radyo oluşturmaktadır. Radyo -yayıcılık- özel girişimcilere açık değil; devlet tekelindedir. Yine dönemin yeni bir özelliği olarak TRT kurulmuş ve radyo artık bu kuruma bağlı olarak yayın yapmaktadır. Televizyon henüz yayın hayatında değildir. Dolayısıyla 1960'larda siyasi partilerin siyasi reklam veya propaganda yapmak için başvuracakları mecralar gazete, dergi, broşür, radyo ile sınırlıdır.

TİP, propaganda faaliyetleri için diğer partiler gibi devlet yardımı alan bir parti değildir; parti tüm etkinlik ve propaganda faaliyetlerini üyelerinin kendi kaynaklarıyla yapmıştır. Çalışmamızın bulgularında da görülebileceği gibi dergi ve gazetelerin tasarımları, geleneksel adıyla mizanpajları basit; fotoğraf, karikatür vb. gibi görsel kullanımı da çok sınırlıdır; bunun nedeni ise fotoğraf ve görsel kullanımının maliyetli ve basım ücretlerini yükseltmesidir. Ancak, ilerleyen başlıklarda daha detaylı anlatılacağı gibi TİP'in gerek içinde bulunduğu anti-komünist ortam nedeniyle maruz kaldığı her çeşit baskı ve saldırı; gerekse de ekonomik güçlükler onların etkili bir siyasal iletişim yürütmelerine de engel olamamıştır. Çünkü TİP üyeleri yapmakta oldukları siyasete inanmış; kendilerini davalarına adanmış ve sosyalist siyasi düzeni kurmak için tutkuyla mücadele etmişlerdir². Tüm maddi olanaksızlıklar içerisinde en önemli güçleri sosyal adalet, eşitlik ve özgürlüğe inanmışlar; entelektüel birikim ve edebi yaratıcılıkları olmuştur.

Bu çalışmada TİP üyeleri tarafından çıkarılan dergiler, gazeteler ve seçim afişleri içerik analizi araştırma tekniği aracılığıyla çözümlenmektedir. Araştırmada dönemsel olarak propagandaya maruz kalan seçmenler ile “etki” araştırması yapmak mümkün olmadığından basıl materyaller üzerinden, metinlerin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Gazete ve dergilerde kullanılan dil ve üslup, retorik unsurlar, metafor kullanımı, görseller

²Hamdi Doğan TİP'teki deneyimini anlattığı kitaba “TİP'e Âşık Oldum” adını vermiştir. Mehmet Atay ise 81 yaşında hayatını kaybeden Hamdi Doğan'ın ölümünün ardından yayınladığı mesajda “Sen ‘TİP'e âşıktın’ biz de sendeki bu inanca. Kürt Reşit’le yarattığınız Antep destanı Partili olmanın, yoldaş olmanın unutulmaz örneğiydi demektedir. (<https://www.odatv4.com/siyaset/sen-tipe-asiktin-biz-de-sendeki-bu-inanca-157715>)

Atilla Aşut ise Gökhan Atılğan'a verdiği röportajda “Türkiye İşçi Partisi’ni kurmuştuk. İşçinin, emekçinin partisi, tüm yurttaki ilk kez milletvekili seçimlerine katılacaktı. Paramız yoktu, kadromuz yoktu, arkamız yoktu. Ama inançlıydık, kararlıydık, sosyalist savaşım için kolları sıvamıştık” (Aşut ve Atılğan, 2021, s.514). Atilla Aşut tarafından Trabzon’da çıkarılan *Sömürücülüğe Karşı Savaş* adlı yerel gazetenin ilk sayısı olan 22.Eylül.1965 tarihli nüshasında manşetten verilen haber Ümrân Baran tarafından Belediye hopörlerinden yapılan propaganda konuşmasıdır.

Haberin üst başlığı: Büyük Sınav 10 Ekim’de

İki satıra yayılan asıl başlık ise: Sizi hep başı eğik görmeye alışanlar, yaratıcı kuvvetiniz karşısında korkunç güçlüklerini dehşetle anlayacaklardır!

Alt Başlık: Trabzon Belediyesi, Zengin Partileri Koruyor

Birinci sayının birinci haberinin konusu seçim konuşmasının içeriğidir. Haber metni genel haber yapma kurallarına uygun olsa da kullanılan başlıklar haber başlıklarından farklıdır; asıl başlık iki alt cümleli birleşiminden oluşmuş ve Trabzon ili TİP örgütünün zorlu koşulları karşısındaki en önemli gücünü öne çıkarmayı seçmiştir. Entelektüel kapasiteleri veya Bourdieu’nün ifadesiyle kültürel sermayelerini en önemli güçleri olarak öne sürmektedirler. Atilla Aşut’un ve diğer pek çok TİP üyesinin en önemli motivasyonu ve mücadele gücünün kaynağı işte bu emeğin gücü ve yaratıcılıklarıdır.

ve amblem ile logolar parti ideolojisi doğrultusunda irdelenmeye çalışılmıştır. Nitel bir araştırma deseni ile yapılan çalışmada nitel içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırmada amacına uygun olarak, 10 Ekim 1965 genel seçim sürecinde, partinin propaganda çalışmaları kapsamında yayınlanan 2'si yerel olmak üzere toplam 5 süreli yayının, ulaşılabilen seçim afişleri ve 15 radyo konuşmasının basılı ve dijital ortamdaki bütün içerikleri incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki süreli yayınlar; (alfabetik sıraya göre) Alınteri, Dönüşüm, Kurtuluş, Sosyal Adalet, Sömürücülüğe Karşı Savaş gazete ve dergileridir. Gazete ve dergiler belirlenirken 10 Ekim 1965 genel seçimleri süresince partiyi destekleyen bütün yayınlar örneklem içerisine alınmıştır. Ayrıca erişilebilen seçim afişleri ve ilgili dönemi kapsayan radyo konuşmalarının metinleri örnekleme dâhil edilmiştir. TİP'in parlamentoya girdiği 10 Ekim 1965 genel seçimlerinin 6 ay öncesi (Nisan 1965) ve 6 ay sonrası (Nisan 1966) yayımlanan Alınteri, Dönüşüm, Kurtuluş, Sosyal Adalet ve Sömürücülüğe Karşı Savaş gazete ve dergilerinde yer alan bütün içerik (haber, makale, çeviri bildiri, basın açıklaması ve görsel) taranmıştır. Yayın tarama sürecinde, örnekleme yer alan süreli yayın, seçim afişlerine ve 4 radyo konuşmasına Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) dijital kitaplığından ulaşılmıştır. Geri kalan 11 radyo konuşmasının tam metinlerine, Gökhan Atılğan ve Atilla Aşut tarafından hazırlanarak 2021 yılında Yordam Yayınlarından yayımlanan “Proletaryanın Büyülü Kutusu” isimli çalışmadan ulaşılmıştır. TÜSTAV dijital kütüphanesi, şahsi arşivlerin dışında, Türkiye İşçi Partisi ile ilgili en büyük bilgi, belge ve doküman arşivine sahip açık erişimli bir veritabanı olması nedeniyle araştırmanın birincil kaynağını oluşturmaktadır.

Tezin yöntemine dair detaylı açıklamalar 3. Bölümde yer almaktadır, bu nedenle buradan tezin problem, amaç, önem ve sınırlılıklarına geçilecektir.

1.1. Problem

TİP'in kullandığı iletişim strateji ve taktikleri partiyi sadece dönemi değil günümüzde de benzersiz kılmaktadır çünkü TİP işçi, köylü, üniversite öğrencileri gibi geniş halk kesimlerine sosyalist siyaset ideolojisiyle çağrıda bulunmuş ve bu çağrısı da sadece kent merkezlerinde değil tüm ülkeden karşılık bulmuştur. Gerek Anadolu'da partinin örgütlenmesi gerekse de partiye üye toplamada tüm ekonomik güçlüklerle rağmen önemli aşamalar kaydedilmiştir. Böylelikle emekçi kesimler kendi sorunlarının çözümü için temsilcilerini seçmemiş, doğrudan kendileri siyasetin aktif özneleri olmuşlardır. Bu bağlamda araştırma kapsamında, emekçi kitlelerle temasında anayasal meşruiyet zemininde siyaset yapabilme imkân ve kabiliyetine sahip olan TİP'in, halka ulaşırken kullandığı dil ve anlatım stratejilerinin dönemin nesnel koşulları içerisinde incelenmesi bu tez çalışmasının ana meselesini oluşturmaktadır. Farklı bir anlatımla, siyasi partilerin kamusal alandaki tüm faaliyetleri “ideolojilerin öldüğü” öne sürülse bile içeriğinden bağımsız olarak birer ideolojik bir çağrıdır. Halka yönelik bu sesleniş bir siyasi parti propagandasıdır.

Althusser (2002) ideolojiyi zamansız ve tüm kurumlara içkin bir pratik olarak tanımlarken, siyasetin niteliğini de genişletmiş; siyaset sadece parlamentolarda yapılan bir faaliyet değil; toplumsal yaşamın tümünü kuşatan ve insanlar için de ideolojiden kaçışın olmadığı bir yapı olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle de insanlar ideoloji ile sarmalanan bir kültürel/toplumsal düzenin içerisine doğmakta ve evrenin içerisinde varoluşunu gerçekleştirerek yaşamını sonlandırmaktadır.

Türkiye'de 1960'lı yıllar, '61 Anayasası'nın tanıdığı haklar ve özgürlük ortamında o zamana değin ülkenin siyasal alanında görülmedik ölçüde siyasal çeşitlilikte parti ve ideolojik söylem ortaya çıkar. Demokrat Parti'nin politik mirasına aday parti siyasetçiler; sürekli oy kaybında olan CHP ve dolayısıyla ortanın solu gibi yenilemeye çalıştığı politik söylemi ve bunların dışında sosyalist ideolojisi benimseyen partiler. İşte TİP böylesi çok sesli bir siyaset ortamında doğmuş; DP uzantısı olan Adalet Partisi ve CHP'nin seçmen tabanı ile onların propaganda için sahip oldukları ekonomik kaynaklarla rekabet etmek durumunda kalan bir parti olmuştur. İlaveten iki kutuplu Soğuk Savaş döneminde Amerika'nın başı çektiği kapitalist blok tarafında yer alan Türkiye'de de anti-komünist politika, eylem ve söylemler Ankara'daki meclisten tüm ülke geneline yayılan geniş bir

ölçekte etkisini göstermektedir. Sosyalist bir parti olma ve sosyalist ideolojiyi benimsemenin bu kadar güç olduğu bir ortamda, TİP'in ezilen bütün sınıf ve toplum kesimlerine ulaşabilme ve onları örgütleyerek siyasal mücadelenin aktif öznelere haline getirmenin yöntem ve teknikleri irdelemeye değer önemli bir konudur. Bu nedenle de bu tezin problemini, "TİP halka erişmede hangi propaganda araç ve stratejini kullanmıştır?" sorusu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu tez çalışmasının amacı, TİP propaganda stratejisinin anlaşılması adına, parti destekçisi matbu (basılı) materyallerin (gazete, dergi, afiş ve broşür) ve dönemin en etkili iletişim mecralarından biri olan radyoda yapılan seçim konuşmalarının çözümlemesidir. Bu ana amaç doğrultusunda açığa çıkarılmaya çalışılan alt amaç soruları şöyledir:

1. TİP propagandası Türkiye'nin kültür, siyaset ve toplumsal düzeni doğrultusunda nasıl analiz edilebilir?
2. TİP'in propaganda metinleri, sosyalist savları kitlelerin somut sorunlarına bağlarken hangi konular üzerinde yoğunlaşmıştır?
3. TİP'in propaganda metinlerinde hangi dil ve anlatım stratejileri kullanılmıştır?
4. TİP'in propaganda metinlerinde haber ve yazı kaynakları kimlerdir?

1.3. Önem

Sosyal bilimler içerisinde TİP Türkiye siyasal tarihi, siyaset bilimi, biyografi, anı gibi pek çok farklı alanda irdelenmiş ve konuyla ilgili tez, makale ve kitap yayınlanmıştır. Bununla birlikte iletişim çalışmaları alanında TİP'in propaganda veya siyasal iletişim pratikleri ihmal edilen bir alan olmuştur. Atilla Aşut ve Gökhan Atılgan (2021) Türkiye İşçi Partisi Radyoda Proleteryanın Büyülü Kutusu adlı çalışma bu tez çalışması henüz yazım aşamasındayken yayımlanmıştır. Aşut ve Atılgan çalışmalarında TİP'in 1961-1971 yılları arasında radyodan yaptıkları altı seçim dönemi konuşmaları ile konuşmacıların biyografilerine yer vermektedir.

Çiler Keleş (1999) “Behice Boran’ın İletişim Alanına Katkıları” adlı makalede Boran’ın iletişim alanı ve araçları konularındaki görüşlerini irdemiştir. Ebru Gençalp (2018) ise “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: Tıp Ve 1965 Seçimleri” adlı bildirisinde partinin siyasal söylemi ve propagandasını ele almıştır. Gençalp çalışmasında TİP’in 1965 seçim bildirgesi, Sosyal Adalet dergisi ve afiş çözümlemesi yapmıştır.

Çalışma, gerek Türk siyasi tarihi gerekse Türk sol hareketi tarihi açısından özgün bir siyasi parti konumunda olan Türkiye İşçi Partisi’nin halka ulaşmaya çalışırken kullandığı iletişim stratejilerinin analiz edilmesi bakımından önemlidir. Buna ilaveten TİP’in propaganda materyallerinin çözümlenmesi sonucunda elde edilecek bilginin, bugüne kadar partinin siyasal yönüne ilişkin gerçekleştirilen bilgi üretimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan TİP gibi Türk siyasi tarihinde iz bırakabilmiş yasal ve özgün bir sosyalist siyasi partinin tabanla buluşmasında kullanmış olduğu iletişim stratejilerinin serimlenmesi, dünü ve bugünü ile Türkiye’de meşru sol hareketlerin halka seslenirken uyguladıkları stratejilerin nasıl olması ya da olmaması gerektiğine ilişkin süregelen bir tartışmaya önemli bir referans noktası olacağı düşünülmektedir.

1. ALANYAZIN

2.1. Propaganda ve Siyasal İletişim

Bu bölümde propaganda kavramı ve siyasal iletişim yaklaşımları ele alınarak, propagandanın tarihsel süreç içerisinde değişen anlamları irdelenmektedir. Propaganda olgusunun tarihsel süreçte anlam ve uygulamadaki farklarını ortaya koymak, meseleyi geleneksel propaganda kavrayışından günümüzde geçerli olan felsefî, psikoloji ve iletişim temelli kavrayışlara kadar geniş bir yelpazede anlamaya çalışmak, kavramı bir bağlama oturtabilmek için önemlidir.

Propaganda bir iletişim türüdür; benzer şekil de ikna da bir diğer iletişim kategorisi olarak kabul edilir. Propaganda ve ikna kavramları tıpkı gündelik yaşamda olduğu gibi

literatürde de birbiri yerine kullanılabilir. Ancak ikna, reklam ve halkla ilişkiler alanından siyasal iletişime kadar; sağlık iletişiminden kamu diplomasisine kadar çok daha geniş bir düzlemde kullanılır. Siyasal alanda propaganda olgu ve uygulamaları çok daha eski bir geçmişe sahip olsa da hem Batı toplumlarında hem de Türkiye’de siyasal iletişim ve siyasal reklam uygulamaları esasen 1950’li yıllardan sonra bir canlılık ve ivme kazanır. II. Dünya savaşı sonrasında siyasetin daha olağan koşullarda yapılmaya başlamasıyla birlikte siyasi partiler ve liderler arasında iktidara erişim için rekabet artmış; siyasetçiler tarafından kitle iletişim araçlarının halk arasında yaygın kullanımı siyasal reklam veya siyasal iletişim gibi yeni uygulamalar başarıya erişim için önemli araçlar olarak görülmeye başlamıştır.

2.1.1. Propaganda tanımları

Geçmişin naif hitabet sanatı, 20. Yüzyılın başında, prensipleri ve mekanizması tanımlanmış kurumsal yapısıyla propagandaya dönüşmüştür. Siyasal iletişim ve siyasal reklamın kökenini propagandanın oluşturduğu genel kabul gören bir görüştür. Peki, nedir propaganda?

Propaganda, en nötr anlamıyla, belirli görüşleri yayma ve o görüşü teşvik etme anlamında kullanılır. İletişim Sözlüğü’nde propaganda, “örgütlü inandırma etkinliği; çeşitli inandırıcı araçlarla fikirlerin ve değerlerin yayılması” olarak tanımlanır (Mutlu, 1995, s.283). Kavramın etimolojik kökeni Latince’deki “propagate” yani yaygınlaştırmak veya “to sow” dikmek, büyütme, saçmak gibi anlamlara sahiptir. Günümüzde kullanılan anlamının etimolojik kökeninden çokta uzaklaşmadığı görülmektedir. 1622 yılında, Roma Katolik Kilisesi, Sacra Congregatio de Propaganda Fide’yi kurmuştur. Kilisenin bu kurumdan beklentisi, Katolik inancın yaygınlaştırılması ve kiliseye olan güvenin artırılmasıdır; aynı zamanda da yükselişe geçen Protestanlığın yayılmasını engellemektir. Protestanlığın aleyhine çalışmalar yapan Sacra Congregatio de Propaganda Fide propaganda yapmada kullanılan ilk örgüt olarak tarihte yerini almıştır. Propaganda konusunda modern çalışmalar 1. Dünya savaşı sonrasında gelişim gösterir. 17. Yüzyılda misyonerler, genelde tüm dinlerde de olduğu gibi, kendi davalarını daha ileri taşımada “Tanrının sözcükleri”ni yaymayı bir propaganda tekniği olarak kullandılar. Bununla birlikte, bu tekniklerin 1. Dünya savaşı yıllarında çok geniş ölçekli uygulanması “kâğıt mermilerin”, “kurşun mermiler” kadar yıkıcı etkilere sahip olduğu inancını oluşturdu

(Dewani, 2020, s.1). Böylelikle propaganda kavramı olarak artık nötr bir anlama sahip değildir; belirli bir kişi veya grubun kendi lehine örgütlü bir faaliyet yürütmesi ve sonucunda kitleleri kendi safına yine kendi çıkarı için çekme amacı taşıması nedeniyle kavramın daha sonraki kullanımlarına olumsuz çağrışımlar hâkim olur.

Propaganda konusunda modern çalışmalar 2. Dünya savaşıdan sonra ortaya çıkar. Popüler kullanımıyla propaganda, kitleleri aldatma ve kamusal manipülasyona belirsiz bir şekilde bağlı, negatif çağrışımlar içeren bir kavram olarak kullanımı yaygınlık kazanır. Propaganda kavramı kesin bir analitik araçtan ziyade, retorik bir silah olarak kullanılması propagandanın işlevini görünür kılma açısından daha faydalıdır. Propagandanın varlığından söz edilirken çoğunlukla vurgu alan nokta, siyasi amaçlara ulaşılması adına kitlelerin negatif manipülasyona uğratılması şeklindedir (Brown, 2019, s. 3).

Jowett ve O'Donnell, propagandayı geniş kitleleri ikna etmenin bir türü olarak kabul eder; propaganda bir enformasyon olduğu kadar ikna çalışmasıdır. Yazarlar için propaganda bir iletişim sürecidir ve bu süreçte niyet (intentions) boyutu çok önemlidir. Bu bağlamda, Jowett ve O'Donnell propagandayı şöyle tanımlamaktadır: “Propaganda iradî biçimde, sistemli bir çalışmayla algıyı şekillendirme, bilinci manipüle etme, propagandacının niyeti doğrultusunda tepki alma amaçlı doğrudan davranışı etkilemedir” (Jowett ve O'Donnell, 2019, s.6).

Propaganda sadece kitlelerin fikir ve eylemlerini etkileme amaçlı yapılan bir faaliyet değildir. Jowett ve O'Donnell'in tanımlarında da vurgu aldığı gibi aktiflenen duygu ve tutumların propagandacının arzu ettiği yönde davranışları yönlendirmeye yöneliktir. İnsan topluluklarının böylesi bir hareketliliğe yönlendirilmesi kuşkusuz kolay değildir ve bu dinamizmin yakalanması için medya, marşlar, semboller, mitler, renkler, retorik gibi pek çok unsur işe koşulur. Propaganda amaçlı olarak semboller ve duygu yüklü sözcükler dolaşıma sokulur ki; propagandanın bu tarzı onu diğer iletişim türlerinden ayırır. Bu tarz uygulamaların temel dayanağı, karar verme veya eylem zamanı, insanların sıklıkla rasyonel yaklaşımlardan yararlanmak yerine bilişsel kısa yolları kullandıkları ve bu nedenle de propagandacının manipülasyonuna açık hale geldikleri görüşüdür. Modern kitle iletişim araçları gerek siyasi partiler gerekse de ticari kuruluşlar tarafından bu fikre yaslanılarak kullanılır (Dewani, 2020, s.2).

II. Dünya savaşı sonrasında propaganda kelimesi o kadar çok olumsuz çağrışımlarla yüklüdür ki, kavramın kendisi, karşıt görüşlere ve iddiaları çürütme amaçlı sözlü bir silah olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Kavramın böylesi olumsuz anlamlarla ilişkilendirilmesinde Nazi Almanyası'nın izlediği propaganda stratejisinin önemli bir rolü vardır. Reich'e göre (1946, s. 22-23), Nazi Almanyası'nda yapılan Nasyonal Sosyalist Partisi (NSDAP) toplantılarındaki konuşmalar, gerçekten de kitlenin duygularının manipüle edilmesi ve nesnel tezlerden kesinlikle kaçınmakla karakterize edilmekteydi. Hitler, propagandasını nesnel tartışmalardan uzak tutarak onun için tek büyük gerçek olan nihai hedefini başat önceliği haline getirebilmiştir. Hitlerin bu başarısını sadece hükümetinin kapitalizm tarihindeki gerici rolü ile açıklamak, meselenin tam olarak anlaşılmasına engel olabilir. Çünkü nesnel beklentiler, propaganda stratejisinde açıkça kabul edilmiş olsaydı, amaçlananın tam tersi bir etki söz konusu olabilirdi. Bununla birlikte propaganda kavramı, bir grubun tutum veya görüşlerini etkilemek için herhangi bir girişimde bulunmak anlamında basit bir tanımlama biçiminde kullanıldığında, propagandanın mutlaka aldatmaya yönelik akıldışı bir kandırmaca olduğu savı ortaya çıkmamaktadır. Örneğin propaganda, bir sosyal kontrol tekniği ya da bir toplumsal hareket türü olarak tanımlanabilir. Bir teknik olarak şiddet, rüşvet ya da boykot yerine, önemli sembollerin kullanılmasıyla (kelimeler, melodiler, resimler) kolektif tutumların manipüle edilmesi de söz konusu olabilmektedir³ (Lasswell, 1935, s. 190). Oxford İngilizce sözlüğü propagandayı⁴, “yanıltıcı ve önyargılı nitelikte belirli bir siyasi bakış açısını tanıtmak için kullanılan bir bilgi” olarak tanımlamaktadır.

Propaganda olgu ve kuramlarını interdisipliner bir yaklaşımla ele alan Stanley (2016), liberal demokrasilerde propagandanın nasıl işlediğini irdeler ve demagojinin

³Propagandacılar, anlam dünyaları için zengin birtakım sembolleri kullanabilmektedirler. Yaygın anlamda genel tutum ve duygulara hitap eden bu sembollerin belirsizliği nedeniyle, insanlar henüz bu tür sembollerin tam olarak ne anlama geldiklerini bilmemelerine rağmen duygusal olarak onların yanında ya da onlara karşı olabilmektedirler. Örnek vermek gerekirse, sürekli tekrar edilen “adalet, güzellik ve özgürlük” gibi semboller ile buna benzer kavramlar dikkate alındığında, propagandacı, ticari ve siyasi kampanyalar ve orduya katılım için çağrıda bulunurken görülebilmektedir. Propagandacılar, “komünist, kızıl, Moskova ve ateist” gibi duygusal çağrışımlara neden olabilen kavramları, meselelere eleştirel gözle bakmayan insanları motive etmek üzere kullanabilmektedirler. Bu tür kavramlardan pek çok insan hoşlanmadığı gibi bu kavramların ne anlama geldiklerini tam olarak bilmemektedirler. Bu basit propaganda kuralı o kadar sık kullanılır ki, propaganda kavramına uzak çevreler dahi propagandacının hilesinin aşağı yukarı farkındadır. Dolayısıyla propagandacı amacını gizlemek ya da sosyal olarak kabul edilebilir kılmak için negatif anlam yüklü kavramlara sık başvurmak durumundadır (Cantril, 1938, s. 218).

⁴W.Little,H.W.Fowler, J.Coulson., (1956). The shorter Oxford English dictionary on historical principles, Oxford University Press, Elly House, London, s. 1599

makul görünerek mevcut sistemin altını nasıl oyduğunu açıklamaya çalışır. Ona göre, siyasi propagandanın özü, temelde politik, ekonomik, estetik ve rasyonel idealleri politik bir amaç doğrultusunda seferber etmektir ve politik propaganda idealleri ya güçlendirmeye hizmet eder ya da onları yıpratmaya. Bu noktada Stanley, propagandayı ikiye ayırarak irdelemek gerektiğini öne sürer: ayrım, “yapılan propagandanın, sistemin bünyesinde barındırdığı idealleri destekleyip desteklemediği ya da yıpratıp yıpratmadığı” üzerine kurulu olmalıdır. Düşünür, böylesi bir bakışla da iki tür propaganda tanımı yapar: destekleyici propaganda ve yıpratıcı propaganda.

Destekleyici propaganda: Belirli ideallerin ifadesi şeklinde ortaya çıkan, söz konusu ideallerin gerçekleştirilmesini duygusal ya da irrasyonel yöntemler kullanarak sağlama eğiliminde olan kamusal söyleme katkı.

Yıpratıcı propaganda: Belirli ideallerin ifadesi şeklinde ortaya çıkan, söz konusu ideallerin ta kendisini yıpratmak eğiliminde olan kamusal söyleme katkı olarak propaganda türüdür. Yıpratıcı yani ideallerin altını oyan propaganda, bünyesinde ideal olanla amaç teşkil eden arasındaki çelişkiyi barındırır. Destek sağlama amacıyla bir ideale başvuran bu yöntem aslında bizzat kendisinin gerçekleştirilmesine zarar veren bir amaca hizmet etmektedir (Stanley, 2016, s.85).

Propagandanın, ilkelere bağlılık kazandırmak amacıyla bir fikir ya da eylem için destek alma sanatı olarak tanımlanma eğilimi yaygındır. Bu anlamıyla bakıldığında bazı eğitim-öğretim sistemleri ve reklamcılık sektörü de buna benzer bir faaliyet içerisindedir. Bir tarafta reklamcılık ve propaganda, diğer tarafta ise propaganda ve eğitim arasında net bir çizgi çizmek zordur. Tüm bu girişimleri eğitimden ayıran özelliklerin başında, özellikle duygulara yönelik vurgular ve konuların duygusal mantık perspektifinden değerlendirilmesi gelmektedir. Bu noktada duyguların biçimine itiraz hem olumlu hem de olumsuz açılardan değerlendirilebilir. Hangi değerlendirmenin kıstas alınacağı, mutlak içerikten ziyade değerlendirenin bakış açısına bağlı olarak değişebilmektedir (Dodge, 1920, s. 242).

Propaganda kelimesi bir toplumsal harekete işaret etmek için kullanıldığında, genellikle eğitim ile karşılaştırılır. Tartışmalı tutumların yayılması bir tür propagandadır; kabul edilen ve üzerinde uzlaşa sağlanmış tutum ve becerilerin yayılması eğitimidir. Soğuk savaş yıllarındaki iki blok arasındaki geniş karşıtlık dikkate alındığı takdirde, SSCB

açısından Şikago’da propagandaya Moskova’da eğitim demek olasıdır. Aksi durumda komünizm ya da kapitalizm ideolojilerinin savunusunun, dünyanın her yerinde propaganda işlevi görebileceği unutulmamalıdır. Bir propagandanın aldatıcılığı sadece yanlış olduğu bilinen ya da yanlış olduğuna inanılan ifadelerin aktarılmasından kaynaklanmaz, bu daha çok propagandanın tipik olarak sunulduğu formattan kaynaklanmaktadır. Örneğin Nazi Almanya’sındaki haber raporları doğal birer propaganda işlevi görmekteydi. Çünkü Naziler gerçek olgular ile yalanları karıştırarak raporlanan mesajların güvenilirliğini arttırmaya uğraşmışlardır (Walton, 1997, s. 406).

Hegemonik medyaya daha fazla erişimi olanlar tarafından belli bir kültürel hafızanın seçilmesi açık sosyo-politik yankılara sahiptir. Böyle bir seçim her zaman eğitim sistemi aracılığıyla ve aynı zamanda siyasi sosyolojinin değerlendirilmesi için gerekli olan medya sistemlerine kanalize edilen ve politik olarak verili bir söylem şeklinde ortaya çıkar. Bu durum tarihsel hafızanın, politik söyleme etkisi biçimde tarif edilebilir (Linan, 2017, s. 84). Hiç kimse propaganda fikri konusunda tarafsız değildir. Buna bağlı olarak propagandanın hem olumlu hem de olumsuz sonuçları bulunmaktadır.

Propagandanın mesleki bilgiye, karakteristik uygulamalara ve hatta tekniklerini geliştirmeye yönelik olarak iyi tanımlanmış bir alandan çok daha fazla birikime sahip spesifik bir alan olduğu çok az bilinir. Bu durum yine çok az insanın bildiği propagandacıların büyük başarılarından biridir. Çoğu insan propagandadan nefret edecek kadar çok şey bilirken; çok az insan gerçekten propagandanın ne anlama geldiğini bilecek kadar çok şey bilmektedir (Wimberly, 2020, s.1).

Propaganda bazı duygusal öncüllere dayanmaktadır. Bu öncüller *duygusal aktarım, benzerlik, kullanım veya nedensellik bağı* gibi bazı unsurlarla gerçekleştirilir. Propagandaya duyulan empati ya da antipati, hedeflere ilişkin politikaları etkiler (Dodge, 1920, s.244). Bu açıdan propagandanın desteklenmesi, bir ideali, o ideal için nedenler ve rasyonel argümanlar sunarak değil; rasyonel olmayan duygusal yollarla gerçekleştirilir (Brennan, 2017, s. 4). Duyguları kullanma odaklı stratejiyi izleyen propagandacı, sadece duygulara hitap ederek rasyonel tartışmayı sonlandırmak amacıyla değildir. Daha ziyade düşünsel bağı zayıflayan duygular aracılığıyla tartışmayı sonlandırmayı yeğlemektedir. Propagandacının seslendiği duygular, genellikle rasyonel beklentilere dayalı nedenlere ilişkin olabilmektedir. (Stanley, 2015, s. 48).

Kitleleri mobilize etmek üzere onların ön kabulleri ve duygusal yönelimlerine seslenen her söylemin propaganda amacı taşıdığını düşünmek, her zaman manipülatif bir amaç güdüldüğü ya da propagandaya karşı bir kayıtsızlık durumu söz konusu olduğu anlamına gelmemektedir. O zaman propagandanın kendi içinde mantıksız ya da aldatıcı olmadığı, esasen içerikte kullanılan argümanların kusurlu olduğu ve propagandanın her ne olursa olsun içerikler üzerinden iyimser bir çerçevede yargılanması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla propaganda, bir meselenin iki tarafını dengeli bir şekilde temsil etmesi beklenen diğer bazı diyalog türlerinden farklı olarak diyalektik bir sapmaya uğrayabilen ve kullandığı tezlerin, mantık dışı referanslarla mantıksal olarak kusurlu bulunduğu için reddedilebileceği bir tür söylemdir. Bir kitlenin belirli bir sonucu kabul taahhüdünü kazanması için bir tür kitlesel çekiciliği de sağlamaya yönelik tek taraflı bir girişimdir (Walton, 1997, s. 403-404).

Kamu politikası retorik kullanımına indirgendiğinde, kamu politikası açısından ciddi sorunlar doğabilir. Örneğin Öklid geometrisi gibi müspet olguların dışında, insanlar müspet olmayan bir ikna âleminde yaşamaktadır. Propaganda kavramını bu özelliğinden ötürü bir cümle ile tarif etmek dışında, bilgisine sahip olmadığımız olaylar hakkında uyarıcı bir kavram olarak değerlendirebilmekte mümkündür Bu yönüyle propaganda olaylar hakkında tutarlı anlam çerçeveleri oluşturma konusunda bir fonksiyona sahiptir. Propaganda etkili ya da etkisiz olabilmektedir. Etkisi asla önlenememekle birlikte, tekdüzelikten ya da sadece olumsuz çağrışımlarından kurtarılabilir. Propaganda insanın durumu hakkında kalıcı ve gerçek olan herhangi bir durum hakkında aşırı iyimser olabileceği gibi, kötümser de olabilmektedir (Baines ve O'Shaughnessy, 2014, s. 16). Örneğin siyasi propaganda üzerinden meseleye yaklaşıldığında, demokrasi adına kamuyu yönetebilen siyasi elitlerin kamuoyunu istedikleri gibi şekillendirebilmesi ve kamuoyunu gizlice kontrol altına alabilmeleri istenci propagandanın üzerine kuruludur (Wimberly, 2018, s. 186).

2.1.2. Tarihsel süreçte propagandanın değişen anlamları

2.1.2.1 Erken dönem propaganda uygulamaları

Antik Yunan uygarlığında Aristoteles'in *Retorik* isimli çalışması, propagandanın bir çeşidi olan etkili konuşma ile ikna etmek anlamında günümüze kadar ulaşmış bir el yazması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eser, propagandayı bir teknik olarak ele alan klasik bir çalışma olma özelliğine sahiptir. Aristoteles'e göre (2020, s.1) retorik⁵, diyalektiğin bir benzeri olarak bütün insanların genel ilgi alanına giren ve belirli bir bilgiye ait olmayan her türlü konuyla ilgilenmektedir. Bütün insanlar bir savı eleştirmeye ya da desteklemeye kalkıştıklarında farkında olmadan ya da olarak (belirli bir yöntem dâhilinde) retoriğe başvurabilmektedir.

Propagandanın günümüzdeki anlamına ve işlevine uygun bir isimle adlandırılması ise 1622 yılında Papa XV. Gregory zamanının Avrupa'sında, Kilise kurumunun yeniden pozisyon almak zorunda kalışına dayanmaktadır. Dönemin Roma Katolik kilisesi, yeniden başlayan mezhep savaşlarına karşı, dinde birliği silah zoruyla kurmaya muktedir olamayacağını düşünmektedir. Bu duruma istinaden Protestan Reform hareketinin etkilerine karşı Papa Gregory, Katolik kilisesinin öğretisini barışçıl yollardan yaymak için düzenli bir örgütün kurulması gerektiğine inanmıştır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da, 22 Haziran 1622 tarihinde, Sacra Congregatio Christiano Nomini Propaganda Fide⁶ kurulmuştur. Sacra Congregatio, propaganda amacıyla kurulan ilk organ olmamakla birlikte, Protestanlığın yükselişine karşı Katolik Kilisesinin din anlayışını

⁵Aristoteles, retorik kendi zamanında özellikle mahkeme duruşmalarında suçlama ya da savunma ile eşdeğer tutulduğunu vurgulamasına karşın, esas maksadın dinleyicileri, konuşmacının görüşleri doğrultusunda ikna etmek ve onları muhaliflerin görüşlerinden uzaklaştırmak olduğunu ifade etmiştir. Aristoteles'in retoriğe rasyonel bir sanat biçiminde bakması da dikkate değerdir. Düşünür, duygu sömürsünün retorik için gerekli olduğunu söylemesine karşı, esas meselenin doğru ve gerçeğe bağlı kalmak olduğunu belirtmiştir. Doğruluk her daim yanlışa galebe çalmak durumundadır. Bu tespit tıpkı uygulamalı felsefenin diğer ilkelerinde olduğu gibi propaganda ilkelerinin temeline ilişkin öne sürülmüş ilk ifadelerden biridir (Fraser, 1957, s. 17). "Konuşmacının karakteri ile politik toplulukta farklılaşma eğilimleri ile onları besleyen duygusal eğilimler, alışkanlıklar ve tepkiler arasında bağlantılar kuran Aristoteles, sözün anlaşılma yönüne yönelmesi için akıl ve duyguyu bir arada tutan bir konuşma biçimi öğretisinin gerekli olduğunu savunmaktadır (Köker, 2007, s. 84)".

⁶Asıl adı "Sacra Congregatio Christiano Nomini Propagando" Papalığa bağlı bir kurum (komisyon) olarak kurulmuş, Papalık tarafından Katolikliğin ve onun dini öğretisinin Katolik olmayan ülkelerde yaygınlaştırılması ile görevlendirilmiştir. Bkz <http://www.newadvent.org>

pekiştirerek eski gücüne kavuşturmakla görevlendirilmiştir (Qualter, 1980, s. 255). Romanın mirasçısı olarak görülen Roma Katolik Kilisesi Devleti, yukarıda belirtildiği gibi tarihte ilk kez bu eylemini propaganda olarak adlandırmıştır. Bu yönüyle, 18. Yüzyılın sonunda, sözcüğün olumsuz bir yan anlam olarak kamuoyu üzerinde etki bırakmak anlamı kazanmasından önce, aktarım düşüncesi propagandayı aydınlatıcı bir yayım aracı kılarak dinsel sözcük dağarcığına dâhil etmiştir (Maigret, 2019, s. 72).

Fransız Devrimi sonrası modern devletlerin ve bürokrasi mekanizmasının doğuşu, propaganda kavramını da yeni idari ve siyasi teşkilatlanmaya uygun biçimde dönüştürerek modern propagandanın ortaya çıkması için gereken altyapıyı oluşturmuştur. Devrim öncesi toplumsal hayatta o güne değin görülmemiş bir devrimin modern devlet açısından önemi ise kentlerde temerküz eden ve siyasal hayata doğrudan katılabilen bir kamuoyunun desteğinin alınması gerekliliğine ilişkin bir bakış açısının belirginleşmesidir (Akarcalı, 2003, 15-16). 19. Yüzyıla gelindiğinde, bir önceki yüzyıldan devralınan siyasal haklar ile birlikte endüstrileşme ile elde edilen sosyal hakların, okuryazarlığın yaygınlaşması ve oy hakkının genişletilmesi ile sonuçlandığını ifade etmek mümkündür. Bu gelişmeler ile birlikte kitle bilinci etrafında örgütlenebilen; fakat kitlenin atomik yapısından ötürü, bireysel anlamda zayıf yeni bir alıcı modeli ortaya çıkmıştır. Söz konusu yeni model, kitleyi propaganda mesajına daha açık hale getirerek propagandanın toplum üzerinde tahakküm kurma aracı olarak kullanılmasına imkân tanımıştır (Atabek, 2003, s.9). Böylelikle 19. yüzyıl kitle hareketleri ve kitlenin nasıl harekete geçtiğinin araştırılması gerektiği sorularıyla kapanmıştır.

2.1.2.2. 20. Yüzyılın başlarında propaganda

Propaganda ABD’de sosyo-ekonomik anlamda büyük bir değişimin yaşandığı bir dönemde gündeme gelmiştir. Bir Amerikan efsanesi olarak Jefferson destekçisi köylü yurttaşlar, sosyolojik olarak kentli tabakalara dönüşmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılın başında görülen bu yeni ekonomik, sosyal ve politik tablo içerisindeki ticari şirketler, halkı, servetinin kontrolünü, üstünlüğünü ve güvenliğini arttıracak davranışlara yöneltmeye çalışmıştır. ABD’de ortaya çıktığı haliyle propaganda, *özgür bir davranış ve girişim* anlamına gelmekte; şiddet ya da fiziksel kısıtlamalara başvurarak egemen olmayı

değil; propaganda aracılığıyla istenen hedeflere ulaşmak için özgürlük vaadini kullanmaktadır. Propaganda faaliyetlerinin tarihine bakıldığında, şiddet ve fiziksel kısıtlamanın hiç olmadığı anlamı da çıkarılmamalıdır. Fakat bundan da öte propaganda bir iktidar pratiği olarak, gücün rasyonalize edilmesi anlamında salt fiziksel şiddetin kullanılmasından farklıdır. Bu noktada propaganda konusundaki jeneolojik bir çözümleme, konuyu ciddiye almanın ötesinde propaganda yoluyla inşa edilen iktidar ilişkilerinin anlaşılabilceği bir perspektif de sağlamaktadır (Wimberly, 2020, s. 11).

20. yüzyılın ilk çeyreği ile birlikte propaganda, propagandacılar tarafından cazip hale getirilmiş sistematik bir bilgi yönetim tekniği ile spesifik bir ikna etme çabası taşıyan popüler bir olgu haline gelmiştir. Propagandanın 20.Yüzyıl'a kadar geçirdiği dönüşüm, kavramı önemli ölçüde modern siyaset bilimi ve pratiğinin ilgilendiği bir alan haline getirmiştir.

İletişim çalışmalarının öncü isimleri olarak kabul edilen Lippmann ve Lasswell demokratik toplumlarda, halkın tutum ve davranışlarını yönetme ve kontrolü hükümetlerin esas görevi olarak kabul ederler. Simpson ise şu değerlendirmeyi yapar: “Lippmann’ın yerel ve uluslararası ilişkiler stratejisinin merkezinde büyük ölçüde haklarından mahrum kitleleri hedefleyen ikna edici iletişim yer alır. Lippmann medyayı modern krizlerin ana kaynağı ve herhangi bir yönetici elit için de gerekli bir enstrüman olarak görür. Sosyal yapılar, sosyal bilimlerin sağladığı araçlar sayesinde görece rasyonel ve etkili bir şekilde yönetilebilir, aksi halde bu yapılar son derece istikrarsız olacaktır.” Hem Lasswell hem de Lippmann için halkın zihinlerinin propaganda aracılığıyla manipüle edilmesi yönetici elitlerin asal görevi olarak görülmektedir (Robinson, 2019, s.46)

1980’li yıllardan sonra propaganda kavramı spin doctor, alternatif gerçekler (facts) ve yalan haberi (fake news) ima etmeye başlar (Jowett ve O’Donnell, 2019, s.3). Spin kavramı, ‘Significant Progress in the News’, (Türkçe karşılığıyla “haberde belirgin seyir”) kelimelerinin baş harflerinden oluşan spin kavramı fiil olarak “döndürmek, çevirmek, eğirmek, bükmek, uydurmak, masal okumak” anlamlarına gelmektedir (Özgen ve Bayraktar, 2014, s.2). Buradaki spin sıklıkla politik bilgilerin manipülasyonu anlamında kullanılmakta ve böylelikle bu bağlamda bilgi ileten basın sözcüleri veya halkla ilişkiler uzmanları da spin doctor olarak adlandırılmaktadır.

Başbakanlık, bakanlıklar, genelkurmay gibi üst düzey resmi kurumların habere erişimde ayrıcalıklı konumu düşünüldüğünde spin doctor olarak adlandırılan kesimlerin haber, bilgi ve enformasyon üretimindeki merkezi konumları belirginleşmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilerek iletişim analizlerinde kullanılan kavram, askeri ve siyasi elitlerin haberler aracılığıyla gerçeğe dair bilgiyi manipüle etmeleri; olayları ve olguları kendi istekleri veya çıkarları doğrultusunda değiştirmelerinin altını çizer. Böylelikle kurumsal mekanizmalar aracılığıyla halka sunulan haber, bilgi ve enformasyon resmi kurum ve kuruluşların denetimi ve kontrolünde olmaktadır. Chomsky; Herman (2012,s.72) günümüzde medyanın mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak hizmet verdiğini; halkı eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemlen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılamanın da temel işlevleri arasında olduğunu belirtir. Yazarlar, refahın belli ellerde toplandığı ve önemli sınıfsal çıkar çelişkilerinin bulunduğu bir dünyada, bu rolü yerine getirmek sistematik bir propagandayı gerektirdiğine vurgu yapar.

20. yüzyılın başlarında reklam ve halkla ilişkiler sektörünün yükselişe geçmesi, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler propagandanın hedeflerini, strateji ve teknikleri ile araçlarının hayli değişmesine yol açmıştır. Günümüzde propaganda olgusu sıklıkla demokratik olmayan devletlerle ilişkilendirilmesine rağmen örtük bir şekilde "stratejik iletişim", "siyasi pazarlama", "reklamcılık", "kamu diplomasisi" alanlarda da kullanılmak suretiyle çağdaş liberal demokrasilerde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Dahası, hükümetler, siyasi partiler, istihbarat örgütleri, haber medyası, düşünce kuruluşları, akademi ve popüler kültür (örneğin, filmler ve TV) olmak üzere hükümet ve sivil toplum genelinde birçok kurumun propaganda üretimine dâhil olduğunu söylemek mümkündür (Robinson, 2019, s.10). Kısacası propaganda, siyasal alandan pazarlamaya, klasik sivil toplum örgütlenmesinden dijital aktivizme kadar çok farklı görünüm ve uygulamalar ile daha karmaşık ve çok boyutlu bir uygulamaya dönüşmüş durumdadır.

Propaganda teknikleri, telgraf, radyo ve yazılı basının sağladığı kitle iletişim olanakları ölçüsünde, I. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte sistematik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kitle toplumunun ortaya çıkışına paralel olarak propaganda eyleminin kitlesel ya da grupsal *ikna* amacı taşıyor oluşu, siyaset bilimciler ile birlikte, devletlerinde propaganda ile ilgilenmesine neden olmuştur. Bu anlamda büyük devletler, güçlü propaganda teşkilatları hatta propaganda bakanlıkları kurmuşlardır (Öymen, 2014,

s. 118). Örneğin I. Dünya Savaşının, işçi sınıfı liderliği de dâhil olmak üzere, İngiliz politikacıların propagandanın potansiyelini bir ikna aracı olarak algılamalarında etkisi olmuştur. Benzer şekilde erkeklerin evrensel oy hakkını garanti altına alan ve kadınlara da ilerleyen yıllarda bu hakkı tanıyacak olan genel seçme ve seçilme hakkının kazanılmasında bir milat olan 1918 Haklar Yasasının kabulünün de parti organizatörlerinin siyasal iletişim tekniklerine olan ilgisinin artmasına neden olduğu söylenebilir (Wring, 1995, s. 108).

Toplumsal değişim ile kitle iletişim teknolojilerinde gelişmeler arasında diyalektik bir ilişki vardır. Toplumsal değişimler iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden etkilenirken aynı zamanda iletişim teknolojilerini de değişime zorlamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, propaganda çoğuna siyaset bilimi teorileri ile iletişim araştırmalarındaki süreç/etki ve yapı/işlev kavrayışındaki değişim doğrultusunda tanımlandı. Gittikçe artan oranda medya ve örgütlü ikna girişimlerinde ve benzer çabalarda, (korku varsayımını) propagandayı yumuşatarak zihinleri etkileme şeklindeki kavrayıştan uzaklaşıldığı görülmeye başladı. 20. Yüzyılın ortalarında propaganda çalışmalarının çoğu bu olguyu bir kültürün veya toplumun ikna edici niteliklerinin toplamı olarak görmüştür. Daha yakın tarihlerde ise tanımlar daha üstü kapalı, uzun vadeli ama ölçümü daha zor medya etkilerini içermiştir. Ayrıca konuya yönelik pek çok modern yaklaşıma göre propaganda illa ki müşterileri ve kurbanları kasten ve sistematik olarak manipüle eden bir şey olmak zorunda değildir, sadece çağdaş teknolojik ve/veya bilgi toplumumuzun ortaya çıkardığı bir ek ürün olarak da görülebilir (Black, 2011, s.124).

II. Dünya Savaşının ardından toplumlar, siyasal propagandanın milyonlarca insanın hayatını etkileyecek büyüklükte toplumun tümünü kapsayabildiğini deneyimleme fırsatı elde etmişlerdir. Batıdaki örneklerine bakıldığında, hedef kitle işçi sınıfı olabileceği gibi ticari bir ürünün tüketicisi ya da üniversite gençliği de olabilmektedir. Propaganda olgusunun, hitap ettiği kesimler bakımından geniş ölçekli bir özellik göstermesi, propaganda aktörlerine dünyanın herhangi bir ülkesi ve siyasi rejiminde kitleleri etkilemek için modern sosyal bilimlerin bilgi hazinelerinden yararlanabilmeyi gerekli kılmıştır (Kallis, 2005, s. 1).

Propaganda olgusunun, yirminci yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte sistematik ve taktiksel olarak gerek ticari gerekse siyasi pazarlamada kullanımını artmıştır. Özellikle

siyasi parti liderliği anlamında geniş kitlelerin kontrol edilebilmesi için bir takım dinamiklerin siyasi parti liderlerince kullanılması gerekliliği gündeme gelmiştir. Endüstri çağı öncesi tanrısal aklın bahşedildiği liderlik imajı, bu dönüşüm ile birlikte beşeri dinamiklerin gözetildiği mekanik bir görünüme kavuşmuştur. Bu dönüşüm ile birlikte propaganda olgusunun o güne kadar genellikle savaş dönemlerinde çağrıştırdığı olumsuz imajdan daha çok, kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlara bürünebilir bir olgu olduğu keşfedilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde siyasal propaganda, nispeten güçlü ve istikrarlı siyasi kurumlara ve ideolojilere tabi olmuştur. Devam eden süreçte daha dinamik ve katılımcı seçmen profili ile karşı karşıya kalan siyasi partiler, iletişim stratejilerini profesyonelleştirerek yayın politikalarını, o dönem için sınırlı kanallar vasıtasıyla yayın yapan televizyon yayıncılığının haber değerlerine ve biçimlerine uyarlamışlardır. Bu dönemde siyasal propaganda, beş eğilim ile yeniden şekillenmiştir. Bunlar *profesyonelleşme ihtiyacının gerekli kıldığı zorunluluklar, artan rekabet baskısı, anti elitist popülizm, yayın çeşitlendirme süreci ve insanların siyaseti anlama biçimlerindeki değişikliklerden* meydana gelmektedir (Blumler ve Kavanagh, 1999, s.209).

20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren, bilgisayar tabanlı ağ teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, propaganda ve dezenformasyon ile ilgili temel yaklaşımlar değişmese de propagandanın kök saldığı ortam değişmiştir. Bu değişim yalnızca yeni iletişim teknolojilerinin varlığından kaynaklanmamaktadır. Bunun yanında en önemli değişiklik artan bilgi hacminin yanı sıra propaganda tekniklerinin beyaz propagandadan kara propagandaya kadar daha geniş bir içerik yelpazesine sahip olmasıdır. Bilgi havuzunun genişlemesinden ötürü bireyler ve topluluklar, doğru bilgiyi yanlış bilgiden ayırmakta oldukça zorlanmıştır. Bu noktada propagandanın amacı, tüm bilgi kümesini çarpıtmak değildir. Daha ziyade propagandanın hedeflediği bir kişiyi, topluluk ya da devleti, belirli bilgileri seçebilmek ya da ayrıcalıklı hale getirmek için yeniden yönlendirmek olmuştur (Brantly ve Fitzgerald, 2017, s. 235).

Yeni iletişim araçları kullanılarak yapılan çağdaş propaganda, çoğu yurttaşın inancını doğrudan etkilemese bile, kitle davranışını başarılı bir biçimde etkileyebilir. Yurttaşların davranışı dikkate alındığında, hükümetler propaganda da bir denge politikası gözetmektedirler. Hükümetler, bir taraftan vatandaşın desteğini isterken öte taraftan

manipölasyon için bir takım dışsal bedeller ödeyebilmektedirler. Şaşırtıcı şekilde hükümet propagandasının yeteri kadar etkili olmadığı dönemlerde, kitlenin yüksek düzeyde bir propagandaya yönelme eğiliminde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla insanları, hükümet propagandasına inandıkları biçiminde gözlemlerken, ne gerçekten ikna olduklarına ne de hükümetin kitlenin davranışlarını istedik şekilde değiştirdiğine ilişkin karar verebilmek güçleşmektedir (Little, 2016, s. 3).

20. yüzyılın başlarında reklam ve halkla ilişkiler sektörünün yükselişe geçmesi, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler propagandanın hedeflerini, strateji ve tekniklerini ile araçlarının hayli değişmesine yol açmıştır. Günümüzde propaganda olgusu sıklıkla demokratik olmayan devletlerle ilişkilendirilmesine rağmen örtük bir şekilde "stratejik iletişim", "siyasi pazarlama", "reklamcılık", "kamu diplomasisi" alanlarda da kullanılmak suretiyle çağdaş liberal demokrasilerde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Dahası, hükümetler, siyasi partiler, istihbarat örgütleri, haber medyası, düşünce kuruluşları, akademi ve popüler kültür (örneğin, filmler ve TV) olmak üzere hükümet ve sivil toplum genelinde birçok kurumun propaganda üretimine dâhil olduğunu söylemek mümkündür (Robinson, 2019, s.10). Kısacası propaganda, siyasal alandan pazarlamaya, klasik sivil toplum örgütlenmesinden dijital aktivizme kadar çok farklı görünüm ve uygulamalar ile daha karmaşık ve çok boyutlu bir uygulamaya dönüşmüş durumdadır.

2.1.2.3. Propagandan siyasi iletişime

İnsanlar dünyayı gözlemleyip deneyim kazandıktan sonra iletişime geçtikleri sırada, gördükleri, duydukları ve düşündükleri ile sürekli bir bilişsel denge kurmaya çalışırlar. Dolayısıyla karar verirken de bilişsel algıları ile tutarlı bilgileri seçip bu bilgilere güvenirler (Black, 2011, s. 130). Özellikle siyasi kutuplaşmanın hızla arttığı günümüzde, insanlar ideolojik olarak çatışık haberleri ve sahte sosyal medya hesaplarını takip ettikçe, ideolojik olarak benzer siyasal eğilimlere angaje olabilmektedirler. Bilgiye erişimin artması, gerçek bilgiye ulaşabilmeyi kolaylaştırdığı gibi gerçekleri insanlardan daha kolay gizleyebilmeyi de kolaylaştırmakta ve insanları ideolojik olarak dijital gettolara hapsedebilmektedir. Komedyen Stephen Colbert'in de belirttiği gibi: "*Eskiden herkes kendi görüşüne sahipti, ancak kendi gerçeğine değil*". Günümüzde her birey kendi

gerçeklik evreni çatısı altında yaşamaktadır. Dolayısıyla hakikati kavrayış sorunlu hale gelerek önemini kaybetmiştir. Algı her şeydir (Bavel ve Pereira, 2018, s. 221-222).

1950’lerden itibaren Batı toplumlarında siyasal iletişimin özgül bir uygulaması olarak ortaya çıkıp yaygınlaşan siyasal reklamcılık, geniş anlamda siyasal iletişim ve propaganda eyleminde farklıdır. Çankaya’ya (2019, s.14) göre, siyasal iletişim ve propaganda, politikanın tüm alanlarını ve geniş bir zaman dilimini kapsayan bir özelliğe sahip olsa da siyasal reklamcılık seçim dönemleriyle sınırlı bir etkinliktir. Siyasal iletişim ve propaganda, halkla ilişkilerden medya denetimini, lobicilik faaliyetlerinden gündem belirlemeye, siyasal partilerin baskı grupları kurup harekete geçirmelerinden iktidar partisinin kamu kuruluşlarının reklam etkinliklerini yönlendirmelerine uzanan, çok geniş, karmaşık parti imzasının zaman zaman geri planda olduğu bir etkinlikler ağıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri’nden tüm dünyaya yayılan siyasal reklamcılık, seçim öncesinde üç-dört hafta boyunca kitle iletişim araçlarına, para ödenerek gerçekleştirilen “imzalı” medya faaliyetleridir (Çankaya, 2019, s.14). Daha çok kampanya adıyla anılan bu seçim öncesi siyasi reklam süreci bu konuda uzmanlaşmış profesyoneller tarafından gerçekleştirilirken siyasal reklam alanı da ayrı bir sektör olarak yükselişe geçmiş durumdadır.

Türkiye siyasi tarihinde Demokrat Parti’nin damgasını vurduğu 1950’li yıllar, kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımının olduğu bir dönem değildir. Demokrat Parti (DP) tarafından kullanılan seçim afişinde havaya kalkan bir el görseli kullanılırken yanında da “Yeter! Söz Milletindir!” sloganı kullanılmıştır. Elle çizilen ve teknolojik açıdan gelişkin bir görselliğe sahip olmayan bu afiş, gerek sloganı gerekse de halkın kalkan eli yükselen sesi metaforuyla hayli etkili bir siyasal reklam aracı olarak literatüre girmiştir. Ayrıca 1950 yılı seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi gibi Demokrat Parti’nin de radyoyu propaganda amaçlı kullanması ve seçim konuşmaları yapması partinin iktidara gelmesinde önemli olmuştur. DP’yi destekleyen gazeteler, partinin kendi gazetesi genel seçim kampanyası bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Özkan, 2019, s.36).

1960’lı yıllar ise Türkiye siyasi hayatı açısından hayli önemlidir. Türkiye’de çok partili siyasal yaşamı temsil eden 1950’lilerin Demokrat Parti’nin iktidar yılları, 27 Mayıs askeri darbesi ile son bulurken 1961 Anayasası’nın özgürlükçü ortamı farklı politik kesimlerin siyasal alana girişini kolaylaştırmıştır. Böylelikle gerek kendini geçmiş on yıllık siyasal

deneyimin mirasçısı sayan siyasi partilerin kurulması gerekse de sınıf siyaseti yapan sol karakterli siyasi partilerin siyaset arenasına çıkması ile Türk siyasi hayatının canlandığı bir döneme tanıklık edilmiştir. Siyasal alanda yaşanan bu gelişmelerin ışığında, siyasi partiler seçmenlerin desteğini alabilmek için o güne dek görülmemiş ölçüde siyasal propaganda faaliyetleri içerisine girmişlerdir. Toplumla yoğun siyasal iletişime girmek durumunda kalan siyasi partiler, mesajların biçim ve içeriğini değiştirmek zorunda kaldılar. O güne dek siyasal iletişime egemen olan didaktik ve çoğunlukla tek yönlü üslup yerini demokratik simgelere, diyaloga ve bir ölçüde demagojiye bırakmıştır (Alçora, 2015, s.14).

1960'lı yıllar, farklı fikirlerin temsilcisi olan siyasi partilerin açık ve kapalı mekânlarda toplantılar düzenleyebildikleri görece olarak özgürlükçü bir dönemdir. Yeni ve farklı fikirlerin temsilcisi irili ufaklı partiler ve onların adayları, el ilanlarından broşürlere, afişlerden hoparlörlü araçlara, özgürleşen basından radyo konuşmalarına kadar kendilerini rahatça anlatabilme ve tanıtabilme fırsatı bulmuşlardır (Özkan, 2019, s.44). Bu tez çalışmasına konu olan Türkiye İşçi Partisi de dönemin iletişim imkânlarından faydalanmış ve bir propaganda ve basın bürosu kurmuştur. Bu büroda Türkiye'nin önemli yazar, şair ve edebiyatçıları görev almış; radyo konuşmaları, gazete ve dergiler TİP'in siyasi ideallerini anlatmak ve Türkiye'nin sanayileşme ve kentleşmeyle artan işçi sınıfına, köylülere, kent yoksulları ve üniversite öğrencileri gibi geniş emekçi kesimlere kendi sınıfsal gerçekliğini anlatarak sınıf bilinci kazandırmaya çalışılmıştır.

12 Mart 1971 yılındaki askeri darbe Türkiye'nin siyasi dengelerini altüst etmiştir. Askeri yönetimin güdümünde 1.ve 2. Nihat Erim, Ferit Belen ve Naim Talu hükümetleri kurulmuştur. 1973 yılında yapılan seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi koalisyonuyla yönetim yeniden, seçilmiş sivillere geçer. Koalisyon hükümeti, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında dağılır; ara çözüm olarak Sadi Irmak hükümeti 3.5 ay sonra iktidarı 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ne devreder. Bu süreç içerisinde siyasal iletişim açısından önemli bir gelişme olmasa da Süleyman Demirel için "Çoban Sülü" ve CHP lideri Bülent Ecevit için "Karaoğlan" (Özkan, 2019, s.44) ve "Kıbrıs Fatih" gibi lakaplar kullanılmaktadır. Böylelikle lidere değin imaj oluşturma uygulaması başlamış olur.

1970'lerin ikinci yarısında siyasi partilerin propaganda ve siyasal iletişim stratejilerinde değişiklikler olmuş; 1977 yılında yapılan değişikliklerle radyo dışında TRT televizyonunda da liderlerin seçim konuşması yapmalarına izin verilmiştir (Tokgöz, 2008). Bu dönemde siyasal iletişim açısından “en radikal yenilik, bu seçimlerde Adalet Partisi’nin bir reklam ajansı ile işbirliği içine girmesidir. Böylece, Türkiye siyasi yaşamı için olduğu kadar, siyasal reklamcılık ve kamuoyu araştırmacılığı açısından da yeni bir dönemin kapıları açılır” (Çankaya, 2019, s.174). 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile söz konusu “yeni dönem” üç yıl sekteye uğrar.

12 Eylül 1980 askeri darbe ile ordu yönetime el koyarken tüm ülke genelinde sıkıyönetim ilan edilmiş; mevcut siyasi partiler ve TBMM kapatılmıştır. Parti liderleri hapse atılmış; yüzlerce insan tutuklanmış ve işkence görmüştür. 3 yıllık askeri yönetimin ardından Turgut Özal liderliğinde, 1983-1991 yılları arasında Anavatan Partisi iktidarıyla neo-liberal politikaların hayata geçirildiği bir dönemi başlatır. Anavatan partisinin lideri Turgut Özal ile neo-liberal politikaları hayata geçirirken siyasal iletişim açısından da yeni uygulamalar başlar. 1983 yılında seçime girecek partiler ajanslarla çalışırlar ve Amerikanvari siyasal reklam 1983 seçimlerinde başlar. Teknokrat bir lider olarak Turgut Özal için ilk kez “star stratejisi” denenir ve süreçte de Özal kamera karşısında duruş ve konuşma konusunda hazırlanır (Özkan, 2019, s.78). Turgut Özal liberal-muhafazakâr bir lider imajı kurgulanır; söz konusu imajın kurgulanmasında beden dili, konuşmaları, güler yüzlü ve sevecenliği öne çıkaran görseller, eşi ve ailesi ile medya gündeminde olması önemli olmuştur (Samur, 2016).

Dicle Kavak Ekmekçi “1960’lı ve 1970’li yıllardan itibaren Avrupa’da vatandaşların siyasete olan ilgisizliğinin önünü almak amacıyla, ABD merkezli siyasal kampanya teknikleri kullanmış ve günümüze kadar tüm dünyada bir Amerikanvarileşme olgusu yaratılmıştır” tespitini yapmaktadır (2018, s.10). Amerikanvari kampanyalar asıl 1980’li yıllarda hayata geçirilmiştir. Türkiye’de bir taraftan neoliberal politikalar hayata geçirilirken toplum-siyasetçi iletişimi de siyasal pazarlama olarak benimsendi. Nasıl ki çağdaş pazarlama müşteri odaklı ve tüketici ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu ihtiyaçların karşılanması temelli düşünülüyorsa siyasal pazarlama da benzer bir durum olduğu kabul edilir. Siyasetçilerin halkla iletişiminde de seçmen müşteri gibi kabul edildi. Siyaset alanına pazarlama perspektifinden bakıldığında tüketicinin yerini seçmen; siyasal pazarlamanın odak noktasında de seçmen bulunur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de

de siyasetle ilgilenenler özellikle son yıllarda siyasete pazarlama yönelimli bakmaya başlamışlar ve siyasal hedeflere ulaşmanın yolunun seçmenden geçtiğinin kabul edilmesi ile siyasal pazarlamaya verilen önem de gün geçtikçe artmaktadır (Tatar, 2019, s.2813). 12 Eylül askeri darbesiyle başlayan gençlerin ve toplumun pek çok kesiminin siyasetten uzak tutularak toplumun apolitikleştirilmesi, sol örgütlerin dağıtılarak ve toplumsal muhalefet potansiyeli olan tüm kesimlerin sindirilmesiyle siyasal pazarlamada artık siyasi fikirler veya ideoloji değil “lider ve siyasal imaj” odaklı iletişim süreci başlar.

1990’lı yıllarda internetin sivillerin kullanımına açılmasıyla ekonomi, siyaset ve toplumsal/kültürel alanların tümünde etkin kullanılmaya başladı. İş dünyası, siyasal alan ve toplumsal ilişkilerde önce internet ardından da sosyal medya aktif kullanılmaya başladı; küresel ölçekte iş yapma modelleri değişirken siyasetçiler açısından da sosyal medya seçmelerle aracısız iletişim olanağı mümkün oldu. İnsanlık tarihinde iletişimin eriştiği hız ve bilgi-işlem kapasitesi devasa boyutlara ulaşırken bilgi kirliliği, manipülasyon ve yalan haber de hiç olmadığı kadar yaygın hale geldi. Nefret söylemi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi ayrımcı ve ötekileştirici söylemler de tarihte hiç olmadığı kadar hızlı dolaşıma girme ve yaygınlaşmaya başladı. İsteyen herkesin ‘Söz’ünü bu kadar kolay, ucuz ve hızlı yaygınlaştırılabildiği bir çağda makro siyasi söylemler ve siyasi iktidarlar da bu teknolojik alt yapı ve yeni medya kültürel geleneğinden yararlanma yoluna gitti. Siyasal iletişim ve tüm propaganda türleri geleneksel medya kadar sosyal medyada aracılığıyla da yapılmaya başladı.

Oxford Sözlüğü 2016 yılında post-truth (hakikat ötesi) kavramını yılın sözcüğü seçmiştir. Zira İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden çıkma süreci ve Amerika Birleşik Devletlerindeki seçimlerde en çok kullanılan kavram olmuştur. Siyasal iletişimde algı yönetimi olarak kullanılan kavram yeni bir siyaset yapma ve siyasi reklam tarzını anlatmada kullanılmaktadır. Hakikat ötesi kavramı, siyasetçileri profesyonel manipulatörler olarak tanımlayan, siyaset ve siyasetçilere yönelik düşük güven düzeyini niteleyen yeni bir olguya işaret etmektedir (Ball,2017,s.71). Propaganda, tarihin her döneminde insanları ikna etme amaçlı olarak sistemli yöntemler kullanarak toplumun kolektif davranışlarını yönetme amaçlı olarak askeri, politik ve ekonomik güç odakları tarafından kullanılmıştır. Ne var ki günümüzde teknoloji aracılığıyla gerçek yapılandırmaları farklılaşmakta; kurgusal gerçekler ile algı yönetimleri yapılabilmektedir.

2.1.2.4. Siyasi parti propagandası

Birçok demokraside siyasal sistem, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal reform için girişimlerin ve tartışmaların başlıca kaynağı olarak görülmekteydi. Bu dönemde siyasi parti sistemi,⁷ toplumsal yapının yerleşik yapılmalarına ve siyasetle ilgili birçok seçmene az çok sağlam ve uzun süreli parti kimlikleri ile yakından bağlanmıştır. Siyasi konsensüs ve siyasal propaganda kanallarıyla siyasi partiler arasındaki güven duygusu bu döneme damgasını vurmuştur. Bu dönemde faaliyette olan siyasi liderler, özellikle hükümet olduklarında uygulamak istedikleri değişiklikler ve onları rakiplerinden ayıran ilke ve politikalar hakkında konuşma eğilimi göstermişlerdir. Dolayısıyla birçok siyasi mesaj da önemli hale gelmiştir. Üstelik bu döneme propaganda mesajları kitle iletişim araçlarına kolay bir erişime sahip olmuştur. Diğer taraftan parti seçmenleri de propagandalara karşı duyarlı ve güçlü tavırlar sergilemişlerdir. Az sayıda vatandaş, grup temelli sadakatlerle oy verme eğilimi göstermek yerine, propaganda ile söyleneni tartarak oy verme eğiliminde olmuştur. Öte yandan siyasal aidiyetleri seçmen davranış modelini destekleyecek kadar güçlü olmayan bir seçmen grubu da bulunmaktadır. Bu kitle siyasete az ilgi göstermesi nedeniyle, siyasi mesajların onlara ulaşma olasılığı da düşüktür. Sınırlı kanallarla televizyonun siyasal iletişimin baskın aracı haline geldiği 1960’larda tüm dünya da yeni bir dönem doğarken, seçmenlerin partilere olan sadakatinde de bir gevşeme yaşanmıştır (Blumler ve Kavanagh, 1999, s. 211-212).

⁷Propagandanın siyasi parti boyutuna geçmeden önce, siyasi parti kavramını tanımlamak gerekmektedir. Ancak literatüre bakıldığında, siyasi parti kavramını tek bir tanımlamaya indirgemenin hiç de kolay olmadığını söylemek mümkündür. Siyasi partiler niteliklerine göre çeşitli farklılıklar taşımaktadırlar. Siyasi partilerin birbirlerinden ayrışmalarına yol açan bu farklılıklar tabi olarak siyasi partilerin fonksiyonlarının farklılaşmasına da yol açabilmektedir. Dolayısıyla, siyasi partileri incelerken elde edilen bulgular ışığında varılan sonuçların da değişkenlik gösterdiğini saptamak mümkündür. Bu nedenlere bağlı olarak siyasi parti kavramının tek bir tanım üzerinden anlaşılabilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Türkiye’de halen yürürlükte bulunan 22 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 3’ncü maddesinde siyasi partiler, “milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar” olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2018, s.413). Tarık Zafer Tunaya’ya (1995, s. 2) göre siyasi parti, kısaca parti veya eski deyimle Fırka, her şeyden evvel bir birleşmenin, fikir ve program etrafında dayanışma ifadesi olarak görülmektedir. Bu birleşme münhasıran bir millet hudutları içinde kalabildiği, yani milli olduğu kadar uluslararası bir mahiyet ve genişliğe de sahip olabilir.

Bu dönüşüme paralel olarak, kamuoyu açısından parti propagandalarına seçici olarak maruz kalma sıklığında da bir azalma yaşanmıştır. Haber akışının artması ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlar neticesinde geniş katılımlı görüş alış verişinde bulunabilme fırsatının doğması, bu azalmanın temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Aynı yıllarda siyasi partilerin halkla ilişkiler kampanyalarını yoğun olarak kullandığına tanık olunmuştur. Bu dönemde siyasi partilerin kitle iletişim araçları yoluyla kamusal iletişime dâhil olmasının yalnızca mesajları aktarım düşüncesinden ileri gelmediğini; aynı zamanda bu medyatik katılımın kamuoyunun güçlendirilmesi ve iletişim politikası oluşturmanın önemli hale gelmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Örneğin İngiltere İşçi Partisinin, 1960'lı yıllarda İngiliz devlet yayıncılığı (BBC) ve İngiliz basını nezdinde yaşadığı temsil krizi, parti kurmaylarını, demokratik sosyalizm mücadelesi adına halk ile doğrudan iletişime geçilebilecek siyasal iletişimin yeni yöntemlerini değerlendirmeye sevk etmiştir. Politik pazarlamanın gelişimi de bu tartışmaların odağında meydana gelmiştir. Aynı zamanda kampanya metotlarının kullanıldığı siyasal iletişim çalışmaları bu döneme denk düşmüştür. Günümüzdeki seçmen kitlesinin büyüklüğü ve çeşitliliği ile kapsadığı coğrafi alan düşünüldüğünde, halkla ilişkiler ajanslarının kurumsal düzeyde yapılandırılması oldukça anlaşılardır. Bu teşkilatlar, siyasi parti propaganda stratejilerinin yüksek derecede profesyonel olarak örgütlenmesini sağlamıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar, siyasi partilerin kampanya ve propaganda bürolarına bakıldığında, ağırlıklı olarak gazetecilerin görev yaptığına şahit olunmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren halkla ilişkiler ve propaganda tekniklerinde görülen çeşitlenme ile birlikte, profesyonel anlamda halkla ilişkiler danışmanları, kampanyalara dâhil olmaya başlamışlardır (Casey, 2015, s. 96). Genel kanıya göre, siyasi propagandanın ortak anlayışı, kitlelere rejim yanlısı tutumlar ve değerler aşılacak için bir araç olduğudur. Ancak aşının etkili olabilmesi için propagandanın içeriği ile de ikna etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ikna edici olmayan yalnızca gösteriye dayalı propaganda bu maksat ile gelişmektedir.

Evrensel anlamda güncel örneklerine bakıldığında, propagandanın her zaman hükümetlerin ya da siyasi partilerin elinde ne kadar gerekli olduğuna dair üretilen özel içeriklerle beyin yıkayabildiğini söylemek pek mümkün değildir, aksine propagandanın kendisi aracılığıyla, toplumun da ne kadar güçlü olabileceği konusunda farkındalık

yaratılabildiğini söylemek mümkündür (Huang,2014,s.3). Bu tespitten hareketle, günümüzün propaganda yaklaşımlarında içeriğe dayalı ikna çabasının bir ölçüde etkisini yitirdiği söylenebilmektedir. Örneğin eski Türkiye İşçi Partisi'nin propaganda anlayışına bakıldığında, propaganda da esas olanın, mesaj içeriğinin mantıksal tutarlılığı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Günümüzde demokrasi ile yönetilen pek çok ülkede, siyasal propaganda, merkez partilerin zayıflaması ve büyüyen sosyal bölünmeler nedeniyle halkın basın ve siyaset kurumlarından kopukluğunun bir yansıması görünümündedir. Uzun zamandır demokratik siyasetin idealize edilmiş normatif anlayışlarına dayanan varsayımlar, medya sistemleri, basın ve politika etkileşimlerinin, yeni bir aşamaya geçtiğini söyleyebilmek mümkündür (Bennett ve Pfetsch, 2018, s. 243).

2.1.2.5. Siyasi parti propagandası ve ideoloji ilişkisi

Siyasi parti propagandalarının temel amacı siyasi partileri kitlelere tanıtmak ve kitlenin parti doktrini etrafında bir araya gelmesine olanak sağlayarak seçmenlerin siyasal meselelerdeki görüş, fikir ve davranışlarını etkilemektir. Siyasal iktidara gelebilmek için siyasal partiler, kararlı ve kararsız seçmenleri etkilemek, seçmen kitlesini daha da genişletmek, seçmenleri kendi amaçlarına uygun olarak yönlendirebilmek, kamuoyu oluşturmak ve kendilerini iktidara getirecek oy oranlarına ulaşabilmek için çeşitli araçları kullanmaktadırlar Bu amaca yönelik olarak siyasi partiler propagandalarını sürdürürken, medyanın her mecrasından yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bunlar yazılı basın, görsel basın (televizyon), radyo ve günümüzde de çoğunlukla dijital platformların sunduğu olanaklardan meydana gelmektedir. (Çavuşoğlu ve Pekkaya, 2015, s. 92). Bu araçların ilk örnekleri olarak yazılı basın, iletişim teknolojilerinin kronolojik ilerleyişi açısından karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşından itibaren, her gazetenin ya büyük bir politikacının hizmetinde ya da bir partinin açık organı olarak etkinlik kazandığı bir dönemde, siyasi sübvansiyon ya da devlet reklamcılığı nedeniyle, gazeteler siyasi partiler için propaganda işlevi görmüşlerdir (Casey, 2015, s. 100). Siyasal propagandanın ilk dönemlerinde çoğu propagandacı, hikâyeler yazan ve kitlede bulunan erkeklerin duygusal gereksinimleri hakkında bir şeyler öğrenen gazete muhabirlerinden oluşmuştur (Laswell, 1935, s. 190). Gazete Yirminci yüzyılın başından itibaren basılı propagandanın amiral gemisi olmuştur. Günlük çıkan gazetelerden, işçiler, tüccarlar ya da semt sakinlerine

yönelik yayım yapan gazetelere, yerel yayımlardan duvar gazetelerine varıncaya kadar, her biri önemli birer propaganda aracı olmuştur. Gazeteler bugünde bu işlevini kısmen korumaktadır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte bir başka propaganda vasıtası olan radyonun siyasal propaganda da ki işlevi ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, ülkeler tarafından radyonun kullanımı artmış, kısa dalga radyo istasyonları iç ve dış siyaset sahalarında yoğun biçimde kullanılmıştır. Radyonun propaganda da bu derece etkili olmasında, kuşkusuz insan sesinin matbu yayınlarda bulunmayan bir etkiye sahip olması yatmaktadır. Bilhassa radyo İkinci Dünya Savaşında Naziler tarafından sıklıkla kullanılmış ve tüm dünyada da benzer şekilde siyasi partilerden ziyade, hükümetler tarafından kendi vatandaşlarına ve başka milletlere karşı siyasetlerini savunmak üzere kullanılmıştır. Yine Birinci Dünya Savaşı sırasında, politikacılar sinemanın politik ikna için bir araç olarak potansiyelini fark etmeye başlamışlardır. Birinci dünya savaşından kısa bir süre sonra İngiliz İşçi Partisi (Labour Party) sinema belgeselinin propaganda maksatlı olası kullanımlarını değerlendirmek üzere bir çalışma grup tayin etmiştir. Nitekim bu çalışmanın doruk noktası 1983'de İşçi Filmleri Derneğinin (WFA) açılışıyla gelmiştir (Wring, 1995, s. 111). On dokuzuncu yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan bir diğer propaganda aracı broşürlerdir. Broşür kullanımı yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, sözsel (radyo) ve görsel (televizyon) iletişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanılması ile birlikte etkinliğini yitirmiş, yalnızca marjinal siyasi gruplar ve bir kısım entelektüeller tarafından rağbet görmüştür. Yirminci yüzyılda kullanılan bir diğer propaganda aracı olan afiş ve beyannameler, kısa kelimeler içeren ve mesajı kolaylıkla anlaşılabilir materyaller olarak işlev görmüştür. Afiş ve beyannamelerin en temel avantajı, hafif olması dolayısıyla rahatça taşınabiliyor oluşudur (Domenach, 1961, s. 54-55). Afiş ve beyannameler 100 yıldan uzun bir süredir siyasi partilerin kampanya cephaneliklerinin bir parçası olarak işlev görmek ile birlikte, genel olarak toplumdaki ve özellikle kampanya iletişimindeki değişiklikler nedeniyle, modası geçmiş sayılmaktadır. Özellikle yeni medya ve yeni iletişim yollarının posterleri gereksiz kıldığı iddia edilmektedir. Öte yandan İsveç örneğinde olduğu gibi siyasi partiler her seçimde şehirleri ve yolları posterler ile donatabilmektedirler. Seçim afişlerinin kullanımı, değişen kampanya geçmişi boyunca sabit bir tutumu temsil etmektedir. Bu son derece istikrarlı kampanyalar içinde hem değişiklikler yani kopuşlar hem de süreklilikler gözlemlenebilmektedir (Hakansson, Johansson ve Vigso, 2014, s. 15).

Günümüze gelindiğinde ise ağ tabanlı internet teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte toplumsal söylem ve bilgi temini bakımından merkezi bir ağ alanı olarak sosyal medyanın kullanımı, manipülasyon ve propaganda için bir arena görevi görmektedir. Kod güdümlü propaganda araçlarının, sosyal aktörler olarak faaliyet gösterdikleri Twitter, Facebook, Instagram ve Weibo gibi sosyal ağ sitelerinde, geliştirilen yazılım algoritmaları aracılığıyla bilgi yaydığı tespit edilmiştir (Neudert, 2017, s. 4). Özellikle son yıllarda Çin’de başlayan ve tüm dünya da etkili olan Bilgisayar tabanlı propaganda, geleceğin propaganda vasıtası olarak dijital ortamlara dikkat çekmekte olup, batı demokrasileri tarafından üzerinde ehemmiyetle durulan bir konudur. Siyasi konularla ilgili dijital ortamlarda sahte hesaplar üzerinden dolaşıma sokulan yanlış bilgilerin bilgisayar tabanlı yapılandırılması, internet ağları üzerinden oluşturulan kamuoyunun bir kanıtı niteliğindedir (Bolsover, 2017, s. 1).

Modern siyasal propaganda, kitlenin yapısından yararlanmaktadır, fakat bireyin kendini onaylama ihtiyacını da kullanmaktadır ve iki eylem eşzamanlı olarak birlikte yürütülmelidir. Bu operasyonlar, tüm kalabalığa ve kalabalığın her birine bir kerede ulaşmanın olağanüstü etkilerine sahip olan modern kitle iletişim ortamının varlığıyla büyük ölçüde kolaylaştırılmıştır (Ellul, 1973, s.8). Siyasal propaganda iletişim sürecinin bir bileşenidir çünkü propagandanın gerçekleşebilmesi için öncelikle iletişim olgusunun kendisine ihtiyaç duyulmaktadır. İletişim olgusu bu yönüyle kendisi ile bilimin yapılabildiği tek bilim dalı olma özelliği göstermektedir aynı zamanda. Tıpkı psikolojinin ya da fiziğin yapılabilmesi için iletişime ihtiyaç olduğu gibi, siyasal propaganda içinde iletişim olgusunun sürekliliği başat bir dinamik olma özelliği gösterebilmektedir (Batmaz, 1999, s. 152).

Kitle iletişim araçları, bilhassa siyasal krizlerin baş gösterdiği dönemlerde önemli hale gelir. Çünkü kriz dönemleri medyanın sesinin en çok kısıldığı dönemler olabilmektedir. Bu anlamda medya kuruluşları, doğrudan ya da dolaylı sansürün yoğun uygulandığı zamanlarda etkili enstrümanlar olur. Politikacılar uzun yıllardan beridir sansür ve propagandanın nüfusun davranışını önemli ölçüde etkileyebileceği görüşündedirler (Melnikov, 2019, s. 2). Siyasal Partiler kanununda da tanımı verildiği üzere siyasi partiler, demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Demokratik işleyişin bir gerekliliği olarak siyasi partiler, iktidarı ve muhalefeti ile düşüncelerini kamuoyuna açıklamak ile yükümlüdürler. Örneğin demokratik siyasal hayatın sağlıklı

sürdürülebildiği ülkelerde, dış politikadan iç politikaya, ekonomiden eğitime kadar bütün ülke meselelerine ilişkin iktidar partilerinin tasarrufları, mutlaka muhalefetin de süzgecinden geçmektedir. Öte yandan kamu meselelerinin görüşüldüğü ve çözüme kavuşturulduğu yasama faaliyetleri başta olmak üzere, idarenin işleyişi de basına sirayet etmektedir. Bugün kitle iletişim araçlarının içeriklerine bakıldığında 5N+1K kuralına göre yazılmış ve salt haber verme amacı güden haber metinleri dışında, köşe yazıları ve önemli ekonomik, toplumsal ve siyasal olayları ele alan haber metinlerinde propagandanın varlığından söz edilebilmektedir. Ortak siyasi görüşlere sahip partiler ile medya kuruluşları arasında ideolojik bir dayanışmanın varlığından rahatlıkla söz edilebilir.

Yayın kuruluşlarının ideolojik bir politika izleyerek propagandist bir tutum sergilemesi, toplumdaki kutuplaşmayı arttırarak siyasal tansiyonun yükselmesine yol açmaktadır. Böylesi polarize olmuş bir toplumsal yapı, medya organları tarafından “yayın tirajlarının” arttırılması adına fırsata dönüştürülebilmektedir. Öte yandan siyasi partiler, bir propaganda aracı olarak kamuoyu yoklamalarından da yararlanmaktadırlar. Kamuoyu yoklamaları birer ayna işlevi görerek seçimlerden önce bir gerçeği yansıtırlar. Seçmenler bu yoklamalara göre birtakım yeni kararlar alabilirler. Bu da zararlı değil yararlı olmaktadır (Topuz, 1991, s. 41). Diğer taraftan bazı siyasi partiler, yapısal yanlış kamuoyu araştırmaları düzenleyerek elde edilen verileri kendi çıkarlarına hizmet edecek biçimde çarpıtabilmektedir. Bu tür iliştilenmiş kamuoyu yoklamaları düzenlemek, yayın kuruluşları için zorlayıcı bir faaliyet olmamaktadır. Bu tür yoklamaların manipülasyona açık konumda bulunması, yoklamalar üzerinde sağlıklı işleyebilen bir kamuoyu denetimini mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla seçmen davranışını, her zaman kamuoyu yoklamalarının sonuçları ile kestirmeye çalışmak yanıltıcı olabilmektedir. Kamuoyu yoklamaları seçmen davranışı hakkında fikir vermekle birlikte, tek başına netice elde edilmesine olanak tanımamaktadır. Hatta çoğunlukla yanıltıcı olabilmektedir. Bu noktada esas olan kamuoyu yoklamalarının nasıl yapıldığı, kimlerin yaptığı ve hangi amaca hizmet ettiğidir (Özkan, 2004, s.213). “Yönlendirici olan kamuoyu yoklamalarının sonuçları, genellikle bazı siyasi partilerin, kaynak göstermeden, hiçbir açıklama yapmadan, açıkladıkları partinin yaptırdığı araştırmalar başlığıyla sundukları çalışmalardır (İnceoğlu ve Özerkan,1997, s. 35)”.

2.1.3. Siyasi parti propaganda stratejileri, türleri, taktikleri ve teknikleri

2.1.3.1. Propaganda stratejileri

Siyasi partiler seçimlerde izlenecek stratejileri belirlerken, siyaset teorisi ile ortaya konan yaklaşımları dikkate almaktadırlar. Siyasi propagandanın kesintisiz bir etkinlik olduğu düşünüldüğünde, etkili ve uzun soluklu bir parti propagandasının tasarlanabilmesi için propaganda stratejisinin belirlenmesi önem arz etmektedir. “Propaganda stratejisinin planlanarak uygulanabilmesi ancak örgütlü bir çalışma sonucunda gerçekleşebilir. Diğer bir ifadeyle, propaganda her zaman psikolojik eylemi gerçekleştirecek ve güçlendirecek bir örgütün varlığına bağımlı olarak düşünülmelidir (Gürgen, 1990, s. 143).” Bir siyasi partide genellikle parti tüzükleri, propaganda faaliyetini icra edecek parti organlarını belirlemektedir. Bu organlar parti teşkilatı ile yakın temas halinde ve gerek duyulduğunda, parti teşkilatının görevlendireceği uzmanların desteğiyle izlenecek stratejileri belirlemektedir. Siyasi partiler, öncelikli olarak propaganda ve tanıtım bürolarına yeterli bütçe ve personel temin ederek, her bir kişinin bir diğerini oy kullanmaya teşvik edeceği kampanyalar organize etmekte, strateji ve taktiklerle süreci koordine etmektedir.

Siyasi partilerin aday ve danışmanları, kampanya stratejisine karar verdikten sonra liderler ve araştırma departmanları aracılığıyla organizasyon amaçlarını desteklemek varsa itirazları gündeme getirebilmek için gerekli verileri toplamaktadır. Tanıtım büroları, bu verileri en stratejik zamanda seçmenler arasında en geniş tirajı sağlayacak şekilde ortaya koymak için haber ve özellikle bültenleri ve diğer propaganda materyallerini hazırlamaktadırlar. Propagandanın gücü, kampanyaları organize eden örgütlü grupları tarafından arttırılmaktadır. (Casey, 2015, s. 97).

Siyasal propaganda bireyler ile dayanışmayı arttıran ve parti taraftarları ile siyasi partilere destek sunmak için yararlanılan birer kaynak olma özelliği göstermektedir. Siyasi partiler ve bireyler arasındaki yakınlaşma bir süre sonra dayanışmaya dönüşebilmekte bu motivasyon partilerin taraftar kazanmasına yardımcı olarak, destekçilerin seçim dönemlerinde oy sandığına gitmelerine yol açmaktadır. Ayrıca aynı

dayanışma, siyasi parti destekçilerinin, başka partilerin propagandalarından etkilenmek suretiyle o partilere kanalize olmalarının da önüne geçebilmektedir. Siyasal partiler ile aynı zamanda politik birer özneye dönüşen bireyler arasında görülen dayanışmanın mevcudiyeti söz konusu oldukça, siyasi partiler işlevlerini sürdürmeye devam etmekle birlikte kapatılsalar bile taban ile kurduğu ilişkiye istinaden yeniden kök salarak örgütlenebilmektedir. Siyasi partiler ile sempatanları arasındaki bu yakınlık ilişkisinin korunması, siyasi parti propagandasının temel dayanaklarından biri olma özelliği göstermektedir. Bu özelliği ile bir siyasi parti, kamuoyunun aracısı niteliğindedir. Partilerin bu taşıyıcılık vasfı, bir platform ve lider etrafında bir dizi siyasal tutum yaratmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de öncelikli olarak partilerin ve liderlerinin kamuoyu ile bağının güçlendirilmesi gerekmektedir (Casey, 2015, s. 96).

Günümüzde siyasi parti propagandası için oldukça önemli bir kavram olan “*dayanışma*” tarih sahnesinde de üzerinde önemle durulan sembollerden biri olmuştur. Bu hususta İbn-i Haldun’un asabiyet kavramı, toplumsal ve siyasal dayanışmanın önemine dikkat çekmektedir. “Aynı nesepten gelmeyen cemiyetler, nesep bağlarından çok zayıf olsa dahi nesepten gelen kardeşlik yerini tutacak olan diğer bağlarla birbirine bağlanmak ister. Bazen nesep dışında bağlanma sonucu da nesepten kaynaklanana benzer asabiyet meydana gelir (Haldun, 2015, s. 784)”. Hassan’a (2010, s. 194-195) göre, asabiyet bir davranış biçimidir. Bu davranış biçimi kolektif olmaktadır. Asabiye göre belirlenen davranış biçimi, ortak bir anlam dünyası yaratmakta ve bu anlam dünyası ortaklaşa bir yaşam pratiği meydana getirmekle birlikte toplumsal örgütlenmeyi de pekiştirmektedir. Siyasi hayatta, iktidar ve muhalefet konumundaki siyasi partilerin genellikle bir meşruiyet tartışmasına girdikleri gözlemlenebilmektedir. Esasen partilerin meşruiyet üzerinde durmalarının ana nedeni, kamuoyunu rakip partinin güvenoyu kaybettiğine ilişkin manipüle etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Siyasi partiler arasındaki meşruiyet polemizi, genellikle muhalefet partileri tarafından özellikle de siyasal çalkantıların yaşandığı dönemlerde iktidar partilerine yönelik olarak başlatılmaktadır. Muhalefet kanadı tarafından yöneltilen suçlamalar, çoğunlukla iktidar partisinin çoğunluk desteğini kaybettiği dolayısıyla meşruiyetini yitirdiğine ilişkindir. Örneğin Türkiye’de 27 Mayıs askeri darbesini devrim olarak nitelendiren kesimler, bu hareketin DP’nin otoriter iktidarının sona erdirilmesi ve demokratik ortamının yeniden

tesis edilmesi için mübrem bir gelişme olduğuna vurgu yaparak, 27 Mayıs'ı meşrulaştırmaya çalışmışlardır (Saç, 2017, s. 78).

Çoğunlukla duygulara seslenen ve otoriter eğilimlerden beslenen siyasi propaganda da stratejiler yapılandırılırken, mutlak bir otoriteye gereksinim duyulmaktadır. Propagandanın niteliği devrimci olsa bile ilk etapta geleneksel otoriter güce sadakat, propaganda içeriğinde kullanılır; istenen amaç elde edildikten sonra da, eski mutlak otoritenin yerine yeni yapıyı temsil edebilecek başka otoriter sembollere başvurulur. “Örneğin Nazi propaganda bakanı Goebbels, şansölye Bismarck'ın yetmiş yıl önce kullandığı ve basını tam bir köle haline getiren ‘Sürüngeçler ödeneği’⁸ uygulamasından esinlenmiş ve Bismarck'ın aksine para yerine şiddete başvurmuştur (Domenach, 1961, s. 67)”. Böylesi bir siyasal düzlemde, bireylerin mutlak otoriteye karşı seslerini yükseltmeleri pek mümkün gözükmemektedir. Açık muhalefetin ortadan kalkması, insanları statükonun zayıf yanlarını görebilmeleri konusunda gittikçe daha az cesur kılmakta ve buna bağlı olarak da muhalif olmaktan giderek daha fazla uzaklaştırmaktadır (Kuran, 2018, s. 41).

Propaganda mesajlarına karşı bağımsızlığı güçlü olmayan kitle, duygu yoğun propaganda simgelerinden rahatlıkla etkilenebilir. Örneğin Nazi propagandasının cenaze törenleri de dâhil hayatın her alanına sirayet ettiğini söylemek mümkündür. Goebbels parti ileri gelenlerinin cenaze törenlerini, bir çeşit tapınma ayinine çevirmiştir (Özkan, 2014, s. 22). Dolayısıyla bu uğurda gösterilecek muhtemel bir karşı çıkışın, çok uzun soluklu olamayacağı ifade edilebilir. Özellikle bu tür bir propaganda yaklaşımı, otoriter yönelimlerden beslenen marjinal sağ ve sol partiler için daha elverişli bir zemin teşkil edebilmektedir. (Huang, 2018, s. 1034)’de belirtildiği üzere, Çin’de Çin Komünist Partisi (ÇKP)’nin sert propagandası kısa vadede yurttaşların rejim hakkındaki eleştirel görüşlerini geri çekmelerine yol açabilmekte ve bu durum yine kısa vadede devletin baskı gücünü hissettirmesini müteakiben yurttaşların protesto etme iştiağını kırabilmektedir.

⁸1866 Prusya ve Avusturya savaşı'nın ardından, Prusya kendisine karşı Avusturya Macaristan imparatorluğu ile müttefik olan Hanover Krallığını ilhak etmiştir. Tahttan indirilen Hanover kralı V.George'un kraliyet varlıklarının yüzde otuzunu elinde tutmasını izin verilmiş, geri kalan miktar ise devlet malı olarak kabul edilerek Prusya hazinesine devredilmiştir. İlerleyen yıllarda şansölye Otto von Bismarck, sabık Hanover kralı George'u devlete karşı komplo düzenlemekle suçlamış ve George'un 46 milyon Alman dolarlık servetine el koymuştur. Bismarck bu paranın bir kısmını, gazeteciler ve siyasi muhaliflerini gözden düşürmek için gizli bir fon oluşturmak suretiyle rüşvet vermek üzere kullanmıştır. Sürüngeç deyimini de siyasi hasımlarını ve basını nitelemek üzere kullanmıştır. https://imagine.fandom.com/wiki/Otto_von_Bismarck Erişim tarihi: 23.10.2020

Dolayısıyla sert propaganda kısa vadede muhalefeti caydırabilmekte ve rejimin istikrarını korumaya yardımcı olabilmektedir. Ancak uzun vadede propaganda, rejimin güç, kontrol kapasitesi ve beklentileri ile örtüşmediğinde, rejimin meşruiyetini azaltabilmektedir. Bu duruma otoriter propaganda patolojisi denilmektedir. Mevcut çalışmalar, otoriter propagandanın etkileri hakkında karışık sonuçlar vermektedir. Bir yandan bazı akademisyenler ve yazarlar, otoriter medya ve propagandanın, halkın politik tutum ve davranışlarını rejimin tercih ettiği şekilde etkileyebileceğini düşünürken, öbür yandan uzun vadede rejimin meşruiyetine gölge düşürebileceği üzerinde durmaktadırlar. Son zamanlarda otoriter propagandanın ikna etmede etkili olmadığı görülse bile, halka mesajları dayatmak için rejimlerin ve iktidarların gücünü korumak ve pekiştirmek adına bütün kaynakların ve örgütsel kapasitenin komuta edilmesi suretiyle muhalefetin caydırılabileceği öne sürülmektedir.

Propaganda stratejilerinin yapılandırılmasında yer alan bir diğer önemli konu sembollerin kullanımıdır. Propaganda stratejisini belirleyen partiler bu hususta öncelikle temel bir ideolojik stereotipi temsil edebilecek simgeleri belirlemek durumundadır. Yine Türkiye’den örnek verilecek olursa, “Yönetimi kılıç hakkıyla Halife Sultanın elinden alan CHP kadrosuna karşın DP’liler, milletin karşısına milli egemenlik formülünü sembolize eden, ‘Söz milletindir’⁹sloganıyla çıkmaktadır (Alçora, 2015, s. 117)”. Daha marjinal bir açıdan bakıldığında, 1969 senesinde Abidin Dino’nun, Mehmet Ali Aybar’ın teklifiyle Türkiye İşçi Partisinin (TİP) “çark başak” olan amblemini insan figürü kullanarak yeniden tasarlaması örnek gösterilebilir. Aybar, amblem değişikliği ile diğer siyasi partilerin amblemlerindeki hayvan figürlerine zıtlık yaratmak suretiyle, “*Oyunu hayvana değil insana ver*” mesajını vermek istemiş ve TİP bu slogan ile toplumsal bir farkındalık yaratmayı amaçlamıştır (Aysan, 2013, s. 25).

Siyasi partilerin propaganda stratejilerini belirlerken gözetecekleri bir diğer önemli nokta, sürdürülecek propaganda yoğunluğunun makul seviyede tutulabilmesidir. Örneğin muhalefetteki siyasi partiler, uzun vadede iktidarı ele geçirebilmek ya da koalisyon ortağı

⁹Orjinali “Yeter! Söz Milletindir” biçiminde olan ve mimar Selçuk Milar tarafından tasarlanan slogan, Türk siyasal iletişim tarihinin ilk ve en etkili sloganlarının başında kabul edilir. Slogan, 1950 genel seçimlerinin galibi Demokrat Partinin seçim kampanyaları sırasında kullandığı ilk ve tek slogan olma özelliğini göstermiştir. Özkan, N. (2014). Türkiye ve Dünyadan örneklerle seçim kazandıran kampanyalar. (4. Baskı). İstanbul: MediaCat Kitapları, ss. 39

olabilmek imkânını gözetmektedirler. Bu maksatla siyasi partilerin, gelecekte iktidarı paylaşabileceği rakip siyasi partilere karşı menfi ve saldırgan propaganda yöntemlerinden çoğunlukla sakındıkları görülmektedir.

2.1.3.2 Propaganda türleri

Propaganda çalışmaları literatüründe çeşitli türlere ayrıldığı ve bazı kategorileştirmeler yapılarak ele alındığı görülmektedir. Propagandanın seçilen hedef kitle, kaynağın niteliği ve propaganda mesajın hitap edeceği kitleye yönelik olarak belirlenen- içeriğinin muhtevasına göre tasnif edilmektedir. Mesajın muhtevasına göre belirlenen propaganda türleri şunlardır: “*Devrimci propaganda, bütünleştirici (muhafazakar) propaganda ve dolaylı propagandadır*”.

Devrimci Propaganda: Devrimci ve ihtilalci düşüncelere sahip, büyük oranda yasal siyasi partiler dışında kalan siyasi teşekküllerin siyasal mücadelelerini, hukuki meşruiyet zemininin söz konusu olmadığı durumlarda sürdürdüğü ve niteliği gereği mevcut düzeni değiştirmeyi hedefleyen propaganda biçimidir. Özellikle dünya siyasi tarihine bakıldığında, kurulu düzeni ortadan kaldırmaya dönük devrimci hareketlerin, halk ayaklanmalarının kıvılcımını ateşlerken önemli ölçüde devrimci propagandayı kullandığı görülmektedir. Lenin’in 1917’de iktidarı ele geçirmeden önce uyguladığı propaganda taktikleri, bu propaganda türüne örnek verilebilir. Lenin’in propaganda içeriği acı çeken kitlelere seslenmiştir. Köylüler ve askerler arasında yaratılan görülmedik etki, Romanov hanedanlığının birkaç ay içinde yıkılmasını sağlamıştır (Özkan, 2014, s. 20).

20. Yüzyılın başında Bolşevik devrimiyle dünya yeni bir siyaset yapma şekliyle tanışmış; 1917 yılında yapılan devrimin ardından Bolşevikler yeni politik sistemi yürütmek için yeni kurumlar inşa etmek, okuma-yazması düşük köylülere bu görüşleri anlatmak ve yaymak dahası ülkenin bütününe bu sistemi benimsetmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle de Lenin, komünist ideolojisi halka anlatmak ve benimsetmek amacıyla ikna tekniklerini kullanmış propagandayı bir eğitim olarak kabul etmiştir. Böylesi bir bakışla da kitlelerin aydınlatılması, sosyalist insanların yaratılması, işçiler ve köylülere sınıf bilincinin kazandırılması ve böylelikle sosyalist bir devlet inşa etme

etmişlerdir. Kenez (2003)¹⁰ de kitabının adını *Propaganda Devletin Doğuşu: Kitlelerin Aktiflenmesinde Sovyet Yöntemi 1917-1929* adını vermiştir. Devrimin ardından sosyalist politika ve ideolojiyi benimsemiş bir toplum ve devlet inşa etmek kuşkusuz kolay değildir; ülkenin siyasi düzeni, toplumsal örgütlenme ve iktisadi yapısını sosyalizm ile uyumlu hale getirmek ise hiç kolay bir iş değildir. Bu nedenle de Lenin için propaganda özel bir öneme sahip olmuş; Marksist Akademi’lerden duvarlara asılan afişlere kadar çok çeşitli araç ve yöntem kullanılmıştır. Ülkenin kırsalında eğitimsiz köylülere erişim ve onları birer sosyalist yoldaş yapmak için pek çok yoldan uğraşmıştır.

Kenez, “Sovyet Rusya’nın genç liderleri alışlagelenin aksine telkin tutumuna yönelmemişlerdir. Sovyet Rusya propaganda aracılığıyla nüfuz etmede başka örneklerle kıyasla en başarılı olanıdır. Bu tarz olayların sonuçlarını ölçmek güç olsa da tartışmasız şekilde Bolşevik rejim sadece propaganda hedeflerini yerleştirmekle kalmamış aynı zamanda yeni toplum yapısı ile uyumlu yaşama kabiliyetine sahip insanları da siyaseten yaratma amacını yerine getirmiştir” (Kenez, 2003, s.4).

Bütünleştirici (Muhafazakâr) Propaganda: Mevcut düzenin değiştirilmesine yönelik devrimci sembollerin kullanılması yerine, düzenin devamlılığını esas alan ve bu amaç doğrultusunda siyasal simgelerin kullanılmasına öncelik veren propaganda türüdür. Bu tür propagandanın temel amacı, yerleşik düzenin sürdürülmesi için siyasal sistemin rasyonalitesine ilişkin toplumsal ön kabulleri pekiştirmektir. Muhafazakâr propaganda yürürlükteki düzenin resmi söylemini rasyonalizme ederken, toplumsal düzende asimetri yaratan sınıfsal farklılıkların yol açtığı çatışmaları, etnik ve kültürel çatışmaları ve iktidar mücadelelerine de konu olan çıkar çatışmalarını görünür kılmamaya çalışarak işe başlamaktadır. Örneğin Türkiye’de 1957 seçim kampanyası sırasında Demokrat Partiye (DP) karşı yükselen muhalefet dalgası neticesinde, parti kurmaylarınca parti söylemine yönelik bir hassasiyet başlatılmıştır. O dönemde partinin sarf edeceği sözlerin muhalif partiler tarafından aleyhte kullanılabileceği düşüncesi ile partinin yayın organı olan Zafer gazetesi seçim kampanyasında Menderes ile ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir görüş ortaya koymamıştır. Öte yandan karşı algı yaratabilmek adına, 1957 seçim kampanyasında orduyu, milli ve manevi değerler üzerinden yüceltici söylemlerde bulunulmuş ve bu iş için bizatihi Celal Bayar görevlendirilmiştir (Alçora, 2015, s. 427).

¹⁰Kitabın ilk basımı 1983 yılındadır; bu çalışmada dijital kopyası kullanılmıştır ve dijital kopyasında da - içerik değişmeden- 2003 tarihi yer aldığı için referanslarda 2003 yılı kullanılmaktadır.

Bütünleştirici propaganda, toplumu ekseriyetle geleneksel değerlerle yüklü bir sosyo-tarihsel sürecin imgesinde asimile olan veya olması beklenen bir birey kimliği üzerinden inşa etme gayesi güdülen propaganda türüdür. Dolayısıyla bütünleştirici propaganda, geleneksel değerlerle bezeli siyasal mesajının muhtevasını yapılandırırken, büyük oranda geleneksel simgelere başvurmaktadır. Vatandaşlık çatısı altında yer alan her bir birey adına söz alan siyasal özne, toplumu siyasal amaçları uğruna geleneksel değerler etrafında konsolide ederek bireyin toplumsallaşmasını amaçlamaktadır. Kapitalist sistemin hüküm sürdüğü uluslarda gözlemlenen muhafazakâr propaganda, sistemin başka bir ideolojiye kaymasına karşı bir tür manivela işlevi görmektedir. Bu nedenle de bu propaganda türünün, tarihsel süreç içerisinde yönetenlerin yönetilenler üzerindeki egemenliklerini tesis etmek üzere kullanıldığını söylemek mümkündür.

Muhafazakâr propaganda ile devrimci propaganda arasında bazı durumlarda bir ardışıklık ilişkisinden söz etmek mümkündür. Özellikle yirminci yüzyılda görülen ve bir devrim sonucunda kurulan devletlerin yaygın olarak başvurduğu devrimci propagandanın, yeni rejimin güç kazanması ile birlikte koruyucu bir kimliğe büründüğü söylenebilir. “Ekim devrimi sırasında sosyalist içerikli Sovyet propagandasının, yaygın olarak kullandığı komünizm, sınıf savaşı, Lenin gibi temaları bırakarak, Çarlık döneminin Alexander Nevsky, Suvorov ve Kutuzof gibi ünlü generallerinin kahramanlıkları üzerinden bir tür “anavatan savaşı” retoriği (Çankaya, 2015,s.31)” şeklinde kurgulanmıştır.

Dolaylı Propaganda: Mesajın niteliğine göre belirlenen propaganda türlerinden biridir. Bu propaganda biçiminde çoğu zaman propaganda mesajının temsil edilme biçimi, propagandanın hedefi ile doğrudan ilişki içerisinde olmayabilir. Bu durumda propagandanın amacı, hedef kitle üzerinde dolaylı yollardan ve dolaylı vasıtalarla istendik yönde tutum ve davranış geliştirme yönünde etki yapmaktır. Örnek vermek gerekirse devletlerarası ekonomik ve kültürel ilişkiler dolaylı propagandaya hizmet eder. “Kara Propaganda”, propagandanın kaynağının niteliğine göre belirlenen propaganda türlerinden birine örnek teşkil etmektedir. Kara propaganda da esas olan mesajın çıktığı kaynağın belirsiz olmasıdır. Özellikle hükümetlerin ve siyasi teşekküllerin kriz zamanlarında başvurdukları bir propaganda çeşididir. Kara propagandanın, ekseriyetle yönetimlere karşı güvenoyunun düştüğü dönemlerde, muhalefetin ya da rakip partinin suçlayıcı bir dille itham edilmesi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. 1950’li yılların son

dönemecinde Türkiye’de iktidar partisi Demokrat Parti (DP)’nin, muhalefet cephesine tepki olarak kurdurttuğu Vatan Cephesi listelerine kayıtlı yurttaşların isimlerinin radyodan düzenli aralıklarla anons edilmesi Türk siyasi tarihinde bir dolaylı propaganda örneği olarak gösterilebilir.Yöntemi esas olarak uluslararası ilişkilerin birçok sahasında lobi faaliyetleri yürütmek üzerine kuruludur. Devletler kamu diplomasisini etkin olarak kullanmak suretiyle uluslararası kamuoyunun desteğini sağlamayı amaçlar. Bu eylemi gerçekleştirirken de ulusal çıkarlar adına başta hedef kitle pozisyonundaki ülkelerin halkları olmak üzere başka halkların manipüle edilerek diplomasiye destek kazandırılması hedeflenmektedir. Tarihsel süreçte II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan kapitalizminin gelişme göstermesi ve ülkenin dışarıdan nüfuzunun artması aynı döneme rastlamaktadır. O dönemde, Amerikan dış politikası Amerikalı iş çevrelerinin yatırım fırsatlarını korumak amacıyla diğer ülkelerde gelişmesi muhtemel siyasal muhalefetin önüne geçme ve denetim altına alma görevini üstlenmiştir. Günümüze geldiğinde ise bugün ABD’deki 5 radyo istasyonu vericisinden dünyanın birçok bölgesine 35 dilden yayın yapan Amerika’nın Sesi (Voice of America) radyosu, bir tür uluslararası propaganda faaliyeti yapmaktadır (Schiller, 2018, s.71-72).

2.1.3.3.Propaganda taktiği

Çoğunlukla siyasi partiler, stratejilerine uygun olarak propaganda taktiklerini belirlemektedirler. “Gerçek propagandacılar, varsayımlardan yola çıkarak propaganda yapılabileceğini ve herhangi bir düşüncenin kitleye herhangi bir zamanda benimsetilebileceğini hiçbir zaman düşünmemişlerdir (Domenach, 1995, s. 67).” Parti stratejileri sadece seçim dönemlerini kapsamayan uzun erimli programlardır. Buna göre partiler propaganda taktiklerini belirlerken, stratejilerinin takvimini dikkate almaktadırlar. Dolayısıyla partilerin taktik faaliyetleri de yalnızca seçim dönemleriyle sınırlı kalmamaktadır. Propaganda taktikleri, belirlenen stratejilerin fiili durumlara uyarlanması neticesinde belirlenmektedir. Uygulanacak taktikler ile siyasi partilerin olumlu birer imaj kazanmasını hedeflemektedir. Bunun için öncelikle desteği aranan seçmen profilinin nitelikleri belirlenmektedir. Seçmen profilinin analizinden sonra siyasi partilere eklenilebilecek ve çoğunlukla aktüel toplumsal meselelere çözümler öne

sürebilme potansiyeline sahip sembol ve sloganlar belirlenmektedir. Bu semboller çeşitli söylem ve sloganlardan meydana gelebileceği gibi liderlik imajından da oluşabilmektedir. Örneğin eski Suriye cumhurbaşkanı Hafız el Esad, düzenli olarak resmi Suriye siyasi söylemlerinde ve abartılı ritüellerde, her yerde, her şeyi bilen “*başöğretmen*”, “*Lübnan’ın kurtarıcısı*” ve hatta “*en büyük eczacı*” olarak tasvir edilmekteydi (Huang, 2014, s. 2).

Siyasi propaganda taktiği uygulanırken öncelikle toplumsal ön kabullere seslenen veya tarihsel süreç içerisinde belli bir dönem kullanılmış stereotipler yeniden gündeme getirilebilir. Örneğin Rusya’da yurttaşlar, hükümetin “Rus muhafazakârlığının” bir parçasını oluşturan bellek söyleminin bir dizi özel politik hedefe ulaşmaya çalıştığı fikrine odaklanmaktadır. Bu uğurda hükümetler Rus geleneği çerçevesinde hükümet politikaları oluşturmakta; bu geleneği iktidara ulaşabilmek için doğal bir yol olarak addetmekte ve aynı zamanda bu geleneğe yabancı kabul edilen herhangi bir toplumsal değişme biçimini, dışarıdan dayatılan ve dolayısıyla Rusya’nın gelişimine zarar veren bir şey olarak nitelendirmektedir. Mevcut politikaları meşrulaştırmak için geçmiş kimliklerden yararlanmak, sadece Vladimir Putin hükümetlerine atfedilebilecek bir yenilik ya da uygulama olmaktan öte bir durumdur. Bununla birlikte Rusya’nın Doğu Avrupa’da ki komşu devletlere karşı son yıllarda sürdürdüğü bellek savaşları, Moskova Washington ve Brüksel arasındaki gergin ilişkilere ek olarak Kremlinin siyasi söylemini analiz etmenin önemini arttırmaktadır; son yıllarda “Rusya’da Bugün” ve “Sputnik” gibi medya kuruluşları aracılığıyla, uluslararası sisteme entegre olan ve böylece potansiyel etkisini önemli ölçüde arttıran bir siyasal iletişim kültürü ile karşı karşıya kalınmıştır (Linan, 2017, s. 78) Siyasal propagandaya matuf olarak başvuru stereotipler, çoğunlukla korku ve endişe gibi duygulara yol açan çağrışımlarda bulunmaktadır. Şöyle ki uluslararası ilişkiler tarihinde söz konusu olmuş muhtelif düşmanlıkların sürdüğü izleniminin yaratılması suretiyle bir dış düşman tehdidi imgelemi dolaşıma sokulabilmektedir. Bu tür bir ajitasyon, halihazırda bir dış güvenlik sorunu olduğu biçiminde bir kavrayışa yol açarak kökeni tarihe dayanan bir takım husumetleri canlandırabilir. Bu manada Nazi propagandasının, müttefiklere karşı sembolleştirdiği Germen ruhunun, II. Reich’in I. Dünya Savaşındaki yenilgisinin ardından yaşadığı tarifsiz iktisadi buhranın ve işsizliğin yarattığı havaya uygun düştüğü söylenebilir (Domenach, 1995, s. 43). Çoğunlukla uluslararası propaganda da örneklerine

rastladığımız “dış düşman tehdidi” stereotipine dayalı siyasi propaganda taktiği ile yapılmak istenen devleti temsil eden iktidarın her türlü karşı teşebbüse karşı son derece duyarlı olduğu ve bu tür girişimleri bertaraf etme iradesi ve gücüne sahip olduğu algısı yaratabilmektir. Stereotipler üzerinden saf bir diyalektik anlayış ile ileri sürülen benzer bir örnek de Weimar Cumhuriyeti Almanya’sında, komünistlerin, faşizmin yükselişini sosyal demokratik siyasetin hataları ile açıklama eğiliminde olması ile yaşanmıştır. Böyle bir açıklama siyasi propagandanın dinamikleri dikkate alındığında kısır bir sonuca çıkmaktadır. Çünkü bütün siyasi ideolojiler gibi, sosyal demokrasinin de güce ulaşmak için simgesel alanı kullanmak ve illüzyonlara başvurmak gibi temel bir özelliği vardır. Dolayısıyla böyle bir izah, yeni bir siyasi stratejiyi olanaklı kılmamaktaydı. Her dönemde, verimsiz siyasi yaklaşımların faşizmin yükselişine yol açarak kitleleri yanlış yönlendirdiği ve hipnotize ettiği yönünde açıklamalar bulmak mümkündür (Reich, 1946, s. 17)

İktidar partileri, propagandalarını genellikle iç politikada kalkınma ve refah; dış politika da ise iç huzurun bir yansıması olarak diplomaside dostluk temaları üzerinden şekillendirmektedirler. İzlenen propaganda taktiği ile topluma, istikrarın ve refahın sürmesi için iktidardaki partinin görevde kalmaya devam etmesi ya da yeniden seçilmesi mesajı verilmek istenmektedir. Türkiye’de 1987 seçimleri öncesinde ANAVATAN Partisinin kullandığı “Vatandaş oyunu bölme, vur mührünü Anavatanın üstüne ve “ANAP etrafında birleşin, bütünleşin” söylemleri, benzer bir istikrar vurgusu ihtiva etmektedir. Yine ANAP seçim propagandasında muhalefete dönük olarak, 12 Eylül öncesinin anarşi ortamını öne çıkaran sembollere başvurmuş; muhalefet partilerini de, siyasi ve ekonomik istikrarı zedeleyici partiler olarak resmetmiştir. “1979’un karanlığı, Eski Hamam Yeni Tas, Gazel Okumak ve Kaynayan Kazan, ANAP’ın kullandığı seçim sloganlardan bir kaçıdır (Bir ve Yeles, 1991, s. 195)”. Aynı dönemde muhalefet partilerine bakıldığında ise iktidar partisinin olumlayıcı ve normalleştirici söyleminin aksine hükümet etme krizinin varlığına, siyasi baskılara ve hak ve hürriyetlerin geliştirilmek suretiyle iktisadi ve sosyal refahın adil bir şekilde dağıtılmadığı şeklinde söylemlere yer verildiği gözlemlenmektedir. Siyasi partiler özellikle seçim dönemlerinde, mümkün olduğunca geniş kitlelere seslerini duyurabilmek ve seslendiği kitlelerin iradelerinin sandığa yansıdığını görmek istemektedirler. Bu noktada seçmen desteğinin sandığa sirayet etmesi hususunda taşınan kaygı, siyasi partilerin temel

motivasyonlarından birini oluşturmaktadır. Bu maksattan hareketle siyasi partiler, toplumsal yelpazenin hemen her kesiminin menfaatlerini savunan sloganlar kullandıklarını iddia etmektedirler. Bu tip kucaklayıcı bir dil kullanmaya özen gösterdiğini söyleyen siyasi partiler aynı zamanda, karşıt düşüncede ki siyasi partilerin kısıtlı bir seçmen kitlesine hitap ettiğini iddia etmektedirler. Tevatür dolaşıma sokmak, özellikle olağanüstü hâl dönemlerinde siyasi partilerin sık kullandıkları taktiklerden biridir. Örneğin sıkıyönetim gibi olağanüstü hâl koşullarında, siyasi parti propagandalarının resmi kanallar üzerinden sürdürülmesi güçleşmektedir. Bu durumda özellikle muhalefet partileri zaman zaman kaynağı belirsiz bir kara propagandaya başvurabilmektedir.

Siyasi semboller, propaganda stratejilerinin belirlenmesinde kullanıldığı gibi, taktik uygulamaların kullanılmasında da istifade edilen propaganda malzemeleridir. Örneğin törenler, gösteriler, büyük parti toplantılardan bireyler yoğun biçimde etkilenmektedir. Tarih boyunca, kitle ruhunun birey üzerinde bıraktığı etkiden yararlanmış önderlere rastlanabilmektedir. Öbür yandan siyasi partiler kitleyi yalnızca sempatzanı ya da taraftarı gibi görmemektedir. Siyasi partiler, propaganda ile kitleyi bütünleştirebilecek daha yakın bağlara ihtiyaç duyarlar. Bu anlamda siyasi parti liderlerinin, siyasal davranışlarına uyumlu bir toplumsal zemin elde etme arayışı konusunda gösterdikleri çaba önemlidir. Bu hususta siyasi partilerin seçim başarısına ilişkin öngörüler, birer temenni olmanın ötesinde siyasi propaganda işlevi de görmektedir (Baykal, 1970, s. 93).

2.1.3.4. Propaganda teknikleri

Demokratik katılımcı siyasi bir yaşamda, siyasi partilerin özgürce propaganda faaliyetlerini sürdürebilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu düzlemde siyasi parti propagandasının esas gayesi, partiye ilişkin olumlu imajlar ihdas etmek olmaktadır. Siyasette imaj kullanımına bakıldığında, siyasi hayatta bir iktidar aracı olarak kullanılagelen imajların, tarihsel süreç içerisinde hemen her toplumda yer aldığını ifade etmek mümkündür. Özellikle geleneksel toplumlarda, nüfuz sahibi olan iktidarların, sembollere başvurmak suretiyle kendilerini yönettikleri kesimlerden ayrıştırarak

aşkınlaştırdıkları ve bu yolla iktidarlarını pekiştirdikleri öne sürülebilir (Bostancı, 2011, s. 169). Demokratik yaşamda ise siyasi partiler, oylarını arttırarak seçim yarışından galip çıkmak gibi başat bir motivasyon ile siyasi imajlardan yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda seçim dönemleri, siyasi parti propagandalarının en yoğun biçimde sürdürüldüğü dönemlere karşılık gelmektedir. Tıpkı ticari reklamcılık faaliyetleri içerisinde bir ürünün pazarlanması gibi, siyasal parti propagandalarında da siyasetçiler ve parti liderleri, seçmen kitlesine pazarlanmaktadır.

Siyasi parti liderleri, partilerinin propaganda stratejilerini yapılandırırken sosyal bilimlerin ve siyaset biliminin güncel verilerinden yararlanmaktadırlar. Politik liderler, uzun yıllar boyunca seçmenlerin oy verme davranışlarının dinamikleri hakkında faydalı bilgiler elde edebilmek için özel çaba sarf etmişlerdir. Günümüzde tıpkı ekonomik çevrelerde tüketici endeksli gerçekleştirildiği gibi kitle dinamiklerinin temsilleri hakkında güvenilir veri toplama gayesi, siyasi çevreler için de başat hale gelmiştir. Bu bağlamda siyasi partiler, seçmen eğilimleri konusunda düzenli ve sistematik olarak bilgi toplama çabası içine girmişlerdir (Unat, 1988, s. 33). Değerlendirme neticesinde elde edilen bulgular, kamuoyunun desteğini kazanmak için propaganda tekniklerinin belirlenmesinde ve uygulanmasında kullanılmaktadır. Aynı zamanda siyasi parti propagandasında önem arz eden diğer bir husus, parti liderleri ve partilerin propaganda bürolarının, propaganda içeriklerini oluştururken seçmen karakteristiği ve seçmen davranışı analizlerine dayalı çıkarımlardan hareket ederek ileriye dönük tahminlerde bulunabilmeleridir. Parti liderleri ve politikacılar, bilimsel verilerden yararlanmanın yanı sıra, siyasal hayatları süresince edindikleri deneyimler ve zaman zaman sezgilerden de yararlanmaktadırlar. Özellikle modernleşme ile birlikte, bireyin imgelem dünyası ile toplumsal ve siyasal realite arasındaki makasta açılmaya başlamıştır. Bu farklılaşma beraberinde kitlenin, geleneksel siyasal mesajlar ile kurduğu ilişkinin niteliğini de değiştirmiştir. Bundan böyle, siyasal mesajların salt gerçekliğin bir taşıyıcısı olarak görülmesi yeterli olamamaktadır. Siyasal mesajların aynı zamanda esinleyici, yaratıcı, kurgusal ve cezbediciliğin gerçekliği ile ilişkili olması gerekmektedir (Bostancı, 2011, s. 166). Oy verme davranışının soyut düşünceye duyarlı hale gelmesi, seçmen kitlesinin duyarlı olduğu siyasi sembollerin hangileri olduğu ve propaganda mesajlarının süre ve sıklık bakımından nasıl etkili olabileceği gibi soruların cevaplandırılması hususunda, öznel deneyimler ve sezgilerin propaganda sürecinin yapılandırılmasında

kullanılabileceği bir süreci de mümkün kılmıştır. Deneyimler ve sezgiler parti liderlerinin etkili karar verebilmelerinde önemli dinamiklerdir.

Propagandacının başvurabileceği neden bu kadar çok fazla teknik var? Neden bu teknikler başarılı olmakta? Bunun üç ana nedeni bulunmaktadır. Birincisi, dilimizde ki ya da başka dillerdeki kelimelerin büyük çoğunluğu duygularla doludur. Çoğu zaman kelimenin sözlük anlamına değil, o kelimeyi çevreleyen bütün bir duygu kompleksine tepki gösteririz. Örneğin “çiçek” kelimesini ele alalım. Çiçeklerin ne olduğunu biliyoruz ve her zaman bunun iyi bir şey olduğunu düşünüyoruz. Örneğin “Türk” kelimesini ele alalım. Amerikalıların çoğu Türkleri tanımamasına rağmen, bu kavram Amerikalıların çoğunda olumsuz bir tavır oluşturabilecektir. Kelimelere karşı tutumu veya toplumun kelimelerin değerini öğrenirken aynı zamanda anlamlarını da öğrenmekteyiz. Propagandacının bu kadar başarılı olabilmesinin bir nedeni, insanların çoğunun kendinden emin olmamasından ileri gelmektedir. İnsanlar anlamadıkları şeyler için anlam arayışı içinde olmaktadır. İnsanlar, kendilerine çok fazla soru sorulması neticesinde cahil bir imaj yaratmak istememektedirler. Dolayısıyla bazı yetkililerin, bazı gazete editörlerinin ve bazı radyocuların yorumları referans olarak görülebilmektedir. Hayat uzmanlaştıkça, yargılarımızın şekillenmesi hususunda diğer insanlara gittikçe daha çok güvenmeye başlamaktayız. Propaganda, insanların psiko sosyal dinamiklerine hitap ettiği zaman, onları ne giyeceğinden hangi partiye oy vereceğine kadar uzanan tercih yelpazesinde etkili olabilecek bir silah olarak ticari ve siyasi kampanyacılık faaliyetlerinde kullanılabileceğini göstermektedir (Bernays, 1928, s. 23). O takdirde propagandacı, “*ne satın alacağım*” “*kime oy vereceğim*” “*neye inanacağım*” gibi sorunlara çözüm bulma arzumuzu yerine getirmek için bize anlam vermektedir. Propagandanın bir yönü, doğası gereği kitleye ulaşmak üzere tasarlanmasıdır. Bu nedenle kalabalığı kazanma duygularına, coşkularına ve taahhütlerine başarıyla hitap etmesi gereken bir tekniktir. Bu sonucun kabulü, tartışmalı bir konu olarak, onu mantıkçılara karşı şüpheli kılmaktadır (Walton, 1997, s. 388). Propagandanın başarılı olmasının bir diğer nedeni, çoğu insanın yaşamındaki konumunu korumak ya da durumunu geliştirmek için endişeli olduğunu ve pek çok insanın bu nedenle insanları iyi hissettiren bu tip propagandaları kabul etme eğiliminde olmasıdır. Propaganda mesajları insanların kendi durumlarının diğer insanlardan daha iyi olduğuna inandırmaktadır. Örneğin zenginler fakirlerin daha mutlu ya da daha sorumsuz olduğunu düşünecektir; çünkü zenginler miras

yoluyla elde ettikleri statülerini rasyonelleştirmek suretiyle, daha az fırsata sahip olanların durumunu düşündüklerinde kendilerini daha az pişman hissedeceklerdir (Cantril, 1938, s. 219-220). Çoğunlukla manipülatif algıları düzeltmeye yönelik bilgiler, siyasi algıları veya yanışları değiştirememektedir. Siyasi bir aday hakkındaki yanış inançların değiştirilmesi bu konu hakkındaki değerlendirmelerin yönünü her zaman değiştirmeyebilmektedir. Çünkü başka bilişsel faktörler devreye girebilmektedir. Örneğin Donald Trump hakkındaki yanış pozitif inançları düzeltmek, bu inançları ortadan kaldırmak için yeterli görünebilmesine rağmen Trump'ın desteklenme oranını değiştirmediği gözlemlenebilmektedir (Bavel ve Pereira, 2018, s. 221).

2.1.4. Propagandada siyasi simgelerin yeri

2.1.4.1. Bir siyasi simge olarak parti liderliği

Antropolojik olarak insan, içinde doğup büyüdüğü kültür dünyasının simge ve sembollerıyla kuşatılmış durumdadır. Din, etnisite ve dil; modern anlamda ideoloji gibi semiyotik anlam kümeleri bireyleri tüm yaşamları boyunca etkilemektedir. Bütün bu kültürel semboller, toplumun her bir ferдинin toplumsal yapıya eklenmesine yardımcı olmaktadır. Öte taraftan kültürel hayatın imgelemlerini meydana getiren semboller, ideoloji, dil ve mit gibi kültürel ürünler, siyasi kültürün oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Siyasi partiler, siyasi meşruiyetlerini tesis etmek üzere birtakım anlamlandırma pratiklerini ihtiyaç duyabilmektedirler (İnal, 1999, s. 26). Siyasi meşruiyetinin tesisi, siyasi kültür, mitler, ideolojiler ve siyasi semboller gibi kültürel göstergelerden oluşmaktadır. Bu göstergeler bir yönüyle politikanın dilini ve siyaset yapma tarzını güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek biçimde revize etmeye olanak sunarken, diğer yönüyle de siyasi kültür geleneğinin gelecek nesillere aktarılmasında bir aracı işlev görmektedir. Siyasi semboller siyasi yaşamda kullanılmalarının yanında, kültürel, ekonomik ve sosyal hayatta da kullanıldıkları takdirde simgesel olarak siyasi işlev görmeye başlamaktadırlar. Dolayısıyla siyasi propagandanın siyasi niteliği, onun salt siyasi kimliğinden ileri gelmemektedir. Siyasi iletişim pratikleri ve propaganda, içine doğulan toplumun ürettiği kültürel alanların belirlediği ölçüler çerçevesinde

gerçekleşmektedir. Bu anlamda kültürün belirlediği çerçeve içinde işler hale gelebilen siyasal iletişim pratikleri ve propaganda kapsamında, siyasal ideolojilerin içinden çıkan siyasi teşkilatlanma, izlediği siyaset ve meşruiyet kazanma adına kullanılan simgeler, siyasal gündemin önemli bir bileşeni olmaktadır. İktidar partilerinin icraatlarına ya da muhalefet partilerinin itirazlarına karşı gösterilen muhalefet, siyasi semboller üzerinden gerçekleştirilebilmektedir. Ekseriyetle muhalefet bloğu “*özgürlükler, demokratik haklar, eşit bölüşüm, iş, aş*” gibi söylemlere yönelirken, iktidar bloğu ise “*huzur, refah, güvenlik, beka*” gibi stereotiplere yönelmektedir. “1987 seçimlerinden önce, Sosyal Demokrat Halkçı Partinin (SHP) kullandığı ‘Limon gibi sıkılmak’ sloganı, ANAP iktidarının ekonomik icraatının yoksul kesimler açısından olumsuzluğunu açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır (Bir ve Yeles, 1991, s. 196).” Örnekte de belirtildiği üzere bir siyasal davranışa yönelik olumlu ya da olumsuz tutumlar, simgesel düzeyde yankılanmaktadır.

Siyasi parti propagandası pratikleri kapsamında kullanılan siyasal sembollerin dönemsel olarak semantik değişikliğe uğradığını ifade etmek mümkündür. Buradan hareketle, siyasal yaşamda kullanılan simgeleri göz ardı etmenin pek mümkün olmadığı söylenebilir. Antik çağlarda vatandaşların doğrudan katılım sağlayabildiği siyasal hayattan, bugüne kadar geçen süre zarfında, siyaset kavramının daha müphem bir hal aldığı ifade edilebilir. Günümüzde ise siyasallaşmanın, kalabalık nüfusları yöneten devletlerin bir takım simgelerin yardımına başvurmadan pek olanaklı olamayacağı düşünülmektedir. Siyaset yapma fiilinin kendisi, siyasi özneler tarafından bizatihi simgesel bir düzlem üzerinden gerçekleştirilmektedir. “Gerçekliğe ya da kurmacaya ait, ancak sonuçta yaşadığımız bu dünyanın dönüştürülmüş suretleri olarak anlaşılacak muhayyel evren, bize kendimiz, toplum, siyaset, güçler ilişkisi hakkında toplam bir bakış açısı sunar (Bostancı, 2011, s. 163)”.

Simgesel alan, bireyler için kriz zamanlarında sığınabilecekleri bir alternatif kurgusal dünya vaat etmektedir. Özellikle siyasal, iktisadi ve toplumsal buhranların cenderesine sıkışan bireyler, somut hayatta yansımalarını bulan krizlerin sembolik çağrışımlarından uzaklaşma eğilimi gösterebilmektedir. Somut gerçekliğin stereotiplerinden nispet ölçüsünde uzaklaşabilen bireyler, gerçek hayata göre daha korunaklı bir imgelem dünyasına sığınabilmektedirler. Mitleştirme, ortalama bir seçmen için çok karmaşık olmayan bir resim sunmak amacıyla siyasi bir adayın diğer her şeyin

dışlanmasına yönelik bireysel girişimlerinin özelliğini vurgulamaktadır. Bu basitleştirme nedeniyle, kalıp yargılar aslında bir gerçeklik değil semboldür (Casey, 2015, s.103).

Bir yönüyle de bireyleri somut gerçeklikten koparan bu simgesel dünya, çoğunlukla yine ön kabullere dayalı geçişken anlam kümeleri yaratmakta ve siyasal davranışa reaksiyon göstermesi beklenen “homo politicus’un” bu anlam kümeleri içinde protest bir görünüme bürünmesine yol açabilmektedir. Siyasi parti liderleri, siyasi partilerin propaganda stratejileri ve taktiklerinin belirlenmesi ve uygulanmasında en etkili dinamiklerin başında gelmektedirler. Dolayısıyla parti liderleri, siyasal partilerin politikalarına yön veren önemli sembollerden biridir. Farklı siyasal coğrafyalarda faaliyet gösteren siyasi partilerin genel politikalarının, parti liderlerinin kişilikleri ve karizmaları üzerinden müşahhas hale geldiği gözlemlenebilir. Buna bağlı olarak, “Hangi durumda meydana gelirse gelsin, genel anlamda liderlik, saf bir meşruluğa ihtiyaç duymaktadır (Ekmekçi, 2018, s. 51)”.

Seçmenin adaylar ile özdeşlik kurması, seçmen nezdinde siyasi figürlere karizmatik bir lider imajı yükleyebilmektedir. Tarihsel olarak siyasi parti yöneticileri çok partili siyasi hayatın aktörleri olarak kabul edilmekte ve üç alanda hareket etmektedirler. Bunlar: a) *Parlamentar arena*, b) *Seçim arenası ve son olarak c) Dahili arena* yani parti organizasyonundan terki olmaktadır (Sjöblom, 1968, s. 15). Bununla beraber prestij unsuru, propagandası yapılan fikirlerin, büyük ölçüde yayılmasında etkili olurken, propagandacılar da, toplumdaki nüfuzlu kişileri partilerini destekleyecek şekilde seçmeye dikkat ederler. Fikirler propagandacı tarafından ortaya konduktan sonra eğer prestij desteğine de sahipse, o fikirler taşınmaktadır. (Casey, 2015, s. 104). Öte yandan propaganda tek başına sürdürülemez. Sağlam bir politika ile bağdaştırılması lazımdır. Birinci Dünya Savaşında, Lord Northcliffe, yaptığı savaş propagandasının başarılı olması için, öncelikli olarak ülkenin genel siyasi hedeflerinin belirlenmesinin gerekli olduğunu öne sürmüştü ve bu görüşü hükümete kabul ettirmişti (Domenach, 1961, s. 89). Bu çıkarımdan hareketle, kamuoyu penceresinden bakıldığında, siyasi parti liderliği ile parti politikalarının iç içe geçtiğini ifade etmek mümkündür. Bu özdeşlik algısı, siyasal lider ile parti arasında organik bir diyalektik ilişkinin varlığına dair bir kanaatin gelişmesini olanaklı kılmaktadır. Buna göre siyasi parti liderinin söylemleri parti için bir senet niteliği taşıdığı gibi tam tersi bir ilişkiden de söz edilebilmektedir.

Dünya üzerinde derin krizlerle yüzleşmek zorunda kalan pek çok ulus, onları bu krizlerden zekâ ve ferasetleriyle çıkaracak kabiliyetli liderlere ihtiyaç duymaktadır. Genellikle derin siyasal, ekonomik ve toplumsal çatlakların yaşandığı buhran dönemlerinde sahneye çıkan karizmatik liderler, esasen toplumsal bir gereksinmenin eseri olabilmektedirler. “Örneğin Lenin, Rus ordusunun milyonlarca neferinin iki temel isteğini iki sözcükte birleştirip dile getirmesini bilmiştir. ‘Toprak ve Barış’ (Domenach, 1995, s. 33)”. Böyle dönemlerde ulusun varlığı bir tehdit ile karşı karşıyadır ve mutlak suretle kurtuluşun ağır sorumluluğunu göğüsleyecek bir lidere ihtiyaç duyulmaktadır.

Parti liderlerinin karizmatik kişiliklere sahip olması, lider imajının, parti imajına galebe çalmasına yol açabilmektedir. Bununla beraber pratikte liderlik vasıfları anlamında üzerinde durulması gereken kilit nitelik, siyasi parti liderinin ortalamanın üstünde yeteneklere ve karizmaya sahip olabilmesidir. Belirtilen liderlik vasıflarına haiz olmayan kişiler, ideal lider imajını temsil edememektedirler. Eğer bir liderin şahsi nitelikleri liderlik koltuğunu dolduramıyorsa ve o lidere yönelik toplumsal meşruiyet kaybının tedrici olarak yaşanması söz konusu ise, o lider, kendisine olan toplumsal gereksinimin ortadan kalkmaya başladığının idrakine varmış demektir. Böylesi bir durumda o liderin geçmişten gelen stereotipleri devreye sokarak propagandaya başvurması muhtemeldir. Bu strateji uygulanırken, kitlenin zihninde olumlu çağrışımlar yapan muhtelif imajlar parti liderleri tarafından çıkarları doğrultusunda kullanılabilmekte, hatta kimi durumda sloganlaştırılabilmektedir. Propaganda yapmakta olan bir lider, bilgiler tam anlamıyla yapılandırılmış olsa bile, sosyal ve kültürel olarak koşullandırılmış özelliklerin yanı sıra, bilişsel önyargılarla oynayarak, halkın bilgiye olan iştahını perçinleyebilir (Brantly ve Fitzgerald, 2017, s. 235).

Kitle iletişim araçları mahalle muhtarlarından devlet başkanlarına kadar, siyasal yelpazedeki her bir kimsenin tanınmasına imkân sunar. Esasen, adaylara yönelik yürütülen siyasal kampanya çalışmalarının ekseninde ideal bir lider imajı yaratabilmek vardır. Adayların, kitlenin benimseyebileceği siyasal simgeleri taşımaları beklenmektedir. “Willy Brandt, Varşova Gettosu Anıtı önünde diz çöktüğünde ya da Ronald Reagan Kuzey Kore sınırında amaca uygun düzenlenmiş bir siperin önünde bir önder gibi durduğunda rol yapıyorlardı belli bir tutumu ve olayları yorumlama tarzını halka öneriyorlardı (Bostancı, 2011, s. 167)”. Bu durumda kamuoyu beklentileri, siyasal imajın belirlenmesinde tayin edici bir önem arz etmektedir Siyasal seçimler, sandıkların

kurulmasından, seçim sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılmasına kadar bütün bir organizasyondur. Öte yanda seçimler, oyların kullanılmasından sonuçların açıklanmasına ve kitle iletişim araçlarının yayınlarına kadar geçen süre zarfında, bir nümayiş özelliği de taşımaktadır. Özellikle siyasi partilerin, büyük iletişim ağları olarak da kabul edilebilecek örgütlerinin, popüler hareketler ile yakın temas halinde olan kişileri aday olarak göstermeleri, propagandalarına kendilerini maruz bırakabilecek seçmenlere ulaşabilmeleri adınadır. Bir parti, seçmenleri verdikleri mesajlar ile partiye destek vermeye teşvik etmelidir. Bu tür mesajların istenen etkiye sahip olması için öncelikle, .mesajların alıcının dikkatini çekmesi gerekmektedir. İkinci olarak mesajların alıcı tarafından anlaşılır olması önem arz etmektedir. Üçüncü olarak, mesajların alıcının kendi isteklerine uygun olması veya kendi istekleri ile örtüşmesi gerekmektedir. Dördüncü ve son olarak da alıcı, gelen mesajları iletişimcinin bir değerlendirmesini de içeren olasılık hesabına göre değerlendirebilmelidir (Sjöblom, 1968, s. 20).

2.2. Türkiye İşçi Partisi

Türk siyasal hayatında ve Sosyalist siyaset literatüründe önemli bir yere sahip olan Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961’de 12 sendikalı işçi tarafından kuruldu ve kuruluşundan kısa süre sonra Mehmet Ali Aybar kurucu üyelerin teklifi üzerine partinin genel başkanı oldu. Mehmet Ali Aybar’ın tam da genel başkan yapılmasını ardındaki amaca uygun şekilde sosyalist aydınlar partiye davet edildi ve bu aydınların da çabalarıyla Türkiye siyaset literatüründe TİP sosyalist nitelikte bir sınıf partisi olarak yer edindi. TİP, 1961 Anayasası’nın öncelediği demokratik rejimi savunmayı ve anayasal haklarını topluma anlatmayı temel bir misyon olarak kabul etti. O güne dek gündelik siyasi çekişmelerin kısır döngüsü içerisinde kaybolan Türk kamuoyu, TİP ile birlikte anayasal meseleleri gündemine aldı ve anayasa düşüncesi tartışılan bir konu haline geldi. Bu açıdan anayasal hakları öğrenmek, tanıtmak ve bu haklara sahip çıkmak TİP’li olmanın müstesna bir özelliği idi. TİP’in anayasaya getirdiği nesnel yorumlar, Adalet Partisi (AP) gibi düzen partilerini kaygılandırmaktaydı. Bu tespiti doğrularcasına dönemin başbakanı Süleyman Demirel “Bu anayasayla memleketi idare etmek mümkün değildir” diyerek

hoşnutsuzluğunu dile getirmekteydi (Ekinci, 2004, s.221). Gerçekten de profesörlerden oluşan bir kurula hazırlatılan 1961 Anayasası, 27 Mayıs'ın "magnum opus" 'u niteliğindeydi. Bu Anayasa ile kapitalist ekonominin dengeli biçimde gelişimi adına sosyal adalete dayalı toplumsal bir düzenin inşası teorik olarak devletin başat önceliği haline getirilmiştir (Keyder, 2013, s.97). Ne var ki pratiğe bakıldığında devleti kontrol eden ve devletin de çıkarlarını koruduğu zümreler, mecbur bırakılınca kadar sosyal adaleti önceleyen her türlü çabayı engellemiştir. 27 Mayıs sonrası siyasi hayatı, Demokrat Parti'li yıllarda olmadığı kadar ilginç kılan bu türden bir çelişkidir (Ahmad, 2015, s.193).

Asli kurucu iktidar, yeni Anayasayı hazırlarken DP'li yıllarda hükümetin toplumun muhalif cereyanlarına karşı göstermiş olduğu sert tutuma karşı direnebilecek siyasi, sosyal ve sınıfsal örgütlenmelerin hukuki dayanaktan yoksun olmalarını dikkate almış ve benzeri bir durumun 27 Mayıs sonrası bir daha yaşanmaması adına sosyal ve siyasi haklara Anayasal güvence teminatı getirmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin kuruluşu da bu türden bir gelişmenin ürünüdür. Anayasanın yürürlüğe girmesinden hemen sonra 15 Ekim 1961 tarihinde seçimler gerçekleştirilmiş fakat seçimler Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) beklentileri doğrultusunda olmamıştır. CHP birinci parti olarak sandıktan çıkmasına rağmen tek başına iktidarı elde edecek sandalye sayısına ulaşamamıştır. Kurulduktan sonra kendini DP'nin mirasçısı gibi gösteren ve DP seçmenine yönelen AP ikinci parti olarak meclise girmiştir. Sonuç olarak CHP, AP ile koalisyon hükümeti kurmak durumunda kalmıştır ve böylelikle Türkiye'de koalisyon hükümetleri dönemi de başlamıştır.

2.2.1. TİP Kurulurken: Türkiye İşçi Partisinin doğduğu siyasal, toplumsal kültürel, uluslararası ve iktisadi koşullar

1960'lı yıllar hem Türkiye hem de dünyada hayli dinamik, iktidara muhalif ve daha sonra ki yıllara da damgasına vuracak nitelikte önemli siyasal ve toplumsal mücadelelerin yaşandığı bir dönemdir. Sömürgeleştirilen ülkelerde çetin bağımsızlık mücadeleleri verilmiş; ağır bedellerle bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. 1959 yılında Küba'da yapılan devrim, Latin Amerika'da devrim ateşini tutuşturmuş Amerikan hegemonyasına karşı önemli bir savaş verilmiştir. Amerika'nın Vietnam'da aldığı yenilgi ve siyahlar ABD'de

1965, 1966 ve 1967’de sivil hakları için önemli protestolar yapmışlardır. Nitekim 1968 yılında ise kampüsleri kasıp kavuran muhalif dalga grevler, sokak gösterileri, komün yaşamlarla kapitalist sisteme başkaldırarak eşit, adil ve özgür bir dünya hayallerini dışa vurdular. Gelişmiş kapitalist toplumlarda ortaya çıkan öğrenci protestoları “mazlum halkların, işçilerin, köylülerin ve öğrencilerin ideoloji, kültür, kalkınma, bölüşüm, iktisadi ve siyasi örgütlenme düzeylerinde yepyeni bir dünya arayışlarını ortaya koyarken” (Atılğan, 2015, s.524) tüm bu gelişmelerin Türkiye’de toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik yaşamında yansımalarının olmaması düşünülemez.

Türkiye 1960’lı yıllara Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs darbesiyle girmiş olsa da Türkiye siyasetine yeni parti ve liderler girmiş; 1960-71 yılları arasında dokuz ayrı hükümet kurulmuş; zıt görüşlü partiler Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyonlarını kurmuşlar; askeri vesayet siyasal alanda hegemonyasını hissettirmiştir. Sosyalizm ezilen toplumsal kesimlerde benimsenmiş, siyasal İslamın ilk tohumları atılmış ve antikomünizm ekseninde milliyetçi şiddet gelişim göstermiştir.

1950-60’ı kapsayan dönem literatürde, “bir yandan halkın yönetime katılması açısından olumlu özellikler barındırırken, diğer yandan özellikle 1954 milletvekili genel seçiminin ardından, siyasette baskının, muhalefete tahammülsüzlüğün, anti-demokratik uygulamaların, ekonomideyse büyümeyle birlikte giderek dışa bağımlılığın arttığı yıllar olarak” ifade edilmektedir (Sevinç, 2012, s.16). 27 Mayıs darbesi aynı zamanda yürürlükteki anayasanın da sonu olmuş ve darbeden bir yıl sonra 1961 anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa modern Türkiye’nin toplumsal ve siyasi dengelerini yirmi yıl boyunca belirleyen temel metin olmuştur. 1961 Anayasası modern siyasi iktidarı Batılı normlara uygun olarak biçimlendirme kaygısını yansıtır. Devletin iç kurumlaşmasını ve devlet-toplum ilişkilerini çoğulcu-demokratik bir çerçeveye göre belirler (Özkazanç, 2012, s.100). Anayasa Mahkemesi ve TRT gibi özerk kurumlar bu amaçla kurulmuştur. Senato ve MGK gibi yeni kurumlar, devlet mekanizması içerisinde bir “denge ve denetleme sistemi” kurarak, mecliste çoğunluğu ele geçiren iktidar partisinin keyfi yönetimini denetleme mekanizması işlevi görmesi istenir.

1961 anayasasının getirdiği hak ve özgürlükler ortamında bir taraftan 1950’li yılların popülist ve baskıcı ortamından uzaklaşmaya çalışılırken diğer taraftan da Türkiye’nin ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak önünü açmaya yönelik toprak reformu

ve planlı ekonomi çabaları görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin "1960'lı yılları, her ne kadar iki darbe arasına sıkışıp kalmışsa da Cumhuriyet (siyasi) tarihinin en renkli, en mülevven, en parlutulu yılları" olarak da nitelendirilmektedir çünkü 27 Mayıs darbesi, DP iktidarından duyulan her türlü hoşnutsuzluğa çare olarak bir reform vaat eder Dönemin böylesi canlı, renkli ve dinamik bir süreç olarak anılması kuşkusuz on yıllık bir zaman dilimine sığdırılmaz; "1946 yılında başlayıp 1950'lerde şekillenen rekabetçi ortamda oy, iktidarın belirlenmesinin yegâne faktörü haline gelerek siyasetin toplumsal tabanının genişlemesinin, demokrasinin *demosunun* siyasala kucak açmasının da motoru (Kaynar, 2021, s.16) olarak görülmesidir. '60'lı yıllar geniş halk topluluklarının siyasetle daha çok ilgilendiği; sol siyasetin ileri ki dönemlere de sirayet edecek kadar siyasal alanda güçlü olduğu; sanat ve edebiyatta yoksulluk, eşitsizlik ve dışlanma gibi konuların ele alındığı toplumcu gerçekçi akımının egemen olduğu yıllardır.

Bu başlıkla TİP'in kurulduğu ve 14+1 milletvekiliyle de mecliste siyaset yaptığı '60'lı yılların siyasal, toplumsal/kültürel ve iktisadî özelliklerine ana hatlarıyla ele alacağız. Ülke genelinde yaşanan söz konusu oluşumların uluslararası ortamdan da bağımsız olamayacağı düşünüldüğünden kısaca uluslararası ilişkilere yön veren olaylar de özetlenmektedir.

2.2.1.1.Siyasal koşullar

TİP karakterini Osmanlı merkez bürokrasisinden devralan ve tek parti iktidarı ile birlikte tahkim edilerek çok partili dönemde de devam eden otoriter yönetim anlayışının hâkim olduğu siyasal bir iklimde doğmuştur. TİP'in kurulduğu yıllarda, Türkiye'nin devlet yönetimi anlayışında 1961 Anayasası'nın demokratik açılımlarına rağmen, devletin çıkarlarını ön planda tutan, birey hak ve hürriyetleri ile toplumun haklarına üstünkörü eğilen bir siyasal yapı hâkim olmuştur. Bu durumun en bariz emaresi, hükümetlerin, çok partili hayatın başından beri olduğu gibi sosyalist ideolojiye karşı düşmanca bir tavır içerisinde olmaları olmuştur (Ekinci, 2004, s.221-222). Aslında bu düşmanlığın kodlarını Osmanlı siyasal düzeni içerisinde bulmak mümkündür. Türkiye'de siyasal kültürün temelinde, toplumu oluşturan farklı kesimlerin beklentilerini dikkate almak yerine siyasal iktidarların kendini yeniden üretebilmesinin gereklerine cevap

verdiği ölçüde siyasal tasarruflarını kullanma eğiliminde olması söz konusu olmuştur. Bu yapı Cumhuriyet Türkiye'sine özgü olmamakla birlikte Osmanlı devletinden devralınan siyasal davranış biçiminin uzantısıdır. (İnsel,1995,s.279-280).

Aslında 27 Mayıs öncesi geçmiş on yılın deneyimine bakıldığında, Demokrat Parti (DP) Hükümeti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) rejiminde kural olandan daha geniş demokratik özgürlüklere izin verdiğini söylemek mümkündür. Fakat bu gelişme hiçbir zaman sosyalist hareket üstündeki yasağı kaldıracak denli ileri gitmemiştir (Keyder, 2013, s.95). Aksine DP iktidara geldikten sonra 1951 yılından itibaren önce Türkiye Komünist Partisine (TKP) daha sonra da diğer siyasi hasımlarına yönelik olarak anti-demokratik ve baskıcı bir politika izlemiştir. Dolayısıyla “1946 ruhunun” bir demokrasi ruhu olmaktan ziyade demagojik bir niteliğe bürünür. (Savran, 2010,s.161) Kuşkusuz sosyalist düşünceye geçit vermeyen bu tip bir demokrasi anlayışının arka planında Türk demokrasisinin karakter özelliklerinin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle 1946 sonrası çok partili batılı bir demokrasiyi kurma çabalarının görece başarısı, tek başına Kemalist devrimin dolaysız bir sonucu olarak değil; tek parti döneminde yönetici seçkinler içinde var olan çatışmada, iktidarı ele geçirmek için topluma dayanma zorunluluğunun ortaya çıkması açısından da değerlendirilmelidir (Köker,1995,s.236).

Bu özelliği ile Türk siyasi yaşamının çok partili rejim denemesi, gerek kuruluş şekli, gerekse fiiliyatı itibari ile tam anlamıyla batılı demokratik temayüllerin geçerli olduğu bir model olmamıştır. Ülkenin düşünce özgürlüğü karnesinin zayıf olması, siyasi partilerin politik söylemlerine sirayet ederek demagojinin Türk siyasi kültürü içindeki ağırlığını arttırmıştır. Partiler bu eğilimi ile Türkiye gibi yapısal sorunları kronikleşmiş bir ülkede bu sorunlara kalıcı çözümler üretmek yerine, onları sandıktan çıkarabilecek nitelikteki benzer programları savunur hale getirmiştir. Örneğin 1946-60 arası dönemde iki asal siyasal partinin yönetici kadrosu, tıpkı geçmişte Osmanlı aydınlanmacılarının uygulamalarına benzer bir yaklaşımla siyasal hayatı kişisel kavgalarla yozlaştırmış ve çıkmaza sürüklemişlerdir. Diğer bir ifade ile Osmanlı aydınlanmacıları gibi Cumhuriyet politikacıları da davalarının samimiyet testinde sınıfı geçememişlerdir. Sonuç olarak otuz dört yıllık demokrasi deneyimi üç kez onar sene arayla 1960, 1971 ve 1980 yıllarında ordu tarafından kesintiye uğramıştır.

Bunlar arasında 1960 darbesini “sui generis” kılan özelliklerinin yanında, her üç darbenin de benzer özellikler taşıdığı söylenebilir. Öncelikle her üç darbe de, darbeyi gerçekleştiren askeri cuntalar tarafından demokrasiyi kurtarmak adına savunulmuşlardır. İkinci ortak nokta, her üç darbenin de değişik seviyelerde kitlesel baskıya yönelmiş olmalarıdır. Nihayet üçüncü ortak nokta ise, her üç darbenin de askerlerin siyasal hayata müdahalelerinin artmasına ve bu müdahalelerin siyasal bir kültür halini almaya başlamış olmasıdır (Timur,2013,s.49,50). Nitekim 1965 seçimlerinden sonra anti-komünist propagandanın dozunu arttıran AP’nin, komünizm karşıtlığını açıkça ifade ederek siyasal bir davranışta bulunmaktan imtina etmeyen dönemin genelkurmay başkanı Orgeneral Cemal Tural’ın Silahlı Kuvvetlere yayınladığı ve komünistlere karşı mücadele edilmesini isteyen emirnamesini tasdik etmesi, bu eğilime bir örnek teşkil eder (Sakallıoğlu,1993,s,66).

Aslında Türk siyasal hayatı, ordunun siyasi çevrelerce payende olarak görülmesi sorunsalı ile çok partili döneme yeniden geçilmesi ile tanışmıştır. Bilhassa silahlı kuvvetlerin konumu ve rolü 1950’den itibaren DP’liler açısından önemli bir sorun olmuştur. Böylelikle Türk sağı ile ordu arasında ilerleyen süreçte yaşanacak olan nevrotik ilişkinin de tohumları atılmıştır. Diğer taraftan CHP’li politikacılar, özellikle askeri çevrelerde büyük bir saygı duyulan İsmet İnönü’nün partinin başında lider olarak kaldığı sürece, ordunun CHP’ye sempati duyacağı inancını taşımışlardır. Bu anlayışın bir sonucu olarak CHP, ordunun sadık bir bekçisi olduğu devletle kopmaz derecede özdeşleştirilmiştir (Ahmad, 2015,s.155-156). Bu konuda İsmet İnönü’nün kişiliği etrafında, devletin başında bulunması gerekli olan adam miti yaratıldığına değinen Başgil (2006,s.152)’e göre tarihte, özellikle Doğu ülkelerinin tarihinde efsanelerin ne kadar önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Bir efsane doğuracak kadar yapılan yoğun propagandanın mutlaka meyvelerini vermesi gerekir. O meyvelerden birincisi bazı subayların İnönü’ye bağlılık hareketi olmuştur. Doğu’da adeta bir kural olan bir başka eğilim ise güçlü bir hükümete muhalefet eden her grubun, bir süre sonra halkın desteğini kazandığı gerçeğidir. Bu tespiti gerek 1946 sonrası DP muhalefatinin yükselişi üzerinden gerekse aynı kıyaslamayı mefhum-u muhalifinden yapmak suretiyle 27 Mayıs öncesi CHP muhalefatinin konumlanışını dikkate alarak okumak mümkündür. Aslında DP’nin popülerliği 27 Mayıs’tan çok önce düşüşe geçmiştir. DP’nin siyasi güç merkezi olma özelliğini kaybetmesinin temelinde, sermayenin yönünün değişmesi gibi iktisat

politikalarının belirleyici olduğu söylenebilir. Özellikle 50’li yılların ikinci yarısından itibaren, DP güdümlü tarım burjuvazisi karşısında güçlenen sanayi burjuvazisinin çıkarları istikametinde siyasi pozisyon alma çabası bu düşüşte etkili olmuştur. Ülkenin sınai gelişmesinde ciddi bir çıkarı olmayan yabancı sermaye, uzun bir süre DP hükümeti aracılığı ile ülkeyi bir tarım ve hammadde ihracatçısı olarak tutmaya çalışmıştır. Bu eğilimin emarelerini, ülkenin sanayileşmesinden kısmen vazgeçilmesi ve sanayiye yapılan düşük ölçekli yatırımlar hususunda hükümete yapılan telkinlerde bulmak mümkündür (Rozaliyev,1978,s,305).

Üniversite öğrencileri ve muhalefet bileşenlerinin bertaraf edilmeye çalışılması, oldukça sert sıkıyönetim uygulamaları, kamuoyunun genelde DP, özelde ise Menderes’ten soğumasına yol açmıştır. Bu tablo ordu, gençlik ve aydınlar arasında bir milli muhalefet koalisyonu kurulmasına vesile olmuştur. CHP halk arasında çok destek görmemesine rağmen 27 Mayıs’a giden süreçte bu koalisyonun taşıyıcılığı görevini üstlenmiştir (Karpat, 2011,s.200-201). Bu veriler ışığında 27 Mayıs, sadece oluşumuna yol açan süreç bakımından değil, kendisinden sonraki döneme miras bıraktığı siyasal ve iktisadi çerçeve ve politikalar açısından da, sanayi burjuvazisinin çevresinde şekillenmiş bir kentsel koalisyonun damgasını taşır (Savran,2010,s, 165).

Genellikle 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, iktidara egemen olan muhafazakâr-taşralı aristokrat bir koalisyon ile muhalefetteki kentli burjuva aydınlarının çatışmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle 1950 sonrası DP’nin popülist ekonomi politikalarının yol açmış olduğu dengesiz gelir dağılımı ve siyasal rejimin gittikçe otoriterleşmesine karşı gelişen bir muhalefetin varlığından söz etmek mümkündür. Darbe sonrası yapılan yeni anayasa ile parlamentonun yapısının değiştirilmesi, Anayasa Mahkemesi’nin kurulması ve seçim sisteminde yapılan değişiklikler gibi bir dizi denge ve kontrol mekanizmalarıyla ileride popülizmin liberal demokrasi için yaratabileceği muhtemel risklere karşı siyasal sistem yeniden kurgulanmıştır (Özcan, 2017,s.179). Fakat böylesi bir tasavvurun çok uzun ömürlü olmayacağı, daha Anayasa referandumunda halkın yüzde 38,3 oranında hayır oyu kullanması ile belli olmuştu. Esasen sosyal adaleti önceleyen ve temsilde denge unsurunu gözeterek olası siyasi aşırılıkları bertaraf etmeye matuf bir anayasa metnine halkın gösterdiği teveccüh bir çelişkiye yol açmakla birlikte, belirli tespitlere gereksinim duymaktadır. Referandumun sonucunu tek başına Türk sağının propagandası ile açıklamak yeterli olmayacaktır. Zira 1961 seçimlerinde CHP’nin

beklenen sonucu almayıp iktidara tek başına gelemeyişi, AP'nin kurulur kurulmaz girdiği ilk seçimde büyük oy alması ve koalisyon ortağı olması, sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın tahliye edildikten sonra bir kahraman gibi karşılanması ve eski DP ileri gelenlerinin AP listesinden seçilip Meclise girişi ve daha 27 Mayıs'tan kısa süre sonra açıkça beliren 27 Mayıs düşmanlığı gibi meselelerin nedenlerinin anlaşılması gerekmektedir. Toplumun çıkarlarını ön planda tutan 27 Mayıs darbesi sonrası anayasal gelişmelerin, halk tarafından yeteri kadar sahiplenilmemesinin nedenlerine bakmak gerekmektedir. Öncelikle toplum kendi oyları ile iktidara gelmiş bir partinin cebir yoluyla iktidardan uzaklaştırılmasını iradesinin hafife alınması biçiminde kavramıştır. Nitekim özellikle son dönemlerinde, DP iktidarı ile halk arasındaki bağın zayıflaması söz konusuysa, halkın gözünde DP henüz yeterince yıpranmış bir parti değildi. Dolayısıyla DP iktidarının kendi tabi seyri içinde tam olarak zayıflamadan ve toplumun gözünden düşmeden askeri bir müdahale ile iktidardan uzaklaştırılması, toplumun önemli bir bölümünde, tek parti döneminden kalan alerjinin bir sonucu olarak memur sultasına dayalı baskıcı bir devlet tipinin gelişeceği endişesini doğurmaktaydı. Toplumda CHP'nin iktidarı ordunun desteğiyle almaya çalıştığı gibi bir algının ortaya çıkması, tezahürünü yeni rejime pasif bir direnç ve DP'nin mirasçısı olan AP'nin iktidara yürüyüşü biçiminde kendisini gösteriyordu. (Boran, 2016,s, 116-117). Diğer yandan MBK'nın, ileride DP benzeri bir siyasi partinin kitle desteği görmesini önlemek ve benzer siyasi suiistimallerin gerçekleşmesinin önüne geçmek istemesi, DP'den üç önemli ismin idamında ısrarcı olunmasının altında yatan nedenlerin başında gelmekteydi. Ordunun bu konudaki sert tutumunun tarihsel arka planında, Osmanlıdan bu yana ordu ve devlet bürokrasisinin genelde vatandaşa özelde de siyaset müessesesine duyduğu güvensizliğin belirleyici olduğu öne sürülebilir.

2.2.1.1.1. 27 Mayıs ve siyasî partiler

27 Mayıs askeri darbesinin getirdiği özgürlükçü siyasî ortam, Türkiye'de sosyalist temayüllerin gelişip kuvvetlenmesini kolaylaştırmıştır. 27 Mayıs 1960'tan önce siyasi sahnede görünür olmayan, legal politikanın dışında kalan sosyalistler ya faaliyetlerini diğer partiler içinde gerçekleştirmiş, ya da beklemeyi tercih etmişlerdir. 27 Mayıs'ın ilk

anda yarattığı demokratik iklim sayesinde sosyalistler sahneye çıkmış, yalnızca fikirlerini yaymak konusunda değil, bu fikirleri gerçekleştirecek bir atılım sağlama konusunda daha demokratik bir ortama kavuşmuşlardır.

Tanıl Bora (2017, s.595) “Ortanın solu, 1960’ların güçlü sol cereyanının sadece bir cüzü, hayli de ‘muhafazakar’ bir cüzüdür. ‘60’lı yıllar, solun popüler ideolojik motiflerinin teşekkül ettiği dönemdir” nitelemesiyle döneme sol siyasi akım ve partilerin damgasını vurduğuna vurgu yapmakta ve şöyle devam etmektedir: “Ortanın Solu’ndan Kemalizmin ‘sosyalizan’ yorumlarına, beri yandan hümanizma ve sosyalizmin muhtelif şubelerine uzanan geniş bir yelpazeye tesir eden motiflerden söz ediyoruz. En az ‘80’lere, bazıları daha ilerisine kadar geçerliliğini koruyan bu ideolojik motiflerin popülerliği, solun yaygınlaşmasının ve meşrulaşmasının âmilidir.” Nitekim 1960’lar ile ‘70’lerin düşünsel ve siyasi iklimi solun ideolojik hegemonyası çerçevesinde biçimlenmiştir.

1960’lı yıllarda Sosyalist hareket bir taraftan gazete sütunlarında ve dergilerde aydınlar arası bir fikir akımı olarak, diğer taraftan da politik bir örgütlenme şeklinde belirmiştir (Boran, 2016,s,122). Bu dönemde sosyalist akımların fikir ve aksiyon alanlarında büyük ilerlemeler kaydetmiş oldukları aşîkârdır. Sosyalizmden etkilenen genç kuşak ve pek çok aydın, sosyalizmi benimsemiş, Türkiye’nin kalkınması ve hatta kurtuluşunun, sosyalizmin ancak bütün davranışlarımıza hâkim bir prensip olma şartını bağlı olduğunu öne sürmüşlerdir. Sosyalizmin aydınlar, işçiler, öğrenciler, kent yoksulları hatta kimi köylüler arasında benimsenmesinin nedeni ise toplumda yaşanan derin çelişkilerdir. Atılğan’a göre, toplumsal mücadeleler gerçekte iki temel toplumsal sınıf arasında cereyan etmekteydi. Bir yanda sanayi burjuvazisi vardı; ithalatçıları, kendi yönelişlerine uygun bürokrat ve aydınlar ile kapitalist çiftçilerin bir kısmını kendi yörüngesinde toplayarak hegemonya kurmaya çalışıyordu. Diğer yanda ise işçi sınıfı vardı; ezilen sömürü altındaki bütün emekçi tabakaları, tüm fakirleri, baskı altındaki tüm kimlikleri, yeni bir dünya arayışındaki gençliği ve gözlerini emek eksenli bir topluma çevirmiş aydınları kendi yörüngesine çekerek bir karşı-hegemonya yolunda ilerlemeye çalışıyordu. Siyasal hayatın tüm gelişmeleri, ayrışmaları, çelişkileri, çatışmaları ve devingenlikleri temelde bu iki büyük blok arasındaki mücadelelerin izdüşümleri olarak şekilleniyordu (Atılğan, 2015, s.543).

27 Mayıs darbesiyle DP'nin iktidarı son bulmuş ve parti kapatılmıştır; yöneticileri ve Meclis Kurulu üyeleri, Yüce Divan'a sevk edilmişlerdir. Böylece 1960'ların başlarında tek güçlü siyasal örgüt olarak CHP kalmıştır. Her ne kadar Osman Bölükbaşı'nın lideri bulunduğu CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) varlığını sürdürüyor olsa da partinin siyasi gücü hayli sınırlı olmuştur. Yönetime el koyan MBK (Milli Birlik Komitesi), yeni kurulan partileri incelemeyi geçirecek ancak icazet verdikleri partilerin faaliyete geçmesine izin vermiştir. 27 Mayıs sonrası Genelkurmay Başkanlığı yapan, fakat ordudaki büyük tasfiye sonrası emekliye sevk edilen Ragıp Gümüşpala dolaylı ve dolaysız yollarla yaptığı temaslardan sonra Adalet Partisi'ni (AP) 11 Şubat 1961'de kurdu. Gümüşpala, AP'yi iktidara taşımada başarılı olamamış; AP'yi tek başına iktidara taşıyan ve popüler kılan, ikinci genel başkan Süleyman Demirel olmuştur. Süreç içerisinde Demirel ile AP özdeşleşmiş öyle ki "AP demek Demirel demek; Demirel demek AP demek haline gelmiştir". Demirel, kamuoyunda "Demir kıratların" (Demokratların/DP'nin) temsilcisi/devamı olarak popülerleşmiş ve başarılı icraatlarıyla döneme damgasını vuran bir siyasetçi olmuştur (Fedayi, 2019, s.124).

AP, her fırsatta DP'nin devamı ve DP oylarının gerçek varisi olduğunu açıklamıştır. Yeni anayasanın halk oylamasına sunulmasında da karşıt tepkisini "*hayırda hayır vardır*" sloganıyla dile getirmiştir. Kurucu Meclis'in hazırladığı anayasa tasarısı 9 Temmuz'da halkoyuna sunulmuş; seçmenlerin % 83'ünün katıldığı referandumda tasarı % 39.6 hayır oyuna karşılık % 60.4 evet oyuyla kabul edilmiştir. Yeni anayasa gereği ilk genel seçim 1961'de yapılmış ancak hiçbir siyasi parti gerekli çoğunluğu sağlayamamıştır. Altıntaş'a (2003, s.8-9) göre seçim sonuçlarında gerekli çoğunluğun sağlanamamasının iki nedeni vardır: Birincisi, DP'nin kapatılmasından sonra bu partinin yerini almaya çalışan çok sayıda siyasal partinin kurulması ve dolayısıyla oyların bölünmesidir. İkincisi ise; çoğunluk sisteminin yerine getirilen nispi temsil esasına göre seçim yapıldığı için, hiçbir parti çoğunluk sağlayamamıştır. Getirilen nispi temsil¹¹ sisteminin amacı herhangi bir

111950, 1954 ve 1957 seçimlerindeki temsilde aşırı adaletsizlikler seçim sistemine ciddi tepkilere neden olmuştur. 1960 askeri darbesi sonucunda, 1961 yılında yeni bir seçim kanunu (25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu) kabul edilerek nispi temsil sistemine geçilmiştir. Bu kanuna göre, milletvekilleri, nispi temsil sisteminin bir versiyonu olan seçim çevresi barajlı d'Hondt sistemi ile seçilmişlerdir. 1961 genel seçimlerinden itibaren yapılan tüm seçimlerde milletvekili sayısı sabitlenmiştir. Buna göre 1961, 1965, 1969, 1973, 1977 yıllarında yapılan genel seçimlerde 450; 1983 Genel Seçimi'nde 400; 1987 ve 1991 Genel Seçimlerinde 450 ve daha sonrasında yapılan tüm seçimlerde 550 milletvekili seçilmiştir. 2017 Anayasa değişikliği referandumunun ardından yeni TBMM'nin ilk genel seçimi, 24 Haziran 2018 tarihinde başkanlık sistemi altında yapıldı ve milletvekili sayısı 600'e çıkarıldı. 1965

partinin mecliste ezici bir çoğunluğa sahip olmasını engellemektir. Herhangi bir siyasi partinin egemenliğini denetlemeyi amaçlayan bu sistem 1961-1965 yılları arasında ülkenin koalisyon hükümetleri ile idare edilmesine ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu süre zarfında dört ayrı koalisyon hükümeti kurulmuş; 1961 Anayasasının kabulünden sonra 1965 seçimlerine kadar geçen süre, Türkiye'nin siyasi hayatı, siyasi partilerle sosyal gruplar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve askeri darbe teşebbüsleri ile geçmiştir.

Adalet Partisi, katıldığı ilk seçim olan 1961 seçimlerinden, CHP'nin hemen ardından ikinci büyük parti olarak çıkmıştır; CHP % 36,7 AP %34,8 oy oranına sahip olmuştur. Seçim sonuçlarına göre, ideolojik ve toplumsal taban olarak birbirine yakın partilerin (AP, YTP, CKMP) koalisyon hükümeti kurmaları mümkün olsa da askeri vesayet siyasi alanda varlığını sürdürdüğü için böylesi bir hükümet kurulamadı. Askerler hükümeti CHP ve İnönü'nün kurmasını istiyorlardı. Askeri vesayet odakları, CHP dışındaki bu üç partinin ortak cumhurbaşkanı adayı olan Ali Fuat Başgil'i de fiili yollarla engellemişler ve kendi adayları olan Gürsel'in cumhurbaşkanı olmasını zorla ve baskıyla gerçekleştirmişlerdir. Askerlerin temsilcisi konumundaki Cumhurbaşkanı Gürsel de hükümeti kurma görevini İnönü'ye verir. CHP dışındaki partiler İnönü başkanlığındaki bir hükümete katılmak istemeseler de konjonktürün hassasiyeti gereği, istemeyerek de olsa AP, CHP ile hükümet kurmaya kabul eder. Söz konusu koalisyon AP'nin ilk iktidar tecrübesi olmuştur. Ancak DP'nin devamı konumundaki bir partinin CHP ile uzun süre bir arada bulunması, mümkün olmamış; CHP-AP hükümeti iki parti arasındaki eski DP'lilerin affı konusundaki görüş ayrılığı nedeniyle 7 ay sonra yıkılmıştır (Fedayi, 2019, s.125).

CHP, İnönü başkanlığında AP'nin yerine Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve bağımsızlar ile yeni bir koalisyon hükümeti kurmuş ancak hükümet bir zorlamanın sonucunda oluştuğundan uzun ömürlü olmamıştır. YTP ve CKMP'nin çekilmesiyle hükümet dağılırken, İnönü konusunda

seçimleri farklı bir seçim sistemiyle gerçekleştirilmiştir. 1965 Şubat ve Temmuz aylarında seçimsisteminde kapsamlı değişiklikler yapılmış ve her iki meclisin seçimlerinde de, tam nispi temsile en çok yaklaşan milli bakiye veya ulusal artık sistemi benimsenmiştir. Bu, görece temsilin eb aşırı şeklidir. Ayrıca söz konusu değişikliklerle, tüm parti listelerinin bir arada bulunduğu birleşik oy pusulası şekli kabul edilerek bağımsız adaylara, bu kişilerin bastıracakları oy pusulası ya da boş bir kâğıda isim yazılarak oy verilmesi yöntemi benimsenmiştir (Sevinç, 2012, s.54-55).

ısrarcı olan askeri vesayet, hükümet kurma görevini yine İnönü'ye verir ve CHP hiçbir parti ile koalisyon yapmaz ve İnönü, 25.12.1963 günü Türkiye siyaset tarihinin ilk azınlık hükümetini kurar.

1960'ların siyaset sosyolojisi açısından önemli olaylar içerdiğini yukarıda belirtmiştik. Kentleşme, modernleşme, endüstrileşme ve iç/dış göç süreçleri nedeniyle sosyal tabakalaşma ve hareketlilik 1960'lı yılların ikinci yarısında tüm çelişki ve çatışmalarıyla varlığını hissettirmiş; daha önce siyasal alanda yer almayan pek çok kişi, grup ve sınıflar aktif olarak siyasete dâhil olmuşlardır. Tüm bu dinamikler ise farklı ve çeşitli siyasi akım ve ideolojiler etrafında gelişen kutuplaşmalara eşlik etmiştir. Bu dönemde, öğrenci ve işçilerin başını çektiği sokak eylemleri yükselmiştir. 1968 yılının mayıs ayında önce Fransa'nın Paris kentinde, sonra diğer Avrupa ülkelerinde ve ABD'de öne çıkan gençlik hareketi, Türkiye'de karşılık bulmuş ve üniversitelerde kurulan öğrenci kulüpleri etrafında örgütlenerek eylemler gerçekleştirmiştir (Toktaş ve Görür)¹².

1965 seçimleri ise Türkiye'deki siyasal hayatta yarattığı sonuçları bakımından karakteristik özellikler taşımaktadır. Bu seçimler özellikle iki boyutlu sonucuyla önemlidir. Birincisi, Türk siyasetinde yeni bir dönemi işaret eder ki, merkez sağda ana-akım parti olarak Adalet Partisi (AP) ve onunla özdeş bir siyasi lider olarak Süleyman Demirel'in iktidarı başlamaktadır. İkincisi ise bu çalışmamızın da siyasal iletişim bağlamında konusunu oluşturduğu gibi- TİP'in ilk kez bir sosyalist parti olarak milletvekilliği kazanması ve mecliste grubunun olmasıdır. İçinde bulunulan 1960'lı yılların atmosferinde bir sosyalist partinin mecliste birkaç milletvekili ile temsil edilmesi şaşırtıcı olmayabilirdi; ancak Türkiye'de siyasetin ileri gelenlerinin dahi tahmin edemediği siyasi başarı bu sosyalist partinin 14+1 milletvekili ile mecliste temsil olanağına kavuşmasıdır (Gençalp, 2018, s. 212).

Ekim 1965'te uygulanan yeni seçim sistemi sonucunda ortaya çıkan siyasî tablo şöyledir: DP'nin mirasçısı olarak AP, 1954 seçimlerini çağrıştırır şekilde % 52.9 oyla 240 milletvekilliği, üyeliklerin % 53.3'ünü kazanmıştır. CHP, AP'nin yaklaşık yarısı kadar

¹²https://www.researchgate.net/profile/Sule-Toktas/publication/343064562_Turk_Siyasal_Hayatindan_Gorunumler_1965_Genel_Secimleri_ve_Turkiye_Buyuk_Millet_Meclesi_Donemi_10101965-11101969/links/5f7473d9299bf1b53e0059d1/Tuerk-Siyasal-Hayatindan-Goeruenuemler-1965-Genel-Secimleri-ve-Tuerkiye-Bueyuek-Millet-Meclesi-Doenemi-10-10-1965-11-10-1969.pdf

oy alıp % 28.7 ile 134, MP % 6.3 ile 31, YTP % 3.7 ile 19, TİP %3.7 ile 15, CKMP % 2.2. ile 11 milletvekilliği kazanırken % 3.2 oy alan bağımsızlar TBMM’de sandalye elde edememiştir. Sevinç (2012, s.55) bu seçim sisteminin, 1964 senato seçimlerinde % 50.3’lük oran ile en çok oy alan AP tek başına iktidara gelemesin diye CHP ve oy oranı düşük partilerce tasarlandığını belirtir.

CHP’nin kurucu olduğu koalisyonlar döneminde yabancı sermaye girişinde önemli artışlar olmasına rağmen halka yansıyan bir refah olmaz. Köylüler için vaat edilen reformlar yapılamamış, işsizlere gereken istihdam sağlanamamış, vergide adalet ve ücretlerde artış gerçekleştirilememiştir. Halka vaad edilen refah, eşitlik ve adalet sağlanamadığı gibi siyaseten istikrarlı ve huzurlu bir ortam da sağlanamadı. CHP 1961-1965 dönemi icraatlarıyla sermayeye yaklaşırken oy potansiyeli gittikçe artan işçi sınıfından da uzaklaştı (Atılgan, 2015, s.583). 1965 yılı seçimleri CHP için bir hezimet olmuştur; *ortanın solu* ifadesi 65 seçimlerinden önce dillendirilmiş olsa da partide bir değişimin gerekli olduğu açıktı; ilk kez İnönü tarafından 30 Nisan 1965’te Parti Meclisi toplantısında ifade edilmiş olsa da seçimler sonrasında Bülent Ecevit tarafından yaygınlaştırılmıştır. Ecevit tarafından kaleme alınan *Ortanın Solu* adlı kitapta modern dünyada, partiler yelpazesinin dilimlerini sağdan sola sıralayarak tanımlamak, demokrasilerin evrensel bir geleneği olduğu belirtilmektedir. Söz konusu politik yelpazede aşırı sağ, ortanın sağ, orta veya merkez, ortanın solu ve aşırı sağ şeklinde sıralamaya yer verilerek; “Aşırı solun ve aşırı sağın tehlikelerine karşı ortanın solu” vurgusu yapılmaktadır. Ecevit ortanın solunu benimseyenlerin değerlerini sıralarken gerçekte ortanın solunun siyasî ilkelerini açıklamaktadır. Ona göre, ortanın solundakiler insancıldır; halkçıdır; sosyal adalet ve sosyal güvenliği benimser; ilerici, devrimci ve reformcudur; devletçi ve tüm bunları hayata geçirebilmek için plancıdırlar. İlaveten de ortanın solundakiler özgürlüğe bağlıdırlar ve sosyal demokrasiden yanadırlar (Ecevit, 1968, s.14-21). Bülent Ecevit, Atatürk’ün toprak reformunu yapmak istemesine karşın gerçekleştirememesini kendi sosyal programının dayanağı olarak göstermiştir. Ortanın solu yaklaşımı sosyal adalet çerçevesinde, devletin ve özel sektörün ekonomik faaliyetleri halkın yararına ve halkın rızasıyla yönetilmesi olarak tanımlamak mümkündür. İnönü bu çizgi değişikliği ile CHP’nin sosyalist nitelikte bir parti olmadığını vurgulamak ister. Ecevit’e göre ise CHP’nin demokrasiye bağlılığı, partinin soldaki sınırını çizerken, CHP ancak demokrasiye ve özgürlükle bağdaşabilecek ölçüde sola kaymakta ve Türkiye’deki

antikomünist ve askeri vesayete de ılımlı mesajlar içermektedir. CHP kendi tabanını TİP'e kaptırma kaygısı taşırken diğer taraftan da solu şeytanlaştıran anti-komünist propagandadan da kendini korumak için ortanın solu şeklinde bir politik söylem geliştirmiştir. Nitekim Ecevit'in şu ifadeleri bu kaygıyı ve kendi konumlarını da netleştirme kaygısının dışı vurumu olarak görülebilir.

“Türkiye İşçi Partisi, kuşkusuz, Cumhuriyet Halk Partisinin daha solundadır. Ama ne kadar daha solunda? Henüz bu konuda bir yargıya varmak için zaman erkendir. Nasıl, Adalet Partisinde, ortanın sağından, hatta ‘ortadan’ aşırı sağa kadar unsurlar yer alıyorsa, Türkiye İşçi Partisinde de Cumhuriyet Halk Partisinin sol sınırından, aşırı sola kadar uzanan unsurlar yer almaktadır.”

CHP'nin *ortanın solu* olarak kendisi için tarif ettiği politik haritasının başarılı olduğu söylenemez. AP, kendi seçmenini konsolide etme amacıyla “*ortanın solu Moskova'nın yolu*” deyişiyle demagojiden ibaret karşıt bir söylem oluşturur (Yanık ve Bora, 2017, s.289). Bülent Ecevit bir dönem sonra sosyal demokrasi, demokratik sol ya da demokratik sosyalizm kavramlarını eşdeğer anlamda kullanmıştır.

65 seçimlerinde TİP meclise girmiş olsa da seçimin galibi kuşkusuz Adalet Partisi olmuştur çünkü Anadolu kırsalında Menderes'e olan tükenmeyen sevgi ve idamından da CHP'nin sorumlu tutulması şeklindeki algı DP'nin mirasçısı olarak AP'nin kabullenilmesine ve desteklenmesine yol açmıştır. AP Türkiye'nin merkez sağ siyasetinde önemli bir yere sahiptir. 1961 yılında kurulan ve 1971 yılında kapatılarak 20 yıllık bir siyasi ömre sahip olmuş olsa da bir taraftan sahip olduğu seçmen kitlesinin özellikleri diğer taraftan da parti içerisinde öne çıkan siyasetçiler Türk siyasal yaşamında yer edinen karakterler olmuşlardır. Türk siyasi tarihinde iz bırakan Süleyman Demirel ile iktidara gelen AP, 1960 yılında yapılan darbeden 1980 yılındaki darbeye kadar olan süreçte en başat aktörü ve tanığı olan AP, aynı zamanda bir askerî vesayet portresi çizen Türkiye'de, bu vesayet tarihinin hem kurbanı hem de onun taşıyıcı ayaklarından biri olmuştur (Demir, 2017, s.483).

Adalet Partisi, DP'nin tabanını etkileme amacıyla millî iradeciliği öne çıkarmış; Demirel'e göre, Türkiye'de DP'nin iktidara gelmesiyle oy anlamlı hale gelmişti. Demirel'e göre bunun anlamı, “Türk vatandaşının mâna kazanması” demekti. Vesayetçi ideolojiye karşı “milletin karar verme olgunluğunu” vurguluyor, kendi misyfonunu, “Cahil oy çoğunluğu” denilerek küçümsenen millet iradesini üstün kuvvet yapma” davası

olarak ifade etmektedir. Tanıl Bora'nın (2017, s.543) aktarımıyla, 1966'da Uşak'ta yaptığı konuşmadaki şu sözleri, "DP çizgisinin iyi bir devamcısı olarak- resmi ideolojiyi (cumhuriyetçiliği, Atatürkçülüğü) milli irade kavramı ekseninde revize etmeye dönük bir belâgat örneğidir: Atatürk'ün ilkeleri, sensin aziz vatandaşım. Onun eseri olan Cumhuriyete, milli hâkimiyete ve milli iradeye sahip sensin!"

AP'nin ülkedeki değişime bakışı, görece yüzeysel ve muğlaklı. Üstelik bu değişimi AP teşvik etmiş ve yaygınlaştırmış olsa da politik söylemi popülist ve kalıcı çözümler üretmekten uzaktır. Selefî olan DP gibi, AP de somut değişimin, modernleşmenin önemli bir parçası olduğunu kabul ediyordu. Bununla birlikte, AP, aynı değişimin gerektirdiği toplumsal ve kültürel düzenlemeleri gerçekleştirmeyi reddetti. AP, köylülerin ve kentli alt sınıfların, kentli aydın ve bürokratik seçkinlere karşı kalıcı bir korku duydukları fikrine sıkı sıkı sarıldı. Böylelikle AP, CHP'de kendi temsilini göremeyen köylüler ve kentli alt sınıfların oylarını kendine çekmeyi başardı. Ayrıca, ideolojik biçimde formülleştirilen her türlü toplumsal fikri solcu veya bir ölçüde yalıcı olmakla suçlayan ve sağcılara karşı kayıtsız kalan AP, aydınların çok büyük bir kısmını kendinden soğuttu (Karpat, 2011, s.167).

AP hükümeti iktidarı süresince, askeri müdahale tehdidine karşılık bir ordu ile ilişkilerde mümkün olduğunca denge politikası uygulamaya çalıştı, ordunun talep ettiği her türlü teçhizat, silah, lojman, kışla ve eğitim isteklerini bütçenin olanakları doğrultusunda karşılamıştır. Asker kökenli bir Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay'ın seçilmesinde AP etkili olmuştur (Bulut, 2009, s.83). AP, bir taraftan anti-komünizm temelinde Silahlı Kuvvetlerle birlikte hareket ederken diğer taraftan da AP taraftarları arasında gizlice var olmaya devam eden nefreti de canlı tutma gayreti içerisinde olmuştur. Bütün ılımlı yaklaşımlara karşın ordu içinde AP'ye karşı şüpheli ve mesafeli bir duruşa sahip gruplar da olmuştur. Ancak AP açısından en önemli sorun parti içerisinde Demirel'in liderliğinde kurgulanmaya çalışılan düşünsel gelişim, özlem ve politik felsefeye uyum sağlayamamaları olmuştur.

1.2.1.1.2. *İslamcı ve milliyetçi siyasal partilerin oluşumu*

Türkiye’de 1965-1971 arasında yaşanan AP dönemi, ülke tarihinde çok partili düzene en fazla yaklaşıldığı dönem olmuştur çünkü dönem genel olarak değerlendirildiğinde hem sağda, hem de solda siyasi güçlerin o zamana dek görülmeyen ölçüde genişlediği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında anayasanın kişi temel hak ve hürriyetlerini genişletmesinin rolü önemlidir (Sevinç, 2012, s.55; Eroğul, 2003, s.146). Adalet Partisi, DP’nin seçmen tabanını kazanma rekabetinde en başarılı olmuş partisidir. Bununla birlikte seçimlerde kazanmış olduğu başarılarla rağmen 1960’ların sonlarına gelirken AP içindeki anlaşmazlıklar ivme kazanır. 27 Mayıs darbesine muhalif tüm kesimlerin desteğini alan AP bu dönemin büyük sağ koalisyon, eşdeyişle *ceph*e hüviyetine sahiptir. Kemalist rejim ve Batılılaşma projesi ile telif edilemeyecek bir çelişki içinde olmayan, sınırlı da olsa liberal demokrasiyi önemseyen bir kesimin yanında Cumhuriyetçi çizgiyi hazmetmekte zorlanan, siyasal ve toplumsal hayata ilişkin referanslarını İslamiyetten alan -daha sonra siyasal İslamcı olacak- kesimlerde parti içinde yer almaktadır (Demirel, 2004, s.51). Henüz kendi siyasal örgütlerini kuramamış bu grupların -merkez sağ, koyu milliyetçilik ve dini muhafazakârlık- kendilerine en yakın buldukları parti AP olmuştur.

Parlamentodaki AP’liler iki gruba bölünmüşlerdir. Çoğunluğu büyük kent merkezlerinden gelen genç milletvekillerinden oluşan Yeminli grup, toplumsal ve ekonomik politikaların geniş halk katılımı üzerine kurulmasından yanaydı. Sağcılardan ve muhafazakarlardan oluşan diğer grup ise oldukça liberal bir ekonomik politikayı, ideolojik partilerin sıkı bir denetimine tabi tutulmasını ve parti tabanının korunmasını savunuyordu. Sıklıkla bu iki grup arasında saf değiştiren Demirel, 12 Ekim 1969’daki son seçimlere dek parti içindeki bu iki grubun mücadelesine ses çıkarmadı (Karpas, 2011, s.168). Seçim kanununda değişiklik yapılarak milli bakiye sisteminin kaldırılması sonucunda, bu seçimleri AP kazandı. Ne var ki AP 450 koltuğun 256’sını almasına rağmen bir önceki seçimde % 52.9 olan oy oranı % 46.6’ya geriledi. CHP’de değişen seçim kanunu sonucunda mecliste sahip olduğu koltuk sayısını artırdı. Sonuç olarak “aşırı sağ ve sol” partilerin meclise girmesi engellenmiş oldu; AP ve CHP dışında Turhan Feyzioğlu’nun kurduğu Güven Partisi (GP) 15 milletvekili çıkararak mecliste grubu olan

tek parti oldu. 1965 seçimlerinin yol açtığı Meclisin çoklu politik/ideolojik yapısı iki partili sisteme dönmüş oldu.

1960'ların sonlarına gelindiğinde AP'nin homojen olmayan siyasî/ideolojik yapısı nedeniyle parti içerisinde gerilimler de su yüzüne çıkar ve Türkiye'nin siyasal yaşamında yer alacak partilerin de oluşumuna yol açmış olur. AP'nin parçalanarak içerisinde Demokratik Parti'nin çıkması, ileriki yılların siyasal hayatı açısından hayli kritik bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Demokratik Parti'nin kurulması 12 Mart'a yaklaşılrken AP'nin zayıflamasına yol açarken diğer taraftan merkez sağda etkisi 1990'lara kadar sürecek olan derin bir yarılmının da başlangıç yıllarını oluşturur. Demokrat Parti geleneğinin tek varisi olduğunu iddia eden Adalet Partisi'nin temsil ettiği kabul edilen merkez sağda, AP'den kopmalarla başlayan bölünme sadece parti içerisinde politik bölünmelerle sınırlı kalmamış; taşradaki ticaret burjuvazisinin AP'den çekilmelerinin siyasal görünüşleri, kimlik politikalarını da kristalize etmiştir. Bir taraftan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden (CKMP) Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) dönüşen siyasal organizasyonun merkez sağdaki milliyetçilik anlayışı üzerinde yarattığı baskı, diğer taraftan AP'den aday olması kabul edilmediği için bağımsız aday olup seçilen ve ardından Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kuran Necmettin Erbakan'ın Milli Görüş hareketinin merkez sağın İslâm'ı anlama ve temsil biçimleri üzerinde eleştirel bir etki oluşturması hem klasik merkez sağ anlayışın politik anlayışındaki dönüşümün zeminin hazırlamış hem de merkez sağın AP'de temsil edilen gücünün süreç içerisinde kırılmasını sağlamıştır (Buçukcu, 2021, s.26-27).

27 Mayıs'ın önemli aktörü ve Türkiye'de Ülkücü Hareketin lideri Alparslan Türkeş önce CKMP ve ardından da MHP'de aktif siyaset yaşamına başlar. Bora'ya göre, NATO subaylığı ve ABD tecrübesi, Türkeş'te karakteristik bir Türk subayı özelliğini bilemiştir: “modern memleketlere”, Batı uygarlığına ve yüksek teknolojiye hayranlık. Komünizm karşıtı Batı blokunu, “ileri milletler” olarak kabul etmektedir. Batı'yı “biliyor” ve takdir ediyor olması, ona laisist milliyetçiler nezdinde de belirli bir itibar kazandırır. Muhafazakâr MHP kadroları ve tabanı nezdinde ise, düşmanını iyi tanımayı sağlayacak bir donanım olarak yorumlanıp, Türkeş'in mitleştirilmesine yarayan bir motif olmuştur (Bora, 2017, s.303). Alparslan Türkeş'in siyasi hayata geçişinde önemli bir adım CKMP olmuştur. Askerî Müdahale sonrasında siyasette sağ ve sol saflaşmasının olduğu bir süreçte

ırkçılık ithamıyla karşılaşan Türkeş ve arkadaşları darbe sonrası sürgünden¹³ döndükten sonra siyasete CKMP ile başlayacak adımı atmıştır. CKMP'nin 1965 yılı seçimlerde yayınladığı bildirgede Türkeş, Hüseyin Nihal Atsız ile olan fikir ayrılığını netleştiren milliyetçilik tanımını açıklamıştır. Bildirgenin milliyetçilik başlığında tanım şöyledir: “Türk milliyetçiliğini Türk Milletine, kültürüne, Devletine, sevgi, bağlılık ve hizmet ülkesi olarak tanıyoruz. Bu bağlamdan bütün milliyetçi dernekleri desteklemek ve geliştirmek kararındayız. Millî ülkü ve millî kültürün ihyasının ele alınması gereken en büyük dâva olarak görüyoruz. Türkiye halkının refah ve mutluluğunu, kişi, zümre, sınıf ve parti çıkarlarının üstünde görüyoruz.” ifadeleri ırk merkezli tanımlamadan kültür ve dil merkezli bir tanımlamayı tercih ettiğini göstermiştir (Erdal, 2020, s.191). Atsız ile Türkeş'in ayrıldığı bir diğer önemli nokta ise Türkeş'in ülkücülüğünde İslamcılığın yer bulmasına rağmen Atsız'ın araçsal olarak dahi dine yer vermeyişidir.

Türkeş, Türk ve Türkçülük/milliyetçilik anlayışını, ilerleyen yıllarda CKMP'nin 1969 kurultayında Milliyetçi Hareket Partisi olarak yeniden düzenlediği siyasetinin merkezine koyacağı, Dokuz Işık prensiplerinde açıklamıştır. Hüseyin Nihal Atsız taraftarlarının partiden tasfiye edildiği bu kongrede, Türk; “Kalbinde başka bir ırkın gururunu taşımayan ve kendisini samimi olarak Türk hisseden ve Türklüğe adayan herkes Türk'tür.” şeklinde ifade edilmiştir ki bu ifade Ziya Gökalp ekolünün vurguladığı dil, kültür ve ülkü birliği bağlamında Türk tanımı ile CHP'nin anayasaya da giren vatandaşlık bağlamında vurgulanan Türk tanımıyla aynıdır. Burada CHP'nin Türk tanımından Türkeş'in Türk tanımında ayrılan tek konu İslam vurgusudur. Üç Hilal'in parti sembolü olarak kabul edilmesiyle birlikte Türklük ve İslam ayrılmaz bir bütün olarak tanımlanmıştır (Erdal, 2020, s.191).

¹³Burada söz edilen sürgün Alpaslan Türkeş'in yurt dışı görevlendirmesidir. 13 Kasım 1960 tarihinde -yani 27 Mayıs'tan 6 ay sonra- Orgeneral Cemal Gürsel bir bildiri yayınlarak MBK'nın feshedildiğini açıklar. Yaşlı'ya göre gerçekte amaç MBK'yı feshetmek değildir; komite içerisinde yer alan bir grup subayı tasfiye etmektir. Alpaslan Türkeş'in de aralarında bulunduğu 14 subay Komite'den çıkarılmış ve sürgün niteliğinde yurt dışı görevlere gönderilmişlerdir. Türkeş, Yeni Delhi'ye büyükelçilik müşaviri olarak gönderilmiş ve 3 yıl bu görevde kalmıştır (Yaşlı, 2016, s.141). Alparslan Türkeş, daha önce de 1948 yılından itibaren Amerika ve Almanya'da eğitim ve Türk Silahlı Kuvvetleri temsilcisi olarak görevde bulunmuş bu süre 1959 yılına kadar sürmüştür. Türkeş, Irkçılık-Turancılık davası olarak da tanımlanan 1944 yargılanma sürecinde ırkçılık ile adının anılmasından ve Hitler taraftarlığı suçlamasından rahatsızlık duymuş, ırk tanımının kültür birliğine dayalı bir tanım olması gerektiğini, milliyetçiliğin ırkçılık olmadığını ifade etmiş ve 3 Mayıs 1944 tarihini milliyetçiler günü olarak anmıştır.

Bu başlığı sonlandırmadan önce Türkiye İşçi Partisi'nin içerisinde şekillendiği siyasal atmosferi betimleme amaçlı bir özet yapmak gerekirse öncelikle vurgulanması gereken Soğuk Savaş yıllarının temel karakteristiğini oluşturan antikomünizm Türkiye'de de etkin şekilde hayata geçirilmiştir. Çünkü iki kutuplu dünya siyasetinde ABD ve NATO'nun yanında yer almıştır. Batı blokunun IMF ve Dünya Bankası gibi düzenleyici kurumlarına üye olmuş, ülke toprakları ABD ve Nato üslerine açılmıştır. Böylelikle “siyasi bağımsızlık” gibi “iktisadi bağımsızlık” ideallerinden de vazgeçilmiştir. Süleyman Denirel liderliğindeki Adalet Partisi, DP'nin taban seçmenini kendi bünyesine katmada en başarılı parti olmuş ancak 1960'ların sonlarında parti içerisinde politik/ideolojik ayrışmalara engel olamamıştır. Bu siyasi bölünmeler daha sonraki yıllarda Türkiye siyasal alanında etkili olacak siyasetçilerin de öne çıkmasına yol açmıştır: Ülkücü hareketin lideri Alpaslan Türkeş; daha sonra siyasal İslam'a dönüşecek olan Milli Görüş hareketinin lideri de Necmettin Erbakan'dır. Demokrat Parti döneminde milliyetçi derneklerin komünist karşıtı cephede yer alması, İslami değerlerin de milliyetçilik tanımıyla birlikte kullanılması sürecini tetiklemiştir.

Türkiye'de sol hareketlerin yükselişine paralel olarak, başta Türkeş olmak üzere eski NATO subayları tarafından yönetilen CKMP¹⁴, soğuk savaş konseptine uygun bir şekilde kendisini sola karşı bir sokak gücü olarak örgütlemiş; bu iki sene içerisinde de “kontrgerilla” adıyla bilinen paramiliter bir karaktere bürünmüştür (Bora, 2017, s.298).

Bu kısa özetten de anlaşılacağı gibi TİP ve sol hareket açısından politik iklim hayli sert olmuş; hukuksal ve politik kısıtlamaların ötesinde fiziksel saldırılara da maruz kalmışlardır. Nitekim 1970'li yıllara damgasını vuran siyasal gruplar arasındaki silahlı çatışma ortamının tohumları 1960'lı yılların sonlarında atılmıştır.

¹⁴13 Kasım 1960 tarihinde -yani 27 Mayıs'tan 6 ay sonra- Orgeneral Cemal Gürsel bir bildiri yayınlarak MBK'nın feshedildiğini açıklar. Yaşlı'ya göre gerçekte amaç MBK'yı feshetmek değildir; komite içerisinde yer alan bir grup subayı tasfiye etmektir. Alpaslan Türkeş'in de aralarında bulunduğu 14 subay Komite'den çıkarılmış ve sürgün niteliğinde yurt dışı görevlere gönderilmişlerdir. Türkeş, Yeni Delhi'ye büyükelçilik müşaviri olarak gönderilmiş ve 3 yıl bu görevde kalmıştır (Yaşlı, 2016, s.141). Alpaslan Türkeş, daha önce de 1948 yılından itibaren Amerika ve Almanya'da eğitim ve Türk Silahlı Kuvvetleri temsilcisi olarak görevde bulunmuş bu süre 1959 yılına kadar sürmüştür. Türkeş, Irkçılık-Turancılık davası olarak da tanımlanan 1944 yargılanma sürecinde ırkçılık ile adının anılmasından ve Hitler taraftarlığı suçlamasından rahatsızlık duymuş, ırk tanımının kültür birliğine dayalı bir tanım olması gerektiğini, milliyetçiliğin ırkçılık olmadığını ifade etmiş ve 3 Mayıs 1944 tarihini milliyetçiler günü olarak anmıştır.

2.2.1.2.Toplumsal yapı

Türkiye’de 1950’lerde varolan toplumsal yapı ile 1960’lar ve ‘70’lerin toplumsal yapısı; sivil örgütlenmeler ve siyasetin temel parametreleri çok farklıdır. 60 Anayasasının açtığı hak ve özgürlükler içerisinde meslek örgütleri ve sendikalaşmanın önü açılmış; devletin idari yapısında yeni kurumlar kurulmuş; artış gösteren siyasi partiler gibi aktif siyasetle ilgilenenlerin sayısı artmış ve sokaklar gösteri, yürüyüş, protesto ve grev gibi büyük eylemlere tanıklık etmiştir. Ülkü Ocakları kurulmuş ve toplu namazlar kılınmıştır. Köyden kente göçün ivmesi artarken Avrupa’ya da işçi gönderimi başlamış ve pek çok hane uluslararası ölçekli “gurbet”i deneyimlemeye başlamıştır.

27 Mayıs 1960’da yapılan askeri darbenin ardından Türkiye ekonomisi yeni bir genişleme sürecine girmiştir. Bu dönem sadece makroekonomik politikalar açısından değil, Türkiye’de toplumsal sınıfların dönüşümü ve yeni oluşumlar açısından da önemli yeniliklerin olduğu bir dönemdir. Burjuvazinin, işçi sınıfının ve Anadolu köylülerinin kademe kademe örgütlendiği, birbiriyle mücadele ettiği ve özgüvenle siyasal alana çıktığı bir dönemdir (Atılgan, 2012, s.290). Siyasal alanın böylesi farklı aktörlerin hem örgütlenmeye hem de siyaset mücadelesine açılması 27 Mayıs’ın kurmak istediği toplum yapısı ve 61 Anayasası’nın içerdiği hak ve özgürlüklerle ilgilidir. 27 Mayıs’ı yapan kadrolar DP’nin kendi programında vaad ettiklerini uygulamaması, basın ve ifade özgürlüğünü kısıtlaması özellikle de Cumhuriyet’in laik ve modern ideolojisinden taviz vermesinden rahatsızlık duymuştur.

2.2.1.2.1.Sendikalar

27 Mayıs 1960 tarihi sendikalar için, yirmi yıl boyunca militan mücadelenin gelişeceği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Aydınlardan oluşan Kurucu Meclis tarafından, örgütlenme, sendika kurma, toplu pazarlık ve grev yapma haklarını garanti eden yeni bir anayasa yapmıştır. Her ne kadar 1963 yılında mevzuatta bazı kısıtlamalar yapılarak genel grevler, dayanışma grevleri ve politik grevler yasaklansa da genel olarak

sendikalar güçlenmiştir. 1960'lar ve 70'lerde sendikal hakların gelişmesinden faydalananlar özellikle, genellikle yabancı yatırımcılarla kurulan ve modern teknoloji kullanılarak ve modern teknoloji aracılığıyla üretilen dayanıklı tüketim malları ile otomotiv sektöründe çalışan işçiler yararlanmıştır (Keyder,1995).

1960'da 282.000 olan sendika üye sayısı 1967'de 834.000'e; 1971'de ise 1 milyona yükselmiştir. Aynı zamanda devletin tercih ettiği sendika olan Türk-İş'e mücadeleler başlamıştır. Bu muhalefet ortamında Türk-İş'in içinde bölünmeler olmuştur. Bunların içerisinde ilk ve en önemlisi 1967 yılında sol eğilimli yeni bir konfederasyon olan Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu (DİSK) kuruluşudur. DİSK, TİP ile yakın bir ilişki içerisinde olmuş ve sınıf-tabanlı bir sendikacılık yapmıştır. Daha sonra 1970'de Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) yakın MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu), 1976'da İslamcı eğilimli Hak-İş (Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurulmuştur. Bunlar arasında 1970'lerin en önemli ve güçlü konfederasyonu DİSK olmuştur (Nichols ve Suğur, 2005, s.189-90).

1960'larda işçilerin örgütlülüğün ve Sosyalist fikirlerin işçiler arasında kabulü işveren tarafında da yansımaları bulmuş; İstanbul İşveren Sendikaları Birliği tüzük değişikliği ile konfederasyona dönüştürülmüştür. Sanayi ve ticaret odaları bu konfederasyonun üyeleri oldular. Büyük burjuvazi de 27 Mayıs sonrasında yeni düzene uyum sağlamak ve doğrultudaki gelişmelere yön vermek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'ni kurdu. Nejat Eczacıbaşı'nın öncülüğünde kurulan Heyet, İş dünyasından, üniversitelerden ve farklı kesimlerden tanınmış isimlerden oluşturulmuştur. 15 kişilik yönetim kurulu ve 50 kişilik danışma kuruluna sahip dernek çeşitli yerlerde toplantılar, konferanslar, seminerler düzenleyerek ve bunları kitaplaştırarak 1960'lar ve 1970'ler boyunca Türkiye'nin düşünce hayatında etkili olmaya çalışmıştır. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından büyük burjuvazi Türkiye Sanayici ve İş adamları Derneği'ni (TÜSİAD) kurmuştur. Böylelikle büyük burjuvazi iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmeler üzerine söz söyleyebilen, bir "baskı grubu" niteliği taşıyan bir örgüt yapılandırmış oldu (Atılkan, 2012, s.291-292).

2.2.1.2.2.Sanat ve toplumsal gerçekçilik akımı

1960'ların toplumsal anlamda dinamik ortamına sanatın seyirci kalması kuşkusuz düşünülemez. Toplumcu gerçekçi akım Türkiye'de sinema, tiyatro, edebiyat vb. sanat alanlarında etkili olmuş; dönemin siyasal ve ideolojik ortamından etkilenmiştir. Bu dönemde göçün, kentleşmenin ve sanayileşmenin sonucu olarak, geleneksel değerler sarsılmış, günlük yaşam pratikleri değişmiş, tüketim alışkanlıkları yerleşmiştir (Güçhan, 1992: 5-10, 83). Metin Erksan'ın "Gecelerin Ötesi" (1960), "Yılanların Öcü" (1963), "Susuz Yaz" (1963). Halit Refiğ'in "Şehirdeki Yabancı" (1963), "Gurbet Kuşları" (1964), Ertem Göreç'in "Otobüs Yolcuları" (1961), "Karanlıkta Uyananlar" (1964) ve Duygu Sağıroğlu'nun da "Bitmeyen Yol" (1965) adlı filmler Toplumsal Gerçekçiliğin Türk Sinemasında ilk ve önemli örnekleridir. Bu filmler göç sorunlarını, kentlerdeki yoksulluğu, işsizlik ve emekçilerin sömürsü olgusunu, modernleşme sürecinin sorunlarını, kır ve kentteki kadın sorununu, darbelerin toplumsal hayattaki etkilerini, sınıf atlama sorununu, kapitalist düzenin açmazlarını ve feodal düzenin kalıntılarını konu edinmektedir.

Edebiyatın tüm alanlarında toplumcu gerçekçi akım etkileri görülür. Nâzım Hikmet, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Ahmed Arif, Attila İlhan, Arif Damar, Enver Gökçe gibi şairlerin etkisinin günümüzde de devam ettiği aşikârdır. Aralarında TİP'in Propaganda Ofisinde yer alan şairlerin de olduğu Can Yücel, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Kemal Özer, Süreyya Berfe, Özkan Mert, Refik Durbaş, Egemen Berköz, Nihat Behram, İsmail Uyaroğlu, Nevzat Çelik, Ahmet Telli, Gülten Akın, Afşar Timuçin, Güven Turan, Veysel Çolak gibi şairler de yeni toplumcu gerçekçi akımı yaygınlaştırırlar. İkinci Yeni Şiiri'ni eleştiren Toplumcu Gerçekçi şairler, Türk edebiyatının pek çok açıdan geri kaldığını ve dönemin zevkini karşılayamadığını öne sürerek edebiyatın bu anlamda önünü açmanın misyonunu toplumcu gerçekçi akıma bağlarlar. Dönemin politik ve ideolojik ikliminin yansıması olarak kolektivizm, emek, adalet, eşitlik, paylaşımcı sosyal bir düzen gibi kavramları ve bu kavramlar etrafında oluşturulacak yönetim biçimini benimseyen şiirler kaleme alırlar. Söz konusu şairler, 1971 Muhtırası sonrasında bir müddet duraklama yaşasa da 1980 Darbesi'ne kadar Türk şiirindeki etkilerini devam ettirirler (Aydoğdu, 2021, s.33-24).

Toplumcu gerçekçi akım 1950’li ve 60’lı yılların roman ve hikâyelerinde de toplumsal sorunların ele alındığı görülmektedir. Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Yaşar Bilbaşar, Attila İlhan ve Necati Cumalı Türkiye’ye özgü toplumsal meselelerin görünmeyen boyutlarını, fakirliği, sıkıntıyı ve adaletsizliği okurlarına anlatmak istemişlerdir. Zaman içerisinde bu yazım türü günlük basında da yer almaya başlar. Muhabirler Anadolu’nun en uzak köşelerine kadar giderek haber ve fotoğraflar yayınladılar. Günlük gazetelerde tefrikalar yayınlanmaya başladı ve bu tefrikalar halkın ilgisini çekti; gazetelerin tirajları arttı. 1950 yılında gazetelerin tirajı 500.000’dir, 1956’da bir milyona ve 1960’da da iki milyonu aştı. Yaşar Kemal gibi “sol görüşlü” yazarlar gazetelerde yer almaya başlayınca, bu alan 1960 darbesinden sonra sosyalizmin en güçlü kalelerinden biri (Karpaz, 2011, s.86) haline gelmiştir. Böylelikle CHP ve DP’nin iktidarda olduğu dönemlerde baskılanan sosyalist aydınlar dergi, gazete ve edebiyat eserleriyle görüşlerini ifade ederken; Marksist literatürün önemli eserlerinin çeviriyle düşünsel hayat da canlanıp renklenmektedir. 1960 askeri darbesinin en önemli bileşenlerinden biri olan üniversite gençliği, kendini 27 Mayıs üzerinde hak sahibi olarak görmekteydi çünkü üniversite öğrencileri 27 Mayıs öncesinde “hürriyet” sloganı ile DP iktidarının anti demokratik uygulamalarına karşı direnmışti.

Gençliğin başını çektiği hareketi ordu tamamlamış ve 1960 darbesi gerçekleşmişti. Bununla birlikte siyasal atmosfer, Türkiye’nin yapısal sorunlarına kalıcı çözümler bulmakta zorlanıyordu. Öte yandan toplum içinde 27 Mayıs’ı benimsemeyen hatırı sayılır bir kitle bulunmaktaydı. Böyle bir ortamda üniversite gençliği, 27 Mayıs’ı Atatürk devrimleri ile bağdaştırarak bu hareketi Cumhuriyetin kazanımlarına yeniden sahip çıkmak için bir fırsat olarak değerlendirmekteydi. Dolayısıyla 27 Mayıs’a karşı girişilen her eylem karşısında gençliği bulmaktaydı. Özellikle dönemin sosyalist propaganda bildirilerine bakıldığında gençlikteki bu tavrın izlerini görmek mümkündür (Karadeniz, 2015, s.19).

1960-1965 arasındaki gençlik hareketleri, genel olarak Atatürk ilkelerini ve 27 Mayıs savunma çizgisinde, çeşitli yıldönümlerinde ve bazı olaylar karşısında tavır alma biçiminde devam ederken, her geçen gün sol yayınlar çoğalmaktadır. 1960 sonrasında en önemli sol yayın olan ve 1961 yılının Aralık ayında 160 kadar aydının imzaladığı bir bildiriyle çıkmaya başlayan YÖN dergisi yayın hayatına başlar. Bilhassa Yön dergisi

etrafında kümelenen aydınlar, gençlik üzerinde çok etkili olmuşlardır. Bu etkinin önemli nedenlerinden biri derginin yer verdiği yazılarda o günün koşullarının somut analizler yapmak suretiyle Türkiye gerçeklerine daha doğru ve daha temelde çözüm önerilerinin geliştirebilmiş olmasıdır. Dönemin siyasi iklimi düşünüldüğünde “Zinde güçlerin”¹⁵ yurt sorunlarına bakışı “Atatürk devrimleri ve 27 Mayıs’a uygunluk” sözlerinin ötesinde somut çözüm geliştirememiştir. Yapılan değerlendirmelerde, sorunların kaynağının iktisadi olduğunu ve bu iktisadi sorunların çözümü sağlanmadan hiçbir sorunun çözülemeyeceği görüşü üzerinde birleşilmekteydi. Bütün bu görüşlerin ötesinde toplumsal ilerlemenin en önemli kaldıraçlarından birinin, ilk kez yurt sorunları üzerine yapılan gerçekçi tahlillerin belirginleşmesi biçiminde ortaya çıktığı söylenebilir. Zira 1960’lı yıllara dek özellikle yurt sorunları, gerek iktidar gerekse muhalefet taraftarlarınca, genellikle “Atatürkçülük” öğretisi bağlamında tartışılmaktaydı. Bu açıdan siyasi güç merkezlerinin, kurucu ideoloji ve kavramlarını yurt meselelerinin çözümüne ilişkin tartışmaların ivme kazanmasına karşı bir kalkan olarak kullandığı ifade edilebilir. Bu tablo 27 Mayıs 1960’dan sonra kapitalist kalkınmanın hızlanması neticesinde değişmeye başlamıştır. Çoğu batı ülkesinde olduğu biçimiyle hukukun bağımsızlığı ve üstünlüğü gözetilerek demokratik hayat tahkim edilmeye çalışıldı. “Asli kurucu iktidarın” siyasi hayata demokratik katılımı anayasal güvence altına alması neticesinde sendikaların ve sosyalist hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Fakat sosyalist söylemlerin yasal zeminde yükseldiği yeni demokratik hayat, sağ siyasetin de yeniden konumlanışa ve yeni politik modellemelerine tanıklık etti. Bu yeni siyasi düzlemde sağ siyaset, Marksist materyalizm olarak değerlendirdiği her siyasi eylemin yerine kendilerince “idealist” bir model getirmeye teşebbüs etmiştir. Her iki tarafın tabanlarını güçlendiren kapitalizmin hızla gelişmesiydi; işçi sınıfının sayıca artmasının yanı sıra küçük üretimin ve geleneksel toplumsal yapıların çözülmesi, yeni ideolojiler etrafında örgütlenen toplumsal hareketlerin maddi temellerini hazırlamıştı. Anlaşılması pek güç olmayan nedenlerle, hem sağ hem de sol ideolojiler Kemalizm’in tarihi mirasını kullanarak daha tanıdık kılıklara büründüler, böylece de yerli tüketimleri kolaylaştı. Bu yeni ideolojiler

¹⁵“Zinde güçler” ifadesi, Türkiye’de yürütülecek bir sosyalizm mücadelesinde, siyasi bir özne olarak emekçi sınıflar yerine; entelektüel birikim ve donanımıyla onlar adına hareket edecek asker ve sivil aydınları ifade etmek üzere Yön –Devrim hareketi taraftarlarınca kullanılmıştır (bkz. Atılgan, Sanayi kapitalizminin şafağında: Yön-Devrim hareketi. Osmanlıdan günümüze Türkiye’de siyasi hayat içinde, s.580-581)

hem doğrudan doğruya, hem de kendini yeniden tanımlamak zorunda kalan merkezci düşünce üzerindeki etkileri yoluyla, bütün siyasi ve toplumsal alanın inkâr edilemez bir biçimde modernleşmesini sağladı (Keyder,1995,s.268-269).

2.2.1.3. Ekonomik koşullar

Siyaset ve ekonomik koşullar arasındaki doğrudan ilişki aşıkardır. 1950-1960 arası demokratik hayatın namağlup partisi DP, serbest girişim olmadan demokrasiyi tesis etmenin pek mümkün olmadığını düşünmekteydi. Devlet sektörü özel sektörün gerekliliklerine bağımlı hale gelinceye kadar siyasi demokrasinin güvencede olmayacağı biçimindeki kati düşünce, ancak üretim araçlarının özel sahipliğine son verilmesiyle siyasi iktidarın pekiştirilebileceği şeklindeki komünist doktrinin sadece bir başka varyantıydı. DP’li siyasetçiler için iktisadi hayatta esas sorun teşkil eden konu devlet mülkiyeti değil; devlet yatırımlarının sevk ve idaresinde özel sektör ile kurulan ilişkinin cırlılığıydı. Bu yüzden bu tabloyu değiştirmek adına DP’li yöneticilere göre siyasetçilerin idareciler üzerindeki hegemonyasını tesis etmek için siyasi sistemin değişmesi hayati öneme sahiptir (Karpat,1967,s.174). Dolayısıyla CHP’ye muhalefetin sadece dar anlamda siyasi olmadığını, aynı zamanda ülkenin maddi olarak kalkınması ile ilgili ekonomik konularla da ilgili olduğunu ve bunun ön koşulunun da iktidara gelebilmek olduğu açıktır. DP’lilerin yürüttüğü mücadelede bu boyut, Seçim Kanunu ya da antidemokratik yasaların değiştirilmesi gibi siyasi konuların arasında çoğunlukla kaybolmuştur. Yine de ekonomik meseleler, DP için hep öncelikli bir konu halini almıştır (Ahmad, 2015,s.134) DP yönetimi Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra kurulan hukuki ve siyasal resme sosyal ve ekonomik bir boyut kazandırmaya çalışmıştır. Bu niteliği ile DP’li yıllar Türk siyasi tarihi içerisinde tıpkı Cumhuriyetin ilk on yılı kadar müstesna bir yere sahiptir. DP iktidarı ile birlikte politikanın seyri, esas olarak rejimin siyasal ve kurumsal reformuna yönelik değil ekonomik kalkınmaya adanmış bir hükümet politikasına yönelecek şekilde değişmiştir.

1950-60 döneminde Türk siyasal hayatı tek parti rejimi sırasında yürürlükte olan 1924 Anayasası çerçevesinde devam etmiştir. Anayasa tarafından başbakana ve Cumhurbaşkanına verilen güçlü yürütme yetkileri yeni hükümetin özellikle de ekonomi politikalarını hayata geçirirken işine yaramıştır. En baştan itibaren DP Hükümeti’nin

iktisadi çabaları, tarıma kolay kredi politikası oluşturmaya ve seçilmiş bölgelerde makineleşmeye yoğunlaşmıştır (Karpaz, 2010,s.236). DP öncesi devlet kapitalizminin yaratmış olduğu ekonomik büyüme, DP iktidarının izlediği strateji ile toprak ağalarının kapitalist ekonomiye daha etkin biçimde geçebilmelerine olanak sağlamıştır. DP, iktidarının ilk yıllarında, iktisadi sahadaki kalkınmacı politikalarını, tıpkı tek parti iktidarında olduğu gibi soyut ve bütüncül bir halk kavramına dayandırmış ve bunu da siyasal söyleminde kullanmıştır (Parla, 1991,s.47). Fakat on yıllık ekonomi politikalarının seyrine bakıldığında, en fazla kazanç sağlayan grupların zengin toprak ağaları, tüccarlar ve bankerler olduğu görölmektedir. Özellikle büyük toprak sahiplerinden oluşan grup, hükümetinde teşvikleri ile yeni araziler ve tarım makineleri satın alarak servet ve gücünü arttırırken, fakir köylü, tarım kredileri veya geçici vergi muafiyetleri ile yetinmek zorunda kalmıştır (Karpaz, 2011, s.197).

DP döneminde izlenen iktisat politikaları neticesinde, gelir dağılımındaki makasın açılması ve yeni milyonerlerin ortaya çıkması partiye karşı hoşnutsuzluğun temel dinamiklerinden birisi olmuştur. 27 Mayıs'tan önce “her mahallede milyoner yaratma” sloganına gösterilen büyük tepki, bu rahatsızlığın bir ifadesidir. Öte yandan 1957 seçimlerinde, iktidar partisinin oy sayısının yüzde 50'nin altına düşmesi ve muhalefetin hızla güçlenmeye devam etmesi ve bunun sonucunda şiddet tedbirlerine başvurulması gibi olayların temelinde, enflasyonist kapitalist büyümenin yol açtığı hoşnutsuzluk yatmaktadır (Avcıoğlu, 1969,s.351).

DP'nin ekonomide devletin müdahalesini sınırlandırma temelli bir siyaset izlemesi ve liberalizmin savunuculuğunu üstlenmesinin altında iki temel nedenin olduğu söylenebilir: Birincisi DP'nin kurucularının gerçekten ekonomide liberal temayüllü isimler olması, ikincisi ise geçmişin olumsuz deneyimlerine bakarak tek parti döneminin aktörü CHP ye karşı yapılan sert muhalefetin siyaseten kazançlı olmasıdır. Böylesi bir ekonomi-politik atmosfer, CHP'yi devletçilik politikasını hafifletmeye ve hatta esasından fedakârlıklarda bulunmaya yöneltmiştir. CHP'nin 1947 yılının başından itibaren şahsi yatırımların teşviki için aldığı tedbirler; dış ticarete sağlanan kısmi serbestlik; devletin neredeyse hiç sinai yatırıma girişmemesi; Yerli Mallar Pazarlarının lağvı; 1946 seçim beyannamesinde göröldüğü üzere ekonomide devletin hamiliğini sınırlandırmak için harcanan gayretlerdir. (Yaşa,1966,s.27).

1950'lerin sonlarına gelindiğinde, DP'nin ekonomi üzerindeki hâkimiyeti kırılmaya başlamıştır. İktisadi alanda umulan istikrar ve güven sağlanamamıştır. Bunun sonucunda 1957 seçim sonuçları DP açısından şiddetli bir şok etkisine neden olmuştur. DP'nin kan kaybetmesine ekonomi politikasının neden olduğundan kuşku yoktur (Ahmad, 2015,s.153). Dış ödemeler bunalımının ve 1958 devalüasyonunun kentsel ticaret ve sanayi kesimleri üzerindeki etkisi, bunların hükümetten en sonunda soğumalarında belirleyici olmuştur (Keyder,2013,s.95). Nitekim Türkiye'de sömürücü sınıflar lehine işleyen bir devletçilik politikası, asker-sivil yönetici kadro düşmanlığının iyice alevlenmesi sonucunu doğurmuştur (Eroğul,2003,s,273). Menderes hükümetinin ekonomiyi istikrara kavuşturmak uğruna attığı ivedi adımlar, ekonomik krizin baş sorumlusu büyük komprador burjuvazi çevrelerinin çıkarlarına hizmet ettiği ve bu çevrelerin iktisadi ve siyasi tahakkümünü güçlendirdiği için başarılı olamamıştır (Roazaliyev,1978,s.307). Bu noktada politika üretme süreçlerindeki hız vurgusu dikkat çekmektedir.

DP'nin siyasi kültürünün niteliklerinden biri olarak her politika en hızlı ve kestirme yoldan sonuç alınabilecek biçimde planlanmaktaydı. Bu anlayışta, iktisadi gelişmeleri gerekli bir altyapının üzerine inşa ederek tasarlamak ve uzun vadeli stratejiler geliştirme yönelimi hiç olmamıştır. Özellikle planlama kavramı başta Adnan Menderes olmak üzere DP'li siyasetçilere komünizmi çağrıştırmaktaydı ve DP'li siyasetçiler tarafından tepki ile karşılanmaktaydı (Atılğan, 2019,s.403-404). Bunun sonucunda belirli sınırlılıklara dayalı bir ekonomi politikası, iş adamlarından çok profesyonel olmayan kişilere büyük kâr elde etme olanağı tanımıştır. Bu durum siyaseten karşılığını bulmuş ve DP'nin hedeflediğinin aksine Türkiye kapitalizminin sınıfsal temsilcisi olan küçük burjuva bürokrasisinin temsil ettiği ve DP'nin iktisadi politikalarına göre fazlaca muhafazakâr yaklaşımları pekiştirmiştir. Özellikle 1950-60 arası dönemde izlenen iktisat politikası, sermayenin uzun ve zahmetli bir çalışmanın sonucunda elde edilebileceği düşüncesini engellemiştir. Bunun yerine, sadece kişisel ilişkiler ve nüfuz aracılığıyla işin yürütebileceği inancını beslemiştir. Böylece, çabuk yoldan para kazanmak ve aynı kolaylıkta harcamak cazip hale gelmiştir (Ülgener,1970,s.132). Bu durumun doğal sonucu olarak Türkiye ekonomisi irrasyonalizmin kısılcına düşmüştür. Gerek kamusal alanda, gerekse özel girişimde kolay para kazanma dürtüsü temelli rant elde etme arzusu, her iki kesimi kontrolü altında tutan “mafya” tipolojisinin doğmasına yol açmıştır. Bu olgu, günümüze

kadar ekonomide rasyonelleşme eğiliminin önündeki en ciddi bir engellerden biri olagelmıştır.

Başbakan Adnan Menderes ve DP ileri gelenleri, devlet kapitalizminden azade liberal bir piyasa ekonomisi yaratmanın tek başına bir hukuk meselesi olduğu, şayet gerekli ve yeterli yasal düzenlemeler yapılırsa iş adamları ve sanayicilerin gereğini yaparak, özel sektörü yapılandıracaklarını düşünmekteydiler. DP'lilere göre, esas olan hem kamu hizmeti gören hem de temel sanayiye oluşturan girişimleri devletsizleştiren önlemlerin yasal bir engele takılmadan meclisten geçebilmesiydi. Gerçekten de Türkiye'de liberal kapitalizm geliştirilmeden önce yanıtlanması gereken temel soru buydu.

1960 askeri darbesinden geriye doğru on yılın iktisadi bilançosuna bakıldığında, DP'liler, savundukları piyasa ekonomisinin dinamosu olabilecek bir toplumsal sınıfın oldukça cılız olduğunu deneyimlemişlerdir. Bu nedenle kendi programlarını uygulamada DP'lilerin güçlükleri bulunmaktaydı. Menderes hükümeti, devletin piyasadaki rolünü sınırlamanın uygun bir formülünü bulamamıştır. Öte yandan kemikleşmiş geleneksel toplumsal değerlerin ve bu değerlerin Türk bürokrasindeki yansımalarının piyasa ekonomisinin ruhu ile örtüşmemesi, DP hükümetinin iktisat politikalarını hayata geçirebilmesine karşı doğal bir bariyer görevi görmüştür. Nitekim bu bariyer, özellikle 1980'lerde başlayan ikinci liberalizm döneminde belirginleşecek ve "Türk liberalizminin paradoksu" da denilebilecek bir olguya yol açacaktı. Bu olgu, DP örneğinde de görüldüğü gibi serbest piyasa taraftarı bir hükümetin, karmaşık ve bir o kadar değişken müdahale mekanizmalarıyla piyasaya müdahalede bulunması ve bu müdahaleci politikaları izlerken özellikle bürokrat kadrolar ve stratejilerde neredeyse gün aşırı değişiklikler yaparak iş dünyasının zor durumda kalacağı bir iktisat politikası ile kendini göstermiştir (Buğra, 1995,s.175-176). Böylesi bir ortamda işadamları ve sanayiciler ihtiyaç duyacakları hükümet desteği güveninden de yoksun kalmışlardır. Dolayısıyla hem ticaretle uğraşan kesimler hem de kısmen sanayiciler kendilerine sunulan devlet girişimlerini satın almada DP'nin beklentilerini boşa çıkarmışlardır. Böylece, on yıl boyunca özel sektör, DP'nin beklentilerinin oldukça gerisinde çok yavaş biçimde büyümüştür.

DP'nin iktisat politikası uluslararası konjonktür açısından değerlendirildiğinde, iç politikadaki gibi hatalı tespitler ve politik manevraların yapıldığı söylenebilir.

Menderes hükümeti, iyi niyetli beklentilerle II. Dünya savaşı sonrası Amerika'nın Avrupa devletlerine yaptığı yardımlara benzer finansal yardımları Türkiye'ye de yapması halinde, Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de hızlı bir ekonomik ve sınai kalkınmanın gerçekleşeceğine ve ekonomik kalkınmanın sancılarında sakınabileceklerine inanmışlardır. Bu beklentilerden ötürüdür ki, Türkiye'nin ekonomik ilerlemesinin, emekleyerek değil, yan etkileri ülkenin bütün ekonomik yaşamını kısıkaca alacak olan ekonominin belli sektörlerinin hızlı büyümesine bağlı olduğuna inanmışlardır (Ahmad,2015,s.144). Ancak bu politikanın başta gelir dağılımı olmak üzere ödemeler dengesinde açtığı gedik, 27 Mayıs'tan sonra planlı ekonomiye geçilmesini bir zorunluluk olarak kaçınılmaz kılmıştır. Zira DP hükümetinin ekonomik başarısızlığı, yalnızca iktisat biliminin gereklerinin yeteri ölçüde gözetilmemesine bağlanmıştır. Aslında DP hükümeti, 27 Mayıs'tan önce ülkenin içine düştüğü iktisadi darboğazdan ancak planlı bir ekonomiyle çıkılabileceğine inandırılmışlardır. 27 Mayıs'tan hemen önce, ekonomide eşgüdümü sağlamak için bir Koordinasyon Bakanlığının kurulması ve uluslararası örgütlerden, planlama işlerinde yetkili uzmanların talep edilmesi bu hususta atılan adımlardır (Küçük, 1971,s.237). Sonuç olarak planlama kavramı, 27 Mayıs öncesi DP'nin gündemine girmiş; fakat daha ziyade sürdürülemeyecek durumdaki iktisat politikalarını düzenlemek ve sürdürülebilir kılmak adına bir yöntem olarak kabul edilmiştir. İktisadi kalkınma konusunda ileriye dönük bir planlama modeline ise ancak 27 Mayıs'tan sonra geçilmiştir. 1960'tan sonra Türk ekonomisi ciddi bir dönüşüm geçirerek ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlemeye başlamıştır. Ne var ki gerek Türk kapitalizminin gelişim dinamiklerindeki zayıflıklar gerekse daha önce altı çizilen Türk bürokrasi geleneğindeki yapısal sorunların¹⁶ yol açtığı aksaklıklar, iş dünyasının kamburu olan belirsizlik ortamını azaltacağı yerde arttırmıştır. Sonuç itibarıyla bu tür bir karışıklık, hükümet ve özel sektörün etki sahalarına ilişkin yeni sorunların doğmasına yol açmıştır (Buğra,1995,s,191).

¹⁶Nitekim Türk siyasi tarihinde kalkınma planlamalarının büyük oranda kısa erimli ve pragmatist özellikler göstermesi, planların tatbiki aşamasında bir ilkesizlik ve güvenilirlik sorunu doğuracaktır.

2.2.1.4. Uluslararası koşullar

1960'lı yıllar yukarıdaki başlıklarda anlatmaya çalıştığımız gibi siyasal, toplumsal/kültürel ve iktisadi olmak üzere pek çok yeni oluşumların başlangıcıdır. Siyaseten ve toplumsal olarak böylesi dinamik bir dönem kuşkusuz ulusal sınırlarla sınırlı değildir ve Türkiye'deki siyasi ve toplumsal gruplar dünyada olan-bitene sadece seyirci değildir. 1960'lı yıllara genel karakteristiğini veren olaylar şöyledir: Avrupa'daki öğrenci hareketi, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki emperyalizm karşıtı savaşlar ve ulusal bağımsızlık mücadeleleri ile Çin Kültür Devrimi.

Kemalizm esas itibariyle dayandığı güçler (burjuva-aydın-bürokrat) bakımından, köklü ve yapısal bir değişim getirmemiş, ulusal bir burjuva devletin hukuki çatısını kurmaktan öteye gidememiştir. Cumhuriyet Türkiye'si Osmanlı mirası ile gerçekçi bir biçimde hesaplaşmasını yapmamış ve yapısal dönüşümlere yönelmiş bir kadro yaratamadığı için kendi sınırlarını kendi hazırlamıştır. Bu sınırlar II. Dünya savaşından sonra anlamlı ölçüde daralmaya başlamış ve sonuç olarak II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllardan itibaren, Türkiye gerek iç politikada gerekse uluslararası ilişkilerde Kemalist politikadan uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma bir bakıma, Türk devriminin bazı eğilimlerinin hız kaybetmesi hatta duraksaması şeklinde seyretmiştir. Bu dönüşüm, siyasal düzende çok partili sisteme geçiş, iktisadi politikada liberalizmin belirlenmesi, dış politikada ise tarafsızlığın terki ve NATO çerçevesinde bloklaşma politikasına katılma olarak üç başlık altında ele alınabilir (Timur, 2013,s.38). Türkiye 1960'lı yıllara küresel düzeyde ki bu bloklaşmanın yaratmış olduğu diplomatik gerilimlerin gölgesinde girmiştir. Dünya karşıt iki kampa ayrılmış, bu iki kamp arasındaki Soğuk Savaş bütün şiddetiyle devam etmiştir. Türkiye NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyesi olarak emperyalist kampa angaje olmuş ve bu kampın başını çeken ABD'nin öngördüğü politikaları uygulamayı bir devlet politikası olarak benimsemiştir. ABD'nin başını çektiği Batı bloğu, sosyalist sisteme karşı yürüttüğü mücadelede, komünizm karşıtlığını her türlü sol fikriyata karşı bir düşmanlık politikası biçiminde sürdürmüştür. Sovyetler Birliği'ni ve onun safında yer alan sosyalist ülkeleri dış müdahalelerle enterne edebilmek için, Asya ülkeleriyle Ortadoğu'da radikal İslami hareketlerin hükümranlılığına dayanan yönetimlerin yaygınlaştırılması ve desteklenmesi, ABD'nin öncülük ettiği emperyalist politikanın temel araçlarından biri haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin “*Yeşil Kuşak*” diye anılan İslami ülkelerle çevrilmesi ABD'nin soğuk savaş stratejisinde belirleyici bir faktör olmuştur. Türkiye’de Kuzey Atlantik Paktının jeopolitik olarak ileri karakolu konumundaki bir üyesi olduğu için bu politikanın bileşenlerinden biri olarak görevlendirilmiştir. Sonuç olarak Türkiye’nin uluslararası misyonunun ona yüklediği ve doğrudan iç siyaseti ve toplumsal yapıyı ilgilendiren ulusal sorumlulukları olmuştur. Siyasal islamın Türkiye’de yaygınlaştırılması ve imam hatip okullarının çağdaş eğitim kurumlarının önüne geçecek şekilde geliştirilmesi bu sorumlulukların başında gelmekteydi. Atılan bu adımların geri dönüşleri ise gerek Türk burjuvazisi gerekse halk kanadından sol fikriyata yönelik, komünizm düşmanlığı üzerinden yapılan ithamlara bakılarak gözlemlenebilmektedir. Bu durumun belirgin bir örneği olarak halkın büyük bir kesiminin Rusya’ya ve Ruslara duyduğu öfkenin özünde, emekçi sınıfın iktidarı kanlı bir devrimle burjuvazinin elinden almasından ziyade, “Moskof” uşağı olarak da tabir edilen Rusya’nın Türkiye’nin tarihi düşmanı olması nedeniyle öfke duyuyor olması yatmaktaydı (Altan,1967,s.43).

NATO’nun sol düşmanlığı bağlamında geliştirdiği bir diğer strateji de üye ülkelerdeki komünist ve sol nitelikli bağımsızlık hareketlerinin öncü kadrolarını tasfiye etme amacı üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, NATO üyesi her ülkede, Amerikan üsleri ve istihbarat örgütleriyle askeri tesisler yanında, sol örgüt ve militanları etkisiz kılmakla görevli gizli örgütlerde kurulmuştur. Gladio ya da Özel Harp örgütleri olarak anılan, NATO ile bağlantılı bu hukuk dışı organizasyonlar, sabotaj, kundaklama, tehdit, adam kaçırmaya ve cinayet işlemek suretiyle sol örgütleri etkisiz hale getirmek üzere görevlendirilmişlerdir (Ekinci,2004,s.222-223).

II. Dünya savaşının ardından soğuk savaş yıllarının tüm olumsuzluklarının yanında Türkiye 1960’lı yılların başlarından itibaren Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde bir yumuşama dönemine girmiştir. 27 Mayıs’tan hemen sonra devlete hâkim olmaya başlayan cumhuriyeti fabrika ayarlarına döndürme isteği, Türk diplomasisinde tarafsızlık eğilimini tetiklemiştir. Öte yandan Sovyetler Birliğinin barış içinde bir arada yaşama arzusu ve az gelişmiş ülkelerin Batıya olan bağımlılıklarının azaltılması politikası’da iki ülke arasındaki normalleşme sürecinde belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda amiral Fahri Korutürk’ün Moskova’ya büyükelçi olarak atanması bir “detente” döneminin ilk resmi adımı olmuştur. (Atılğan, 2019, s.650).

Bu dönemde, Atlantik'in öbür yakasındaki ülkelerde toplumsal hareketliliğin yükselişe geçtiği ve siyasal tansiyonun yükseldiği bir evreden geçmekteydi. Latin Amerika'da Küba Devrimi'nin etkileri ve Che'nin verdiği gerilla mücadelesi kültleşme yolunda hızla ilerlerken, Brezilya ve Uruguay gibi diğer muhtelif Latin Amerika ülkelerinde, din adamlarının bile desteklediği Amerika ve kapitalizm karşıtı eylemler ve gerilla hareketleri çoğalmaktaydı. Dünyanın birçok ülkesinde ABD karşıtı kitle eylemleri yaygınlaşıyordu. Öte yandan Orta Doğu'da kaynıyordu. Bağımsızlığını yeni kazanmış eski sömürgeler, emperyalizme karşı tavır alıyordu; Bağlantısızlar hareketi güçleniyordu. Gelişmiş kapitalist ülkeler, geçmişte kolayca kullandıkları Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası örgütlerde başarısız kalıyordu. Dünyada yaşanan bu gelişmeler, bir taraftan Türkiye'de sosyalist-komünist hareketlerin güçlenmesine yol açarak sosyalist partilere anayasal zeminde siyaset yapabilme fırsatı sunarken, diğer taraftan sol hareketlerin bazılarının, ilerleyen süreçte, iktidar mücadelesinde silahlı eylemi temel kabul etmesine ve devlete karşı mücadele başlatmasına neden olan bir süreci de başlatmıştır (Koç, 2010, s.183).

2.2.2. TİP ve İdeolojisi

TİP, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamında sendikalı işçilerin öncülüğünde doğmuş, Türk sol hareketi açısından alışılmadık; fakat bir o kadar da Türkiye'nin sosyolojik bünyesine uygun bir söylem ve strateji ile kısa sürede güçlenerek Türkiye'de sosyalizm mücadelesinin bayraktarlığını üstlenmiştir. Bunu yaparkende, özellikle çok partili hayata geçiş ile birlikte, o güne dek siyasi partiler tarafından pek dillendirilmeyen başta milli savunma, sanayi ve ekonomi de olmak üzere diğer bütün alanlarda milli bağımsızlık, planlı ekonomi, anayasal yurttaşlık, siyasal katılım, laiklik ve sosyal adalet gibi siyasal ve sosyal alandaki ülküleri, somut insanın ihtiyaçlarına karşılık gelecek biçimde sosyalist stratejiyle programlaştırmıştır.

TİP'in programı, öteki partilere oranla farklıdır çünkü Marksist perspektiften sosyal adaleti sağlayan, kalkınmacı ve özgürlükçü bir toplumu kurmak için verilmesi gereken siyasî mücadeleyi seçilen siyasetçilerle değil; bizzat köylüler, işçiler, yoksullar ve üniversite öğrencileriyle birlikte verilmesi gerektiği ideale sahiptir Öte yandan parti,

siyasal anlamda ülkenin Batıdan farklı dinamiklere sahip ekonomik, toplumsal ve siyasal analizlerini bilimsel yollardan yapma gayretinde olan ilk parti olması bakımından, siyasal hayata önemli yenilikler kazandırmıştır. TİP, Türkiye’ye özgü koşulları gözeterek, bunları sosyalizmle harmanlayarak fikirlerini hayata geçirmekten yana olmasıyla, geleneksel siyasal yaklaşımları benimsemediğini gösteriyordu (Ünsal, 2002, s.129). Büyük kentlerin ihmal edilen gecekondularından Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar ulaşarak, eğitilmiş ve bilinçli kadrolarıyla halkı siyaseten örgütleyerek, ezen-ezilen ilişkisini anlatarak ve siyaseti halkla birlikte inşa etmeye çaba gösteren bir parti oldu. Soğuk savaş yıllarında anti-komünizm pompalandığı bir ortamda siyasal alanda yapabildikleri kadar yapamadıkları da oldu kuşkusuz. Bu başlıkta TİP’in sosyalizm kavrayışı, Türkiye’nin toplumsal düzenini analizi ve bir siyasi parti olarak benimsediği iletişim stratejisi ele alınmaktadır.

2.2.2.1. TİP’in sosyalizm kavrayışı

TİP hem 1945’ten 1960’lara kadar Cumhuriyet Halk Partisi’nin dışında kendi özgüllüğü içerisinde ortaya çıkmış bir parti olması; hem de Osmanlı İmparatorluğu dönemi de dâhil olmak üzere, Cumhuriyet döneminde parlamentoya temsilci gönderebilmiş ilk sosyalist parti olması nedeniyle “sui generis” bir yapı arz etmektedir.¹⁷ TİP’in Türkiye’de siyaset sosyolojisi açısından önemi; genel olarak öteki ülkelerde görüldüğü gibi, tek başına arkasında herhangi bir mili uyanış hareketi ya da tarihsel olarak güçlü bir işçi sınıfı mücadelesinden gelen bir birikim olmaksızın doğmuş, güçlenmiş ve parlamentoya girmiş olmasından ileri gelmektedir. Parti bu özelliğiyle, dönemi itibari ile gerek Türkiye de gerekse dünyada tek (Ünsal,2002,s.383) siyasi parti

¹⁷Kuşkusuz TİP’in Milli Bakiye sisteminin olanağıyla parlamentoya girebilmiş olması, partiyi değerli kılan başat faktörlerden biriydi. Ancak TİP’in, yasama faaliyetlerinde gündeme getirdiği Anayasa, sosyal adalet, kalkınma, toprak reformu, sömürü düzeni, bağımsızlık, kapitalizm, emperyalizm, yabancı sermaye ve ikili antlaşmaların milli bağımsızlığa tesirleri gibi meseleleri meclis dışında da yüksek ses ile dile getirmiş olması ve hukuki mücadeleyle bütünlük proaktif bir siyasal mücadele yürütmüş yasal bir sosyalist parti olması (Anayasa Mahkemesi’nde açılan iptal davaları gibi bkz. M. Murat Öngel (2017).“Anayasanın eksiksiz tam uygulanması”: Türkiye İşçi Partisi’nin Anayasa Mahkemesi’nde açtığı iptal davaları 1963-1971, Vira Verita e dergi), başlangıçta işçilerin kurduğu uyverist bir siyasi parti olmasına rağmen Türkiye’nin en seçkin sol aydınlarını kısa sürede bünyesine katması ve teşkilat yapısı (Parti tüzüğü’nün 53. Maddesi) gibi nedenler, partinin Türk siyasal hayatındaki önemini belirleyen diğer unsurlardır.

olarak kabul edilir. Şüphesiz bu tespit ile Türkiye işçi sınıfına, haklarının, sendikal mücadele olmaksızın asker-bürokrat ve aydınlardan oluşan bir yönetici elit tarafından bahşedildiği öne sürülmemektedir. Sosyal politika ve çalışma ilişkileri literatüründe geniş yer tutan bu yaklaşımın yanında, daha sınırlı olmakla birlikte her kazanımın sendika ve sınıf mücadelesi ile elde edildiği gibi bir anlamda da kullanılmamaktadır (Koçak, Çelik ve Makal,2016,s,270).

Her şeyden önce TİP'in, tek partili dönemden başlayarak iktidara gelmiş tüm partilerin, işçilere ve işçi meselelerine sırt çevirmiş olması ve bir türlü yapılamayan toprak reformunun bir sonucu olarak ortaya çıktığı öne sürülebilir. Yıllar boyu kimi sendikacılar kendi aralarından bazılarının milletvekili olarak meclise seçtirilmesini siyasi partilerden istemiş ve bu uğurda çeşitli uğraşlar vermişlerdir. Siyasi partiler tarafından kendilerine tanınan birkaç kişilik kontenjanla meclise girebilen sendikacı milletvekilleri, genellikle milletvekili sıfatını kullanmış, vekillik süreleri dolanlar da tekrar sendikal hayata dönmeyip iş hayatına girerek adeta kendi sınıflarına yabancılaşmışlardır (Sülker,1973,s,146-147).

Türkiye İşçi Partisi, Türkiye’de sol doktriner parti modelinin dışında kalarak ortaya çıkan ilk sol partiydi. TİP’in bu özelliği, 1920’den beri süregelen Türkiye Komünist Partisi (TKP) çizgisinin dışında, ondan bağımsız bir hareket olmasından ileri gelmekteydi (Aren,1993,s.30).¹⁸ 1960’lı yıllarda az gelişmiş ülkelerde Sovyetler Birliği çizgisine

¹⁸Türkiye’de 1960’lara kadar bütün ilerici ve devrimci hareketler doğrudan ya da dolaylı bir biçimde TKP’ye yaslanmaktaydı. TKP, diğer ülkelerdeki komünist partilerine benzer bir biçimde SSCB çizgisine bağlanmış bir siyasi hareketti. Türkiye’nin o dönemki siyasi ikliminde, komünizm ile birlikte her türlü ilerici, devrimci fikir ve eylem yasaklanmış, kaynağı ne olursa olsun bu fikri cereyanlar arasındaki farklılıklar görmezden gelinerek, hepsi komünizm propagandası yapmakla eş değer görülmüştür. Öte yandan Türkiye’nin toplumsal ve siyasal düzeninden hoşnutsuz olan ve düzene yönelik eleştirilerini sol’u temsil eden ideolojik yelpazeden sürdüren herkes organik bir bağı olmasa da TKP’ye sempati beslemiştir. Türkiye’deki ilerici, devrimci ve sosyalist hareketler, Türkiye’nin demokratik devriminin tamamlanması yönünde TKP ile ortak bir cephede mücadele etmişlerdir. İşte bu noktadan yola çıkıldığında TİP’in ehemmiyeti, Türkiye’de ilk defa TKP’nin temsil ettiği siyasi hat dışında bir sosyalist hareketin fitilini ateşlemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan TKP Merkez Komitesi (dış büro), NATO güdümündeki Türkiye’de topluma anti-empyralist bir bilinç kazandırmada, işçi sınıfının hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmasında ve sosyalist fikirlerin yaygınlaşmasında öncü parti olarak TİP’in oynayacağı rolü önemsemiş ve bu rolün güçlendirilmesinde hassas davranmıştır. Nitekim TKP Merkez Komitesi (dış büro) birinci sekreteri Zeki Baştımar (Yakup Demir) bir yazısında, “İlericiliğin ölçütü TİP’e karşı alınan tutumdur.” İfadesini kullanmaktadır. TKP dış büro, TİP’e dışarıdan destek vererek partiyi TKP çizgisine getirme gibi bir amacı gütmemiştir. Bu çıkarımdan hareketle TİP’in TKP’ye rağmen ortaya çıkan bir örgüt olmadığı ileri sürülebilmektedir. Bkz. Babalık, N.(2005). *Türkiye Komünist Partisinin sönmülmesi*. Ankara: İmge Kitabevi, s.65-77

dayalı olarak “aşamalı devrim” ve “demokratik devrim” stratejileri geçerliiyken, gelişmiş ülkeler (özellikle Batı Avrupa, Kuzey Amerika) için ise sosyalist devrim rafa kaldırılmış gibiydi. TİP ideolojisi gereği, önce “demokratik devrim”, sonra “sosyalist devrim” biçimindeki iki aşamalı devrim anlayışına karşı çıkmış ve son kertede demokratik devrimin, sosyalist devrim süreci tamamlanmadan gerçekleşmeyeceğini savunmuştur. TİP, devrimin başat dinamiklerinin bütüncüllüğünü savunarak, işçi sınıfının öncülüğünde topyekûn bir mücadele gerektiği kanısına varmıştır. Diğer taraftan antiemperyalist mücadele, sınıfsal bir dönüşüm içermediği sürece antikapitalist bir toplumun yaratılmasına önayak olmayacaktır. Bu iktidar niteliği gereği emperyalizmle tekrar uzlaşarak sömürü düzenini yeniden üretecektir (Ulus, 2016,s. 168). Nitekim Türkiye’de sınıfsal mücadelenin dizginlerinin, işçi sınıfının bilinçlenmesine ön ayak olmadan evvel aydın bir zümrenin kontrolünde olması, stratejik olarak emekçi sınıfı yönetimin dışında bırakacaktır. Zira aydınların bir toplumsal tabaka olarak üretim araçlarını himayelerinde bulundurabilecek imkânları olmadığından, bunları devlet vasıtasıyla kendi tasarrufları altında tutmaları söz konusu olacaktır. Bu tabloya göre, yönetimde emekçi sınıfın ağır basmadığı, bir aydın bürokratik zümre, iktidarda kaldığı süre boyunca kaçınılmaz olarak burjuva eğilimleri taşıyan bir sınıf olarak burjuvalaşacak ve kemikleşecektir.

2.2.2.2. TİP açısından mücadelenin öncülüğü

Aydınlar ile halk arasındaki bu dikey hiyerarşi içerisinde, sosyalist bilincin halka tepeden aşılması gerekeceğine ilişkin didaktik bir anlayış geçer bir akçe olacaktır. Sonuç olarak Türkiye gibi biçimsel demokrasi ile idare edilen, sol fikriyat adına rüzgârın tersten estiği bir sosyal sermaye ve siyasi kültürün egemen olduğu bir ülkede, halkın sosyalist düşünceden soğuyabileceği gözlerden kaçmamalıdır. Türkiye siyasi tarihinde ilk defa sosyalist parti olarak TİP, sosyalizmi önce aydınların iktidara geleceği ve sonra da halka benimseteceği aşamalı bir siyasi ideal olarak düşünmemiştir. TİP’in siyasi stratejisinde aydınlar, işçi sınıfının siyasi örgütü içinde onlarla kaynaşmalı ve sosyalizm mücadelesini işçi sınıfı ile birlikte ve dayanışma içerisinde vermelidir. Parti içerisindeki ağırlıklı düşünsel fonksiyonu ile aydınlar, emekçi sınıfların haksızlıklar ve hukuksuzluklar karşısında Anayasaya sahip çıkmalarına ve Anayasanın onlara verdiği

hakları kullanarak mücadele enstrümanlarını kullanmalarına ve seslerini duyurmalarına destek olmalıdırlar (Altan,1967,s,61-62).

TİP, antiemperyalist ve sosyalist mücadelenin, bir bütünün iki yarısı gibi bir ve aynı süreç olduğunu; özellikle 1960'ların ortalarından itibaren savunmaya başlamıştı. Sosyalist düzenin kurulması tepeden bir müdahale ile değil, belli bir süreç içerisinde emek çevrelerinin öncülüğünde toplumsal koşulların elverişli hale gelmesiyle gerçekleşecekti; öte yandan sosyalizme geçiş “milli cephe” içerisinde değil, sosyalist parti öncülüğünde ve ancak demokratik yolla olacaktı. Zira sosyalizm, insan temel haklarını pratikte ete kemiğe büründürmesi gereken bir siyasal düzen olduğundan, demokrasinin de içinde olan ve hatta onun uzantısı bir siyasal öğretilerdir (Aybar, 2002, s.219). Seçimler bir kez kazanıldıktan sonra yapılacak ekonomik ve toplumsal reformlarla, süreç içerisinde önce karma ekonomiye geçilecek, sonra sistemin sosyalizme geçmesi sağlanacaktı.

TİP'in dönemin sosyalist hareketlerinden önemli ve ayırt edici farklılığı, kuruluşundan kapatılışına kadar ısrarlı bir biçimde ordunun sosyalizme gidecek yolda, öncü bir rol oynayabileceği fikrini reddetmesiydi. TİP'in ordunun siyasi rolüne ilişkin görüşleri, temelde dönemin diğer sol fraksiyonlardan çok farklı değildi. TİP ordunun “Cumhuriyeti koruma ve kollama” görevi olduğunu düşünüyor ve buna önem veriyordu.¹⁹ Diğer yandan 27 Mayıs'ı, Türk ordusunu ilerici bir gücü ve 1960'dan beri gençlik kesimiyle birlikte demokrasinin teminatı olarak görüyordu. Fakat TİP'in asıl farklılığı, sosyalizme giden yolu açacak herhangi bir tepeden inme harekete, özellikle askeri darbeler üzerinden gelişecek bir düzen değişikliğine kesinlikle karşı olmasıdır. Bu bağlamda, parti “ordu ile flört” eden yaklaşımlara sert tepki ve eleştirilerde bulunmuştu. TİP hem teorik hem de pratik olarak böyle siyasal ve toplumsal düzen değişikliğinin mümkün olmadığına inanıyordu.

Bu konuda, 12 Mart'tan önce özellikle Milli Demokratik Devrim (MDD)'i savunan çevrelerce öne sürülen devrimci bir askeri ihtilal beklentisine, parti tarafından net şekilde itibar edilmediğini belirten Boran (1994, s.70), partinin MDD'ci kanat ile aynı görüşleri

¹⁹Bu noktada 27 Mayıs darbesi ve hemen akabinde yürürlüğe giren 1961 Anayasası bu eğilimin yaslandığı somut dayanakları oluşturmaktadır bkz. Birinci dönem TİP'in Ceza Kanunu'nun 141. ve 142.madelerin iptali hakkında Anayasa Mahkemesine iptal davası açmasının anayasal dayanakları.

paylaşmadığını ifade etmektedir. Ayrıca TİP'in 27 Mayıs darbesine yaklaşımını ise birçok alanda özgürlüklerin kapısının aralanması ve buna bağlı olarak yaşanan gelişmelerin toplumun demokratikleşme sürecine ivme kazandırması şeklinde yorumlamaktadır.

TİP demokratik yollar varken bunları bırakıp cunta aracılığıyla iktidarı ele geçirmeye ve toplumu yukarıdan aşağıya dizayn etmeye, siyasal düzeni elitist şekilde düzenlemeye karşıdır. Özellikle TİP'de sosyalizme bu yöntemlerle gidilemeyeceğine inanılıyordu. TİP, bu tutumunda son derece tutarlıdır ve kuruluşundan kapanışına kadar, partinin teorisini ve stratejisini kuran kadroları da hep bu görüşü savundu. TİP, ordunun devrimde ki rolü üzerinde diğer sosyalist akımlardan farklı görüşe sahip yegâne partiydi. Onun müstesna duruşu, TİP'i başka sınıflara ve Türkiye tarihine bakışında da biricik ve hayli özgün kılmaktaydı. TİP'in 1960 sonundaki mevcut durumu en gerçekçi biçimde saptayan ve 12 Mart öncesinde, ordunun siyasete müdahalesinin sol lehine olmayacağını, tam tersine ülkeyi faşizme götüreceğini öngören bir sosyalist örgüt olduğu (Ulus,2016,s.135-136) literatürde vurgu alan bir özelliktir.

Kanbolat,(1979,s.8), TİP'in tarihi, politik söyleminin taşıyıcısı olarak, bildiri, demeç ve söylev gibi propaganda faaliyetleri ile dönemin diğer sol gruplarının politik çizgileri mukayese edilmek suretiyle yazıldığında, Türk siyasi tarihinde, egemen sınıfı en fazla tedirgin eden ulusal karakterli Marksist bir siyaset yapma pratiğinin elbirliğiyle bulunmuş olduğunu belirtir; bu özgün siyasal pratiğin de Türk siyasi tarihi açısından da oldukça önemli bir sonuçları olduğu aşikârdır. TİP Marksist bir partiydi; yani partinin siyasi görüşlerine Marksizm dayanak oluşturmaktadır ancak ta başından beri, parti Marksizme kendi yorumunu getirmişti: "İşçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır" (Aybar,1988c,s.129) olduğu parti lideri tarafından dile getirilmektedir.

TİP'in Türk İşçi sınıfından sendikacılar tarafından kurulmuş olması, Türk işçi sınıfının 1960 sonrası dönemde, siyasal bir kimlik kazanmaya başladığını gösteren en önemli gelişme olmuştur (Sencer, 1971,s.321). TİP, Türk işçi sınıfı ve onun demokratik öncülüğünde bir araya gelen bütün emekçi sınıf ve tabakaların, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda etkin bir rol almalarını sağlamak amacıyla, hukuk devleti temelinde anayasal yurttaşlık ve çoğulcu bir demokratik siyasal düzenden yana olmuş ve bu hususta

Türkiye tarihi içerisinde ilerici bir işlev görerek, önemli bir siyasal birikim sağlamıştır (Ekinci,2004,s.235). Dolayısıyla parti kendi varlığını, bir ölçüde anayasanın teminatı olarak görmüş ve anayasal güvence altında bir sosyalist partinin yasal ve meşru yollarla iktidara gelebileceğine inanmıştır. Türkiye’de sağda Adalet Partisi ve merkezde CHP’nin seçmen oylarının kabaca % 80’ini almayı sürdürdüğü bir ortamda, solun yasal siyasal örgütü olan TİP gene de sosyalizme devrimle değil, demokratik yoldan geçilebileceğine inanmıştır. İşçiler ve geniş halk kitlelerin örgütlenmesi sağlanmalı, sınıf bilinci kazanması sağlanmalı ve siyasete çekilmesi öncelikli hedef olarak görüldü. Bu bağlamda, demokrasiyi ve anayasayı savunmak, köklü reformların çıkartılması yönünde eylemlere girişmek sosyalizme geçiş sürecini hızlandıracak kabul edildi. (Ünsal, 2002,s.185).

TİP, Türk-İş sendikası üyesi sol görüşlü işçiler²⁰ tarafından Şubat 1961’de kurulmuş; parti, faaliyette kaldığı süre boyunca etkin bir varlık gösterememiş; partinin aydınlara açılarak siyasal alanda daha etkin olması hedeflenerek yazar, hukukçu ve eski öğretim üyesi Mehmet Ali Aybar’a başkanlık teklifi götürülmüştür. (Zürcher,2014,s.358). Türkiye İşçi Sınıfı sendikal mücadelede olsun, siyasal mücadelede olsun gerçek kazanımı TİP’in kurulması ve Mehmet Ali Aybar’ın parti genel başkanlığına getirilmesinden sonra olmuştur. (Nebioğlu, 2003,s.24).

Varuy (2003,s.204), Mehmet Ali Aybar’ın parti içi çalışmalarında, mümkün olduğunca demokratik yöntemlere başvuruyor olmasına karşın, gerek partinin kuruluşunda gerekse partinin kuruluşundan sonra uzunca bir dönem, parti stratejisinin belirlenmesi ve tayin edilmesinde mutlak anlamda belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple, Mehmet Ali Aybar’ın stratejisi ile TİP’in stratejisi birbirine paralel olmuştur.

Parti tüzüğü’nün 3. maddesinde şu ifadeler yer verilmiştir: “Türkiye’nin ileri bir toplum haline gelmesi işi ile emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi

²⁰Aybar (2011, s.74), 27 Mayıs darbesini izleyen günlerde, ilk kez tanık olunan bir olay yaşandığını ifade etmektedir: “12 halk çocuğu Türkiye İşçi Partisini kurdular.”²⁰ Aybar’ın anlatısıyla bu, aşağıdan yukarı kurulan ilk partidir. Ayrıca TİP yerli ilk sosyalist partidir. Olayları, eleştirel bilim düşüncesi ile değerlendiren demokratik merkezîyetçi Marksist bir partiydi. Amacı aşağıdan yukarı, yani emekçi halkın hareketi ile Türkiye’de sosyalist bir düzen kurmaktı. Bu işi de ancak Türkiye İşçi Partisi gibi halkın içinden çıkmış ve onun bir öz örgütü olarak, tarihimizin devrimci akışının mirasçısı ve aydınlık geleceğin amiral gemisi olmaya teşne bir parti başarabilirdi (Aybar,1968,s.306). Partinin kuruluş bildirgesinde imzaları bulunanlar şunlardır: Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksüzöğlü, Salih Özkarabay, İbrahim Denizcier, Adnan Arkın.

olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz.” Bu çerçevede, sosyalist devrim bir bakıma değişmiş olan iktidarın ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmesi olarak somutlaşan bir süreçtir (Özman,1998,s.139). Öte yandan, 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunularak kabul edilen 1961 Anayasasının, Anayasanın üstünlüğü ilkesini esas alarak tesis ettiği demokratik ortam, Türkiye de sosyalizm mücadelesinin anayasal bir meşruiyet çerçevesinde sürdürülebilmesinin de önünü açmıştır. Anayasa, temel hak ve hürriyetleri büyük ölçüde genişletmiş ve geniş kapsamlı sosyal haklar getirmişti (Özbudun,1999,s.25).

Selçuk (2023)²¹, TİP tarafından yayınlanan broşürlerdeki görüşlerden hareketle yaptığı yorumda Türkiye sosyalizm tarihinde demokrasi ve özgürlükler üzerinde en fazla duran parti olduğunu ve “Genel başkan Mehmet Ali Aybar’ın özellikle 60’lı yılların ikinci yarısından itibaren ortaya attığı ‘güler yüzlü sosyalizm’, ‘hürriyetçi sosyalizm’ gibi kavramlar ve bunların üzerine yapılan fikir münakaşaları, aynı bakış açısının partinin tepe noktasında da güçlü bir biçimde var olduğunun en önemli göstergesi” olarak öne sürer.

Bey²² takımı ve Burjuva partilerinin karşısında bir İşçi ve Emekçi Partisinin gerekliliğine değinen Aybar (1988b,s.122), Sosyal Devlet ilkesinin soyut bir ilke olmaktan çıkıp, somut bir düzenleme haline gelebilmesini böylesi bir partinin varlığına bağlamıştır. Şimdi anayasanın tu kaka edilen tüm ilke ve maddelerinin uygulanmasını arzulayan TİP, bu alandaki boşluğu doldurmuştur. Bu anlayışın bir uzantısı olarak, “Anayasanın eksiksiz ve tastamam uygulanması” deyimini özellikle Aybar tarafından bir slogan, partinin temel bir ilkesi haline getirilmiştir (Aren,1993,s.62).

Partinin siyasal karakterini kazandıktan sonraki öncelikli hedefi, şüphesiz kendini halka anlatabilmesi ve sesini kamuoyuna duyurabilmesi olmuştur. Bu noktada Genel Başkan Mehmet Ali Aybar’ın öncülüğündeki TİP, sol ve sosyalist düşüncenin toplum ve bürokrasi nazarında yaratmış olduğu alerjik reaksiyona karşı ilk iş olarak Anayasal bir

²¹<https://daktilo1984.com/forum/turkiyede-sosyalizm-ve-demokratik-siyaset/>

²²Aybar’a göre, bey takımı deyince, devleti elinde tutanlar anlaşılır. Osmanlıdan bu yana devleti yönetmiş olan ve devlet çarkını elinde tutan egemen sınıf kastedilmektedir. Bkz. Mumcu, U.(1993). Aybar ile Söyleşi.

hüviyet kazanmak üzere kolları sıvamıştır. Bu noktada TİP oldukça dikkatli davranmıştır, örneğin “Sosyalist sözcüğü ancak 1968 sonunda parti tüzüğüne (Ünsal,2002,s.185) girmiştir. Onlara göre, öncelikle yapılması gereken 1961 Anayasası’nın siyasal partilere sunduğu demokratik mücadele zemininden yararlanmak suretiyle, 1961 Anayasası’nın işçi ve emekçilere sağladığı sosyal ve siyasal hakları halka anlatabilmek olmuştur.

TİP, milli bağımsızlık, sosyal adalet ve anayasal yurttaşlık gibi savunduğu düşüncelerin, Anayasa’da düzenlendiğine vurgu yapar; genel başkan Mehmet Ali Aybar’ın öncelikli amacı, kamuoyu nezdinde TİP’in aynı zamanda bir anayasa savunusu yaptığına halkı ikna çabası olmuştur. Katı anlayışların ötesine geçerek, emekçi bloğun toplumsal yaşamın her aşamasında gerçekten söz ve karar sahibi olmasını; Marksist temelli bir Türkiye siyasal düzeninin kurulmasında işçi, köylü ve yoksulların siyasal aktörler olarak yer açması gerektiğini savunur (Aybar,1988a,s.290) .

TİP’in bu ilk anayasal mücadelesinin, ‘61 anayasasını savunma amacına dönük faaliyetler olduğunu belirten Ünsal (2002,s.184), partinin öncelikle rejime karşı bir cephede konumlanmadığını kamuoyuna ispatlaması gerektiğini ifade etmektedir. Rejim içi bir anayasal mücadele TİP eylemlerinde önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla TİP tutarlı bir legalizmin savunucusu olmak durumunda kalmıştır. Aksi halde bundan kendisi taviz verirse -antikomünist bir ortamda- başına neler geleceği aşikârdır. Ayrıca, Aybar, şiddete inanan, bu kültürden hoşlanan bir insan da değildir (Belge,2003,s.283).

Mehmet Ali Aybar’ın Türkiye Marksist tarihine damga vuran bir kişilik olduğunun altını çizen Kanbolat (1979,s.8), Aybar’ın politik kararlar alırken son derece serinkanlı davrandığını vurgulayarak, uzun Genel başkanlığı sırasında, Aybar, hiçbir zaman partiyi zor durumda bırakacak basiretsizlikte bulunmamıştır. Liderliği süresince maceracı eylemlere karşı hep mesafeli durabilmiştir. Onun için esas olan meşruiyet yolunda yürümek olmuştur. Bu sebeple TİP, kalabalık bulvarlarda bildiri dağıtmayı, duvarlara afiş asmayı veya yazı yazmayı temel bir eylem olarak görmemiştir. “Çünkü legal bir partinin, illegal yöntemleri kullanması bir tür gaflet” (Kanbolat,1979,s.8) olacaktır.

TİP’in başlattığı hukuk mücadelesinde somut olarak attığı ilk adım, anayasaya aykırı kanunların iptali için anayasaya aykırılık teşkil eden kanunların saptanması amacıyla, 10.11.1962 günü, Aksaray Beyaz Saray düğün Salonu’nda ilerici aydınlarında çağrılı olduğu bir toplantı ile başlamıştır. Bu kararın alınmasında, TİP’in halk

kamuoyuna tanıtıldığı bir yıllık çalışmadan sonra, özellikle verilecek hukuk mücadelesinde, aydın kamuoyunun önüne çıkmanın zamanı geldiğine karar verilmiş olmasında yatmaktadır (Ekinci, 2003,s.210). Bu toplantı kamuoyunda, basında büyük yankı uyandırmıştır. İlk defa basın partiyi ciddiye almaya başlamıştır (Varuy,2003,s.205). Beyaz Saray toplantısı, birbirinin neden ve sonucu sayılabilecek birçok bakımdan önem taşımaktadır: Öncelikle partinin, değişik çevrelerden, tek ortak yanları ilericilik olan önemli bir aydın kesimini etrafına toplayabildiği fiilen görülmüştür (Sargın,2001,s.115).

TİP'in giderek siyasette sol rüzgârlar estiren ciddi bir güce dönüşmesiyle birlikte, bu süreç aynı zamanda partiye yönelik sağ cepheden gelen tepkilerin başladığı ve hatta bu tepkilerin fiili saldırılara da dönüştüğü olaylara işaret etmiştir (Algül,2015,s.369). Zira TİP'in anayasayı bir kalkan gibi kullanması ve büyük ölçüde başarılı olması, iktidar çevrelerini tedirgin etmiştir. Bu tedirginliğin ilk somut örneği Beyaz Saray toplantısının uğradığı saldırdır. Saldırının ardından parti kapatılıncaya kadar, TİP'in meclis de dâhil olmak üzere her türlü toplantısı bu tip saldırıların tehdidi altında kalmıştır.

TİP'in tüm örgütleri, herhangi bir eylemin olduğu muhtelif yer ve zamanlarda saldırılara maruz karşılaşmıştır. Gültepe, Akhisar ve Bursa saldırıları bu örneklerden bir kaçıdır (Sargın, 2001,s.109). TİP'in meclis de dahil olmaz üzere hemen her toplantısının, başını aşırı sağcı eylemcilerin çektiği taşlı sopalı saldırılara uğramış, Türkiye'de soğuk savaş döneminin ve anti-komünizm propagandalarının her zaman hedefi olmuştur. TİP, şiddet eylemleri ile bertaraf edilmek istenmiş ama TİP bu yöntemlerle saf dışı edilememiş, gün geçtikçe güçlenmiştir (Aybar,1993,s.57). Örneğin, AP'nin yürüttüğü seçim kampanyası, heyecanlı antikomünizm sloganlarına ve İslam'a dayanıyordu. Demirel'in 29 Haziran Samsun konuşması ve konuşmadaki antikomünizm vurgusu bu temayı belli etmişti (Ahmad, 2015,s.198).

Örneğin, Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi sağcı teşkilatlar, sistematik olarak TİP hedef alınmıştı. Bu açıdan bakıldığında, sağ partilerin bir cephe birliği halinde her türlü sol fikirlere karşı açtığı seferberliğin çok yoğun ve hareketli sonuçlar vermiş olduğunu kabul etmek gerekir (Unat,1966,s.264). Partinin siyasallaşmaya başlamasına binaen emekçi sınıflardaki kıpırdanışın sistem dünyası tarafından sezinlenmesi tabiri caizse hareket kitleleşmeden etkisiz hale getirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiş ve bu da yapılırken bütün toplumsal dinamikler büyük oranda geleneksel değerler kaşınmak

sureti ile partiye karşı teyakkuz haline getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, TİP'in anayasal meşruiyet zemininde siyaset yapabilirliği muhtemel görüldüğünden, bu mütecaviz çevreler TİP'in toplumsal meşruiyet zeminini ortadan kaldırmak üzere derhal harekete geçmiştir. Ancak TİP, şiddet eylemlerine aynı araçlarla karşılık vermemiştir. Anayasal rejimi savunmaya ve yasal yollarla çalışmaya devam etmiştir. Parti sözcüleri anayasal hakları vurgulamış ve siyasal faaliyetlerde dikkatli bir dil kullanmıştır (Emre,2015,s.137).

Bütün bu çabaların neticesinde TİP, sosyalist çizgisiyle ülkede etkin bir siyaset yürütmüştür. Aydınlar ve gençlerden büyük ilgi görmüştür. Öte yandan sağ partiler, tüm gayretleri ile TİP'i bertaraf etmek için hukuki ve siyasi saldırılar düzenlerken, TİP'in çalışmalarının özellikle sol kamuoyu tarafından olumlu karşılanması neticesinde, Cumhuriyet Halk Partisi, kendi tabanından kopuşların olacağı endişesi ile farklı bir yol izlemek suretiyle TİP'in önünü kesmeye çalışmıştır. CHP, ideolojik yöntemlerle bu gelişmeyi engellemeye girişmiş ve geliştirdiği Ortanın Solu politikası ile TİP'i marjinal bir alana itmeye çalışmış ve potansiyel bir rakibi ekarte etmek istemiştir. TİP bir yandan da öteki doktriner sol hareketlerin saldırılarına hedef olmuş ve iki ateş arasında kalan partinin çalışma koşulları daha da ağırlaşmıştır (Ekinci, 2004,s.229). Öte yandan TİP'in parlamento öncesi ve parlamento sonrası verdiği siyasal mücadelelerin diğer partiler üzerinde de olumlu etkileri olmuştur. Örneğin CHP 1965 seçimlerinden önce benimsediği ortanın solu görüşünü, daha sonra Mecliste ki tartışmalarla daha da berraklaştırmıştır (Aren,1993,s.165,166).

Sonuçta, Türkiye'nin toplumsal yapısındaki değişime bağlı olarak sınıfsal anlamda belli bir atılım göstermesi, 27 Mayıs'ın sağladığı özgürlükçü ortamın sol akımların yükselişine de imkân sağlaması ile birlikte, sol partilerin politik söylemlerindeki dönüşümü tetiklemiştir. Örneğin TİP'in CHP'nin solunda bir cazibe merkezi olarak yükselişi, ilericiliğin sembolü, gençlerin ve aydınların ilgi odağı olması, CHP'nin dönüşümünü zorunlu kılmıştır (Uyar, 2017,s.175). CHP, TİP'e kaptırdığı aydınları İşçi Partisi'nden geri almak ve sosyal adaletten yana devrimci bir imaj yaratmak için seçim kampanyalarının bir parçası olarak "ortanın solu" sloganını kullanmaya başladığı zaman, AP'nin "Ortanın Sol'u Moskova'nın yolu" biçiminde sloganlaştırdığı propaganda, kitleler üzerinde özellikle etkili olmuştur.

2.2.2.3. *TİP ve Türkiye'nin toplumsal düzeni*

Karl Marks'ın Asya toplumlarının özgül koşullarını ve üretim düzenini anlama çabası sonucunda ortaya koyduğu Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) modeli, 60'lı yılların başından itibaren, Türkiye'de sürdürülen kapitalist olmayan bir kalkınma yolunun belirlenmesi tartışmalarına, İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu'nun da görüşleriyle katkıda bulunduğu ve dönemin entelektüel dünyasını bir hayli meşgul eden bir teorik çerçeve sunmuştur. Çünkü dönemin soldaki ana akımları, Türkiye'nin toplumsal, sınıfsal, kültürel ve ideolojik yapılarına ilişkin tezlerini Türkiye'nin nasıl bir toplum düzeninin içinden geldiğine ilişkin fikirlerine referansla oluşturmuşlar ve Türkiye'nin sosyalizme nasıl ve hangi toplumsal güçler öncülüğünde geçebileceğini de buradan yola çıkarak şekillendirmişlerdir. Esas olarak Küçükömer'in temel anlayışı, halk ile gerçek bir organik bağlantıyı kuramayan devrim ya da reform hareketlerinin başarıya ulaşamayacağı şeklindedir. (Öztürk,2011,s.91). Sosyalistler Osmanlı'nın toplumsal yapısıyla ilgili tespitlerden hareketle, Türkiye'nin güncel yapısını ve dolayısıyla devrim olanaklarını belirlemeyi amaçlıyordu. Bu minvalde Türkiye'nin ekonomi politik düzeni, Osmanlı toplumundaki üretim ilişkilerinin yapısı ve aralarındaki diyalektik esas alınarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Öte yandan, 1960'larda etkili olan üçüncü dünyacı ve millici sosyalist hareketlerin de sol örgütler indindeki popülaritesi ATÜT tartışmalarının ülkenin siyasal gündemine eklemlenmesine yardımcı olmuştur.

Osmanlı-Türk toplumunun yapısal özellikleri ve tarihsel süreçleri hakkında, 1960'lı yıllar boyunca süregiden tartışmalarda ne kadar farklı bakış açılarından yola çıkarak değişik sonuçlara ulaşılmış olursa olsun, yapılan çözümlemelerin sonuçlar bakımından ortak bir noktası vardı: Osmanlı-Türk toplumunun kendine mahsusluğunu, farklılığını, başka ülkelere benzeşmezliğini ortaya koymak. Her biri değişik özelliklere sahip olan bu çözümlemeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik Batı Avrupa kapitalizmiyle karşılaştırarak Türkiye üzerine öne sürdükleri “özgücü” tezlerle ayrı ayrı “Türkiye'ye özgü sosyalizm” modellerine, ayrı ayrı sınıf mücadelesi perspektiflerine ulaşılar (Atılğan,2014,s.445).

Türkiye feodal bir toplum değil ise anti-feodal bir devrim yapmanın da gereği ortadan kalkacaktı. Ayrıca egemen sınıflar ve sömürülen sınıflar ile sömürü ilişkileri de

buna göre farklı yorumlanacaktı. ATÜT'çüler, daha doğrusu bu tartışmalardan etkilenenler ve Aybar gibi ATÜT kavramını kullanmayan ama benzer olgulara işaret eden sosyalistler, Osmanlı devletinin Avrupa ülkelerinden farklı bir toplumsal yapıya sahip olduğunu ileri sürüyorlardı. Toplumsal farklılığın sacayaklarının tespiti, izlenecek stratejinin belirlenmesinde TİP'e sosyalist bir politika üretmede katkı sağlamış; Osmanlı'da olmayan kapitalist toplumların geçirmiş olduğu aşamalar ve geniş işçi sınıflarının olmayışı nedeniyle kendisi de parti üyesi olan iktisatçı İdris Küçükömer'in muhafazakârlaşma üzerine tespitleri önem taşımaktadır.

Küçükömer'e (1969a,s.37) göre, Osmanlıda muhafazakârlaşma, 19. Yüzyıldan itibaren batı kapitalizminin Osmanlıya bürokrasi işbirliği ile girişiyle beraber, iktisadi durumu daha da kötüleşen zanaatkâr, küçük üretici öte yandan Yeniçeri ve Ulema sınıfından bazı kimselerin bürokratlar nezdinde emperyalizme duyduğu tepkinin bir ifade biçimi olarak içine kapanma şeklinde gelişmişti. Bu tepki, halkın lügatinde başka karşılığı da olmadığı için “yabancı düşmanlığı” şeklinde ifadesini bulmuştu. Küçükömer'e göre, bu ifadenin yaslanabileceği yegâne dayanakta İslami söylem olabilirdi. Halk üretim güçleri tasfiyesinin ve işsizliğin nedenini ya batılılaşma sürecinde ülkeye kolayca girmiş emperyalizme, ya da üst yapı kurumlarının, bu arada kültür kurumlarının alınışına (gâvurlaşmaya) bağlayabilirdi. Halk, olaylar yerine oturdukça kendine karşı olan bu gelişmenin yanında değil, karşısında olabilirdi (Küçükömer,1969e,s.76). Dolayısıyla Küçükömer'in, Türkiye'de sağ ve sol kavramlarının yerini değiştirirken dayandığı temel referans noktası da, muhafazakârlaşma, nedenleri ve onun tepkisel yönüne ilişkin çıkarımlarından oluşmuştur.

Türkiye'de üstyapı çelişkisi olan İslamcılık ile Batıcı laik çekişmesini, bürokratların ve CHP'nin yaptığı gibi ilerici-gerici çelişkisi biçiminde alıp çözmeye kalkarsak, temel çelişki görülemez ve çözülemez olur (Küçükömer,2013d,s.176). “Türkiye İşçi Partisi gericilikten, hâkim sınıfların ekonomik çıkarları icabı yani maddi ve manevi sömürülerinin devamı için toplumun gelişmesini engelleyen ve frenleyen bütün tutum ve davranışları anlar (Türkiye İşçi Partisi Üçüncü Kongre Çalışma Raporu,1968,s.88). Bu noktada gericilik meselesi, tam da İdris Küçükömer'in değindiği gibi İslamcı-Batıcı dikotomisine hapsedilmeyerek, toplumun kalkınmasına mani olan olası tüm direnç noktaları, gericilik tanımını içerisine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla TİP'in

emekçi sınıfı örgütlemeye çalışırken geliştireceği söylemde İslam'ı ele alış şekli önem arz edecekti. Bu noktada Küçükömer (2013b,s.66), Sol ile İslamcı-Doğucu halk kitlelerinin arasının açılmaya çalışıldığını bir uyarı biçiminde dile getirecek ve bu hususta halkın kazanılmasının önemine şu sözler ile değinecekti. Halka doğru gidiyoruz fakat bu halkın da bir kültürü var. Bunu bilmeden, ortaya koymadan, bilimsel bir tahlile tabi tutmadan yeni bir sentezi yaratamayız. Araştırır ve üstüne gidersek kırk bin köyden kırk bin kitap çıkacağına inanıyorum (Küçükömer, 2013c,s.149).

1960'ların ortalarında Aybar, “kapıkulları” ve “ceberut devlet” gibi tanımlamalarla Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminin despot, otoriter ve merkezci görünümüne dikkat çekmiş ve özellikle CHP'yi “Osmanlı tipi ceberut devlet geleneğini” sürdüren bir parti olarak tanımlamış, söylemlerinde ve yazılarında bu söylemi giderek sistemleştirmiştir. Aybar'ın özellikle parti içinden iktisat doçenti Sencer Divitçioğlu ve İdris Küçükömer'in Osmanlı toplumu üzerine çalışmalarından etkilenmiştir.

ATÜT tezi ve Küçükömer'in görüşleri partide fikir ayrılıkları oluşturmaya neden olmadı, ancak Aybar'ın başkan sıfatıyla partinin görüşlerini temsilen dile getirdiği ve herkes tarafından benimsenmeyen hatta kısmen yadırganan fikir ve tutumları partide bir tartışmaya yol açtı. Partililerin siyaset açısından ordu ile siyaset yapılmasına ya da tepeden inme sosyalizm kurma gibi yollara karşı olduğu tahmin edilebilirdi. Bu konuda bir sorun yoktu. Fakat bürokrasinin bir sınıf olarak ele alınması, bürokrasinin devlet adına artı-değere el koyma yoluyla halkı sömürmesi gibi iddialar, Sovyetler Birliği'ndeki düzenin de tartışılmasına, hatta eleştirilmesine yol açmıştı. Özellikle Aybar, eleştirilerini bir yandan devletin partisi görünümündeki CHP'ye, bir yandan “orducu-cuntacı-tepeden inmecisi” olarak nitelenen sol hareketlere, ama öte yandan da aslında Sovyetler Birliği'ne yöneltiyordu. Aybar zaten açık açık Sovyetler' deki bürokrasi ile Osmanlı bürokrasisinin yapısal olarak benzer olduğunu ifade etmişti (Ulus, 2016,s.177).

Bu konuda Murat Belge (2013,s.261), Batı'da, Mayıs 1968'in bilinçli şekilde bürokratik merkeziyetçilikten uzak, devrimci; ancak komünist olmayan bir aksiyon 'un başlangıcına işaret ettiğini ifade eder; Ona göre, Türkiye'de, tersine ne böyle bir Ortodoks olmama isteği vardı, ne de Stalinizm'den kopma duygusu. Bunun yerine, derin bir süreklilik duygusu ve Milli devrimci geleneğin yenilenmesi başlamıştı. Aslında Aybar, ATÜT teziyle ve “tepeden inmecisi” olarak nitelendirdiği sosyalistlere karşı görüşleriyle,

Türkiye’de sosyalistlerin çoğunun farkında olarak ya da olmayarak benimsedikleri hem Kemalist hem de Stalinist tutuma karşı çıkmış oluyordu. Stalin zaten ATÜT tezini bu nedenle Sovyetler Birliği’nde tartışmaya kapatmıştı: Bütün toplumların aynı toplumsal-ekonomik gelişim evresinden geçtiği kararına varmış ve ATÜT tezini bu nedenle Sovyetler Birliği’nde tartışmaya kapatmıştı.

Aybar Çekoslovakya’nın işgalinden hemen sonra “güler yüzlü sosyalizm” den söz etmeye başladı. Aybar daha önce kullandığı “Türkiye sosyalizmi” kavramını kullanarak Türkiye’de kurulacak sosyalizmin temel ilkelere ve özellikle değer teorisine bağlı kalacağını ama Türkiye’nin özgün koşullarına uygun bir sistem olacağını vurguluyordu. Daha sonra partinin ileri gelenlerinden ve Aybar’ın çok yakın dostları ve çalışma arkadaşlarından Minnetullah Haydaroglu, Sadun Aren, Behice Boran, Şaban Erik ve Nihat Sargın “5’li önerge” adı verilen bir önerge yayımlayarak Aybar’ın görüşlerinin kişisel görüşleri olduğunu ve partiyi bağlamadığını ifade ettiler. Aybar, bu önergeyi Sovyetler Birliği’nin düzenlemiş olduğu bir komplo, hatta ‘Moskova darbesi’ olarak düşünmüştü. Kamuoyu önünde TİP’i Moskova’dan yönetilme ve buyruk almakla suçlaması, ipleri iyice koparır noktaya getirdi. Partinin kuruluşundan beri TİP için özellikle sağdan gelen eleştirilere karşı adeta yumuşak karnı olan ve hep reddedilen Sovyetlerle ilişkiyi, bu kez doğrudan parti başkanı iddia ediyordu (Ulus, 2016,s. 179).

Parti sonuç olarak pratikte üçe ayrıldı: Mehmet Ali Aybar’ın çevresinde kümelenen Aybarcı’lar, Aybar’a karşı Aren-Boran ittifakı olarak bilinen bir grup ve küçük bir azınlık olarak bu iki gruba da mesafeli duran ve kendilerini “Üçüncü Yol” olarak tanımlayan bir aydın grubu. Bu “Üçüncü Yol’cular görüşlerini Doğan Özgüden’in Ant dergisinde ifade ediyordu. Aybar bütün bu gelişmeler sonucunda partiden istifa etti, fakat sonra bazı partililerin, özellikle Kürt partililerin ısrarıyla, bir süre için görevine geri döndü. Genel seçimlerde parti istenen başarıyı sağlayamayınca, Mehmet Ali Aybar, 15 Kasım 1969’da toplanmış olan GYK’da genel başkanlıktan istifa etmiştir. Aybar’la birlikte, MYK’da istifa etmiştir (Aren, 1993,s.136). Aybar’ın istifanın ardından, parti genel başkanına önce Mehmet Ali Aslan daha sonra da Şaban Yıldız olmuştur.

Kanbolat, partide Şaban Yıldız’ın genel başkanlığa gelmesiyle Aybar döneminin kapandığını ve bu gelişme ile TİP’in Bolşevikleştirilmesi sürecinin başlatıldığını (1979, s.54-5) ifade etmektedir. Aslan ve Yıldız’ın kısa süren genel başkanlıkları döneminden

sonra, Türkiye'nin ilk kadın siyasi parti genel başkanı olarak Behice Boran TİP'in başına geçmiştir. Boran, 1960'lı yılların başından itibaren parti içerisinde en ciddi muhalefeti yürütenlerin başında geliyordu. TİP'te sosyalist devrim stratejisinin oluşturulmasında payı büyüktü. Boran'ın bürokratik kadro ve bunların Cumhuriyet döneminde siyaset ile ilişkileri üzerine görüşleri Aybar'a yakındı. Boran da tıpkı Aybar gibi 19. yüzyıldan beri bu kadro içinde ideolojik bir kavganın sürdüğünü belirtiyordu. Bu kavga bürokrasi içinde esas olarak otoriterlik, merkeziyetçilik ve devletçiliği savunanlar ile liberalizmi savunanlar arasındaydı (Ulus, 2016,s.184).

Boran sosyalist devrim stratejisini savunmuştur Ona göre, Türkiye'de burjuvazi öncülüğünde demokratik devrimin yapıldığını, bir çeşit toprak reformunun gerçekleştirilmiş olduğunu, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bile derebeylik artığı düzenin tasfiye edilerek kapitalist işletmeye geçilmişti. Türkiye ve genellikle az gelişmiş ülkeler kapitalist yoldan kalkınamazlar; ama doğrudan doğruya sosyalist bir düzene de geçemezler; çünkü sosyalist bir toplum düzeninin gerektirdiği ön şartlar bu toplumlarda yoktur (Boran, 2016,s.377). Türkiye'de burjuvazi cılız, sanayileşme ve kalkınma yetersizdi; ama yine de diğer az gelişmiş ülkelerden, özellikle de yeni bağımsızlığına kavuşmuş Asya-Afrika ülkelerinden ayrılmaktaydı. Üstelik Türkiye hiçbir zaman sömürge olmadığından MDD stratejisi geçerli olamazdı. Çok partili sistemin gerçek bir demokrasi olmadığı tespitine karşılık, Boran yine de Türk halkının 1950 seçimlerinde oy hakkına sahip çıkmasını ve CHP'yi devirmesini tıpkı Aybar gibi çok önemsemiştir.. Bu seçimlerin sonucunda önemli olan DP'nin kazandığı zafer değil, CHP'nin iktidardan halkın oyuyla düşmesiydi (Ulus, 2016,s. 185). Ayrıca Boran, Aybar'cılara uzak duran kesimle beraber Emek gazetesini çıkarmaya başladı. Aslında bu gazete sosyalist devrim tezinin en net ifade edildiği yayın organı oldu. Emek'te hem MDD'ye hem Devrim hareketine, hem de Aybar'cılara karşı muhalefet yürütüldü.

Partinin giderek dağılmasında, TİP içinde baştan beri heterojen grupların yan yana gelmesinin önemli payı vardı. TİP, Türkiye'deki çeşitli sol çevreleri bir araya getiren bir koalisyon olarak gelişti. Sendikacılar, aydınlar ve Doğululardan üç ana kesim TİP'in yönetimini paylaşıyordu (Ünsal, 2002,s.4) Dolayısıyla parti çoğulcu bir yapıya sahipti. Farklı çıkarları temsil eden bu gruplar parti çatısı altında bütünlüklü bir görünüm vermekte zorlanıyorlardı (Ulus, 2016,s.203). 12 Mart'tan sonra partinin kapatılma gerekçesi de zaten "bölücülük" olacaktı. TİP'in esas olarak yaptığı şey ülkedeki Kürt

varlığını tanımaktı. 12 Marttan sonra TİP'in kapatılması ve partinin önde gelenlerinin tutuklanması ile Türk ve Kürt sosyalistlerin demokratik yollarla bu sorunun çözümü için çok önemli bir fırsat kaçırılmış, daha doğrusu egemen güçler tarafından bastırılmış oldu. Kürt sosyalistleri büyük ölçüde 12 Mart sonrası kendi örgütlerini kurmuşlardı. Bununla birlikte TİP gençlik arasındaki itibarını da kaybetmişti. Gençliğin dinamik unsurları, onu adım adım ilerleyen ve bir ölçüde sebat etmeyi zorunlu kılan bu uzun yürüyüşten alıkoymuştu. Gençlik TİP'in "reformist", "parlamentar" ve "yasal" çizgisinden rahatsız olmuştu. TİP'in gelişmesini istemeyen egemen çevreler, parti içerisinde bir çatlak yaratmanın ve gençliği, anayasal meşru mücadelenin sonuç vermeyeceğine inandırarak partiden koparmanın yollarını aramış, bu uğurda bir takım senaryolar tertiplemiştir. Parlamenter mücadeleden tesellisi düşen ve kurtuluşu şiddet eylemlerinde arayan gençlerin, sahnelenen bu oyundan haberleri yoktu; lakin kışkırtıcı ajanlar sıkı devrimciler rolündeydiler (Aybar, 1993,s.59). Bu minvalde gençliğin sokak hareketlerine yönelmesinin sosyo-psikolojik öncüllerine değinen Meeker (2015,s.284), eski otoriteryenliğin, toplumsal ve siyasal dönüşümün yarattığı gerilimlerden özellikle etkilenen gençler için "ulusalcılık ve milliyetçiliğe" dönüşmüş olan bir kimlik sığınma mekanizması olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu ortamda İki hareket de, bir yandan yeni ve tatminkâr bir kimliğin ana hatlarını sağlarken, öte yandan geleneksel kültürün otoriteryen unsurlarını da kullanmaya hazırdır. Öte taraftan gençlik parti bürokrasisinden de bunalmıştı. Elbette gençliğin bu noktaya gelmesinde hem TİP'e yönelik proaktif engelleme çabaları (bunların en etkili 1965 seçimlerinde uygulanan milli bakiye sisteminin, TİP'in önünü kesmek için 1969 seçimlerinden önce kaldırılmasıdır) hem de Yön/Devrim gibi ciddi yayın organlarında sürdürülen tartışmalar ve parti üyelerinin gittikleri yerlerde karşılaştıkları linç girişimleri büyük oranda belirleyici olmuştu. Böylesi bir manzara, gençliğin siyasal konsensusun ve ideal bir konuşma durumunun tesis edilemediği Türkiye'de, toplumsal barışı sağlayacak ortamın henüz ufukta belirmediği düşünce ve hissiyatına kapılmasına yol açıyordu. Siyasal iktidarın TİP'e karşı başlattığı topyekûn seferberlik, parlamento çatısı altında da sürdürülmekte olup partiye meclis çatısı altında bile pek yaşam hakkı tanınmıyordu.

2.2.2.4. Behice Boran ve propaganda kavrayışı

Behice Boran (1941), *Propaganda ve Terbiye* başlıklı yazısına propagandanın halk arasındaki olumsuz çağrışımlarına dikkat çekerek başlar ve öncelikle neyin propaganda olmadığı açıklar: “Bir vak’ayı yalnız bir cephesinden değil bütün cepheleriyle ele alan, tarafgirlik etmeden hâdiseleri tesbit eden, “malûmat” veren yazılar ve sözler propaganda değildir.” Ona göre, bir şeyin hakikati anlatmaması onun propaganda olarak adlandırılması için yeterli değildir; yazar farkında olmadan ya da iradi olarak değil ama muhtelif nedenlerle gerçeği -ki arkasında art niyet de olmayabilir- anlatmıyor olabilir. Boran açısından propagandanın en belirgin özelliği gerçeğin tek taraflı verilmesi ve iradi olarak böyle yapılmasıdır. Farklı bir anlatımla Boran propagandanın kasıtlı olarak tek taraflı ve belirli bir kesimin çıkarına hakikatin bazı boyutlarının baskılanırken bir boyutunun öne çıkarılmasına dikkat çeker. Ona göre, “propaganda, fertlere tesir etmek, onların hareketlerini “kontrol” etmek tekniğidir”.

Boran, propagandanın insanları etkileyerek propagandacının istekleri doğrultusunda yönlendirmek olarak tanımladığından terbiye etmek arasında benzerlik olduğunu öne sürer; çünkü, her ikisi de birer “içtimaî kontrol” vasıtasıdır. Bu durumda hem terbiye hem de propaganda birer kontrol araçlarıdır. Boran’ın propaganda kavrayışı ilgili literatür ile paralellik taşır; terbiye kavramı ise “Bugünün cemiyetlerindeki müesseseseleşmiş terbiyenin mühim bir kısmı ‘bildirici’dir; malûmat verir. Bugünkü mektep sisteminin gördüğü birinci ve en büyük iş ‘bilgi’ vermektir; âdetâ terbiye=öğretim haline gelmiştir” Cümlelerin devamı ise eğitim sistemine bir eleştiri içerir: “şahsiyetin teşekkülü, gencin fikrî ve hissî “terbiye”si ikinci plânda kalmıştır.” Terbiyede -veya eğitim süreçlerinde- eleştiri, tartışma ve değerlendirme gibi sorgulamalar mevcuttur ancak propaganda da kararlar tartışmaya açık değildir; propagandacının işine yaradığı şekliyle yaygınlaştırılır.

“Terbiye ile propaganda arasındaki bu farkı şöyle de ifade ederler: terbiyede, verilen hükümlerin, çıkarılan neticelerin doğru olup olmadığı tetkik edilir. Hâlbuki propaganda da yalnız son hükümler, neticeler verilir. Bu hükümler, neticeler “hakikata uygun” olabilir; ama ileri sürülmelerine sebep “hakikata uygun” olmaları değildir; propagandacının işi ne yaradığı içindir.”

Propaganda duygu dünyasına hitap etmesi nedeniyle eleştirilmesine Boran'ın yanıtı, eğitim kurumları dışında toplumsal yaşamın farklı alanlarında, örneğin dernekler, bireylerin duygu dünyalarını da geliştirdiklerini belirtir. Bireyin resmi eğitim kurumları dışında aldığı bu eğitim, gerçekte toplumun norm ve değerlerini bireyler tarafından kabulü ve içselleştirmesi söz konusudur. Bireyin toplumla ve içinde yaşadığı kültürle uyumlu vatandaşlar olmaları için onların duygu dünyalarına seslenilmektedir. Nitekim bireylerin his dünyalarına seslenmede propaganda ile eğitim örtüşmektedir.

Her ne kadar propaganda ile terbiye arasında benzerlik çok olsa da farklılıklar ince detaylarda gizlidir ve Boran'a göre bu ayrımı "propaganda da maksat" yani amaç önemlidir. Propaganda ve terbiye bireyleri kontrol amaçlı kullanılsa da terbiye (veya eğitimde) amaç toplumsal uyumu sağlamak iken farklılığı Boran'ın sözleriyle aktarırsak: "Propagandada kabul ettirilmeğe çalışılan kıymetler yerleşmiş, kök salmış kıymetler değildir, bu kıymetlerle ilgili olan zümreler, teşekküller tarafın dan cehitle, bu hususta seferber edilmiş teşkilat ve usullerle kabul ettirilmeğe çalışılan yeni yeni kıymetlerdir." Farklı bir anlatımla propaganda toplumsa kök salmış bir değer değil; propagandacının kazanılmasını arzu ettiği yeni bir değer veya kavrayıştır. Asıl önemli olan noktada propagandacının halka benimsetmeye çalıştığı değerın ardında gizli bir hedefin ve/veya çıkarın olmasıdır.

Boran, propaganda her ne şekilde yapılırsa yapılsın gerçekte 3 temel özelliği olduğunu belirtir; bu özellikler şunlardır:

- 1) Bir tehlikeye işaret edilir; korku ve endişe yaratılır veya zaten mevcut olan bu hisler kuvvetlendirilir, belirtilen, tehlikede gösterilen şey, aziz, mukaddes tutulan bir müessese, bir ahlâkî kaide, siyasî bir prensip, maddî menfaat, bir zümrenin, saadet ve refahı, itibarı, şöhreti, elhasıl kıymet verilen herhangi bir şey olabilir.
- 2) Bu aziz, sevgili "şey"i tehlikeye düşüren bir sebep, bir "düşman" vardır; bu "düşman" yerine göre diğer bir içtimaî zümre, yeni bir, içtimai cereyan, siyasî bir hasım, Hastalık, Taassup, Cehalet, Dinsizlik, Moda v.s. olabilir.
- 3) Propagandayı eden zümre veya teşkilât, onun ortaya sürdüğü program, umdeler, prensipler, çareler "düşman"ı yenecek ve tehlikede olan "sevgili"yi kurtaracak birer "kahraman" olarak ileri sürülür.

Boran, propagandanın işleyişini metaforik olarak bir savaş ortamı varmış gibi anlatıldığı; tehdit eden bir düşman tarif edilerek bununla mücadele edilmesi gerektiği şeklinde bir söylem üretildiği ve bu düşmanın da halkın veya toplumun en kutsalına saldıracağı izleminin kurgulandığını belirtir. Böylesi tehdit içeren bir ortamda insanlara düşen de kutsalı savunmaktır.

Boran propagandanın tarihsel olarak neden olumsuz bir anlama sahip olduğunu açıkladıktan sonra modern toplumlarda propagandayı irdeler. Toplumsal değişimin hızlı olduğu modern toplumlarda propaganda yaygın olarak kullanılan ve olumsuz içeriğinin değişerek genel kabul gördüğünü belirtir çünkü üretim ilişkilerinin değiştiği modern toplumlarda teknoloji de kurumların yapısını değiştirmektedir. Boran, “Modern teknik aynı zamanda cemiyetleri birbirleriyle temasa getiriyor, bu temasları çoğaltıyor, şiddetlendiriyor. Yeni usuller, fikirler, görüşler, cereyanlar süratle dağılıyor, yayılıyor. Netice, daimi bir hareket ve değişme halinin belirmesidir” derken kitle iletişim araçları ve ulaşım olanaklarının artmasıyla insan toplulukları arasındaki ilişkilerin ve her çeşit alışverişin artışına dikkat çekmektedir. Geleneksel toplum süratle çözüldüğü için de geleneksel ahlak ve değerlerde kaçınılmaz olarak değişmektedir. Bireylerin yeni toplumsal yapı içerisinde yeni değerler edinmesi de propaganda aracılığıyla gerçekleşmektedir ancak buradaki propaganda artık terbiye (yani eğitim) ile harmanlanmıştır.

“... Propagandada kullanılan usuller terbiye müesseselerinde, mekteplerde, gençlik teşkilâtında da kullanılıyor. Bugünkü terbiyenin ‘öğretici’ kısmı ilim bilgisine, aklın prensiplerine dayanıyor, akla, mantığa hitap ediyorsa da, şahsiyetin, hissî cephesinin teşekkülü daha fazla propaganda teknikleriyle işleniyor; müdafaa edilen eski kıymetler veya yerleştirilmek istenilen yeni kıymetler daram tik usullerle, doğrudan doğruya heyecanları işleyerek, tahlil ve tenkide yer bırakmadan aşılmağa çalışılıyor...”

2.2.2.5. İletişim sosyolojisi açısından Türkiye İşçi Partisi, yayınlar ve propaganda

Türkiye İşçi Partisinin seçim yoluyla parlamentoya girmesi, partinin kamuoyu nezdinde meşrulaştırılma sürecine önemli bir katkı sağlamıştır. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye’de ilk defa sosyalist bir parti çarpık bir düzene karşı verilecek mücadeleyi parlamento çatısı altında ve anayasal zeminde sürdürebilmenin imkânına erişmişti.²³ Bu anlamda parlamenter demokrasi savunusu ile sisteme rejim içinden muhalefet eden ve iktidara demokratik yollarla ulaşmayı amaçlayan TİP’in, siyasal konsensüsün yeterince kurulamadığı karşıt ideoloji ve siyaset tarzlarının birbirine zor tahammül ettiği bir ortamda karşıt bir kamusal alan oluşturma gibi bir misyonu da üstlenmiştir. . TİP kısa süre zarfında gerek dönemin Türk siyasi hayatı gerekse Türk solu açısından önemli bir figür olmuş; fakat parti içi fikir ayrılıklarının derinleşmesi ve iktidar mücadeleleri sonucunda dağılmaya yüz tutmuştur.

Başlangıçta TİP, Türk soluna getirdiği dinamizm ve izlediği meşruiyet eksenli ılımlı siyaset ile ayırt ediliyordu. Kuşkusuz bunun böyle olmasında, sosyal adaleti önceleyen yeni Anayasa ruhunun sosyalistlere aldırıldığı nefes etkili olmuştur. Siyasal iklimin sunduğu fırsatı değerlendiren TİP, kuruluşunun akabinde halkçılık ölçüsüne varacak kadar heterojen, açık ve enerjik kampanyalar düzenlemeye ve kısa bir süre için, sosyalist savları kitlenin somut sorunlarına bağlamaya muktedir olmuştur. Bu nitelik partiyi bugüne kadar benzersiz kılmaktadır (Belge,2013,s.255). Bir bakıma partiyi müstesna kılan özelliği, onun Türkiye’ye özgü koşulları gözeterek, emekçi sınıfın somut sorunları üzerinden sosyalist bir devrim için en uygun reçetenin yazılması arayışı içerisinde olmasından ileri gelmektedir.

Anayasal meşruiyete ve emekçi kitlelerle temasında şeffaf bir zeminde siyaset yapabilme kabiliyetine sahip olan TİP’in, halka seslenirken kullandığı iletişim stratejileri ve propaganda yöntemleri bu açıdan önem teşkil etmektedir. TİP’in propaganda faaliyetlerinde, partinin siyasal bir kimliğe kavuştuğu Mehmet Ali Aybar’ın parti genel başkanlığına gelmesiyle birlikte yaşanan gelişmeler, partinin siyasal iletişimi bakımından önemli birer kilometre taşı olma özelliği göstermektedir.

²³TİP temsilcileri, parti meşruiyetine hâle gelmemesi için 1968 de tüzüğe girene kadar partileri için sosyalist sözcüğünü kullanmadı. Ünsal. age. ss.185

Parti kendisini halka anlatma ve seçmenlerle iletişim kurmak için kendini öncelikli olarak kamuoyuna tanıtması, bunu yaparken de yazılı basın ile birlikte özellikle radyoyu etkili biçimde kullanmıştır. Türkiye'nin 1960'lı yıllardaki kitle iletişim ortamı düşünüldüğünde ise zaten günlük gazeteler, dergiler ve radyonun yaygın kullanıma sahip olduğu ve TİP gibi diğer siyasi partilerin de kitle iletişim aracı olarak yazılı basın ile radyodan başka yararlanabileceği bir iletişim aracı yoktur. Televizyon yayıncılığı Batıda 1960'larda kitlesel bir nitelik kazanmış olsa da Türkiye'de henüz İstanbul Teknik Üniversitesi deneme yayınları yapmakta ve halkın yayın erişimi ve televizyon sahipliği ve yayın yoktur.

Kitle iletişim araçlarındaki bu sınırlılığın yanı sıra Türkiye'de ulaşım dolayısıyla haberleşme olanakları da sınırlıdır.

Görsel-işitsel kültür henüz yaygınlaşmadığı için iletişim pratiği ve ikna açısından dilin gerek yazılı gerekse de sözlü olarak etkili kullanımının önemli olduğu bir dönemdir. Özellikle 1963 mahalli ve 1965 genel seçimlerinde propaganda çalışmalarına ağırlık veren TİP, radyoda etkili hatipleriyle seçim konuşmaları yapmıştır. Varuy'un da belirttiği gibi üzere, TİP seçim kampanyalarını sürdürürken, propaganda yoluyla, emekçi sınıf ve tabakaların menfaatleri ile uyumlu somut hedefler ortaya koyabilmek suretiyle halk yığınlarını genel parti politikasına bağlayabilmeyi hedeflemiştir (2013, s.158). Bunun yanı sıra TİP'in siyasal iletişim açısından, tek amacı somut hedeflerini emekçi halk topluluklarına ulaştırmak değildir. TİP aynı zamanda, aleyhine sürdürülen propagandaya karşı komünist bir parti olmadığını; antikomünist argümanlarla karalama propagandaları karşısında kendilerini de savunmak zorunda kalmıştır. Partinin ilk iş olarak anayasaya aykırılık teşkil eden kanunların iptali konusunda yoğun bir çalışma başlatması ve bu çalışmayı aydınların ve halkın dikkatine sunmak istemesi, bu doğrultuda atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Aybar tarafından başlatılan seçim kampanyası süresince TİP'in propagandası ve TİP'e yönelik karşı propaganda, partinin temel çizgisinin daha ayrıntılı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Aybar genel başkanlığa getirildikten sonra, parti Tüzüğü gereği 3 ayda bir yapılması gereken Genel Yönetim Kurulu toplantılarının bir bölümünü halka açarak, partinin sesini kamuoyuna duyurabilmek ve örgütlenmek adına halkın ilgisini çekmek istemiştir. Ayrıca TİP, GYK toplantıların farklı illerde yapma konusunda da son derece

hassas davranmıştır. Basının da davet edildiği toplantıların halka açık olan sabah oturumu, esas olarak genel başkanın yurt ve dünya sorunları hakkındaki düşüncelerini anlatan bir konuşmasından oluşmuştur. Ayrıca TİP ile ilgili haberler, ulusal basında da işlenmeye başlamıştır. Ankara’da çıkan Öncü ve İstanbul’da çıkan Vatan gazeteleri TİP’i destekliyor ve TİP haberlerine geniş yer veriyorlardı (Aren,1993,s.88).

TİP kurulduktan sonraki bir yıllık süreçte günlük bir yayın organına sahip değildir. Bununla birlikte parti ilk yılında bir ölçüde Vatan Gazetesinden yararlanma olanağı bulmuştu. Öte yandan Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinde, öbür yayın organlarına oranla TİP’ e ilişkin daha çok haber çıkmaktaydı. 19 Mart 1963 Salı günü, TİP üyesi gazeteci, yazar ve aydınların hazırladığı “Sosyal Adalet” yayın yaşamına başlamıştır. (Sargın,2001,s.160). Haftalık olarak yayınlanan *Sosyal Adalet* çok kısa ömürlü olmuş; fakat yayın hayatını sürdürdüğü dönem boyunca, içeriği ile okuyucu üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, Abidin Dino’nun, 1965 seçimlerine hazırlanan Türkiye İşçi Partisi için hazırladığı günümüzün siyasal iletişim amaçlı desenleri, bu dergide yayınlanmıştır (Aysan, 2013,s.22).

Sosyal Adalet, 19 Mart 1963 ile 16 Temmuz 1963 tarihleri arasında 18 sayı olarak çıkmış; derginin yayın hayatı dört ayı bile doldurmamış ama partinin kendi tarihine ve kendi içlerindeki fikir ayrılıklarının dışı vurumunda bu 18 sayı en önemli başvuru kaynaklarından biri olmuştur. Sosyal Adalet, Zonguldak’taki madenci grevleri, TİP örgütlerine saldırı gibi güncel olayların haberlerini yapmış olmakla birlikte künyesinde de yazdığı gibi bir fikir gazeteci olmuştur. Dergide Mehmet Ali Aybar, Abidin Dino, Münir Cerid, Behice Boran, Suat Aksoy, A. Başer Kafoğlu, Ali Rıza Güney, Hasan Hüseyin, Rasih Nuri İleri ve Mahmut Makal gibi partinin önemli isimleri ve yazar, ressam, edebiyatçılar yazmışlardır. Böylelikle TİP’in teorisi, akademik yayınların dışında aylık çıkan bir derginin halka seslenme üslup ve içeriğiyle anlatılmıştır.

Parti bünyesinde çıkan bir diğer yayın organı “*TİP Haberleri*” ve bazı yerel örgütlerin çıkardığı çeşitli gazete ve bültenler kısıtlı mali olanaklar ölçüsünde sınırlı bir okur kitlesine ulaşmaktaydı. Daha sonra çıkan ve TİP içerisindeki muhalefeti temsil eden “*Ant*” dergisi, ayrıca Hasan Hüseyin Korkmazgil’in çıkardığı ve dar bir aydın kesiminin okuduğu “*Forum*” dergisi de partiyi desteklemekteydi (Ünsal,2002,s.205). Yukarıdaki tespitlerden de anlaşılacağı üzere, TİP’in propaganda tarihi içerisinde uzun soluklu bir

yayın organına sahip olamayışı, partinin ideolojik yapısının incelenmek suretiyle, parti söylemi ve gerçekliği arasındaki narin ayrımın belirgin hale getirilmesini güçleştiren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirli ölçülerde TİP'in ideolojik rakipleri olan Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi ve Yön Devrim Hareketi (YDH) için de geçerli olan bu durum, özellikle doktriner bir kadro hareketi olmaktan öteye gidebilmiş TİP için daha anlamlı bir farklılığa tekabül etmektedir (Şener, 2015, s.251).

Türkiye’de verilecek bir sosyalizm mücadelesinde, Anayasasının tastamam uygulanmasının gerekliliği konusunda hassasiyetini ortaya koyan TİP’in, şüphesiz propaganda faaliyetlerini de kanunların açtığı yolun dışına taşırmadan sürdürmesi kaçınılmazdı. Türkiye’de seçim hukukunun temel metinlerinden biri, “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri” isimli 26 Ocak 1961 tarih ve 298 sayılı kanundur. Bu yasa siyasi partilerin seçmene hangi yollarla ve biçimlerle hitap edebileceğini ayrıntılı şekilde düzenlemiştir (Varuy,2013, s.158). Bu kanuna göre propaganda şekilleri, açık hava toplantıları, hoparlörlerle konuşma, kapalı salon toplantıları, radyo konuşmaları, duvar ilanları ve amblemler, broşür, matbua ve el ilanlarıdır.

TİP’in tanıtım ve propaganda faaliyetleri uygulamada iki şekilde olmuştur: Birincisi, TİP Genel Merkezi tarafından yürütülmüş; ikincisi, özellikle liste birincisi olan adayın kişisel yeteneğine göre yerel olarak gerçekleştirilmiştir. Bunların dışında büyük il ve ilçeler, seçim süresince teksir ya da matbaa baskısı küçük gazeteler de çıkarmışlardır. TİP’in girdiği ilk seçim, 1963 mahalli seçimleri olmuştur. TİP’in 1963 mahalli seçimlerinde esas amacı, partinin meşrulaşmasını sağlamak, kendini kamuoyunda tanıtmak, görüşlerini yaymak, gücünü genişletmek ve üye sayısını arttırmak olmuştur (Varuy,2013, s.157-158).

Bu doğrultuda 9 Temmuz 1961’de referanduma sunulan Anayasaya ilişkin yapılan iki radyo konuşması dışında, 63 mahalli seçimlerinin, partiye ilk kez halka sesini duyurma fırsatı sunduğunu vurgulayan Aybar (1993, s.40-41), bu seçimlerin, TİP’in gelişmesi bakımından parti tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. TİP ilk kez bu seçimler ile radyoda konuşma olanağına kavuşmuştur. Daha da önemlisi bu konuşmalar, alışılmış hitap biçiminin dışında bir özellik göstermiştir. Konuşmalar şaşırtıcı ve etkileyici olmuştur. Konuşmalar alışlageldik siyasetçi hitabı olan “Sayın vatandaşlar” yerine; “İşçiler, köylüler, emekçiler, ezilen insanlar ya da Atatürkçü iyi

yürekli arkadaş” şeklinde hitap biçimleri ile başlamıştır. Zaman zaman sert çıkışlara da sahne olan bu seslenişler, halkı şaşırtmıştır. Önceleri korkan, “Yahu nasıl söylüyorlar bunları” diyen yurttaşlar, sonradan ister istemez kulak vermiş; kulak verilince de halkta, bir değişme sezilmeye başlanmış dolayısıyla TİP’e sempatiyle bakanların sayısı artmıştır. Nitekim 63 yerel seçimlerinden sonra yapılan köy gezileri, radyo konuşmalarının etkili olduğunu gayet açık olarak ortaya koymaktaydı. Seçim öncesi gidilen köylerde karşılaşılan ilgisizlik, seçim sonrası gözlenmemiştir. Bu hususta, parti tabanının her geçen gün güçlendiğine değinen Aybar (1988,s.54), Türkiye İşçi Partisine sempatiyle bakan ve partiyi benimseyenlerin sayısının artış gösterdiğini, yurt gezilerinde açık bir biçimde gördüğünü ifade etmektedir. En çetin meselelerin haykırıldığı kalabalık miting meydanlarından, köy kahvehanelerine kadar emekçi halk yığınlarının ve ulusal bağımsızlığımızın gerçek savunucusu olarak TİP’e umutla bakan yurttaşların sayısının artmasına tanık olunmaktaydı. TİP’in öteki partilerden farkını görenlerin sayısı çoğalmaktaydı. Şüphesiz bu tablo tek başına, kamuoyunun partiye kaydığı anlamına da gelmemektedir.

“ Eskiden giderdik kahveye. Kim olduğu öğrenilince kahve boşalırdı. Artık öyle olmuyordu. Köye giriyorduk, hemen ilgileniyorlardı. “Hasan’a, Mehmet’e, Recep’e haber verin. Adamları geldi. Kahveye gelsinler” diyorlardı. Yani ilgi vardı. Biz de anlatıyorduk neler yapacağımızı. Sorular soruyorlardı, özellikle toprak konusu açılınca: “Adamın elinden toprağını zorla mı alacaksınız? Zorla almayacağız. Parasıyla. Size dağıtmak için diyorduk. Parayı nereden bulacaksınız? İlginç değil mi? Zenginden daha çok vergi alacağız; vergi kaçırılmasını önleyeceğiz. Ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı öğrenmek istiyorlardı” (Aybar, 1993,s.41)

TİP izlediği ve Türk siyasal hayatı açısından alışıl gelmedik bu propaganda yaklaşımı ile kısa sürede yükselişe geçmiş ve 63 yerel seçimleri sonuçları; siyasal meselelerin, siyasi figürler tarafından içeriden bir bakış geliştirilerek aktarılması neticesinde, en karmaşık ve kültürel bariyerlerin karşılayacağı meselelerin bile halk nezdinde nasıl karşılık bulabileceğinin en sarıh göstergesi olmuştur. Elbette TİP’in benimsediği propaganda yaklaşımının başarılı olmasında, 60’lı yılların toplumsal ve siyasal ikliminin de etkili olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Özellikle radyo konuşmalarında TİP’li hatipler, beylik politik lafları bir kenara bırakarak doğrudan bir retorik ile halkı kasıp kavuran sorunları ciddiyetle dile getirmekten geri durmamış, bunu

yaparken de, dönemin tipik politik söyleminin bürokratik soğukluğundan azade duygu yüklü konuşmalar yapmıştır.

Mahalli seçimlerin ilk radyo konuşması, Genel Başkan Mehmet Ali Aybar tarafından yapılmıştır. Türk tarihinde ilk defa sosyalist bir parti, devlet radyosunda propaganda yapmaktaydı. Bu olay TİP'in sosyal tabana oturması adına önemli bir gelişme olmuştur. Aybar'dan sonra ikinci seslenişi Genel Sekreter Orhan Arsal yapmıştır. Arsal konuşma metnini İstanbul'da kendisi hazırlamış ve yazı kurulundan geçirmeden radyoda okumuştur. Her iki hatibinde konuşmaları kalabalık bir parti topluluğu tarafından dinlenmiştir. Genel Sekreter Arsal'ın konuşmasında yer alan “gülüm” sözcüğü gibi duygusal vurgular partilileri etkilemiştir. Sonuç olarak, Türkiye İşçi Partisinin radyo konuşmalarıyla ulusal düzeyde tanıtımının yapıldığı (Unat, 1966, s.229) ve halkın bir kesiminin sempatisini kazanmış; emekçi, köylü ve kent yoksullarının kendi gerçekliğini gördüğü bir politik söylem olmuştur.

1960'a dek iktidarın sesi olan devlet radyosunda, TİP sözcülerinin kısa seçim propagandası dönemi içinde bile olsa, yığınlara seslenme olanağı bulmaları sol için önemli bir yeniliktir(Ünsal,2002,s.205). 17 Kasım 1963'de yapılan il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı ve belediye meclis seçimlerine TİP, 9 il ve 31 ilçede katılarak, Türkiye genelinde 69.834 oy almıştır. Bütün olumsuz koşullara karşın, Parti 9 il ve bu illerin 31 ilçesinde seçime girmiştir, köylerin de katıldığı, bu nedenle genel seçimlerle karşılaştırılabilir il genel meclisi seçimlerinde toplam olarak 35 bin 507 oy almış ve Diyarbakır ile Kocaeli'nin gölcük ilçesinde belediye meclis üyelikleri kazanmıştır (Sargın,2001,s.186). Ayrıca TİP bu seçimlerde aday gösterdiği 9 ilin hiçbirinde, hiçbir partiyle iş birliği yapmaya çalışmamıştır (1963-1965 TKP Belgelerinde, Türkiye İşçi Partisi Üzerine Seminer Notu,2003,s. 210) TİP, seçimlere, İstanbul'da bütün Türkiye de katıldıklarının yarısını oluşturan bir sayıda, 16 ilçede katılmıştır; İl Genel Meclis üyeliği için aldığı oy da alınan oyların neredeyse yarısına varan 14 bin 457 oydur ki, İstanbul da geçerli toplam oyların %2,9'una ulaşmaktadır (Sargın, 2001,s.186).

Seçim propagandasında TİP üyeleri, emekçi halkın bilinçlenmekte oluşuna içtenlikle inanmışlardır. Onlara göre şafak sökmek üzeredir. Parti tarafından kitleye şöyle bir çağrı yapılmaktadır: “ Emekçi Kardeş, Türkiye İşçi Partisi'nin aday listelerini, diğer parti listeleri ile karşılaştırdın mı? Türkiye İşçi Partisi'nin aday listelerinde yalnız sen ve

emekten yana aydınlar vardır. Oyunu Türkiye İşçi Partisine vermek demek, kendin için oy kullanman demektir. Oyunu yalnız senden olanlara ver” (Varuy,2013,S.162).

Türkiye İşçi Partisi’nin propaganda tarihinde ikinci en önemli dönemeç kuşkusuz 1965 seçimleri olmuştur. Bir seçimde bir siyasi partinin görüşlerini yaymak, gücünü arttırmak ve üye sayısını arttırmak için yaptığı propaganda ile adayın gücünü arttırmak ve görüşlerini yaymak için yaptığı propaganda niteliği gereği birbirinden ayrılmaktadır. TİP’in 1965 seçim kampanyasında bu iki unsur dengeli bir şekilde gözetilmiştir. TİP 19 Eylül 1965 Pazar günü, yoğun bir katılım ile ilk seçim toplantısını İstanbul Spor ve Sergi Sarayında gerçekleştirmiştir. Toplantıda Genel Merkezin hazırladığı en önemli seçim dokümanı olan “Seçim Bildirisi” TİP Genel Başkanı ve İstanbul Milletvekili aday Mehmet Ali Aybar tarafından açıklanmıştır. TİP’in 30 sayfalık bu seçim beyannamesinin dil’i, diğer partilerin yayınlamış oldukları benzer bildirilerden farklı birtakım özellikler içermektedir. Beyanname bu yönüyle, tıpkı 63 radyo konuşmalarındakine benzer hitap şekilleri ile halka seslenmektedir. Bu görünümüyle 65 seçim beyannamesi, İşçiler, ırgatlar, köylüler, zanaatkarlar, subaylar, memurlar, emekliler, Atatürkçü toplumcu aydınlar, tüm emekçiler gibi sen zamiri ile kaleme alınmış bir propaganda metni niteliği taşımaktadır (Unat, 1966,s.240). TİP’in maddi imkânlar nedeniyle sınırlı ölçüde yürütebildiği seçim kampanyası süresince, geniş halk kitleleri üzerindeki en tesirli etkiyi radyo konuşmaları yapmıştır. Partinin yönetici kadrosunun ileri gelelerinden başta özellikle Yaşar Kemal, Mahmut Makal ve Can Yücel ile Gaziantep’ten Ankara’ya gelen çoban Hamdi Doğan’ın (Hamdoş) konuşmaları, parti tabanında büyük ilgi uyandırmıştır.

TİP, 1965 seçimlerinde, kendi programındaki görüşlerini sembolize eden ve propaganda niteliği ağır basan “Nasırlı Eller Meclise” gibi bir sloganı ön plana çıkarmıştır. Bu slogan ile vurgulanmak istenen, işçi ve emekçilerin partisinin Meclise girmeye namzet olduğudur (Varuy,2013,s.157). 1965 seçimlerinin bir diğer ayırt edici özelliği, siyasi partilerin, seçim çalışmaları kapsamında sembol ve simgelerden önemli ölçüde yararlanması olmuştur. 1965 seçim kampanyasında Türk kamuoyu, çok yoğun şekilde sembol ve stereotipler aracılığıyla tahrik edilmişlerdir. Ortak heyecan uyandıran ve sosyal değer anlamına gelen bu siyasi semboller üst düzeyde yürütülen doktrin tartışması sebebiyle, siyasi atmosferi alabildiğine kutuplaştırmıştır (Unat, 1966,s.264). Sonuç itibari ile TİP, Aybar’ın liderliğinde girdiği 1965 seçimlerinden başarıyla çıkmış ve parlamentoda on beş sandalye kazanmıştır. Öte yandan TİP’in parlamentoya girdikten

sonra, yoğun bir şekilde kırsal nüfusun yaşadığı meskenlere ve köylere açılması, iletişim programında İslam’a ilişkin söylemler geliştirmesini de gerekli kılmaktaydı. Bu hususta TİP’in 20-24 Kasım 1966’da Malatya’da gerçekleştirilen İkinci Büyük Kongresinde alınan kararlardan biri şöyle der: “Türkiye İşçi Partisi, halkın dini inanç ve davranışlarını gericilik olarak asla kabul etmez. Çünkü bunlar vicdan hürriyetinin tabi sonuçlarıdır (TİP’linin El Kitabı, 1969, s.49). Öbür yandan partiye karşı sürdürülen tedhiş hareketleri, partinin gelişimini baltalayamamıştır. Parti bu dönemde teşkilat yapısını geliştirerek siyasal taban bulmaya başlamıştır. Partinin parlamentoda sürdürdüğü mücadele, Türk parlamenter siyasetine yeni bir boyut kazandırmıştır (Emre,2013,s.138).

TİP’in propaganda çalışmaları arasında, partinin program ve görüşlerini toplumun tümüne ya da bir bölümüne benimseterek, onları istenilen hedefe yönlendirmek olduğu gibi; daha önceden insanların zihninde yer etmiş bir takım kalıp yargıları ve menfi düşünceleri değiştirmek ve partinin halkın desteği ile iktidara yürüyebileceğine inandırmakta yer almaktadır (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Merkez Seçim Bürosu, 1965’den aktaran Varuy, 2013,s.158). Nitekim Aybar (1969,s.240)’a göre 1969 seçim sonuçlarında TİP’in oy kaybetmesinin altında yatan temel nedenlerden biri, TİP’in halkın yapısal sorunlarını çözebilecek güçte olmadığına bilinmesi ve seçmenin nasıl olsa iktidara gelebilme olasılığı çok düşük olan TİP’e oy vermek yerine, benzer konuları propaganda malzemesi yapan güçlü partilere yönelmesi olmuştur. Bu yönüyle partinin en temel amacı, kitleleri kazanmak için verilecek olan bir mücadeledir. Diğer taraftan TİP’in özellikle memleketin hayati meselelerine yönelik tespitlerini ve bu meselelere yönelik öne sürdüğü çözüm önerilerini halkla duyurma çabası ve bu minvalde halkla doğrudan ya da dolaylı temasa geçerken kullandığı dilin niteliği ve stratejilerinin etkililiği ile karşı propaganda faaliyetlerinin keskinleşmesi arasında bir paralellik olduğu düşünülmektedir²⁴. Metaforik anlatımla, TİP’in çaldığı maya tuttukça, iktidar çevrelerinden yükselen saldırgan söylemlerin tonu koyulaşmakta ve bu durumun bir uzantısı olarak da partiye yönelik çok mihraklı saldırıların dozu yükselmektedir. Bu değerlendirmelerden hareketle, partinin sık sık maruz kaldığı “din düşmanlığı ve

²⁴Dolaylı propaganda, imkân nisbetinde yardımcı olmak, öne geçmek, teşebbüsü ele almaktır. Örnekler: Bozuk bir yolun yapılması ya da yaptırılmasına çalışmak; semt veya köy halkının elde etmeğe çalıştığı bir işte onlara yardımcı olmak gerekli müracaatları yapmak, yapılmışsa sonuçlanmalarına çalışmak. Bundan başka zaman zaman çevrede hareket ve ilgi yaratacak siyasi nitelikte olmayan toplantılar, eğlenceler tertiplemek: Temsil, âşıklara saz çaldırmak gibi, bkz. N.Varuy (2013) age. s.164

Allahsızlık” gibi yaftalarla kurgulanan ajitasyonlar dikkate alındığında, TİP etrafında yaratılmaya çalışılan algının biçimi ve etkililiği manidar görünmektedir.

TİP’in taşradaki dinamiği, sadece sosyalist doktrin fragmanlarına dayanmayan, kâh dini kaynaklardan kâh naif bir adalet talebinden kâh delikanlılık ahlakından kâh tarihsel halk isyanları epiğinden beslenen canlı bir tepkinin dillenmesini sağlamıştır. TİP’in işçisi, köylüsü, küçük esnafı, arkasız memuru, namuslu aydını ile bütün emekçi sınıf ve tabakalara hitap etme iddiası, böyle geniş mezhepli bir sol popülizme elveriyordu (Bora, 2017,s.617). Bu bağlamda bir sosyalist parti olarak TİP, iktidar stratejisini elbette toplumsal sınıfların ve tabakaların verili konjonktürdeki mevzilenmelerine göre tayin etmeye çalışıyordu (Şener, 2017,s. 371).

Kısacası TİP, dönemin sosyalist hareketinin lokomotif ve biricik ana örgütüydü. Diğer taraftan 1975 te kurulmuş olan ikinci TİP, birinci TİP’in devamı gibi görünmekle birlikte, bir öncü hareket olma özelliğini kaybetmiştir. Özellikle bu tarihten sonra kurulan birden fazla yasal sosyalist parti, bu çıkarsamayı doğrular niteliktedir²⁵ (Aren, 2001,s. 10).

²⁵Bu ikinci dönemde TİP’den başka, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), Sosyalist Devrim Partisi (SDP), Türkiye Emek Partisi(TEP) ve Vatan Partisi (VP) gibi birçok yasal sosyalist parti kurulmuş ve ayrıca bunların yanı sıra Devrimci Yol ve Kurtuluş gibi henüz partileşmemiş, bağımsız sol hareketler de ortaya çıkmışlardı.

3. YÖNTEM

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırma tekniği; evren ve örnekleme, veri toplama tekniği ve verilerin nasıl ve hangi tekniklerle analiz edildiği açıklanmaya çalışılmaktadır.

3.1.Araştırmanın Modeli

Nicel metodoloji epistemolojik olarak içinde yaşadığımız dünyanın bireylerden bağımsız olarak evrensel, ölçülebilir sosyal gerçekliğe sahip olduğunu öne sürer. Bu nedenle de nicel araştırma, sosyal olguların da fiziksel olguların incelendiği yöntemle incelenmesi gerektiğini savunan pozitivist bilim anlayışına dayanır. Pozitivist bilim anlayışına göre, toplumsal olgular toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamdan büyük ölçüde bağımsızdırlar. Nasıl fiziksel gerçekler insanlardan bağımsız olarak var oluyorsa, sosyal gerçeklik de bireylerin öznelliğinden ve bilincinden bağımsız verili olarak mevcuttur zaten. Farklı bir anlatımla toplumsal olgular, bireyin dışında kendilerine ait gerçekliği olan olgulardır ve toplumsal dünya da işte bu gözlemlenebilir ve ölçülebilir olgulardan oluşmaktadır. Pozitivist bilim anlayışına göre öz ve biçim aynıdır, bu nedenle olguların sadece görünen yönlerinin incelenmesi yeterlidir. Dolayısıyla nicel araştırmalarda kavramlar ölçülebilir değişkenlere indirgenebilir, değişkenler belirlenip sınırlandırılabilir ve değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmek mümkündür (Kümbetoğlu, 2019).

Nicel araştırmalar bütünün parçaların toplamından ibaret olduğu, daha farklı ya da daha fazla bir şey ifade etmediği varsayımına dayanır. Bu nedenle de bu araştırmalarda toplumsal olgu ve olayları açıklamak için olgu ve olaylar parçalarına ayrılır, bu parçalardan elde edilen bilgi bütüne genellenebilir yani nicel araştırmalarda tümdengelim ilkesi geçerlidir.

Niteliksel metodoloji ise epistemolojik olarak toplumsal hakikatin sosyal aktörlerin etkileşimiyle inşa edilen değişken ve karmaşık sosyal gerçeklik anlayışı olduğunu kabul eder. Yorumlayıcı yaklaşımın benimsendiği nitel araştırma geleneği, toplumsal olgular

bütün toplumsal ve kültürel bağlamlarda evrensel olarak geçerli olabilecek sabit olgular değil, etkileşim içindeki toplumsal aktörlerin (bireylerin) amaçlı eylemleri ile yaratılan, değişken, karmaşık ve belirsiz olgulardır, bu nedenle genellenemez ve tahmin edilemez olduğunu öne sürer. Bu yüzden de olgular arasında sabit nedensellik ilişkileri kurulamaz. Nitel araştırmalarda olgular arasında nedensellik ilişkisi aranmaz. Bunun yerine nitel araştırma yapanlar insanların bakış açılarını ve sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini anlamaya, sosyal olguları derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde betimlemeye; sosyal olgu ile olayları ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkileri kendi bağlamı içinde yorumlamaya çalışırlar (Cresswell, 2021; Kümbetoğlu, 2019 ve Patton, 2002).

Nitel araştırma modellerinde, sıklıkla gözlemler, görüşmeler, dokümanlar ve olaylar veri toplama tekniklerine kaynaklık etmektedirler. Toplanan bu verilerin incelenmesi ve analiz edilmesi çoğunlukla uzun erimli bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü her zaman anında ulaşılamayan bu verilerin işlenmesi ve analizi için çeşitli tekniklerin kullanılması önemlidir. Örneğin, ham ya da kısıtlı verilerin zenginleştirilmesi ve sınıflandırılması; ses dosyalarının metne dönüştürülmesi, düzenlenmesi ve çözümlenmesi; görsel malzemelerin dosyalanması ve analiz edilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte nitel araştırma yöntemleri ile yapılan çalışmalarda, araştırmacı her ne kadar güçlü bir bilimsel metod ile çalışmış olursa olsun, toplanan verilerin araştırmacının zihin süzgecinden geçecek olmasından ötürü tam anlamıyla objektif olamayacağı gerçeği söz konusudur. Sonuç olarak nitel araştırma modellerinde araştırmacının kişisel değerleri, tutumları ve inanışlarının araştırma üzerindeki etkisinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Bu yönüyle nitel araştırma yöntemleriyle elde edilip analiz edilen ve kullanılan bilgilerin bir yönüyle karmaşık bir olgu olan gerçekliğin algılanmasını çeşitli formlarda perdeleyebilen bir özellik de (Huberman, M.A; Miles, B.M; J. Saldana, 2014,s.11) sergiler.

Bu tez çalışmasında nitel araştırma metodu kullanılmış; niteliksel araştırma epistemolojisi doğrultusunda veri toplanmış, veriler bulgulara dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır. Nitel araştırmalarda araştırma konuları nicel araştırmalar gibi toplumsal olguların ölçülebilir nitelikteki özellikleri değil, toplumsal aktörlerin anlamlı toplumsal eylemleridir. Bu nedenle nitel yöntemle yürütülen araştırmalar, sosyal aktörlerin algılarını ve bakış açılarını anlamaya ve sosyal gerçekliği, bu bakış açısına göre ve inşa

edildiği sosyal bağlam içinde, yani ‘içeriden bakarak’ yorumlamaya çalışırlar. Bu tez çalışmasında araştırma konusu TİP’in bir siyasi parti olarak halkla kurduğu iletişim ve propaganda teknikleridir. Dolayısıyla çalışmamızın toplumsal/siyasi aktörleri TİP üyeleridir. Parti merkezinden tüm Anadolu’ya yayılan seçmenleri daha da önemlisi TİP’in retoriğinden etkilenecek aktif siyaset yapmaya başlayan Hamdi Doğan, Attila Aşut gibi insanlardır.

Carey (1989, s.15), sosyal-bilimsel bir perspektiften bakıldığında, anlam üretiminin sosyal bir ritüel olarak tanımlanması ile içeriklerin üreticilerden izleyicilere aktarılması arasında bir ayrım yapmak gerektiğini belirtir. Ona göre, Hürmanist bir perspektiften bakıldığında, içeriklerin belirli bir öznellik ve estetiğın ifadesi ve belirli bir bağlamın temsili olarak kavramsallaştırılması gerekir. Anlam üretiminin böylesi farklılaşan boyutları, iletişim sürecinin çoğu çağdaş hürmanistik ve sosyal-bilimsel iletişim modeli tarafından paylaşılan üç temel bileşenine referansla açıklanabilir: Mesaj, Aktör (iletişim modeli açısından kaynak) ve bu öğelerin içerisinde olduğu -insan bilimleri terminolojisiyle- söylem, öznellik ve bağlam.

Tezin yöntem kısmında içerik analizi araştırma tekniğinden yararlanılmış; TİP tarafından 1965 yılı genel seçimleri öncesinde seçim propagandası amacıyla çıkarılan gazete, dergi, radyo konuşmaları, afiş, broşür vb. içerikleri analiz edilmiştir. İçerikler dönemin siyasi, sosyo-kültürel, iktisadî bağlamında irdelenmeye çalışılmıştır. İçerik analizi araştırma tekniğinin nasıl uygulanması gerektiğine dair farklı paradigmlar mevcuttur. Aşağıdaki bölümlerde bu çalışma kapsamında kullandığımız içerik analizi ve teorik aradalanı detaylandırılmaya çalışılmaktadır.

3.2.Araştırmanın Tekniğı

Bu tez çalışmasında gazete ve dergilerin analizinde nitel içerik analizi; radyo konuşmalarının çözümlemesinde ise retorik analizi tekniğı kullanılmıştır. Ayrıca Sosyal Adalet dergisinde içeriğı destekleme amaçlı kullanılan desenlerin çözümlemesinde de yorumlayıcı içerik analizi araştırma tekniğinden yararlanılmıştır.

İletişim çalışmaları alanında en çok kullanılan yöntemlerin başında içerik analizi araştırma tekniği gelmektedir. İçerik analizi yöntemini “kaydedilmiş her türlü iletişimin içeriğinin analiz edilerek bağlamı hakkında çıkarım yapılması” olarak genel bir tanım yapmak mümkündür. Söz konusu çıkarım ise mesajın (veya içeriğin kendisi), hedef kitle veya alıcılar üzerindeki etki ve aktörün (kaynak) kendisi olabilir (Erdoğan ve Semerci, 2023, s. 205-206).

Krippendorff’a (2019) göre, içerik analizi sosyal bilimlerdeki en önemli araştırma tekniğidir. Bu araştırma tekniği toplumun [varoluşunu ve sürengenliğini] konuşma, metinler gibi toplumsal iletişimin diğer türleri aracılığıyla kendini gerçekleştirdiğini kabul eder. Toplumsal yaşamda dilin nasıl işlediğini anlamadan, sosyal olguların kavranamayacağı kabul eder. Toplumsal kullanım bağlamı içerisinde, metinleri iletişim olarak yorumlamak içerik analizi tekniğini diğer ampirik araştırmalardan ayırır. İçerik analistleri, verileri fiziksel olaylar olarak değil, hedef kitle veya alıcılara göre yapılandırılan, görülmesi [okunması, izlenmesi veya dinlenmesi] için dağıtımı yapılan ve [hedef kitle tarafından] alıcılar tarafından yorumlanan bir iletişim pratiği olarak tanımlar.

İçerik analizi araştırma tekniği, ortaya çıkış itibarıyla pozitivist paradigmadan beslenir. İlk örnekleri ve takipçileri ampirik verilerle analiz yaparlar. Ancak, 1960’lar sonrasında sosyal bilimlerde pozitivist yaklaşımın eleştirilmesi sonucunda yöntemin genel *içerik analizi*, *yorumlayıcı içerik analizi* ve *niteliksel içerik analizi* olmak üzere üçe ayrıldığı görülmektedir.

Niteliksel İçerik Analizi’nin ortaya çıkış nedeni, Temel İçerik Analizi’nin eksik boyutlarının tamamlanma kaygısıdır. İçerik analizi tekniğinde hangi boyutların geliştirildiğine bakalım: Öncelikle söylem analizi araştırmalarında çok vurgulandığı gibi anlam sadece açık olarak ifade edilmeyebilir. İkincisi, anlam çoğunlukla karmaşıktır, bağlama bağlıdır ve bütüncül bir yaklaşım ile anlaşılabilir. Üçüncüsü, bazen anlamlı bir içerik metinde bir kez görülebilir ama bu onun önemsiz olduğunu göstermez. Dördüncüsü bireysel vakaların ayırt edici özellikleri Temel İçerik Analizi yönteminde gözden kaçabilir. Beşincisi ve sonuncusu metinde olmayan kimi iletişim göndermelerinin yok sayılması analizi eksik bırakabilir. Bütün bu eksiklikler, içerik analizine niteliksel bir bakış açısı getirmeyi gerekli kılar (Erdoğan ve Semerci, 2023, s.215). Yine de bu

farklılıkların genel olarak içerik analizi yönteminin amacı olan sistematik ve genellenebilir bir veri derleme çabasının önüne geçtiğini söyleyemeyiz.

İçerik analizinde egemen olan yaklaşımlardan biri de Yorumlayıcı İçerik Analizi yöntemidir. Bu yaklaşımda amaç mesajı kaynakları ve alanlar hakkında, mesajların içeriği kanıt olarak kullanarak çıkarım yapmak olarak kabul edilir ancak amaç sadece betimlemek değil, aktörler arasındaki etkileşimden yola çıkarak aktörler hakkında çıkarım yapmak olduğu belirtilir. Yorumlayıcı içerik analizi tekniği sadece “ne” ve “nasıl” sorularına değil, “neden”, “kimin için” ve “hangi etkiyle” sorularını yanıtlamasını sağladığından, bu tür bir yaklaşımın daha geniş bir kapsamı olduğu öne sürülür. Söz konusu amaca varmak için sadece “açık içerik” değil, “örtük (latent) içerik” de araştırmanın nesnesi olarak kullanılır (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021, s.213) .

Yorumlayıcı İçerik Analizi tekniğinde görünen veya açıkça ifade edilen anlamların istatistiki ilişkilerinin ötesinde örtük içerik, çoğunlukla da dilbilimden esinlenerek mesajın açıkça sergilemediği ama “ima” ettiği ya da gösterdiği içerik olarak tanımlanıyor. Mesajlardaki yer alan semboller ya da göndermeler bu tür içeriğe örnek olarak sayılabilir. Örtük içerik araştırmacıların sadece mesajı değil, iletişimin tümü hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir bilgi sağlar. Özellikle de gündelik yaşamdaki iletişimimizin çoğunun göndermeler, ironi veya mizah ögesi taşıdığı göz önünde tutulursa; açık içeriğe odaklanmanın ötesinde bir yorumlamanın da önemli ve gerekli olduğu aşikârdır (Kuckartz, 2013). Yorumlayıcı yaklaşımda araştırmacılar kelimelerin ya da kodların sayımından öteye geçerler ve iletişimi yorumlamayı tercih ederler. Bu yaklaşımda sadece açık değil, örtük içerikler de kodlanır, bunun da bir kodlamacı standardizasyonu gerektirdiği açıkça görülür. Yine de kodlamacıların tutarlılığı Temel İçerik Analizi yaklaşımından farklı olarak istatistiksel olarak değil, daha çok analitik süreçlerin benzerliği üzerinden niteliksel olarak yapılır ki açık ve örtük içeriklerin neler olduğu ve ne tür yorumlama olanakları sunduğu konusunda uzlaşılsın.

Çalışma kapsamında kullanılan bir diğer araştırma tekniği retorik analizidir. Martin (2014,s.15) geçmiş Antik Yunan’a dayanan bir teknik olarak retoriğin, Batı dünyasının en eski ve sistemli tekniklerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Ortaya çıkışı itibarıyla, Antik Yunanistanın kent devletlerinde özgür yurttaşların yönetim işlerine katılırken etkili bir belegata sahip olması için gerekli olan teknik ve kurallar

manzumesinden oluşan retorik, Batı düşünce dünyasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Retorik, konuşmayı etkili kılmak ve iletişime ikna edici bir boyut kazandırmak üzere rethor'un (hatip) iletişimi kontrol ederek dinleyiciler üzerindeki etkinliğini arttırmayı amaçlamıştır.

Günümüzde Retorik analizi tekniği, sosyal ve beşeri bilimlerin pek çok farklı alanda kullanılır olmakla birlikte yaygın olarak edebiyat, siyaset bilimi ve iletişim araştırmaları çalışma alanlarında kullanılmaktadır. Retorik analizi araştırmacıları, çalışma alanlarına göre farklı konulara odaklanmaktadır. Politik retorik ve bilim retorik bu konuların tipik örneklerindendir. Farklı çalışma alanlarına uygulanabilen retoriksel analiz, dinleyicileri, izleyicileri ve okuyucuları gerçekliğin belli yapılarını kabul etmeye ve desteklemeye ikna etmek üzere argümanların özelliklerini çözümleyerek, nasıl oluşturulduğunu belirlemek için bir yöntem sağlar (Edwards ve Nicoll, 2001,s. 103-112).

Retorik, çeşitli iletişim yöntemlerinin kullanımı vasıtasıyla kamusal mekânda iyi konuşma ve yazmanın pratiğini tanımlarken aynı zamanda toplumsal ve politik temelleriyle konuşma ve yazmaya teorik bir zemin sunar. Bu nedenle retorik, sadece güzel ve etkili konuşma sanatı olarak değerlendirilmemelidir (Reisigl, 2008,s.96).

Retorik günümüzde, insanların gerçek duygu ve düşünceleri ile kitle iletişim araçları (medya, yeni medya) tarafından maruz kaldıkları sembolik dünyanın formlarının zihinlerde yaratmış olduğu karışıklığın bir biçimi olarak da değerlendirilebilmektedir. Tıpkı propagandanın tarihsel süreçte değişmesi ve olumsuz bir anlama kavuşması örneğinde olduğu gibi retorikinde benzer bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Bu dönüşüm retorik tanımı, antik dönemden günümüze kadar uzanan, geniş ve çeşitlilik gösteren bir düşünce bütünü temsil etmesi gerçeği nedeniyle karmaşık hale getirmektedir.

Geçmişten günümüze iletişimsel pratiği tanımlamak için sayısız teorik kavram ve yapı geliştirilmiştir. Retorik, farklı konuşma pratiklerini analizinden elde edilen kavramlara dayanmaktadır. Bu özelliği retorik analiz tekniğinin bir zayıflığı olarak da görülebilmektedir. Retorik teorisi'nin kapsamlı olduğu kadar kendi içinde tutarsız olabilen bir fikir bütünü temsil ettiği söylenebilir.

Retorik analizler, temel yaklaşımı itibarıyla bir dizi metin analizi yöntemiyle pek çok benzer özelliği paylaşmaktadır. Retorik analizde, öncelikle analistin hem metnin genel iletişimsel amacını hem de onu oluşturan bölümlerin bu amacın gerçekleştirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu dikkate alması gerekmektedir. Öncelikle analist, retorik analize konu olan metni tanımlayabilmelidir. Bu retorik analizlerin bir parçasıdır ve bu tür analizlerde, analistin söz konusu metinsel eserleri incelerken, metinsel unsurları tanımlayabilmesini gerektirir. Eksiksiz bir retorik analiz, analistin metni serimlemesinin ötesine geçmesini gerektirir. Zira bir metnin parçalarının serimlenmesi, çalışmasının yalnızca başlangıç noktasını temsil eder. Güçlü bir retorik analizde, hem metnin öznesi olan ve onu deneyimleyen kişinin hem de analistin, çözümlemeye konu olan metni gerek ayrı ayrı gerekse imkân varsa birarada yorumlaması önem arz etmektedir. Retorik analizlerin bu yorumsamacı yönü, analistin tanımlanan farklı metinsel öğelerin, metni deneyimleyen kişinin algısı üzerindeki etkilerini de ele almasına olanak sağlar Örneğin analist, özneliliğin metnin algılanmasını belirli bir şekilde koşullandıracağını öne sürebilir. Sonuç olarak retorik analize konu olan bir metin birden fazla özellik içermektedir. Etkili bir retorik analiz, metinde serimlenmek istenen özellikler bütününe kümülatif etkilerinin incelenmesini gerektirmektedir (Zachry, 2008,s.68-69).

3.3.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahip TİP kurulduğu 13 Şubat 1961 tarihinden, kapatıldığı 21 Temmuz 1971 tarihine kadar doğrudan ve dolaylı desteklemiş 22 süreli yayın (gazete ve dergi) bulunmaktadır. Bu yayınların 11'i yerel süreli yayınlardan oluşmaktadır.²⁶ Bunun yanı sıra seçim dönemlerinde kullanılan afişlerde basılı propaganda materyalleri olarak süreli yayınlara eşlik etmektedir. Ayrıca TİP'li hatipler tarafından, dönemin en önemli propaganda mecralarından biri olan radyodan 6 seçim döneminde, toplamda 77 kez gerçekleştirilen konuşmalar bir diğer önemli propaganda materyali olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamında, araştırma

²⁶Bu sayı, TİP'in yerel teşkilatlanmaya verdiği önemi ve partinin yerel örgütlerinin propaganda faaliyetleri bakımından son derece aktif oldukarı bilgisini vermesi açısından manidardır.

evrenini oluşturan 18 süreli yayın içerisinde 5 süreli yayın araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Örneklem (sample) belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliliği kabul edilen küçük kümedir (Karasar,1998,s.110). Araştırmada amacına uygun olarak, 10 Ekim 1965 genel seçim sürecinde, partinin propaganda çalışmalarını göğüsleyen 2'si yerel olmak üzere toplam 5 süreli yayının, ulaşılabilen seçim broşür ve genelgeleri ve 15 radyo konuşmasının basılı ve dijital ortamdaki bütün içerikleri incelenmiştir.

Araştırma kapsamındaki süreli yayınlar; (alfabetik sıraya göre) Alınteri, Dönüşüm, Kurtuluş, Sosyal Adalet, Sömürücülüğe Karşı Savaş gazete ve dergileridir. Gazete ve dergiler belirlenirken 10 Ekim 1965 genel seçimleri süresince partiyi destekleyen bütün yayınlar örneklem içerisine alınmıştır.²⁷ Ayrıca erişilebilen seçim afişleri ve ilgili dönemi kapsayan radyo konuşmalarının metinleri örnekleme dâhil edilmiştir.

TİP'in parlamentoya girdiği 10 Ekim 1965 genel seçimlerinin 6 ay öncesi (Nisan 1965) ve 6 ay sonrası (Nisan 1966) yayımlanan Alınteri, Dönüşüm, Kurtuluş, Sosyal Adalet ve Sömürücülüğe Karşı Savaş gazete ve dergilerinde yer alan bütün içerik (haber, makale, çeviri makale, bildiri, basın açıklaması ve görsel) taranmıştır. Bu yayınların 22 Nisan 1965- 27 Nisan 1966 arası yayımlanmış olan 1 yıllık zaman dilimini kapsayan 42 sayıdan toplam 412 içerik incelenmiştir. Yayın tarama sürecinde, örnekleme yer alan süreli yayın, seçim afişlerine ve 4 radyo konuşmasının metnine Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) dijital kitaplığından ulaşılmıştır. Geri kalan 11 radyo konuşmasının tam metinlerine, Gökhan Atılgan ve Atilla Aşut tarafından hazırlanarak 2021 yılında Yordam Yayınlarından yayımlanan “Proletaryanın Büyülü Kutusu” isimli çalışmadan ve Abdullah Nefes tarafından derlenenerek 2019 yılında Favori yayınlarından yayımlanan “TİP Radyo Konuşmaları” isimli çalışmadan ulaşılmıştır. TÜSTAV dijital kütüphanesi, şahsi arşivlerin dışında, Türkiye İşçi Partisi ile ilgili en büyük bilgi, belge ve doküman arşivine sahip açık erişimli bir veri tabanı olması bakımından araştırmanın birincil kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında incelenen döneme ve özellikle partinin propaganda faaliyetlerine ilişkin yapılan bazı çıkarımların

²⁷Araştırma kapsamına giren süreli yayınlar 02.07.2022-17.09.2022 tarihleri arasında TÜSTAV Feridun Gürgöz süreli yayınlar veritabanı kullanılarak belirlenmiştir. Nitekim örneklemin alındığı tarihten uzun bir süre sonra, veritabanına incelenen dönemde yayımlanmış TİP destekçisi iki süreli yayın (Malatya merkezli Halkın Derdi gazetesi ve İstanbul merkezli Eylem dergisi) daha eklenmiştir. Dolayısıyla bu iki süreli yayın araştırma örnekleme dışında kalmıştır.

desteklenmesi için canlı tanıklığa başvurulmuştur. Bu kapsamda TİP saflarında aktif olarak rol almış 2 isimle mülakat gerçekleştirilmiştir. TİP Eskişehir İl Başkanlığını bir dönem sürdürmüş Av. Turgut KAZAN ve Dönüşüm gazetesinin ilk 5 sayısının sahipliğini yapan şair Ataol Behramoğlu ile görüşülmüştür.

Araştırma kapsamında, 10 Ekim 1965 milletvekilliği genel seçimleri radyo konuşmaları incelenmiştir. TİP adına radyodan topluma seslenen hatiplerin ne söylediği, nasıl söylediği ve bu konuşmaların, TİP'in düşünceleri ve politikalarıyla ne ölçüde ilişkilendiğini görebilmek için konuşma içeriklerinde yer alan müşterek konular, tekrar eden temalar ve retoriksel stratejiler detaylı bir analize tabi tutulacaktır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma 10 Ekim 1965 genel seçimleriyle birlikte parlamentoda temsil hakkı kazanan TİP'in seçim sürecinde ve seçim sonrası ilk 6 aylık dönemde propaganda stratejilerini incelemeyi amaçlamıştır. TİP'in Türk siyasi tarihinde parlamentoya temsilci gönderebilmiş ilk yasal sosyalist siyasi parti olması ve bu nedenle 1965 seçimlerinin parti tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmesinden ötürü çalışma, propaganda faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı Nisan 1965 ve Nisan 1966 tarihleri arasındaki 1 yıllık dönem ile sınırlandırılmıştır.

3.5. Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerliliği

Nitel veri analizi araştırma yöntemi, araştırmanın özel amacına ve hangi alanda uygulandığına bağlı olmaksızın, araştırmacının karşısına birtakım sorunlar çıkarmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi de geçerlik ve güvenirliliktir.

Araştırmanın iç geçerliğinin sağlanması amacıyla, Nitel İçerik Analizi Kodlama Rehberi, tez danışmanı tarafından incelenmiş ve alınan dönütlere göre oluşturulmuştur.

Araştırmanın kodlama güvenilirliğini sağlamak amacıyla veriler, araştırmacı tarafından bir kez kodlandıktan sonra biri Radyo Sinema Televizyon anabilim dalında

doktora öğrencisi, diğeri Gazetecilik anabilim dalında doktora öğrencisi olmak üzere iki bağımsız kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Kodlama için Dönüşüm gazetesinin 1. sayısının ilk haberinden başlamak suretiyle toplamda 20 haber seçilmiştir. Kodlayıcılara araştırmacı tarafından kodlama rehberi yazılı olarak verilmiş ve rehberin açıklaması da sözlü olarak yapılmıştır. İki farklı anabilim dalından iki doktora öğrencisi tarafından ayrı ayrı kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar tamamlanmış, iki kodlayıcı tarafından yapılan kodlamalardan birinin % 87 değerinin ise %83 oranında asıl araştırmacı ile uyumlu olduğu görülmüştür. Kodlamalar arasındaki benzerlik oranının % 80'in üstünde çıkması, içerik analizinin güvenilirliği açısından yeterlidir (Patton, 2002). Sonuç olarak bu tez çalışmasının araştırma kısmı yeterince güvenilirlerdir.

4. BULGULAR VE YORUM

Çalışmamızın bu bölümünde araştırma gazete ve dergi içerikleri ile radyo konuşmalarının içerik analizi aracılığıyla derlenen veriler literatür kısmından hareketle yorumlanmaktadır. Bulgular ve yorum kısmı ikiye ayrılmaktadır: Birinci kısımda içerik analizi tekniği aracılığıyla derlenen gazete ve dergilerin verileri yorumlanmaktadır. İkinci kısımda ise 1965 seçimleri öncesinde TİP üyelerinde seçim propagandası kapsamında yapılan radyo konuşmaları retorik analizi aracılığıyla analiz edilmeye çalışılmaktadır.

4.1.Gazete ve Dergilerin Künye ve İçerik Bilgileri

4.1.1. Sosyal Adalet dergisi künye bilgileri

19 Mart 1963-Kasım 1965 arasında toplamda 20 sayı yayımlanan siyasi fikir dergisi Sosyal Adalet'in, 19 Mart 1963-13 Mayıs 1963 arasında haftalık olarak yayımlanan ilk dokuz (9) sayısının imtiyaz sahipliğini Cemal Hakkı Selek, yazı işleri müdürlüğünü Turhan Tükel yapmıştır. 19 Mart 1963 tarihli birinci sayıdan 13 Mayıs 1963 tarihli dokuzuncu sayıda dâhil olmak üzere haftalık olarak yayın yapan derginin fiyatı 1 lira (100 kuruş) , üç aylık abonelik bedeli 10 lira, altı aylık abonelik bedeli 20 lira, bir yıllık

abonelik bedeli ise 40 liradır. İlanların beher sütunda santimetresi 25 lira iken renkli ilanlar özel tarifeyle bağıdır. Derginin yönetim yeri: Vatan Matbaası Cağaloğlu, Molla Fenari Sokak, No.30-32-İstanbul'dur. Derginin dizilip basıldığı yer: Vatan Matbaası-İstanbul'dur. Ocak 1965-Kasım 1965 arasında aylık süreli olarak yayın hayatına devam eden dergi, toplamda on bir (11) sayı yayımlanmıştır. Aylık Sosyal Adalet'in imtiyaz sahipliğini Cemal Hakkı Selek, Yazı İşleri Müdürlüğünü Yalçın Cerit, Yazı Kurulu Başkanlığını Sadun Aren, teknik yönetmenliğini ise Abdullah Nefes gerçekleştirmiştir. Derginin yönetim yeri: Selanik Caddesi 25/1 Kızılay-Ankara'dır. Kısa Adresi: P.K 193 Yenişehir-Ankara'dır. Fiyatı 2,5 lira (250 kuruş), yıllık abone bedeli 24 lira, altı aylık abone bedeli 12 lira, ilan ve reklam ücretleri ise özel anlaşmaya bağıdır. Derginin dizilip basıldığı yer: Başnur Matbaası- Konya Sokak Ankara'dır.

4.1.2. Sosyal Adalet dergisi içerik bilgileri

Sosyal Adalet dergisi, propaganda materyali olarak Türkiye İşçi Partisinin -resmi yayın organı ifadesi içermeyen- Ankara'da yayınlanan ilk süreli yayınıdır. Araştırma kapsamına giren Nisan 1965-Kasım 1965 arası yayımlanan derginin son 7²⁸ sayısında, toplam 166 dergi içeriğinde yer verilen metinden 109'nun makale türünde olduğu ve incelenen sayılarda yazı türü olarak makalenin ön planda olduğu görülmektedir. Bu özelliği ile dergi, siyasi fikir dergisi olma niteliği taşımaktadır. Çözümlenen toplam 7 sayıda yer alan 166 dergi içeriğinin 107 tanesinin imzalı, 59 tanesinin ise imzasız yayımlandığı görülmüştür.

İncelenen yedi sayıda toplam 166 içeriğin 43 tanesi *diğer* kategorisine giren (Tanıtım bülteni, basın açıklaması, bildiri, duyuru, tekzip metni, edebi metin (fıkra, şiir), alıntı görsel, anket, kamuoyu yoklaması, söyleşi, röportaj, miting konuşması, gözlem, araştırma yazısı niteliğinde) yazılardan oluşurken, sadece 4 adet günlük habere yer verildiği görülmüştür. Sosyal Adalet dergisinin incelenen toplam 166 dergi içeriğinden 11 adet yazının da çeviri makale olduğu tespit edilmiştir.

²⁸Sosyal Adalet, Nisan 1965-Kasım 1965 arası aylık olarak toplam 8 sayı yayımlanmıştır. Fakat araştırma örnekleminin belirlendiği tarih aralığında derginin 15. sayısına ulaşılammıştır.(TÜSTAV Feridun Gürgöz dijital arşivi ve Milli Kütüphane süreli yayınlar arşivi taranmıştır).

Sosyal Adalet'in yedi sayısında en çok tekrar eden temalara bakıldığında, toplam 166 dergi içeriğinden 90 kez *kapitalizm* temasının işlendiği görülmektedir. Kapitalizm temasını sırasıyla, *sosyal*, *sınıfsal meseleler* ve *emperyalizm* temaları izlemektedir. Gazete içeriğinde en çok ele alınan konular arasında ilk üç sırada kapitalizm, sosyal, sınıfsal meseleler ve emperyalizm temalarının alması, TİP'in antiemperyalizm mücadelesinde "Sosyalist Devrim Stratejisi" (SD) ile paralellik taşımaktadır. Çünkü emperyalizm Türkiye açısından salt dışsal değil aynı zamanda içerde de bağlaşıkları (müttefikleri), kökleri olan içsel bir olgu ve güç (Aren,1993,s.114) olduğu kabul edilmektedir. TİP'in erişmek istediği sosyalist siyasal düzene erişim için dışarıda emperyalizm ile birlikte onun içerdeki uzantısı kapitalizmle aynı anda mücadele edilmesi gerekmektedir. Örneğin, Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli 13. sayısında Charles Bettelheim'in "Az gelişmişliğe Karşı Savaşmanın Gerekleri" başlıklı çeviri makalesinde, antiemperyalizm ve antikapitalizmin birleşik bir cephede verilecek tek bir mücadele olması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sosyal Adalet dergisindeki içeriğin konu dağılımına bakıldığında, emperyalizmden, kalkınma sorununa, sanatın niteliğinden, Marksizm-Sosyalizm tartışmalarına ve Kıbrıs meselesine kadar farklı konu başlıklarında yazılara yer verildiği görülmektedir. Konu dağılımındaki böylesi çeşitlilik, içeriğin Ankara merkezde çıkarılıyor olmasıyla ilgilidir. Sosyal Adalet, Anadolu kentlerinde çıkarılan diğer yayınlara kıyasla farklı alanlardan aydın, sanatçı, yazar, siyasetçi ve gazeteci gibi entelektüel kapasitesi yüksek insanların dergiyi içerikleriyle desteklemesi nedeniyle daha zengindir. Sosyal Adalet dergisinin incelenen yedi sayısında yer alan imzalı makalelerin istisnalar hariç tamamının yazar, sanatçı, öğretim üyesi ve teknokratların kaleminden çıktığı gözlemlenmektedir: Hasan Hüseyin Korkmazgil, Abidin Dino, Ergün Günçe, Yaşar Kemal ve Arslan Başer Kafaoğlu bu isimlerden bazılarıdır. Ayrıca, Sosyal Adalet dergisi, sosyalist içerikli ilk grafiklerin yayımlandığı dergilerden biridir. Halkın ezici çoğunluğunun köylerde yaşadığı bir dönemde, Abidin Dino'nun özgün desenlerinde vücut bulan yoksul köylü, amele ve kırsal yöre çizim ve fotoğraflarıyla oluşturulan popülist imge dünyası, ilk kez şehirli ve başkaldıran işçi desenleriyle buluşmuş oluyordu (Aysan, 2013, s.11).

Dergi, yazar kadrosunun niteliği itibarıyla bir sınıf dergisi olmasının yanı sıra, Türkiye ve dünya gündemine ilişkin politik yazıların yayımlandığı son derece entelektüel

bir yayın organı olma özelliği göstermektedir. Behice Boran da partinin teorik duruşunu netleştirmek için Sosyal Adalet'te yazmıştır.

Ekim 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin on dokuzuncu sayısında yer alan “TİP Ankara’da Demokratik Hayatın En Büyük Kapalı Salon Toplantısını Yaptı” başlıklı haber metninde, partinin Ankara Büyük Sinema ’da gerçekleştirdiği toplantıda öne çıkan konuşmalardan birinin sahibi olan Antepli çoban Hamdoş’un konuşmasıdır. Bu konuşma, gerek parti tüzüğündeki 53. maddede belirtilen parti kadrolarında işçi aydın dengesinin gözetilmesi ilkesinin parti propagandasına yansması bakımından, gerekse de siyasi mücadelenin aydınlar öncülüğünde değil; işçi-köylü öncülüğünde verilmesi gerektiği duruşunu yansıtan bir konuşmadır. Konuşma metninde şu ifadeler yer almaktadır:

“Ben Azap Ali’nin oğlu Hamdoş’um. Gaziantep’ten bana birer lira, ikişer buçuk lira verip size derdimizi söylemek için gönderdiler. Babam ırgattı. Ben de öyle. Süleyman ağanın yanında ırgattık. Onun, sözüm buradan dışarı, insandan iki köpeği, 22’de eşkıyası vardı...

Kuzu güderdim küçüklüğümde. Sonradan büyüdüm. At da gütmeye başladım. Gardaşlarım, bizim oralarda halimiz harap. Bahın anlatayım. Bir köylük yer bulursun temelini kazıp, duvarını örer, çatısını çatar, içine oturursun. Sonradan köy kimin? Köy ağanın! Irakta taşı bol bir toprak bulursun. Taşını ayıhlarsın, çifti koşar sürersin, sonram tarla kimin? Tarla ağanın! Ağa mahkûmumuyuz.” (Ekim 1965 Sosyal Adalet 19. Sayı).

Topraksız bir köylünün kendi ekonomik ve toplumsal konumuna vurgu yapan bu konuşma, bir siyasetçinin halktan aldığı temsil meşruiyeti üzerinden veya bir aydın tarafından dile getirilen bir konuşma değil; doğrudan bir köylünün kendi sesi ve sözüyle kürsüden aktarılan bir gerçekliktir. TİP’in kurmaya çalıştığı işçi-köylü dayanışması ve öncülüğü açısından da önemli ve partinin bu konudaki tavrını somutlaştıran bir konuşmadır.

Dergide en çok Zonguldak Kozlu’daki maden işçilerinin grevlerine yer verildiği ve bundan sonra da sırasıyla Türkiye ve ABD’nin isimlerinin geçtiği görülmektedir. Sosyal Adalet dergisinin incelenen yedi sayısındaki 166 dergi içeriğinden en çok tekrar eden metafor ve klişelerin, sırasıyla “sömürü” ve “gerçeklik” olduğu, buna karşın TİP’in seçim sloganlarından biri olarak da kullanılan “Nasırlı eller meclise” sloganının sadece 2 kez kullanıldığı görülmektedir. Derginin incelenen yedi sayısında toplam 6 ironi kullanımı mevcuttur.

Sosyal Adalet'te yayınlanan 166 dergi içeriğinde 26 adet fotoğrafa yer verildiği görülmektedir. Fotoğrafların içeriğinde 22'sinin insan manzaraları ve portre fotoğrafları olduğu görülürken; diğer 4 fotoğrafın ise olay, durum fotoğrafları olduğu görülmektedir. İncelenen yedi sayıda toplam 27 fotoğraf dışı görselin kullanıldığı görülmektedir. Bu özelliği ile Sosyal Adalet'in fotoğraftan ziyade karikatür ve illüstrasyon gibi görsel sanat dallarına başvurarak mesajlarını daha anlaşılır ve anlamlı kılma çabasını güttüğü söylenebilir. Kullanılan 27 fotoğraf dışı görselin 7'si karikatür türündeysen kalan 20'si ise illüstrasyondan oluşmaktadır.

4.1.2.1. Abidin Dino desenleri ve TİP idealleri

Abidin Dino, Sosyal Adalet dergisine içeriklerle uyumlu desenleriyle destek vermektedir. Abidin Dino'nun Sosyal Adalet dergisinin 13. sayısında yayımlanan milletvekili aday listelerinin hemen yanında kullanılan desenleri, özel bir okumayı gerektirmektedir; çünkü diğer sayılarda olduğu gibi tek bir desen kullanılmamış; derginin bu sayısında sayfa 42-48 arasında toplam 6 desen kullanılmıştır. Abidin Dino'nun desenlerinin içeriği milletvekili aday listesinin temel karakteristiğini anlatır niteliktedir. Bu çalışmamızda desenlerin sanatsal ve estetik açıdan okunması bu çalışmanın sınırlılıklarını ve uzmanlığını aşmaktadır. Gazete ve dergilerin içeriklerinin okunması bağlamında Abidin Dino'nun desenleri de yorumlayıcı içerik analizi araştırma tekniği ile okunmaktadır.

TİP'in işçi, köylü, kent yoksulları gibi emekçilere iktidar vaadi sadece siyasi söylemlerinde kalmamış; partinin milletvekili aday listesi doğrudan bu kesimleri de kapsamıştır. Böylelikle TİP siyasi parti tüzüğü, programı ve propaganda söyleminde işaret ettiği iktidar vaadini pratiğe dökmüştür. Propaganda stratejilerinin yapılandırılmasında sembollerin kullanımının önemine (Alçora, 2015) tezin teorik kısmında değinmiştik. TİP de propaganda stratejisinde, kendi ideolojik stereotipini temsil edebilecek simgeleri Abidin Dino'nun oy-halk arasında ilişkiyi betimleyen desenleridir.

Abidin Dino'nun desenleri, TİP'in politik söyleminin öznelere olan kesimlerin veya sınıfın iktidara yürüyüşünü sembolik olarak betimler. Hem partinin kullandığı slogan ve amblemler hem de Abidin Dino'nun Sosyal Adalet'te Türk halkını betimlediği desenleri

Türkiye'nin özgül koşulları bağlamında analiz etmek eksik olacaktır. 1960'lı yıllar, dünyada İkinci Dünya savaşının ardından siyasi, toplumsal ve kültürel açıdan önemli dönüşümlerin yeni oluşumların başladığı oldukça dinamik bir dönemi temsil eder. Bora'nın (2020, s.155) anlatımıyla söz konusu değişim ve dönüşüm İkinci Dünya savaşı sonrası değişen emperyalist sistemin içerisinde olmuştur. ABD savaş sonrasında içe dönük siyasi tutumundan vazgeçerek İngiltere'nin yitirdiği merkezi konuma yerleşmeye başlamış ve Amerikan sermayesi de 1950'lerde yeni bir yapılanmaya öncülük etmiştir. Emperyalizmin tahakküm biçimi olan sömürgecilik tedricen tasfiye edilmiş, emperyalizm kendini kapitalist üretim ilişkilerini dünyanın her köşesinde kurumsallaştırarak yeniden üretmeye yönelmiştir.

Amerika'nın Vietnam'a müdahalesinin ardından Mayıs '68'de dünyanın pek çok yerinden muhalif sesler yükselmiş, kampüsler ve bulvarlar/caddeler öğrenci hareketleri ve özgürlükçü söylemlerle dolup taşmıştır. Bu söylemler, 60'lı yıllar boyunca başta ırk ayrımcılığı ve geleneksel ahlak olmak üzere dayatılan tüm otoriter değerlere karşı çıkmış, toplumsal cinsiyet rolleri, çevre koruma hassasiyeti, cinsel yönelimler olmak üzere tartışmaya açılmış ve toplumun/kültürlerin tüm "ötekilerin" konumu tartışılmaya açılmıştır. Fredric Jameson'ın bu dönemi özetlemesi önemlidir: Batı, önce "Üçüncü Dünyayı", kendi dışındaki "yerlileri", Cezayir ve Vietnam'daki saldırı ve işkenceler nedeniyle bu coğrafyalardan haberdar olmuş; ardından bizzat kendi ülkelerindeki bulunan "Üçüncü Dünyalıları", kadınları, siyahları, eşcinselleri ve marjinalleri fark edebilmiştir (Jameson,1988, s.178 - 208).

Bora'ya göre, Mayıs 1968 olayları dünya çapında hak ve özgürlük arayışındaki muhalif kesimlerin yeni söylemler, ifade/dışavurum biçimleri geliştirmelerine olanak sağlayan 1960'ların başından itibaren tırmanan bir gerilimin sonucudur. Söz konusu arayışlar Mayıs 1968 ile evrensel bir çehre kazanmış, bazı değişim ve eğilimler dünya çapında dolaşıma girmiştir. Bu arayışlar en dolaysız ifadesini afiş, resim ve sinema alanında bulmuştur. Bora'nın tespiti yerindedir; çünkü 1960'lar kitle iletişim araçlarının geliştiği, bilgisayar ve uzay teknolojilerinin önemli aşamalar kaydettiği, siyasal ve toplumsal olayların geniş kitleler tarafından yorumlandığı bir dönemde sanat ve sanatçıları bu gelişmelerden etkilenmemeleri mümkün değildir. Dönemin muhalif ruhu sanat akımlarını da etkilemiş; "iktidarın sanat üzerindeki aygıtları ve yerleşik estetik değerler sorgulanmaya başlanmıştır. Plastik sanatlarda Pop Art, Kavramsal Sanat, Fluxus,

Arte Povera ve Yeni Gerçekçilik gibi sanatsal ifade biçimleri geleneksel sanat yapma biçimlerini sarsmaya başlamıştır, dönemin siyasi ve toplumsal değişimleri tüm sanatsal üretimler üzerinde etkili olmuştur (Bora, 2020). Görsel kültürde de kendini göstermiştir. Abidin Dino'nun Sosyal Adalet dergisindeki desenlerini de bu sanatsal oluşumların bir ürünü olarak okumak mümkündür.

Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak* adlı kitabında Sosyal adalet dergisinin kapağında yer alan bir işçi deseni görselinin yanında, derginin sosyalist içerikli ilk grafiklerin yayınlandığı dergilerden biri olduğuna işaret ederken, 1965'te Abidin Dino'nun özgün desenlerine hem kapakta hem de iç sayfalarda yer vererek, fotoğraf-ötesi bir sanatsal estetik tavır sergilemeye başladığını belirtmektedir. O döneme kadar yoksul köylü, amele, kırsal el sanatları fotoğraflarıyla oluşturulan popülist imge dünyası, ilk defa şehirli ve başkaldıran protesto eden işçi, desenleriyle tanışmış oluyordu (Aysan, 2013, s. 17).

Sosyal Adalet dergisinin 13. sayısının kapağında bir maden işçisinin (Görsel 4.1.) deseni vardır. Aysan bu desen için "... *başkaldıran, protesto eden işçi*" betimlemesi çok yerindedir. Derginin 13. sayının kapağında bir maden işçisinin yer alması tesadüfi değildir; çünkü Zonguldak/Kozlu Maden işçilerinin gervleri çok geniş katılımı yapılmakta ve çok ses getirmektedir. Kapak güncel bir olayla ilişkilidir. Aysan'ın yorumuna ilave gereklidir çünkü madencinin duruşu başkaldırı ve protesto görünen anlamının ötesinde mesajlara sahiptir. Başında baretiyle maden işçisi tam madenin giriş kapısında dikilmektedir; kaslı vücudu ile güçlü kuvvetli bir bedene sahiptir. Bu beden hem emeği temsil etmekte hem de maden onun mekânı (üretim alanıdır); iş yerine geçit ancak onun iznine bağlı gibi görünmektedir.

Maden işçisi tıpkı lider fotoğraflarında olduğu gibi başı dik; gözler ileriye veya ufka bakarken betimlenmiştir çünkü siyasi liderler gibi işçilerde üretimden gelen güce sahiptirler. Abidin Dino, işçileri güçlü özneler olarak betimlemeyi seçmektedir. Görünen anlam olarak, madencinin bacakları ve ayakları belirgindir; görünen anlamın ötesinde işçi yere sağlam basan güçlü ve kendine güveni yüksek bir madenci figürü olarak betimlenmektedir. Nitekim M. Ali Aybar'ın isteği üzerine 1969 yılında Abidin Dino TİP'in çark-başak olan logosunu insan figürü (Bkz. Görsel 4.10) olarak yeniden tasarlamıştır.

50

sosyal

NİSAN 1965

13

adalet

AYLIK SİYASİ FİKİR DERGİSİ

ANAYASAMIZ,

AKHISAR'DA TAŞLANDI

ZONGULDAK'DA KURŞUNLANDI

Görsel 4.1.2.1. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 13. sayı. Nisan 1965

Sosyal Adalet'in milletvekili aday listelerinde yer alan ilk desen (Görsel 4.1.2.2) karikatür ile modern resmi birleşiminden ortaya çıkan yeni bir anlatımdır. Desenler siyah beyaz leke dağılımı üzerinden insan figürlerini belirginleştirmektedir. Desende öne doğru yürümekte olan bir insan topluluğu vardır; grup kalabalıktır ancak okur açısından üç figür belirgindir. İnsan figürlerinde üst bedenler belirgindir, öndeki iki figürün bir bacakları ileri doğru olduğundan ve TİP pankartını taşıyan sol altta kalan figür de ileri yönelmiş olduğundan bu topluluğun yürüyüş halinde olduğu anlaşılmaktadır. Figürlerin yüzleri belirgindir ve bu nedenle de tüm figürlerin ileri -hatta ufka bakmakta olduğu- anlaşılmaktadır. Sağdaki en büyük çizilen figürün bir tebessüm içerisinde olduğunu söylemekte mümkündür. Figürler kaslı ve kasketlidir; çalışan köylüler olarak okunabilir, en arkadaki figürün kasketi değil bareti vardır dolayısıyla işçi olması daha büyük bir olasılıktır. TİP yazılı pankart -ki bayrak olarak da düşünmekte mümkündür- altında toplanmak ise parti ideolojisi altında toplanarak ortak bir ideal ile ileri yürümek olarak yorumlanabilir.

Görsel 4.1.2.2. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. sayı Eylül 1965

Görsel 4.1.2.3. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. sayı. Eylül 1965

Sosyal Adalet'te (s.44) sayfanın sağ altında yer alan bu desende altı belirgin insan vardır. Bunların dördünün ayaklar dışında neredeyse tam bedeni çizilmiş; iki tanesi de kadın oldukları anlaşılan belirgin kafa çizimleridir.

Bu desende de sol tarafta pankart taşıyan figürün bacağı ileri doğru olduğundan topluluğun hareket halinde olduğu anlaşılmaktadır. Desende ileri yönelik bir eğilim olsa da pankart taşıyan erkek ile kadının sırt sırta vermiş olması ileri doğru hareket anlamını kısmen de olsa kesmektedir. Ancak kucağında bir bebek taşımakta olan kadın ile erkeğin sırt sırta vererek bir dayanışma sergiledikleri; kaslı bedenler öne çıkmadığından desendeki figürlerin öğrenci temsilleri olduğu öne sürülebilir. Ayrıca yüz hatları gergin ve yaş göstergesi yüzde çizgi yoktur. Bu nedenle de genç olarak okumak mümkündür.

En soldaki figürün şapkası bir kasket veya baret değil; gençlerin kullanacağı tarzda spor bir şapkadır. Bu desende kadın ve erkeklerin eşit bir dağılımı vardır. Tüm desenlerin belirgin bir özelliği olarak TİP bayrağı altında kadın ve erkek ortak ideal ile geleceğe umutla yürümektedirler.

Görsel 4.1.2.4. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. sayı. Eylül 1965

Sosyal Adalet dergisinde (s.45) sayfasında sağ üstte yer alan desen soldan-sağa okumaya alışkın algı için hareketi kavramda zorlanmayacaktır. İlk bakışta desende belirgin olan TİP pankartı ve onu iki eliyle sıkıca kavramış, bedeni ileri doğru yönelmiş kasketli insan figürüdür. Pankartın altında yedi belirgin insan yüzü vardır ancak desendeki leke dağılımı çok daha kalabalık bir insan topluluğunun yürüyüşünü düşündürmektedir. Abidin Dino tarafından kalabalıkların resmedildiği desende, başı kapalı ve saçları açık olmak üzere muhafazakâr ve modern kesimleri temsil eden iki ayrı kadın, genç bir erkek, kasketi düzgün ve düzgün olmayan erkekler -köylü ve işçi temsilcisi olarak- yer almakta ve gülen yüzleri ile TİP bayrağı ile ortak ideolojileri doğrultusunda -gelecekleri için- yürümektedirler.

Görsel 4.1.2.5. Abidin Dino Görseli. Sosyal Adalet 18. sayı. Eylül 1965

Sosyal Adalet'in 18. sayısının 46. sayfasında sağ altta yer alan Abidin Dino deseninde aydın, işçi, köylü, kentli, köylü olmak üzere toplumun tüm emekçileri yer almaktadır. En önde yakalı gömlek ve ceketli ile memur (veya aydın), arkasında topuz ve elbisesi ile kadın (ev hanımı belki de) ile kasketi ile köylü, bareti ile işçi ve arkalarda kimlerin olduğu tam bilinmeyen ancak daha önceki desenlere kıyasla kalabalıkların gittikçe arttığı dolayısıyla yine TİP bayrağı altında sayıları artarak çoğalan bir halk resmedilmiştir.

Görsel 4.1.2.6. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. Sayı. Eylül 1965

Sosyal Adalet, 13. Sayı 47. Sayfa milletvekili aday listelerinin son sayfasıdır; son sayfanın sağ altında yer alan desende Abidin Dino yüzleri iyice silikleştirmiş; TİP yazan pankartları belirginleştirmiştir. TİP yazan pankartlar kitleyi örtmekte; karma ve hayli kalabalık bir insan topluluğu adeta sel gibi ilerlemektedir. Sayfalar ilerledikçe desenlerdeki kalabalıklarda artmıştır; Erdoğan ve Uyan-Semerci'nin (2021, s.213) işaret ettiği gibi desenlerde Abidin Dino görünenin ötesinde bir anlam inşa etmektedir. Ressam tarafından inşa edilen bu anlam aynı zamanda TİP'in ideolojisi ve ideali ile örtüşmektedir: İşçiler ve köylüler TİP bayrağı altından örgütlenmiş; kendi geleceklerini belirlemek için ileri doğru yürümektedirler. Yürüyüşlerindeki hedef ise derginin arka kapağında açıkça ifade edilir: Sosyal adalet.

Görsel 4.1.2.7. Abidin Dino Deseni. Sosyal Adalet 18. Sayı. Eylül 1965

Sosyal Adalet dergisinin 13. Sayısının arka kapağındaki desende ise yüzler ve bedenler belirgindir. Kalabalık içerisindekiler köylü, işçi, öğrenci, muhafazakâr ve modern kadın olmak üzere TİP'in siyasal ideolojisini anlatma ve benimsetmeye çalıştığı karma bir emekçi topluluğudur. Derginin iç sayfalarındaki desenlerde pankartlarda TİP taşıyan figürler, bu desende sosyal adalet yazan bir pankart taşımaktadır. Pankartın hemen altına denk gelecek şekilde de büyük harflerle ve puntosu gittikçe artan, üç kez yinelenen İSTİYORUZ ifadesine yer verilmektedir.

Fırat Güner (2013, s.8), “sanat, politik açıdan yaklaşıldığında istenen siyasal düşünceyi yaymak ve benimsetmek için güçlü bir araç ve gösterge olabilir” demektedir. Ona göre, sanat yapıtı estetik açıdan bireyle iletişime geçer ve sorgulama başlatır; bu sorgulama her bireyde kendi algısının sınırları içerisinde gerçekleşir. Bu görüşün konumuz açısından önemi Sosyal Adalet dergisinde Abidin Dino ve Can Yücel 1965 yılı milletvekili seçimi öncesinde sanat aracılığıyla yani estetik bir dil aracılığıyla halkla iletişim kurma çabasına girmişlerdir. Abidin Dino desenleri Can Yücel’de TİP Türküsü

adını verdiği şiiri ile halkla iletişim kurma; bireylerin kendi özne konumunu sorgulatmak istemektedir.

4.1.3. Dönüşüm gazetesi künye bilgileri

Dönüşüm 1965 yılından itibaren TİP taraftarı üniversiteli gençler tarafından Ankara merkezli olarak on beş günde bir çıkarılan siyasi bir gazetedir. Gazetenin künye bilgileri şöyledir: 22 Nisan 1965- 20 Haziran 1965 tarihleri arası yayımlanan ilk beş sayının sahibi yazar Ataol Behramoğlu'dur. Sorumlu yazı işleri müdürü Ümit Hassan ve teknik yönetmen Yurdakul Alpay'dır. 1.Kasım 1966-1 Şubat 1967 tarihleri arası yayımlanan sonraki yedi sayının sahibi ve yazı işleri müdürü Abdullah Nefestir. Gazete 22 Nisan 1965-1 Şubat 1967 yılları arasında toplam 12 sayı olarak yayımlanmıştır. Ataol Behramoğlu'nun sahipliğini yaptığı ilk beş sayının fiyatı 1 lira, Abdullah Nefes 'in sahipliğini yaptığı sonraki yedi sayının fiyatı 100 kuruştur. İlk beş sayının altı aylık abone ücreti 10 lira, bir yıllık abone ücreti 20 liradır. İlk beş sayının yönetim yeri Selanik Caddesi 28/1-Ankara olarak belirtilirken yazışma ve abone adresi: Alper Aktan P.K.45-Cebeci Ankara, dizildiği ve basıldığı yer ise Başnur Matbaası Ankara olarak yazılmıştır. Gazete yer verdiği haberler ve yayınladığı yazıların içeriği açısından siyasi-fikir gazeteciliği türüne dâhil edilebilir. Yazılar teksir kâğıdı sarı fonta siyah harflerle basılmıştır. İçerik, genellikle haber, makale, çeviri ve basın bülteni niteliğindedir.

4.1.4. Dönüşüm gazetesi içerik bilgileri

Türkiye ve Dünya gündemini konu alan haberler genellikle künye ve mahreç bilgisi olmadan imzasız olarak yayımlanmıştır. Köşe yazısı ve çeviri türündeki yazılarda ise çoğunlukla yazarın ad-soyad bilgisine yer verilmiştir. Gazetede yer alan yazıların bazı bölümleri vurgulanmak üzere büyük puntolarla yazılmıştır. Gazetede sayfaların kullanımı konusunda bir bütünlük yoktur çünkü sütunlarla asimetrik olarak bölünen bazı yazı ve haberlerin devamının, ardışık olmayan bir biçimde sayfa atlayarak, sayfanın altında ya da üstünde verildiği görülmektedir. Gazetenin mottosu olarak “*Bugün Yarına Çıkar*” ifadesi kullanılmıştır. Bu aforizma, TİP'in meclise girdiği 1965 genel seçimleri öncesi siyasal

alandaki etkili olduğu bir dönemde partinin göstereceği başarıya olan inancın ve umudun sloganlaştırılmış hali olarak yorumlanabilir.

Dönüşüm gazetesinin, araştırma kapsamına giren 22 Nisan 1965-20 Haziran 1965 arası yayımlanan ilk beş sayısında, toplam 73 gazete içeriğinden 43'nün makale türünde olduğu ve incelenen sayılarda yazı türü olarak makalenin ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla gazete siyasi bir fikir gazetesi olma niteliği taşımaktadır. Beş sayıda yer alan 73 gazete içeriğinin 36 tanesinin imzasız yani anonim olarak yayımlandığı görülmektedir. Kalan 37 gazete içeriğinin ise yazarı belli (imzalı), köşe yazısı ya da çeviri makale türünde olduğu tespit edilmiştir.

İlk beş sayıda en çok tekrar eden temalara bakıldığında, yayınlanan toplam 73 gazete yazısından 48'inin siyasal mücadele konusunu ele aldığı görülmektedir. Siyasal mücadele temasını sırasıyla toplumsal mücadele ve sınıfsal-sendikal mücadele temalarının izlediği bulunmuştur.

Temalar ile ilişkileri bakımından gazete içeriğindeki konu dağılımına bakıldığında incelenen ilk beş sayıda en çok öne çıkan alt tema başlıklarının, *Marksizm ve Sosyalizme ilişkin teorik tartışmalar, Anayasa savunusu ve toplumcu (sosyalist) mücadelenin kanun yoluyla sürdürülmesi, sınıf vurgusu ve örgütlenme, sosyal adalet savunusu, Amerikan emperyalizmi, kültür emperyalizmi, yabancı sermaye karşıtlığı tezine dayalı iktisadi bağımsızlık ve Kıbrıs meselesi* olduğu görülmektedir.

Dönüşüm gazetesinin incelenen sayılarında, imzasız yayımlanmış yazıların çoğunlukla Türk halkının çıkarları adına anonim bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. İmzasız yazıların böylesi çok olması, dönemin antikomünist siyasal ve toplumsal ortamında, açık imza/kimlik kullanmaktan imtina edinilmesi ve yazarların bir kısmının devlet memuru olması gibi nedenlerden kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Dönüşüm gazetesinin ilk beş sayısının içerikleri incelendiğinde, imzalı ve yazarı belli olan köşe yazılarının neredeyse tamamının aydınlar tarafından kaleme alındığı gözlemlenmektedir. Bu isimlerden birkaçı, Arslan Başer Kafaoğlu, Cem Eroğul, Sadun Aren ve Aziz Nesin'dir. Yazılarda çoğunlukla Türk halkı ve emekçi sınıfları adına aydınların konuştuğu görülmektedir (Bliven,1926,s.55). Zira daha ilk sayıda halka

gerçeklerin anlatılması şiarı ile yola çıkan gazetede, uzmanlık gerektiren çeşitli konularda aydınların görüşlerine yer verilmiştir.

22 Nisan 1965 tarihli birinci sayının gazetenin manifestosu niteliğindeki “Dönüşüm” başlıklı ilk yazısında yer alan: “*Dönüşümün tutumu açık ve kesin olacaktır. Yurt içinde, yurt dışında hep halkın sömürülenlerin, baskı altında tutulananların, sesini duyuracağız*” sözleri gazetenin didaktik rolünü destekler niteliktedir. Dönüşümün yayın politikası bu yönüyle partinin politik stratejisi ve programı ile bire bir örtüşmektedir. Parti içerisindeki ağırlıklı düşünsel fonksiyonu ile aydınlar, emekçi sınıfların haksızlıklar ve hukuksuzluklar karşısında Anayasaya sahip çıkmalarına ve Anayasanın onlara verdiği hakları kullanarak mücadele enstrümanlarını kullanmalarına ve seslerini duyurmalarına destek olmalıdırlar (Altan, 1967, s,61-62).

İncelenen sayılardan elde edilen bulgular doğrultusunda gazetenin şaşırtıcı olmayacak şekilde Türk halkı ve emekçi sınıflarına seslendiği görülmektedir. Yine ilk beş sayının en çok eleştirdiği konuların başında, *egemen sınıflar (kapitalizm) ve onların yerli ve yabancı işbirlikçileri, Emperyalizm (Amerikan emperyalizmi), siyasi iktidarlar ve sarı sendikacılık* gelmektedir. Adı geçen ülke ve olaylar başlığı altında çıkan sonuçlara bakıldığında, Türkiye ilk sırada yer almak ile birlikte, kuşkusuz dönemsel olarak Asya pasifik (Vietnam) ve Latin Amerika (Dominik)’da ki emperyalist faaliyetleri dolayısıyla ABD en çok tekrar eden dış ülke olmuş, ABD’yi sırası ile SSCB, Vietnam, Yunanistan, Dominik ve Kıbrıs takip ettiği görülmüştür.

Dönemi itibari ile Türkiye’yi yakından ilgilendiren bir mesele olarak gündemdeki tazeliğini koruyan ve Dönüşüm’ün muhtelif sayılarında derinlemesine ele alınan Kıbrıs’ın adının geçme sıklığının üstte verilen ülkelere göre düşük olması önemlidir. Kanaatimizce Kıbrıs meselesi konusunda başından beridir adanın, iki halkın (Türk ve Rumlar) müşterek idaresi altında bağımsızlığından yana bir tutum sergileyen TİP, gerek BM ve ABD’nin adadaki Anglo-Sakson çıkarlarını (Aechson ve Galo Plaza planları) önceleyen planlarına gerekse milliyetçi Rumların Enosis politikasına karşı bir duruş sergilemiştir. Özellikle hükümette ve ulusal basında, Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda tek sesli olarak batı çıkarlarından yana çözüm önerilerinin üzerinde durulması ve TİP’nin Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında bağımsızlıktan yana bir tutum

benimsemiş olması gibi nedenler, Dönüşüm'ün bu konuya nispeten daha az değinmiş olması sonucunu doğurmuştur.

Kıbrıs sorunu, Vietnam ya da Dominik olaylarından daha az gazete sayfalarında yer bulmuştur. TİP'in Kıbrıs sorunun çözümü konusundaki yalnızlığı, gazetenin 20 Haziran 1965 tarihli beşinci sayısında, Behice Boran tarafından kaleme alınmış, "Kıbrıs meselesinde niçin SSCB'de Amerika'da bizi desteklemiyor" başlıklı köşe yazısında Boran tarafından şu sözlerle gündeme getirilmiştir:

"Asıl önemli olan nokta da şudur: Türkiye İşçi Partisi'nin teklif ettiği gibi bağımsız, silâhlardan arınmış, tarafsız bir statüye kavuşturulmuş ve bu durumu milletlerarası antlaşmalarla garanti edilmiş bir Kıbrıs tezi gerek Ada'daki Türk topluluğunun, gerekse Türkiye'nin millî menfaatlerine en uygun tezdur. Böyle bir tezin savunulması hem millî menfaatlerimize en uygun bir davranış olacak, hem de bizi bu konuda yalnızlıktan kurtaracaktır. Ne geçmişteki hükümetler, ne de bugünkü hükümet bu teze hiç yanaşmadı. Seçimlerden sonra Türk halkoyu Kıbrıs konusunda kötü bir sürprizle karşı karşıya kalabilir. Amerika, gözdesi Adalet Partisini zor durumda bırakmamak için Kıbrıs meselesini seçimlerden sonraya kadar sallantıda bırakabilir. Bu arada, Türkiye'nin prestijini sözde kurtaran küçük bir tavizi yem olarak kullanıp Enosis oltasını Türkiye'ye yutturmak için hazırlıklar yapıldığının işaretleri de belirmektedir. İngiltere'nin ağırbaşlı dergisi 'The Economist' de yayınlanıp bizim basına aktarılan şu satırlar üzerinde önemle durmak gerek! Bu arada Ankara'da Enosis konusunda daha elâstik görüşlerin kuvvet kazanmaya başladığı ve Acheson plânı dairesinde gerçekleşecek bir Enosis'e karşı Türklerin daha az tepki göstermekte oldukları gözden kaçmamaktadır. Hatırlardadır ki, bir önceki hükümet Acheson plânını zaten benimsemiş, Acheson plânı uzun süre gazete manşetlerinde yer almıştı. Oysa İngiliz dergisinin de belirttiği gibi bu plân maskelenmiş bir Enosis'den başka bir şey değildir. Acheson plânını Türkiye kabul ederse, hem Kıbrıs dâvasının millî menfaatlerimize aykırı bir çözüme bağlanmasına boyun eğmiş olacak, hem iktidar çevrelerinin Kıbrıs politikasındaki samimiyetsizlikleri gün gibi açığa çıkacak, hem de dünya kamuoyu Türkiye'yi yine Anglosaksonların dümen suyunda giden, bağımsız bir dış politikadan yoksun, uzun süre millî bir dâva olarak savunmuş olduğu bir meselede bile samimiyetten uzak bir memleket olarak görecektir, Türkiye'nin milletlerarası itibarı büsbütün zedelenecaktır (20 Haziran 1965 beşinci sayı)."

Dönüşüm'ün ilk beş sayısında en çok tekrar eden olayın 27 Mayıs darbesi olduğu görülmektedir. Sosyalizm mücadelesi verilebilmesinin önünü açan 27 Mayıs, Cumhuriyetin koruyucusu olarak görülen Türk ordusunun ilerici bir hareketi olarak, dönemin diğer sol sosyalist gençlik örgütleri gibi TİP tarafından da meşru bir hareket olarak algılanmış ve Anayasanın teminatı olarak görülmüştür. Kanımızca 27 Mayıs vurgusunun sıklıkla tekrar edilmesinin altında böyle bir eğilim yatmaktadır. TİP'in ordu

siyaset ilişkisindeki temel itirazı, ısrarlı bir biçimde ordunun sosyalizme gidecek yolda öncü bir rol oynayacağı fikrine ikna olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ilerleyen zaman içerisinde gelişen olaylar bu düşünceyi doğrulayacaktır.

Dönüşüm gazetesinin incelenen beş sayısında yazıların içeriğinde sıklıkla kullanılan klişe kavramlar ve metaforlara bakıldığında, TİP’li politikacıların, siyasal söylemlerinde kullandıkları kelime dağarcığı ile paralellik taşımaktadır. Bu ifadeler aynı zamanda TİP’in ideolojisi ve programına göndermede bulunmaktadır. Bu klişe ve metaforlardan sıklıkla kullanılanlar: “*Toplumculuk, uyanışa geçen halk ve işçi, sosyal adalet, toprak reformu, Anayasanın tastamam uygulanması*”dır. Dönüşüm’de, Sosyal Adalet’te olduğu gibi “*Nasırlı eller meclise*” sloganı da kullanılmakta; metafor olarak “*Kapkaççı sermaye*”nin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen ilk beş sayıdaki ironi kullanımına bakıldığında, çözümlenen toplam 73 gazete içeriğinden 8 tanesinde ironi kullanımı mevcuttur.

Dönüşüm gazetesinin 7 Mayıs 1965 tarihli ikinci sayısında yayımlanan “Olayların getirdikleri” başlıklı köşe yazısında yer verilen “*Amerika, Amerika Türkler Dünya durdukça beraberdir seninle hürriyet savaşında*” sözleri Türk dış politikasına bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Bu ifadeler, Marshall yardımlarından faydalanabilmek için ABD propagandası yapılması gerekliliğini yerine getirmek üzere Türkçe yayına başlayan Amerika’nın Sesi radyosu için hazırlanan ve Celal İnce tarafından seslendirilen dostluk şarkısının sözlerinden alıntılanmıştır. Bu şarkı, Türk propaganda tarihi açısından müziğin propaganda da kullanımının ilk örneğidir.

Dönüşüm gazetesinin incelenen ilk beş sayısındaki fotoğraf kullanımına bakıldığında toplam 73 gazete yazısından 12’sinde fotoğraf; 2’sinde ise illüstrasyon kullanıldığı tespit edilmiştir. Gazetede yer alan fotoğraflardan 9’u insan fotoğrafı kategorisinde, siyasilerin portre ya da konuşma yaparken objektiflere yansıyan karelerinden oluşmaktadır. Bu fotoğraflardan ikisi TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar’ın fotoğrafı, diğeri ise Genel Sekreter Rıza Kuas’ın fotoğrafıdır. Geri kalan 3 fotoğraf ise haber ya da köşe yazısında işlenen konuya ilişkin durumu tasvir eden topluluk (kitle) ya da nesne fotoğrafları olarak göze çarpmaktadır. İncelenen sayılarda, görsel kullanımının azlığı dikkat çekmektedir. Dönüşüm gazetesi, Kurtuluş ve Sosyal Adalet’le kıyaslandığında en az görsel kullanan gazete olma özelliğini taşımaktadır.

4.1.5. Kurtuluş gazetesi künye bilgileri

10 Eylül 1965-2 Ekim 1965 tarihleri arasında haftalık olarak yayımlanan ve 1965 genel seçimlerine yaklaşan günlerde TİP'in tanıtım ve propagandasını yapmak üzere yayın hayatına giren siyasi gazetedir. Kurtuluş, TİP'e ait olan ve TİP'lilerin sıklıkla başvurduğu “Nasırlı Eller Meclise” seçim metaforunu gazetenin mottosu olarak kullanmıştır. Kurtuluş, her sayısında ‘Arkadaş! Gazeteyi Oku, Okut’ sloganını kullanmıştır. 10 Eylül 1965 – 2 Ekim 1965 tarihleri arasında toplam 4 sayı çıkan gazetenin her bir sayısı 50.000 adet basılarak, 1965 seçimleri süresince daha çok köylüye ve emekçi halka dağıtılmıştır. Dergiye, içeriğinin oluşturulması, basım ve dağıtım süreçleri dâhil olmak üzere tüm aşamalarında Sosyalist Kültür Derneği destek vermiştir. Dernek gazetenin dağıtımında verdiği desteğin yanı sıra gazete hazırlıkları için binasını da tahsis etmiştir. Gazetenin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü Günnur Ormanlar üstlenmiştir. Türkiye İşçi Partisi’ni desteklemek amacıyla duvar gazetesi olarak düşünülen gazete, Şerif Tekben ve Hürrem Arman’ın projesi olmasına karşın yayının künyesinde bu iki kişinin isimleri, o dönemde devlet memuru olmaları nedeniyle yer almamıştır. Gazetenin sahibi ve yazı işleri sorumlu müdürü Günnur Ormanlar’dır.

Adres: Hazan Sokak. 6/1, Bostancı-İstanbul 55 17 75. Fiyat: 25 krş. Yıllık abone: 15 lira, Dizgi ve baskı: Tan Matbaası.

4.1.6. Kurtuluş gazetesi içerik bilgileri

TİP'in ulusal ölçekli yayını olan Kurtuluş gazetesinde ilgili dönemi kapsayan toplam dört sayıda 37 adet yazı mevcuttur. Kurtuluş gazetesinde yayımlanan haber ve makalelerin büyük kısmının köy ve köylülerin sorunlarına odaklanan ve çözüm önerilerini sunan çalışmalardan oluştuğu görülmektedir. Gazetenin hedef kitlesi olarak köylüleri seçmesi kuşkusuz tesadüf değildir; TİP sosyalist bir siyasal düzenin kurulması için verilecek mücadelenin işçi-köylü ve aydın dayanışması ile olacağına inanmakta ve ısrar etmektedir. TİP'in devrimin öncülüğü konusundaki siyasal stratejisi yanlış değildir; çünkü 1965 seçimleri öncesi nüfus yoğunluğu bakımından köylüler toplumun en büyük

dilimini oluşturmaktadır. Ayrıca TİP'in izlediği siyasetin temel felsefesini oluşturan toprak reformu ve sosyal adaletin, köylülerin toplumsal olarak dışlanmasıyla zaten mümkün olamayacağı aşîkârdır.

Gazete sayfalarında yer alan konuların dağılımına bakıldığında, köylülerin sorunlarından sonra ikinci sırada partinin ülke genelinde seçime yönelik çalışmalarının aktarıldığı haberlerin yer aldığı görölmektedir. 1965 yılı genel seçimlerine bir ay kala toplamda dört sayı çıkan Kurtuluş, TİP'in seçim öncesi propaganda yapabilmesi açısından hayli önemlidir; çünkü dönemin kitle iletişim olanakları ile TİP'in halka ulaşırken kullanabileceği kaynakların ne kadar sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda Kurtuluş gazetesinin önemi daha da belirginleşmektedir.

Gazetenin dört sayısındaki konu dağılımı incelendiğinde, Dönüşüm'de görölen kapitalizm, emperyalizm ve sosyalizme yönelik teorik tartışmaların ve dünyadan haberlerin neredeyse hiç yayınlanmadığı, ağırlıklı olarak iç politikaya dönük konulara yer verildiği görölmektedir. Gazetenin içerik bilgisine paralel olarak, en çok işlenen temaların, siyasal, sınıfsal ve sosyal meseleler ile bağımsızlık olduğu görölmektedir. Gazetenin propaganda malzemesini oluşturan toplam 37 haber ve makale içerisinden 12'si, yani toplam metinlerin üçte birinin imzasız yayımlandığı görölmektedir. Dönüşüm gazetesindeki bu anonim seslenişin nedeninin diğer gazetelerden farklı olmadığı; gerçek kimlikle yazmanın olası riskleri nedeniyle imza atılmadığı ihtimali üzerinde durulmaktadır.

TİP Genel Başkanı M.Ali. Aybar ile Yaşar Kemal, Çetin Altan gibi tanınmış yazarların yazılarına sıklıkla yer veren gazete, bir taraftan TİP saflarını seçim havasına sokarak konsolide etme amacı taşıırken diğer taraftan da kamuoyunun dikkatini çekmek istemiştir. Gazetenin toplam dört sayısında, halktan iki ismin yazısına yer verilmiştir. Kurtuluş'ta, Dönüşümden farklı olarak artık, halk adına gazete ya da yazardan daha fazla partinin yani TİP'in konuştuğu ve emekçi kesimlere seslendiği görölmektedir.

Seçim öncesi süreçte yayımlanması nedeniyle gazetede en çok eleştirilen kesimlerin siyasi iktidar ve onların politikacıları, siyasi partiler ile yerli ve yabancı sermayeyle işbirliği yapan hâkim sınıflar olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra sırayla Türkiye ve ABD en çok ismi geçen ülkelerdir.

En çok yinelenen klişe ve metaforlara bakıldığında, sırasıyla; sömürü, toprak reformu, burjuva, ağa ve düzen partileri olduğu görülmektedir. 37 haber ve makaleden oluşan toplam içerikte iki adet ironi kullanımına rastlanmaktadır. Yine dört sayıda yer alan toplam 37 haber ve makalede 12 adet fotoğraf, 4 adet karikatür, 2 adet illüstrasyon kullanıldığı saptanmıştır. Bu özelliği ile Kurtuluş ve Dönüşüm'den farklı olarak daha fazla görsel malzeme kullanmıştır.

Genellikle Dönüşüm ve Kurtuluş gazetelerinde halka seslenenler aydınlar olmasına rağmen, bazı metinlerde yazarlar, dili kullanma biçimleri bakımından didaktik bir amaç gütmek ile birlikte uyandırdıkları çağrışımlar bakımından halkı terbiye etmeye çalışan aydın tavrıyla değil; halkın içinden çıkan düşünce ve duygularla doğrudan ona seslendiği izlenimini oluşturmaktadır. Bu retorik biçiminin dozu zaman zaman artmakta ve Türk siyasal propaganda tarihi çerisinde bir tür modern “parrhesia²⁹” kullanımına örnek oluşturmaktadır. İncelenmiş olan propaganda içeriklerinin en çok dikkat çeken örneklerinden biri, haber öznesi gibi anlatıcısının da işçi ve köylü olduğu haber ve makalelerdir. Nitekim bu tür yayımların varlığı, “Kendine oy ver” seçim sloganına destek niteliği taşımaktadır. TİP'in propaganda anlayışı, halka rağmen ve halk adına değil; halk için halkla birlikte prensibine göre kurgulanmıştır. Sonuç olarak TİP propagandasının bu özelliği, partinin politik mücadele stratejisini belirleyen dayanaklardan biri olan parti tüzüğü'nün 53. Maddesi ile bütünleşmektedir.

17 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin ikinci sayısında yayımlanan, “Bu Yurdun Hakiki Sahibi” başlıklı ismi belirtilmemiş bir köylünün anlatımından kaleme alınmış makalede, yukarıdaki örneği destekleyen bir propaganda dili kullanılmıştır. Erzurum Oltu'nun Ardos köyünden 80 yaşındaki harp gazisi yoksul bir köylünün hayatını özetleyen yazıda şu ifadeler kullanılmıştır:

“Oltu'nun Ardos köyünden seksenlik Hüseyin emmiyi takdim ederim. Bir karış toprağı yok. Tek bir dikili ağacı yok. Altına girecek bir damı yok. Çoluk çocuğı yok. Nesi mi var? Söyleyeyim. Kafatasının içinde sallanıp duran, ikide bir dayanılmaz sancılar veren bir kurşun mermisi var. Evet, kurşun mermisi! Kırk sene evvel Kafkas harbinde girmiş ve o günden bu güne çıkarılmamış. Çünkü Hüseyin emmi kırk yıldır ameliyat parası kazanamamış. Derdini

²⁹Yunan parrhesia düşüncesinde hakikatin elde edilmesi konusunda herhangi bir sorun yoktur; zira hakikatin elde edilmesi, birtakım ahlaki niteliklere sahip olunması yoluyla garanti altına alınmış olur. “Parrhesia oyunu” parrhesiastes'in birinci olarak hakikati bilmek, ikinci olarak da böylesi bir hakikati başkalarına aktarmak için gereken ahlaki niteliklere sahip bir insan olduğunu varsayar.

anlatacak makam bulamamış. İşe bakın üstelik ölmemiş. Ne dersiniz kocabaş ve demirbaş politikacılar? Ne dersiniz milli milli milliyetçiler? Ne dersiniz yedi kökü kuruyasıcılar? Ne dersiniz bu yurdun hakiki sahibi kim (17 Eylül 1965 Kurtuluş ikinci sayı).”

Metinden anlaşıldığı üzere okuyucunun, yazının öznesi olan “Hüseyin Emmi”nin çetin yaşam koşullarındaki yalnızlığı konu edilmektedir. İlk bakışta duygusal ton öne çıkıyor gibi görünse de ücra bir Anadolu köyünde yaşayan bir gazinin zorlu gündelik hayatı ve sağlık hizmetinden mahrum kalma gerçekliği anlatılarak, siyasal düzen ve siyasetçilerin ahlakı sorgulandığından ethos retorik unsuru kullanılmıştır.

Yine bu kapsamda değerlendirilebilecek bir diğer örnek, 65 seçimlerinden iki hafta önce yayımlanan, 2 Ekim 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin dördüncü ve son sayısında “Bursalı Kardeşim Gel Dinle Beni” başlıklı Bursa’nın Müşküre köyünden TİP Bursa milletvekili adayı olan Fevzi Kavuk isimli yurttaşın köylüye hitaben kaleme aldığı seçim bildirisinde kullandığı ifadelerden oluşmaktadır. Kavuk bildirisinde şöyle seslenmektedir:

“ Bizim petrollerimiz vardır yeraltı dolusu, madenlerimiz vardır kucak kucak ve bunlara hasret çeken milyonlarca insanız bu yurttan. Ama biri çıkıyor aramızdan, bizden olmayan biri dikiliyor karşımıza bakan koltuğundan. Bu nimetler elin olsun diyor, hayır bizim olsun diyoruz. Hiçbir yerde ön seçime giremeyen bu bakanı, yani Mehmet Turgut’u³⁰ getirip listenin başına koyuyorlar Bursa’mızda. Senin samimiyetini kötüye kullanmak istiyorlar. Gel dinle beni Bursalı kardeşim, kötülüğe alet olma. Kula kulluk yetsin artık. Kapansın el kapıları bir daha açılmasın. Neden başkaları sömürsün bizi, çocuklarımız niçin başkalarının kölesi olsun, kendi yurdumuzda neden özgür olmayalım. İnsan olarak bu topuma ödevimizi yapmalıyız dostlar. Bir köylü kardeşiniz olarak diyorum ki düşünen insan olmalıyız. Bu memleket bizim, petrolüyle, madeniyle, taşı ve toprağıyla, aç ve çıplağıyla bizim. Ve bu memleketin davalarını da yine biz çezeceğiz. Başkaları ya da başkalarından yana olanlar değil. Bu dava hepimizin kardeşlerim. Bu bizim kurtuluş savaşımız ve bu savaşı birlikte kazanmak zorundayız. Tek tek değil hep birlikte. Yoksa kaybederiz dostlar ve bir daha kazanamayız (2 Ekim 1965 Kurtuluş dördüncü sayı).”

TİP’in sosyalist siyasal düzene erişim mücadelesinin önderliğini işçi ve köylüye vermesi sadece politik söylem düzeyinde kalmamakta ve seçim bildirgesinde somut bir köylünün sesi işitilir kılınmaktadır. Bir Anadolu köylüsü siyaseten TİP’in idolojisine ikna olmuş ve diğer köylüleri de bu ideoloji etrafında birleşmek için Althusser’in kavramıyla

³⁰Suat Hayri Ürgüplü kabinesinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yapmış dönemin AP milletvekili

çağırılmaktadır. Söz konusu çağrı gazete aracılığıyla yapılmakta ve TİP propagandası için gazete bir araç olmaktadır.

4.1.7. Alınteri gazetesini k nyeye bilgileri

Alınteri T P'in Tokat il parti  rg t  tarafından 1964 yılında haftalık olarak çıkarılan siyasi yerel süreli yayınıdır. Yayınılandığı süre boyunca, sahipliğini ve sorumlu müdürlüğünü  lk  Mengiler, Ulvi   hretoğlu,  smail  elikel ve Cahit B y kispir yapmıştır.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) dijital arşivinde gazeteye ait toplam 3 sayı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla 5 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 2. sayı,³¹ 26 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 5. sayı ve araştırma kapsamına giren 13 Ağustos 1965 tarihli 2. yıl 4. sayıdır³². Arşivde yer alan gazetelerden 5 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 2. sayının sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü  lk  Mengiler; 26 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 5. sayının sahibi  lk  Mengiler, sorumlu yazı işleri müdürü Ulvi   hretoğlu; 13 Ağustos 1965 tarihli 2. yıl 4. sayının Sahibi  smail  elikel, Sorumlu Yazı  şleri Müdürü  lk  Mengiler, Genel Yayın Yönetmeni Cahit B y kispir, Muhabirler: Veysi Sarısözen, Mustafa Alkın'dır. Gazetenin dijital arşivde yer alan 5 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 2. sayısı ve 26 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 5. sayısının yönetim ve haberleşme adresi GOP Bulvarı, No: 59/A Tokat'tır.

Araştırma kapsamına giren 13 Ağustos 1965 tarihli 2. yıl 4. sayının yönetim ve haberleşme adresi ise GOP Bulvarı,  nl  Pasajı No:22 Tokat'tır. Her    sayısında aboneliğı 750 kuruştır. Gazetenin dizgi ve baskısı  ehir Matbaasında gerçekleştirilmiştir. Gazete yer verdiğı haberler ve yazıların içeriğı bakımından siyasi-fikir gazeteciliğı türüne dâhil edilebilir. Dijital arşivde yer alan    sayıda da görsel (fotoğraf, karikatür, illüstrasyon) kullanılmadığı görülmektedir. Her    sayıda da farklı sloganlar kullanıldığı görülmektedir. 5 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 2. sayıda gazetenin birinci sayfasında gazete

³¹T STAV gazete arşivi PDF dosyalarında 2 Kasım 1964 sayısı olarak belirtilen gazetenin tarihi ilgili sayılı gazetenin k nyeye bilgilerindeki tarih ile örtüşmemektedir. Doğrusu 5 Kasım 1964 olacaktır.

³²T STAV gazete arşivinde yer alan ilgili sayının k nyeye bilgilerinde yer alan yıl (cilt) dijital arşivde yer alan eski tarihli iki sayının yılları ile kronolojik olarak  eliştiğı tespit edilmiş ve değiştirilmiştir.

isminin sol yanında Atatürk'ün “Biz hayatını bağımsızlığını korumak için çalışan kişileriz” sözü yer alırken, sağ yanında “ Emekten ve özgürlükten yanayız” sloganı yer almaktadır.

26 Kasım 1964 tarihli 1. yıl 5. sayıda gazete logosunun sol yanında Atatürk'ün “*Fikirler, topla tüfekte ve cebirle asla öldürülemez*” sözü yer alırken sağ tarafında yine “Emekten ve özgürlükten yanayız” sözü yer almaktadır. Araştırma kapsamında incelenen 13 Ağustos 1965 tarihli 2. yıl 4. sayıda ise gazete logosunun sol yanında TİP'in amblemi yer alırken sağ yanında Atatürk'ün “*Bizi Mahvetmek İsteyen Emperyalizme ve Bizi Yutmak İsteyen Kapitalizme Karşı Heyeti Milliyetçe Mücadeleyi Caiz Gören Bir Doktrini Takip Eden İnsanlarız*” sözü yer almaktadır.

4.1.8. Alınteri gazetesi içerik bilgileri

Araştırma kapsamında incelenen 13 Ağustos 1965 tarihli 2. yıl 4. sayıda yer alan metinlerin tamamına yakını seçim öncesi TİP'in bildirilerine ve partiye dair haberleri konu etmektedir. Yazılar teksir kâğıdı sarı fonta siyah harflerle basılmıştır.

Alınteri gazetesi, Tokat'ta 1964 yılında TİP il örgütü ve parti destekçileri tarafından çıkarılan yerel yayın organıdır. Araştırma kapsamına giren 13 Ağustos 1965 tarihli 2. cilt 4. sayıdan çözümlenen toplam 10 gazete içeriğinden 4 tanesinin haber türünde olduğu ve ilgili sayıda haber türünde yazıların ön planda olduğu görülmektedir. Bu niteliği ile Alınteri, partinin haber bülteni olma özelliğini de taşımaktadır.

Araştırma kapsamındaki yayınlarda 3 metnin makale, 3 metnin ise diğer (Tanıtım bülteni, basın açıklaması, bildiri, duyuru, tekzip metni, edebi metin, alıntı görsel, anket, mektup kamuoyu yoklaması, söyleşi, röportaj, miting konuşması, gözlem, araştırma yazısı vb) kategorisinde olduğu anlaşılmaktadır. Çözümlenen 10 gazete içeriğinin 7'sinin imzasız, 3'nün ise imzalı yayımlandığı gözlemlenmiştir.

İncelenen sayıda en çok tekrar eden temalara ve konu dağılımına bakıldığında, parti teşkilatının faaliyetlerine yönelik siyasi haberlerin öne çıktığı görülmektedir. İncelenen sayıdaki metinlerin ağırlıklı olarak imzasız olması ve parti faaliyetlerine ilişkin haberleri konu almaları dolayısıyla gazetenin TİP adına gazete okuyucusuna anonim şekilde

seslendiği görülmektedir. Gazete içeriklerinde en sık *kapitalizm*, onun *yerli ve yabancı işbirlikçilerinin* eleştiri konusu yapıldığı görülmektedir. Gazete içeriğinin neredeyse tamamı, yurt sorunlarına yöneliktir.

En çok tekrar eden klişe, metaforlara bakıldığında, “*gerçeklik*” ve “*bağımsızlık*” kavramlarının sık kullanıldığı görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen sayıda ironi kullanımının görülmediği tespit edilmiş; TİP’in parti logosu dışında hiçbir görsel malzemenin kullanılmadığı görülmüştür.

4.1.9. Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesi künye bilgileri

Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesi, TİP çevresince Trabzon’da yayımlanan siyasi gazetedir.³³ 22 Eylül 1965- 1 Mayıs 1968 arası toplamda 90 sayı yayımlanan gazetenin araştırma kapsamına giren ilk 26 sayısı incelenmiştir. İlk 11 sayının Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni Erdoğan Gönüller, Genel Yayın Yönetmeni Atilla Aşut ’tur. 12. sayıdan 19. sayıya kadar (19.sayı’da dâhil) Sahibi Erdoğan Gönüller, Genel Yayın Yönetmeni Atilla Aşut, Sorumlu Yönetmeni İbrahim Özemer’dir. 20. sayıdan 26. sayıya kadar (26. sayı ’da dâhil), Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Atilla Aşut, Sorumlu Yönetmen Erdoğan Gönüller, Sekreter Öner Cıvavoğlu’dur. İnceleme kapsamındaki ilk 26 sayının yazışma adresi: P.K 80-Trabzon’dur. Gazetenin dizgi ve baskısı Hâkimiyet Basımevi olarak görülmektedir.. Gazete içeriği bakımından siyasi-fikir gazetesidir.

Gazetede görsel (fotoğraf, karikatür, illüstrasyon) kullanımı son derece kısıtlıdır. Gazetenin ilk 11 sayısında, Atatürk’ün, “ *Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini isteyen insanlarız*” sözü slogan olarak kullanılmıştır. Gazetenin 12. Sayısı ile 26. sayıları arasında (26.sayı da dâhil), Atatürk’ün önceki sayılarda kullanılan özdeyişi kısaltılmak suretiyle verilmiştir: “Emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız.” Bütün sayılarda birinci sayfada gazete isminin hemen yanında

³³Gazetenin TÜSTAV dijital arşivine eklenmesi Atilla Aşut, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğr. Gör. Gökhan Bulut ve öğrencilerinin katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Atatürk'ün illüstrasyonuna yer verilmiştir. İncelenen ilk 26 sayının 2 sayfa basıldığı görülmektedir.

4.1.10. Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesi içerik bilgileri

Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin araştırma kapsamına giren ilk 26 sayısı, “*Haftalık Toplumcu Gazete Sloganı*” ile Trabzon’da yayımlanmış ve 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri öncesi ve sonrası TİP’i desteklemiş yerel bir yayın organıdır.

Araştırma kapsamında çözümlenen ilk 26 sayıda toplam 123 gazete içeriğinden 79 tanesinin diğer türünde (Tanıtım bülteni, basın açıklaması, bildiri, duyuru, tekzip metni, edebi metin, alıntı görsel, anket, mektup kamuoyu yoklaması, söyleşi, röportaj, miting konuşması, gözlem, araştırma yazısı vb) olduğu görülmektedir. Diğer türünü sırasıyla, 27 adet makale, 15 adet haber izlemektedir. Çeviri türünde içeriğe rastlanmamıştır. Bu niteliği ile Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin, büyük oranda makale ve haberlere yer veren tipik bir siyasi fikir gazetesi olmasının ötesinde, edebi metinlere de yer veren ve toplumun tüm katmanlarına hitap etme gayesi taşıyan bir niteliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen ilk 26 sayının tamamı sadece 2 sayfa olarak basılmıştır. TİP’in Anadolu’daki il parti örgütlerinin ekonomik ve entelektüel kapasiteleri gazetenin hem teknik basım kalitesini hem de içeriklerini belirlemektedir.

Araştırma kapsamında çözümlenen toplam 123 gazete içeriğinden 82 metnin imzalı, 41 metnin ise imzasız yayımlandığı gözlemlenmektedir. İncelenen 26 sayıda en çok tekrar eden temalara bakıldığında, toplam 123 gazete içeriğinden 74 kez siyasal mesele ve olayların işlendiği, bunu 71 kez toplumsal meselelerin izlediği, 67 kez sosyal, sendikal ve sınıfsal meselelerin takip ettiği tespit edilmiştir. En çok siyasal mesele ve mücadele konusunun işlenmesi ve temalarla ilişkileri bakımından, TİP’in 10 Ekim seçimleri aday ve seçim sonrası milletvekilleri listeleri gibi haberlere yer vermesi, Sömürücülüğe Karşı Savaş’a TİP’in taşradaki sözcüsü misyonunu yüklemektedir. Çözümlenen toplam 123 gazete içeriği incelendiğinde, Savaş’ın milli çıkarları gündeme getiren ve milli bağımsızlık vurgusunda bulunan metinlere sıklıkla yer verdiği görülmektedir. En çok eleştirilen konu başlıkları arasında, sırasıyla kapitalizm, (yerli ve yabancı işbirlikçileri) ve siyasi iktidar yer almaktadır. Gazetenin incelenen ilk 26 sayısının 123 içeriğinde toplam 66 kez doğrudan kapitalizm eleştirisi yapıldığı, onu 58

kez siyasi iktidar eleştirisinin izlediği anlaşılmaktadır. Gazetenin, incelenen sayılarında en çok adı geçen ülkenin Türkiye olduğu görülmekte, onu ABD ve Vietnam izlemektedir. Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin çözümlenen ilgili sayılarında en sık tekrar eden metaforun “*gerçeklik*” olduğu; bunu, “*sömürü*”, “*halkın uyutulması, aldatılması*” ve “*ulusal bağımsızlık*” kavramlarının takip ettiği tespit edilmektedir.

Gazetenin incelenen 26 sayısında Ümit Yaşar Oğuzcan, Çetin Altan ve Fazıl Hüsni Dağlarca gibi aydınların yazılarına yer verildiği görülürken, Âşık İhsani gibi halk ozanlarının şiirlerine ve aynı zamanda gazete okuyucusu olan İTÜ öğrencisi Süleyman Altun gibi halktan simaların yazılarına da yer verildiği görülmektedir. Bu niteliği ile Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin, araştırma kapsamında incelenen diğer TİP yayınlarında görüldüğü gibi yazar kadrolarının tamamına yakınının yazar ve sanatçılardan terki olduğu bir aydın zümre gazetesi olmanın ötesinde, halktan kimselerin ve ozanların yazılarına da yer veren bir siyasi fikir gazetesi olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen toplam 123 gazete içeriğinden 2’si, ironi kullanımına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴ Gazetenin araştırma kapsamında incelenen 26 sayısında toplam 7 adet görsele rastlanmaktadır. Bu 7 görselin 4’ü fotoğraf, 3’ü ise illüstrasyon’dan oluşmaktadır. Kullanılan 4 fotoğrafın 3 tanesi insan, (Ümran Baran, Cemal Gürsel ve Trabzon Kapıköy Devrim Ocağı Yöneticileri) 1 tanesi ise Lastik-İş Sendikasının düzenlediği grevden çekilen bir olay/durum fotoğrafından oluşmaktadır. Kullanılan illüstrasyonlarda, Atatürk, Osman Bölükbaşı ve Demirel’in resmedildiği görülmektedir.

Gazetede TİP’in ulusal ve yerel düzeydeki seçim çalışmaları, Trabzon ilinin toplumsal ve siyasal sorunları, kapitalizm ve Amerikan emperyalizmi eleştirisi, hükümet politikalarının eleştirisi, Anadolu halkının kahramanlık ve direniş destanlarından feyz alan epik türünden anti-emperyalist manzum ve şiir denemeleri ve sosyalist teori olmak üzere zengin bir konu çeşitliliğinde yazılar yer almaktadır. Gerek konu çeşitliliği hesaba katıldığında, gerekse seslenilen kitle dikkate alındığında, Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin, tipik bir sosyalist parti veya işçi sınıfı gazetesi olmadığı, ülkeyi ilgilendiren

³⁴Bu ironilerden birincisi, AP’nin logosunda yer alan demirkırat’ın asil duruşu altında ezilen 29,5 milyon emekçinin at yerine konmasını tasvir eden bir çizimden oluşmaktadır. Bkz. Sömürücülüğe Karşı Savaş 3. sayı, 6 Ekim 1965. İkinci ironi, devrimci değerlere saldıranların Anayasayı ihlali ve kanunları çiğneyişinden sonra ne tesadüf ki hep akıl hastası çıkmasını hicveden bir çizimdir. Bkz a.g.e.

pek çok konuya değinen siyasi bir fikir gazetesi kategorisinde değeriendirilebileceği gör÷lmektedir.

Çalışmanın teorik kısmında da belirtildiği gibi gazeteler modern toplumlarda propaganda aracı (Zollman, 2019; Öymen, 2014) olarak kabul edilmektedir. TİP'in siyasetini destekleme ve TİP'in işçi, köylü, kent yoksulları gibi geniş emekçi halk kesimleriyle inşa etmeye çalıştığı siyaset pratiğini tanıtmaya, yaygınlaştırma ve taban seçmen kitlesi oluşturma amacıyla gazete ve dergilere başvurmuştur. İncelenen gazete ve dergilerin yüksek bütçelerle çıkarılmadığı; tüm gazete ve dergilerde görsel kullanımının hayli sınırlı olduğu, tasarım, basım ve dağıtım olanaklarının da hayli sınırlı olduğu gör÷lmektedir. Güncel olayları ve gelişmeleri aktarmada çok yetkin olmadıkları ancak Zonguldak'taki madenci grevleri gibi yankı uyandıran büyük işçi eylemlerini haber yaptıkları gör÷lmektedir.

Bununla birlikte özellikle Ankara'da Sosyal Adalet ve Kurtuluş'un içeriklerinin Anadolu'da çıkarılan gazetelere göre daha zengin olduğu gör÷lmektedir. Teknik olanaksızlıklara rağmen gazete/dergi içeriklerinin önemli edebiyatçı ve yazarlar tarafından kaleme alındığı; işçi ve köylünün yaşadığı gerçekliği yalın ama çarpıcı bir üslupla aktarma yetkinliğine sahip olduğu gör÷lmektedir.

Araştırma kapsamına aldığımız gazetelerde sıklıkla kullanılan kalıp ifadeler ve metaforlardan sıklıkla kullanılanlar: “ Sömürü, gerçeklik, toplumculuk, uyanışa geçen halk ve işçi, sosyal adalet, toprak reformu, Anayasanın tastamam uygulanması, kapkaççı sermaye”dır. 1965 seçimi öncesi kullanılan sloganlar ise şöyledir: “Nasırlı eller meclise” ve “Kendine oy ver.” Kullanılan ifadelere bakıldığında duygulara seslenen değil; doğrudan toplumsal analizden hareketle insanların akıl ve mantığına hitap eden kavramlardır.

4.2. Kapitalizm ve Emperyalizm Karşıtlığında Toplumculuk: TİP Propagandasının Türkiye'nin Toplumsal Düzeni Doğrultusunda İncelenmesi

Türkiye İşçi Partisinin yayın organlarında anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm, TİP'in temel tezlerinde öne sürüldüğü üzere ayrı düşünülmeyen ve bir arada sürdürülmesi gereken iki cephede (anti-kapitalizm; anti-emperyalizm) tek mücadele stratejisi olarak tasvir edilmektedir. Behice Boran'ın Eşitsiz ve Birleşik Gelişme Yasası'yla³⁵ uyumlu bu stratejiye göre, az gelişmiş ülkelerde devrimin demokratik görevleri ile sosyalist görevleri ayrı tarihsel dönemlerin görevleri olarak kavranamaz ve emperyalizme karşı mücadele ile kapitalizme karşı mücadele birbirinden ayrılamazdı (Atılğan, 2019,s.314). Zira Türkiye'nin toplumsal yapısının etüdüne dayanan bu yaklaşıma göre, yarı-sömürge konumunda bir ülke olan Türkiye'de, kapitalist sermaye ve milli burjuvazi çıkarları gereği emperyalizmin doğal müttefikiydi. Nitekim Dönüşüm gazetesinin 7 Mayıs 1965 tarihli ikinci sayısında, Sadun Aren imzasıyla yayımlanan “Gizlenen Ayniyet ve Gerçekliği Olmayan Ayırım” başlıklı gazete makalesinde, Kurtuluş savaşı örneği üzerinden konuya açıklık getirilmektedir. Aren, yazısında Milli Kurtuluş savaşından örnek vererek, Milli kurtuluş savaşında bu iki cephede verilen mücadelenin bir arada yürütülmesi nedeniyle zafer kazanıldığını belirtir. Yine aynı yazıda bu tezi destekleyen bir diğer görüş, Türkiye'de yabancı sermayeye verilen imtiyazlara karşı çıkmamanın, onların yerli iş birlikçilerine karşı çıkmak olduğu çıkarımından hareketle şu ifadelere yer vermiştir: “Bugün yabancı sermaye ve hâkimiyetiyle savaşmak, meselâ yabancı petrol şirketlerinin sömürücülüğünün önlenmesini, ya da Amerika'ya verilmiş olan imtiyazların kaldırılmasını isteyenlerin karşısına, bahis konusu yabancılardan evvel yerli kapitalizm çıkmaktadır. Yani milli bağımsızlık için yerli kapitalizmle mücadele zorunluluk halini almıştır.”

Dönüşümde yer alan bütün haber ve makalelerdeki temel vurgu, tıpkı TİP'in programında olduğu gibi propagandayı didaktik bir ilke üzerine kurarak, halkın bilinçlendirilmesini esas kurtuluş reçetesi olarak görmekte ve bu doğrultuda bir dil ve anlatım kullanmaktadır. Genel olarak bütün sayılarda kullanılan haber ve köşe yazılarının üslubuna bakıldığında,

³⁵Bu görüşe yön veren temel mantık; bir toplumun, toplumun içindeki farklı alanların, ülkelerin ve ulusların doğrusal ve eşit olmayan bir gelişme çizgisi izlediğidir (Bkz, Atılğan, 2019,s.123).

tüm parti taraftar/seçmenleri kapsama tahayyülüyle “biz” dilinin kullanıldığı görülmektedir. Dönüşüm gazetesinin incelenen ilk beş sayısında özellikle “Toplumculuk” kavramından sıklıkla söz edildiği görülmektedir.

Toplumculuk TİP propaganda dilinde yer almaktadır. Örneğin 5 Haziran 1965 tarihli Dönüşüm gazetesinin dördüncü sayısında Esat Ümit tarafından kaleme alınan “Namuslu Özel Sektör Efsanesi ve Hayri Baran Örneği” başlıklı köşe yazısında şu ifadeler yer verilmektedir.

“Türk toplumcularının bilinçli ve yürekli çalışmaları yurdumuzda yaygın ve köklü bir toplumcu ortam meydana getirmiş bulunuyor. Çağdaş dünya ve yurt şartlarının zorunlu kıldığı bu anti-emperyalist, millî ve toplumcu ortam gene zamana ve memleket gerçeklerine uygunluğunun sonucu olarak aslında hiçte toplumcu olmayan diğer düşünce ve eylemleri de toplumcu ve anti-emperyalist şiarları kullanmaya zorluyor” sözleri ile sermayenin çıkarlarını ve kârı önceleyen özel sektöre dayalı iktisadi sistemin karşısına toplumcu diye tarif ettiği halkın çıkarları ve sosyal adaleti önceleyen toplumculuğu çıkarmaktadır (Dönüşüm 5 Haziran 1965 dördüncü sayı).”

Özellikle TİP’in Anayasa ve kanunlara bağlı legal bir sosyalist parti olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Dönüşümün sayfalarında, toplumun geniş yığınlarında olumsuz çağrışımlar yapan sosyalizm ve komünizm kavramını kullanılmadığı; sözcük seçimi konusunda dikkatli bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Parti için öncelikli amaçlardan biri, halkın zihninde olumsuz imgelenen sözcüklerin onların gerçekte yaşadığı somut meselelerle ilişkilendirilerek değiştirilmesi olmuştur. Ayrıca propaganda üslubundaki benzer kavramsal yumuşatmanın, gazeteyi siyasal iktidarın baskısından koruyacağı da açıktır. Sosyalizm rejimini kurmaya yönelik girişimler, Türk yasaları tarafından fiili olarak yasaklanmıştı. TİP tüzüğünde belirtildiği gibi “Güncel hedefi sömürücü kapitalist düzenini ortadan kaldırmak ve sosyalist iktidarı kurmaktır.” İfadesinde sosyalist bir siyasal ve toplumsal düzen kurma idealine rağmen kapitalizm ile mücadele gazetelerin içeriklerinde öne çıkmakta ancak sosyalist düzen öne çıkan bir konu olmamaktadır. Dönüşüm gazetesinin 22 Nisan 1965 tarihli birinci sayısı, suç ögesi bulunduğu gerekçesiyle toplatılmıştır, toplatma gerekçesi olarak gazetede yer alan bazı ifadeler gösterilmiş fakat gerekçeyi somutlayan belli yazı ve makaleler açıklanmadan, gazetenin tümü genel bir soruşturmaya maruz kalmıştır. Örneğin 20 Haziran 1965 tarihli Dönüşüm gazetesinin beşinci sayısında Namık Behramoğlu imzası ile yayımlanmış

“Gerçekler ve Kalkınma Yolu” başlıklı köşe yazısında toplumculuk kavramı ile aslında sosyalizmden söz edilmektedir. Behramoğlu bu yazıda iki kavramın birbiri yerine kullanılabileceğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bireylerimizin tek tek maddi ve manevi mutluluğa kavuşabilmesi için toplumumuzun diğer dünya devletleri karşısında bağımsızlığını, özgürlüğünü sağlaması zorunludur. Bu da ekonomik kalkınma sonucu sağlanabilir. Dünya iktisatçılarının oy birliğine vardığı iki türlü kalkınma yolu vardır: 1) Özel sektör eliyle olan kapitalist kalkınma yolu, 2) Toplumcu yani kapitalist olmayan yol. Az gelişmiş, geri kalmış ülkeler bu yollardan birini seçmek zorundadır. İkisi bir arada asla yürütülemez. Yani bu iki yolun karılmasından ortaya çıkan karma bir yol az gelişmiş ülkeler için çözüm yolu olamaz. Bu yollardan birinin uygulanması uygulandığı ülkenin maddi, sosyal, politik yapıya bağlıdır.”

Öte yandan bu tespitler sosyalizm tartışmasının kavramsal düzeyde, bilimsel ve felsefi temelleri ile yapılamadığı ve gazetede bu temalı haber ve köşe yazılarına rastlanmadığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Nitekim sosyalizm sözcüğünün sıklıkla geçtiği ve bilimsel olarak sosyalizmin tartışıldığı yazılarda yayımlanmıştır. Sosyalizmi konu alan metinlerden biri 22 Nisan 1965 tarihli gazetenin birinci sayısında Sadun Aren imzası ile yayımlanan “Sosyalizm ve Bazı sorunları” başlıklı makaledir.

Aren bu yazısında, tarihsel süreç içerisinde sosyalist fikirlerin doğuşunu ve gelişimini Dünya tarihinden örneklerle anlatmış ve sıklıkla sosyalizm sözcüğünü kullanmıştır.³⁶ Aren, sosyalizmi sadece iktisadi bir düzen değil; aynı zamanda bir yaşam felsefesi olarak tanımladığı makalenin giriş cümlelerinde şu ifadelerle yer vermiştir:

“Sosyalizm insanın insan tarafından sömürülmesine imkân vermeyen bir düzen olarak tanımlanır. İnsanın insanı sömürmesinin, zamanımızda tek vasıtası, üretim araçlarının özel mülkiyet elinde bulunması olduğuna göre, sosyalizmin tek gerçekleştirme yolu bu araçların özel mülkiyet konusu olmaktan çıkarılıp topluma mal edilmesidir. Bu sebepten dolayı, sosyalizmi, üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olduğu bir iktisat düzeni olarak tanımlamak da mümkündür. Bu tanımlamanın, uygulamaya yol göstermek ve çeşitli yanıltıcı yorumlara imkân vermemek gibi bir üstünlüğü vardır. Sosyalizmin bu şekilde tanımlanmasının, onun sadece kuru bir iktisat meselesi olarak anlaşılması gibi bir tehlikesi vardır. Hâlbuki sosyalizm sadece bir üretim organizasyonu meselesi değil, fakat bütün bir hayat meselesidir. Sosyalizmin temel amaca insan kişiliğini geliştirilmesi ve onun maddî olduğu kadar manevî mutluluğunun da devamlı olarak artırılmasıdır.”

³⁶Dönüşüm gazetesinin birinci sayının toplatılmasına gerekçe gösterilen yazılardan biri de Sadun Aren’in bu yazısıdır. Bkz. Dönüşüm 2. sayı. Konu ile ilgili açıklama Sayı (7.05.1965).

Mayıs 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin on dördüncü sayısında “Olaylara Bakış” köşesi altında imzasız olarak yayımlanan ‘Yarı Aydının Asıl Derdi’ başlıklı makalede, TİP’in sürekli eleştirdiği biçimsel demokrasinin ürettiği yarı-aydın modeli, isim belirtilerek eleştirilmektedir. Nitekim Türkiye’de bugünde tartışılan namuslu aydın meselesi, Sosyal Adalet dergisinin 1965 yılındaki sayısında toplumculuk teması ile gündeme getirilmiştir. Toplumsal sorunların toplumcu paradigmayla çözülmesi için Türk aydınına düşen görev ve sorumluluklar, Türkiye pratiğindeki gerçekçi olmayan, çelişik duruma sert eleştirel göndermeler yapılarak hatırlatılmıştır. Zira TİP propagandasını dönemi itibari ile benzersiz kılan niteliği, sözünü hiçbir kesimden esirgmeden söyleyebilmesi olmuştur.

Üstü kapalı olarak Türk aydınının eleştirildiği makalede, şu ifadelere yer verilmiştir:

“Muhbir Halil Tunç’un³⁷, TİP Genel Sekreteri Rıza Kuas hakkındaki isnatları, birçoklarına bekledikleri saatin geldiği zannını verdi. Bir ara Ulus’ta şamataya katıldı. 11 Nisan 1965 günü Ulus’un bu konudaki başyazısının başlığı ‘Türk-İş’in Vatansever Tepkisidir’. Bir ay gecikmeyle yapılan ihbarların ve ihbarcılığın bir vatansever tepki olduğunu da böylece anlamış olduk. Başyazara göre, Halil Tunç’un birtakım lafları demiş olması, tehlikeli bir zihniyetin bu partinin ileri kademelerinde yer ettiğini ispata kâfidir. Sırf isnadı, olayın varlığını ispat için yeter gören bu hafiflik koskoca Ulus’un başyazısında yer bulabilmiştir. Ve Rıza Kuas’a atfedilen sözlerin söylendiğini kabul ettikten sonra deste deste neticeler birbirini izliyor. Ne ihtilalci sosyalizmler bırakılıyor, ne komünizm; ne samimi olarak sosyalist olanların imanından şüphe kalıyor; ne de memleketi tehdit eden tehlikeler. Bu tehlike ve felaketlere karşıda görünüşte AP’yi tutan gazetelere ve orada fıkra yazan arkadaşlara aslında ise düpedüz AP ne el uzatılıyor. Ne denir, kendi bilecekleri şey. Ne var ki arada şöyle birkaç cümlede var:

‘ Komünizm ile mücadelenin en kestirme yolu, iç mücadeleleri bir kenara koyarak, vatandaşı refaha götürecek gayretlerde birleştirmektir. Kinci parti kavgaları, siyasi rekabet ve oy avcılığı kaygısı ile mili partilerin birbirine girmesi, büyük ana davalarda bir araya gelmemize mani olan mizaç farkları, Türkiye’de komünizmi besleyen unsurlardır.’ Türkiye’de komünizmi neler besler neler beslemez bunu bir kenara bırakalım da şu manzaraya bakalım: Demek Cihat Baban’ın elinden milli payesini alan partiler arasındaki kıyasıya mücadelenin saikleri kin, siyasi rekabet ve oy avcılığı kaygısı imiş. CHP’nin en ileri kademelerine karşı yükselmiş ve Ulus’un başyazarı olmuş bu zatın bu iddiasına rağmen biz CHP adına yapılacak

³⁷Dönemin Türk-İş Genel Sekreteri

bütçe tenkitlerini ciddiye alacak ve bu tenkitlerde belirli bir dünya görüşünün ve yurt sevgisinin izlerini arayacağız.”

60’lı yıllarda Türkiye’nin iktisadi koşulları dikkate alındığında, TİP propagandasında tıpkı partinin programında olduğu gibi ziraat ve sanayinin birlikte geliştirilebileceği, iki taraftan birini ötelenmediği planlı bir ekonomi politikasının sözcülüğünden bahsetmek mümkündür. Henüz sanayinin emekleme aşamasında olduğu, büyük oranda tarıma dayalı bir ülkede, 27 Mayıs’ın planlı ekonomiyi önemseyen ilkesine uygun olacak bir biçimde, planlı bir kalkınma politikası TİP tarafından da önemli bir siyasal duruş olarak benimsenmiş ve gazete metinlerine de yansıtılmıştır. 10 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin birinci sayısında, TİP Genel Başkanı Aybar’ın gazeteye tarım reformunun usullerine ilişkin verdiği demeçte yer alan aşağıdaki ifadeler, bu yönelimi doğrular niteliktedir:

“Toprak ve tarım reformlarından sonra daha çok mahsul alınacağından, tarımdan elde edilen gelir fazlasıyla yeni fabrikalar kurulacaktır. Bu da hem köylerdeki, hem de kentlerdeki milyonlarca işsiz vatandaşın iş gücü sahibi olmasını sağlayacaktır.”

Sosyal Adalet dergisi özellikle genel seçimlere altı ay kala sürdürdüğü aktif propaganda sayesinde, popülizmden uzak, halka doğruları söylemek vazifesini bir yükümlülük olarak gören, didaktik bir yayın politikası izlemiştir. Özellikle TİP’e yönelik AP saflarından yapılan karşı propaganda hamlelerinde öne çıkan, partiyi kanun dışı göstererek meşruiyetini tartışmalı hale getirmek yönündeki çabalar Anayasa savunusu ile bertaraf edilmiştir.

Mayıs 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 14. sayısında Mahmut Makal imzası ile yayımlanan “Ayrı Dünya” başlıklı gözlem yazısı, Anadolu’nun bir köy odasında köylüler arasında geçen diyalogu konu almaktadır. Yazıda şu ifadeler yer almaktadır: “Köylüyü efendimizsin diye okşayıp her iş de arka plana aldıkları ya da büsbütün unuttukları örnekleriyle belli. Bundan ötürü olacak âşıklar, çeken bilir ayrılığın derdinden derken, köylülerde, çeken bilir köylülüğün derdinden derler.” Diyalog, Türkiye’de resmi literatürün köylüye yüklediği anlam ile bürokrasinin köy ve köylü sorunlarına yönelik kayıtsız tutumu arasındaki derin uçurumu yine köylülerin anlatımı ile gözler önüne sermektedir. Toplumcu bir parti olarak TİP’in yukarıdakine benzer çelişkileri öne çıkarması, gerçekçilikten yana olması ile açıklanmalıdır. TİP politika yapmayı gerçekliği

yorumlama sanatı olarak görmüş ve bu ilkeyle ulusun ve emekçi sınıfların politikasının ancak gerçeklikle savunulabileceğine inanmıştır (Aybar, 2011,s.165). Bu kapsamda “*hakikat anlatıcılığı*” TİP propagandasının karakterine şekil veren en ayırt edici özelliklerinden biri olacaktır.

Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 18. sayısında, TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar ile Tercüman gazetesi Ankara bürosu yöneticilerinden Reşat Yazıcının tam metin söyleşisi yayımlanmıştır. Aybar’a yöneltilen soruların genel karakteristiği, özellikle TİP’in ekonomi politikasının derinleştirilmesi üzerinedir. TİP’in ekonomi politikasını anlaşılır örnekler ile son derece açık biçimde ortaya koyan Aybar, TİP’in devletçilik anlayışının, tek partili yıllarda CHP’nin izlediği serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesinde devletçiliğin geçici bir uğrak olarak görülmesi stratejisini kesinlikle reddettiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Aybar’a göre esas olan, ülke ekonomisinin motoru diye tabir edilebilecek ağır sanayi ve büyük ticari yatırımların devlete ait olması ve kamu yararı gözetmesidir. Bunun yanında orta ve küçük ölçekli yatırımların özel teşebbüs eli ile işletilmesine yine kamu yararını önceleyen planlamalar ölçeğinde izin verilebilecektir. Sosyalist bir ekonomi modelinde, kapitalist sektör ve küçük özel teşebbüs bulunabilir; fakat ekonominin işleyiş tarzı ve kuralları, sosyalist sektör, yani devlet tarafından tayin edilir (Küçükömer, 2013,s.31).Bu karma ekonomi modeli, TİP’in ekonomi modelini SSCB’nin küçük sermayeli işletmelerde bile özel sektöre izin vermeyen ekonomi modelinden ayırtırmaktadır. Tercüman gazetesinde eksik yayımlanan söyleşinin tam metninde, Aybar’ın Reşat Yazıcının sorularına verdiği cevaplar aşağıdaki gibidir:

“Soru: Seçim propagandası devamınca hangi ekonomik sistemi savunacaksınız. Bunu açıkla mısınız?”

Cevap: Bugün bir Milli Kurtuluş hareketi içinde bulunuyoruz. Türkiye İşçi Partisi bu hareketin örgütlenmiş ucunu temsil etmektedir. Gerçekten bütün meselelerimizin çözümü, Atatürk’ün yüzde yüz milli politikasına dönmemize bağlıdır. TİP’in geniş bir programı var. Bu programda Türkiye’nin ekonomik, sosyal, politik durumu tespit edilmiştir. Türkiye, hep bildiğimiz gibi geri kalmış bir toplum. Yani Türkiye bugün ileri, gelişmiş toplumlar gibi yaşayamayan, halkının hayat seviyesinin son derece düşük olan, adam başına yatırım seviyesinin son derece yetersiz olduğu bir memleketidir.

Soru: Bu neden böyledir?

Cevap: Önce bu soruya cevap vermek lazım. Türkiye 18. yüzyılın sonlarına kadar ekonomisi gelişmiş bir memleketti. Örneğin İstanbul tersanesinde kendi gemilerimizi yaptıktan sonra Venediklilere ve öteki deniz devletlerine de sipariş üzerine gemi yapardık. Türkiye'nin bu hale 19. yüzyılda Avrupa kapitalizminin etkisi altına girmesi ile başlamıştır. Gerçekten, Avrupa mali sermayesinin ve sınai mamullerinin Türkiye'yi bir pazar haline getirmesi, Türk el sanatlarının ve sanayinin çökmesine ve devletin iflas edip bir yarı sömürge durumuna düşmesine yol açmıştır. Yine, hep bildiğimiz gibi Osmanlı devleti 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana yabancılardan borç almak zorunda kalmıştır. Her borçlanış, Osmanlı Devletinde yeni borçlanmaları gerektirecek bir fasit dairenin başlangıcı olmuş ve bu borçları biz Kurtuluş Savaşı verdikten sonra 1954 yılına kadar ödemek zorunda kalmışızdır.

Şimdi özetleyelim: Osmanlı Devleti, gelişmiş bir ekonomiye sahipken, yabancı sermayenin nüfuzu altına girince hızla çökmüş, hem ekonomik hem de siyasi bağımsızlığını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti de özel teşebbüs eliyle, dış yardım ve borçlar ile kalkınma yolunu denemiştir. Türkiye İşçi Partisi, Türkiye'mizi özel teşebbüs eliyle, yani kapitalist yoldan kalkınamayacağı inancındadır. Bu kişisel bir inançta değildir. Bütün bilim adamları, iktisat bilginleri 20. yüzyılın ikinci yarısında geri kalmış toplumların kapitalist bir düzen içinde kalkınamayacakları noktasında ittifak etmişlerdir. Bundan dolayı Türkiye İşçi Partisi, yurdumuzun kapitalist olmayan bir yoldan ancak kalkınabileceğine kesinlikle inanmaktadır. Kapitalist olmayan yol, Anayasamızın emrettiği reformların ivedilikle yapılmasını öngörür. Yani;

- a) Topraksız, ya da toprağı yetmeyen köylü ailelerine toprak dağıtılması,
- b) Dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın millet yararına işler hale getirilmesi, yani millileştirilmesi
- c) Devlet eliyle büyük sanayi işletmelerinin kurularak modern ihtiyaçlarımızın kendi elimizle karşılanması
- d) Sosyal afet haline gelen işsizliğe bir çare bulunması,
- c) Vergilerin herkesin gücüne göre alınması,
- f) Milli gelirin, emeğe göre hakça bölünmesi gibi köklü dönüşümlerin tez elden başarılmasını zorunlu görmekteyiz

Bu işleri karma ekonomi sistemi içinde yürüteceğiz. Halkın yararı bunu emrediyor. Ancak, bizim anlayışımıza göre karma ekonomide kamu sektörü, yani emekçi halkın yararına işlenmesi gereken kamu sektörü, milli ekonominin düzenlenmesi ve gelişmesinde ağır basacak, itici kuvvet onun elinde bulunacaktır. Hangi faaliyetlerin kamu sektörüne gireceğini de yine halkın ihtiyaçları tayin edecektir. Özel sektör genel kalkınma planının hedeflerine uygun bir şekilde faaliyet gösterecek, yatırımda bulunacaktır.

Başka bir deyimle, plan hem kamu sektörü için, hem de özel sektör için mecburi mahiyette olacaktır. Bugün olduğu gibi aşırı ve haksız kazanç sağladığı alana yatırım yapıp yapmamakta özel sektör serbest bırakılmayacaktır. Özel yatırımlarının büyük oranını lüks konuta ayırmasına göz yumulmayacaktır.

Kapitalist olmayan yol diye adlandırdığımız ve halk yararına işleyen kamu sektörünün ağır bastığı karma ekonomi sistemi, toplumcu düzenin temellerini hazırlayacak ve toplumcu düzene götüren bir köprü ödevi görecektir.

Soru: Bu iktisadi sistemi niçin tercih ediyorsunuz?

Cevap: Yukarıdaki uzun açıklamada, kapitalist olmayan kalkınma yolunu niçin tercih ettiğimi açıklamış bulunuyorum.

Soru: Savunmasını yaptığınız iktisadi sistemi planla, memleketin bugünkü bünyesi ve imkânları ile nasıl bağdaştıracaksınız?

Cevap: Türkiye İşçi Partisinin savunduğu ekonomik sistemi gerçekleştirmek için ekonomik ve sosyal koşulların elverişli olduğunu bilimsel araştırmalar ortaya koymaktadır. Hatta bilimsel araştırmalar Türkiye'nin kalkınması için başka bir yol bulunmadığını da ortaya koymaktadır. Gerçekten Türkiye geri kalmış bir toplum olmakla beraber, ekonomik potansiyel bakımından, başka geri kalmış toplumlara göre talihli sayılabilecek bir durumdadır. Topraklarında hemen her çeşit ürün yetişmektedir. Tarımın verimini arttırmak mümkündür. Beri yandan topraklarımızın altında ileri bir memleket haline gelebilmemiz için gerekli bütün maden cevherleri mevcuttur. Üstelik petrol gibi, yeryüzünde ancak sayılı ülkelerde bulunmuş olan son derece önemli bir madde de topraklarımızdan fışkırmaktadır. Bu madde zenginlikleri yanında Türkiye'miz emek gücü bakımından da zengindir. Çalışma çağındaki nüfusumuz 13 küsur milyondur. Çalışma çağına girenlerin sayısı her yıl 400.000 kişi artmaktadır. En büyük gücü, planlı bir şekilde kalkınmamız için harekete geçirmemiz zorunludur. Oysa bugünkü bağımlı ve yabancılarla bir avuç mutlu azınlığın yararına işleyen ekonomik düzen içinde bu servetin değerlendirilmesi mümkün olmuyor. Resmi istatistiklere göre bir buçuk milyon tam işsiz, üç buçuk milyonda gizli işsiz var. Demek ki Türkiye'yi kalkındıracak asıl gücün üçte birinden fazlası değerlendirilemiyor, atıl bırakılıyor.

Türkiye'nin kurtuluş davası, demek oluyor ki, içinde bulunduğumuz ekonomik sistemden bir an önce kurtulmamıza bağlıdır. Bu da Türkiye'de böyle bir kurtuluş hareketinde doğrudan doğruya menfaati bulunan emekçi halkımızın iktidara gelmesini zorunlu kılmaktadır.

Sorarım size:

Toprak reformunu hangi sosyal güç ister ve gerçekleştirir?

Dış ticaretin millet yararına işler hale getirilmesini kim ister ve kimler gerçekleştirebilir?

Herhalde ne toprak ağaları, ne de yabancı ile ortaklık kurmuş, kökü dışarıda kaçakçı sermayedarlar. Halkın yararına olan köklü dönüşümleri ancak hayatın ağır yükü altında sömürülerek ezilen yoksul halkımızın kendisi canı gönülden ister. Ve yine ancak Büyük Meclise girmek suretiyle ancak yine kendisi gerçekleştirebilir. Bundan dolayı TİP, halkın uyarılıp eğitilmesine büyük önem vermektedir. Biz şuna inanıyoruz ki, uyandırılmış, gerçekleri görebilen emekçi halkımızın oy hakkını bilerek kullanacak ve Büyük Meclise kendisine hizmet edecek olan gerçek temsilcilerini gönderecektir.

Türkiye'nin ekonomik kalkınması her şeyden önce politik çözüm isteyen bir sorundur. Demek isteriz ki, Türkiye'nin kalkınıp ilerlemesini sağlayacak yolun izlenebilmesi, emekçi halkımızın iktidara gelmesiyle ve Türkiye'yi bağlı bir ülke olmaktan kurtarması ile gerçekleşecektir. Türkiye, Atatürk'ün izlediği yüzde yüz milli ve yüzde yüz bağımsız bir politikaya dönmektedir ki kendi sorunlarını çözebilecek gücü kazanacaktır.

Türkiye'nin politikası yabancından borç ve yardım alma mihveri etrafında döndükçe olumlu tek bir adım atılamayacağını tarihimize apaçık ortaya koymaktadır. Budan dolayı gerekli reformların yapılabilmesi için önce milletlerarası sermayenin nüfuz ve hâkimiyetinden kurtularak yüzde yüz milli, tam bağımsız bir politikaya dönülmesini başta gelen bir şart sayıyoruz. Oysa bugün Türkiye'yi bağımlı bir hale koyan politik ve ekonomik birçok anlaşmalar yürürlüktedir. Türkiye İşçi Partisi bu anlaşmaların milli menfaatlerimiz açısından ele alınarak devletler hukukuna uygun şekilde feshedilmeleri gerektiğine inanmaktadır. Türkiye ne Amerikan peyki, ne Sovyet peyki, ne de herhangi bir devletin peyki durumunda yaşayamaz. Hem bağımsız özgür bir ülke olarak yaşamının heyecanını, şevkini ve azmini kafalarımızda ve kalplerimizde taşıyoruz.

Soru: Devletçilik, Karma Ekonomi ve Liberalizm ile aşırı Sosyalizm hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

Cevap: Türkiye'de devletçilik bugüne kadar sermayedarları, toprak ağalarını halkın sırtından daha zengin etmek için kullanılmıştır. Devletçiliği savunan CHP'nin programında bu madde, 'özel teşebbüs esas olmak üzere ve özel teşebbüsün yapamadığı ve yapmadığı işleri devlet eliyle yapmak şeklinde tanımlanmaktadır. Böyle bir devletçilik anlayışını Türkiye İşçi Partisi kesinlikle reddeder. Devlet, halkın devleti olmak zorundadır. Şu halde ekonomik faaliyete devletin müdahalesi özel teşebbüsü halkın sırtından korumak ve geliştirmek şeklinde olamaz ve olmamalıdır. Devletin ekonomiye müdahalesi, halkın artan her türlü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla olmalıdır.

Karma ekonomi, ekonomi literatürüne yeni girmiş bir terimdir. Devletin ekonomik hayata artan müdahaleleri bazı kapitalist memleketlerde, fakat genellikle geri kalmış toplumlarda, böyle bir sistemin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Biz biraz önce, geri kalmış toplumlarda bu sistemin toplumcu düzene bir köprü vazifesi gördüğünü açıklamış bulunuyoruz.

Liberalizme gelince; saf şekliyle bu sistem artık tarihe karışmıştır denilebilir. Küçük mutlu bir azınlığın serbest rekabet ve piyasa kanunlarına dayanarak, elinde emek gücünden başka sermayesi bulunmayan yoksul halk kitlelerini dilediği gibi ve hiç kimsenin müdahalesi olmadan sömürmesi demek olan liberalizm, 20. yüzyılda, insanlık bilincinin reddettiği bir sistemdir. Üstelik geri kalmış toplumlar için bir çıkış ve kalkınma yolu olmayacağı artık iktisat ilminde de ortaya konmuş olan ölmüş bir nazariyedir.

Aşırı sosyalizm sorunuza gelince; bu yanlış bir deyim, aşırı kötü bir sıfat. Sosyalizm bir bütündür. Sosyalizm, çağımızın toplum felsefesi, ekonomik ve sosyal sistemidir. Hele geri bırakılmış memleketlerde sosyal adaletin, sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesi, demokratik bir rejimin gerçekten kurulabilmesi ve milli bağımsızlığın sağlam temellere oturtulabilmesi için sosyalizm biricik yoldur; sosyalizm şarttır.

Ancak bu doktrini her memleket kendisine özgü ekonomik ve sosyal şartlara göre uygular. Daha doğrusu sosyalizme giden yolun merhalelerini kendi imkânları ve gücüne göre aşar. Böylece Türkiye’imizde sosyalizme gidişin merhaleleri ile Fransa gibi ileri bir kapitalist ülkede sosyalizme gidişin merhaleleri başka olacaktır.

Sosyalizm meselesini ’de, liberalizm meselesini ’de memleketimizde gerçek milli menfaatlerimiz açısından, yani yoksul emekçi halkımızın menfaatleri açısından ele almak ve değerlendirmek zorundayız. Liberalizm Osmanlı ekonomisini çökerten ekonomik sistemin adıdır. Bugün Türkiye’mizi, Osmanlı Devletini çökertmiş olan sistem ile kalkındırmayı, ilerletmeyi düşünmek çıkmaz bir sokakta yol aramak anlamına gelmektedir. Türkiye’miz şüphesiz ancak sosyalizm yoluyla kurtulacaktır. Zaten Anayasamızda bunu emretmektedir. Anayasamız, bazılarının sandığı ve ileri sürdüğü gibi renksiz bir vesika değildir. Daha ikinci maddesinde devletin sosyal devlet olduğunu söyleyen Anayasa, toprak reformu gibi; kamu yararına olan faaliyetlerin millet eliyle işletilmesi gibi; herkese iş bulması ve insanca yaşamasını sağlayacak bir ücret verilmesi gibi; köklü sosyal dönüşümlerin tez elden gerçekleştirilmesini emretmiştir. Böyle olunca bunları köstekleyen bir sistem olan liberalizme karşı olduğu şüphesizdir. Anayasamız, sosyalizme açık bir anayasadır.

Anayasamız ancak her türlü dikta rejimini yasaklamıştır. Bundan dolayı sosyalizmin halkın oyları ile iktidara gelmesi ve iktidarda muhalefetin haklarına saygılı olması gerekmektedir. Kaldı ki, oy hakkına sahip çıkmış olan Türk halkının rızası alınmadıkça yani onun oyları ile iktidara gelinmedikçe sosyalizmi Türkiye’de yaşatmak ve kurmak mümkün değildir. Ama bunun dışında Anayasamız demokratik sosyalizme herhangi bir sınır tanımak şöyle dursun, tam tersine böyle bir rejimin bir an önce gerçekleşmesini ön görmekte, emretmektedir (Eylül 1965 Sosyal Adalet 18.sayı)”

Çok partili siyasal hayata geçişten bu yana Türkiye’nin gerçek demokrasinin çok uzağında olduğu gerçeği, TİP’in Türkiye’nin toplumsal düzeninin tahlilinde sıklıkla

vurguladığı bir sorun olagelmıştır. Gerçek demokrasinin toplumsal güçler arasında bir denge rejimi olduğu, ideolojik olarak farklı kutuplardaki siyasi partilerin bu güçleri temsil ederek iradelerini yönetime yansıtabildikleri bir yönetim biçimi olduğu gözetildiğinde, Türkiye’deki siyasi yapının bu gerçeklikten uzak olduğu ortaya çıkmaktadır. TİP propaganda metinlerinde bu gerçeklik somut örnekleri ile aktarılmıştır. Siyasi partiler arasındaki biçimsel politik pratikler, bu analizler yapılırken çelişkinin bariz gözlemlenebildiği karşılaştırmalar olmuştur.

TİP’in Tokat’ta çıkardığı 13 Ağustos 1965 tarihli Alınteri gazetesinin 4. sayısında Ü. Mengiler imzası ile yayımlanan “ Dönen Dolaplar” başlıklı makalede yazar, uzun yıllardan beridir Türkiye’de siyasal hayatın özünde pek farkı olmayan iki siyasi partinin elinde şekillendiğini vurgulayarak, bu düzenin hangi sınıfların çıkarına hizmet ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“ Uzun yıllardır memleketimizin siyasal hayatı iki partinin elindedir. CHP ve DP (AP). Bu iki parti arasındaki fark yüzeydedir. Bugün CHP de reformistler, antiemperyalist kimseler yok değildir. Ancak bunlar azınlıkta olduklarından gürültüye gelir ve seslerini kendileri dahi duyamazlar, duyamayacaklardır da. İşte bu yüzden bu iki parti arasında temelde pek fark yoktur. Büyük bir çoğunlukla kişisel çıkarların üzerine inşa edilmişlerdir ve yine kişisel çıkarlar lehine yönetilmektedirler. Bu durumdan faydalananda daima ağalar, patronlar ve aracı tüccarlardır. Çünkü memleketimizin ekonomik gücü onların elindedir. Kısacası birkaç kol aynı nehri beslemektedir. Bu kollarla beslenenler için (Ağalar, patronlar, aracı tüccarlar) ne sağ, ne sol, ne şu ne bu önemli değildir. Önemli olan tek şey onların cebine giren paralardır. İşte bu yüzden CHP-AP’nin Genel Başkanı Morrison Süleyman masondur der de yaptığı inşaat yolsuzluklarını söylemez. Morrison firması yararına 71 milyon lira fazla talepte bulunduğunu söylemez. AP’yi gericilikle suçlarda yabancı şirketlerle ortaklaşa milli kaynaklarımızın nasıl sömürüldüğünü söylemez.

AP-CHP’ye Komünist der de o devrin hesaplarını söylemez. Ekmeğin, şekerin, gazın basmanın vesika ile satıldığını söylemez. Söylemez çünkü AP (DP) karaborsanın en kabadayısını getirmiştir memlekete. Bir otomobil lastiğinin 3 bin liraya satıldığını bilirim. Halk için halk yararına olan toprak reformu, vergi reformu, sanayi reformu, işçi ücretleri karaborsa, para politikası bir yana bırakılıp boş laflardan öte gitmeyen sakızlar çiğnenir ağızlarda. Para meselesine dokunulmaz. Çünkü ‘kazan dibin kara seninki benden kara’ ve hep aynı ceplere akar milyonlarca lira.” (13 Ağustos 1965 Alınteri 4. sayı).

4.2.1 TİP'in organik aydınları ve karşı hegemonyayı inşa

Kurtuluş gazetesinin 10 Eylül 1965 tarihli birinci sayısında yayımlanan Çetin Altan imzalı yazısı, seçim propagandası olarak değerlendirilebilir. Köylülerin 1965 seçimlerinde TİP'e oy vermeye, yani yine Altan'ın deyişiyle kendilerine oy vermeye çağrı niteliğindedir. Bu yazıya Altan, Atatürk'ün pek bilinmeyen ve 1 Mart 1922 tarihli TBMM'nin üçüncü toplantısını açarken yapmış olduğu konuşma metninden bir bölümü alıntılararak başlar. Yazı şu ifadeleri içermektedir:

“Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını birlikte verelim: Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin iktisadi siyaseti bu asıl amacı sağlamaya matuftur. Efendiler diyebilirim ki bugünkü felaket ve sefaletin tek sebebi bu gerçeğin gafili bulunmuş olmamızdır. Filhakika yedi asırdan beri cihanın dört bir köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak seviyesine indirmek istediğimiz, bu gerçek sahibin huzurunda bugün utanç ve saygı ile hakiki durumumuzu ele alalım (10 Eylül 1965 Kurtuluş birinci sayı).”

Altan, söz konusu alıntısında Aybar'ın “Bey takımı” metaforu ile de özdeşleşen ve devletin karşısında emekçi kitlelerin ve bu emekçi kitlelerin içerisinde de ezici çoğunluğu oluşturan köylü sınıfların egemen sınıflar tarafından horlanması ve sindirilmesini içeren kavramına gönderme yapmaktadır (Aybar, 2011,s.181). Altan yazısının devamında, bu düzene karşı gelecek ve egemen sınıflara, emekçilerin hak ettikleri değeri görmeleri için baskı unsuru oluşturacak esas öznenin de yine köylülerin kendisi olduğunu belirterek, TİP'i işaret edecek, köylünün kurtuluşunun kendisine yani onun haklarını kıskançlıkla ve en gerçekçi biçimde savunan TİP'e oy vererek mümkün olacağını belirtmektedir.

TİP üyeleri olan Yaşar Kemal, Çetin Altan, Müşerref Hekimoğlu gibi edebiyatçı, gazeteci ve yazarlar gerçekte birer organik aydın olarak nitelendirilebilir çünkü gazete ve dergilerde dile getirdikleri sade, yalın ve açık üsluplu metinlerde köylü, işçi, kent

yoksulları gibi halk kesimlerine sınıfsal bilinç kazandırarak TİP çatısında siyaset yapmaya ikna etmeye çalışmaktadırlar.

Örneğin, Kurtuluş gazetesinin 10 Eylül 1965 tarihinde yayımlanan birinci sayısında “Ağa Partileri Adaylarında Panik” başlıklı haber metninde, burjuva partileri ile TİP arasında adaylık süreci ile ilgili bir kıyaslama yapmış; burjuva partileri adaylarının bazılarının, aralarındaki liste başı olma rekabetinde geri düşmelerinden ötürü partilerinden istifa etmiş olmalarını haber yapmıştır. Gazetenin aynı sayısında “Ağa partileri” metaforu başlığı altında, AP, CHP ve TİP’in milletvekili adayları üzerine yapılan bir incelemenin sonuçları bir tablo içerisinde paylaşılmış ve bu tabloya göre, AP ve CHP’de Zanaatçı, rençber, işçi ve şoför gibi kır ve kent emekçilerinden hiç aday gösterilmemişken, TİP’in 12 zanaatçı, 76 işçi, 22 rençper, 9 şoför ve 27 usta milletvekili adayı bulunmaktadır. Tabloya göre AP listelerinden sadece 1 ustanın aday gösterildiği görülmektedir. Buna karşın AP’de 50, CHP’de 33 toprak ağası varken, TİP tarafından kendi siyasi ilkeleri gereği toprak ağasının aday olarak gösterilmediği görülmektedir. Tablo verilerinden çıkarılan sonucun ışığında, parti tüzüğünün 53. maddesindeki³⁸ emekçi-aydın dengesinin sağlanması kuralına uygun bir aday belirleme süreci gerçekleştirildiği görülmektedir. Nitekim TİP’i sadece burjuva partilerinden değil; aynı zamanda dönemin diğer sol-sosyalist fraksiyonlardan da ayıran bu madde, partiyi özgün kılan en önemli unsurlardan biridir. Parti de bu tavrını gazete sayfalarına taşıyarak seçmenlere anlatmaya ve kendi üyeleri olan aydınlarla karşı hegemonya kurmaya çalışmaktadır.

Toplumculuk teması, Kurtuluş gazetesinin 17 Eylül 1965 tarihli ikinci sayısında yer alan Müşerref Hekimoğlu imzalı “Meclis Yolunu Tatalım” başlıklı makalesinde de ele alınmıştır. Hekimoğlu, seçimlerde emekçi sınıfların TİP’e neden oy vermesi gerektiğini anlatmış ve bu nedenlerden en çok öne çıkan etmen, TİP ve diğer partilerin adaylarının kimlerden oluştuğu bilgisi olmuştur.

³⁸Madde 53: Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunanlar arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir: Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler. 53. Maddedeki bu “gözetilir” tabiri, “gözetilebilir” anlamına gelmez; bir gereklilik ifade eder. Bkz. Varuy, a.g.e. s. 122

Hekimoğlu, aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi diğer partilerin adaylarının, toplumun gücü elinde bulunduranlar arasından seçilirken; emekçi kesimlerin, doğrudan kendi sınıfından insanlar tarafından temsil edileceğinin altını çizmektedir.

“ Meclise başkalarını değil kendini gönder emekçi kardeş. Bütün partilerin listelerini bir gözden geçir, adayların kişiliklerini tanımaya çalış ve kendini hangi listede buluyorsan ona oy ver. Bu liste hiç şüphesiz Türkiye İşçi Partisinin listesidir. Halkın içinden çıkan, halkın desteğiyle elli bir ilden seçime girebilen partinin listesi. Bir TİP listesine bak, bir öteki partilerin listesine. TİP’in listesinde, toprak ağaları yerine topraksız köylüler var İş adamları yerine işçiler var işçi hakları için yiğitçe savaşmış sendikacılar var. İş çevrelerinin, yabancı şirketlerin avukatlığını yapan yazarlar, bilim adamları yerine, halkın içinden çıkmış öğretmenler, kalemleriyle, kürsüleriyle halkın emrinde olan, bu yüzden türlü çileye katlanmış aydınlar var. Kısaca çileli halkımızın gerçek sözcüleri burada. İşçi-köylü, aydın yan yana omuz omuza (17 Eylül 1965 Kurtuluş ikinci sayı).”

Halkın “seçimlerde kendine oy vermesi” söylem stratejisine uygun düşen bir başka örnek, 17 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin ikinci sayısında İlhan Selçuk imzasıyla “Halkın Eliyle ve Halk Yararına” başlıklı makaledir. İlhan Selçuk, Yaşar Kemal’in hitap biçiminde daha çok görülen sade ve yalın bir üslupla net bir tespit; doğrudan köylü, işçi ve yoksul kesimlere hitap tarzında bir söylem ile seçmeni uyarma gereğini duyarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“ Meclisin koltuklarında oturan 450 kişiye baktığımız zaman içlerinde, rençber, ırgat, yarıcı, maraba, esnaf, işçi, balıkçı, tornacı gibi halktan kişileri göremiyoruz. Koskoca mecliste 450 kişi arasında bir tek köylü ve bir tek işçi yoktur. Ha, demek ki birinci büyük eksik budur. İkinci eksikçe gelelim: Halk tarafından halkın yararına yönetilmek. Eğer halkın yararına yönetilse idi halk, beş seçim ve yirmi yıl geçtikten sonra halkın durumu iyi olurdu. Demek ki halkın yararına ve iyiliğine göre yönetilmemiş halk. Böylece demokrasinin hiçbir şartı yerine getirilmemiş Oylar hep boşa gitmiş, bir aldatmacadır yürümüş Ve alavere dalavere Mehmet gene nöbete deyip halkı kandırmışlar. Şimdi halk kanmamak için ne yapacak? Bana ancak benden gelir diyecek. Varacak listelere bakacak. Hangi listede kendinden kimse varsa onu sandığa atacak. Atarsa kendisine, atmazsa gene kendisine... Rençberin derdini rençber, işçinin derdini işçi, esnafın derdini esnaf bilir. Başkasından medet umma, kendinden um. Kurda ensen neden kalın demişler, her işimi kendim yaparım demiş. Eğer demokrasiyi gerçekten istiyorsan, halkın halk tarafından halkın iyiliğine yönetilmesini istiyorsan halkı meclise sok yani kendinden olanı... Beş seçim boyunca ağaları, tüccarları, beyzadeleri Meclise yolladın. İşte sonucu (17 Eylül 1965 Kurtuluş ikinci sayı).

TİP bir taraftan organik aydınlarla gazete, dergi, radyo konuşmaları, broşür vb. yayınlarla halka kapitalist sistem içerisinde kendi gerçekliğini anlatmaya çalışırken parti listelerinde de hedeflediği kesimlerden aday yaparak onlarla birlikte, işçi-köylü önderliğinde bir sosyalist siyasal düzene erişim amacındaki samimiyetini de sömüte indirgemektedir.

4.2.2. TİP propagandası ve Lenin (Leninist) tipi propaganda

10 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin birinci sayısında yayımlanan makale, Yaşar Kemal tarafından kaleme alınmıştır. Toplumsal ve siyasal mücadelede halka ulaşması ve halkı uyandırması gereken aydınların sorumluluklarına ilişkin bir perspektifi ortaya koyan bu makale, “ Halka İnanmak” başlığını taşımakta ve halk ozanı Hasan Dede’den hiciv bir dördlülle başlamaktadır.

“ İnsan vardır cismi semiz

Aptest alsa olmaz temiz

Halkı taneylemek nemiz

Cümle küstahlık bizdedir”

Yaşar Kemal makalesinde, halkın bilinçlendirilmesinde aydınların rolünü yeterince yerine getiremediğini ifade eder ve bir öz eleştiri yaparken, bu durumun böyle olmasında aydınların sesinin mali ve siyasi olarak egemen güçler karşısında oldukça cılız kaldığı gerçeğini kabul ederek yazısına devam eder. Sonuç olarak güç dengesizliğine ilişkin tarihsel gerçeklikler, aydın ve halk arasındaki zincirin kopmasına yol açmaktadır. Yaşar Kemal, gazetede ki makalesinde bu konudaki çaresizliği şu sözlerle dile getirmektedir:

“Halktan daha çok bizler, halktan çıkan aydınlar, halkın dostları, suçluyuz bu işte. Halka ulaşabildik, halka gerçekleri anlatabildik de halk bizle olmadı mı? Bizimde imkânımız az. Paramız yok. Suyun başını sömürücüler kesmişler. Epeyce de azınlıktayız. Halktan çıkan aydınların birçoğu da halktan yana olacağına yağlı kuyrukçulardan yana geçiniyorlar.”

Yaşar Kemal’in yukarıdaki sözleri çalışmanın literatür kısmında yer alan dönemin toplumsal kültürel ortamında etkili olan toplumcu gerçekçilik akımının (Aydoğdu, 2021)

dışa vurumudur. Yaşar Kemal, aydınları toplumsal sorumluluklarını almaya ve halka kendi sınıfsal gerçekliğini anlatmaya davet etmektedir.

Aynı yazıda Yaşar Kemal halkın ezilmişliğinin tarihte karşısında ilk duranların sosyalistler olduğunu vurgular. Kurtuluş gazetesinde sosyalizm sözcüğünün cesurca bir reçete olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. 10 Eylül 1965 tarihli gazetenin birinci sayısının sürmanşetinde, “*AP İşçiden ve Köylüden Korkuyor*”, “*Çırpınmaları Boşuna*” ve “*TİP Meclise Mutlaka Girecek ve Sömürücülere Mutlaka Dur Diyecektir*” türünde seçim maratonunda partiyi destekleyen etkili başlıklar kullanılmıştır.

TİP tarafından sürekli olarak dile getirilen ve partinin ideolojik ve kuramsal görüşlerini belirleyen en güçlü argümanlardan biri, Türkiye Cumhuriyeti devrimlerinin toplumsal, kültürel, ekonomik, hukuki ve hemen her alanda derine nüfuz edememiş biçimsel niteliği üzerinedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek anlamda bir demokrasi ile yönetilemeyeceğine ilişkin karamsar eleştiriler, TİP'in propaganda çalışmalarında üstünde ciddiyetle durulan meseleler ve onların anlatımındaki bütünlük ve süreklilikle açığa çıkmaktadır.

TİP'in bu konuda yoğunlaştığı eleştirilerden biri çok partili hayatın başlangıcından 27 Mayıs'a kadar geçen süre ile 27 Mayıs sonrası izlediği politikaların seyri bakımından CHP söylemlerinin geçirdiği dönüşümdür. 27 Mayıs sonrası toplumcu mücadelenin yaratmış olduğu dip dalgasını fark eden İnönü önderliğindeki CHP, siyasi bir popülizm örneği olarak retorik düzeyde sol söylemlerde bulunmaya başlamıştır. Türkiye'de içinde CHP ve AP'nin de yer aldığı sol ve sağ arasındaki siyasi yelpazede yer alan siyasi partiler arasında genellikle politik figürler arası bir tür şahıs mücadelesi biçiminde seyreden siyaset yapma biçimi, 27 Mayıs sonrası farklı sosyal sistemlerin savunusu mücadelesine dönüşmüştür. Temsil ettiği siyasal ideoloji ve günün koşullarına göre izlediği politikalar arasındaki makas dikkate alındığında CHP'de siyaset yapan parti temsilcilerinin büyük çoğunluğu, Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren iktidarın sahibi olmuş muhafazakârları temsil etmektedir (Küçükömer, 2013, s,18).

“Cumhuriyet Halk Partisi, geçmişi en eski partidir. En çok örgütü olan partidir. Bu özelliklerin avantajı da oy kaçıran tarafları da vardır. Aydın kuşakla, onun Kurtuluş Savaşından sonra tuttuğu tarafsız ve bağımsız dış politikayı dikkate alarak CHP'yi tutar. Daha az okumuş işçiler, köylüler, küçük memurlar ise CHP'de bir kararlılık ve güven

duygusu bulurlar. Bu nedenle onu desteklerler. Buna karşılık, CHP'nin uzun tek parti iktidarı dönemlerinde uyguladığı halktan uzak bürokrasi, konuların ve sorunların temeline inmeye yüzeyde kalmış biçimsel devrim çabalarının halka karşı yürütülmek istediği kitleleri kendinden son derece uzaklaştırmıştır. Bu kitleler uzun süre, yüzü asık, arkası kendine dönük CHP iktidarını unutamamış, onu oyla iktidara getirmeye uzun süre yanaşmamıştır. Aydınlar ise CHP'nin biçimsel devrim anlayışından bile taviz verişinden, Devrimlerin rötuş edilmesinden kurulacak CHP'den uzaklaşmaktadır.

27 Mayıs Anayasasının Devrimci ve Sosyal ruhuna CHP 1961'den sonra bir uzun süre alışmamıştır. CHP'nin yayın organları, ılımlı sosyal görüşlere bile cephe almıştır. Partinin Genel Sekreter yardımcısı Cihat Baban TİP'e karşı yazılar yazmada rekortmen kesilmiştir. Toplumcu akımlara sempati duyanlar, işlerinden güçlerinden olmuşlardır. TİP toplantılarına yapılan saldırıları CHP cezasız bırakmıştır. Ama zamanla Anayasanın bir lüks değil; yurt sorunlarının bir itişti olduğunun anlaşılması, aydınları CHP'den kaydırmaya başlamıştır. CHP ilk önceleri buna aldırmamıştır. Muhalefette karşısında bulunduğu Petrol kanununu imzalayan bir Bakanı petrol işlerini yöneten bir bakanlığın başına getirmiştir. Bu bakan Fethi Çelikbaş, 1955 ve 1956'daki İnönü'nün sözlerinden daha ılımlı konuşmaları bile aşırı fikirler olarak suçlamıştır. Ama CHP koalisyonundaki bu bakanı tam 2,5 sene tutmuştur. İnönü kabineleri toprak kanununu uyutmuştur. Plan ve Planlama Teşkilatı kuşa dönmüştür. CHP vergi reformunun yerine bir mali gerici hareketinin bayrağı olmuştur. Bu eylemler bu icraat CHP'nin kuvvetini son derece yıpratmışlardır. Şimdi CHP seçimlere giderken aydınların reform isteklerini dile getirip eski kuvvetlerini kazanmak istemektedirler. İnönü'nün, “ortanın solundayız” sloganı bu amaca yöneltilmiş bir sözdür. Ama CHP ortanın solundayız sözünü sadece bir söz olarak kullanmaktadır. Basın verilen bildirilerinde derde şifa bir tarafı bulunmamaktadır. Toprak, vergi, dış ticaret ve yabancı sermaye konularında bir şey vadetmemektedir.

Lakin vadetse de ne olacaktı? CHP listelerine bir bakanlar bunun cevabını görürler. Harf sırasıyla başlarsak Adana'nın liste başı, “sol” lafının açıkça karşısına çıkan Kasım Gülek var. Diğer bir toprak ağası, Ahmet Karamüftüoğlu listede üçüncü sırayı almış. Burdur listesinin başında Fethi Çelikbaş varken CHP petrol de milli tezi savunacağına nasıl güven verebilir. İhsan Kabadayı Konya, Kemal Beyazıt Maraş, Celal Sungur Yozgat, Ruhi Soyer Niğde listelerinin başköşelerine kurulmuşken CHP hangi ilericiliğin sorumlusu olacak. CHP'de milletvekili maaş zamlarına açıkça karşı koyan Millet Meclisi Başkanı Fuat Sirmen, solcu diye kendini tanıtan Fakih Özlen, Ahmet Sırrı Hocaoglu açıktan açığa harcanmışlardır. İlericiliğin sözünden bu kadar ürken, namuslu bir meclis başkanının dürüstlüğünü cezalandıran bir partiden Toprak Reformu, kilit ekonomi kesimlerinin zararsız hale getirilmesini beklemek hayal olur.

CHP yansız bir dış politikayı savunmakta, petrol kanununa hücum etmekte, adil vergi istemektedir. Bunlar partinin içinden süzülüp gelen sesler değildir. Olmadığı izin de akortsuz itirazlarla karşılanmaktadır. Üstelik bu itirazların sahipleri de parti içi mücadeleleri kazanmaktadır. CHP seçimlere böyle giriyor. Yani bünyesi gerici, sloganları ilerici. Vücudu ile başı, ayrı efsanelerde adı edilen bazı yaratıklar gibi. Böyle bir yaratığın ilgi çekse de güven vermesi şüphelidir (Sosyal Adalet, Eylül 1965, 18. Sayı).”

Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 18. sayısında Burhan Cahit Ünal imzası ile yayımlanan “10 Ekim Seçimleri” başlıklı makalede, 10 Ekim 1965 genel seçimleri öncesi TİP’e destek çağrısında bulunan Ünal, TİP’li hatiplerden alışlagelen ve “halkın öğretmeni” metaforu ile kavramlaştırılabilecek öğretici (didaktik) bir üslup kullanmaktadır. Yazar, zaman zaman okuyucuyu heyecanlandırma potansiyeli taşıyan sloganvari popülist ifadeler kullanırken, zaman zaman AP ve CHP’nin siyasi iddialarını, bu partilerin pratikleri ile kıyaslayarak aradaki derin uçuruma vurgu yapan ve okuyucuyu ikna etme amacını güden gerçekçi ifadelerle başvurmaktadır.

Yazarın okuyucunun politik etiğini dikkate aldığı göz önünde bulundurulduğunda, muhtelif sol kalıp ifadeler üzerinden okuyucuyla paylaşılan ortak anlam köprüleri kurmaya çalışması politik retoriği anlamlı kılmaktadır. Bu minvalde politik ikna sürecinin devamı, parti retoriğinde merkezi bir konumda yer almaktadır (Taştan, 2011,s.134). Makalede şu ifadeler yer almaktadır:

“10 Ekim seçimlerine 6 parti katılacak. Bunlardan beşinin temsil ettiği kanadı çoktan beri tanıyoruz: 20 seneden beri, bir bakıma altı asırdan beri, insanın insanı sömürmesinin yalnız şeklini değiştirerek bu sömürüyü yeni şekiller altında devam ettiren, bu amaçla ıslahatlara bile girişen kanat, ilk çağ esirlerinden devraldığı bu topraklar üzerinde, Türk emekçi halkının emeğine sahip çıkan derebeylerin ve onların yerlerini alan sermayedarların kanadı ve bu kanadın temsilcisi partiler, kimi görülmemiş kalkınmalarla, kimi planlı kalkınmalarla halkı avutan; kimi yabancı sermayeden yana olmakla övünen, kimi sözde reformculuğu ile övünen partiler. Bu bir geçit resmi. Müzelerdeki hükümdarlar gibi, sömürücü partilerin geçit resmi.

10 Ekim seçimleriyle bu geçit resmi son bulacak. Sırtına basılarak iktidara gidilen kandırılmış emekçi halkımızın uyanan kısmı kendi temsilcilerini Büyük Meclis’e sokacak. Altı yüzyıldan beri süregelen oyun, 10 Ekim günü son bulacak. Kol gücünü ve alın terini sömürdükleri emekçilerimizi kandırmaya devam edebilmek için, sömürücülerimize yeni yollar aramak gerekecek. Hatta şimdiden başladılar bile. Ama yırtılan karanlık ve riya bir

daha geri gelmeyecek. Ve her geçen gün 10 Ekim sabahı söken şafak daha da ağaracak. Uyanan emekçilerin bilinçli yürüyüşü karşısında, hâkim sınıfların içinde bulundukları durum, politik hayatımızın en ilginç yanıdır. Beş partiden biri AP, bula bula halk kütlelerinin önünde maskesi tamamen düşürülmemiş bir eski partinin sembolünü slogan edinmiştir. AP Asırlarca kandırılmış, uyanmaması için her yola başvurulmuş halk kütlelerinin politik bilinçsizliğini istismara devam etmekte, halka tek parti devrine göre geçici ve yüzeysel bir ferahlık kısıntısı getiren bir partinin sembolünden başka bir şey vermeyen cimri işbirlikçi partidir. Kendileri yabancı ortaklarıyla birlikte memleketi soylarlarken, kandırılmış halk kütlelerine verebildikleri Ortaçağ kilisesi gibi din ve ahiret oyunlarıyla birlikte bir sembolle eski refah kısıntısı hatırası. Yirminci asrın ikinci yarısında, asrın iradesinin tabiat ve topluma bu kadar hâkim olduğu bir devirde, derebeylik kalıntısı köhne bir düzene yamanmış özel sektörümüzün geriliğiyle orantılı fikriyatı bundan ibaret. Bir diğeri, CHP, 45 yıllık iktidar ve ana muhalefet partisi, kendi koynunda büyüttüğü işbirlikçi özel sektörün ve dış ortaklarının hiddet ve kini önünde, yarattığı canavarı zapt edemeyen sihirbaz gibi telaş ve dehşet içindedir. Düne kadar, kurduğu ve savunduğu sömürü düzenine ‘orta yol’ adını veren bu parti, şimdi de aynı düzene, ‘ortanın solu’ adını vermek gereğini duydu. Bir yanda uyanan halk kütlelerinden ürken, diğer yandan sinесinden çıkan işbirlikçi sınıfı zapt edemeyen bu ılımlı ortacı kanat, ‘Kırat’ karşısında ‘sol’ sloganıyla çıkmak durumunda kalmış ve böylece aslını inkâr çalışmıştır. İşte ılımlısı ve müfridiyle özel sektörümüzün kendini savunacak bir fikriyatı bulma konusunda düştüğü acziyet ortadadır.

Bir yandan geleneksel toprak ağalığına, diğer yandan ticari sermayedara dayanan teşkilatıyla CHP’nin soyut sloganları havada kalmakta, halka inememektedir. CHP’liler halk kütleleri arasında tartışma konusu olamadıklarından ötürü yakınmaktadırlar. Halktan ve emekten gelmeyenler, Türkiye İşçi Partisinin solculuğa kazandırdığı prestije nasıl ortak olabilirler? Ağanın toprağını, parasız olarak onu işleyen köylüye vereceğim demeden, yabancı sermayeyi millileştireceğim demeden, ortanın solundayım diyene kim kulak asar?

Şüphesiz biz toplumcular, her ileri hareketi kendi şartları içerisinde değerlendirir ve destekleriz. 1930 yıllarındaki Türkiye’de devletçilik ileri bir hareketti. Ama bugünkü şartlarda, Türkiye İşçi Partisi’nin programı karşısında ve özel sektörün beş partili iktidarı altında CHP’nin devletçiliğini ancak içinde bulunduğumuz kapitalist düzenin eksikliklerini tamamlayan bir alet olarak görürüz. Aynı şekilde, CHP iktidarının son yıllarda dış politikamıza getirdiği yenilikleri bütün eksikliklerine rağmen destekledik. Ama Atatürk’ün dış politikasına dönmek gerektiğini ısrarla savunduk. Ve CHP’nin kendi temsil ettiği sınıfların çıkarları için giriştiği bu ılımlı denemeler sebebiyle, gelecek seçimlerde Türkiye İşçi Partisi’nin oylarından CHP lehine fedakârlık etmeyi düşünemeyiz. Böyle bir hareket, her şeyden önce gerçek bir antiemperyalist savaş için ihanet olur.

Türkiye’yi yarı sömürge durumuna getiren politikayı kim başlattı; Türkiye bugün Amerikan şirketlerinin tatlı karlar sağladığı ve hükumette temsil edildiği bir memleket haline geldi; yabancı sermaye ortaklarına %50’nin üstünde oy alabilme hesaplarını yapma imkânlarını sağlayacak şekilde, iki parti oyunları ile Türk halkını kim aldattı? Kim uykuda tuttu ve nihayet yabancı sermayeyi millileştirmeyi gasp sayan işbirlikçi sınıf hangi düzen içinde doğdu? ‘Memleketin büyük ve acil meselelerini biliyoruz’ diyor CHP Genel Başkanı. Bu işbirlikçi sınıf, kendi deyimleriyle, devletçilikleri sayesinde gelişen özel teşebbüs düzeni içinde doğmuştur. Geri kalmış ülkede özel teşebbüs, milletlerarası mali sermayenin temsilcisi ve aracısı olarak gelişir. Atatürk’ün devletçiliği ise bu özel teşebbüsün gelişmesini önlemek için kurulmuş ve ondan dolayı ilerici idi.

Bugün bu bozuk düzeni değiştirmeden, yabancı sermayeyi millileştirmeden, onun iç desteği işbirlikçi sermayeyi kamulaştırmadan ve toprak ağalığını tasfiye etmeden, Türkiye yarı sömürgelelikten nasıl kurtulur? Bu şartlarda bu savaşı kim yapacak? Programı ve bu programı etrafında birleşmiş teşkilatıyla Türkiye İşçi Partisinden başka, yabancı sermayeyi, işbirlikçi ortaklarını ve toprak ağalığını iktisaden tasfiye etmeyi öngören, başka bir parti var mı? Türkiye’de antiemperyalist savaş Türkiye İşçi Partisi’nin kurulması ile başlamış ve Türkiye İşçi Partisi’nin öncülüğü altında devam etmektedir. Ancak Türkiye İşçi Partisi güçlendikçe bu savaş daha da kızışacak ve belki o zaman CHP’den bu savaşa katılımlar olacaktır. İşte bundan dolayı gerçek bir antiemperyalist savaşın başarısı için, 10 Ekim seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi’nin Büyük Meclise en fazla temsilci sokması gerekmektedir. Çünkü Türkiye İşçi Partisi toprak dağıtımını yapacak ve toprak ağalığını ekonomik bakımdan tasfiye edecek biricik partidir. Toprak ağalığını tasfiye etmeden antiemperyalist savaşın başarmanın ve demokratik düzeni kurmanın imkânsızlığı Türkiye’nin 45 yıllık tecrübesiyle ispatlanmıştır.

Gerçekten bağımsız, tarafsız bir dış politikayı uygulamak ve yabancı sermayeyi millileştirmek için, onun işbirlikçi ortaklarını ekonomik bakımdan tasfiye etmek için, Türkiye İşçi Partisinin 10 Ekim seçimlerinde Büyük Meclise mümkün olduğu kadar fazla temsilci sokması gerekmektedir. Çünkü Türkiye İşçi Partisi tarafsız dış politikayı uygulayacak ve yabancı sermayeyi millileştirecek biricik partidir. Komşumuz Yunanistan’da görüldüğü gibi, antiemperyalist savaş kendini ‘orta yolcu’ ilan eden muhafazakâr bir parti ile yapmak imkânsızdır. Ancak kuvvetli bir toplumcu partinin önderliğinde böyle bir savaş başarıya ulaşabilir (Sosyal Adalet, Eylül 1965 18.sayı).

TİP’in tüm emekçi kesimlerin uyandırılmasında üstlendiği aktif rol, Behice Boran (1942) Yurt ve Dünya Dergisinde yazdığı *Propaganda ve Terbiye* başlıklı makalesinde terbiyeyi eğitim anlamında kullanır. Bu yönüyle halka içinde bulunduğu sömürüye dayalı adaletsiz düzeni anlatmada propaganda bir eğitim işlevi kazanmaktadır. Gerçekte tüm

TİP yayınları sosyalist toplum düzenine erişmede bir eğitim işlevi üstlenmiş ve bu eğitim işlevi de kuşkusuz partinin propaganda stratejisinde temelini oluşturmuştur.

Sosyal Adalet Dergisi'nin 18. sayısında Suat Aksoy imzalı "Partiler ve Kalkınma Yolları" başlıklı makalede TİP'in benimsediği bu tutum açıkça ifade edilmektedir:

" Türkiye İşçi Partisi kalkınma davasını emekçi halkımızdan ayrı bir şekilde ele alamaz. Çünkü kalkınma davası bundan en geniş şekilde yararlanacak olan emekçi kütlelerinin bu davaya etkin bir şekilde katılmasıyla gerçekleşecektir. Emekçi halkın inançlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça köklü dönüşümler başarılamaz. Bunu için Türkiye İşçi Partisi emekçi halkımızı bilinçlendirerek, eğiterek siyasi iktidarı demokratik yoldan ele geçirmesi için örgütlenmeyi kendisinin en büyük görevi bilir (Sosyal Adalet, Eylül 1965 18. sayı).

Emekçi sınıflara bilinç aşılama ve Türk emekçi sınıflarının içerisinde özellikle köylülerin yoksulluğunu ve bu durumun tarihsel nedenlerini çoğunlukla onlardan biri gibi onlara seslenerek aktarmaya çalışan Yaşar Kemal'in Spor ve Sergi Sarayında yapmış olduğu konuşma, Ekim 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisi'nin 19. sayısında yayımlanmıştır.

Konuşma baştan sona Kemal'in Türkiye gerçeklerini anlattığı öğretici (didaktik) bir retorik ile yapılandırılmıştır. Yaşar Kemal'in yer yer sert ve azarlayıcı bir üslup kullandığı da görülmektedir. Dünya'da ki gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğe değinerek konuşmasına başlayan Yaşar Kemal, konuşmanın ilerleyen bölümlerinde bu adaletsizliği Türkiye gerçeklerine bağlayarak devam etmektedir. Ayrıca Yaşar Kemal, yoksulluğun gayri insaniliğinin İslam dini ile de bağdaşmayacağını, "yoksulluk imana yakışmaz" gibi dini önermeleri kullanarak aktarmaktadır. Konuşma metninde yer alan ifadeler aşağıdaki gibidir:

Bizler ki emekçileriz yıl 12 ay, ayazda kışta, tezgâh başında, fabrikalarda, tarlada, taburda, dağda, bayırda dağda çalışıp üretenleriz. Bizler ki tek mil ürünlerin yiyeceklerin, giyeceklerin makinaların tek yaratıcısıyız. Dünyada yapılmış ne varsa tek yaratıcıları bizleriz. Ama bizler yarattığımız ürünlerin yanına bile yaklaşamayanlarız. Biz yaratıp başkaları faydalanıyorlar. Çağımızdaki ürünler, fabrika ve toprak, su ürünleri artık bütün insanları mutlu kılabilir. Herkes yiyebilir. Giyebilir. Rahat edebilir. Çağımız öyle bir yere ulaştı ki azıcık bir gayretle artık bütün insanlığımız mutlu olabilir.

Bütün bunlar olabilir, olabilir...

Niçin olmuyor öyleyse? Suyun başını çalışmayanlar tutmuşlar. Emeksizler tutmuşlar. Ellerin ılıktan soğuğa vurmadan, yan gelip yatanlar tutmuşlar. Onlar emekçilerin yarattığı cümle ürünleri ellerinden alıyorlar. Öyle korkunç bir düzen kurmuşlar. Emekçinin yarattığını, fiyatlar düşmesin diye emekçiye ucuza vermiyorlar da imha ediyorlar. Böyle imha edilen ürünler çok bu dünyada. Bir yanda iki milyon insan aç dururken, öte yandan Amerika’da üretim yapmasınlar diye Amerikan çiftliklerine primler veriliyor. Ve onların üstüne, Vietnamlılara, Kongolulara korkunç uçaklarla ekmek yerine, bombalar atılıyor.”

Emeklerimizin durmadan sömürüldüğünü, fakat bir türlü doymak bilmediklerini söyleyen Yaşar Kemal, konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“ Bu milletin yıllık geliri 60 milyar lira, bu 60 milyar liranın 25 milyarını 500 bin kişi alıyor. 500 bin mutlu kişi geride kalanın da 29,5 milyon kişi pay ediyor. Gördünüz mü adaleti? Adalet dediğin de olsa olsa böyle olur. Bu rakamlar korkunçtur ayıptır. Olmaz olan bir laf var. Kim çıkardıysa bu lafı Allah onun bin belasını versin. Beş parmağın beşi de bir mi? Allah kimi insanı zengin, kimini fukara yaratmış diyorlar. Bu namussuzluktur. Fukaralar iğrençtir. Fukaralık, yoksulluk imana yakışmayan, insan haysiyetine yakışmayan iğrenç bir iştir. İnsanın fukara bırakılmasını doğru bulanlar, insan düşmanı halk düşmanı alçaklardır. Bizim karşımıza çıkanlar fukaralığı ortadan kaldıracamız bile demiyorlar. Fukaralık insana uygun bir şeymiş gibi Allah fukarayı fukara zengini de zengin yaratmış diyorlar. Hayır, yalan söylüyorlar. Allah kimseyi fukara kalsın diye yaratmamıştır. Bu hiçbir kitapta yoktur. Dört kitabın dördü de, sömürücülüğe karşı, insanın yoksul bırakılmasına karşıdır.

Ben zenginim elimi ılıktan soğuğa vurmadan ölünceye kadar zengin kalacağım. Ben öldükten sonra da sülalemin sülalesi zenginlikte sürüp gidecek. Fukara da yoksulluğu boynuna takılmış zincir gibi taşı baba taşı edecek. Bu mu insanlık, bu mu adalet, bu mu namus...”

Türkiye İşçi Partisi’ni seçime sokmamak için kurulan oyunları anlatan Yaşar Kemal sık sık alkışlarla kesilen konuşmasına şöyle devam etti:

“ Emekçilerin, okuma, gelir meseleleri üzerinde de duran Yaşar Kemal, onların bir yalanlarına bizim emeğimiz ulaşırsa halkımız uyanır. Her birimiz birer şahin gibi halkımızın arasına uçmalı derdimizi onlara anlatmalıyız. Her şahin bize 100 kişi getirir.

Ben gazeteciyim yıllarca kasaba kasaba, köy köy adım adım yurdumu dolaştım. Yeraltında yüzlerce köy gördüm. Mağaralarda yüzlerce insan gördüm. Diyarbakır’ın Kulp kazasından, Şikevtan köyü, mağaralara yerleşmiş bir köydür. O mağaralarda doksan ev vardır. Halim Yıldız hala aklımdan çıkmıyor. Bin yıl yaşasam da çıkmaz. Altı çıplak çocuğunun üçünü bir yanına almış üçünü de bir yanına almış bana geldi.

‘ Bak kardeş dedi, bak gazeteci ağa, ben Halim Yıldız altı çırılçıplak oğlanın babası yedi yıldır hasat yatan Gülizar’ın kocası bir tek öküzü, bir yağar eşeği olmayan yarım dönümlük tarlasında ot bitmeyen, ömründe ev dedikleri şeyi askerlikte bir de kasabada görmüş. Ağanın kulu, hükümetin iti Halim Yıldız, ben komşuların verdiği ekşi ayrandan darı ekmeğinden başka yiyecek yüzü görmedim. Ben Halim Yıldız, mağarada insanlar bir ekmeğe muhtaçtır,

açtır. Ağalarda bu açlara gelip yalan oy dileniyorlar. Bu olacak iş mi? Oy istemek değil, insan bu sefillerin yüzüne bakamaz utanır.' Demiştir." (Ekim 1965 Sosyal Adalet 19. sayı).

10 Ekim 1965 genel seçimleri sonucunda parlamentoda 14+1 milletvekili ile temsil hakkı kazanan TİP, Türk siyasi tarihinde bir ilke imza atarak ilk defa legal sosyalist bir partinin parlamentoda temsil edilmesine ve sosyalizmin bir ideoloji olarak Türkiye’de halk arasında benimsenmesine olanak tanımıştır. Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 20. sayısında yayımlanan “Türkiye İşçi Partisi Milletvekillerine Sorular” başlıklı söyleşide, partinin seçim kampanyaları sürecinde karşılaştığı toplumsal ve siyasi güçlükler ile hazine desteği alan sermaye partileri karşısındaki dezavantajlı konumu, söyleşi gerçekleştirilen bütün milletvekillerinin üzerinde mutabık kaldığı bir mesele olmuştur.

TİP’in, Türk siyasal iletişim tarihi açısından yeni olan propaganda yapma biçimi ile (hakikat anlatıcılığı) “oy avcılığı” yapmak yerine, eğitim amaçlı didaktik bir söylemi tercih etmiştir. TİP’in kullandığı bu yeni propaganda biçimi, Lenin Tipi propaganda modeline örnektir çünkü propaganda eğitim (terbiye) olarak kabul edilmiş; yaratılan hayali bir düşman üzerinden değil, kendi sınıfsal gerçeklikleri konusunda bilgilendirmeden (Kenez, 2003) temellenen metinler yazılarak gazete, dergi ve radyodan yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

TİP’in kitleler üzerindeki etkinliğini arttırarak partinin siyasal pozisyonunu temellendirmiştir. Öte yandan seçim sonuçları dikkate alındığında, parti propagandasının, TİP’in dezavantajlı olduğu alanların başında gelen halkın kemikleşmiş siyasi tutum ve davranışlarını ciddi anlamda değiştiremediği sonucu ile karşılaşılmaktadır. Bu konuda Behice Boran’ın toplumsal yapı araştırmaları çalışmasındaki tespitlerine atıfta bulunan Keleş (1999,s.40) propaganda faaliyetinin, diğer bütün kültürel süreçlerde olduğu gibi toplumsal bir kontrol aracı olarak tek başına toplumu dönüştüremeyeceğini belirtmektedir. Edilgen insanlardan oluşmayan toplumun, onu oluşturan beşeri dinamikler tarafından işlevsel olarak dönüştürülebilen canlı bir organizma olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Konuya açıklık getirmesi bakımından Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 20. sayısında yer alan “ Türkiye İşçi Partisi Milletvekillerine Sorular” başlıklı söyleşide Urfa milletvekili Behice Boran şu ifadeleri kullanmaktadır:

“ Seçim sonuçlarını tam ve doğru değerlendirmek için elimizde gerekli ve yeterli veriler, bilgiler yok. Oyların ilçe, köy, şehir ve mahallelere hatta sandıklara göre dağılımı sonuçların

izahı bakımından önemli ipuçları verebilir. Sonra yer yer yapılacak tipik örneklemeler seçmenleri etkileyen şartları, nedenleri ortaya koyabilir. Şimdilik ancak bazı genel noktalara değinilebilir. Birinci önemli nokta seçime katılma nispetinin düşük olmasıdır. Büyük bir seçmen kütlesinin oylamaya katılmamış olması, oyların partiler arasında dağılışı şekli kadar önemlidir. Öyle anlaşıyor ki seçmenlerin büyük bir kısmı yirmi yıldır uygulanan şekli demokrasiye güvenini yitirmiş, politik partilerden umudunu kesmiştir. Bu durum halkın uyanmaya başlamış olmasının olumsuz bir yönden belirtisidir. Halkın bu kısmı yirmi yıllık tecrübesiyle eski partilere ‘hayır’ diyor. Ama henüz başka bir çıkar yol olduğunu ve bu yolu Türkiye İşçi Partisinin temsil ettiğini görmüyor. Gerek bunun, gerekse seçimlere katılanlardan TİP’in daha fazla sayıda oy alamamasının sebebi ise bir taraftan TİP’in maddi imkânsızlıklar dolayısıyla sesini gerektiği kadar duyuramaması, köylere kadar gidememesi, şehirlerin emekçi mahallelerinde yoğun faaliyetlerde bulunamamasıdır; diğer taraftan TİP’in faaliyetlerini kösteklemek, halkı kendisinden uzak tutmak için yapılan maddi manevi ağır baskılardır. Zira köylerde siyasi gücü elinde bulunduran muhtarlar, aynı zamanda iktisadi gücüde arttırma fırsatına haiz oldukları için köylü üzerinde ağır baskılar kurabilecek bir potansiyel taşımaktadırlar (Boran,1992,s.151). Bir başka sebep de TİP’in ileri sürdüğü fikirlerin, çözüm yollarının ve uyguladığı propaganda metodunun yeni, alışılmamış şeyler olmasıdır. Yerleşik, geleneksel değerler, fikirler, inançlar ve hissi tutumlar kısa sürede ve eylemle desteklemeyen (Meclise girmemiş olduğu için eylemle desteklenemezdi.) propaganda ve uyarmalarla değiştiremezdi. TİP, seçim devresi öncesi süresi çalışmalarında ‘oy avcılığı’ usullerini değil, halkı uyarmak, uyandırmak yolunu tercih etmiştir. Bu da, kısa vadede elde edilecek sonuçlar bakımından elbette ‘oy avcılığı’ kadar verimli değildir.” (Kasım 1965 Sosyal Adalet 20. sayı).

TİP’in “hakikat anlatıcılığına soyunduğu” 10 Ekim 1965 genel seçimleri propaganda süreci, Türk seçmenini o güne kadar pek alışık olmadığı bir propaganda tarzı ile tanıştırmıştı. Partinin politik söylemi, dolaysız bir anlatı biçimi ile yapılandırılmış ve bir toplumcu aydın onurunun haykırışıydı ve bu haykırıya geniş yığınlar tarafından kulak verilmekteydi. Fakat 10 Ekim 1965 Genel seçimleri sonucu ortaya çıkan tablo, bir bakıma partinin toplumsal zeminde kazandığı ivmenin tam olarak seçim sonuçlarına yansımadığının özeti niteliğindeydi. Türlü maddi imkânsızlıklara ve siyasi güçlülere rağmen sosyalist bir parti olarak TİP’in kentlerde ve köylerde yürüttüğü seçim propagandasının halktan gördüğü teveccüh, Türk siyasi tarihi açısından bir ilk olma özelliği taşımaktaydı. Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 20. sayısında yayımlanan “Türkiye İşçi Partisi Milletvekillerine Sorular” başlıklı söyleşide TİP Hatay milletvekili Yahya Kanbolat, TİP’in Hatay’ın kırsal bölgelerinde sürdürdüğü propaganda

alışmalarının nasıl karşılandığını ve seçim çalışmaları sürecinde karşılaşılan güçlükleri şu sözlerle dile getirmektedir:

“ Hatay öteden beri CHP’nin kalesi bilinir. Fakat bu kale artık yıkılmıştır. 10 Ekim seçimlerinde CHP’li ağalar, büyük tüccarlar; CHP listesinde yer alanlardan bazıları bile AP’yi destekledi, kendilerine daha yakın buldular, daha emin gördüler. AP ise kendiliğinden gelen bu desteğin yanı sıra büyük ölçüde para da harcadı. Örneğin, Reyhanlı gibi bir yerde seçmenler evlerinden araba ile alınıp oy mahalline getirildi, oyunu kullandıktan sonra tekrar evlerine götürüldü. YTP’ye gelince, 1961 seçimlerinde 3 milletvekili bir senatör çıkaran YTP, son seçimde 1 milletvekili çıkaracak oyu bile sağlayamadı. CHP’lilerde olduğu gibi YTP, örgütündekilerde AP lehine çalıştı. 1961 seçimlerinde tereddütte düşerek YTP, ile AP arasında bocalayan ağalarla, eski DP’liler bu kez AP’yi desteklediler. TİP ikna edilebilen kişilerden oy almıştır. Gerek CHP’den gerekse AP’den oy aldığımız şeklindeki görüşler yanlıştır. Biz, yıllar yılı sürdürölüp gelen vaatlerden, yalanlardan bıkan halkın oylarını seçim sandığına küskünlerin oylarını aldık.

TİP’in Hatay il örgütü 10 Nisan 1965’ de kurulmuştur. Bu kadar kısa süreli bir çalışma devresine rağmen alınan sonuç çok iyidir. TİP’in propaganda çalışmalarında genç yaştaki esnaflarla, tarım işçileri ve öğrencilerin geniş desteğı alınmıştır. Geçim sıkıntısı çeken orta yaşlılar ise TİP’e karşı daha tereddütlü davranmışlardır.

Şehirde de aydın kesimden oy aldık. Aydın oyları genellikle TİP ve CHP arasında bölündü. Seçim kampanyasının başlangıç günlerinde AP, bize karşı şiddetli bir taarruza geçti. Komünist, ırz, aile düşmanlığı şeklinde ortaya çıktılar, daha sonradan da TİP’in, CHP koltuğunda yaşayan bir parti olduğu, ileride CHP ile birleşeceği şeklinde propaganda yürüttüler. CHP’nin bu propagandalar karşısındaki susuşu aleyhimize oldu. Seçimin son haftasında ise AP ve CHP, TİP’e karşı aynı sloganlarla hücumla geçtiler. TİP’ e vermeyin de kime verirsiniz verin dediler.

AP köylerdeki propagandasını toprak reformu üzerine kurdu. Bakraz adlı bir köyde boş beyanname dağıttılar. ‘Bu beyannameleri doldurarak AP, ilçe merkezine müracaat edin, seçimden sonra bu beyannameleri imzalayıp, partiye kaydolanlara toprak dağıtacağız dediler.’ Reyhanlı’da bunun başka bir şeklini denediler. Halkı partilerine birer fotoğrafla kaydolmaya çağırdılar. Fotoğrafla partiye kaydolanlara toprak dağıtılacağı şeklinde propaganda yürüttüler. Bu propaganda elbette fotoğrafçıların işine yaradı. Bol bol para kazandılar. Öte yandan TİP’in beş dönümlük toprakları bile köylünün elinden alacağını söylediler. Camileri yıkacağımızı, dini ortadan kaldıracacağımızı yaydılar.

Gerek köylerde gerekse kasabalarda halktan büyük ölçüde itibar gördük. Toplantılarımızı, kalabalık kitleler izledi, konuşmalarımız dikkatle dinlendi. Çünkü diğer partilerin yalan propagandalarından bıkmıştı halk. Bizse onlara daima programımızı anlattık. Gerçeği söyledik.” (Kasım 1965 Sosyal Adalet 20. Sayı).

TİP’in siyasi retoriğinde sık sık biçimsel demokrasiye vurgu yapıldığı görülmektedir. Parti yanlısı gazete ve dergilerde yer alan metinlerde, Türkiye’de ki sağ partilerin, iktidara gelebilmek için ‘oy avcılığı’ kabilinde biçimsel olarak halka dayanma gerekliliği duyduğu somut örnekleriyle açıklanmaktadır. Parti’nin propaganda metinlerinde, 10 Ekim 1965 Genel seçim kampanyaları sırasında gerek CHP’nin TİP’den rol çalmak üzere sürdürdüğü popülizm gerekse DP’nin devamı niteliğindeki AP’nin saldırgan ve hamasi retoriğinden örneklerle sıklıkla yer verilmiştir.

TİP’in seçim sonucunda göstermiş olduğu başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesinde partililer, hamasi çıkarımlardan uzak bir tutum sergileyerek somut koşulların gerçekçi tahlilini yapmaya çalışmışlardır. TİP’li hatiplerin göstermiş oldukları bu tavır, TİP propagandasının Türk siyasi tarihi içerisindeki “sui generis” olma niteliğini destekler bir görünüm arz etmektedir. TİP, parti liderliği ve bazı tanınmış partili aydınların karizmasını (ethos) kitleleri etkilemek üzere bir ikna yöntemi olarak kullanmasının dışında, son derece gerçekçi, halka bilinç aşılamaya ve onu aydınlatmaya çalışan öğretici (didaktik) bir retorik kullanmıştır. Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 20. sayısında Suat Aksoy imzası ile yayımlanan “Türkiye İşçi Partisi’nin Zaferi” başlıklı makalede, bu retorik kullanımının tipik bir örneğini teşkil eden şu ifadeler yer almaktadır:

“ Türkiye İşçi Partisinin bugünkü şartlar altında bu seçimlerde çok daha büyük bir başarı sağlamasını beklemek, memleketteki hâkim sınıfların kuvvetini fazlasıyla küçümsemek olurdu. Yabancı sermayenin ve onların ortaklarının menfaatlerini bu kadar kolayca elden çıkarabileceğini sanmak biraz safdillik olurdu. Hâkim sınıfların asırlardır süren ve halkın kafalarına yerleştirilen ideolojilerinin gayet mahdut bir basın ve birkaç seçim nutkuyla sökülüp atılacağını sanmak biraz fazla hayalperestlik olur. Biz uzun mesafeli, yorucu, engebeli bir yola çıkmışız. Seçimler sırasında bunun adını da koyduk: ‘İkinci Kurtuluş Savaşı.’ Biz bu Kurtuluş Savaşını bu savaşı gerçekten verecek emekçi halkımızı bilinçlendirerek, eğiterek, örgütlendirerek demokratik yoldan iktidara gelmesini gerçekleştirmek görevini kendimize amaç edinmişiz. Bunun da asırlardır aldatılan, uyutulan, kasten cahil bırakılan bu zavallı halkımızı bir seçim kampanyası sırasında silkinip

uyandırarak yapmanın mümkün olmadığını çok iyi biliyoruz. Biz bunun bir bilinçlenme işi, eğitim işi, örgütlenme işi olduğunu ısrarla savunuyoruz. Ve yorulmadan, usanmadan halkı bilinçlendirme görevimize devam edeceğiz” (Kasım 1965 Sosyal Adalet 20. sayı).

Aynı yazıda Aksoy, TİP ile CHP’nin derin ideolojik farkına dikkat çekerek, seçimler öncesi ‘Ortanın solu’ söylemiyle ortaya çıkan CHP’nin bu sloganıyla bir tür ‘oy avcılığına’ giriştiğini belirtmektedir. CHP’nin ideolojik olarak temsil ettiği çevrelerin çıkarları gereği Anadolu’nun muhtelif kentlerinde AP’yi desteklediklerini ifade eden Aksoy, sözlerine şöyle devam etmektedir:

“ Sol kimdir? Deniliyor ki, CHP soldur ve yenilgiye uğramıştır. Gerçekten de CHP 1961’e nazaran mutlak olarak 1 milyon oy kaybetmiştir. Öyleyse memlekette solcular ağır bir darbe yemişlerdir. Şimdi insaf ile düşünelim: CHP gerçekten yenilgiye uğramıştır, ama ne zamandan beri solu temsil ediyor? İnönü’nün seçimlere bir ay kala ‘ortanın solundayız’ demesinden sonra mı? 40 yıl bir sağ parti olarak uygulamada bulunduktan sonra programına ve eylemine aykırı olarak milli petrol, toprak reformu diye seçim sloganları olarak afiş yapıştırdıktan sonra mı? O halde halkın bunlara inanmayarak çeşitli sebeplerle, daha gerici bir parti olan Adalet Partisine oy vermesinin solcuların bir yenilgisi olarak ilamından daha hatalı bir tutum olamaz. Halk, solcu CHP’ye ne için oy versin? Topraksız köylüye bunca yıllık iktidarı zamanında toprak dağıttığı için mi? İşsizliğe çare bulduğu için mi? Vergiyi hakçasına aldığı için mi? Halkta CHP soğukluğunu görmek için Osman Bölükbaşı’nın, İnönü’yü yeren dedikodulu nutuklarının başarısına bakmak yeterlidir. Kaldı ki, bizzat CHP içindeki bazı ağa ve eşraf takımı AP’nin kendileri için daha emin bir parti olduğuna inanarak AP lehine çalışmışlardır. Teminatlarını AP’de bulan bu ağa ve eşraf takımı aleyhinde şimdi CHP’de soruşturma gösterilerine başladığını gazetelerden öğreniyoruz. CHP listelerinde aday olan bir kısım ağaların halkı AP’ye oy vermeye davet edişleri çok manidar bir tutumdur ve CHP yenilgisinde solun yenilgisini aramak isteyenlerin bunun üzerine uzun uzun düşünmeleri gerekir.” (Kasım 1965, Sosyal Adalet 20. sayı).

TİP propagandasının bir hakikat anlatısı çabası olduğu, altında kalma pahasına “Kral çıplak” diyebilme cesareti gösterebildiği ve bu anlatı ile halka bir bilinç aşılama sorumluluğu taşıdığı ileri sürülebilir. TİP’in popülizme çok kapı aralamadan, didaktik bir patikada yoluna devam eden bir sosyalist parti olması, onun ideolojik yapısının ötesinde, Türk siyasi tarihi içerisinde stratejik açıdan doldurduğu boşluğu önemli ve benzersiz kılmaktadır. Şüphesiz bu noktada propaganda metinlerinin içeriği önem arz etmektedir. Konu yelpazesi açısından sadece siyasal ve ekonomik meseleler değil; sanatın ve

edebiyatın toplumsal fonksiyonu üzerine yazılıp çizilenler ve söylenenler, partinin hakikat anlatısına hayat veren kanalların başında gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren meşru siyasal alanın dışına itilerek tecrit edilen Türk sosyalist hareketi, özellikle 1950’li yıllarla birlikte edebiyat ve sanat alanında varlık gösterebilmiş, politik mesajlarını politik roman türü aracılığıyla vermeye çalışmıştır. Nitekim 1940’dan 1960’ların ortalarına kadar Türkiye’de sanat, kurucu ideolojinin güdümünden çıkarak, toplumcu gerçekçilik rayına oturmuştur (Ünser, 2021,s.127). Örneğin 13 Ekim 1965 tarihli Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin 4. sayısında Mustafa Duman imzasıyla yayımlanan “ Niçin Toplumcu Sanat” başlıklı makalede, toplumcu gerçekçi sanatın penceresinden Türkiye’ye bakışın adeta bir turnusol kâğıdı misali pastoral ve lirik Anadolu güzellmelerinin altında gizlenen derin çelişkileri görünür kıldığına değinilmektedir. Yazıda niçin toplumcu sanatın cevabı şu ifadelerle tartışılmaktadır:

“ Bir zamanların ‘sen ne güzel bulursun, gezsen Anadolu’yu’ diye başlayan Gürtunca edebiyatı, Anadolu’yu anlatmıyordu. Gerçek Anadolu bambaşkaydı. Gerçeğe uymayan bir Anadolu’dan söz açan yapıtlar tarihe karıştı. Hem de bir iz bırakmadan. Sahneyi gerçekçi sanat alınca, Anadolu’nun ağlayan yüzü ortaya çıktı. Şimdi artık kendimizi aldatmak değil, kendimize dönmek zorundayız.

Anadolu, gerçek yüzünü, ‘Yabanla’, ‘Bizim Köyle’, ‘Yılanların Öcüyle’, ‘İnce Memedle’, ‘Orta Direkle’, ‘Yer Demir Gök Bakırla’ gösteriyor bize. Sanatçı olarak Yakup Kadri, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, kendilerinden bekleneni yaptılar. Memleketin durumunu hal-i pür melaline-maroken koltuklardan değil; ‘ Efkâr Tepesinden’ bakmamız gerektiğini yerleştirdiler kafamıza. Mahmut Makal ve Fikret Otyam röportaj olarak sundular bize gerçek Anadolu’yu.

Şiirimize gelince, roman ve öyküde, bu arada oyun türünde kendisini gösteren gerçekçilik, Anadolu’dan söz açma, Anadolu’yu ele alma, şiirde genel olarak yok. Varsa bile çok az. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında, ozanlarımızda kendini gösteren Batı etkisi, metafizik şiirin egemen olması gelir. Diğer nedenler ise şiirin gerçekten kaçış, bir düş olduğu kanısının yerleşmesidir. Bu arada Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni, Bedri Rahmi ve Orhan Veli, Anadolu’yu şiirlerine soktular. Ceyhan Atuf Kansu ise daha da ileri giderek, şiiri bir düşünceler demeti haline getirdi.

Dünya edebiyatında Aristophanes ile Türk edebiyatında Tanzimat’la kendini gösteren ‘sanat için sanat’, ‘toplum için sanat’ tartışması, bugün içinde yürürlüktedir. Her şey bir yana, sanatçı öncelikle çağının adamı olmalıdır. Biz oyumuzu toplumcu sanata verdik. Neden mi? Türkiye böyle istiyor ‘da ondan” (13 Ekim 1965, Sömürücülüğe Karşı Savaş 4. Sayı).

4.3. Türkiye Devriminin Gerçekçi Bir Yolu: TİP Propaganda Metinlerinde Sosyalist Devrim Stratejisi

TİP'in siyasi kimliğini ve onu dönemin diğer sol ve/veya sosyalist partilerinden ayırtıran siyasi özgünlüklerinin belki de en önemli özelliklerinden biri sosyalist sisteme geçiş için izlediği strateji olmuştur. TİP ideolojisi gereği, önce “demokratik devrim”, sonra “sosyalist devrim” biçimindeki iki aşamalı devrim anlayışına karşı çıkmış ve son kertede demokratik devrimin, sosyalist devrim süreci tamamlanmadan gerçekleşmeyeceğini savunmuştur. Devrimin başat dinamiklerinin bütüncüllüğünü savunarak, işçi sınıfının öncülüğünde topyekûn bir mücadele gerektiğine inanmıştır. Diğer taraftan antiemperyalist mücadele, sınıfsal bir dönüşüm içermediği sürece antikapitalist bir toplumun yaratılmasına önayak olmayacaktır. Bu iktidar niteliği gereği emperyalizmle tekrar uzlaşarak sömürü düzenini yeniden üretecekti (Ulus, 2016,s. 168).

Nitekim Türkiye’de sınıfsal mücadelenin dizginlerinin, işçi sınıfının bilinçlenmesine ön ayak olmadan evvel aydın bir zümrenin kontrolünde olması, stratejik olarak emekçi sınıfı yönetimin dışında bırakacaktır. Zira aydınların bir tabaka olarak üretim araçlarını himayelerinde bulundurabilecek imkânları olmadığından, bunları devlet vasıtasıyla kendi tasarrufları altında tutmaları söz konusu olacaktır. Bu tabloya göre, yönetimde emekçi sınıfın ağır basmadığı bir aydın bürokratik zümre, iktidarda kaldığı süre boyunca kaçınılmaz olarak burjuva eğilimleri taşıyan bir sınıf olarak kemikleşecektir. Aydınlar ile halk arasındaki bu dikey hiyerarşi içerisinde, sosyalist bilincin halka tepeden aşılması gerekeceğine ilişkin hiyerarşik bir anlayış ortaya çıkacaktır. Türkiye gibi biçimsel demokrasi ile idare edilen, sol fikriyat adına rüzgârın tersten estiği bir sosyal sermaye ve siyasi kültürün egemen olduğu bir ülkede, halkın sosyalist düşünceden soğuyabileceği gözlerden kaçmamalıdır. Türkiye siyasi tarihinde ilk defa sosyalist bir parti olarak TİP, sosyalizmi önce aydınların iktidara geleceği ve sonra da halka benimseteceği aşamalı bir siyasi ideal olarak tasavvur etmemiştir. TİP'in siyasi stratejisine göre aydınlar, işçi sınıfının siyasi örgütü içinde onlarla kaynaşarak, dayanışarak ve sosyalizm mücadelesini işçi sınıfı ile işbirliği yaparak vermelidir. TİP’e göre antiemperyalizm ve antikapitalizm birlikte verilecek, bütünleşik bir mücadelenin sonucunda alt edilebilecek ve içte ve dışta antikapitalist mücadele vermeden, antiemperyalist mücadelenin sonuç vermeyeceği değerlendirilmiştir. 7 Mayıs 1965 tarihli

Dönüşüm gazetesinin 2. sayısında yer alan Sadun Aren imzalı, “ Gizlenen Ayniyet ve Gerçekliği Olmayan Ayrım” başlıklı yazıda, partinin yukarıda değinilen stratejisi parti tarafından halka gazete aracılığıyla anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu yazıda Aren, bu stratejik bütünlüğü şu ifadeler ile açıklamakta ve toplumun somut sorunlarına bağlamaktadır:

“Millî Kurtuluş Savaşımızda anti-emperyalizm (milliyetçilik) ve anti-kapitalizm (sosyalizm) bir arada yürütülmüş ve zafer kazanılmıştır. Fakat sonraları bu birlik devam ettirilemediği, yani milliyetçilik sosyalist muhtevasını kaybedip yozlaştığı için, bugün yabancı iktisadi hâkimiyetin pençesine düşmüş bölünüyoruz. Fakat tarih tekerrür etmez, öğretir. Karşı propaganda sosyalizmin karşısına milliyetçiliği çıkarmak için ne kadar çaba gösterirse göstereceğin bunda muvaffak alamayacak, halkımız bunların aynı şey olduklarını görecektir. Bugün, silahlı ve kanlı değil fakat demokratik ikna metotlarıyla yapılan İkinci Kurtuluş Savaşımızı, halkımız bu sefer sosyalist yoldan yürütmesini bilecek ve mutlaka başarıya ulaştıracaktır (Dönüşüm 7 Mayıs 1965 ikinci sayı).”

Aynı yazıda Aren, TİP propagandasının amacını da açıklar şekilde, antiemperyalist ve antikapitalist birleşik cephe verilecek ideolojik mücadelenin yegâne hedefinin az gelişmiş memleketler için en uygun kalkınma yolunun kapitalizm olduğu propagandasına, karşı propaganda ile cevap vererek kitleleri sosyalist mücadele yolunda ikna etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak analizimiz açısından vurgulanması gereken bir diğer nokta, Dönüşüm gazetesinin ilk beş sayısındaki içerikler incelendiğinde özellikle 4. sayı ile birlikte içeriklerdeki dilin daha dinamik ve cesur olduğunun saptanmış olmasıdır. Zira gazetenin belirli bir okuyucu kitlesine kavuşmuş olması ve bilinirliğinin artması, TİP’in genel seçimlere doğru Anadolu sathında örgütlenmesini tamamlayarak önemli bir aşama kaydetmiş olması gibi gelişmeler, gazetede yer alan haber ve makalelerin üslubundaki dönüşümün belirleyicisi olmuştur. Seçim sürecine girilmesi ile birlikte parti tezlerini destekleyici yayınlar okuyucu ile buluşturulmuştur. Gazete açısından, meşru ve haklı davalarında çekimser kalınacak nedenler kalmamıştır.

TİP’in, “sosyalist devrim” stratejisine yönelik en belirgin çıkarımlarından bir diğeri faşizmin Türkiye’deki gelişim safhalarına ve görünümüne ilişkin olmaktadır. Zira TİP’e göre, “aşamalı devrim” savunucularının tezlerinde ileri sürülen Türkiye gibi geri kalmış ve kapitalist iktisadın gelişim dinamiklerinin tam olarak şekillenmediği bir ülkede faşizmin etkili olamayacağı savı son derece yanıltıcıdır. Tam aksine TİP kapitalizmin iktisadi ve demokratik pratikleri arasında bir ayrıma gitmektedir. Bu iki alan arasındaki

çelişki faşizmin ortaya çıkacağı koşulları oluşturmaktadır. Bu konuya açıklık getirmek üzere Ağustos 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 17. sayısında Ergin Günçe imzası ile yayımlanan “Kapımıza Dayanan Faşizm” başlıklı makalede şu ifadeler yer verilmiştir:

“Faşizmin ortaya çıkması için gerekli nesnel şartların birincisi, kapitalist (veya bunun özenen) üretim düzeni ile kapitalist demokrasi (veya buna özenen) üst politik yapının çelişmesidir. Yani kapitalist düzenin kendi politik oyun kuralları içinde işleyemediğini, getirdiği bazı temel hak ve özgürlüklerin kendini kayıtladığını ve bir çıkmaza götürdüğünü görüyoruz. İşçi sendikalarının güçlerini gittikçe arttırmaları, emekçi kitlelerine, kısmi de olsa, bazı haklar tanınması kapitalist iktisadi büyüme olayını sınırlandırıyor. İşte, alabildiğine sömürme hakları kayıtlanmış olan kapitalizmin biçimsel demokrasiye bile tahammül edememesi, faşizmin doğmasına çanak tutan bir ortam olarak belirmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde, değişik biçimler altında ve değişik görünüşlü olaylar zinciriyle iktidara gelmiş faşizmin bu ortak özelliği, bize sistematik bir inceleme imkânı veriyor. Bu yazımızda, değişik ülkelerdeki farklı görünüşlerden çok genellilikler üzerinde durulacaktır.

Önce şu hususu belirtelim: Faşizmin ortaya çıkması için, birçok yazarın iddiaları aksine kapitalizmin gelişerek son safhasına, yani emperyalizme ulaşmış olması gerekmez. Bu noktayı kavramak çok önemlidir. Aksi halde, “Türkiye gibi geri kalmış ülkelerde henüz kapitalizm yoktur ki, faşizm gelebilsin” gibi yüzde yüz yanıltıcı ve basiret bağlayıcı bir yargıya varılır. Birçok yazarı yanıltan, faşizm denince, akla, önce, Hitler Almanya’sının Mussolini İtalya’sının gelmesidir. Gerçekten de bunlar faşizmin tarihte en büyük izi bırakmış örnekleri sayılmaktadır. Ancak I. Dünya savaşından sonra Macaristan, Bulgaristan ve Polonya’da faşist yönetimler görülmüştür. Peron Arjantin’i, Franco İspanyası ve Salazar Portekiz’i de faşist yönetim örnekleri olduğuna göre, ileri bir kapitalizme ulaşma şartı, faşizmin gerek şartı sayılmaz. O halde bütün üyeleri kapsayan (ahfadını cami) bir açıklamaya ihtiyaç vardır. Son bir tahlille faşizm, kapitalist iktisadi kalkınma yolunda direnen ülkelerde, daha büyük bir tehlike halindedir. Çünkü gelişmiş kapitalist ülkeler, özellikle emperyalist blokun başları, baskı ve sömürme mekanizmasının ağırlığını sömürgelerine kaydırmış bulunmaktadır. Metropolen ülkelerdeki emekçilerde, kendi egemen sınıfları ile birlikte, girdikleri gizli bir anlaşma çerçevesinde, sömürge halklarının haklarından kendilerine ayrılan paydan memnun, atılgan ve devrimci niteliklerini geniş ölçüde yitirmiş durumdadırlar ve “beni sokmayan yılan bin yaşasın” hesabı, kapitalizmin esasına ve dolayısıyla işleyişine boyun eğmektedir. 1920’lerin Alman işçi sınıfıyla bugünkünü kıyaslırsak mesele anlaşılacaktır. O zamanın devrimci Alman işçisinin yerinde yeller esmektedir. Aynı şey, İngiliz, Fransız, Amerikan işçisi içinde doğrudur. Az gelişmiş ülkelerin bir kısmı ise kapitalist yoldan iktisadi kalkınma sağlama ile biçimsel demokrasiyi bir arada yürütme çabası içindedir. Oysa dünyanın hiçbir yerinde kapitalizm, ilk birikimini ve sıçramasını, emekçi halkın yönetime katıldığı, oy ve sendikalaşma haklarına sahip olduğu bir ortamda sağlayabilmiş değildir. Kapitalist yoldan kalkınma, mantığı icabı, ancak bir sömürme düzeni

içerisinde gerçekleşebilmektedir. O zaman da ya yardan ya da serden vazgeçmek gerekli olmaktadır. İşte faşizm, biçimsel demokrasiden vazgeçerek ne pahasına olursa olsun, kapitalist kalkınma yolunda ısrar etmek gayretlerinin biçimlenip zorlaşmasıyla, kendi gücünü denemeye girişiyor. Bilindiği gibi Türkiye’de öteden beri kapitalist kalkınma yoluna özenmektedir. Hikâye 1923 İzmir İktisat kongresine kadar uzanmaktadır (Sosyal Adalet, Ağustos 1965 17.sayı).

1923 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar ile kapitalist yoldan kalkınma yörüngesine giren Türkiye’de kapitalizm, kapitalizmin temel mantığı ile çelişen, sermaye birikiminin devlet kapitalizminin sunmuş olduğu çeşitli imkânlar ve sağladığı kolaylıklar neticesinde belirli imtiyazlı kişilerin elinde temerküz etmesi ile gerçekleştirileceği bir ekonomik düzenin hamiliğinde uygulanmaya çalışılmıştır. 1947 senesinde CHP’nin 7. kurultayında devletçilikten vazgeçilmesinin akabinde toprak ağaları ve Türk burjuvazisi ile egemen yönetici kadrolar arasında 19.yüzyıldan bu yana süregelen, Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı ile birlikte pekişen güçlü bir çıkar birliğinin varlığı gün yüzüne çıkmıştır (Boran, 2016,s.79).

Kurucularının toprak ağası ve tüccar sınıfından geldiği eski CHP’li siyasetçilerden oluşan DP’nin kurulması ve 1950 seçimlerinde iktidara gelmesiyle, aynı çıkar birliğinin varlığı, kalkınma çabalarını gölgede bırakacak bir düzeye ulaşarak daha belirgin hale gelmiştir. DP’nin iktidara gelmesi ile hızlanan bu süreç, biçimsel demokrasinin temel esaslarını dahi görmezden gelen faşist bir yönetim anlayışına doğru evrilerek 27 Mayıs’ta kesintiye uğrayacaktır. Dönemi itibariyle iktisadi olarak Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede ağır aksak ilerleyen kapitalist kalkınma hamlelerinin faşist bir yönetim anlayışıyla noktalanmasına uzanan sürecin kilometre taşlarını Ağustos 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 17. sayısında Ergin Günçe imzası ile yayımlanan “Kapımıza Dayanan Faşizm” başlıklı makalenin devamında görmek mümkündür. Yazıda şu ifadeler yer verilmektedir:

Bilindiği gibi Türkiye, öteden beri, kapitalist kalkınma yoluna özenmektedir. Hikâye,1923 İzmir İktisat Kongresine kadar uzanmaktadır. Burada, gümrük himayeleri yoluyla özel sanayinin teşvik edilmesi, yerli kapitalistlere yurt içi ulaştırmada ucuz tarife tatbiki, kredi imkânlarının arttırılması gibi kararların alındığını görüyoruz. Demek ki, ta başında kapitalist kalkınma yolunu seçmiş bulunuyoruz.1930 yıllarının devletçi ve müdahaleci devresi de, esas itibariyle, kapitalist kalkınma yolunun bir başka biçim altında yürütülmesi gayreti olarak gözüküyor. Çünkü bu devredeki devletçilikten murat, devlet eliyle kapitalizme uygun gelişme şartları yaratmak, müteahhit ve taşeronlara kamu tasarruflarının aktarılmasıyla ilk

özel birikimi sağlamaktır. İkinci Dünya Savaşının yarattığı güçlükler, milli gelirin belirli özel ellerde toplanmasına ve dolayısıyla ilk birikime imkân verdiği için, devletçilik, kapitalist yaratma amacına oldukça yaklaşmış sayılmış ve daha 1947 yılında, CHP'nin 7. Kurultayında, devletçilikten vazgeçilmiştir. Çünkü devletçilik kapitalizmin çekirdeğini patlatmak için gereksiz hale gelmiş bulunuyordu. 1950'de DP'nin iktidara gelişi, Türkiye'de kapitalizmin daha önce iktisadi iktidarı aldığını gösterir. O zamanlardan beride iktisadi iktidarı sıkıca elinde bulunduran kapitalizm, esas söz kendisinde olmak üzere, toprak ağaları ve dış sömürücülerle bir ittifak halinde bulunmuştur. Bu arada kapitalizm, sözü geçen ittifakı içinde, özellikle 1990'lara kadar har vurup harman savurmuştur. Ancak bu arada yurdumuz, sağlam bir kalkınma yörüngesine oturtulamamış, bunun sonucu olarak da bağımsızlığımız geniş katmanlara tabi tutulmuş, sağlık, eğitim, tarım bayındırlık sorunlarının halkımızın çoğunluğu lehine, sağlam çözümler ulaştırılamamıştır.

Şimdi yeni Anayasamızın öngördüğü fakat egemen çevrelerin uygulamayı kendi varlık şartları ile bağdaştıramadıkları düzen, kapitalizmin eskisi gibi at oynatmasına izin vermeyecek niteliktedir. Esasen, Anayasamızı getiren 27 Mayıs darbesi, kapitalist kalkınma yolunda ısrar eden bir yönetimin yarattığı sonuçlara karşı direnişimizden doğmuştur. Bu sonuçlar, bilindiği gibi, suiistimaller ve baskılar olarak iki ana görünüş içinde ele alınabiliyor. Suiistimaller ise kapitalist kalkınma mantık ve yönetimin bir az gelişmiş ülkeye aşılacak istenmesinin tabii sonuçları olarak karşılanmalıdır. Bu sonuçların artışı DP yöneticilerini bir kısır çemberin içine oturtmuş bulunuyor. Suiistimallerin artışı DP'yi temel hak ve özgürlükleri kısıtlamaya itmiştir. Bunun da sebebi, sanıldığı gibi siyasi iktidardan düşme korkusundan çok, iktisadi iktidardan düşme korkusu olarak anlaşılmalıdır. DP'nin kapitalist yoldan vazgeçmesi mümkün değildi. Buna sınıf yapısı imkân vermiyordu. Eğer DP yöneticileri, vaktiyle iktisadi iktidarlara dayanarak siyasi iktidara ulaştığı sınıflara yüz çevirecek olsaydı değiştirilmeleri içten bile olmaz ve hikâye 1960'a kadar katiyen devam etmezdi. Bunun için, kapitalist iktidarı ve ortaklarını rahat şartlar altında çalışabilmek imkânına kavuşturabilmek gerekiyordu. Baskılar böyle başladı ve olaylar DP'yi faşizme doğru itmeye başladı. Bu gelişme 1960 Devrimiyle henüz tepe noktasına ulaşmadan kesilmiştir.

27 Mayıs'ın getirdiği en büyük özgürlüğümüz, iktisadi iktidarı tartışabilmek olmuştur. Daha önce, politika, iktisadi iktidar konusunda geniş bir uzlaşma içerisinde olan partilerini siyasi iktidarı tartışmasından öteye gitmiyordu. Bu da, tabiiyetiyle, demokrasinin biçimsel olarak var olması demektir. Bugün ise TİP, gerçek demokrasi için çalışmaktadır. Siyasi iktidar ile iktisadi iktidarı bir bütün halinde tartışmayı getirmiştir. Bunun da bilimsel düşüncenin gerektirdiği biçimde ve Anayasamızın hudutları içinde yapmaktadır. İşte kapitalist kalkınma yolu ısrarcılarının hazmedemediği budur.

Kapitalist (veya özentisi) bir düzeni zorla egemen tutmaya yönelmiş olan faşist akımın, bu temel amacını her zaman açıklamadığını görüyoruz. Zorla zengini zengin, yoksulu yoksul

tutmak ve kalkınmayı bir azınlığın kalkınması olarak almak şeklinde bu oyunu, belli bir duman perdesi altında yürütmek isteği de faşizmin bütün örneklerinde görülen bir özelliktir. Burada, halkın duygularına, yerine göre ezilmişliğine hitap edilmektedir. Halkın içinde bulunduğu duruma, üstünkörü bir izah bulunacak ve bir öcü imajıyla birleştirilecektir. Gerçekten de nerede faşizm varsa orada bir şeytan imajı geliştirilmiştir. Bunun tam karşısında ise, bu imajı yıkan bir sahte kahraman imajı yer almaktadır. Sokakta bir Yahudi çocuğunu döversin, Habeş köylülerine zehirli gaz saçarsın, TİP'lilere saldırır, yaralarsın ve kahraman kesilirsin.

Bir de kitlenin büyük ideali var. Fetih yapacaksın, her millettten, her ırktan üstün olduğunu kitlelere aşılayacaksın. Gözler böylece dışarı çevrilmiş olacak ve sen içeride bildiğin gibi işini yürüteceksin. Eğer olur da bir dış kaynağı sömürebilirsın, kendi halkına da bir miktar bundan koklatacaksın. Ama esas payı velinimetlerine, Krupp'a, Farben'e saklayacaksın. İşte bir faşist program!

Bu şekilde siyasi iktidara ulaşan faşist bir yönetim, ilk iş olarak, demokratik hayatın vazgeçilmez öğeleri olan siyasi partileri kapatmaktadır. Zamanla bir soygun çetesi haline geldiğinden, kendi partisini bile kapattığı söylenebilir. Sonra sıra sendikaları kapatmaya ve varlıklarıyla yoklukları arasında fark bulunmayacak şekilde yozlaştırmaya gelmektedir. Sonra sırasıyla her türlü demokratik dernek ve gazete kapatılır. Böylece, iktidarın emekçi halk ve halktan yana aydınlarca eleştirilip denetlenmesi imkânı yok edilmiş olacaktır. Her şeyin kapitalizm için çalıştığı bir ortam yaratılmış olur. Böyle evlere şenlik bir düzen içinde yaşamamız, elbette ki, dünyada kapitalizmin iktidar mücadelesini yürütenler için her türü desteğe layık görülecektir. Çünkü dünya kapitalistlerinin önderi devletler için II. Dünya Savaşı tarihe karışmıştır. O zaman faşizm ile mücadele edilmesinin bir sebebi vardı: Dünya egemenliğinde I. Dünya Savaşı yeniklerinin ölçsüz ortaklığını engellemek. Bugün ise emperyalist kuvvetlerin kendi aralarındaki mücadele, yeni sömürgeciliğin getirdiği oyun kuralları içinde daha sinsî ve daha az biçimseldir. Yani toprak talebi, istila hırsı, yerini ince usullere ve kazı bağırtsmadan yolma sistemlerine bırakılmıştır. Bu yüzden bunlar birbirlerine daha sıkı kenetlenmiş ve eski hesapları unutmuş bir görünüm içindedirler. Dolayısıyla, dünün anti-faşistide faşistide el birliği ederek, geri kalmış ülkelerdeki, bu arada yurdumuzdaki faşist akımlara yardım etmeyi kutsal bir borç bilmektedirler. Çünkü bizim milletçe uyanıp haklarımıza sahip çıkmamızla kaybedecekleri şeyleri vardır.

Faşizm bu şekilde değerlendirilmeli ve tarihin tekerleklerini geriye döndürmeye yönelmiş her saldırısına karşı sağlam durmalıyız. Kendimizi ve bizim üzerimizden geçerek emekçi halkımızı çiğnememeleri için, kanunlar çerçevesinde savunmaya ve direnmeye geçmeliyiz. Seçimlere 70 gün var. Faşizme kapımızı açtırmamalıyız (Sosyal Adalet, Ağustos 1965, 17.sayı)

Türkiye İşçi Partisi, Türkiye sosyalizmine giden yolda temel hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için izleyeceği stratejileri propaganda metinlerinde sıklıkla gündeme getirmiştir. Bunların en önemlilerinden biri, partinin Türkiye devriminin yolu olarak önerdiği Sosyalist Devrim Stratejisi (SDS)'dir. Bu konuyu işleyen propaganda metinlerinden bir diğeri, Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisinin 18. sayısında yayımlanmış, Ergün Günçe imzalı “Antiemperyalist Savaş Bir Bütündür” başlıklı makaledir. Makalede Günçe, Sosyalist Devrim Stratejisi üzerinden CHP'nin devletçilik anlayışını, Türk burjuvazisinin payendesi olarak işlev gördüğü için eleştirmektedir. Makalede Sosyalist Devrim Stratejisine yönelik şu ifadeler yer verilmektedir:

“Emperyalizmle mücadelede başarı, kalkınmamıza engel olan bütün kuruluşlarla mücadele zorunluluğunu doğurur. Çünkü siyasi ve iktisadi bağımsızlığımızı tam olarak kazanmamız, ancak ve ancak kalkınmamızla mümkündür. Kalkınmamızın ise nelerle mümkün olduğunu yukarıda belirtmeğe çalıştık Yoksa ‘ Yeni bir dünya kurulur’ gibi süslü sözlerle yapılacak bir mücadele yoktur. Biçimsel demokrasi kavgasında kendinin ve milletin on yılını harcamış, gücü yetebileceği zaman, iktidarda iken petrolü, dış ticareti, bankacılığı, çeliği devletleştirmek için en küçük bir çaba göstermemiş olan bir kuruluşun, dekoratif anti-emperyalizmine kim hangi kanıtları gösterebilir?

Türkiye'ye emperyalizm 1950'den önce davet edilmiştir. Hasan Saka hükümetinin programındaki şu cümleyi bilmeyen kalmamıştır : ‘ Şu noktayı belirtmek isterim ki hükümet her türlü ekonomik her türlü ekonomik teşebbüslerde yerli olduğu kadar yabancı sermayeye geniş yer ayırmak ve bunları teşvik etmek kararındadır.’ (Yıl, 1947). Hasan Saka'nın partisinde o günden bu yana halkımızın gerçekten kalkınmasını isteyen, ne gibi bir sınıfsal değişiklik olduğunu kimse cevaplandıramaz. Önderleri iyiniyetli de olsalar (bu da şüphelidir ya) sınıfsal yapıları gereği gerçek bir kalkınmadan yana olamayacak siyasi kuruluşlar anti-emperyalist savaştan yana olmazlar. Hiç değilse, bu savaşı sonuna kadar sürdüremezler. Objektif bir durumdur bu! Diğer kapitalist partiler seçim öncesinde girilen pehlivan kavgası sırasında iki üç çıkış yapmakla kimsenin anti-emperyalist savaşa katıldığını kabul edemeyiz. Anti-emperyalist savaş, bugün ister istemez bir anti-kapitalist savaşla beraber yürütülebilir. Çünkü yurdumuz gibi az gelişmiş yerlerde, kapitalizmin esas özelliği ticaret kapitalizmi olmasıdır. Ticaret kapitalizmi ise emperyalizmin en muhkem yatağı durumundadır. Yani emperyalizmi davet eder, sömürmesini kolaylaştırır. Yurdumuz gerçekleri karşısında bunları kim inkâr edebilir? Montaj sanayii kapitalizminin, bu bakımdan, salt ticaret kapitalizminden bir farkı olabilir mi? Geriye hangi kapitalist unsurlar kalıyor? Yurdumuzda yüzde yüz milli sanayi burjuvazisinin toplam kapitalist düzen içerisindeki yeri nedir?

Bu sorulara verilecek cevaplar meseleyi aydınlatacaktır. Ancak bu aydınlık altında konuşmayı seçmeliyiz.” (Ekim 1965 Sosyal Adalet 18.sayı).

4.4.TİP Propandasının Sosyalist Savları Kitlelerin Somut Sorunlarına Bağlarken Yoğunlaştığı Konular

M. Ali Aybar, Kızılay meydanında Dönüşüm gazetesini satan gençlere yönelik saldırıları ve İstanbul’da Bank-İş Sendikasının grevi esnasında emniyet güçlerinin orantısız şiddetini kınayan Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ’ye çektiği telgrafında şöyle demektedir:

“Seçim dönemine girdiğimiz ve zatı alınızın dürüst seçimler hakkında teminat verdiğiniz şu günlerde yerli ve yabancı çıkarıcı çevrelerin seçim emniyetini yok eden, Anayasa’mızı hiçe sayan tertip ve saldırılarının arttığı görülmektedir. Açık bir rejimde çıkarlarını yürütememek endişesinde olanlar kaba tertiplerle özlemini çektikleri Faşist bir idarenin temellerini hazırlıyorlar (Dönüşüm 20 Haziran 1965 beşinci sayı).”

M. Ali Aybar, siyasi söyleminde de sıklıkla yer verdiği anayasanın hukuki bir metin olarak uygulanması gerektiği yönündeki politik yönelimini dile getirmektedir. Anayasal hak ihlalinin, eylemlerin arkasında yatan gerçekliği ve söylenmeye cesaret edilemeyen nedenleri açık yüreklilik ile söyleyerek, olayların mağduru olan tarafın mağduriyetinin Anayasanın açık bir ihlali olarak göstermekte ve verilecek hak mücadelesinin de yine anayasal meşruiyet çerçevesinde verileceğinden söz etmektedir.

Özellikle Kurtuluş gazetesinin 10 Eylül 1965 tarihli birinci sayısına bakıldığında, en çok işlenen temanın *köylülük ve kırsaldaki emekçilerin ezilmişliği* olduğu görülmektedir. Köylü temalı propaganda içeriklerinde, özellikle o güne kadar siyasi bir kandırmaca olarak kullanılan ve bir türlü gerçekleştirilmeyen “Toprak Reformu” ve gerçekleştirilmeyen bu reformun engelleyici bileşenlerinden biri olan ağalık düzeninin, tarihsel süreç içerisinde köylü halka uyguladığı baskı ve süregelen horlanma, insan yerine konmama gibi olgular dile getirilmiştir. Örneğin 10 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin birinci sayısında, emekçilerin uyanışını çağrıştıran metaforik bir günaydın başlığı altında Akçadağlı imzası ile yayımlanan kısa makale, ne zaman söylendiği ve kayıtlara geçildiği belirtilmemekle birlikte, Diyarbakır bölgesini idare eden bir genel müfettişin sözüyle başlamakta ve şöyle devam etmektedir:

“ Köylüyü okutursak harbi kim yapacak.” “Ne demek bu? Köylü uyanırsa, yani her şeye aklı ermeye başlarsa inanmadığı işe girişmez, körü körüne ölmez, cepheden cepheye sürüklenmez, Kore’ye gitmez. Genel müfettişin çocukları mı gitsin?” Yazının devamında

Akçadağlı bu defa aynı konu ile ilgili, Köy Enstitülerini kapatan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in sözlerine yer vererek devam etmektedir: “ Bu köylüyü okutuyorsun, bir uyanırsa önce bizi keser” “ Neden böyle düşünür? Çünkü köylüyü sömürdüğünü, onun sırtından geçindiğini köylünün bilmesini istemez. İnsan bindiği atın düşünmesini ister mi? (10 Eylül 1965 Kurtuluş birinci sayı).”

Birinci sayıda incelenen propaganda içeriklerinde, TİP'in de programı ve stratejisinde sıklıkla altını çizdiği bu yapısal meselelerin tek ve yegâne çözümü için adres olarak köylünün kendisi gösterilmektedir. Zira Akçadağlı imzalı aynı yazının son bölümünde, bu düzenden kurtuluş için tek yolun köylünün yönetimde söz sahibi olabilmesi işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: “ İşte köylüm; seni harpte Mehmetçik, barışta vergi mükellefi, nutuklarda Efendi sayan bu adamları bir yana itip kendinden olanı başa getirmediğinçe çilen böyle sürüp gidecektir.” TİP'in tüm gazete içeriklerinde olduğu gibi bu metinde de tıpkı Lenin'in (2011) sosyalist propaganda stratejisinin önerdiği gibi öncelikle köylülerin siyaseten bilinçlendirilmesi amacıyla elitlerin onlara bakışı özetlenmekte ve köylüler için özgürlüğün kendi liderliklerini kabul etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Akçadağlı imzası ile Kurtuluş gazetesinin 24 Eylül 1965 tarihli üçüncü sayısında yayımlanmış olan “Beleşçiler” başlıklı makalede, emeğin sömürüsüne dayanan aracılık, komisyonculuk ve tefecilik sistemi ile Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğinin nasıl yaratıldığı bir köy okulu öğretmeninin saptamaları ile aktarılmıştır. Portakal mahsulünün emek sömürüsü üzerinden piyasada değerlenme öyküsünün örnek olarak veriliği makalede, çare olarak sosyalist düzen ileri sürülmüştür. Akçadağlı imzalı makalede şu ifadeler yer verilmiştir:

“Antalya’nın Çakırlar köy öğretmeni hesaplamış: Bir portakalın dalından koparılmasıyla İstanbul’da birinin midesine girmesi için yedi elden geçmesi gerekmektedir. Köydeki aracı köyün tüccarına, onun Antalya’daki toptancıya, toptancıdan komisyoncuya, komisyoncudan İstanbul tüccarına, sonrada manava ve işportacıya. Tabi araya giren her el yüzde kazancını alıyor ve dalında 10 olan portakal, sana gelinceye değin 50-60 kuruşa yükseliyor. Bu portakal hesabını al ne Türkiye’nin her üretim malına vur. Bütün üretim maddeleri, senin eline geçinceye kadar, bu aradaki tufeylilerin keselerini şişirmektedirler. Bu adamlar en ufak emekleri olmadan, hatta malın yüzünü bile görmeden üreticinin ve senin sırtından keselerini dolduruyorlar. Bunlar apartmanları dikedursunlar, asıl emekçi, sefil, perişan ve yoksundur. Bu, aradaki yedi beleşçiden çekiyoruz ne çekiyorsak. Bunlar, bu bedava kazançları için her şeyi yaparlar. Her kılığa girerler. Milletvekilleri bunlardandır. Kanunlar, tüzükler, emirler

kendi yararlarına çıkarılır uydurulur. Bu kapitalist düzenin bir gerçeğidir. Sosyalizmde ise emek üstün tutulduğu için beleşçiliğe yer yoktur. Ahlaksızlığın en büyüğü beleşçiliktir. Bu düzende artık Antalya'nın çakırlar köyünde dalında sallanan portakal ile senin miden arasında bu yedi beleşçi tutunamaz. Bu işi senin de içinde bulunduğun kooperatifler yapar. İşte kardeşler, bu beleşçilerin yerine meclise emekçileri göndermeliyiz. Başka çıkar yolumuz yoktur (24 Eylül 1965 Kurtuluş üçüncü sayı).”

Makalede, il ve köy adı verilerek hem üretici köylü hem de başka illerdeki tüketicilerin Türkiye’de kanun ve tüzük gibi düzenleyici metinlerin sermayenin çıkarlarına göre hazırlanması nedeniyle mağduriyetlerinin altını çizmektedir. TİP ideolojisi gereği devlet yönetimini sınıflar üstü görmediğinden, kanunların ve diğer kural koyucu yasal metinlerin mecliste çoğunluğu bulunan siyasi iktidarlarca hazırlandığı ve bu nedenle de gerçekte kanunların emekçi sınıfların lehine olmadığını aşkar kılmaya ve köylüleri bu anlamda uyarma yoluna gitmektedir.

24 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin üçüncü sayısı, **“İşçiler, Irgatlar, Köylüler, Zanaatkârlar, Küçük esnaf, Öğretmenler, İlerici aydınlar. Yaşasın Emekçiler Yaşasın Türkiye”** başlıklı bir sürmanşet ile yayımlanmıştır. Bu başlıkla çağrıda bulunulan kesimler tam da seçimlerde dayanışma sergilemesi gereken gruplardır. Bu nedenle de başlıkta özellikle tüm bu kesimlere ortak ideolojik bir çağrı yapılmaktadır.

Kurtuluş gazetesinin 24 Eylül 1965 tarihli üçüncü sayısında birinci sayfadan verilen 1965 seçim bildirisi, doğrudan sosyalizm sözcüğünü kullanmaksızın “uyandırma, bilinçlendirme ve halkı siyaseten aktifleme” hedefine sahip propaganda inşasına yönelmiştir (Dinler,1990,s.185). TİP’in sosyalist savları Türkiye’deki halkın somut sorunlarına dayandırılmakta, “Bağımsızlık, Anayasal meşruiyet ve toprak reformu” gibi temel meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Daha sonradan Türk solu içerisinde kalıplaşacak³⁹ kimi ifadeleri de barındıran seçim bildirisi sade ama büyük harflerle bazı konuların vurgulu söylendiği; “bileklerimizdeki şu ağır zinciri kırma”; “insanın insanı sömürmesine son verme” gibi sol literatürün ünlü deyişlerinden esinlenilerek üretilen sloganları da içeren bir manifesto yayımlanmıştır.

³⁹Deniz gezmiş ve arkadaşlarının THKO davasından yargılandıkları Ankara 1 no’lu askeri mahkemesinde Gezmiş savunmasını yaparken aynı ifadeleri kullanmıştır. “35 milyon metrekaare vatan toprağı bugün Amerikan işgali altındadır.”

“YABANCILARA VERİLEN BÜTÜN ÜSLER KALDIRILACAKTIR. VATAN TOPRAKLARININ 35 MİLYON METREKARESİ AMERİKAN İŞGALİNDE. BU ÜSLERE TÜRK POLİSİ, TÜRK HÂKİMİ, TÜRK KOMUTANI, HATTA TÜRK BAKANI GİREMEZ. Amerika’ya imtiyaz tanıyan bütün antlaşmalar feshedilecektir. Halkımız elinin tersiyle gereken cevabı küstahlara verecektir. Hür olmak, milletçe ve halk olarak hür olmak insanca yaşayabilmek için ÖNCE BİLEKLERİMİZDEKİ ŞU AĞIR ZİNCİRİ KIRMAMIZ ŞARTTIR. Bunu yapabilmenin tek çaresi EMEKÇİ HALKIMIZIN BİZZAT MECLİSE GİRMESİDİR. Zira tam bağımsız bir devlet olmamızda yalnız onun menfaati vardır.

TİP, İNSANIN İNSANI SÖMÜRMESİNE SON VERECEKTİR. GREV EKSİKSİZ BİR HAK OLARAK TANINACAKTIR. Anayasa’da bulunmayan lokavt yasaklanacaktır. İŞSİZLİK SİGORTASI KURULACAK VE BÜTÜN YAŞLILARA EMEKLİ MAŞI VERİLECEKTİR. CAHİLLİĞE SON VERİLECEK. TİP eğitim eşitsizliğini ortadan kaldırarak PARASIZ EĞİTİM SİSTEMİNİ getirecektir. TİP, KÖY ENSTİTÜLERİNİ YENİDEN AÇACAKTIR. TİP Köy enstitülerinin, köyde eğitim meselesini çözecek, memleket gerçeklerine en uygun ve yüzde yüz milli ve başka yerlerde benzeri olmayan bir eğitim metodu olduğuna inanır. TİP, TOPRAKSIZ VE AZ TOPRAKLIYA PARASIZ TOPRAK DAĞITACAK VE TAPUSUNU ELİNE VERECEKTİR. TİP, bu ağaların elinden, Anayasa gereğince, topraklarını alacak ve ellerinde en çok 500 DÖNÜM TORAK BIRAKACAKTIR.

TİP, toprağı olmayan ve yetmeyen köylülere parasız toprak dağıtacak ve tapularını ellerine verecektir. Türkiye İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle toprağı kavuşan yoksul köylüler ile orta halli köylü ailelerine, bugüne kadar toprak ağalarının faydalandıkları banka kredileri, ucuz tohumluk, gübre ilaç gibi yardımlar yapılacak; bunlar traktör, biçerdöver gibi araçlardan yararlandırılacaktır” (24 Eylül 1965 Kurtuluş üçüncü sayı).

Sermayenin temsilcisi olan iktidar bloğunun, emekçi sınıfların elde ettiği kazanımları ortadan kaldırarak ve iç karışıklık yaratarak ülkeyi bir siyasi terör rejimine doğru sürüklemeye ihtimaline karşı TİP, bu koşullar altında dahi varlığının en başta gelen güvencesi olarak gördüğü 1961 Anayasasını savunmaktan geri durmamıştır⁴⁰. 1965 seçimleri sonrasında meclis kürsüsünden dillendirilen anayasa savunusunun ilk örneği TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar’ın hükümet programını eleştirdiği meclis konuşmasında

⁴⁰TİP’li hatiplerin 1965 Genel seçimleri öncesinde sıklıkla vurguladığı “Anayasanın tastamam uygulanması” söylemi, seçim sonrası partinin parlamentoya girmesi ile birlikte daha güçlü biçimde savunulmaya başlamıştır. 27 Mayıs’ın armağan ettiği 1961 Anayasası’nın meşru bir sosyalist mücadeleye açık olması, anayasanın sağlamış olduğu ifade ve örgütlenme hürriyetleri neticesinde emekçi kitlelerin sermaye ve burjuvazi karşısında örgütlenmesini mümkün hale getirmiştir. Ülkenin siyasi atmosferinde emekçi kitleler lehine yaşanan rahatlamaya karşı, TİP’in kuruluşu ile birlikte, ırkçı, milliyetçi ve faşist eğilimli pek çok dernek ve örgüt’de kurulmuştu. Bunlar, başta AP olmak üzere diğer milliyetçi sağ’ın hamiliği altında TİP’e her fırsatta saldırmışlardır (Ekinci,1995,s.81).

yer almaktadır. Bu konuşmanın tam metni Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisi'nin 20. sayısında okuyucuyla buluşmuştur. Konuşmada anayasanın eksiksiz uygulanmasını, sosyal, politik ve ekonomik bütün hükümet politikaların rehberi olması gerektiğinin altını çizen Aybar şöyle demektedir:

“ Türkiye’ mizde 27 Mayıs devriminin getirdiğı bir anayasa vardır. Bu anayasa halkçı, halkçı olduğı kadar devrimci, devrimci olduğı için sosyalizme açık, kamu sektörüne itici ve düzenleyici öncelik tanıyan bir anayasadır. Bu anayasa, Kurtuluş Savaşı Türkiye’sinin bütün politik, ekonomik ve sosyal görüşlerine sahip çıkmış, Atatürk devrimlerini ilham kaynağı olarak kabul etmiş bir belgedir. Bugünkü Anayasamız temel insan haklarına dayanan demokratik, laik ve sosyal bir cumhuriyeti öngörmektedir. Sosyal devlet ilkesiyle bağdaşmayan kişinin fizik ve moral varlığını sonuna kadar geliştirmesini engelleyen ekonomik, sosyal ve politik bütün sınırların kaldırılmasını emreden bir Anayasadır. Bugünkü Anayasamız, düşünce hürriyetini, vicdan hürriyetini tanıyan ve bu değerlere dayanmaktan güç alan bir anayasadır.

Bugünkü Anayasamız, mülkiyet hakkını kamu yararı ile sınırlamış bulunan ve kamu yararı bulundukça her türlü ekonomik faaliyetin kamulaştırılmasına izin veren bir anayasadır.

Bugünkü Anayasamız topraksız ya da toprağı yetmeyen köylünün toprağı kavuşturulmasını emreden bir anayasadır.

Bugünkü Anayasamız üçüncü bölümdeki ekonomik ve sosyal haklarla çalışma hayatının emekçiler ve yoksullar lehine düzenlenmesini emreden bir anayasadır.

Bütün bunlardan dolayı da 27 Mayıs Anayasası, kişinin kar mihveri etrafında dönen başıboş özel teşebbüsçülüğ e, liberalizme, kapitalizme kapalı, fakat halkçılığ a, devrimciliğ e sosyalizme açık olan bir anayasadır.

Sayın Başbakan, rejim meselesi halledilmiş derken bu nitelikteki Anayasamıza sadakati kastediyorsa kendisi ile tamimiyle beraberiz. Ama bu anayasaya sadık olmak, ancak sömürü düzeninin yurtt a açtığı yaraların biran önce ortadan kaldırılması için hükümetin gerçekçi tedbirler almasını gerektirir. Oysa hepimizin incelediğı hükümet programında anayasanın yukarıda açıkladığı amaçlarıyla kolayca bağdaştırılmayacak bir görüşün savunulduğı anlaşılmaktadır. Yani özel teşebbüse öncelik veren bu program Anayasa ile çelişmektedir.

Şu halde Sayın Başbakan ‘ rejim meselesi artık tartışılmamalı’ derken, anayasayı değil de, bugünkü tatbikatın yani sömürücü kapitalist düzenin tenkit konusu yapılmamasını istemektedir.

Sayın Milletvekilleri,

Eğer hükümetin maksadı bu ise son derece tehlikeli bir meyilli düzeyde bulunduğumuz kabul edilmelidir. Zira Anayasanın bir an önce gerçekleştirilmesini emrettiği reformlara sırt çeviren bir hükümetin ve hele sömürücü yabancı sermaye ile işbirliği yapması halinde, çözülmez ve gittikçe sayıları artan meselelerle karşı karşıya kalacağı ve halkımızın ve toplumumuzdaki bütün uyanık kuvvetlerin gittikçe artan haklı isteklerini bir baskı rejimi kurarak önlemeye kalkışacağı, kuvvetli bir ihtimal olarak belirmektedir. Bu bakımdan hükümetin seçim sistemini değiştireceğine dair sözlerini bir tehlike işareti saymaktayız.

AP bütün seçim kampanyasını milli irade prensibine dayandırmıştır. ‘Milli artık’ sistemin ise milli iradenin belirmesine hizmet eden en iyi sistem olduğu şüphesizdir. Gerçekten bu sistem oy kaybını önlediği, her oyun temsiline imkân sağladığı için millet iradesi eksiksiz olarak belirmektedir. Beri yandan demokratik temsil müessesesi, yurttaki bütün sosyal kuvvetlerin, kuvvetleri ölçüsünde parlamentoda temsil edilmelerini öngördüğü için de, ‘milli artık’ sistemi demokrasiye en uygun bir sistemdir.

Milli irade şampiyonluğu yapan AP hükümetinin savunduğu prensiple tam çelişerek bu seçim sistemi karşısına çıkması, milli irade ilkesine içtenlikle bağlı olmadığı kanısını uyandırdığı gibi, üstelik demokrasinin tam uygulanmasından endişeleri olduğunu da ortaya koymaktadır. Gerçekten AP dayandığı temelin, yani geniş halk kitlelerinin tam uyanması halinde kendisini bırakacağı inancına varmıştır ve bu uyanışa hizmet eden ve onu Parlamenteoya aksettiren ‘milli artık’ sistemini bundan dolayı değiştirmek kararındadır. Beri yandan değişikliğin daha da ileri götürülerek önümüzdeki milletvekili seçimlerinde çoğunluk sistemine dönülmesinden de ciddi olarak endişe ederiz. Senato seçimlerinde bu sisteme döneceğinin açıklanması, bunun ilk işareti sayılabilir. Ama bütün bu ters adımlar Türkiye’imizde rejimin yerleştirilmesi bakımından çok tehlikeli teşebbüslerdir. Üstelik bu gibi ters adımlar için, parlamentodaki çoğunluğun yeteceğini sanmakta, bizce hatalı bir görüştür.

Anayasamızı eksiksiz tastamam uygulamakta, son bir tahlil ile herkes için saymakla tükenmez, yararları vardır.

TİP gerek büyük meclisteki ve gerek dışarıdaki çalışmaları ile böyle tehlikeli bir yola girmekten hükümeti alıkoymak için herhalde bütün gücünün sarf edecek, bundan dolayı da bugüne kadar olduğu gibi hükümetin anayasayı eksiksiz tastamam uygulamasını isteyecektir.” (Kasım 1965 Sosyal Adalet 20. Sayı)

4.4.1. Seçim sonrası analiz

Partinin sosyalist savları kitlenin somut sorunlarına bağlarken yoğunlaştığı konu başlıklarından biri olan 27 Mayıs, Kurtuluş gazetesinin propaganda içeriğinde de işlenmiştir. Örneğin gazetenin 24 Eylül 1965 tarihli üçüncü sayısında “Yeter Artık Gayrı Kulluk” başlıklı Yaşar Kemal imzalı makalede, TİP’in kurulmasına imkân sağlayan 1961 Anayasa kazanımını, Türk halkına armağan eden 27 Mayıs’a yönelik şu ifadelerle yer verilmiştir:

“ Tam yirmi yıldır fakir fukara onlara oy verdi. Eskiden zorla fakir fukaranın tepesine konmuşlar, sözüm ona fakir fukarayı idare etme pahasına, onları soyuyorlardı. 1945’den sonra demokrasıcılık oyunu ile idare etmeye başladılar. Bu seferde fakir fukaranın oyunu alıyorlar, soygunlarını bir de fakir fukaraya tasdik ettiriyorlardı. Emekçilerin partisi mi yasak? Grev hakkı mı yasak? Sendika mı yasak? Fakir fukaranın hakkını arayacak ne kadar kuruluş varsa yasak!

Sonra Türk halkının imdadına 27 Mayıs Anayasası yetişti. 27 Mayıs gelip de Türk fakir fukarasının hakkını aramasaydı, onlar demokrasıcılık oyununa daha çok devam etmek isterlerdi.

İşçiye grev hakkı, sendika hakkı, işçiye ve köylüye, yani tüm emekçilere parti kurma hakkı 27 Mayıstan sonra tanındı. Ve Anayasanın himayesinde Türkiye İşçi Partisi, bütün fakir fukaranın partisi kuruldu. Yüzyıllardır halkın kanını sömürüp kurutanlarda bir telaş, bir telaş, neredeyse korkularından geberecekler. Nedir bu korku, nedir bu kadar yalan, iftira? Sebebi gün gibi ortada. Yüzyıllarca yalanlarla dolanlarla uyuttular halkı. Halk uyanıyor! Soygunlar sonuna dek sürüp gitmeyecek (24 Eylül 1965 Kurtuluş üçüncü sayı).”

Öte yandan Yaşar Kemal’in makalesinde DP’yi kastederek başlangıcından itibaren Türk demokrasi pratiğine yönelttiği biçimsel demokrasi eleştirisi, TİP’in propagandasında popülizmden ne kadar uzak kaldığının işaretidir.

Benzer bir eleştiri, 24 Eylül 1965 tarihli Kurtuluş gazetesinin üçüncü sayısında yer alan Çetin Altan imzalı “Köylü Bir Sormaya Başlarsa” başlıklı makalede görülmektedir. Altan, yazısının girişinde cici demokrasinin burjuva partileri popülizmini şu satırlarla eleştirmektedir:

“Milletvekili adayları seçim propagandası yapmak için köy kahvelerine gittiler mi, Muammer Karaca’yı dâhil kâhkahadan çatlatacak bir tuluattır başlar. Önce ellerini göğüslerine bastırarak, teker teker herkese, köylü usulü:

-Merhaba, çekerler.

-Merhaba ağam.

-Merhaba.

- Yavaşça konuya girerler:

-E nasıl bakalım buralarda parti işleri?

Köylüler:

-Fena değil bey, biz burada iyi geçiniriz bey, derler.

-Öyle olmalı, öyle olmalı. Demokrasi kardeş kardeş geçinmek demektir. Akılları sıra siyasi özgürlükten yana olduklarını göstermek isterler böylece. Elimde imkân olsa o zavallı köylü seçmenlere, köye gelen milletvekili adaylarına neler sormaları gerektiğini teker teker kâğıtlara yazıp dağıtmak isterdim (24 Eylül 1965 Kurtuluş üçüncü sayı).”

Gerçekte mizah hem TİP propagandasında hem de takipçisi olduğu Lenin tipi propaganda da kullanılan bir üslup değildir ancak Çetin Altan’ın Türkiye’nin üretim sisteminde ezilen ve sömürülen köylülere gerçeğı ifşa tarzında mizahı kullandığı görölmektedir.

TİP’e yönelik saldırılarda en sık kullanılan temalardan biri, kuşkusuz partinin sosyalist görüşleri savunması nedeniyle dinsizlik ile ilişkilendirilmesi olmuştur⁴¹. Dönemin sağ partili siyasi hatiplerinin, gerek meclis kürsüsünden gerekse propaganda çalışmaları kapsamında Anadolu’da girdikleri köy kahvehanelerinde yapmış oldukları TİP’e yönelik kara propaganda örnekleri bu çabaları doğrular niteliktedir. Bütün bu çabalara karşın, özellikle 60’lı yılların ikinci yarısına doğru dönemin siyasal koşulları dikkate alındığında, siyasal İslam’ın toplumsal olarak doldurabileceğı boşluğun henüz tam anlamıyla oluşmamış olması ve dolayısıyla toplumsal olarak henüz geniş bir coğrafi düzlemde etkili olamadığı göz önünde bulundurulduğunda, TİP içinde, sosyalizmin İslam ile bağdaştırılmasına dair bir karşı propaganda yapma fırsatı doğduğu da öne sürülebilir. Zira 27 Mayıs ve 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi sonrası özellikle toplumsal ve siyasal hayatta akislerini bulan toplumcu ve ilerici birtakım kazanımlarında etkisi ile ileride siyasal İslam’ın tabanını oluşturacak olan emekçi yığınların, TİP’in ve

⁴¹Atilla Aşut, Gökhan Atılğan’a verdiği röportajda Trabzon çevresinde propaganda amaçlı yaptıkları gezilerde kendilerine en çok sorulan sorunun din konusunda olduğunu ifade etmektedir (Aşut ve Atılğan, 2021, s.510).

diğer sol-sosyalist siyasal oluşumların telkinlerine daha açıktırlar. Nitekim TİP bilim ve araştırma bürosuna önemli katkılarda bulunan İdris Küçükömer, Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin İslam ve Müslümanlarla olan ilişkisine, Türkiye ve Osmanlının toplumsal düzenini, tarihsel bir perspektif ile tartıştığı metinlerinde yer vermiştir. Küçükömer, Türkiye’de üstyapı çelişkisi olarak görülen İslamcılık ile Batıcı laik çekişmesini ilerencilik ve gericilik ekseninde çözümlemenin, temel çelişkinin görülmesine engel olacağını ifade etmektedir (Küçükömer,2013,s.176).

TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar, bu fikirleri benimsemiş ve siyasi propagandasında kullanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Kurtuluş gazetesinin 2 Ekim 1965 tarihli dördüncü sayısında yayımlanan ve İslam’ı, İslam tacirlerinden ayıran “ Kim Allahsız” başlıklı imzasız yazıda şu ifadeler yer verilmiştir:

“ TİP’ in Ula teşkilatını kuran Hafız İbrahim Mersin, TİP’e dinsiz diyen halk düşmanlarına iyi bir ders verdi. Toplumcu din adamı şöyle diyor: ‘Ula ve köyleri çok fakirdir. Buna sebep olan din sömürücüleridir. Hâlbuki dinler ve mezhepler halkın sömürülmesini istemezler. TİP, sömürülen ve ezilen halkın yanında, sömürücülerin karşısındadır. Asıl TİP’e dinsiz iftiralarını atanlar Allahsızdır.’ (2 Ekim 1965 Kurtuluş dördüncü sayı).”

Nisan 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin on üçüncü sayısında, “Olaylara Bakış” köşesi altında, önce 9-12 Mart 1965 tarihinde Zonguldak Kozlu maden ocaklarında meydana gelen ve iki işçinin güvenlik kuvvetlerinin açtığı ateş sonucu öldürülmesi ile sonuçlanan orantısız güç kullanımına değinilmiş, daha sonrada Kozlu olaylarının hemen öncesinde 5 Mart 1965 tarihinde TİP Akhisar teşkilatı tarafından tertiplenen miting sırasında gerçekleştirilen kışkırtma ve linç girişimi neticesinde gelişen olaylar ile paralellik kurulmak suretiyle, idarenin Anayasayı ihlal ettiği teması işlenmiştir.

Sosyal Adalet dergisinin on üçüncü sayının kapağında Abidin Dino’nun çizdiği işçi resminin hemen yanında, “Anayasamız Akhisar’da Taşlandı, Zonguldak’ta Kurşunlandı” Sosyal Adalet, iki olay arasında nitelikleri itibari ile bir paralellik kurarak bu iki elim olayı, aslında idarenin kolluk güçleri tarafından Anayasaya yapılmış bir saldırı olarak betimlemektedir. Öne çıkan ana tema Anayasa savunusudur.

4.4.2. Anayasayı savunmak

TİP'in propaganda metinlerinde sıklıkla yinelediği Anayasa savunusunun bir diğer örneği, Sosyal Adalet dergisinin, Nisan 1965 tarihli on üçüncü sayısında “ Olaylara Bakış” köşesi altında “Gene 141-142” başlıklı makalede göze çarpmaktadır. Yazının girişinde dönemin Adalet Bakanı İrfan Baran'ın sosyalizm ile komünizm' in ayrılması gerektiğine ilişkin kafa karışıklığı yaratan sözleri alıntılanmıştır. Baran'a göre, sosyalizmin dünyadaki bazı uygulamalarına bakıldığında, sosyalizm komünizm gibi din ve mülkiyet karşıtı değildir. Buna göre sosyalist fikirlerin savunulması ve ifade edilmesi kanunlara uygunluk bakımından sorun yaratmamaktadır. Bakanın bu çıkarımından hareketle, makalede Anayasanın tastamam uygulanması çağrısı yapılarak, bakanın sözlerine gerek kalmaksızın Anayasaya uygun olma zorunluluğu taşıyan ceza kanununda zaten sosyalist düşüncenin suç olduğuna ilişkin belirgin tanımlamaların olmadığı, neyin suç olup olmadığına ilişkin açık tanımlamaların yapılmış olması zorunluluğuna göre hazırlanması gereken ceza kanunun bu yönüyle sosyalist fikirleri suç saymadığının sabit olduğu vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla yazı, ifade hürriyetinin güvence altına alınması kapsamına da giren Türkiye'deki somut durumu, bakanın uygulamada paradoks yaratan bu açıklamalarının altında tartışmaktadır. Makaleden çıkarılan saptamaya göre Anayasanın tastamam uygulanması, bu tartışmalara son noktayı koyacaktır. Yapılan saptamalara açıklık getirmesi bakımından makalede şöyle denmektedir:

“ Sosyalizm, bugün Türkiye’de muzaffer ve başarılı olmuş sayılabilir düşüncesinde olan yeni Adalet Bakanı İrfan Baran, 8 Mart 1965 günkü basın toplantısında, sosyalizm ile komünizmi ayırmak ve sadece komünizmi yasaklamak gerektiğini belirttikten sonra şöyle diyordu:

‘ Şimdi komünizm tarif edilemiyor. Mesela denir ki komünizm genel olarak dine karşıdır. Ama bakıyorsunuz dinden ayrılmayan komünist rejimler var. Komünizm mülkiyeti reddeder, bakıyorsunuz mülkiyeti tamamen ret etmeyen komünist ülkelerde var. Dolayısıyla tariflerin hiçbirisi tutmuyor. Bu bakımdan Türkiye’de, sosyalistler mutlak suretle komünistlerden ayrılmalıdır. Ayrılmalıdır ki yanlış yere polis takibine uğramasın. BU AYRIM NASIL OLUR, BUNDA BEN DE BİR KARARA VARABİLMİŞ DEĞİLİM, DÜŞÜNÜYORUM’ dedi (Aktarımın son sözleri, bakanın kafa karışıklığını göstermek üzere büyük puntolarla yazılmıştır). İrfan Baran'ın meseleye, yeni bakan olan bir insanın iyi niyetiyle yaklaştığını kabul etmek istiyoruz. Yalnız yukarıdaki sözler ister istemez akla bazı sorular getiriyor:

1. Komünizm hakkında yapılan tariflerin hiçbirisi tutmuyorsa, yani komünizmin unsurları konusunda hatta bizzat Adalet Bakanının zihninde, bir sarahat (açıklık) yoksa sosyalistler

komünistlerden nasıl ayrılır? Hangi fiil suç addedilir? Unsurları belli olmayan komünistlik fikri, suç olarak nasıl tarif ve kabul edilir? Yani nasıl olur da suç olur?

2. Komünistliğin tarifi yapılmadığına, unsurları tespit edilemediğine göre, komünistliği önlediği savunulan 141. ve 142'nci maddeler nasıl olur da yürürlükte kalabilir?

3. Adalet Bakanının birbirinden ayıramadığı sosyalist ile komünisti siyasi polis neye göre nasıl ayırır da sosyalisti bırakıp komünisti takip eder?

4. Bu maddelere dayanarak tevkif ve kitap toplatma kararı nasıl verilebilir? Bu müphem durumda hâkim ve savcılara düşen 'Bir masumun haksız yere içeride kalmasındansa, bir suçlunun serbest dolaşması daha iyidir' ilkesine uygun hareket etmek ve öyle adam tevkif etme, kitap toplatma falan gibi siyasi talep ve tesirlere pek uygun gözle bakmamaktır.

Hukukçu Adalet Bakanı 'da geçen sayımızda belirtildiği gibi, sosyalizm, komünizm, faşizm gibi yuvarlak sözleri bir yana bırakarak, meseleyi sadece yürürlükteki Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki müessese, ölçü ve usuller dâhilinde ele almayı denemelidir. Bütün suçların bir fotoğraf açıklık ve kesinliği ile tarifi, ceza hukukunun temel ilkesidir. Hele siyasi suçlarda bu çok daha önemlidir.”

Sosyal Adalet dergisinin Temmuz 1965 tarihli on altıncı sayısında, TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar imzası ile yayımlanan “TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar'ın 141. ve 142. Maddelerle ilgili Açıklaması” başlıklı basın açıklamasında, partinin Anayasa savunusu konusundaki hükümetler üstü yaklaşımı açıkça ifade edilmektedir. Açıklama metninde Aybar'ın, faşist İtalyan Ceza kanunundan alıntılanan Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerine ilişkin Anayasa Mahkemesine açılan iptal davasının, oy çokluğu ile aleyhte sonuçlanmasına dair değerlendirmesi verilmektedir.

Aybar, Anayasa Mahkemesinin, Anayasanın demokratik ruhuna uygun olmayan bu maddelerin iptalinin reddine ilişkin kararının, çığ gibi büyüyen sosyal gelişmeyi durduramayacağını vurgulamaktadır. Aybar, TİP'in Anayasayı hükümetlerin ve onların güdümündeki bürokrasinin değil; halkın savunacağına ilişkin inancını ve her türlü karşı devrimci hamleye rağmen Anayasaya kıskançlıkla sahip çıkılacağını, şu sözlerle dile getirmektedir:

“ Türkiye İşçi Partisinin bundan iki yıl önce açmış olduğu pek önemli bir davayı, Anayasa Mahkemesi oy çokluğu ile reddetmiştir. Bilindiği gibi bu dava Türk Ceza Kanununun faşist İtalya'dan aktarılmış 141/1 ve 142/1'nci maddeleri hakkında idi. Kararın çoğunlukla verilmiş olması ve öğrendiğimize göre her üç yargıçtan birinin karara yer yer muhalefet etmiş bulunması dikkat çekicidir. Biz Anayasa Mahkemesinin kararına rağmen, bu faşist

maddelerin Demokratik Anayasamızla bağdaşmadığı hususundaki inancımızı muhafaza ediyoruz. Bundan dolayı da yüce mahkemenin açıklanmayan gerekçesini sabırsızlıkla bekliyoruz. Gerçekten de bu iki madde, Anayasa teminatı altında olan hürriyetlere aykırıdır. Ve kaypak her tarafa çekilebilecek nitelikteki metinleriyle, hükümetlerin elinde korkunç bir silahtır. Dünyanın hiçbir demokrasisinde bu iki maddenin benzerlerine rastlanamaz. Türkiye İşçi Partisi birçok davalar arasında bu davayı yeni Anayasamızın öngördüğü demokratik sosyal devlet düzeninin bir an önce kök salıp yerleşmesine hizmet etmek amacıyla açmıştı. Davanın reddedilmiş olmasından sosyal gelişmenin durdurulabileceği ve yavaşlatılabileceği anlamı çıkmaz. Herhalde bu sosyal gelişmeye karşı olan toprak ağaları, yabancıya aracılık eden sermaye çevreleri ve bunların sözcüleri, bu red kararından yararlanabilecekleri ümidine kapılmamalıdır. Bu karardan politik bir istismar konusu çıkarmayı umanlar hüsrana uğrayacaklardır. Aslında bu karar hiçbir şeyi değiştirmiş değildir. Türkiye’imiz tek parti rejiminden biçimsel çok partili rejime ve bundan da demokratik sosyal anayasa rejimine, bu faşist maddelerin yürürlükte tutulmasına rağmen gelmiştir. Bu maddeler yürürlükten kaldırılmasa da Anayasamızın emrettiği temel dönüşümler mutlaka gerçekleştirilecektir. Yani Anayasamızın emrettiği gibi, toprak ağadan alınıp yoksul köylümüze dağıtılacak; petrol ve madenlerimiz yabancı sömürsünden kurtarılacak; millet zararına işleyen dış ticaret, bankacılık, sigortacılık millet yararına işler hale getirilecek, milli gelirimiz hakça bölüşülecek, kısacası halkımız demokratik ortamda Anayasa’daki hürriyetlerine kavuşacaktır. Ve Türkiye’imizde Kurtuluş Savaşı yıllarının yüzde yüz milli, tam bağımsız dış politikası mutlaka uygulanacaktır. Yani bugünkü bozuk fiili düzen köklü dönüşümlerle elbet değiştirilecektir. Çünkü Türkiye’de artık Anayasa’ya sahip çıkan milyonlarca vatandaşımız yaşamaktadır (Sosyal Adalet Temmuz 1965 on altıncı sayı).”

4.4.3.Dış politika

Sosyal Adalet dergisinin propaganda amaçlı kurgulanan içeriğinde, TİP’in dış politikadaki bağımsızlık yanlısı menfaatlerin gözetildiği, bağımsızlık yanlısı, tarafsız, barışçıl ve halkların kendi kaderini tayin etmesi hakkını (self-determinasyon)⁴² gözetin

⁴²Ulusların geleceklerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesi. Klasik anlamda ulusların kendi geleceklerini belirlemesi kavramı bir ulus ya da yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet halinde örgütlenebilmesi anlaşılmaktadır. Kökü bakımından Fransız İhtilali sırasında 1795 tarihinde yayınlanan insan ve vatandaş hakları demecine dek gitmektedir. Bu tarihten I. Dünya savaşına değin geçen süre içinde bu ülke aynı ulustan olan halkın bağımsız bir devlet kurma hakkını ifade eder. I. Dünya savaşı sonunda ABD başkanı Wilson yayınladığı 14. notasının sonucunda ulusların geleceklerini kendilerinin tayin etmelerinden bahsetmekteydi. Ancak Wilson’un bu ilkesinin tüm ilkelere uygulanması için yaptığı girişimler başarısız olmuştur. Sadece savaştan yenilgi ile çıkan devletlere kısmen uygulanabilmiştir. II. Dünya savaşı sonrası özellikle sömürge altındaki ülkelerin bağımsızlık istekleri ile başlayan ulusçuluk hareketleri, ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri ilkesini yeniden ön plana çıkarmıştır. Bu sorunların

bir siyaset izlemekteydi. TİP'in bu siyaseti, özellikle emperyalist ülkelere karşı bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerle bir dayanışma siyasetidir. Bu niteliği ile parti dış politika ilkelerini sosyalist prensiplere göre belirlemişti ve bunu incelenen dönemin propaganda içeriklerinde açıkça dile getirmekteydi.

Örneğin Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli üçüncü sayısında “ Olaylara Bakış” köşesinde yer alan “ Emperyalizm Arap Ülkelerine Yeni Bir Saldırı Hazırlıyor” başlıklı makalede, Ortadoğu’da bağımsızlıkçı politikayı temsil eden Arap Birliği Cumhuriyeti ile emperyalizmi temsil eden Federal Almanya arasındaki, İsrail’e yardım meselesinden ötürü ortaya çıkmış diplomatik gerilim ele alınmış ve yazının sonunda TİP’in dış politikadaki siyasi tavrı şu sözlerle gündeme getirilmiştir:

“ Federal Almanya ile genellikle Arap Ülkeleri; özellikle Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır) ile İsrail arasında meydana gelen yüzeydeki siyasal olaylar, bir satranç maçı intizamıyla söyle bir gelişme gösterdi: Federal Almanya, İsrail’e İkinci Dünya Savaşında Yahudilerin uğradığı zarara karşılık ödediği tazminat dışında 1962 yılından bu yana askeri yardıma da başlamıştı. Bu askeri yardımın kesilmesi için Arap ülkelerinin Federal Almanya’ya yaptıkları başvurular olumlu bir sonuç vermemişti. Bu durum karşısında Birleşik Arap Cumhuriyeti, Bonn’a karşı, daha etken siyasi davranışlara başvurdu ve Başkan Nasır, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile öteden beri devam eden ve daha ziyade ekonomik düzeyde kalan münasebetlerine siyasi bir katkıda bulunarak; Devlet Başkanı Ulbricht’i Kahire’ye davet etti. Bonn hükümeti, titizlikle sürdürdüğü ve hatta bir doktrine bağlayarak yasakladığı bu davranış karşısında harekete geçti. Bonn önce tehdit yolunu seçti. Ve Ulbricht Kahire’ye ayak bastığı takdirde, B.A.Cumhuriyetine yaptığı yardımı keseceğini bildirdi. Bu şantaj Kahire’de çok sert bir tepki ile karşılandı. Nasır’ın sert tutumu karşısında Erhard⁴³ pazarlığı denedi: Federal Almanya İsrail’e yardımı kesecek, karşılığında Nasır, Ulbricht’e yaptığı daveti iptal edecekti. B.A.C Başkanı, bu teklifi bir milletin hükümlerine haklarına saygısızlık olarak değerlendirip reddetti. Bonn, pazarlığında bir adım daha geri basarak; Ulbricht’in bir misafir gibi ziyaretine ses çıkarmayacağını, fakat bir devlet başkanı olarak karşılanırsa siyasi ilişkilerinin devamını ciddi olarak ele alacağını bildirdi. Karşılıklı resmi ve yarı-resmi davranışlar bu düzeyde devam ederken Ulbricht yola çıktı. Doğu Almanya Devlet Başkanı Yugoslavya’ya kadar kara ve oradan Mısır’a kadar deniz yolunu seçmişti. Nasır ile Erhard arasındaki siyasi satranç oyununu yakından izleyenlerin bu yolculuk sırasında cevabını aradıkları en önemli soru: Ulbricht Mısır’da nasıl karşılanacak? Sorusuydu. Ulbricht Mısır’da, Devlet Başkanlarına yapılan parlak törenlerle karşılandı. Bonn’un üzerinde titizlikle durduğu ‘Yasak’ Kahire

en çok tartışıldığı BM organlarında bu ilke modern siyasal dilin en çok kullanılan sözcüklerinden biri olmuştur (bkz Sosyal bilimler el sözlüğü, Ed: Erhan Arda).

⁴³ Ludwig Erhard, 1963-1966 yılları arasında görev yapmış Federal Almanya Şansölyesi

tarafından çiğnenmişti. Sıra Federal Almanya'ya gelmişti. Ve Arap dünyasının koyduğu yasağı çiğnemek, yani İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmak için harekete geçti. İsrail ise, düne kadar altı milyon Yahudi'nin ölümü ile suçladığı Almanlarla siyasi ilişkiler kurmayı kabul etmekte gecikmedi. Gerçi bu arada gerek İsrail, gerekse uluslararası bazı Yahudi kuruluşlarının zayıf itiraz sesleri yükseldi. Fakat satranç maçının meraklı iki seyircisi olan ABD ve İngiltere'den yükselen tasvip sesleri arasında eriyip gitti. Beraber hazırlandığı artık tamamen gün ışığına çıkmış olan taktik 'in birinci devresi tamamlanmıştı. Oyun sırası Araplara gelmişti. Kahire'de toplanan on üç Arap ülkesinin dışişleri bakanları büyük bir çoğunlukla Federal Almanya ile siyasi ilişkileri kesmek kararı verdi. Bu karar Irak ve Yemende Batı Almanya elçilik binalarının yakılması şeklinde oldukça sert uygulandı. Fakat Arap Birliğinin emperyalizmle savaşında öteden beri en gevşek olarak bilinen üç üyesi: Fas, Tunus ve Libya genel tedbirlere katıldıkları halde bu karara katılmadılar.

Evet, bir satranç maçı gibi başlayıp devam eden yüzeydeki siyasal davranış ve karşı davranışlar şimdilik bu noktaya gelip dayandı. Bu oyun emperyalizmin Orta-Doğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerine karşı yenileyeceği büyük bir saldırının hazırlıklarından başka bir şey değildi. Bu hazırlığın asıl nedenleri ve asıl hedefleri; Orta-Doğu ve Afrika'nın birliğine büyük katkıda bulunan Arap ülkelerini bölmek; Arap dünyası ve Afrika birliği için atılmış ciddi ve kendileri için çok tehlikeli adımları durdurmak. Orta-Doğudaki petrolün kendi çıkarlarına akmasını, Afrika'da ki bütün zenginliklerin kendi çıkarlarına işlemesini daha bir süre devam ettirmek. Yeni sömürgeciliğin en amansız düşmanı olan gerçek milli kurtuluş hareketlerini durdurmak ve gittikçe güçlenen sosyalist gelişmeyi baltalamak. Ülkelerini hala emperyalizmin hizmetine açık tutan bazı Afrikalı yöneticileri güçlendirmek ve bu ülkelere yerleşmekte olan İsrail aracılığına yeni bir güç kazandırmak. Emperyalizm bu amacını gerçekleştirebilir mi? Sorusuna kesin bir cevap vermek için; öncelikle emperyalizm ile petrol üreticisi Arap ülkelerinin ilişkileri; Filistin konusu ile İsrail'in Araplara karşı davranışlarını ve bu arada İsrail'in nasıl emperyalist ülkeler tarafından büyük bir güçle desteklendiğini; Arap ülkelerinde yeni sömürgecilik planlarını yürütmek için ustaca davranan Federal Almanya'nın gücü; yirminci yılına giren Araplararası Birliğin⁴⁴ ne ölçüde gerçekleşebildiği; sosyalist ülkelerin, kapitalist ülkelerin kestikleri yardımı ne ölçüde kapayacakları; ayrıntılarıyla değerlendirilmelidir. Kısa bir yorumda bu görevi yerine getirmenin imkânsızlığı ortada. Bu yorum sadece Orta-Doğu ve bütünüyle Arap ülkelerine yöneltilmiş emperyalist saldırıya dikkati çekmektedir (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı)."

⁴⁴Etnik, dinsel, kültürel ve siyasal nitelikli bir örgütlenme. Resmi adı Arap Devletleri Birliği olan örgüt, 1944 Alexandra Protokolü sonrasında 22 Mart 1945 tarihinde Kahire'de imzalanan bir antlaşma ile kurulmuştur. 1946 yılında Kültürel Antlaşma imzalayan üye devletler, 1950 ve 1952 yıllarında da Ekonomik ve Savunma Antlaşmaları imzalamışlardır. Kurucu ülkeler, Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Yemen ve Filistin Araplarıdır (bkz. bkz Sosyal bilimler el sözlüğü, Ed: Erhan Arda)

Yukarıda geçen ifadelerden de anlaşılacağı gibi TİP propagandasında, Cemal Abdülnasır gibi Arap ülkelerini emperyalizme karşı bağımsızlık ekseninde tek çatı altında toplamayı başarabilmiş sosyalist bir lidere duyulan saygı ön plana çıkarılmıştır. Arap Cumhuriyeti sembolikte olsa emperyalizme karşı tavır almıştır. 1965'teki adıyla Birleşik Arap Cumhuriyeti olan Mısır'ın, Batı Almanya'ya yönelik bu tavrı, TİP'in dış politika doktriniyle örtüşmesi bakımından Sosyal Adalet dergisinde, "Emperyalizm Arap Ülkelerine Yeni Bir Saldırı Hazırlıyor" başlığıyla verilmiştir.

Partinin dünyanın muhtelif coğrafyalarında kurgulanan emperyalist politikalara karşı açık tavrını tasdikleyen bir diğer propaganda içeriği Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli on üçüncü sayısında "Olaylara Bakış" köşesinde imzasız olarak yayımlanan ve İngiltere ve ABD'nin o yıllarda Uzak Doğuda hayata geçirmeye çalıştıkları senaryoları, tarihsel olarak etüt ederek okuyucuyla buluşturan, "Uzak Doğuda Savaş Var" başlıklı makalede görmek mümkündür.

Makalede öncelikle İngiltere hükümetinin deniz aşırı silahlanmaya yönelik bütçe artırımı alma kararı masaya yatırılmıştır. İngiliz hükümetinin öner sürdüğü resmi gerekçelere değinmiş, akabinde gerçek nedenleri başlığı altında İngiliz hükümeti tarafından öne sürülen gerekçelerin, neden gerçekçi olmadığı, resmi savlar ile Uzak Doğuda yaşananlar arasındaki tezatları vurgu yapılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak yazının sonunda ise, TİP'in neden İngiltere ya da ABD'nin Uzak Doğu'da ya da Orta-Doğuda tezgâhlanan emperyalist politikalara karşı kayıtsız kalmadığının gerekçesini, Türkiye'nin tam bağımsızlıktan yana ve barışçıl Atatürkçü dış politikasının bir gereği olarak somutlamak mümkündür. Öbür yandan sunulan bu gerekçelerin retoriksel olarak ethos ikna bileşenine uygun düştüğü görülmektedir. Uzak-Doğudaki emperyalist çıkar savaşında payı olan dönemin İngiliz İşçi Partisi hükümetinin de eleştirildiği makalede, tezleri ve anti tezleri ile TİP'in dış politika paradigmasının temel esasları sarıh biçimde okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Makalede, bu çıkarımı somutlayabilecek şu ifadelere yer verilmiştir:

"Malezya savaşını ne yazık ki, 1945'te iktidara gelen ilk İngiliz İşçi Hükümeti başlatmış, sonraki muhafazakâr iktidar, işine çok gelen bu savaşı sürdürmüştü. Yeni işçi hükümetinde eski eserini, devraldığı noktadan devam ettirmektedir. Emperyalizmin sömürgeler stratejisi, iki partili bir politika haline gelmekte ve emperyalist batı ülkelerinin sosyalist iddialı işçi iktidarlara bile, sömürgelerin talanına ve sömürge, yarı sömürge ülkeler halklarının

ezilmesine katılmaktadırlar. Komünist Çin'in Vietnam halkına kendi ekonomik düzenini kabul ettirmeye hakkı yoktur, elbet. Bizce bütün dünya milletleri, günü geçmiş sınıflı cemiyet nizamı yerine, çağdaş sınıfsız toplum düzenine, birer, ikişer geçeceklerdir. Teknolojinin ve üretim araçlarının ulaştığı baş döndürücü gelişme, üretim araçlarının özel şahısların mülkiyeti altında bulunmasıyla katiyen bağdaşamaz. Hele sömürge, yarı sömürge ülkeler için toplumcu düzen, kalkınmanın ve milli bağımsızlığın, millet olarak var olmanın tek şartıdır. Ne var ki, toplum bu düzene kendi seçeceği zamanda, kendi seçeceği yoldan geçerek ve kendine en uygun usulle varacaktır. Devrimler ne ihraç ne de ithal edilebilirler. Ama karşı devrimlerde ne ihraç, ne de ithal edilebilirler. Vietnam halkının kendi için seçeceği düzene, yola, usule ve zamana karışmaya Amerikan'ında hakkı yoktur. Vietnam'da yürürlükte olan çürümüş düzeni muhafaza etmek, ya da oraya meşhur American way of life'ı kabul ettirmek için hem de milletlerarası hukukun bütün kaidelerini çiğneyerek, zor kullanmak ve vahşete başvurmak, hiçbir yerde savunulamaz. Ve görünüş odur ki, Komünist Çin'in Vietnam'a müdahalesine dair hiçbir delil olmamasına mukabil, Amerikan müdahalesinin delillerini, bizzat Amerikan kaynakları yaymaktadır.

Ülkemizden binlerce kilometre uzakta cereyan eden bu kanlı ve haksız saldırılar üzerinde niçin bu kadar uzun duruyoruz?

Önce, insan olduğumuz için Dünyamızın bir köşesinde insanların bu ölçüde bir cehennem içinde yaşamaya ve ölmeye mahkûm edilmesi bütün insanlık için bir yüz karası, bir utanç konusudur. Düzenli ve dengeli bir dünyada yaşamak hakkını arayan herkes, bu isteğin, ancak bütün milletleri bu nimetlere ulaştıkları zaman gerçekleşebileceğini bilmelidirler. 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' sözünün derininde yatan anlam, böylesine insanca bir özlemdir. Sonra da biz, aynı akıbete karşı, çok uyanık bulunmak zorunda olan bir milletiz. Yurdumuzda yabancı yatırımları, çevremizde bu yatırımların çok daha fazlasının yapılmış bulunduğu komşu ülkeler var. Ve emperyalistlerin, Türk halkını Vietnam, Kongo, ya da Malezya halkından daha fazla sevmeleri, onların başına gelenlerden bizi esirgemeleri için hiçbir sebep yok (Sosyal Adalet, Nisan 1965 on üçüncü sayı)."

TİP'in dış ilişkiler'de bağımsızlıktan yana ve barışçıl vizyonunu betimleyen bir diğer makale örneği, Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 sayısında Güneydoğu Asya'da ABD'nin emperyalist politikalarını analiz eden Mehmet Oğuz imzalı "Savaş Tehlikesi" başlıklı yazısıdır. İlgili yazıda barış teşebbüslerine yönelik ABD hükümetinin düşmanca tutumu, yazarın dayandırdığı bazı kanıtlar ışığında şu sözlerle tartışılmıştır:

"Vietnam'daki savaşın müzakere yoluyla sona erdirilmesi yolunda birçok teşebbüs yapılmış, fakat şimdiye kadar Amerika bütün bu teşebbüsleri reddetmiştir. Bir Cenevre konferansı toplanması yolundaki ilk teşebbüs, De Gaulle'den gelmiştir. Bu teşebbüs, Amerikan dışişlerince alay konusu yapılmış ve ciddiye alınmamıştır. Amerika ile De Gaulle'nin

aralarının açık olduğu bilindiğinden, bunu bir dereceye kadar anlayabiliriz. Fakat, barış teşebbüsleri De Gaulle'nin tekelinde kalmamıştır. Papa Paul VI barış için şahsi bazı teşebbüslere giriştiğini açıklamıştır. 'Hangi tarafta olurlarsa olsunlar, bütün ilgililere hitap ediyoruz. Masum halka yeniden eziyet edilmesin, gözyaşı döktürülmesin' demiştir (New York Times, 12 Şubat 1965).

Vietnamda ki piskoposlara gönderdiği mektupta da, şunları söylemektedir: ' Mahrem olarak, değişik hükümetlerin temsilcileri ile temasa geçip, ısrarla, uluslararası anlaşmazlıklara barışçıl bir çözüm bulmalarını istedik.' (New York Times, 21 Şubat, 1965). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant ta, taraflar nezdinde harekete geçerek bir müzakere zemini yaratmak istemiştir. İlk olarak 12 Şubatta bu fikrini açıklayan U Thant, Cenevre konferansına benzeyen bir konferansa gidilmesini tavsiye etmiştir: ' Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde bir çözümü mümkün görmüyorum. Çünkü tarafların bazıları Birleşmiş Milletlere üye değildirler. ' demiştir. 24 Şubat tarihinde, U Thant konferans fikrini yenilemiş ve 'Eminim ki, büyük Amerikan halkı gerçekleri ve Güney Vietnam'daki gelişmelerin mahiyetini bilselerdi, daha fazla kan dökülmesine karşı olan fikrime iştirak ederlerdi' demiştir.

Kuzey Vietnam hükümeti gerek De Gaulle'un, gerekse U Thant'ın konferans toplanması fikrine olumlu cevap vermiştir. Hatta barış müzakereleri için, Fransa'nın Amerika'yı ikna etmesi ricasında bulunmuştur. Sovyet Rusya'da barış için bir konferans toplanması fikrini desteklemiştir. Müzakere fikrini sadece Amerika benimsememiştir. Gerek Dışişleri bakanı Rusk, gerekse Başkan Johnson müzakere fikrini tamamen reddetmişlerdir. Amerika'nın kuklası olan Güney Vietnam hükümeti de, efendilerinin arzusuna uyarak müzakere fikrine karşı gelmişlerdir. Amerikan dışişleri bunu Vietnam halkının arzusu olarak göstermek istemiştir. Amerika, Çin'in müzakereye yanaşmak istemediğini ve müzakerelerden önce, Amerikan silahlı kuvvetlerinin Vietnam'dan ayrılmasını şart koştuğunu iddia etmektedir. Hâlbuki Çin lider Mao Che Tung, Amerikan gazetecisi Edgar Snow'a verdiği mülakatta, bakınız ne diyor:

Soru:

' Vietnam'ın birleştirilmesi yolunda bir Cenevre konferansının açılması için Amerikan kuvvetlerinin çekilmesini politikanız şart koşuyor mu?'

Cevap: Birkaç ihtimal ileri sürülebilir, Bir, konferans toplanabilir ve konferans başlayınca Amerikalılar Vietnam'dan ayrılırlar. İki, konferans, Amerikalılar çekildikten sonra toplanabilir. Üç, Güney Kore meselesinde olduğu gibi, bir konferans toplanabilir, fakat Amerikan kuvvetleri Saygon ve civarında kalabilirler. Son olarak, Güney Vietnamlılar, bir konferans ve uluslararası bir anlaşma olmadan Amerikalıları memleketlerinden atabilirler. 1954 Cenevre konferansı, Fransız kuvvetlerinin bütün Hindî Çininden ayrılmasını şart

koşmuştu ve başka herhangi bir kuvvetin bu bölgeye girmesini yasaklamıştı. Fakat Amerika bu konferansın kararını ihlal ederek, bu bölgeye asker sokmuştur. Bu, tekrarlanabilir.’

Güney Vietnam’daki Budist liderleri de bir ‘Barış hareketine’ girişmişlerdir. Amaçları, Güney ve Kuzey Vietnam’ın, bütün yabancı kuvvetlerden temizlenmesidir. Amaçlarını şu şekilde açıklamışlardır: ‘ Amerikan ordusu Güneyden, Çin ve Rus askeri müşavirleri ve askerleri Kuzeyden ayrılmalıdır’ (New York Times, 28 Şubat, 1965). Barış yönünde bazı teşebbüsler yapmış olmasına rağmen, İngiltere genellikle Amerikan politikasını desteklemektedir. Bilindiği gibi, İngiltere’nin. Malezya meselesinde, Amerika’nın desteğine ihtiyacı vardır (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı).”

TİP’in Türkiye’de aktif siyasi hayata katılması, Türk siyasi propaganda tarihinde de popülist politikalar kullanmayı; dilindeki sadelik ve akılda kalıcı ahenkli bir anlatım kurgulaması onun popülizm değil, halkta bir aydınlanma ve bilinç uyandırma ilkesini benimsemesiyle ilgilidir. Nitekim Temmuz 1965 tarihli Sosyal Adalet’te “Olaylara Bakış” köşesi altında imzasız olarak yayımlanan “Halkımız Uyanıyor” şeklindeki başlık partinin tam da propagandayı eğitim olarak kabul eden duruşunu gösterir:

“Türk demokrasi denemesinin birinci devresi olan 1946-60 arası, başlangıçta; tek parti devrini kötüleyen muhalefet ile kendini demokrasiyi ben getirdim diye savunan bir iktidar arasında geçti. Bu devrenin sonu da, her şeye rağmen iktidarını sürdürmek isteyen bir parti ile ona karşı koyan partiler, basın ve demokrasiden yana bütün kurumların soyut hürriyet mücadelesine sahne oldu. 27 Mayıs ile kapanan bu devirden sonra gene demokrasi denemesinin ilk adımı olan 1961 seçimlerine; eski devre sahip çıkan partilerle, kendi devrini yeniden başlatmak amacını güden CHP çekişmesi havası içinde başladı. Koalisyonlu demokrasi bu seçimin sonucudur. Seçimlere katılıp, nispi seçim sisteminden nasibini alarak parlamentoya giren partiler, sırayla koalisyon iktidarlara denemeleri yaparken; parlamento dışında da yeni Anayasa ile verilen ekonomik ve sosyal hakların alınma ve kullanılması mücadelesi başlamıştı. Bu devrenin siyasi hayatımızda en önemli olayı toplumcu akımın, Türkiye İşçi Partisi biçiminde, siyasi bir örgüt ve gazete, dergi ve kitap biçiminde yayın olarak güçlenmesidir. Önce aydınlar, gençlik ve gerçek sendikacılar arasında yerini bulan bu akım, dört yıl kesintisiz olarak geniş halk kütlelerine duyurulmaya ve anlatılmaya çalışıldı. Demokrasinin sosyal ve ekonomik bir muhteva kazandığı bu kısa devrede elde edilen başarı, gözle görülür bir şekilde geliştiği halde; bu konuların seçimin kaderine büyük etkisi olacak olan köylü, işçi ve basit vatandaş tarafından benimsenip benimsenmediği, Haziran ayına kadar kesin olarak bilinmiyordu. Başbakan Ürgüplü’nün, 1 Haziranda başlayıp 12 gün süren gezisi ve AP Genel Başkanı ve Başbakan yardımcısı sıfatı ile yaptığı Karadeniz gezisi, sosyal ve ekonomik davaların, geniş ölçüde halk tarafından benimsendiğini ortaya koydu. Böylelikle, toplumcuların öteden beri ileri sürdüğü; 1965 seçimlerinin Türk halkının

hayatında bir dönüm noktası olacağı gerçeği ortaya çıktı. Tutucu çevrelerin ve onları temsil eden şimdiki iktidar partilerinin telaşı ve bu telaştan da öteye toplumculara karşı giriştikleri iftira saldırılarının nedenleri aydınlanmış oldu. Şimdiye kadar anlattıkları ve avundukları, halkın kendilerinden koptuğunu; sosyal ve ekonomik haklarına sahip çıkmaya başladığını görenler, son çare olarak toplumcuları kamuoyunda karalamak yoluna başvurdular. Başları her sıkışınca başvurdıkları bu hile ve karalamayı bu defa kesintisiz bir kampanya haline getirdiler. Türk siyasi partiler yelpazesinin sağında yer alan dört partinin kurduğu koalisyonun başında, tarafsız unvanı ile bulunan Başbakan Ürgüplü; halktaki bu yepyeni değişikliği ilk gözleyen ve açıklayan resmi kişi oldu. Başbakan, bütçenin kabulünden sonra kiminin turistik dediği kiminin Cumhurbaşkanlığına hazırlık olarak nitelediği gezisine 1 Haziran günü başladı. Gezisine kendince bir muhteva kazandırmak isteyen Başbakan ise tema olarak dürüst seçim yapılacak tekerlemesini seçmişti. Gittiği her yerde bu teminatı halka duyurmak eğiliminde görünen Başbakan, gezisinin daha ilk günlerinde beklemediği sürprizlerle karşılaştı. Halk ister turistik olsun, ister Cumhurbaşkanlığına hazırlık amacını taşısın, ister seçim teminatı için yapılmış olsun; bu gezinin anlamına yepyeni bir unsur getiriyordu; halk uyanmıştır, sosyal ve ekonomik haklarına sahip çıkmaya başlamıştır. Bir anlamda tarafsızlığın verdiği nisbi bir serbestlik kazanan Ürgüplü, halkın geziye kazandırdığı bu yeniliği kamuoyuna yansıtmaktan çekinmedi. Bunun içindir ki kendisinden sonra bu acı gerçeğe karşılaşan yardımcısı gibi çirkin karalamalara başvurmak yolunu seçmedi. Karşısına sigorta hakkı isteyen işçiler çıktıkça, toprak su, yol, okul hastane isteyen köylüler çıktıkça bulunduğu yerlerden politikacıları uyaran demeçler verdi. İl uyarma, ‘Yapılacak işleri doğru düzgün söylemek siyasilerin borcudur’ şeklinde oldu. Bu bir bakıma kendisinden sonra geziye çıkacak yardımcısını uyarması anlamına gelmekteydi Boş laflar, eski teranelerin bir yana bırakılmasını anlayan için halkta büyük bir değişiklik olduğunu anlatmak istiyordu. Gezi devam ettikçe başbakan, halktaki gelişmesinin çok daha derin, sosyal ve ekonomik yönde olduğunu gözleyerek, ikinci uyarmasını şöyle duyurdu. ‘Siyasi partilerin programları üzerine ciddi mesailer sarfetmeler gerekmektedir. Başbakan tekerlek kırıldıktan sonra, başlarında bulunduğu iktidar arabasına doğru yol göstermek istemesini; kendisi gibi değil, gerçekten tarafsız olan çevreler bir hayli yadırgadılar. Çünkü iktidardaki partilerin, ciddisi bir yana, aklına geleni söylemekten başka programları yoktu. Halktan gelen yeni sesler duya duya Mersine ulaşan Başbakan artık kesin bir karara varabilmişti. Bu kararını şöyle özetledi: ‘CHP ve AP bu seçimlerde kendilerinin kazanacağını tahmin ediyorlar. Ben bu görüşte değilim. Bu seçimde sürprizler olacaktır. Ve bu sürpriz müthiş olacaktır.’ Başbakanın bu sözü AP çevrelerinde müthiş bir gürültüyle karşılandı. Bu düpedüz ihsas-ı rey ile kamuoyunu etki altına bırakmak anlamına geliyordu. Bir tarafsız Başbakanın bunu söylemesine hiçbir zaman cevaz verilemezdi. Tabi bunlar en serinkanlı ve edepli kalemelerin görüşleriydi. Kızgın ve kaybetmenin paniğine kapılmış olanların söyledikleri ve yazdıkları çok daha ağır ithamlardı. Sözün bir ucu aynı önemde kendilerine dokunduğu halde CHP’li çevrelerde bir tepkiye rastlanmadı. Her muhalif devrinde reformcu kesildiği için ‘muhalefet reformcusu’ ününü

kazanan CHP bu sürpriz kelimesini yorumlamaya yanaşmadı. Gerçi Başbakan da müthiş olacağını söylediği bu sürprizin, AP ve CHP dışında hangi partiye yarayacağını açıklamamıştı. Ama kamuoyu, Başbakanın dilinin altında sakladığı partinin ismini; yardımcısının saldırılarının ışığı altında kolaylıkla çıkarabiliyordu. Bu parti bütün sağcı çevrelerin ve bütün partilerin uykusunu kaçıran Türkiye İşçi Partisiydi. Tümöyle toplumcu akım, sosyal ve ekonomik mücadelelerini yürüten kurumlar ve bunların siyasi ümit ve temsilcisi; Türkiye İşçi Partisi'ne karşı bunun için her türlü saldırı kampanyasına girişilmişti. Seçime kadar kısa zamanda yapılacak tek şey; halkın tertemiz ve biricik ümidi haline gelen TİP'i karalamak, güç durumda bırakmak, sesini gür bir şekilde duyurmasına engel olmaktı.

Bu yorumun ne kadar isabetli olduğu, AP Genel Başkanının Başbakan Yardımcısı sıfatı ile yaptığı Karadeniz gezisinde ortaya çıktı. Başbakanın gezisinde karşılaştığı ve sürpriz olarak nitelediği; halkın uyanışını daha başlangıçta sindirmek için Demirel, ilk uğradığı Sungurlu'da: 'Uydurulan yalanlara, iftiralara inanmayın. Bunları uyduranlar hüsrana uğrayacaklardır. Türk işçisi, Türk çiftçisi esnafı ve tüccarı emeğinin hakkını alacak ve buna razı olacaktır. Sınıfları birbirine düşürmek gayreti mutlaka boşa gidecektir.' Tehdidini savurdu. Fakat düne kadar geçerli olan bu sindirmelerin, bu tehditlerin uyanmaya başlayan halkı etkilemediği anlaşıldı. Fakat düne kadar geçerli olan bu sindirmelerin, bu tehditlerin uyanmaya başlayan halkı etkilemediği anlaşıldı. Karadeniz halkı ile Demirel arasındaki sözlü çatışma sadece halkın uyanmasını göstermedi. Bu arada Demirel'in şimdiye kadar tam açıklamadığı niyetlerini de apaçık ortaya çıkardı.

Demirel, çeşitli akımların parlamentoda temsiline karşı çıktığını açıkça söyleyebiliyor; reformculuk ve ilericiyi suçlayacak kadar ileri gidebiliyordu. Karşılaştığında kendisinden toprak isteyen, yol isteyen, su isteyen halka; yeni Anayasa ile gelen siyasi düzeni çekiştiriyor, kötülüyordu. AP Genel Başkanı aynen şöyle diyordu: ' Milli Bakiye ve birleşik oy listesi gibi hem milli iradenin tecellisine mani, hem de istikrarlı hükümet teşkilini zorlaştıracı HEM DE HER ÇEŞİT FİKRİ CEREYANLARI PARLAMENTOYA SOKMAYI TEŞVİK EDİCİ ve dünyanın hiçbir yerinde eşi olmayan bir sistem getirdiler.'

Başbakan yardımcısı her çeşit fikri cereyan derken Türkiye İşçi Partisinden başka bir şey kastetmiyordu. Düpedüz ve açıkça Türkiye İçi Partisinin parlamentoda temsilcilerinin bulunmasına karşıydı. Ve aynı insan güzel bir seçim teminatını veren bir hükümetin Başbakan yardımcısıydı. Halk tarafından artık Morrison Süleyman adı ile bahsedilen AP Genel Başkanı komünistlik olarak suçladığı aşırı sol ve sol akımların kapsamını da reformculuk ve ilericiliğe kadar genişletmişti. Şöyle diyordu Karadenizlilere Demirel: ' Sol cereyanlar geniş çapta halkımızı huzursuz ve tedirgin etmektedir. Ne isterler? Sol cereyanların maksadı malumdur. Bütün düzeni değiştirmek. BUNU REFORMCULUK VE İLERİCİLİK KİSVESİ ALTINDA YAPMAK İSTERLER. Görünüşte birçok kimseye cazip

gelecek şeyler ortaya atar ve yarattıkları atmosferler mülkiyete, servete, kazanca, itibara ve her şeye hücum ederler.’

Demirel’in bu sözleri suya sabuna dokunmadan muhalefet reformculuğu yapmaya çalışan CHP’lileri bile kızdırmıştır. Bu kızgınlıkla CHP Genel Sekreteri Satır: ‘CHP’liler şahlanacak ve itham sahibinin başına dünyayı yıkacaktır.’ Şeklinde sert bir çıkış yapınca, AP’liler bir süre susmayı tercih etmiştir. AP yönetici kadrosunun nasıl bir düzen hasreti çektiğini, temsil ettikleri sınıf ve çıkar grupları adına hasret çektikleri düzeni kurmaya çalışacaklarını, toplumcular uzun süredir Türk kamuoyuna anlatmaya çalışmışlardır. Karşılığında karalama ve çirkin saldırılara uğramışlardır. CHP ise kendi dışında görmeye çalıştığı bu mücadele içindeki gafletini; doğrudan doğruya saldırıya uğradığı zaman anlamıştır. Kısaca, Haziran ayı siyasi hayatımızda anılacak bir ay olma değerini kazanmış bulunuyor. Önümüzdeki aylarda olabilecek gelişmeler hakkında ve özellikle 10 Ekim günü hakkında bazı işaretler vermiş bulunuyor. Ve demokrasi mücadelesi yapan sosyal ve ekonomik haklarını elde etmeye çalışan halkımızın ne kadar uyanık bulunması gerektiğini açıkça ortaya koymuş bulunuyor (Sosyal Adalet Temmuz 1965 on altıncı sayı).”

TİP’in dış politika anlayışının çerçevesini çizen ABD emperyalizmi karşıtlığı ve soğuk savaş yıllarının atmosferinde ne ABD ne de SSCB peykliğini kabul eden, milli menfaatlerin gözetildiği bir tarafsızlık politikasının izlenmesinin önemine değinen propaganda metinlerinden bir diğerini, Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 18. sayısında “Olaylara Bakış” köşesinde yer alan “Türk Sovyet ilişkileri” başlığı ile yayımlanan makalede görmek mümkündür. Türkiye’nin NATO üyeliği ile birlikte dış politikada ABD’nin ileri karakolu durumuna düşmesi, hemen yanı başındaki büyük komşu SSCB ile Atatürk dönemi dış politikasının karşılıklı güven ve dostluk anlayışına dayalı diplomasisini tehlikeye düşürmüştür. Türkiye’nin SSCB ile karşılıklı dış ilişkilerinde bir yumuşama dönemine girmesi gerekmektedir. Bu manada Sovyetler ile milli bağımsızlığın öncelendiği ve karşılıklı egemenlik hakları ile örtüşen diplomatik ilişkilerin kurulması, Türkiye’nin içinde yer aldığı Batı bloğu ile dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi politikasına Türk dış politikasının anlayışı doğrultusunda ters düşmeyecektir (Aybar,1968,s.351). Aynı makale SSCB ile yeniden kurulması gereken dostluk ilişkileri söyleminin, AP başta olmak üzere diğer sağ partilerin bir iç siyaset malzemesi olarak kullandıkları antikomünizm propagandasının gölgesinde kalarak, gerçeklerin toplumdan gizlendiğini ve AP’li politikacıların ve onları destekleyen basın,

ikiyüzlü bir siyaset izlediği somut örnekleri ile aktarılmaktadır. Makalede şu ifadeler yer almaktadır:

“Ağustos ayının ilk günlerinde Türkiye, dış politikasında; daha bağımsız, daha kişilikli, daha barışçı, daha kompleksiz ve çok taraflı, komşuları ile daha yakın ilişkiler kurmak politikasının izlenmesine doğru yeni bir adı attı. Başbakan Ürgüplü ’nün Sovyetler Birliği’ne yaptığı resmi ziyaretin gerçek anlamı buydu. Bir bakıma, değişen dünya koşulları karşısında oldukça gecikmiş bir politikanın izlenmesinden başka bir şey değildi. Dünyanın değişen koşullarına gecikmeyle de olsa uygun düşen bu politikayı ve bunun bir uygulaması olan; Ürgüplü ’nün SSCB gezisini başka biçimde yorumlamaya imkân yoktur. Sağduyu sahibi ve iyi niyetli kişiler tarafından bundan başka bir biçimde yorumlanmasına imkân olmadığı halde; Ürgüplünüm bu gezisi koalisyonu dâhil partiler ve onların sözcülüğünü yapan basın tarafından açık ya da gizli tasvip görmemiştir. Bu parti ve sözcüleri basını; Ürgüplü ’nün Sovyetler Birliğine yaptığı ziyareti kendilerinden önceki hükümet ve onun Başbakanı İnönü tarafından hazırlanmış bir politikanın zamansız ve gereksiz bir icabı kabul etmişlerdir. Elleri olmayan nedenlerle kaçınılmaz hale gelen geziye turistik damgası vurarak, küçümsemeye ve gölgelemeye çalışmışlardır. Bu gayretlerini daha da ileriye götüren bazı parti liderleri ve yazarlar; bu konuda yakın tarihteki kırılganlıkları yeniden ortaya çıkarmakla kalmamış, çok eski çalışmaları da bir düşmanlık havası içerisinde hatırlatmışlardır. Fakat bu gayretlere rağmen; Türk halkının temsilcisi olarak Sovyetler Birliğine giden Başbakan Ürgüplü, orada Türk halkına gösterilmesi gereken saygı ve itibarı görmüştür. Başbakan ve beraberindekiler tarafından defalarca tekrarlanan bu saygı ve itibar, Türkiye’yi hala bir soğuk savaş alanı halinde tutmaya çalışan ve dış politikayı, Amerikan uyduluğu içinde görenlerin bütün gayretlerini boşa çıkarmıştır. Başbakanın Sovyetler Birliğini ziyaretini Türkiye İşçi Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi olumlu karşılamışlardır. Türkiye’nin milli çıkarları yönünden gelişen bu politikayı ve dünya barışına katkıda bulunan bu hareketi olumlu karşıladığını belirten Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı M.Ali Aybar; Türkiye’nin Amerika ve Sovyetler Birliğini aynı mesafede tutması gerekir demiştir. Öteden beri, Türkiye’nin herhangi bir büyük devletin dümen suyuna gitmesine karşı bir tutum benimsemekte olan Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı, Ürgüplünün ziyaretinin milli, çok taraflı, tam bağımsız Atatürkçü dış politikanın izlenmesi yolunda atılmış olumlu bir adım olduğuna da işaret etmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye iç politikasında “sağcı” partilerle, “sola açılıştan yana olan partiler ” arasında ki görüş ayrılıkları, dış politikanın izlenmesinde tutulacak yol konusunda da bir ayrılığın varlığını ortaya çıkarmıştır. Başbakan Ürgüplü ’nün Sovyetler Birliğine yaptığı gezi ile büsbütün su yüzüne çıkan bu görüş ayrılığı; Türkiye’nin tam bağımsız, Atatürkçü bir politika izlemesi ile yabancıların dümen suyunda yürütülmek istenen bir dış politikanın kimler tarafından istenmekte olduğunu da göstermiştir.

Bir bakıma dördüncü koalisyonun Başbakanı olan Ürgüplü'nün Sovyetler Birliği ziyareti; bu koalisyona mensup partilerin özellikle Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Millet Partisi'nin dış politikada; çok taraflı, komşularla dostluğu arttıran, barışa katkıda bulunan bir politikanın izlenmesini istemediklerini açıkça ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır. Hatta seçim öncesi havaya hâkim olan; anti-komünist görünmek, “komünist” suçlamasını kendi çıkarlarına kullanmak eğiliminde olan bu partiler; Başbakanın bu gezisini de bir unsur olarak kullanmak zavallılığından çekinmemişlerdir. Yakın zamana kadar; dış politika tutumunun partiler tarafından ayrılık gözetilmeksizin izleneceği kanısında olanlar, bunun doğru bir görüş olmadığını artık anlamışlardır (Sosyal Adalet, Eylül 1965, 18. Sayı).”

4.4.4. “Kendine oy ver”

Lenin, özellikle İngiltere ve Almanya'da bilinen sosyal-demokrat işçi partisi anlayışının yerine, kitleleri telkin eden ve yönlendiren bir ajitatörler birliğinin diyalektik anlayışını ortaya koymuştur. Bu bağlamda da ona göre propaganda, ajitasyondan siyasi eğitime kadar geniş bir yelpazede tanımlanan aktarım aracıdır. Bu araçla kitleler sürekli aydınlatılır ardından yapılması gereken de kitlelerin eyleme ve liderliği (Lenin, 2011, s.265) hazırlanmasıdır.

Türkiye İşçi Partisinin halkı aydınlatma; toplumdaki eşitsizlik ve adaletsizliğin nedenlerini sade ve yalın bir diller anlattığı politik savlarını yukarıda özetlemeye çalıştık. Lenin tipi propagandan takipçisi olarak TİP, kitleleri eylem ve liderliğe yöneltmek için “kendi kendine oy ver” sloganını kullanmaktadır. Nitekim “Nasırlı eller meclise” bu bağlamda kullanılan bir başka slogandır. TİP hem parti örgütlenmesi ve hem de seçimlerde aday listesinin oluşturulmasında emekçi kesimlere yer açarak ideolojisi ile pratiğini uyumlu kılmaktadır. Özellikle aday listelerindeki kol emekçilerinin sayıca çokluğu, TİP'in ideolojik duruşunda ve politik söylemindeki tutarlılığın görülmesi açısından önem teşkil etmektedir. Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisi'nin 18. sayısında yayımlanan, “Partilerin Aday Listeleri Onların Özünü Yansıtıyor” başlıklı imzasız makale, hangi toplumsal sınıflara dayandıklarını göstermeleri bakımından, TİP ve diğer partiler arasındaki derin uçurumu gözler önüne sermektedir. Makalede şu ifadeler yer almaktadır:

29 Ağustos'ta yapılan ön seçimlerde seçilen adaylara parti merkez kontenjanlarının eklenmesiyle her partinin milletvekili adayları tespit edilmiş bulunuyor. Partilerin kesinleşen milletvekili aday listeleri, her partinin sınıfsal niteliğini kamuoyuna bir kez daha göstermiştir. Hakim sınıf partilerinde tüccar, müteahhit, toprak ağası ve onların adamları baş köşeleri

tutarken, memleketimizin siyasi hayatında yepyeni bir hüviyet ile ortaya çıkan Türkiye İşçi Partisi, listeleriyle, sömürülen sınıfların bilinçli temsilcisi olduğunu göstermiştir.

Emeğin Karşısında

AP ve CHP’de geleneksel yönetici sınıflarımızın temsilcileri toprak ağaları, tüccarlar, müteahhitler liste başlarını tutmuşlardır. Bu siyaset kurtları, uyanmamış halk kütlelerini, keselerinin de ağzını açarak çeşitli kombinezonlarla kandırmaya devam etmişlerdir. Kasım Gülek ve Ahmet Topaloğlu Adana’da CHP ve AP’nin liste başı olmuşlardır. Hatay’da Mursalloğulları, eski taktiklerine uygun olarak, birer adamlarını her iki partinin listelerine yerleştirmeyi uygun görmüşlerdir. Diyarbakır’da CHP’de bir aile darbesi sonucunda Pirinççioğulları iktidarı Cizrelilere terk etmiştir. Tabi Kemali Beyazıt, Adil Sağıroğlu gibi şöretler birinci sırayı muhafaza etmişlerdir. Gene, AP ve CHP’de yabancı sermayenin ünlü savunucularının liste başlarını tuttukları görülmektedir.: Burdur’da Fethi Çelikbaş, Isparta’da Süleyman Demirel, Bursa’da Mehmet Turgut, İzmir’de Ali Naili Erdem.

Geçen mecliste Mc Carty’cilikleriyle tanınan CHP’li Ruhi Soyer Niğde’de, AP’li Şadi Pehlivanoglu Ordu’da, İhsan Ataöv Antalya’da listelerin başında gelmektedirler. Kafatasçı ve mukaddesatçı bilinen şöretlerde işveren partilerinin öz saflarında yerini aldılar: Ali Fuat Başgil İstanbul’da, Cihat Bilgehan Balıkesir’de, Alparslan Türkeş Ankara’da, Gökhan Evliyaoğlu Konya’da.

Beş partinin bu ortak yanları yanında CHP’nin geniş muhafazakâr bünyesi içinde bir avuç kalan sol kanadı, önseçimlerde zayıf vermiştir: Üç ölü, iki yaralı: Sırrı Hocaoglu, Fakih Özlen Kemal Okyay elenmişler, buna mukabil Süreyya Koç ve Şehmuz As ’an listelerinde ancak üçüncü olabilmüşlerdir.

Emeğin Yanında

Türkiye İşçi Partisi Türk seçmenine tarihinde ilk defa kendinden olan insanları seçmek imkânını vermiş bulunuyor. TİP listelerinde işçi, köylü ve emekten yana aydınlar yer almakta. Bundan böyle seçimler ağalar arasında, tüccarlar arasında ehveni şer-i aramak yerine işçinin, köylünün, esnafın, küçük sanatkârın bizzat kendisini seçmesi davası olacaktır. Aşağıda görülen TİP listeleri uyanan emekçi halkımızın kendi temsilcilerini nasıl itina ile seçtiğinin ve bunları Büyük Meclis’e göndermekte ne kadar kararlı olduğunun en güzel delilidir. Gerek ön seçimlerde ve gerek merkez kontenjanının tespitinde genç TİP örgütü, en bilinçli işçi, köylü ve aydınları listelerinde göstermekle güzel bir sınav vermiştir. Nitekim önseçimlerle tespit edilen listelere parti merkezlerinin parti merkezlerinin ekledikleri kontenjan adayları da beş parti ile TİP arasındaki temel farkı bir kere daha göstermiştir. Beş partide merkez kontenjanları çeşitli işveren çevrelerini ve onların işçi sınıfı içindeki adamlarını uzlaştırmada kullanırken, TİP’de yarın Mecliste verilecek güç mücadeleyi başaracak nitelikte emekçiler ve aydınlar listelere eklenmiştir.

Türkiye İşçi Partisinin 51 ildeki adaylarının mesleklere göre dağılımı şöyledir: İşçi, ırgat, rençper: 101 sendikacı: 27 zanaatkar: 27 küçük esnaf: 23 şoför: 6 ev kadını: 4 gazeteci, yazar: 20 sanatçı: 3 öğretmen: 18 emekli öğretmen: 10 memur: 14 teknisyen: 21 profesör ve doçent: 4 emekli subay: 15 mühendis: 11 avukat: 36 serbest meslek sahibi: 22 tüccar ve 10 müteahhit.

Türkiye İşçi Partisinin 385 adayının 227'si işçi, köylü, esnaf ve zanaatkâr olmak üzere emekçi halkımızın bilinçli mensuplarıdır. 148 aday dar gelirli yurttaşlarımızdandır: Memur, öğretmen, emekli subay. Nihayet 10 tüccar ve müteahhit aday vardır.

Seçimlere kadar bütün partiler halkımıza tutarlı ya da tutarsız çeşitli vaatlerde bulunacaklardır. Fakat Türkiye İşçi Partisi dışında hiçbir emekçi halkımıza listelerinde yer vererek, ‘dertlerini kendi elinle sen dindireceksin’ diyemeyecektir. Tarihimizde sermayeden bağımsız olarak kurulan ilk emekçi parti, kuruluşundan beri izlediği tutumla ispatladığı tavizsiz politikasını, bugün kamuoyuna sunulan aday listeleriyle de bir defa daha açıklamış bulunuyor. Tarihimizde sermayeden bağımsız olarak ilk defa seçimlere giren toplumcu partinin listeleri bu tarihi anlamı yaratacak muhtevedir. Temelini, asırlardan beri sömürülen emekçi halkımızın tarihi tecrübesinden alan Türkiye İşçi Partisi, aday listeleriyle emekçilerimizin demokratik ve bilimsel öncülüğünü benimseyen geniş halk kütlelerinin gerçek temsilcisi olduğunu göstermiş bulunuyor” (Sosyal Adalet Eylül 1965, 18. Sayı)

Seçime girecek partilerin aday listeleri ile TİP’in aday listeleri hem Ankara’da yayınlanan Sosyal Adalet dergisi hem de Trabzon’da yayınlanan Sömürücülüğe Karşı Savaş adlı dergide özel bir önemle ele alınmıştır çünkü Türkiye’de siyasetin statü sahibi, varsıl (tacir, sermayedar) veya asker, bürokrat ve burjuvazinin elinde olduğu oysa TİP’in tam da işçi, köylü, küçük, esnaf, teknisyen gücün uzağındaki kesimler için var olduğu tezatlığı, benimsedikleri propaganda kavrayışı gereği görünür kılmak istemektedirler. Trabzon’da yayımlanan Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin 22 Eylül 1965 tarihli 1. sayısında Çetin Altan imzası ile yayımlanmıştır. “Çok Önemli Bir Açıklama” başlığını taşıyan yazısında Altan, sosyalistlerin sahip olması gereken etik değerleri açıklayarak başlar:

“Bir sosyalist yalan söylemez. Neden söylemez, çünkü bir sosyalistin en büyük gücü, doğrudan yana olmakta ve sömürücülerin halkı kandırmak için uydurdukları kıtırları rakam rakam ortaya dökmektedir.”

Çetin Altan bu girişinin ardından örtük olarak TİP’in ahlakını da gösterir nitelikte kendi aday listelerinde kimlerin olduğunu detaylı açıklar:

“Biz işçisi, köylüsü, şoförü, teknisyeni, zanaatkârı, küçük esnafı ile ezilen, soyulan, hor görülen 29,5 milyon halkı iktidara getirmek istiyoruz. Mecliste emekleriyle geçinenlerin çoğunlukta olması için çalışıyoruz derken, bunu kimseyi kandırmak için söylemiyoruz. Ve bu inancımızı şimdi parti listelerindeki adayların mesleklerini inceleyerek ispatlıyoruz. AP ile CHP listelerinde bir tek işçi aday yoktur. YTP’de 3, MP’de 5,CKMP’de 12, TİP’de 76 işçi aday vardır. AP ile CHP, YTP, MP’de bir tek köylü aday yoktur. CKMP’de 1 köylü aday vardır. TİP’de 21 köylü aday vardır. Gelelim sendikacılara...

AP’de CHP’de 5,CKMP’de 6,MP’de 2, YTP’de 9, TİP’de 37 sendikacı aday vardır. Zanaatkârlar için daha da beterdir öteki partilerin hali. AP’de, CHP’de MP’de bir tek zanaatkâr aday yoktur. CKMP’de 3,YTP’de 1 zanaatkâr aday vardır. TİP’de ise zanaatkâr adayların sayısı 12’dir.

Teknisyenlere gelince...

AP’de 1, CHP’de 0, CKMP’de 4,MP’de 14, YTP’de 4, TİP’de 24 teknisyen aday vardır. Küçük esnaf ise AP’de hiç yoktur. CHP’de 5, CKMP’de 9, MP’de 10,YTP’de 3, TİP’de 33 tanedir. Şoför ise sadece TİP’de 9, CHP’de 2 tanedir. Öteki partilerin hiçbirisi şoförlerden aday göstermemiştir.

Birde partilerin adayları arasındaki toprak ağaları, zengin tacir ve müteahhit sayısına bakalım. AP’de 50, CHP’33, CKMP’de 27, MP’de 45, YTP’de 38, TİP’de 2 toprak ağası vardır.

Tacirlerde öyle...

AP’de 43, CHP’de 41, CKMP’de 45, MP’de 79, YTP’de 54, TİP’de 4 tacir aday vardır. Yine AP’de 14, CHP’de 2,CKMP’de 12,MP’de 25, YTP’de 15, TİP’de 3 müteahhit aday mevcuttur. Bu hesaplara göre aday listelerindeki meslek tasnifinde AP kol işçilerine yüzde 1,33, CHP yüzde 4, CKMPY yüzde 11,36, MP yüzde 8,62, YTP yüzde 7,60, TİP yüzde 57, 54 oranında yer vermiştir.

Sermayedar oranı ise şöyledir:

AP’ de yüzde 25, CHP’de yüzde 18, CKMP’de yüzde 26, MP’ de yüzde 44, YTP’de yüzde 36, TİP’de yüzde 3...

Bu hesaplardan hangi partilerin halkın kendisine, hangi partilerin halkı sömürenlere itibar ettiği gün gibi ortaya çıkmaktadır. Listelerin baştan dört sırası da mesleklere göre şöyledir:

AP, CHP, MP, YTP listelerinin hiçbirinin ilk sırasında işçi aday yoktur. CKMP’de 1 tanedir. TİP’de 13 tane liste başı olmuş aday vardır. İkinci sırada AP listelerinde 1 işçi aday, CHP, CKMP 0 işçi aday MP’de 4, YTP’de 1, TİP’de 28 işçi aday vardır. Üçüncü sırada AP’de 1

işçi aday, CHP 0 işçi aday, CKMP’de 1, YTP’de 1, TİP’de 24 işçi aday vardır. Dördüncü sırada AP’de 0, CHP’de 1, CKMP’de 3, MP’de 2, YTP’de 3, TİP’de 26 işçi aday vardır.

Çetin Altan anlatısının sonunda verdiği rakamları sarıhleştirerek için aday listelerinin genel bir panoramasını çizer:

“Demek ki listelerin ilk dört sırasında TİP 91 işçi aday göstermiştir. AP 2, CHP 1, CKMP 6, MP, 7 ytp 5, işçi aday göstermiştir. Bu durum hangi partilerin çalışan, ezilen ve sömürülenlerden yana, hangilerinin ise halkı soyan ve ezenlerden yana olduğunu apaçık göstermektedir. Halk, köylüsü, işçisi, şoförü, küçük esnafı ile iktidara gelmedikçe, halkın sıkıntılarının hiç biri düzelemez, halk hiçbir şekilde haysiyetli bir hayata kavuşamaz. Nitekim şimdiye kadar çıkarıcı partiler daima halkın ensesinde boza pişirenlerden aday göstermiş, hiçbir zaman halkın kendisinden aday göstermemiştir. İlk defa halkın bizzat kendisini TİP Meclise sokmaya çalışmaktadır. Biz bunu yaptığımız şu incelemeyle ispatlamış bulunuyoruz. Ve halkın kendisinin karşısında olanlarla değil, kendisine oy vermesini istiyoruz. Çünkü halk kendisine oy verinceye kadar sıkıntılarının hiçbirinden kurtulamayacaktır. Kurtulsaydı şimdiye kadar kurtulurdu.” (22 Eylül 1965 Sömürücülüğe Karşı Savaş 1. sayı).”

Sosyal Adalet’te olduğu gibi “kendine oy ver” sloganı yinelenerek gerçekte geniş halk kitleleri hem siyaseten bilinçlendirilmek hem de TİP’in liderliğinde sosyalist siyasal düzenin kuruluşu için eyleme çağrılmaktadır. Çetin Altan’ın yazısının girişinde kullandığı sosyalist ahlak ise 1965 seçimleri parti aday listelerini TİP tüzüğünün 53. Maddesinde düzenlenen parti yönetim kadrolarında kafa ve kol emekçileri dengesinin gözetilmesi siyasi ilkesini uygulayarak doğrulanmaktadır.

TİP’in Trabzon’daki sesi olarak yayın hayatını sürdüren Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin 16 Şubat 1966 tarihli 17. sayısında yer alan Mustafa Duman imzalı “Sosyalizm Üzerine” isimli yazı dizisinin ikinci bölümünde bir strateji olarak sosyalizme geçişin yöntemi ve ilkeleri TİP’in demokratik sosyalizm konusundaki ısrarcı politikasına referansla şu sözlerle anlatılmaktadır:

“ Makine ve sömürge karşısında insanı kurtarmak ve çarpışmaları önlemek için iki ayrı düşünce halinde ortaya çıktı sosyalizm. Marx, Engels Owen üçlüsünün sosyalizmi olan ‘Bilimsel Sosyalizm’ bir de çözüm yollarını insanın aklında, iyi niyetinde arayan ‘ Ütopik sosyalizm’. Bu ikincisi, bugüne değin bir düşünce olarak kalmıştır. Bizim ‘sosyalizm’ dediğimiz, asıl bu ikincisi, yani bilimsel sosyalizmdir.

Sosyalizme Geçiş

Toplumlarda makineli endüstri gelişir, kapitalistler güçlenir, çalışanlar ezilenler durumuna gelmeye başlarsa sosyalizme geçiş hazırlıkları yapılır. Sosyalizme geçiş, iki yolla gerçekleşir:

1. Demokratik ve gelişim temeline dayanan geçiş. İşçiler ve diğerk ezilen sınıflar, sendikalar kurarak haklarını ararlar. Ayrıca ezilen, sömürölen sınıflar, partiler kurarlar, seçimle yönetimi ellerine geçirirler. Böylece o toplum, yani o devlet sosyalizme geçmiştir.
2. İhtilalle geçiş. Bu, kişi özgürlüğünü kısan bir yönetimi getirir ki, incelenmesi konumuz dışındadır. Makineli endüstri çağında ezilen ve sömürölenlerin savunduğı sosyalizm, genellikle şu temel ilkelere dayanmaktadır:

Üretim araçları belirli kişilerin değıl, devletin, yani herkesin olmalı. Bu araçların yönetimi, demokratik bir şekilde gerçekleşmeli. Üretim, insanların gereksinmelerini karşılayacak bir duruma getirilmelidir. Egemen bir varlık olan milletin ihtiyaçları, üretimin ereğı olan kazancın yerine geçmeli. Ekonomik hayatın yönetiminde devlet, kapitalistlerin yerini almalı.” (16 Şubat 1965 Sömürücölüğe Karşı Savaş 17.sayı).

AP, 10 Ekim 1965 Genel seçimleri sonrası tek başına iktidara gelmesinin akabinde bir yandan TİP’i, Anayasayı hiçe sayan siyasi tasarruflarla sistematik olarak yıpratmaya çalışmış; diğerk yandan da partiyi komünistlikle yaftalayarak, TİP’in toplumun nazarı itibarında legal alanın dışında bir parti olduğı izlenimi yaratmaya çabalamıştır. Zira TİP, Türk siyasi tarihinde ilk kez egemen sınıfı ve onların politik arenadaki temsilcilerini tedirgin eden ulusal nitelikli Marksist bir siyasi hareket olarak addedilmiştir (Kanbolat, 1979,s.9).

Siyasi iktidarın bu yöndeki çabaları, TİP’i destekleyen gerek ulusal gerek yerel yayın organlarına da konu olmuştur. TİP yanlısı gazete ve dergilerde bu kara propagandaların iç yüzü okuyucuya aktarılmak istenmiş, bu maksatla içerikler üretilmiştir. TİP’li yazar ve hatiplerin deyimiyle gerçekler bütün çıplaklığıyla halka anlatılmak istenmiştir. Bu metinlerin belirgin örneklerinden biri 20 Nisan 1966 tarihli Sömürücölüğe Karşı Savaş gazetesinin 25. sayısında, Ümran Baran imzası ile yayımlanan “Bu Böyle Biline” başlıklı makale ile karşımıza çıkmaktadır. Metinde dönemin AP’li Adalet Bakanı Hasan Dinçer’in TİP’i kastederek, “Sol propagandanın alıp yürüdüğünü, buna karşı bu propagandanın önüne geçebilmek için gerekli tedbirlerin alınacağını hatta özel mahkemelerin kurulabileceğine” ilişkin sözlerine karşılık Baran, solculuğun

Anayasal düzenle nasıl bağdaştığını TİP'in savunduğu değerleri somutlamak suretiyle şöyle ifade etmektedir:

“Türk halkına ve okurlarımıza olan saygımız, bazı AP milletvekillerinin seviyesinde olsaydı, bu pek ciddi sözlere verilecek karşılık, sadece bir kısa “cart” olurdu. Fakat Adalet Bakanlığı koltuğunu, partiler arası pazarlıklarla ele geçirmiş de olsa, o koltuğu koruyabilmek için elinden gelse ünlü Türk Adaletini, kapı paspası gibi çiğneyip kirletecek kadar insafsız da olsa, biz Dinçer’le, AP milletvekillerinin diliyle değil, Türk solcusunun ve Türk sosyalistlerinin açık seçik diliyle konuşacağız. İşte böyle açık yürekle başlayınca, bay Dinçer’in, ya sol’un, solcunun ne olduğunu bilmediği, ya da Adalet Bakanı olmasına rağmen Anayasa’yı okuyup öğrenmediği çıkıyor ortaya. Adam hükümet üyesi, üstelikte Adalet Bakanı olduğuna göre (şişli, bıçaklı, 88 sanıklı, Hamido’lu bir partiden çıksa bile) Anayasayı okuyup anlamamış olması pek akla yakın düşmüyor. O halde, bay Bakan’ın solcu’luk, sosyalistlik hakkında bilgisi yok. ‘Olmaz öyle şey’ denmesin; Dinçer’in cevahirleri artık ilkokul öğrencilerinin bile dilinde dolaşan bir zatın başkanlığındaki hükümette üye olduğu göz önüne alınırsa, pekala olur...

Olur ve biz de, şu küçücük, şu el kadar gazetede, dış dünyaya karşı, işte bu insanlar tarafından yönetilmek utancının kefareti biraz olsun ödeyebilmek için bilgi kursları açmak zorunluluğunu duyarız. İlk dersimiz size bay Dinçer!

1. Gericilerin karşısındaki ilericilere, tutucuların karşısındaki devrimcilere, ağaların karşısındaki halkçılara, kapitalistlerin karşısındaki sosyalistlere, emperyalistlerin ve de onlarla ortaklık kurmuş olanların karşısındaki milliyetçilere SOLCU denir.
2. 2. Türk solcularını, ne yazık ki sizin de çatısı altında bulunduğunuz Türkiye Büyük Millet Meclisinde, TİP temsil etmektedir. Ve siz hala faşist tedbire, hangi gülünç çareye başvurursanız vurun, gücü her gün biraz daha artarak sonuna kadar temsil edecektir.
3. Sol’u temsil eden ve Anayasamızın güvenliği altında bulunan bu partinin propagandası, elbette sizin alışık olduğunuz pazarlık usullerine benzemeyen bir hızla alıp yürüyecektir. Çünkü kaynağı halktır, emekçi halktır, namuslu halktır. Ve Türkiye’nin namuslu halkı, artık namussuzlardan daha cesurdurlar.

Bu böyle biline!.” (20 Nisan 1966 Sömürücülüğe Karşı Yumruk 25. sayı).

4.5. TİP Yayınlarında Kullanılan Dil ve Anlatım

Siyasi retorikte logos ve pathos, söylemin mantıksal kurgusunu ve duyguların etkili aktarımını düzenler. Ethos ise söylem sahibinin kimliğini ve karakter özelliklerini betimlemeye yarayan alanı düzenler (Çalışkan, 2020, s.84). Birer propaganda aracı olarak TİP tarafından yayınlanan gazete, dergi ve broşürlerde kurgulanan anlatılarda ethos, pathos ve logos retorik unsurlarını görmek mümkündür. Bununla birlikte şaşırtıcı olmayacak şekilde TİP'in gazete ve dergilerdeki propaganda retoriğinde sosyalist savları halkın somut sorunları ile özdeşleştirme iddiasında bir parti olması nedeniyle ethos ve pathos unsurları içeren söylemler barındırmasına rağmen çoğunluklar logostan faydalanmıştır.

İkna için vazgeçilmez önemde olan logos, hem ethos hem de pathosun başarıya ulaşmasının somut dayanağıdır. Her ne kadar Lenin tarafından geliştirilen ve TİP tarafından önemli oranda uygulanan sosyalist propaganda stratejisi ikna ve unsurlarını hedeflemez. Leninist açıdan bakıldığında, devrimci aydınlar her şeyden önce propagandacıdır, bunlar kendi bilgilerini işçilere aktarırlar (Kenez, 1985, s.4). Lenin propaganda ne olduğunu ve nasıl yapılması gerektiğini Plehanov'un ajitator ve propagandacı tanımlamasını genişleterek yapar. Lenin "Plehanov'a göre, propagandacı birçok düşüncüyü bir veya birkaç kişiye iletir; ajitator ise, bir veya az sayıda düşüncüyü geniş kitlelere iletir. Propaganda deyince -tek tek kişiler veya geniş kitleler için anlaşılabilir bir biçimde yapıp yapılmamasından bağımsız olarak- günümüz toplumsal düzenin ya da onun kısmi görüngülerinin devrimci bir tarzda aydınlatılmasını anlamamız gerekir. Sözcüğün dar anlamıyla ajitasyon ise, kitlelerin belli somut eylemlerine çağrılmasını, proleteryanın toplumsal yaşama doğrudan devrimci müdahalesine yardımcı olmayı anlamamız gerekir" (Lenin, 2011, s.86-87) demektedir.

Logos, verili konular üzerinde, propaganda söylevleri ile hedef kitlenin tutumları arasındaki uyumlu bir geçişe işaret etmektedir. Bu uyumlu geçişle kastedilen somut olarak hedef kitlenin malumu olan bir takım meselelerin, ethos unsurları taşıyan hatibin söylevleri ile gündeme getirilerek inandırıcılık vasfı kazanmasıdır. Örneğin TİP'in propaganda tarihinde en önemli dönemeçlerden biri kuşkusuz 1965 seçim kampanyası

olmuştur. Siyasal propaganda sürecinde bir siyasi partinin görüşlerini yaymak, gücünü arttırmak ve üye sayısını arttırmak için yaptığı propaganda ile adayın gücünü arttırmak ve görüşlerini yaymak için yaptığı propaganda niteliği gereği birbirinden ayrılmaktadır. TİP'nin 1965 seçim kampanyasında, bu iki unsur dengeli bir şekilde gözetilmiştir. Kuşkusuz bu iki propaganda süreci arasında bağlantı kurulurken, hedef kitledeki verili politik doneleri destekleyecek güçlü kanıtların sunulması gerekmektedir (Covino,1997, s,10).

Dönüşüm gazetesinin retorik kullanımına bakıldığında, bir politik savın doğruluğunu ya da haklılığını ispatlamaya çalışırken, genellikle siyasi söylemler ve eylemler arasındaki zıtlıkların ön plana çıkarılması suretiyle karşıt görüş, sav ya da tezler çürütülmek istenmiştir. Burada öne çıkan nokta, TİP propagandasında öne çıkan ortak temaların iç tutarlılığının, retorik araçlara başvurmaksızın sağlanamayacak olmasıdır. Bu durumda popülizmin seyri, alışlagelen hamasi aksiyom düzeyinin dışına taşmış olarak, biziatihi politik olanın ontolojik inşasının anlaşılmasına olanak sağlayacak bir niteliğe bürünebilecektir.(Laclau, 2018,s,85)

Mouffe'un kavramsallaştırması ile agonistik⁴⁵ bir retorik dil kullanımına başvurulmuştur. Öte yandan bu tip bir siyasal sınırları belli propaganda biçiminin tam anlamı ile etkili olup olmadığının ölçülebilmesi için rakip siyasal propagandanın agonistik nitelikler taşıması gerekmektedir. Zira her şeyden önce iyi işleyen bir demokrasi, meşru demokratik siyasal pozisyonların çarpışmasını gerektirir. Sağ ve sol arasındaki cepheleşmeye ilişkin söz konusu olanda budur. Bu tür bir cepheleşme siyasal tutkuları mobilize edecek kadar güçlü olan kolektif özdeşim biçimleri sunmaktadır (Mouffe, 2010, s,39).

Sol popülist stratejide yer alan sosyalist savların karşıt (kapitalist) savlar ile antagonize edilerek politik bir mücadele alanı (popülist moment) yaratılabileceğine ilişkin verilebilecek destekleyici örneklerden bir diğeri, Temmuz 1965 tarihli Sosyal Adalet dergisinin 16. Sayısında yayımlanmış Roger Garaudy imzalı çeviri makalede öne çıkmaktadır. Artı-değer ve kapitalist sömürünün temel dinamiklerini ele aldığı yazısında Garaudy, Marksizm'in emek değer teorisine referansla somut örnekler vermiş ve emek

⁴⁵ Siyasal mücadelede antagonizmadan yani çatışmacı ve düşmanca tutumdan farklı olarak, siyasal karşıtını rakip olarak görme durumu (bkz Mouffe, Sol popülizm, s,114).

sermaye arasındaki derin çelişkinin, uzlaştırıcı yaklaşımlarla anlamaya çalışılmasının yanıltıcı bir tablo yaratacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Nispi yoksullaşmayı yadsıyan pek yoktur. Bütün deneysel veriler, emek tarafından yaratılan ürün içinde, ücret payının azalmasına doğru bir eğilimin varlığını doğruluyor. ⁴⁶Fransa’da 1954’ den 1959’ a kadar, prodüktivite %24,6 oranında arttığı halde, aynı dönemde reel ücret %10 düşmüştür. Mesleklerarası Garanti Asgari Ücret (SMIG) ise, aynı dönemde, % 16 oranında düşmüştür. İşçi ancak kendi öz hasmını, kendine düşman gücü yaratıp güçlendirmek şartıyla, katlanmak mümkün bir durum içinde bulunabilir. Sermaye ve emek arasındaki bu ilişki anlaşıncaya uzlaştırma denemelerinin bütün gülünçlüğü ortaya çıkar. Kapitalist gelişmenin temel kanunundan çıkan yoksullaşmanın bu mutlak kanun anlayışı, her türlü reformizmi bir yana bırakarak, gerçek bir hümanizmanın somut, devrimci temelini sağlıyor. Ancak ve ancak, kar üzerine kurulu kapitalist ekonominin yerine, ihtiyaç üzerine kurulu sosyalist bir ekonominin geçmesi insanın yabancılaşmasına son verecek ve onun, kişiliğini sonuna kadar geliştirerek dopdolu yaşamasının şartlarını yaratacaktır (Sosyal Adalet, Temmuz 1965, 16.sayı).”

TİP’e yönelik olarak Adalet Partisi (AP) tarafından yürütülen karşı siyasi propaganda stratejisine bakıldığında, tam aksine antagonist bir retoriğin ağır bastığını söylemek mümkündür. Kuşkusuz bu tespit, etik değerler ve politikanın mükemmel bir şekilde çakiştığı bir noktanın olabileceğini tasavvur etmek anlamına gelmemektedir. Sosyalliğin doğasının boyutlarından birini oluşturduğu için hiçbir sözleşme ya da diyalogun ortadan kaldıramadığı şiddet olgusunun siyasetteki gerçekliğini kenara koymakla birlikte, siyasal mücadeledeki biz ve onlar ayrımını, TİP propaganda dili ile söylenirse, toplumcu çıkarların gözetildiği gerçekçi siyasal argümanlar üzerinden kurmak gerekmektedir. TİP propagandasına da bir yönüyle denk düşen bu tür bir strateji, siyasal

⁴⁶Garaudy’nin bu tespitini derinleştirmek için üretimin genişlemesi ile artı-değer üretimi arasındaki çatışmaya ilişkin analizleri için bkz. Marx, K.(2003). *Kapital III. Cilt.* (4. Baskı), (Çev: Alaattin Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.

“ *Kapitalist üretimin gerçek engeli sermayenin kendisidir. İşte bu sermaye ve onun kendisini genişletmesidir ki, üretimin hem çıkış ve hem de sonuç noktası, hem itici gücü, hem amacı olarak görünür. Üretim yalnız sermaye için üretimdir, ama bunun tersi doğru değildir; üretim araçları, sırf üreticiler toplumun yaşama sürecinde, devamlı bir gelişmenin araçları değillerdir. Sermayenin değerinin, büyük üretici kitlelerin mülksüzleştirilmelerine ve yoksullaştırılmalarına dayanan kendisini koruma ve genişletme sürecinin içerisinde devam ettiği sınırlar yalnız başına hareket edebilirler. Bu sınırlar, sermaye tarafından kendi amaçları için kullanılan ve üretimin sınırsız büyümesine, üretimin kendisinin bir amaç haline gelmesine, emeğin toplumsal üretkenliğinin hiçbir koşula bağlı olmadan gelişmesine doğru yolalan üretim yöntemleri ile sürekli bir çatışma haline girerler.*” a.g.e, s.222-223

hatların belirginleşmesine ve dolayısıyla daha anlaşılır kılınmasına yardımcı olacaktır (Mouffe, 2002,s,136).

Nitekim Dönüşüm gazetesinin incelenen sayılarında öne çıkan propaganda retoriğine bakıldığında, TİP'in Türkiye sosyalist hareketini bir araya getirecek siyasi parti olmanın ötesinde Chantal Mouffe'un sol popülist moment tartışmasında öne sürdüğü gibi, esas olarak sosyal adalet, eşitlik ve sol değerler için mücadele edecek ve bunu demokratik talepler olarak dışa vuracak ortak bir dil üretmeyi (Mouffe, 2019,s,112) hedeflemektedir.

Dönüşüm gazetesinde izlenen propaganda taktiği, kanıta dayalı verileri kullanmayı gerektirmesi bakımından logos ikna bileşeni odaklı şekillenmiştir. Örneğin 22 Mayıs 1965 tarihli Dönüşüm gazetesinin üçüncü sayısında yer alan “Petrol ve Madenler” başlıklı imzasız yazıda, yabancı petrol şirketlerinin Türkiye petrollerini işletme imtiyazına yönelik eleştirilere, Süleyman Demirel'in: “Bu imtiyaz kanunla verilmiştir, geriye nasıl alınır?” biçimindeki yanıtı örnek gösterilerek, işçiler maden ocaklarında, mesai saatinden (8 saatten) fazla çalıştırılırken ya da AP'yi destekleyen gazetelerde TİP'li yazarlara ve ailelerine yönelik hakaretimiz ifadeler yer alırken aynı kanunların geçerli olup olmadığı Dönüşüm'de sorgulanmaktadır.

Hedef kitle üzerinde güven ve itibar inşa etme ve karar verme sürecinde önemli rol oynayan logos, propaganda kaynağı tarafından ne kadar iyi kullanılırsa, ikna o kadar mümkün hale gelir. Dolayısıyla logos ve ethos birbirine sıkı sıkıya bağlı iki ikna unsurudur (Çodur, 2018, s,555). Örneğin TİP'i destekleyen ulusal gazetelerden biri olan Dönüşüm'ün 22 Nisan 1965 tarihli birinci sayısında yer alan “Olayların Başlangıcı” başlıklı makalede, devletin kolluk kuvvetleri tarafından, Kozlu kömür madeni olaylarında, iki işçinin ölümü ile sonuçlanan işçilerin üzerine ateş açılması eylemi gündeme getirilmiş; bu olay, TİP'e yönelik gerçekleştirilen Akhisar olaylarında kolluk kuvvetlerinin saldırganlara aynı sertlikte cevap vermemesi hadisesi ile kıyaslanarak mantıksal olarak aradaki çelişkiye dikkat çekilmiştir. Kanıt niteliği taşıyan bu iki çelişik argüman ile Anayasa tarafından halkın can güvenliğini koruma ve kollama görevi verilen idarecilerin, bu paradoks üzerinden Anayasaya riayet etmedikleri ve kanunları ideolojik ve politik çıkarlara göre kötüye kullandıkları ve eşit uygulamadıkları olgusu gösterilmek istenmiştir.

Dönüşüm gazetesinde yer alan makalelerin çoğunun imzasız olarak yayımlanması, yapılan propagandanın anonim karakterine vurgu yaparak, söylenenin, söyleyenden daha önemli olduğu biçiminde bir çıkarım yapılabilmesini olanaklı hale getirerek, ikna sürecindeki logos unsurunu ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte dönemin anti-komünist iklimi, TİP ve tüm teşkilatlarına yönelik saldırılar düşünüldüğünde gazete ve dergi yazılarına imza atmak yazarlar için bir tehditte oluşturmaktadır. Bu nedenle imza atamadan çekinildiği de ihmal edilmemesi gereken bir konudur.

Logos ögesinin kullanımına örnek teşkil etmesi bakımından bir diğer örnek, Dönüşüm gazetesinin 22 Mayıs 1965 tarihli üçüncü sayısında Burçin Alp tarafından kaleme alınan “CKMP ve AP Gençlik kollar” başlıklı makalede karşımıza çıkmaktadır. Türk sağının üniversite gençliği üzerindeki tesirini konu edinen haberde, 27 Mayıs öncesi halktan kopuk ve tepeden inmece olduğu ileri sürülen siyasi yönelimlerin⁴⁷, alt yapıyı değiştirecek köklü dönüşümler yerine halkın içinde olmadığı biçimsel politik tutumlar sergiledikleri, buna bağlı olarak bu siyasi hareketlerin halkın yararına sonuçlar doğuramayacakları öne sürülmüştür.

Bununla birlikte, 27 Mayıs 1960’dan sonra ise yeni Anayasanın imkân vermesi ile toplumcuların (okumuş, işçi, köylü) bu kısırdöngüyü kırmak yolunda oldukları ve parlamentoya kendi gerçek temsilcilerini gönderebilme umudu doğduğu için temel sorunların çözüme kavuşabilmesinin yolunun açılacağı düşüncesi vurgulanmıştır. Aynı yazıda Alp, Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının temsil ettiği CKMP’ nin, halktan kopuk bir kadro hareketi olduğunu, Türkeş’in 12 Kasım 1960 akşamı Mülkiyede iktisadi görüşünü açıklarken: “Her subayın bir otomobil sahibi olması memleketi kalkındırır. Ben Amerika da iken görmüştüm, her subayın bir arabası vardı” sözlerini örnek göstermek suretiyle öne sürdüğü düşüncelerini kanıtlama çabası güderek logosa seslenmiştir. Öte yandan aynı cümleleri ethos (güvenirlilik) bileşeni açısından okumakta mümkündür. Bu açıdan yazar tarafından alıntılanan sözlerin sahibi Alparslan Türkeş’in politik kimliği ve safı önem kazanmaktadır. Yazarın seslendiği sol seçmenin zihninde, Türkeş’in uyandırdığı imgelem ile Amerika’ya yönelik sarf ettiği ifadeler ilişkilendirildiğinde, ikna sürecinde ethos bileşeninin de başarılı bir biçimde devreye sokulmak istendiği ifade

⁴⁷Burada kastedilen siyasi yönelim DP olmakla birlikte, makale başlığından da anlaşılacağı üzere ileride milliyetçi Türk sağının ve merkez sağın döl yatağı olacak iki parti CKMP ve AP’si ile ilişkilendirilmiştir.

edilebilir. Kanımızca TİP bu özelliğiyle Türk siyasi propaganda tarihi açısından özgün bir yerde durmaktadır. Nitekim gerek sağ gerekse sol partilerin ikna yöntemlerine baktığımızda, sıklıkla ethos ve pathosun kullanıldığı ve seçmen davranışı açısından da bu iki bileşenin logosa göre ikna sürecinde daha başarılı olduğu görülmektedir. Türk siyasi geleneğinde ethos ve pathos unsurlarıyla bezeli söylevlerin liderler ve hatipler tarafından yoğun bir biçimde kullanılması, popülizm tartışmalarını ve Türkiye’de ki biçimlerini gündeme getirmektedir. Öte yandan TİP propagandasının pathos ile ilişkisi, Türkiye’de bir sol popülizmin kendine özgü koşullar içinde inşa edilebilmesinin olanaklarını sorgularken önemli bir hareket noktası olarak görülebilir çünkü politikada duygulanımların oynadığı hayati rolü ve onların ne şekilde harekete geçirildiğini fark etmek, başarılı bir sol popülist strateji tasarlamak açısından belirleyici olabilmektedir (Mouffe, 2019,s,85). Örneğin, 22 Mayıs 1965 tarihli Dönüşüm gazetesinin 3. sayısında yer alan “Olayların getirdikleri” başlıklı makalede, 9 Mayıs 1965 Pazar günü yapılan TİP Genel Yönetim Kurulu (GYK) toplantısında yapılan konuşmalar aktarılmıştır. Bu konuşmalardan biri olan Gaziantep’ten çoban Hamdoş’un konuşmasının salondaki dinleyicileri duygulandırdığı ifade edilmiştir. Bizatihi ezilen ve sömürülen biri olarak Hamdoş’un içten sözleri ile ağalık düzeninin gayri insaniliğini ve sömürme düzenini ispatları ile anlatması, TİP propaganda retorığının ikna bileşenlerinden pathosun kullanımına verilebilecek en güzel örneklerden birini oluşturur.

Kurtuluş dört sayısı ile Dönüşümden farklı olarak tam anlamıyla bir parti propaganda yayını özelliği göstermektedir. Kurtuluş gazetesinin retorik kullanımına bakıldığında, tıpkı Dönüşüm’de gözlemlendiği gibi makale ve haberlerde iddia olunan siyasi savların doğruluğu ya da haklılığı ispatlanırken, genellikle karşıt siyasi söylemler ve icraatlar arasındaki zıtlıklar apaçık ortaya konarak hedef kitlenin parti saflarına çekilmesi amaçlanmıştır. Toplumsal yapıdaki karşıtlıkların, tutarsızlıkların, sömürü ve ezen-ezilen ilişkisinin açığa çıkarılması Lenin (2011) tipi propagandanın önemli taktiklerinden biridir. Bu taktiğin kitlede bir muhakeme sürecini başlatabilmesi için somut argümanları kullanmayı gerektirmesi bakımından, gazetede ki propaganda retorığının karakteri logos ikna bileşeni temelli şekillenmiştir.

Kuşkusuz TİP’in halkı uyandırılmayı bekleyen siyasi öznel kitlesi olarak görmesi ve sosyalist savlarının benimsenmesi için halkın somut sorunlarına bağlanması taktiğinde logosdan yararlanmak önemli görülmektedir. Örneğin, gazetenin 17 Eylül 1965 tarihli

ikinci sayısında yayımlanan “Yabancı Kulluğa Paydos: Uyanan halkımız Amerikan Avukatlarına Oy Vermeyecekler” başlıklı imzasız makalede, Türkiye’ye yapılan Amerikan yardımının iç yüzü İstiklal savaşına atıfta bulunularak tarihsel perspektifi içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. Makaleye göre iktisadi esaretten kurtuluş anlamı taşıyan İstiklal savaşı kazanımlarının, bu yardım adı altındaki boyunduruk altına alma anlaşmaları ile kaybedileceğine dikkat çekilmekte ve bu durumu dünyanın farklı bölgelerindeki benzer durumlara uygun düşen örnekleri ile tartışmaktadır. Çoğunlukla öteki sağ ve burjuva partileri tarafından duyguları harekete geçirmek üzere maksatlı hamasi söylemlerle şekillenebilecek ve pathos ikna bileşeni ile yapılandırılabilir bu konu, TİP’te siyasi karakteriyle de örtüşen bir biçimde logosa dayandırılmak istenmiştir. Bu saptamayı, okuyucunun muhakeme yapabilmesine imkân veren aşağıdaki ifadelerden çıkarmak mümkündür.

“Bilmeliyiz ki Amerikan yardımı söylendiği gibi altın halka değildir. O, bedelini er geç kanımızla ödeyeceğimiz bir esaret zinciridir. Amerika ile işbirliği bugünkü şekliyle asırlar boyunca zebunu olduğumuz ve pençesinden kurtulmak için İstiklal savaşı yaptığımız kapitülasyonlar belasının bir başka yoldan hem de katmerli bir biçimde geri gelmesidir.”

“Yukarıdaki sözler bugün söylenmiş gibi. Oysa 18 yıl önce, 1947’de M. Ali Aybar tarafından haykırılmış. O devrin yöneticileri, CHP iktidarı bu vatansever haykırışı, susturmaya çalışmış, ondan sonrakiler ellerinden geleni yapmışlar, halk bu korkunç gerçekleri anlamasın diye. Bugün Türkiye yabancılara verilen hakların ve imtiyazların acıları içindedir. Her taşın altından Amerika çıkıyor: Bilindiği gibi Hindistan Müslüman halkın çoğunlukta olduğu Keşmir’deki ayaklanmayı bahane etti, Pakistan’a silahlı saldırıya girişti. Bu saldırıyı el altından Amerikan casusluk teşkilatı (CIA) desteklemektedir. Kongo ve Vietnam’dan sonra silah ticaretinde tatlı karlar peşindeki Washington idarecileri, kendine kafa tutan Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Hanı iktidardan düşürmek istiyor. Hatırlardadır, geçen seçimlerde Eyüp Hanın kazanmaması için Amerika Pakistan’da büyük para harcamıştı. Bu durum belgelerle ispatlanmıştır. Eyüp Hanın bütün kabahati, daha bağımsız bir siyasete dönmesi, İngiltere ve Çin ile daha yakın ilişkiler kurmasıydı. Kısacası Pakistan bir yabancı devlet olarak Amerika’nın kulluğunu kabul etmiyordu.” (Kurtuluş, 17 Eylül 1965, 2. sayı)

Gazetenin logos odaklı retoriksel ikna modeline verilebilecek bir diğer örnek, yine 17 Eylül 1965 tarihli ikinci sayıda yer alan “ Milletın Malı Millete” başlıklı Türkiye petrollerinin işletme hakkının millileştirilmesi tartışmasının ele alındığı makalede yer alan ifadelerle açığa çıkmaktadır. Söz konusu makalede sınıfsal eleştirinin hedefindeki

CHP'nin petrolün gerçek anlamda millileştirilmesinden neden yana olmadığı şu satırlarla kanıtlanmaya çalışılıyor:

“ CHP parti olarak açıkça petrol millileştirilmeli diyemiyor. Yabancı şirketler iyi niyetli hareket etmezlerse millileştirilmeden bahsediliyor. Petrol tarihinde yabancı şirketlerin kendi kasalarından başka bir şey düşündükleri görülüş müdür? Ayrıca CHP millileştirme sözünü lastikli kullanıyor. Petrolü devletleştirmeyi yani millete tam olarak mal etmeyi düşünmüyor. Devlet teşebbüsüne yerli özel teşebbüsü ortak edeceğiz diyor. Bu yerli zengini semirtme politikasıdır. Yerli zenginler kim? Her alanda Amerikan, Alman şirketleri ile ortaklık edenler, bağrında toprak ağalarını, eşrafi, büyük tüccarı ve sanayiciyi barındıran CHP PETROLÜ TAM OLARAK MİLLETE GERİ VEREMEZ. CHP PETROLÜ MİLLİLEŞTİREMEZ.”

Alıntının sonucunu kesin ifadelerle noktalayan son iki cümlelerin büyük puntolarla yazılmış olması, partinin seslendiği emekçi halkın bağımsız bir petrol politikası konusunda CHP'den ümidi kesmesini salık veren bir anlam taşımaktadır.

Retorik kullanımında, politik savların kanıtlarla temellendirilmesi (logos) taktiğinin bir başka örneği Kurtuluş gazetesinin 17 Eylül 1965 tarihli ikinci sayısında imzasız yayımlanan “ Kahrolsunlar” başlıklı haberde öne çıkmaktadır. TİP İstanbul milletvekili aday yazar Çetin Altan'ın Kasımpaşa ve Kartal'da halka seslenişini konu alan makalede Altan'ın, konuşmasına vurgu yapılarak, “Amerika'nın bize yaptığı buğday yardımının gerçekte Türkiye'nin Amerika'ya yardımı olduğunu kanıtlarıyla ispatlanmıştır” ifadelerine yer verilmiştir.

Kurtuluş gazetesinin dil ve anlatım stratejileri incelendiğinde, Dönüşüm gazetesinde görülen toplumculuk gibi halkın tepkisini çekmeyecek yumuşatılmış sözcük kullanımı yerine, Vakurluğu ve heyecanı ile toplumsal tabana oturmuş bir siyasi parti kimliği daha cesur davranmıştır. Sosyalizm sözcüğü Kurtuluş gazetesi propaganda içeriğinde sıklıkla kullanılmıştır. Şüphesiz bunda TİP'in örgütlenmesini tamamlamış olması ve 1965 milletvekilliği seçimlerine 51 ilde katılacak olması belirleyici olmuştur. Birinci sayısı seçimlerden bir ay önce yayımlanan gazete, içeriği ile TİP'i doğrudan destekleyen bir propaganda organı işlevi görmüştür. Kurtuluş gazetesinin 17 Eylül 1965 tarihli ikinci sayısında yer alan “ Öğretmene Sesleniş” başlıklı Akçadağ imzalı makalede, öğretmenlerin sınıfsal durumu tartışılmış ve çare olarak sosyalist düzen işaret edilmiştir. İlk defa TİP'li hatiplerin konuşmaları ile Türk siyasal hayatının tanıştığı ve o güne kadar

pek alışık olunmayan, uyarıcı ve emir kipiyle biten ifadelerle bezeli bir propaganda dili ile öğretmenlere seslenilmiştir. Makalede şu ifadelerle yer verilmiştir:

“ Yüz öğretmenden yetmişinin aylığı 400 liranın altında. Bu gibiler medeni ihtiyaçlarını karşılamak şöyle dursun, günlük nafakalarını çıkarmaktan aciz. Nimet dağıtan bir kanun çıktı m, üst katta kiler arasında bir kapıştay başlar Sana avucunu yalamak düşer sonunda. İntibak Kanunun uygulanmasındaki rezaleti bilirsin. Şimdi de Personel Kanununun kapıştayı yapılmaktadır. En ağır, en faydalı iş gördüğün halde bu kanunda en altta, en azdasın. Kapitalist düzenin gereğidir bu. Bu düzende idare çarkı üsttekilerin çıkarına işler. Bu rejim üsttekilerin alttakileri sömürmesi esasına dayanır. Senin yerin de, Türk toplumunun tabanında, emekçiler arasında olduğu için ezilenlere, sömürülenlere dâhilsin. Bundan kurtulmanın tek çıkar yolu sosyalizmdir. Çünkü sosyalizm, çalışanlara, emekçilere dayanan bir rejimdir. Bunun için sosyalist düzen gelmedikçe, tabandakilerin ezilmesi devam edecektir. Şimdi önünüzde büyük bir fırsat var, Sonunda Türkiye’de emekçilere siyasi hak tanındı, İşçi partisi kuruldu ve seçimlere katılıyor. Bu gerçek karşısında öğretmene büyük ödev düşüyor. Yurdun dört bucağına yayılmış 120 bin öğretmenin İşçi partisini desteklemesi Türkiye’nin kurtuluş yolunu çok kısaltabilir. Hem yurdun hem de kendi çıkarın için bunu yapmaya mecbursun. Elbirliğiyle, 40 yıldır toprak reformunu yapmayan, hala 21 milyon insanımızı okuma yazmadan yoksun bırakan ağa partilerinden kurtulalım (17 Eylül 1965-Kurtuluş ikinci sayı).”

Kozlu ve Akhisar olayları arasında bağlantı kurulurken, tertiplerin neden hukuksuz olduğu ve neden Anayasaya yönelik olduğu, okuyucuya mantıksal göstergeler arasındaki tezatlıklar öne çıkarılmak üzere açıklanmaya çalışılmıştır. Kanıta dayalı bir dil kullanılmıştır. Bu yönüyle okuyucuya seslenilirken, retoriksel olarak ethos ikna bileşenine başvurulduğu söylenebilmektedir. Sosyal Adalet dergisinin olayları ele alan makalesinde şu ifadelerle yer verilmiştir:

“ Akhisar ve Zonguldak olayları arasındaki şu tezat gözden kaçmamaktadır: Zonguldak’ta Anayasadaki haklarını gene Anayasa düzeni içinde isteyen insanlara karşı asker gönderilmiş, üzerlerine ateş edilmiş; Akhisar’da ise bir avuç zorbanın Anayasa ve her türlü hukuk düzenini hiçe sayarak yaptığı saldırıların karşısına hiçbir hükümet kuvveti çıkarılmamıştır.” (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı).

Tezatlara vurgu yapmak suretiyle ortaya atılan savın doğrulandığı ethos bileşenli ikna sürecine bir diğer örnek, yine Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli on üçüncü sayısında yer alan “Olaylara Bakış” köşesinin altında, Türk-İş’in siyasi tutarsızlıklarını

konu alan makalede yer almaktadır. “Türk-İş Nelere Karşıdır?” başlıklı makalede şu ifadeler kullanılmıştır:

“Türk-İş aylık olarak yayınladığı dergisinin 24 numaralı sonuncu sayısında, nelere karşı olduğunu resimlerle süsleyerek ilan etmiş. Bunlar emperyalizm, komünizm, otomasyon ve ırk ayrımıdır. Evet, bu kadar. Gözleriniz boşu boşuna kapitalizmi de aramasın. Öyle anlaşıyor ki, Türk-İş kapitalizme karşı değildir. Gülmeli mi ağlamalı mı bilemiyoruz. Kaldı ki Türk-İş’in emperyalizme karşı oluşu da, bize biraz komiklik gibi geldi. Çünkü herkes biliyor ki Türk-İş Amerikan hükümetinden paraca yardım görmektedir. Hem yabancı bir devletten muntazaman para yardımı al, hem de emperyalizme karşı ol anlaşılır iş değildir. Nihayet bir işçi teşekkülünün otomasyona, yani teknik terakkiye, yani emeğin zahmetinin azaltılmasına karşı olmasını da anlamak güçtür. Öyle anlaşıyor ki, Türk-İş’in otomasyona karşı oluşunun gerekçesi bunun işsizliğe sebep olmasıdır. Hâlbuki yalnızca otomasyon değil, fakat her türlü teknik terakki ve makineleşme işsizliğe sebep olur. Tarihi gelişmede zaten hep böyle olmuştur. O halde Türk-İş her türlü teknik terakkiye ve makineleşmeye de karşı olmak durumundadır. Kalkınma, modernleşme ve makineleşme çabamızdaki memleketimiz için ne olumlu bir tutum! Emperyalizme böyle mi karşı olunur.

Gerçek şudur ki teknik ilerleme, makineleşme ve onun en ileri hali olan otomasyon, ancak kapitalist bir iktisat düzeninde işsizliğe neden olur. Ve kapitalizme karşı olmamak gayretini gösteren bir işçi teşekkülü, ebedteki makineleşmeye ve makineleşmeye ve otomasyona karşı olmak gülünçlüğüne ve geriliğine düşer. Oysa toplumcu bir iktisat düzeninde otomasyon, insan mutluluğunun ve kalkınmanın en güçlü aracıdır. Memleketimizin en büyük işçi teşekkülü her şeyden evvel temel davasını iyi görmeli, doğru teşhis etmelidir. Yoksa böyle gelişmelere düşer ve istemeden emperyalizme ’de hizmet eder. Türk-İş’in otomasyona karşı olmasının gerekçesi, otomasyonun işsizliğe neden olmasıdır. Hâlbuki otomasyon işsizliğe ancak kapitalist bir düzende sebep olur. Ve yalnız otomasyon değil, her türlü teknik ilerleme ve makineleşme aynı sonucu verir (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı).”

Ethos ikna bileşeni kullanımına bir diğer örnek, Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli on üçüncü sayısında “Olaylara Bakış” köşesinde Amasya’da meydana gelen grizu patlamasına ilişkin makalede, bu olay ile Zonguldak Kozlu olaylarında yaşananlar arasında bir bağlantı kurulmuş ve grizu patlaması hadisesi, bir anlamda Kozlu’da maden işçilerinin direnişinin haklılığını tasdik eden tamamlayıcı bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Nitekim yazıda geçen aşağıdaki ifadeler bu tespiti doğrular niteliktedir.

“Kozlu olaylarının doğurduğu tedirginlik geçmeden bir grizu patlaması, dikkatleri yeniden maden işçilerinin hayat ve çalışma şartlarına çekti. Amasya’nın Merzifon ilçesine bağlı ‘Yeni

Çeltekte 'ki' linyit işletmesinde patlayan grizu, 69 Türk işçisini gömdü. Bu bugüne kadar karşılaşılan grizu patlamalarının en fecii oldu. Olayda teknik gerilik, ya da idari hata bulunup bulunmadığını henüz bilmiyoruz. Faciada hiçbir kusur ya da hatanın payı bulunmayabilir de. Yalnız, Zonguldak-Kozlu olaylarını tamamlayan bu facia şu noktaya parmak basılmasını sağlamalıdır: Kömür işçileri devamlı tehlike karşısında ve çok ağır şartlar altında üretim yapmakta, her an hayatlarını kaybetmek ihtimalleri içinde çalışmaktadır. Buna karşı aldıkları ücretler çok az ve çalışma şartları çok zordur. Aynı istihsal kolundaki teknik elemanlara, idare memurlarına ve mühendislere göre durumları, kıyaslamaya imkân dahi vermeyecek ölçüde feciidir. Kömür işletmelerinin devlete ait olması durumu değiştirmiyor. Çünkü yürürlükteki devletçilik, halk yararına ve halktan yana, emekten yana bir tutum içinde değildir (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı).”

Sosyal Adalet dergisinin Nisan 1965 tarihli on üçüncü sayısında, Abidin Dino imzası ile yayımlanan “Sakim” başlıklı makalede, sağ koalisyonu temsil eden siyasetçilerin (Yazıda ima edilen siyasetçi, karikatürüne de yer verilen sağ koalisyon ortaklarından AP’li Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel’dir) propagandalarında sıklıkla Arapça kökenli kelimeleri kullanmasının, gerçekleri perdelemek üzere halkın zihnini bulandırmak için başvuru politik bir manevra olduğu ifade edilmektedir. Makalede Dino, sağ görüşlü siyasetçilerin, pathos retorik ikna bileşenini aldatmaca ya da perdeleme amacıyla sıklıkla kullandığını ifade etmiştir. Böyle davranan siyasetçileri, alaycılığa varan bir üslupla eleştiren Dino’nun bu tip politikacıyı karikatürize eden makalesinde şöyle denmektedir:

“Farkında mısınız, kuyrukları sıkışınca işi Arapçaya vuruyorlar. Aldatmaca düzenini sürdürmek için anlamları karıştırmak, sözcükleri özlerinden sıyırmak, tılsımlı, korkunç tuzaklarla dolu bir sırça dünya yaratmak zorunluluğunu duyuyorlar. Gerçekleri maskeleyen çabalarında, duyulmadık sesleri, kutsal kılıklı tekerlemeleri, bilinmedik güçlerin varlığını yansıtan harfleri saldırtıyorlar insanın üstüne. Görme, bilme anlama gücünü ortadan kaldırma tekniğiyle ilgili bir eylemdir, bir duman perdesidir bu Arapça tutkusu. Bu sözcükleri ağızlarından çıkartırken yüzleri, gözleri de başkalaşır. İyi aktörler gibi, bir bakıma kendileri de kapılıyorlar yarattıkları oyuna. ‘Sakim’ sözü aldı yürüdü, koruyucu gücüne inanmıştır gerici çevreler. Sakim sözcüğünün kullanılış yöntemi şöyle:

‘ Alın buruşturulacak. Kaşlar çatılacak, (Kaşın biri diğerinin üstüne bindirilebilirse daha iyi).Burun delikleri açılacak. Gözler yeri belirsiz korkulu bir varlık görürcesine sert, bağışlamaz ve hafif donuk olacaklar. Ağız (asıl iş ağızda) sol yarısı kısık, sağ yarısı huni biçiminde kelimeyi döküverecek bir yuvarlaklık almak zorunda. Sözcük ağızdan çıkar

çıkılmaz, (onu ağızda tutmak bile tehlikeli), dudaklar sımsıkı kapatılacak, baş yana devrilecektir.’

Sözcüğün ses özellikleri de var:

‘ Sakim’ ’in k’sı bildiğiniz gibi değil. K’sı gırtlakta takılmalı, (sanki gizli ve meşum bir el, hamiyetli vatandaşı sıkboğaz etmektedir o anda). I, mı ‘mı yoksa mı ‘mi belli değil, uzatılacak, uzatma m harfine bindirilecek, daha yukarıda belirttiğimiz gibi dudaklar büzülecek ve bir süre kıpırdaysız, böylecene durulacak.’ Bu denli zor bir lafın altından kalkmak, değme babayiğidin harcı değil. Gidip bir sözlük karıştırmak gelmiyor insanın aklına! El ayak kesiliyor, bilinci büyü bağlamıştır. Bu ağır sanı altında kalan kişi dize gelecektir, ister istemez. İnsan kendini neden savunacağını bilmez ki, nasıl savunacağını bilsin. Birisi çıksa da size hasta, hastalıklı, pek gerçek ve sağlam olmayan dese, bunlara karşılık vermesini bilirsiniz. Doğru laf mı eksik? Ama sizde o güç nerede... Hele sakim lafı yalnız değil de, cereyanlarla yürüdü mü üstünüze iflahınız kesilir. Artık o şaşkınlık içinde, Kafka’nın suçluları gibi neye uğradığınızı anlamadan, giderek suçun kimde olduğunu bile pek kavramadan, dona kalacaksınız olduğunuz yerde. Gayri ölümü bekleyeceksiniz nerede ise. Suçluluk kişiye bile bağlı değildir. ‘Sakim’ cereyanlar esince, gazetelerin haber verdiği uyuşturucu, sersemletici, çıldırtıcı gazlardan beterdir. Sakim cereyanlar töhmeti çevreyi sarar, yalnız kişiyi değil, bölgeyi kapsar. Herkes herkesin suratına kuşku ile bakmaktadır. Olan olmuştur artık. İşte tam bu sıradadır ki üfürükçü başlarımız eyleme geçeceklerdir. Artık kararları ne ise ne, yurdun yer altı mı, yer üstü mü bir varlığını, kaş göz arasında, ayağınızın altından çekip, elden çıkaracaklardır. Allah ne verdiyse oldubitti maşallah (Sosyal Adalet Nisan 1965 on üçüncü sayı).”

TİP’in propaganda metinlerinde yer alan retorik ikna bileşenlerinden, “logos ve pathos’un” bir arada kullanıldığı örnek metinlerden bir diğeri Eylül 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisi’nin 18.sayısında yayımlanmıştır. Şaban Erik imzalı “1965’in Türkiye’si” başlıklı makalede yazar, Türk emekçisinin acıklı halini resmeden gözlemlerini aktarmaktadır. Metin, burjuva partilerinin hamasi söylemlerinin arkasında yatan nesnel durumun trajik bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Erik’in gözlemlerinden oluşan makalede, yazarın Trabzon’da tesadüfen karşılaştığı bir işsiz ile yapmış olduğu sohbet ve Samsunda Komünizmle mücadele derneğinin tertiplediği ve AP milletvekillerinin konuştuğu mitingden izlenimlerinin adeta birbirini diyalektik olarak tamamladığı olaylar dizgisinden bahsedilmektedir. Mitingden izlenimlerin aktarıldığı bölümde yazarın Atatürk heykelini kişileştirerek onunla konuşması, “pathos” ikna bileşeni kullanımına örnek teşkil etmektedir. Hem mantığa, hem de mantıksal tahliller neticesinde insan vicdanına seslenen yazıdan bir kesit aşağıdaki gibidir:

“ Günün yorgunluğunu gidermek için akşamüstü Trabzon parkında oturuyorum. Avurtları birbirine geçmiş, sarı sapsarı kesilmiş bir adamcağız yanıma sokuldu. Ağır bir sıkıntı içinde benden iş sordu. ‘ Bir iş bulmam konusunda bana yardımınız olur mu?’ dedi. Sırtıma dağların yüklendiğini hissettim. Onunla dertleştik. O anlattı, ben dinledim. ‘ İşsiz adam hasta oluyor dedi, şimdi ben hastayım. Neren ağrıyor diye sorarsan şuram ağrıyor diyemem. Ama her yerim ağrıyor. Sanıyorum yer, gök biraraya gelip beni arasında eziyor. Bazen de içimde değirmen taşlarının döndüğünü hissediyorum. Bu taşlar döndükçe içimi öğütüyor. Çok zor boş kalmak, çok zor. Ölüm kadar zor. Sabahleyin ev sahibine, bakkala filan görünmeden erkenden kendini dışarıya vurursun, iş için çaldığın bütün kapılar yüzüne kapanır. Uçan kuşlardan medet orasıdır burasıdır diye dolanırken dizlerine kara sular iner. Derken akşam olur. Süklüm püklüm eve dönersin. Kapıda alacaklılar sıralanmıştır. Bu zor günlerde insanlar ne kadar da anlayışsız, ne kadar da zalim oluyorlar. İster istemez her söylediklerine katlanırsın. Dokuz büklüm olursun önlerinde. Evinden içeri girersin, çocuklar boş boş sana bakarlar. Azap duyarsın bu bakışlardan. İçinin cayır cayır yandığını duyarsın bu bakışlardan. Bir of çekebilse... Kafanı duvarlara vurabilse iyi gelecek. Ama bunu yapamazsın Çünkü bu çocukları büsbütün üzmemek olur. Kırıl dökük bir sesle: Yarın, dersin. Hele bir yarın olsun. Oysa bilirsin ki yarında da iş yok. Herkese işveren herkese ekmeğini çıkartan yarınlar gelmeyince... Senin yarınında iş yok, ama öyle dersin işte. Çoluk çocuk karşısında. El gün karşısında. Kötü kaderin karşısında, başka bir şey diyemezsin ki.’

Ona güçlkle bir kahve içmeyi kabul ettirebildim. Kahveyi zehir içer gibi içti. Ve derdini gömülü olarak konuşmasına devam etti: ‘ Kalkınmadan bahsediyorlar dedi. Bu işsizlik içinde kalkınma olmaz. Ben işsizim, ben yıkılıyorum. Benim gibi işsizler yıkılıyor. Bunun sonu ne olur? Memleket yıkılır.’

Ona söyleyecek bir söz bulamadım. Teselli kabilinden dahi söyleyecek bir söz bulamadım. Onunda söyleyecek başka sözü yoktu. Susuyorduk. O anda Belediye hoparlörleri konuştu: ‘Alo, alo, dikkat! Dikkat! 3 Temmuz 1965 günü saat 15.00’de Samsunda Komünizmle Mücadele Derneğinin mitingi vardır; bu mitinge bütün vatandaşlar davet olunur.’

3 Temmuz 1965 Cumartesi günü, saat 16.00 Samsunun merkezi meydanında 400 kadar insan toplanmış, yüksekçe bir kürsüye bir adam çıkmış konuşuyor. Kalın yapılı bir adam, milletvekiliymiş, bağıyor: ‘ Allah için çalışanlara Allah yardım eder. Fakirler zenginlerin malına göz dikmemeli. Günlük fıkralarıyla servetlerimize göz dikenlerin gözleri çıksın. Tüccarlar; zenginler sizlere sesleniyorum, servetlerinizi koruyunuz; mallarınızın zekâtını komünizmle mücadele derneğine veriniz. Bir Adalet Partili olarak diyorum ki, bu memlekette sosyal adalet maskesi altında Komünizm propagandası yapılmaktadır. Bu mücadele, din mücadelesidir; müminler bu memlekette Tanrı insanlara ne vermişse onunla yetineceğiz. Bu memlekette sefaletten söz ediliyor. Müminler imanınıza sesleniyorum, biz sefalet içinde de yaşarız. Biz, karısıyla kucak kucağa evladını bağrına basarak açlık ve sefalet içinde de

yaşarız. Biz ne denizlerdeki büyük gemilerden, ne havalarda uçan füzelerden, ne de karada yürüyen tanklardan korkarız. Bizim imanımız var. Sizi allaha emanet ediyorum. Partimin milliyetçi Samsunlulara, mukaddesatçı Samsunlulara selamları var.’

Bir konuşmacı iniyor, bir başkası çıkıyor. ‘Samsunlular’ diyor. Gözünüzü daldan budaktan sakınmayan Samsunlular, size selam getirdim. Allah’ın selamı üzerinize olsun. Gelirken Necip Fazıla uğradım.’ Efendim estek köstek laflardan sonra başlıyor memleketin ilerici, namuslu kişilerine küfretmeye Aman ne iğrenç küfürler. Aman ne korkunç küfürler. Aman ne yalanlarla, ne dolanlarla örülmüş rezilce küfürler.

Başkalrı çıkıyor. Daha başkalrı çıkıyor. Hep aynı akıl dışı konuşmalar. Hep aynı edep dışı konuşmalar...

Daha fazla dinleyemeyerek Samsun parkının içinden yürüyüp gidiyorum. Parkın ortasında Atatürk’ün heykeli çıkıyor karşıma. Atatürk, şaha kalkmış bir at üstünde. Bir eliyle atının dizginlerini tutuyor, bir eli kılıcında. Ona bakıyorum. Ona bir şeyler sorar gibi bakıyorum. Bana mı öyle geldi, yoksa o mu bir şeyler söyledi bilmiyorum. ‘Yazık yazık dedi, mezarımda kemiklerim sızlıyor’ Ertesi günün gecesinde Ankara’ya döndüm. Sabahleyin otobüsten indim, gazetenin biri kendine göre keyifli bir başlık atmış : ‘Bursa da İşçi Partililer yerlerde sürüklendi’ Bir acı kaplıyor içimi. Anlatılmaz bir acı kaplıyor içimi. Sesleniyorum etrafa: ‘Biliniz ki Bursa sokaklarında yerlerde sürüklenen insanlar, bu milleti sürünmekten kurtaracak olan kişilerdir.’” (Sosyal Adalet Eylül 1965 18. sayı).

TİP’in özellikle 1965 genel seçimlerinde kristalize olan propagandasının özgünlüğü, parti Genel Başkanı M. Ali Aybar’ın karakteri (ethos) ile özdeşleşen ve Türk siyasi propaganda tarihinde ender görülen akıl ile duygusal çağrışımların (pathos) konsolide edildiğı konuşma metinlerinden anlaşılmaktadır. Bu metinlerde Aybar’ın, “eşitsizlik ve ceberut devlet faşizmi” gibi toplumsal gerçeklere dikkat çekerek, emekçilere bir kurtuluş yolu göstermeyi karizmatik kimliğı (ethos) ile güçlü bir öğretici rolüne bürünerek sürdürdüğü görülmektedir.

Aybar, kitle üzerinde bir taraftan etkili karizmasını kullanırken, diğer taraftan kitleye sen dili ile seslenerek, kitle üzerinde politik bir üstünlük kurma amacı gütmek bir yana; onların siyasi birer özne olduğu konusunda farkındalık yaratan bir politik üslup kullanmaktadır. Kasım 1965 tarihli Sosyal Adalet Dergisinin 20. sayısında yer alan “TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar’ın 10 Ekim Bildirisi” başlıklı konuşma metni, sadece Aybar değil; Yaşar Kemal ve Çetin Altan gibi diğer partili hatiplerinde kullandığı ve TİP ile bütünleşen retoriğe örnek teşkil etmektedir. “ Kardeşler” diye söze başlayan bildiri şöyle devam etmektedir:

**“ İşçi kardeş, ırgat kardeş, köylü kardeş,
zanaatkarlıkla geçinenler, küçük esnaf kardeşlerim,
subay kardeşlerim,
memurlar, emekliler, dar gelirli dullar, yetimler...
Yarınımızın umudu Atatürkçü gençler, toplumcu aydınlar,
Kardeşlerim...”**

Bildiri metninin devamında şu ifadeler geçmektedir:

“ Kardeşim,

Sen artık biliyorsun. Kimin kimden yana olduğunu biliyorsun. Kimin toprağı ağalardan alıp sana dağıtacağını biliyorsun. Kim topraklar üzerinde oturur biliyorsun. Kimin Milli Geliri hakça bölüştüreceğini; kiminde aslan payını aldığını biliyorsun. İşçilerimizi kimlerin kurşunlattığını biliyorsun. Kimin yurt kapılarını Amerikalılara açtığını; kimin petrolümüzü yabancılarla ortaklaşa sömürdüğünü ve kimin bunlara karşı çıktığını biliyorsun. Ve bildiğin içindir ki 10 Ekimde ilk adımı atıyorsun; Türkiye İşçi Partisiyle Büyük Meclis’e gidiyorsun.

Mardin’in Derik ilçesi, topraksızların susuzların diyarı.

Mardin’in Derik ilçesinde; Demirci Horin usta, terzi Davut, ırgat Ali, ağaç gibi elleri, çatlak tabanları ve ıslıl gözleriyle kapısının önünde Emine bacı ve sizlerden binlercesi; bizi, kurtuluşa inanmış insanların kararlı rahatlığı ile karşıladılar. ‘ Toprağa kavuşacağız’ dediler. ‘Suya kavuşacağız’ dediler. ‘Çocuklarımız’ dediler. ‘ Bu sefalet bu cehennem hayatı artık yetsin’ dediler. Ve de ‘ Hep bir ağızdan’ diye haykırdık. Ve bu ses yüzbinlerin milyonların ağzından sevinçli bir türkü gibi gürleşerek; doğu sınırlarımızdan, Ege kıyılarına, Meriç’e kadar; Karadeniz’den, Akdeniz’e kadar, yankılar uyandırarak yayıldı.

Kardeşlerim,

Yarın 10 Ekim halkımızın iktidara ilk adımı atacağı gün. Oysa hala seni iktidardan uzak tutmak için çırpınanlar var karşında. Bu bozuk düzeni sürdürmek için direnenler var karşında. ‘ Dağıtılacak toprak yok’ diyenler var. ‘ Yoksul köylüye toprak dağıtılması komünistliktir’ diyenler var. ‘ Petrollerimizi bize işletemeyiz’ diyenler var. ‘ Amerikan kumpanyalarının imtiyazlarına ilişemeyiz’ diyenler var. Yabancı sermayeye ‘buyur’ diyenler var. Amerika’ya ‘otur, gitme’ diyenler var.

Yok kardeşler yok... Bu direniş sökmeyecek. Sömürücülük yürümeyecek. Görüyorsun çözüyorlar. Görüyorsun güzel günlere gidiyoruz.

Kardeşler,

Türkiye İşçi Partisi; bir hareket, halkın kendi varlığını tanımasından doğan bir hareket, İkinci Kurtuluş Hareketimiz... Bak, nereden başladık nereye geldik... Bir avuçtuk, yüzbinler olduk... Açılsın saflar, karşı konmaz hünerli ellerinle, sağduyunla, aklın ve mantığınla sen geliyorsun emekçi kardeşim. Yarın Büyük Mecliste artık sen konuşacaksın. Büyük Mecliste hiç duyulmadık bir ses yükselecek artık. Nasırlı ellerin, aydınlık kafan ve korkusuz yüreğinle sen, Türkiye'nin emekçi aydın insanı; karanlıkları sen aydınlatacaksın...

Dış politikada Atatürk yolunu yeniden sen tutacaksın.

Milli bağımsızlığımızı çiğneyen bütün anlaşmaları sen yırtacaksın.

Yurdumuzdaki Amerikan üslerini sen kaldıracaksın.

Yurdumuzda hiçbir yabancı bayrak bir daha dalgalanmayacak. Ne batının ne doğunun bayrağı...

Milli savunmamızı, yabancıya muhtaç olmadan, daha da güçlendireceksin.

Amerikalılara sömürtülen petrolümüze sen sahip çıkacaksın. Milletin malı olan petrolümüzü ve madenlerimizi iç ve dış sömürücülerin elinden sen kurtaracaksın.

Yabancı sermaye talanına sen son vereceksin.

Verginin ağır yükünü zengine sen yükleyeceksin.

Milli geliri hakça sen bölüştüreceksin.

Emekçi kardeşim,

Doğuyu mahrumiyet bölgesi olmaktan sen kurtaracaksın.

Fukara çocuklarını bedava okutacaksın. Köy enstitülerini, köylünün sırtına yük olmadan yeniden açacaksın.

Fukarayı doktorsuz, ilaçsız, bakımsız bırakmayacaksın; hastane kapılarında süründürmeyeceksin.

Herkese iş vereceksin. Artık kimseyi yarın korkusu içinde yaşatmayacaksın.

Bu toprağın bütün evlatlarına, ırkları, dilleri, dinleri, mezhepleri ne olursa olsun hepsine, tam vatandaş olmanın gururunu sen kazandıracaksın.

Herkesi mal-mülk sahibi edeceksin, ama kimsenin malına mülküne dayanarak başkalarını sömürmesine, ezmesine meydan vermeyeceksin.

Ve en önemlisi, toprak hasretiyle yanan köylüleri toprağa sen kavuşturacaksın, tefeciden aracı tüccarların elinden sen kurtaracaksın.” (Kasım 1965 Sosyal Adalet 20. Sayı).

10 Ekim 1965 Genel Seçimleri kampanya sürecinde TİP’i yerel düzeyde destekleyen yayın organlarında sıklıkla işlenen konulardan biri din istismarıdır. Örneğin Trabzon TİP çevresince çıkarılan “Sömürücülüğe Karşı Savaş” gazetesinde yer alan metinlerde, din istismarını önlemek üzere halka hakikati anlatma işi bir sorumluluk olarak üstlenilmiştir.

Şüphesiz gazetede din istismarını önlemek üzere dini referansların kullanımı, taşrada dini duyguların başat bir önemde olmasından ileri gelmektedir. Zira sosyalist fikirlerin, okuma yazma oranı düşük Anadolu’da filizlenebilmesindeki en büyük engellerden biri kuşkusuz toplumsal yapının bir sonucu olarak (Türkiye’de bürokratik merkeziyetçiliğin hamiliğinde tarımsal ve kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerinin özgün bir sonucu olarak) din istismarı olgusu olmuştur. Özellikle yerel basında, sağ partilerin genelde sol’a, özelde ise TİP’e karşı kitleleri kışkırtmak üzere kullandığı din olgusuna dair metinler, Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinde, bir karşı propaganda hamlesiyle antikapitalizm ve antiemperyalizm gibi konular ile ilişkilendirilmiştir. Din ile antiemperyalizm ve antikapitalizm arasında kurulan anlam köprüleri, milli bağımsızlığın ve sosyal adaletin gerçek İslam dinin birer vecibesi olduğunu vurgulamıştır. Bu niteliği ile TİP propagandasında İslam dinine ilişkin olumsuz bir retorik kullanımı söz konusu olmamıştır. Aksine dinin (İslamiyet) toplumsal fonksiyonları sosyalist savlarla ilişkilendirilmiştir. Arkaik ve pagan olanları dışında dinler tarihi göstermektedir ki, dinlerin, egemen sınıfların iktidarlarını pekiştiren ve sürekli kılan bir ideoloji aygıtı olmasının yanında, sömürülen sınıfların elinde bir direniş ve mücadele aygıtı haline dönüşebildiğidir (Işıklı, 2013,s. 222). Metinlerde emperyalistleri nitelerken “Hristiyan”, onların yerli işbirlikçilerini ve sömürülenleri nitelerken “Müslüman” sıfatları kullanılmıştır. Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin 29 Eylül 1965 tarihli ikinci sayısında “ Dürüst bir Aday Nasıl Konuşur” başlıklı Çetin Altan imzalı makalede yukarıda değinilen retorik kullanımının bir örneği olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“Size Müslümanlıktan bahsedenler, neden petrolden, zeytinyağı ihracatından, sigorta dövizinden, baraj projesinden ve sırtınızdan çıkarak Hristiyanların cebine giren milyonlarca

liradan söz açmıyorlar. Çünkü onlar Hristiyan şirketlerinin gizli adamları ve ortaklarıdır. Sizleri dinsel duygularınızdan yakalamak ve nasıl sömürüldüğünüzü maskelemek istiyorlar. Müslümanlıktan dem vuranlara parayı nereden kazandığını sorunuz? Hristiyan şirketlerinin Türkiye’deki Müslüman ortaklarını sorunuz? Hristiyan şirketlerinin şirketlerinin Müslüman şirketlerin sırtından sağladıkları karları sorunuz? Petrole ödediğiniz fazla para, tütününüzden sağlanan karın bir kısmı hatta ödediğiniz vergilerin önemli bir parçası Hristiyan şirketlerin kasasına dolmakta, Hristiyan şirketler, Türkiye’ye mal satarken, Müslüman görünüşlü ortakları vasıtasıyla Türkiye’ye yani sizlere bir kazık daha atıyorlar. Buna karşı savaş açmayanların ve sadece Müslümanlıktan konuşanların iyi niyetinden şüphe etmiyor musunuz?” (29 Eylül 1965 Sömürücülüğe ikinci sayı).

Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinde yer alan metinlerde kullanılan bir diğer kavram ise “gâvur” kavramıdır. Gâvur metaforu, dini duyguları güçlü yerel kamuoyunda “antiemperyalizm” karşıtlığı yaratabilmek veya antiemperyalizm karşıtlığının etkinliğini arttırabilmek için başvurulan sözcüklerden biri olmuştur. Gâvur kavramı, retorik ikna bileşenlerinden “pathos” kategorisine doğrudan girebilecek niteliktedir. Bunun belirgin örneklerinden birini teşkil eden 6 Ekim 1965 tarihli gazetenin üçüncü sayısında yer alan TİP’in seçim ilanında şu ifadeler yer almaktadır:

“Emeği ile geçinen namuslu insanlar ve halktan yana olan toplumcu aydınlar!

Türkiye’nin geri kalmış bir sömürge olmasına karşı iseniz, işsizliğin, talanın, yağmanın, rüşvetin, “**gâvur**” baskısının kalkmasının kalkmasını istiyorsanız, oyunuzu yanda işareti bulunan ve sizin öz partiniz olan TİP (Türkiye İşçi Partisine) veriniz.” (6 Ekim 1965 Sömürücülüğe Savaş üçüncü sayı).

4.6.TİP Logosu

1965 yılında TİP’in radyo konuşmaları kapsamında Can Yücel ve İbrahim Çetkin tarafından TİP’in amblemi şöyle betimlenmektedir: *“Türkiye İşçi Partisi’nin, işareti, tırtıklı kirtişli bir teker, yani bir çark ve üstünde eğik duran bir başaktır. İçinde de iki satır yazı var: Köylüye Toprak Herkese İş.”*

Dewani’nin işaret ettiği gibi propaganda amaçlı olarak semboller ve duygu yüklü sözcükler dolaşıma sokulur ki; propaganda aracılığıyla iletişim gündelik yaşamın rutin

iletişiminden ayrırır. Modern kitle iletişim araçları gerek siyasi partiler gerekse de ticari kuruluşlar tarafından bu fikre yaslanılarak kullanılır (Dewani, 2020, s.2).

TİP'in kullandığı “ark ve üstündeki başak” kuşkusuz tesadüfi seçilmiş öğeler değil; TİP'in sosyalist ideolojini yansıtmaması ve Marksist teorinin iktisadi temellerine göndermede bulunmaktadır. ark sanayi tipi üretimi, başak ise tarıma dayalı üretimi temsil etmektedir. Sanayideki üretimin özneleri işçiler, tarımın üretimin özneleri köylülerdir. TİP ve siyaset yapma şekli söz konusu olduğunda partinin seçmenden veya halktan beklentisi sadece partiye oy vermeleri değildir; emekçi kesimlerin bizatihi kendilerinin kendileri için aktif siyaset yapmalarıdır. TİP tüm emekçilere iktidar vadederken iktidara erişimin ortak bir sosyalist siyasi mücadele ile mümkün olabileceğini de söylemektedir.

TİP logosunun kendi dönemindeki diğer partilerden ayıran önemli bir özellikte bir hayvan figürünün kullanılmaması; emeğin kendisine göndermede bulunan çark-başak simgelerinin kullanılmasıdır. Bu nedenle de M. Ali Aybar seçmelere hayvana değil, insana oy verin çağrısında bulunmuştur.

Görsel 4.6. TİP Afişi. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu

Görsel 4.7. TİP Afişi. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu

Görsel 4.8. TİP Afişi ve Yeni Logosu. TÜSTAV veritabanı. Afişler kataloğu

4.7.Türkiye’de 27 Mayıs Sonrası Radyonun Politik ve Toplumsal İşlevi

Cumhuriyet tarihinde ilk ortaya çıkışı itibariyle müzik yayınları vasıtasıyla halkı eğlendirmek gibi bir işleve sahip olan radyo, özel işletme statüsünden çıkarak 1936’da PTT’ye dâhil olması neticesinde kazandığı kamu yayıncılığı kimliğiyle birlikte, tek parti iktidarının yeni bir toplum inşa etmek üzere siyasi amaçlar için kullandığı bir propaganda mecrasına dönmeye başlamıştır. Bu gelişme, radyonun toplumsal alandaki önemini ön plana çıkararak dönemin en etkili kitle iletişim aracı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Özellikle 1938-46 arası dönemde, Maarif Vekâletinin (Milli Eğitim Bakanlığı) radyoyu etkin bir propaganda aracı olarak kullandığına tanık olunmaktadır.⁴⁸ 1946’da çok partili hayata geçiş ile birlikte radyo, hem iktidar hem de muhalefet için vazgeçilmez bir siyasi güç haline gelmiştir. Zira tek parti döneminin radyo deneyiminden sonra görülmüştür ki hükümet toplum ile bağıını radyo aracılığıyla güçlendirmektedir.

Cumhuriyet tarihinin tek partili siyasi döneminde CHP radyoyu propaganda aracı olarak istediği kullanmış ancak muhalefetin kullanımını sınırlandırmıştır. DP’nin iktidar olduğu dönemde radyo, çok partili demokratik yaşama geçilmesine rağmen aynı işlevini korumuş ve bu kez de DP tarafından totaliter bir tavırla kullanılmış ve denetlenmiştir (Altuncuoğlu ve Macit, 2023,s.1278; Birsell, 2005,s.57). Bu dönemde DP iktidarı, iki seçim sandıktan birinci parti olarak çıkmasının da verdiği cesaret ile toplumsal muhalefete karşı aşırıya kaçan ve adeta tek partili dönemi aratmayan bir politik tutum sergilemiştir (Başgil, 2006,s.165).⁴⁹ 27 Mayıs darbesi ile DP iktidarını yönetimden uzaklaştıran askeri cunta (MBK), anayasayı ihlal etmiş olan DP’nin işlediği siyasi cürümlerde, radyoyu etkin bir araç olarak kullandığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır. 1960 sonrası radyoyu bekleyen yeni dönem, bir yandan geçmişin politik mirasının izlerini taşımakla birlikte diğer yandan da 27 Mayıs’ın ruhunu yansıtacak, toplumsal ve siyasal hayatın yeni taleplerine cevap verebilecek bir arayışın bunalımını yaşamaktadır. Nitekim

⁴⁸Maarif Vekili Hasan Ali Yücel döneminde radyo, söz ile milli kimliğin inşasına sahne olmaktadır. Bu konuda daha kapsamlı bilgi için bkz Şanlı, H.K.(2012). *Hasan Ali Yücel Konuşmaları: Ulusal kimlik inşası ve politik retorik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi

⁴⁹27 Mayıs’ın hemen öncesinde yükselen toplumsal muhalefete karşı Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes’in düşünce ve tutumlarına ilişkin daha kapsamlı bilgi için bkz. Öymen, A.(2013).*Ve ihtilal*. İstanbul: Doğan Kitap, s.734-735

MBK’da, 27 Mayıs’ın haklılığını halka anlatabilmek ve ideolojisini kitlelere yayabilmek için radyodan yararlanmıştır (Gülizar, 2008, s.96).

27 Mayıs’ı doğuran toplumsal ve siyasal ortam, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de dışa bağımlı kapitalist kalkınma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Türkiye’de kapitalizmin gelişmesi, işçi sınıfının güçlenmesine neden olmuş ve kapitalist üretim ilişkileri içerisinde emek-sermaye arasındaki çelişkiyi belirginleştirmiştir. 1961 Anayasası’nın temel hak ve özgürlüklerin kullanımı, sosyal hak ve ödevler ve devlet teşkilatlanmasına yönelik düzenlemelerinden kuşkusuz Türk radyoculuğu da etkilenmiştir. Radyo’nun 1960 öncesi dönemde, hükümeti kuran siyasi partilerin bir propaganda aygıtı biçiminde kullanılmasına imkân veren idari teşkilatlanması, Anayasanın 121. maddesi⁵⁰ ile değiştirilmiş ve yeni düzenleme ile radyo, istasyonlarının idaresinin özerk kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenleneceği görece özerk bir yapıya dönüştürülmüştür.

Özerk radyo idaresinin siyasal alana ilişkin düzenlemelerinin yanı sıra, toplumsal yaşama ilişkin olarak da farklı toplum kesimlerinin daha gelişmiş bir radyo yayıncılığına ilişkin beklentilerine yönelik bir ilerleme kaydetmesi ihtiyacı doğmuştur. Türkiye’de 27 Mayıs sonrası radyo yayıncılığına damgasını vuran bir diğer olgu, “Anti-komünizm” propagandası yapan yayınların artmasıdır. Türkiye’de anti-komünist yayınların çoğalması, radyonun daha ziyade boş zamanı dolduran eğlencelik bir aktivite aracı olarak görülmesi ya da toplumun ahlaki değerlerini yozlaştırıcı yayın içeriğine sahip olmasının ötesinde, uyanışa geçmeye elverişli hale gelen işçi sınıfının bilinçlenmesi ve örgütlenmesini engellemek; sosyalist ideolojinin toplumun özellikle emekçi kesimleri arasında yaygınlaşmasına karşı bir önlem olarak düşünülmüştür. 60’lı yılların ilk çeyreğinde, dünyada soğuk savaşın kısmen yumuşadığı düşünüldüğünde, Türkiye’de komünizm karşıtı propagandanın yükselişini, ülkenin iç dinamiklerinin emperyalizmle ilişkisi ekseninde açıklamak (Kocabaşoğlu, 2010,s.486-487) daha olası görünmektedir.

⁵⁰İlgili düzenleme ile ilgili kanun maddesi hakkında bilgi için bkz. <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

4.8.“Oy avcılığına” Karşı “ Hakikat anlatıcılığı” : TİP Radyo Konuşmaları

TİP’in, kuruluşunu takip eden süreçte verdiği ilk büyük sınav, 9 Temmuz 1961 Anayasa referandumunda kendi teminatı olarak değerlendirdiği yeni anayasaya evet oyu verilmesi için verdiği siyasi mücadeledir. Anayasa referandumu çalışmaları, partinin ilk kez kamuoyu önüne çıktığı ve sesini toplumun tüm kesimlerine ulaştırabildiği bir milat olmuştur. Kuşkusuz TİP’e bu imkânı sağlayan yegâne kitle iletişim aracı radyo ve radyodan propaganda yapabilme olanağıdır.

1960’lı yıllar Türk solunun Cumhuriyet’in ilk yıllarından o zamana kadar uğradığı siyasi baskılardan sonra hem düşünsel hem de örgütsel anlamda bir arınma ve toparlanma sürecine girmeye başladığı dönemdir. Özellikle 20 Aralık 1961’de Ankara’da Doğan Avcıoğlu’nun öncülüğünde kurulan Yön dergisi etrafında toplanan sol-sosyalist-ilerici aydınların yayımcılık faaliyetine başlamaları ve hemen akabinde sol-aydın ve emekçilerin ülkü birliğinin bir ürünü olarak TİP’in kuruluşu, Türkiye’de egemen çevrelerin anti-komünist propagandaya hız vermeleri için yeterli nedenler olarak görülebilir. Öte yandan Türkiye’de sol hareketlerin güçlenmesi neticesinde, sol çevreler tarafından genelde emperyalizm özelde ise ABD emperyalizmine karşı getirilen eleştirilerin geniş toplumsal tabanı etkileyecek kadar yaygınlaşması, komünizm aleyhtarı propagandanın yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir (Kocabaşoğlu, 2010,s.489-490).

TİP, kurulduğu Şubat 1961’den, 12 Mart 1971 muhtırası sonrası kapatıldığı Temmuz 1971’e kadar 6 seçim döneminde devlet radyosundan toplam 77 kez halka seslenme imkânı bulmuştur. Bunlar sırasıyla 9 Temmuz 1961 anayasa referandumu, 17 Kasım 1963 yerel yönetim seçimleri, 10 Ekim 1965 milletvekili genel seçimleri, 5 Haziran 1966 Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimleri, 2 Haziran 1968 Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimleri ve son olarak 12 Ekim 1969 milletvekilli genel seçimlerinden oluşmaktadır. Radyo’dan yapılan konuşmalar, partinin savunduğu görüşlerin okuma yazma bilmeyenlerde dâhil, toplumun geniş katmanlarına ulaştırılabilme olanağını sağlamıştır.

TİP'in devlet radyosundan söz söyleme imkânına kavuşması, radyo yayıncılığında işçinin sesinin kısıldığı bir ortamda devrim niteliğinde bir gelişmedir.⁵¹ TİP'in halka ilk seslenişi, 9 Temmuz 1961 anayasa referandumu vesilesiyle mümkün olmuştur. Anayasa referandumu öncesi Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü (BYTGM)⁵²'ne bağlı Türkiye radyolarından halka seslenme olanağı bulan TİP, Sina Pamukçu ve Kemal Türkler'in gerçekleştirdiği iki konuşmayla yeni anayasaya “evet” oyu çağrısında bulunmuştur (Aşut ve Atılgan, 2021,s.77).

İki konuşmanın da ortak yönleri, belirgin biçimde görülebilen anayasanın “sosyal yönü” vurgusu ve TİP'in daha sonraki süreçte politik görüşlerine yön verecek olan anayasa savunusunu temellendiren ilk belge olma özelliğine sahip olmalarıdır. TİP'in katıldığı ilk seçim olan 17 Kasım 1963 tarihli yerel seçimler, partinin radyo vasıtasıyla halka sesleneceği ikinci propaganda fırsatını doğurmuş ve seçimler nedeniyle TİP adına toplam 15 konuşma gerçekleştirilmiştir. Kuruluşundan 17 Kasım 1963 yerel seçimlerine kadar geçen iki yıllık bir sessizlik döneminde halk tarafından yeterince tanınmayan TİP, yerel seçimler radyo propaganda konuşmaları vesilesiyle siyasi kimliğini ve izleyeceği siyaseti topluma anlatma olanağına kavuşmuştur (Nefes, 2019, s.7).

Konuşmalarda yerel yönetim meselelerinden ziyade yurt sorunları üzerinde durulduğu görülmektedir. Yerel yönetim seçimleri dolayısıyla gerçekleştirilen propaganda konuşmaları, partinin her alandaki görüşlerini temellendirerek, siyasi kimliğini yansıtan bir manifesto olma özelliği taşımaktadır. Bu niteliğiyle 1963 yerel yönetim radyo konuşmaları, TİP'in toplumsal taban kazanmaya başlamasında önemli bir atılım sağlamıştır. Ayrıca partinin radyo propagandası, Türk siyasi tarihinde ilklere imza atacaktır. 17 Kasım 1963 belediye başkanlığı ve il genel meclisi seçimleri propaganda

⁵¹27 Mayıs'tan sonra çeşitli kuruluşlar radyoya başvurarak yayınlarda kendilerine bir yer ayırmak istemişlerdir. Bu istek geçmiş uygulamaya uygun olduğu gibi, 1960'tan sonra da yaygın biçimde karşılaşılan bir istektir. Oysa Türk-İş'in radyoda okunmak üzere gönderdiği bir yazı, tarafsızlık prensibine aykırılık taşıyacağı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Bkz Kocabaşoğlu, U.(2010). *Şirket telsizinden devlet radyosuna: TRT öncesi dönemde radyonun tarihsel gelişimi ve Türk siyasal hayatı içindeki yeri*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.472

⁵²359 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kanununun yürürlüğe girdiği 24 Aralık 1963 tarihine kadar Türkiye radyoları, BYTGM bünyesinde teşkilatlanmaktadır. Bkz. a.g.e, s.431

saatinde devlet radyosundan, TİP Ankara Belediye Başkanı adaylığı sıfatıyla, bir amele olan Tahir Öztürk'ün (Fukara Tahir) ve bir kadının (Şekibe Çelenk)⁵³ sesi yankılanacaktır.

10 Ekim seçimleri radyo propagandası, partinin 1963 yerel seçimleri propaganda sürecinde gündeme getirdiği siyasal tahlil ve savunuların altı çizili olarak vurgulandığı bir politik söylevler manzumesi olma özelliğine sahiptir.

10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri için siyasi partilerin propaganda konuşmaları saatinde TRT radyolarından TİP adına toplam 15 konuşma gerçekleştirilmiştir. Bu konuşmaların ikisi Genel Başkan M.Ali Aybar (25 Eylül 1965, 9 Ekim 1965), ikisi TİP listesinden bağımsız İstanbul milletvekili adaylığı yazar Çetin Altan (1 Ekim 1965, 8 Ekim 1965) tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer konuşmalar parti üyesi Yaşar Kemal (26 Eylül 1965), Genel Sekreter ve Ankara milletvekili adaylığı Rıza Kuas (27 Eylül 1965), Gaziantep'in Çapalı köyünden çoban Hamdi Doğan (Hamdoş, 28 Eylül 1965), Genel Yönetim Kurulu (GYK) üyesi İbrahim Çetkin (tarihi ulaşılamamıştır), parti üyesi şair Can Yücel (30 Eylül 1965), parti üyesi ve Denizli milletvekili adaylığı Muzaffer Karan (2 Ekim 1965), GYK üyesi ve Diyarbakır milletvekili adaylığı Tarık Ziya Ekinci (3 Ekim 1965), Merkez Yürütme Kurulu (MYK) üyesi ve Urfa milletvekili adaylığı Behice Boran (4 Ekim 1965), yazar Mahmut Makal (5 Ekim 1965), GYK üyesi ve İstanbul Milletvekili adaylığı Sadun Aren (6 Ekim 1965), MYK üyesi ve Tekirdağ milletvekili adaylığı Kemal Nebioğlu (7 Ekim 1965) tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵⁴

Aşağıda daha detaylı ele alınacak her bir konuşmada da görüleceği gibi konuşmalarda odaklanılan konular konuşmacının mesleği, deneyimi veya yaşadığı bölgenin özelliklerine bağlı olarak farklılaşmakla birlikte her bir tema partinin siyasal ideolojiden temellenmektedir. Tüm konuşmalar farklılıklar taşımakla birlikte aynı zamanda ortak özelliklere de sahiptir; bu ortak özellikler partinin sosyalist propaganda

⁵³Bkz. Korkut Boratav, “ Şekibe Çelenk'in güzel sesi”, Cumhuriyet, 28.02.2020

⁵⁴Araştırma kapsamında incelenen radyo konuşmalarının tam metinlerine, Abdullah Nefes tarafından derlenerek 2019 yılında yayımlanan TİP Radyo Konuşmaları isimli çalışma ile Gökhan Atılğan ve Atilla Aşut tarafından hazırlanarak 2021 yılında Yordam Kitap tarafından yayımlanan “Proletaryanın Büyülü Kutusu” isimli çalışmadan ulaşılmıştır. Çalışmalardan yapılan doğrudan uzun aktarmalarda künye bilgisi ve sayfa numarasına yer verilmiştir. Bkz. Nefes, A.(2019). *TİP radyo konuşmaları*. Ankara: Favori Yayınları; Aşut, A ve Atılğan, G. (2021). *Proletaryanın büyüğü kutusu, Türkiye İşçi Partisi radyoda*. İstanbul: Yordam Kitap

kavrayışı ve sosyalist siyasal düzeni kurma stratejisi temelli yapılandırılmıştır. Söz konusu ortak noktaları şöyle sıralamak mümkündür:

Dil ve anlatım

Slogan kullanımı

Anlatılanların somuta indirgenmesi

Her bir konuşmanın ortak boyutlarının dışında farklılık hatibin sahip olduğu eğitim, meslek ve özellikle bir emekçi olarak deneyimi konuşmanın ana temasını belirlemektedir. Yıldırım, “Toplumsal hareketlerin 1960’lardan bu yana Avrupa siyasetinde en önemli etkisi, siyasetin yeni alanları konu edinmesi ve yeni özneler üzerinden ilerlemesini sağlamasıdır” demektedir; Ona göre, bu bağlamda “hareketlerin her zaman demokratik siyaseti güçlendirici değil bazen onu eleştiren ve krize sokan nitelikte de olabileceği görülmüştür (Yıldırım, 2017,). TİP’in benimsediği sosyalist propaganda stratejisi yeni öznelerin siyasal alanda mücadele etmesine olanak tanımış özellikle radyo konuşmaları aracılığıyla ülkenin en ücra köşelerine kadar erişim olanağıyla emekçi kesimlerin maruz kaldığı dışlanma ve sömürü düzeni ajitatif şekilde dile getirilmiştir.

4.8.1. Mehmet Ali Aybar’ın radyo konuşması I

25 Eylül 1965 tarihinde radyosunun sesini açanlar, 10 Ekim 1965 milletvekili genel seçimleri dolayısıyla TRT radyolarından yayınlanan siyasi partilerin propaganda saati kuşağında, TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar’ın “*İşçiler, ırgatlar, azaplar, fakir köylüler. Zanaatkârlar, memurlar, subaylar, emekliler, esnaflar, toplumcular; ezilenler, hor görülen eli nasırlılar, çilekeş yurttaşlar!*” diye başlayan tarihi konuşmasını duyacaklardır. Buradaki sesleniş genel bir “yurttaşlarım”, “yoldaşlar” veya “aziz milletim” gibi homojen bir kitle için sesleniş değildir Kuşkusuz Aybar’ın ve diğer hatiplerin seslendiği halkın çoğunluğunu oluşturmaktadır ancak TİP kendi siyasetinde benimsediği propaganda stratejisi (Aren, 1998)⁵⁵ gereği tüm emekçi kesimleri demokratik

⁵⁵Sadun Aren’in bu konuşması Abdullah Nefes’in derlediği T.İ.P. Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları (1963-1965) adlı Favori Yayınevi tarafından yayınlanan kitabın ikinci kısmı için yazılan Önsöz’dür. Kitabın basımı 2019 yılı olsa da Sadun Aren Önsöz’ün altına 25. Temmuz.1998 tarihini atmıştır. Bu nedenle de bu kısımda bu tarih kullanılmıştır.

yoldan iktidar olabilmek için kendilerine oy vermeye çağırmakta, “işçiler”, “ırgatlar”, “azaplar”, “köylüler” gibi bu gruplara doğrudan hitap etmeyi seçmektedir.

Aybar’ın parti genel başkanı sıfatıyla yaptığı açılış konuşması, TİP’in 1965 yılı milletvekili seçimlerinde radyo propaganda sürecinin de başlangıcını oluşturur. 10 Ekim seçimleri nedeniyle Aybar’ın ve TİP’in ilk propaganda konuşmasında, Sosyal Adalet dergisi ile Kurtuluş gazetesinin içeriğine paralel konuları (veya sorunları) ele aldığı görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Aybar siyasetçi ve TİP’in teorik duruşunda da önemli aktörlerden olduğu için konuşması Türkiye’nin ekonomi-politik sorunlarına odaklanmaktadır. Bu konulardan ilki ve ona göre en önemlisi Türkiye’nin bağımsızlığı meselesidir. Aybar’ın diğer metinlerinde de olduğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan askeri, ekonomik ve istihbarat iş birlikleri, Türkiye’nin bağımsızlığının önündeki önemli engeldir.

Aybar’ın konuşmasında, petrol kanununun eleştirisi ile birlikte politik iktisat açısından ayrı düşünölemeyecek, ticaretin millileştirilmesi ve yabancı sermaye teşvik kanununun yürürlükten kaldırılması ve Ortak Pazar’dan çıkılması gibi TİP programında da yer alan konulara yer vermektedir. Aybar’ın konuşma metninde yer alan ortaklaşan temalardan bir diğeri, kapitalist yoldan kalkınma politikasının eleştirisidir. Aybar, TİP’in kapitalizme açıkça karşı olduğunu ifade etmektedir.

Aybar konuşmasının her alt temasına geçiş öncesinde “*Kardeşlerim*” diye seslenmektedir; konuşmanın başındaki “*İşçiler, ırgatlar, azaplar, fakir köylüler. Zanaatkârlar, memurlar, subaylar, emekliler, esnaflar, toplumcular; ezilenler, hor görölen eli nasırlılar, çilekeş yurttaşlar*”ın hepsi Aybar’ın şahsında TİP’in kardeşleri olmaktadır. Aybar, ezilenleri/dışlananları ve yoksullara seslenerek onları siyaseten aktiflemeye çalışmakta; onlara TİP’in siyasal ideolojisini benimsemeye çağırmaktadır. Aybar, konuşmasında emekçi kitlelere hitap ederken daha önceki araştırmalarda da belirtildiği gibi “sen” dilini kullanmaktadır (Unat, 1966; Gençtan, 2018). Sen dilinin kullanılması tesadüfi değildir; çünkü sosyalist siyasal düzenin kuruluşunun önderliğini işçi ve köylüler yapacaktır. Bu nedenle “sen dili” üzerinden seslenilen işçiler, ırgatlar, azaplar, fakir köylüler. Zanaatkârlar, memurlar, subaylar, emekliler, esnaflar, toplumcular; ezilenler, hor görölen eli nasırlılar, çilekeş yurttaşlar sosyalist mücadelede

rol ve sorumluluk almaya çağrılır. Bu çağrı, TİP'in diğer siyasi partilerden farkına dikkat çekerek “Öbür partilerde senden kimse yok!”, “Kendine oy ver” sloganına dönüştürülür.

Aybar'ın konuşma metninde değinilen bir diğer konu Milli Kurtuluş savaşı ve milli bağımsızlıktır. Aybar 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu ile birlikte Amerikan petrol kumpanyalarının sahip olduğu petrol arama ve işletme izin hakkına ilişkin yasayı gerekçe göstererek, Atatürk zamanında imtiyazlı durumdaki yabancı şirketlerin millileştirilmesi ile kazanılan bağımsızlığın tekrar kaybedildiğini öne sürmekte ve ikinci bir Milli Kurtuluş savaşının gerekliliğinden söz eden ve Atatürk'ün gençliğe hitabesini çağrıştıran şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Kardeşlerim,

Bu durum karşısında senin birinci vazifen memleketi yeniden bağımsızlığa kavuşturmaktır. Biz, yani emekçi halkımız, yani dünya milletlerine, esir milletlere ilk kurtuluş yolunu açmış olan cefakeş halkımız, yani hepimiz; yedisinden yetmişine, kadın erkek, yeniden seferber olacağız. Zira yeniden bir Milli Kurtuluş Hareketi içindeyiz.” (Aşut ve Atılğan,2021,s.164-165).

Konuşmada TİP'in dış politika yaklaşımından da bahseden Aybar, milli menfaatler gözetilerek oluşturulan bağımsız bir dış politikaya, yani Atatürk dönemi dış politikasına dönüleceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan, eğitimde köy enstitülerinin tekrar açılması gerekliliğinden; ekonomide vergi adaletinin sağlanması, tasarruf bonolarının kaldırılması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kalkınmasına öncelik tanınmasına; sosyal politikada, lokavtın kaldırılması, toplu sözleşme, grev, sendikalar, iş ve sosyal sigortalar kanunlarının Anayasaya uygun olarak işletilmesinden işsizlik sigortasının oluşturulmasına ve toprak reformuna; din, ibadet, düşünce, felsefe ve vicdan hürriyetleri gibi temel hak ve hürriyetlerden; Anayasanın eksiksiz ve tastamam uygulanmasına kadar TİP'in her konudaki politikalarına yer verildiği görülmektedir. Açılış konuşması olma özelliği de taşıyan Aybar'ın birinci konuşması kalan 14 konuşma arasında en uzun ve en kapsamlı olanıdır. Aybar konuşmasını, “Yaşasın emekçiler Yaşasın Türkiye” sloganı ile bitirmektedir.

4.8.2. Yaşar Kemal'in radyo konuşması

TİP adına radyodan yapılan ikinci konuşma, 26 Eylül 1965 tarihinde kayda geçmiş parti üyesi sıfatıyla yazar Yaşar Kemal'in konuşmasıdır. Yaşar Kemal, gazeteci kimliğiyle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gözlemlediği insan manzaralarından çarpıcı örnekler vererek, tarımda makineleşmenin başlamasıyla iş gücüne duyulan ihtiyacın azalmasına bağlı olarak çözülen toplumsal üretim ilişkileriyle birlikte, fukaralıklarının yanında birde sahipsiz kalan ırgatların durumundan söz etmektedir.⁵⁶

Yaşar Kemal konuşmasına şöyle başlar: *“İşçiler, köylüler, subaylar, memurlar ve bilcümle emekçi Türk halkı, göz nurundan, alınterinden başka bir güvençleri olmayan bir dayanakları olmayanlar sözüüm sizedir.”*

Konuşma metninde, gazeteci olarak gittiği Diyarbakır'da karşılaştığı Koca Ömer isimli işsiz ve yurtsuz bir ırgatla girdiği diyalogu betimleyen Yaşar Kemal, gördüklerini olduğu gibi anlatmaktadır. Yaşar Kemal'in anlatımı, karşılaştığı tablodaki insanlık trajedisinden, insanlık adına utanan gerçek bir aydın ahlakının haykırışına örnek teşkil etmektedir. Toprak üzerindeki sömürü düzeni gerçeğini Koca Ömer'in kendi ağzından aktaran Kemal, “pathos” retorik ikna bileşeni güçlü bir anlatımla şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Ben bir gazeteciyim. Yurdumu karış karış, köy köy, kasaba kasaba dolaştım. İçime ağı doldu. Dertli oldum. Topraksız ve toprağı az köylü gördüm. Ve toprağından sürülmüş çiftçi gördüm. Ve yeraltında binlerce köy, mağaralarda yüzlerce insan gördüm. Yüreğimden kan gitti. ‘Aşk ağlatır, dert söyler’ derler. İşte beni burada ağı yemiş gibi konuşturan bu dertlerdir. Diyarbakır düzlüğünün ortasında bir Koca Ömer gördüm. Büyük bir çaresizlik içinde toprağına kapanmış yatıyordu. Çadırdaki insanlar: ‘Kalk Ömer kalk’, dediler. ‘Misafir geldi.’ Zar zor Koca Ömer kalktı. Yüzünü gördüm. Keşke görmeseydim. Dünyanın bütün acısı bu yüze birikmişti. Aksakalları gözyaşlarından ıslanmış, çamur içindeydi. Karşıma geldi. Hem ağlıyor hem söylüyordu. Hayatımda Koca Ömer karşısında utandığım kadar hiçbir insan karşısında utanmadım. Böylesine yerin dibine geçmedim.

‘Ağa beni toprağımdan attı’ diyordu. “ Babam, dedem, dedemin dedesi, hepsi bu toprakları sürüp ekmişlerdi. Ağa, etme dedim, tutma dedim, yüreğini taş eyledi. Ben de başka ağaya gittim. Bir yılda onun yanında çalıştım. O da traktör aldı. Bana muhtaçlığı kalmadı. Oradan

⁵⁶Yaşar Kemal'in Diyarbakır yöresindeki toplumsal değişimi gözler önüne serdiği röportajları için bkz. Kemal, Y.(2011). *Röportaj yazarlığında 60 yıl*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.18

da kovuldum. Sonra üç yıl kapı kapı aç biilaç dolaştım. Her yerden kovdular. Ben de geldim bu yazının ortasına çadır kurdum. Ekmek de kalmadı. Açlıktan, ölümden korkmuyorum. Ölüm Allah'ın emri, açlığı da çok gördük. Çocuklarımdan utaniyorum. Utancımdan yüzlerine bakamıyorum. Bir lokma ekmek veremediklerim, onlardan çok utaniyorum.” (Nefes, 2019, s.93-94)

Yaşar Kemal'in propaganda konuşmasında Anayasa vurgusu vardır. Konuşmada ülke petrol ve madenlerini yabancı sermayeye peşkeş çeken yerli işbirlikçilerinden bahsedilmektedir. Yaşar Kemal'in konuşmasında da halka hitap ederken tıpkı Aybar'da olduğu üzere “sen dili” kullanıldığı görülmektedir. Yaşar Kemal halkın fukaralığına dikkat çekerken, halkın içinde bulunduğu durumun idrakini, yine halka havale ederek, “Siz kendinizi herkesten daha iyi biliyorsunuz” ifadesini kullanmaktadır. Yaşar Kemal, TİP'in hazine desteği alamamasını “*Zenginlerin partileri, seçime girecek kendi partilerine milyonlarca para dağıttılar. Yalnız Türkiye İşçi Partisi'ne, senin partine, çalışanların partisine, senin parandan bir kuruş bile vermediler*” derken partinin dışlanmışlığını halkın dışlanmışlığında sembolleştirmektedir. Ancak burada sembolleştirme soyut ve kavranması zor olan değil aksine yalın, sade ve açık bir anlatım üslubuyla yapılmaktadır. Tıpkı diğer radyo konuşmalarında olduğu gibi propaganda amaçlı yapılan radyo konuşmaları da birer eğitim (Lenin, 2011; Boran, 1941) olarak tasarlandığından sade bil dil kullanımına özen gösterildiği görülmektedir.

Halkın seçim vaatleri denen yalanlardan bıktığına değinen Yaşar Kemal'in konuşmasında hakikat anlatıcılığı vurgusu ön plana çıkmaktadır. Yaşar Kemal, o güne kadar yalanlarla uyutulmuş halkın uyandırılmasının biraz güç olacağını da kabul etmekte; fakat eklemektedir: “Onların bin yalanlarına karşı bizim bir gerçeğimiz halkımıza ulaşırsa halkımız uyanacaktır. Her birimiz bir şahin gibi halkımızın arasına uçmalı, derdimizi onlara anlatmalıyız.” Yaşar Kemal'in konuşmasında da Kurtuluş Savaşı ve milli bağımsızlık temalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Öte yandan egemenler tarafından halkın adam yerine konmaması ve hor görülmesi olgusu, Yaşar Kemal'in tıpkı Aybar'da olduğu üzere üstünde önemle durduğu konulardan biridir. Bu yönüyle 10 Ekim 1965 milletvekili genel seçimleri radyo propaganda konuşmaları incelendiğinde, M. Ali Aybar ve Yaşar Kemal'in konuşma metinlerinde “hor görülme” temasının ortaklaştığı ve öne çıktığı görülmektedir.

Yaşar Kemal konuşmasını, “ İŞÇİ PARTİSİ İLE EL ELE... EL ELE... EL ELE... ELE ELE.” Sloganı ile bitirmiştir. Yaşar Kemal edebiyattaki ustalığını radyo konuşmasında da göstermiş; konulmasının sonunu akılca kalıcı ve tekerleme gibi dile dolanan bir slogan ile tamamlamıştır. Yaşar Kemal’in radyo konuşmasını sonlandırdığı slogan tesadüfi seçilmiş ve sadece halkın duygularına seslenerek coşturan bir anlatım değil; TİP’in sosyalist propaganda stratejisi ile uyumlu olarak hitap ettiği “İşçiler, köylüler, subaylar, memurlar ve bilcümle emekçi Türk halkı” parti dayanışmasıdır.

4.8.3.Rıza Kuas’ın radyo konuşması

TİP adına 27 Eylül 1965 tarihli üçüncü radyo konuşması, parti genel sekreteri Rıza Kuas tarafından yapılmıştır. Konuşmanın içeriğinde ele alınan tema, Türk işçi sınıfının sendikal mücadele tarihinin özeti ve tek parti rejiminden 27 Mayıs’a kadar geçen sürede siyasi partilerin işçi sınıfıyla ilişkisinin kısa bir değerlendirmesidir.

Kuas konuşmasında, DP’de dâhil olmak üzere Türkiye’de siyasi partilerin her dönem örgütlü bir işçi sınıfının varlığından çekindiği belirtmektedir. DP iktidarı döneminde, gelişen sendikal hareketle işçi sınıfının gücünün farkında olan hükümet, anti-demokratik uygulamalarının bir devamı olarak işçi sınıfı üzerinde bir hâkimiyet kurmak istemiş ve bunu bir ölçüde başarabilmiştir. Özellikle kendisine bağlı kuruluşlarda ve sendikasız çalışan işçiler üzerinde etkili olabilen DP, bu işçileri zaman zaman CHP ve TSK’ya karşı kalkan olarak kullanmaya çalışmıştır (Koç, 2010, s.212). Kuas, emekçi sınıfların “uyanması” veya “bilinçlenmesini” önlemek için Türkiye’de bir demokrasicilik oyunu oynandığını dile getirerek, biçimsel demokrasi vurgusunda bulunmaktadır.

Kuas, konuşmasında vergi adaletinden tasarruf bonolarının kaldırılmasına; işsizlik sigortası sandığının kurulmasından, sosyal sigortalar fonlarının yalnızca emekçilerin yararına kullanılacağına; Toprak reformundan, Köy Enstitüleri’nin yeniden açılması gerekliliğine kadar emekçilerin insanca yaşayabilmesi için TİP’in önerdiği bir dizi önlem ve tasarıya değinmektedir. Ezilme ve horlanma temalarına Kuas’ın radyo konuşmasında da değinildiği görülmektedir.

Kuas, lokav⁵⁷ hakkının işverene tanınmasını gerekçe göstererek 27 Mayıs sonrası hükümetlerin anayasaya aykırı kanunlara imza attığını ve böylelikle 27 Mayıs Anayasası'nın işçilere tanıdığı grev hakkının kuşa çevrildiğini belirterek, 27 Mayıs ve Anayasa vurgusunda bulunmaktadır. Kuas kendisi sendikalar da çalışmış bir işçidir. Bu nedenle işçilerin örgütlenme hakkı konuşmasının odak noktasını oluşturur:

“Şimdi bize bazı partiler grev hakkı verdik diye övünüyorlar. Bize onlar grev hakkı vermediler... Tam aksine, 27 Mayıs Anayasası'nın tanıdığı grev hakkını kısıtlayıp kuşa çevirdiler. Üstelik işçileri açlığa mahkûm etmek demek olan ve Anayasamızda da bulunmayan lokavtı patronlara hak diye tanıdılar, işte bunun için T.İ.P yani sizin partiniz, bu kanunun kabul gününü matem günü ilan etmiştir.

Bu da onlara yetmedi. Bu kanunu da uygulamadılar. Zonguldak'ta primlerin adilane dağılmasını isteyen işçiler kurşunladı. Çan Seramik Fabrikası'nda, İzmit Tarım Koruma İlaçları Fabrikası'nda, Kırıkkale'de ve de Türkiye'de yapılan bütün kanuni görevlerde işçilerin karşısına polisle, jandarmayla, hapisle, kısaca kaba kuvvetle çıktılar. Anayasa teminatı altında bulunan ve demokrasimizin temel taşlarından biri olan en büyük işçi teşkilatımız TÜRK-İŞ polislerle bir esrar tekkesi gibi bastırıldı ve arattırıldı.” (Aşut ve Atılğan,2021,s. 175)

Rıza Kuas, konuşma metninin sonunda “Görüyorsunuz ki arkadaşlar biz yapacağımız her şeyi açık seçik söylüyoruz. Hiçbir şeyi ağzımızda gevelemiyoruz. İşte bunun için öbür bütün partilerden ayırız” diyerek partinin benimsediği “hakikat anlaticılığı” misyonuna atıfta bulunmaktadır.

Kuas'ın konuşması da şu slogan ile bitmektedir:

“Kardeşlerim; bütün bu yukarıda saydıklarımın yapılmasını istiyorsan, hor görülmemek istiyorsan, kişiliğine saygı gösterilmesini istiyorsan, gerçekten hür ve mutlu olmak istiyorsan, yani yoksulluktan, evsizlikten, işsizlikten, doktorsuzluktan ve yabancı sömürücülerden kurtulmak istiyorsan T.İ.P'in açtığı kurtuluş savaşına sen de katıl.” (Aşut ve Atılğan, 2021,s.175).

Kuas da konuşmasını TİP sosyalist propaganda stratejisi ile paralel bir slogan ile bitirmektedir.

⁵⁷15.07.1963 tarihli ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu. Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700503.pdf

4.8.4.Hamdi Doğan'ın (Hamdoş) radyo konuşması⁵⁸

28 Eylül 1965 tarihinde TİP adına dördüncü kez yapılan radyo propagandasında, mikrofonun başındaki hatibin “Köylü kardaşlarım” diye başlayan seslenişi, 1965 seçimleri siyasi partilerin radyo konuşmaları arasındaki en aşağıdan, en gerçekçi ama bir o kadar da alışılmamış bir ismin seslenişiydi. Mikrofondaki ses, Gaziantep'in Çapalı köyünden Azap Ali'nin oğlu çoban Hamdi Doğan'a (Hamdoş) aitti.⁵⁹ Türk siyasi tarihinde ilk defa bir maraba TİP adına radyodan halka seslenmekteydi.

Hamdoş konuşmasında, Doğu ve Güneydoğudaki ağalık düzeninin sömürsünü ve ağalar ile devlet otoritesini temsil eden yöneticiler arasındaki doğal ittifakı, kendi hayatından kesitler sunarak aktarmaktadır. Hamdoş, ağaların hem kanunun kendisi hem de uygulayıcısı olduğunu belirtmekte; şayet ağaların zulmünden kaçıp devlet otoritesini temsil eden kadı 'ya başvuran olursa, kadılarında, güçlü olan ağanın menfaatlerini gözettiğini ve kendisine şikâyet gelen köylüyü azarlayarak geri gönderdiğini dile getirmektedir. Güçsüzü ve ezileni koruması gereken devlet otoritesi, ezeni, zulmeden ve sömüreni korumaktadır. Konuşmada Hamdoş, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan sınıfsal sömürünün yanında, horlanma olgusuna değinerek Aybar'ın “Bey takımı” metaforuna atıfta bulunurcasına, horlanma ve adam yerine konmamanın Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin elim bir gerçekliği olduğu bilgisine yer vermektedir. Sonuç olarak Hamdoş' un radyo konuşmasının odak noktası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan ağalık düzeni gerçeğidir. Konuşma metni bu özelliği ile Yaşar Kemal'in konuşmasında yer alan “Diyarbakır taşrasında bir Koca Ömer” gözleminde aktardığına benzer bir odak noktası etrafında şekillenmektedir. Hamdoş, TİP'in aday listelerinde fakir ve ırgatların yer aldığını vurgulamakta ve TİP'in fakir, yoksul, ezilen ve onun derdinden ve halinden anlayan okumuş, aydın ittifakının bir ürünü olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Diğer siyasi partilerin “oy avcılığı” yaptığına da değinen Hamdoş, düşüncelerini şu sözlerle desteklemektedir:

⁵⁸Hamdi Doğan'ın konuşması şu adresten dinlenebilir:

<https://open.spotify.com/episode/6jqF5fN9TV5X8L61SKiUdV> (Erişim Tarihi: 30.Kasım.2023)

⁵⁹Hamdi Doğan'ın TİP'li yılları ve radyo konuşmasına ilişkin anıları için bkz. Doğan, H. (2014). *Türkiye İşçi Partisi'ne âşık oldum*. İstanbul: İletişim Yayınları. s.178-179

“Beni Gaziantep’ten köylü arkadaşlarım gönderdi. Ankara’ya bu ikinci gelişim. Biri üç ay evvel, biri şimdi. ‘Git arkadaş, sesimizi milletimize duyur’ dediler. Yol masraflarını onlar verdiler. Buraya geldim, size onların derdini anlatmak için. Bu fırsatı bize veren, ağaların istemediği, Anayasanın savunucusu TÜRKİYE İŞÇİ PARTİMİZDİR. Bugüne kadar milletin huzurunda hiçbir azabın ve köylünün çocuğunu konuşturdular mı? Onların aklına biz dört yılda bir REY ZAMANI geliyoruz. Meclise girince bizi unutuyorlar. Ankara’nın sıcak apartmanlarına yerleştikleri zaman bizim gibi mağaralarda, kümes gibi evlerde kalmış vatandaşları hatırdan çıkıyorlar. Bize gelene kadar, burunlarının dibindeki gecekondularda veremden inleyen arkadaşlarımızın durumunu bile görmüyorlar. Üstelikte onların bir yataklık odalarını yıktırıyorlar.” (Nefes, 2019, s.102-103)

Hamdoş’un konuşması tam bir slogan formatında değildir ancak TİP’in propaganda stratejinden bağımsız değil; topraksız köylülere, ırgatlar vb. seslenerek oylarını “kendi öz partimiz” dediği TİP’e atmaya çağırır. Hamdoş’un konuşması şöyle biter:

“10 Ekim günü gelince, hepimiz bir olup, gözlerimizi dört açarak oylarımızı ağılara ve açıkgozlere kaptırmadan, kendi öz partimiz olan Türkiye İşçi Partisi’ne verelim. 4 senede bir elimize geçen mutlu fırsatı, 10 Ekim günü iyi kullanalım. Ellerimizi vicdanlarımıza koyup oylarımızı kendi öz partimize verelim. 10 Ekim günü Türkiye İşçi Partimiz güzel Türkiye’imize kutlu ve mutlu olsun sayın kardeşlerim. Cümlelerinizi candan selamlarım.” (Nefes,2019,s.103).

4.8.5. İbrahim Çetkin’in radyo konuşması

TİP Genel Yönetim Kurulu (GYK) üyesi İbrahim Çetkin’in konuşması, parti adına radyodan yapılan beşinci propaganda konuşmasıdır. Çetkin konuşmasına şöyle başlar: *“Emeğini, alınteri göz nuru ile kazanan emekçiler”*

Çetkin konuşmasında, Milli Kurtuluş savaşının kazanılmasından 27 Mayıs darbesine kadar geçen sürede Atatürk’ün hedeflediği milli bağımsızlığın sacayaklarından biri olan “derebeylik düzeninin” tasfiye edilemediği, ulusal kalkınmanın gerçekleştirilememesinden ötürü yoksulluğunda ortadan kaldırılamadığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır.

Çetkin’e göre Atatürk devrimlerinin kesintiye uğramasının temelinde, halkın politikaya katılımının iktidar odakları tarafından önlenmiş olması yatmaktadır. İkinci Dünya savaşından sonra dünyada faşist rejimlerin çökmesi ve demokrasilerin yükselişe geçmesinin yaratmış olduğu uluslararası ikliminde zorlamasıyla, Türkiye 1946’da çok

partili hayata geçmek durumunda kalmıştır. Demokrasiyle geçiş ile birlikte Türkiye’de iktisadi, siyasal ve tarihsel okumaların yönü batı bloğunun oyun kurucularıyla paralel bir hal almıştır (İnan, 2023,s.21).

Çetkin konuşmasında Türkiye’de demokrasinin, içsel dinamiklerin bir ihtiyacı olmaktan ziyade dışsal koşulların dayatması sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçmesiyle birlikte Cemiyetler kanununu değiştirilmesi sonucunda o güne kadar örgütlenemeyen halkın, sosyal sınıflara dayanan dernekler ve siyasi partiler kurmalarının önünün açılmış olduğu ancak gerçek hayatta karşılığı olmayan bu yasal düzenlemeler kâğıt üzerinde kalmasına dikkat çeker. İlaveten Çetkin, Türkiye’de çok partili rejimin, tıpkı tek parti döneminde olduğu gibi üst sınıflar ve zümreler arasındaki çıkar çatışmasının muhtelif siyasi partilerin bünyesinde demokrasicilik oyununun bir parçası olarak yeniden belirmesi şeklinde işlev kazandığını ifade etmektedir.

Çetkin’e göre, tek parti döneminde iktidardaki sınıflar (patron, ağa, tüccar) bu defa siyasi partilere egemen olmaya başlamış ve tek parti döneminden kalan alışkanlık görünüm değiştirerek çok partili hayata da egemen olmuş ve Türk demokrasisi biçimsel bir nitelik taşımıştır. Konuşmanın devamında Çetkin, 27 Mayıs’ın işte bu demokrasi görünümlü faşist iktidar bloğunun yol açacağı felaketleri önlediğini öne sürmekte ve gerçek bir demokrasinin kurulabilmesinin ancak bu faşist bloğun karşısına emeği temsil eden parti ve partilerin çıkması ile ulaşılacağını vurgulamaktadır. Çetkin, Anayasanın ve kanunların emekçilere yalnızca seçme hakkı vermemiş aynı zamanda seçilme hakkı da tanımış olduğunu ancak köylü ve işçilerin bu hakkını hiç kullanamadığını, burjuvazi veya ağaların onların bu hakkını engellediğini oysa meclise girme hakları olduğunu onlara hatırlatır.

Gerçekleri açıkça halka anlatma vurgusu dolayısıyla “hakikat anlaticılığı” savunusu Çetkin’in radyo konuşmasında da yer almaktadır. Konuşma, TİP’in bütün politikalarını Anayasaya dayandırdığı bilgisine yer vererek, partinin meşruiyetine vurgu yapmaktadır. Çetkin konuşmasının sonunda, bazı köylülerin neden TİP’in seçim bölgelerindeki bütün köyleri dolaşmadığına dair bir sitemini yanıtlamaktadır. Çetkin, TİP’in hazine yardımından muaf tutulduğunu belirterek, partinin karşılaştığı maddi güçlükleri diğer partilerin harcamalarıyla kıyaslayarak aktarmaktadır. Son olarak partide maddi

güçlüklerin yarattığı bu boşluğu dolduracak olanların, partinin doğal sözcüleri olarak köylüler olduğunu ifade etmektedir.

Çetkin de tıpkı TİP propagandasını bütünün de olduğu gibi en yalın anlatımla oy pusulasında TİP'in yerini şöyle anlatır: “*Oy pusulasındaki Türkiye İşçi Partisi'nin işareti tırtıklı bir teker, yani bir çark ve üstünde eğik duran bir başaktır*”

Çetkin konuşmasını, partinin de kullandığı “KÖYLÜYE TOPRAK HERKESE İŞ” sloganı ile bitirmektedir.

4.8.6. Can Yücel'in radyo konuşması

Tarihler 30 Eylül 1965 gösterdiğinde TİP adına konuşma yapmak üzere şair Can Yücel radyoevindeki yayın odasından polisteki bir eşkâl kâğıdını okumaktaydı. Yücel, polisteki eşkâl kaydına göre soyadı Tako olan, sokaklarda yaşayan ve geçimini hırsızlık yaparak sağlayan kimsesiz 13 yaşındaki bir kız çocuğu hakkında bilgi vermekteydi.

“ Soyadı: Tako

Öz adı: Hürmüz

Takma adı: Elif

Sahte adı: Seher

Suçlular arasındaki adı: Piç

Anasının adı: Zehra

Babasının adı: Abdi

Milliyeti: Türk

Doğumu: 1957

İşi: Hırsızlık

Vücut boyu: 1.31

Cesameti: Narin

Bünyesi: İnce

Vaziyeti: Öne eğik

Yücel, Türkiye’de devletin toplum karşısındaki anayasal ödevlerini yerine getirmediğini, Tako’nun öyküsü üzerinden ironik zıtlık ilişkileri kurmak suretiyle şu betimlemeyle ortaya koymaktadır. Yücel’in etkileyici tasvirlerinde kuşkusuz şairliğinin payı göz ardı edilemez.

“Sevgili Yurttaşlarım, şimdi size okuduğum belge, sekiz yaşındaki Tako adlı kardeşimizin polisteki eşkâl kâğıdıdır. Tako, bugün Türkiye’de kaldırılma düşmüş, toplumun koruyucu elinden irak, çoğu da suçlu, dört yüz elli bin Türk çocuğundan biridir. Elinden tutacak kimi kimsesi yoktur ama hırsızlık ederken yakayı ele verdiğiğinde, Tako’yu kolundan tutup cezaevinin sübyan koğuşuna atacak bir hükümeti vardır. Tako’nun doğum tarihi vardır ama insan gibi yaşadığı yoktur. Tako’nun sabıkası vardır ama geleceği yoktur. Tako’nun onu seven bir atası vardır, Tako’nun ‘halkın öğretimi ve eğitimi sağlama, devletin başta gelen ödevlerindendir’ diyen bir anayasası vardır ama Tako’ya babalık edecek devlet babası yoktur.” (Aşut ve Atılgan,2021,s.187).

Şair, Tako’nun ve Türkiye’de onun durumunda olan diğer çocukların, Anayasayı açıkça ihlal eden siyasi iktidarların bir eseri olduğunu vurgulamaktadır. Konuşmanın bütününü incelendiğinde, odak noktasında şehirlerde ve kırlarda (nökerler) sömürülen ve istismar edilen çocukların vaziyeti işlenmekte ve bu durumdaki çocukların yegâne kurtuluşunun toplumcu bir parti olarak TİP’in meclise girmesiyle mümkün olacağı ifade edilmektedir. Yücel konuşmasının devamında devleti yöneten siyasi iktidarlara kastederek, “Büyükleri, gelecek denen umut kasamızı zorlarken, Tako’nun oyuncacı da maymuncuktan başka ne olabilir ki?” sorusunu sormaktadır.

Yücel, Tako’nun öyküsünden yola çıkarak Türkiye’de sahipsiz ve ezilen sınıflardan gelme bir çocuk olmanın toplumsal gerçekliğini gözler önüne sermektedir. Konuşmada, anlatımı güçlendirmek için Türkiye’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Beyannamesine de atıfta bulunmaktadır. Yücel, yukarıda anlatılan tablonun sorumlusu siyasi partilerin ulusun geleceği olan çocuklara nasıl fayda sağlayabileceğini sorarak kendi ülkesinin çocuklarına Anayasa ve uluslararası sözleşmelerin emrettiği hakları tanımayan siyasi iktidarların, ülkenin petrol ve madenleri gibi doğal kaynaklarını rahatlıkla yabancılara peşkeş çekeceğini ifade etmektedir. Konuşmada anlatımı güçlendirmek adına başvuru ironi kullanımının bir diğer çarpıcı örneği, ABD Çocuk Hastalıkları Akademisi Başkanı Profesör Fişer’den yapılan alıntıdır. Yücel, “Bugün

Türkiye’de bir milyona yakın sakat çocuk olduğu tahmin ediliyor.” açıklamasına göndermede bulunarak, sakat doğan çocukların iktidardaki partilerin dillendirdiği gibi kalkınmanın en başat kanıtı olduğunu ifade etmektedir. Yücel’in radyo konuşmasında değindiği konulardan bir diğeri, TİP’e karşı sürdürülen kara propaganda ve saldırılardır. Partiye yönelik alışılagelen komünistlik ithamına karşı Şair, kinayeli bir üslup ile şöyle demektedir: “Kızıl diye laf atanlar Erzurum’da yavrularımızın kızıldan, kızamıktan kırılması karşısında kollarını bile kıpırdatmamış olanlardır.” Yücel’in partiye yönelik dinsizlik suçlamalarını, yine dini referanslara başvurmak suretiyle bertaraf etmeye çalıştığı görülmektedir. “İşçi Partisi’ne ‘Camilerin kapısına kilit takacaklar’ diye çirkef atanlar, her doğan bin çocuktan yüz altmış beş tanesinin süt bebesiyken ölüp gitmesi karşısında vurdumduymazlık eden Allahsızlardır.”

Yücel konuşmasında TİP’in milliliğini vurgulamak için “TİP yurttan tek bir aç, tek bir yurttaş kalmayınca kadar didinmeye ant içmiş yurtseverlerin ocağıdır. Bu özlem ve bu kararlar beslenen bu ağaç şimdilik körpedir ama Anadolu’muzun dört köşesine yayılmış ulu çınarlar kadar Türk’tür.” ifadelerini kullanmaktadır. Konuşmada emperyalizm ve NATO karşıtlığı ile Toprak reformu öne çıkan diğer temalardır. “Hakikat anlatıcılığı” vurgusuna Yücel’in konuşmasında da rastlanmaktadır. Konuşmasının sonunda Can Yücel, sandığa gidecek düşük okuryazarlık seviyesindeki yurttaşlara yol gösterici olması bakımından oy pusulasında yer alacak TİP amblemini tarif etmekte ve konuşmayı, TİP’in sloganı ile bitirmektedir.

“Türkiye İşçi Partisi’nin, işareti, tırtıklı kirtişli bir teker, yani bir çark ve üstünde eğik duran bir başaktır. İçinde de iki satır yazı var: Köylüye Toprak Herkese İş.”

4.8.7. Çetin Altan’ın radyo konuşması I

TİP radyodan halka altıncı kez seslenmekteydi. Seçimlere tam 10 gün kala 1 Ekim 1965 tarihinde siyasi partilerin seçim propagandası saatinde radyodan TİP adına yazar Çetin Altan’ın sesi işitilmekteydi. Çetin Altan, konuşmasına şöyle bir hitapla başlar:

“Dostlarım, işçileri, köylüleri, küçük esnafı, arkasız memurları, balıkçıları, demiryolcuları ve bütün ezilenleri, sürünenleri, hor görülenleri ile 29,5 milyonluk Türk halkı... Ben yalnız sizlere sesleniyorum. Benim işim yok, sizleri sömüren ve sırtınızdan hak etmedikleri bir

hayatı yaşayan, tefeciler, komisyoncular, aracılar, ağalar ve bütün haramzadelerle. Ben bir avuç mutlu bir azınlık olan süs güzeli kibarların değil, sizlerin, yani Türk halkının yazarıyım.” (Nefes,2019,s.113)

Altan konuşmasının daha başında TİP’in propaganda stratejisinde olduğu gibi halka kendi sınıfsal gerçekliğini yalın şekilde anlatma ilkesine uygun olarak, “Sizlere radyolardan kolay kolay duyamayacağınız bazı gerçekleri anlatacağım, neden süründüğünüzün, neden ezildiğinizin, neden hastanelerden, devlet dairelerinden itilip kakılıp kovulduğunuzun sebeplerini anlatacağım” demektedir.

Altan konuşmasında, kendisinin burjuvazinin değil; seslendiği fakirin ve fukaranın yazarı olduğunu, gerçekleri anlatırken herhangi bir çıkar gözetmediğini belirtmek ve anlatıma inandırıcılık katmak için “Ben bir avuç mutlu bir olan süs güzeli kibarların değil, sizlerin, yani Türk halkının yazarıyım” diyerek kime hitap ettiği -dolayısıyla TİP’in seçmenine- seslenmektedir.

Konuşmanın bütünü incelendiğinde, Altan’ın radyo konuşmasının odak noktasında Türkiye’de komprador sermaye, politikacı ve bürokrasi ittifakının kurduğu sömürü çarkı ve bu çarkın çalışma prensiplerinin kentten ve köyden örnekleri yer almaktadır. Yazar, Türkiye’de yabancı sermayenin yerli işbirlikçileri vasıtasıyla elde ettiği ve dünyanın başka ülkeleri ile kıyaslanamayacak yükseklikteki karlarına örnekleri ile değinmekte ve halktan, bir taraftan geniş yığınların çektiği yoksulluğu; diğer taraftan bu tatlı karları toplayan tefeci, aracı ve komisyoncuların, politikacı olmak üzere siyasi partilerin aday listelerini doldurdukları gerçeğini görmelerini istemektedir. Altan konuşmasının ortasında, konuşmanın inandırıcılığını güçlendirmek adına halka gerçekleri anlattığını tekrar hatırlatarak: “Dinle beni fakir fukara Türk halkı. Sana gerçekleri anlatıyorum. Ben senin yazarıyım. Ben sana ve tarihe yalan söylemiyorum.” demektedir. Altan, TİP’in savunduğu Sosyalist Devrim (SD) stratejisine nazirede bulunurcasına, emperyalizmin kapitalizmle bağışık olduğunu, Batı’nın gelişmiş ülkelerinin emperyalist sömürü yoluyla geri kalmış ülkelere elde ettiği zenginliği kendi ülkesindeki halkın refahı için kullandığını vurgulamaktadır. O halde emperyalist sömürü kapitalist zenginliği beslemektedir. Konuşmasının devamında Altan, Türkiye’de durumun tam tersi olduğunu, başka ülkeleri sömürme gücünden yoksun Türkiye’de egemen sınıfların (patron, ağa,

tüccar), yabancı sermaye ile iş birliği yaparak, kendi halkını sömürdüğünü ve elde ettikleri kazancı dışarıya çıkardığını aktarmaktadır.

Altan konuşmasında detaylandırarak anlattığı sömürü düzeninden kurtulmanın yegâne yolunun, ezilenlerin örgütlenerek meclise girmesi olduğunu işaret etmekte ve şöyle demektedir: “Bütün bu dolaplardan, soygunlardan, haksızlıklardan kurtulmanın bir tek yolu vardır. O da bizzat senin Meclis’e girmendir.”⁶⁰

Altan konuşmasında, egemen sınıfların halkın basiretini kırmak için onlara sen cahilsin meclise giremezsin biçiminde telkinde bulunduğunu ifade etmekte ve buna karşın meclisin üniversite olmadığını, bilakis halk dertlerinin, halk ağzıyla söyleneceği bir mecra olduğunu ifade etmektedir. Bu değerlendirmeden yola çıkarak horlanma temasına, Altan’ın da konuşmasında değindiği görülmektedir.

Altan konuşmasını, TİP’in “Kendine oy ver” sloganına referans vererek şu sözlerle tamamlamaktadır:

“Sen artık düşün taşın... Ya şimdiye kadar verdiklerine yine ver oyunu ve sürün, ya bütün adayları işçi, köylü, şoför, ırgat ve hayatını sana adanmış toplumcu aydın olan İşçi Partisi’ne ver. Ve gör el mi yaman, bey mi yaman... Sömürücüler mi yaman, yoksa gerçek halk çocukları mı? Sana saygı, sana selam...” (Aşut ve Atılğan, 2021,s.194).

4.8.8. Muzaffer Karan’ın radyo konuşması

TİP adına yapılan yedinci radyo konuşması parti üyesi Muzaffer Karan tarafından 2 Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Muzaffer Karan 27 Mayıs’a aktif olarak katılmış ve daha sonra ihtilal komitesinin parçalanmasıyla 14’ler olarak bilinen subaylardan biri olarak Oslo’ya sürgüne gönderilmiştir.

Karan’ın hitabı şöyledir: “İşçiler, köylüler, dar gelirli vatandaşlar, toplumcu aydınlar, Atatürkçü ve 27 Mayısçı subay kardeşlerim, sayın yurttaşlarım.” Karan’ın subay olması nedeniyle “toplumcu aydınlar, Atatürkçü ve 27 Mayısçı subay kardeşlerim” ifadesi yer almaktadır.

⁶⁰Çetin Altan’ın parlamento yıllarını anlattığı çalışması için bkz. Altan, Ç.(2005). *Ben milletvekili iken*, İstanbul: İnkılap Kitabevi

Karan'ın propaganda konuşmasının odak noktasında, 27 Mayıs darbesinin haklılığı, bu haklılığın nedenleri ve sonuçlarının bir değerlendirmesi yer almaktadır. Konuşmada, 27 Mayıs'ın meşruiyetine sıklıkla değinildiği görülmektedir. Karan konuşmasında, 27 Mayıs'ı bir devrim olarak adlandırmakta; Kurtuluş Savaşı'nın bir devamı olarak görmektedir. Kuva-i Milliye ruhunun yeniden şahlanması ve Atatürkçülüğün taşıp boşalması olarak tasvir etmektedir.⁶¹ Karan 27 Mayıs'ı halka dayandığını şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Sevgili vatandaşlarım, 27 Mayıs Devrimi 'de hızını ve hamle gücünü halktan alan bir itişle meydana gelmiştir. Çünkü halkımız bu devrime en ufak bir tepki göstermemiş ve ondan yana çıkmıştır. Bu sebeple 27 Mayıs Devrimi'ni tamamıyla halka dayanan, halkçı bir hareket olarak tanımlamak gerekir. Zira o, Kurtuluş Savaşı'mızın bir devamı, Kuvayı Milliye ruhunun yeniden şahlanması ve Atatürkçülüğün taşıp boşalıdır.” (Aşut ve Atılgan, 2021, s.196)

Karan, 27 Mayıs'ın toplumsal nedenleri arasında, yıllar boyu açlığa ve yoksulluğa mahkûm kılınan ve sömürülen halk yığınlarının özgürlüğe ve ekmeğe kavuşma çabası olduğunu ifade eder. Bu sözlerle Karan'ın 27 Mayıs'a ahlaki bir boyut kazandırmaya çalıştığı görülmektedir. Karan'ın 27 Mayıs'a yönelik nitelemelerinde, retorik ikna bileşenlerinden “logos ve pathos” un bir arada kullanıldığına tanık olunmaktadır. Konuşmada, 27 Mayıs'ın ürünü olan 61 Anayasasına bağlılık vurgusu da vardır. Karan, 27 Mayıs'ın sağladığı toplumsal düzeni bir “atom çağı” düzenine benzetmekte ve 27 Mayıs'ı, Atatürk'ten sonra kesintiye uğrayan kalkınma hamlesinin devam ettirme çabasının bir ürünü olarak görmektedir. Fakat bu kalkınma “kapitalist olmayan yoldan” gerçekleştirilecektir. Zira Karan, 2. Dünya savaşından sonra başa geçen Türk hükümetlerinin (burada esas kastedilen DP'dir) ülkeyi tekrar borçlandırıldığını ve yabancı devletlere bağımlı kıldığını ifade etmektedir. Bu süreç kapitülasyonların tekrar hortlaması olarak tanımlanmaktadır.

Karan, DP iktidarı ile birlikte, kapitalizm ve emperyalizm arasında iş birliği yapıldığı çıkarımında bulunmakta ve bu durumu, iç sömürgeçlerle dış sömürgeçlerin ortaklığı olarak adlandırmaktadır. Karan'ın konuşma metninde, kalkınmanın “kapitalist

⁶¹Yaşar Kemal'in Muzaffer Karan ile yaptığı röportajdan Karan'ın Atatürk ve 27 Mayıs'a ilişkin düşünceleri için bkz. *İkinci Cumhuriyetin ihtilal meclisi üyeleri:22,Binbaşı Muzaffer Karan ile görüşme*,06.08.1960

olmayan yoldan” gerçekleşeceğine ilişkin açıklamasındakine benzer dolaylı vurgular bulunmakla birlikte, sosyalizm, sosyalist kalkınma, ya da sosyalist düzen gibi kavramlara referans verilmediği görülmektedir.

Konuşmasının sonunda Karan TİP’i, 27 Mayıs Anayasası’nın partisi olarak nitelendirmekte ve TİP’in 27 Mayıs öncesinin siyasi mirasıyla hiçbir ilişkisinin olmadığını dile getirmektedir. Karan’ın bu ifadesinin arkasında, TİP’in sadece CHP geleneğinin ya da DP’nin siyasi mirasçısı olmadığı gibi “Eski tüfekler” (TKP geleneği) ile de hiçbir bağının bulunmadığı mesajının verilmek istendiği anlaşılmaktadır. Karan’ın radyo konuşması, TİP adına yapılan 15 konuşma arasında, 27 Mayıs, Kurtuluş Savaşı ve Atatürkçülük sözcüklerinin en sık tekrar edildiği radyo konuşması olma niteliğini taşımaktadır. “Hakikat anlatıcılığı” vurgusu önceki konuşmalarda olduğu gibi Karan’ın konuşmasında da yer almaktadır. “Oy avcılığı” teması değinilen diğer temalardan biridir.

4.8.9. Tarık Ziya Ekinci’nin radyo konuşması

3 Ekim 1965 tarihinde TİP adına dokuzuncu konuşmayı yapmak üzere mikrofonun başına geçen GYK üyesi Tarık Ziya Ekinci yapmıştır. Ekinci’nin hitabı şöyledir: “İşçiler, az topraklı köylüler, esnaflar, memurlar, subaylar, toplumcu aydınlar”

Ekinci’nin hitabından sonra ilk cümleleri, 61 Anayasanın 12. Maddesine vurgu yaparak başlamaktadır. Ekinci, Anayasanın her türlü ayrımcılığı yasaklayan 12. Maddesine atıfta bulunarak şöyle demektedir:

“Anayasa’nın 12. maddesi her türlü ırk, din, dil ve mezhep ayrımını yasaklar. Oysa yabancı sömürücülerle el ele çalışan çıkarıcı çevreler, yani toprak ağaları, tefeciler, vurguncular, yabancı sermaye, güzel yurdumuzda vatandaşlarımızı Türk diye, Kürt diye, Ermeni, Rum, Çerkez ve Arap diye, Hristiyan, Müslüman diye, Alevi, Sünni diye birbirinden ayırarak sömürmelerini yürütmektedirler.” (Nefes,2019,s.122)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere TİP, kuruluşundan itibaren bütün vatandaşlara yurttaşlık hakları çerçevesinde eşit muamele edecek demokratik bir rejimin kurulması için kendi varlığının teminatı olarak değerlendirdiği Anayasayı savunmayı bir ödev olarak addetmektedir. (Ekinci, 2010, s.13). Ekinci’nin konuşma metninin odak noktasında, Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşayan Kürt vatandaşlara yönelik

ayrımcılık ve bunun kesinkes Anayasaya aykırı olduğu düşüncesi yer almaktadır. Ekinci bu ayrımcılığın kaynağı olarak Türkiye’deki sömürü düzenini işaret etmekte ve meseleye sınıfsal bir boyut kazandırmaktadır.

Ekinciye göre, Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkının temel nedeni, sömürü düzeninin sürmesi için körüklenen ayrımcılıktır. Bu ayrımcılığın Türkiye’de kapitalizm ile birlikte emperyalizminde ekmeğine yağ süreceğini ifade edilmektedir. Halkı rahatlıkla sömürebilmek için bir kısım yurttaşlarda aşağılık, zillet ve kendi nefesine güvensizlik duyguları yaratılmaktadır. Özetle bilinçli ve kasıtlı olarak sömürü çevreleri tarafından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin mahrumiyet bölgeleri olarak gösterildiğı ifade edilmektedir. Ekinci bu düzenin, aktörlerinin politikacılar, devlet bürokrasisi ve ağalık düzeni arasındaki bir ittifakın sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Doğulu ve Batılı ağaların çıkarları icabı doğal müttefik olduklarını ifade etmektedir. Ekinci, doğulu ağaların halkı sömürerek topladıkları zenginlikleri İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Batı şehirlerine aktardıklarını ifade etmektedir. Ekinci’nin konuşması, 15 propaganda konuşması arasında, gerçeklik ve hakikat anlatıcılığı vurgusunun geçmediğı tek konuşma olma özelliğı göstermektedir. Konuşmada “*Kendine oy ver*” sloganı yinelenerek, “*Senin iktidara gelmenle*” denilerek parti programıyla uyumlu bir konuşma yapılmıştır.

Ekinci, konuşmasında doğu halklarının belleklerinde etnik ve kültürel ayrımcılıktan dolayı yer etmiş bir fikri bulanıklığa değinmekte ve şöyle demektedir:

“ Hep senin aleyhine işleyen bu düzen içinde seni şaşırtan bazı olaylar doğruyu görmene ve kendi yararına hareket etmene engel olmaktadır. Mesela seni şaşırtan bu olaylardan birisi, zaman zaman toplumda bir buhran belirince bazı Doğulu ağaların sürgün edilmeleridir. Sen sanırsın ki bunlar senden yana oldukları için gadre uğramışlardır. Bunun için onlara daha çok itibar eder, daha çok bağlanırsın. Böylece büsbütün bir çıkmaza girersin. Oysa onların sürülmelerinin asıl sebebi, bir yandan Doğulu ağalar arasında sen ben kavgasıdır. Öbür yandan da Batılı ağaların kendi körükledikleri şoven hislerden yararlanarak dikkati başka tarafa çekmek arzularıdır. Nitekim buhran geçtikten sonra ağalar sürgünden dönerler ve yeniden Batılı Ağalarla el ele vererek eski düzeni devam ettirirler. Seni gene sömürürler.” (Aşut ve Atılgan, 2021, s.200).

Ekinci konuşmasında, Toprak Reformu, madenlerin ve petrolün millileştirilmesi gibi TİP propagandası bakımından merkezi öneme sahip konulara da değinilmektedir. Ekinci'nin konuşma metninde, TİP'in demokratik yoldan iktidara geleceği vurgusu yer almaktadır.

4.8.10. Behice Boran'ın radyo konuşması

4 Ekim 1965 tarihli radyo konuşması, MYK üyesi Behice Boran'ın *“Radyolarının başında Türkiye İşçi Partisi'nin gür, umutlu sesini dinleyen çilekeş, sabırlı halkım, kardeşlerim”* sözleri ile başlamaktadır.

Boran'ın radyo konuşmasında belirgin olarak üzerinde durduğu konunun, biçimsel demokrasi eleştirisi olduğu görülmektedir. Boran (1994,s.78)'a göre bir ülkede demokrasi mücadelesi, kitleleri toplumsal mücadelenin içine çekmek suretiyle başarılı olabilir. Gerçek demokrasinin tepeden inme yöntemlerle kurulması mümkün değildir. Türkiye gibi cici demokratik rejimin hüküm sürdüğü bir ülkede dahi emekçi sınıfların içinde yer aldığı sosyalist bir parti örgütünün varlığıyla demokrasi geliştirilebilir ve gerçek bir hüviyete kavuşabilirdi.

Boran, sermaye temsiliyeti karşısında ancak emekçi sınıfları temsil eden TİP'in meclise girmesiyle çok partili demokrasinin bir temele oturacağını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“TBMM'de sermayeyi temsil eden partilerin karşısında emeği temsil eden parti yer alır. Ve böylece çok partili rejim 1946'dan bu yana ilk defa iki ayağı üzerinde sağlamca basmış olur. Çok partili Batı demokrasisi adına tek taraflı oynanan oyun sona erer. Bu tek taraflı oyunun sona ermesidir karşı tarafı çileden çıkaran.” (Aşut, ve Atılğan,2021,s.202).

Boran'a göre, TİP'e parlamento kapısı kapatılırsa, iktidarı frenleyecek bir gücün varlığı ortadan kalkacağı içindir ki iktidar apaçık teröre dayanan bir faşist diktatörlüğe kayacaktır. Bu gelişmenin sonucunda da toplumun ilerici kuvvetleri (üniversite gençliği, aydınlar) Anayasaya sahip çıkarak direnme hakkını kullanacaklardır. Bu ifadeleriyle Boran, hem iktidara hem de halka mesaj göndermektedir. Boran'ın bu tespiti dayanak olan ifadeleri şöyledir:

“İyice bilinmelidir ki emekçi halk kütlelerini temsil eden Türkiye İşçi Partisi Meclis'e girmezse eğer, memleketin sonu ne olur diye endişelenmek gerekir. Asıl o zaman rejim ya

apaçık teröre dayanan faşist bir diktatörlüğe kayar ya da Türk halkı, Türk toplumunun genç, ilerici, sağlam kuvvetleri Anayasaya sahip çıkarak direnme hakkını kullanır. Saldırılarından, iftiralarından, baskılardan, kanunsuz hareketlerden vazgeçsinler!” (Aşut ve Atılğan,2021,s203).

Boran’ın konuşmasında geniş yer tutan konulardan bir diğeri “Toprak Reformu” dur. Konuşmada TİP’in iktidara gelmesi halinde, toprak reformunun nasıl uygulanacağını usul ve esasları anlatılmaktadır. Boran, toprak reformu ’nu uygulayabilmek için finansmanın nereden temin edileceğini başlıklar altında açıklamaktadır. Buna göre, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık devletleştirilecek; elde edilen gelirler tarım ve sanayii ’ne aktarılacaktır. Özel sektör emredici plana bağlanacak.

Devlet iktisadi teşekkülleri verimli kullanılarak, özel sermayedarları zenginleştirmek için kullanılmayacaktır. Boran, iktidarın toprak reformuna karşı kullandığı tarım reformu söyleminin aslında eski politikayı devam ettirmek için öne sürülen bir yanılsama olduğunu ifade etmektedir. Toprak Reformu konusu üzerinde en çok durulan konuşmanın Behice Boran’ın radyo konuşması olduğu görülmektedir. Boran konuşmasında, “Anayasa’nın tastamam uygulanması” ve “Oy avcılığı” konularına değinmektedir.

Behice Boran konuşmasını bir slogan ile bitirmemekte; partiye olan inancını “... TİP, Anayasa teminatı altında ve Anayasanın öngördüğü yollardan ve de halkımızın güvenine, şevkli çabasına dayanarak refahlı, mutlu, tam bağımsızlığına yeniden kavuşmuş şerefli bir Türkiye’yi mutlaka yaratacaktır...” sözleri ile tamamlamaktadır.

4.8.11. Mahmut Makal’ın radyo konuşması

5 Ekim 1965 tarihinde yazar Mahmut Makal tarafından TİP adına on birinci kez radyodan halka seslenilmiştir. Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olan Makal’ın radyo konuşması, “*Kardeşler, Niğde’nin Demirci köyünde doğmuş ve köy enstitüsünde okumuş bir öğretmen olarak sizlere sesleniyorum.*” sözleri ile başlamaktadır.

Makal, konuşma boyunca üstünde durduğu yurt sorunlarını, bu sorunların çözümünde kilit önem taşıyan eğitim ve öğretim politikası perspektifinden ele almaktadır. Konuşmada, Türkiye’de siyasi iktidarların halkı uyanmasınlar diye özellikle cahil

bırakmak istedikleri ve bu uğurda sistematik olarak eğitimi budadıkları değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁶²

Makal, Türkiye’de siyasi iktidarların ve halkın sırtından geçinen zümrelerin halk çocuklarının iyi bir eğitimden geçerek uyanmasını istemediğini ifade etmekte, aksi takdirde bu zümrelerin iktidarlarını sürdüremez hale geleceklerini belirtmekte ve şu anekdotu aktarmaktadır:

“Bakınız, Ereğli’nin Yıldızlı köyüne doktordan bir aday gelir. Konuşmasına ‘Köyümüzün yakınındaki enstitüyü kapattık, kızlarımızın erkeklerle bir arada okumasını önledik, namusumuzu kurtardık.’ Diye başlar. Bunları, tarlada kadın erkek omuz omuza çalışan insanlara söylemektedir. Doktoru tanıyan Necip Emmi, bu adama şöyle der: ‘Senin kızın lisede erkeklerle aynı sırada oturuyor ya, sizin namusunuzu kim kurtaracak?’ Söyleyecek laf bulamaz bunun üstüne. Bunların namus, ahlak anlayışları da böyle yalana, aldatmacaya dayanır. Karşılırlarına çıktın mı, saman alevi gibi sönerler. Korkuları, gerçekte karşılırlarına çıkılmasındandır.” (Nefes, 2019, s.132-133)

Makal, halkın sömürücü düzen partilerine oy vermesinin arkasında kasıtlı olarak cahil bırakılmasının yattığını ifade etmektedir. “Senin meclise girmen” deyimini Makal’ın konuşmasında da geçmektedir. Konuşmada, Can Yücel’in radyo konuşmasındakine benzer bir ironi kullanımı da söz konusu olmuştur. Makal, iktidardaki siyasetçilerin kullandığı hürriyet kavramının altının boş olduğunu şu iğneleyici ifadelerle tasvir etmektedir: “Köylerimize o kadar hürriyet verilmiştir ki, isteyen açlıktan, isteyen kıyamıktan, veremden, trahomdan ölmektedir. Demokrasimiz zedelenir diye ilaç, doktor, hastane düşünülmemiştir. Türkiye İşçi Partisine saldıracaklarına bu meselelere saldırsalar ya!” Makal’ın konuşmasında kendini öğretmen olarak konumlandığı ve dinleyicilerden öğretmenlik mesleğinde olanlara “öğretmenin, kardeşim” biçiminde “pathos” ikna bileşenini uyaran ve duygusal özdeşlik kuran bir hitap biçimi ile seslendiği görülmektedir.

⁶²İsmet İnönü’nün, Köy enstitülerinin kapatılmasına uzun vadeli sonuçlarını düşünmeksizin göz yumduğuna dikkat çeken Makal’ın Mahzun Doğan ile röportajı için bkz. Makal, M.(2000). *Karanlığı zorlayanlar*.(4.Baskı), Ankara: Güldiken Yayınları. Zira “*Köy Enstitüleri 1954’de DP tarafından kapatılmışsa da; 1947 Yüksek Köy Enstirüsü’nün kapatılmasıyla birlikte köy enstitülerinin tüm içeriği boşaltılmış, yöneticileri, gerici, milliyetçi kişilerce değiştirilmiş, programı uygulanamaz olmuş, bilinen eski öğretmen okulu haline dönüştürülmüştür.*” Bkz. Bahadınlı, Y.Z.(2006).*Meclis’in içinde vurdular bizi*. İstanbul. AsyaŞafak Yayınları

Makal konuşmasında, Anayasa’da yer alan sosyal devlet ilkesine göre ilköğretimin parasız olması gerektiğinden söz etmektedir. Ayrıca konuşmada TİP’in iktidara gelmesi halinde Köy Enstitülerinin yeniden açılacağı ifadesi yer almaktadır. Dış ticaretin devletleştirilmesi, petrolün millileştirilmesi ve ABD emperyalizmi vurgusu konuşmada değinilen diğer konulardandır.

Konuşmanın sonunda halkın horlanması ve özellikle siyasete katılım konusunda sindirilmiş olduğu gerçekliği vurgulanmakta, buna karşı TİP’in bu horlanan kitleleri meclise taşıyacağı inancı şu sözlerle ifade edilmektedir: *“Kel Ali’den, Kör Mehmet’ten ihtiyar kurul üyesi mi olur; köylü, işçi Meclis’e mi girer diyenlere karşı, Türkiye İşçi Partisi meclise girecek ve halkın çocuklarını eşit şartlarda okutarak onların da yığın yığın öğretmen, mühendis, doktor, olabileceğini gösterecektir.”*

4.8.12. Sadun Aren’in radyo konuşması

TİP GYK üyesi Sadun Aren, 6 Ekim 1965 tarihinde radyodan parti adına halka seslenmektedir.⁶³ Sadun Aren’in hitabı oldukça sadedir: *“Emekçi ve aydın arkadaşlar”*

Aren’in konuşması, TİP’in 1965 seçimleri münasebetiyle TRT radyolarından gerçekleştirdiği on ikinci propaganda konuşmasıdır. Sadun Aren konuşmasının başında, iktisadi kalkınmanın memleketin diğer her alanda kalkınması için, milli bağımsızlık için ve sosyal adaleti sağlamak için temel teşkil ettiğini belirtmektedir.⁶⁴ Aren’e göre, yoksulluk ve sefaletten kurtulmanın tek yolu iktisadi kalkınmadır. Kalkınma da ancak iktisadi bağımsızlığın sağlanmasıyla mümkün olacaktır; aksi halde yabancıların insafına kalınacaktır. Aren, iktisadi kalkınmadan yola çıkarak, bağımsız ve saygın bir uluslararası ilişkiler içinde iktisadi kalkınmanın vazgeçilmez olduğunu vurgulamakta ve diplomaside iktisadi kalkınmanın önemini: *“Ne fertler ne de devletlerarasında kendi işlerini kendi yürütemeyen, başkalarının yardımına muhtaç olanlara eşit muamele yapılmaz.”* sözleriyle dile getirmektedir.

⁶³Sadun Aren’in 1965 seçimleri radyo konuşmalarına dair izlenimlerini aktardığı çalışması için bkz. Aren, S.(2006). *Puslu camın arkasından*. Ankara: İmge Kitabevi, s.118-119

⁶⁴“Çağımızın bütün büyük devrimcileri gibi Atatürk de mücadelesinin sosyal yönünü sağlam bir iktisadi temel üzerine oturtmak istemiştir. Her türlü toplum davasının iktisadi olduğunu en iyi o bilmekteydi. Bkz. Altan, Ç.(1965). *Atatürk’ün sosyal görüşleri*. İstanbul: Dönem Yayınları

Aren'in konuşmasında kalkınma teması üzerinden bir gerçeklik vurgusu yapılmaktadır. Aren, kalkınmanın Türkiye'de ancak özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilebileceği görüşüne karşı 1950'den sonra DP'nin izlediği yolun getirmiş olduğu iktisadi yıkımı örnek göstererek cevap vermektedir. Ona göre 1950'den sonra kapitülasyonlar tekrar uygulanmaya başlanmıştır.

Aren'in konuşmasının odak noktasında iktisadi kalkınma ve bu iktisadi kalkınmanın ancak kapitalist olmayan yoldan gerçekleştirilirse memlekete fayda sağlayacağı düşüncesi yer almaktadır. Aren'e göre milli bağımsızlıktan anlaşılması gereken iktisadi bağımsızlıktır. Zira Aren, TİP'in savunduğu milliyetçiliğin "Vatan, millet Sakarya" kabilinden hamasi bir milliyetçilik anlayışı olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: *"Türkiye İşçi Partisi'nin anladığı milliyetçilik, memleket severlik budur. Yani milli bağımsızlığımızı titizlikle savunarak memleketimizin sömürülmesini önlemek ve iktisaden gerçek ve sağlam bir kalkınma yoluna girmektir."* Konuşmada Kurtuluş Savaşı vurgusu da yapılmaktadır. Son olarak Aren, AP ve CKMP gibi siyasi partilerin TİP'e yönelik, bunlar dinsizdir, komünisttir saldırılarının altında hangi hakikatlerin yattığını şu ifadelerle anlatmaktadır:

"İşte Türkiye İşçi Partisi budur. Böyle bir siyasi partiye siyasi rakip değil, düşman gözüyle bakanlara; tuttuğu yolu aklına uygun gelmediği için beğenmeyenlere değil; fakat onu senin gözünden düşürmek seni de ona karşı kapkara düşman etmek için bin türlü iftira atanlara; Türkiye İşçi Partisi'ne komünisttir, dinsizdir diyenlere sen de bir bak, ama iyice bir bak, tepeden tırnağa kadar bir bak, KARŞINDA BİR HALK DÜŞMANI GÖRECEKSİN." (Aşut ve Atılğan,2021,s.214).

4.8.13. Kemal Nebioğlu'nun radyo konuşması

7 Ekim 1965 tarihli radyo konuşması, TİP adına MYK üyesi Kemal Nebioğlu tarafından yapılmıştır. Nebioğlu konuşmasına, *"İşçiler; ırgatlar, köylüler, zanaatkârlar, esnaflar, dar gelirliler, Atatürkçü gençlik, ilerici aydınlar, yurttaşlarım"* diye başlamaktadır.

Bu girişin hemen akabinde, kendisinin işçi partisini kuran 12 işçi önderinden biri olduğunu belirtmektedir. Nebioğlu konuşmasının devamında TİP'i neden kurma gereğini duyduklarını anlatmaktadır. Nebioğlu'na göre Anayasa'da grev hakkı olmasına, siyasi

partilerin varlığına ve 1947'den beri sendikalar bulunmasına rağmen bir işçi partisi kurma ihtiyacının temelinde işçilerin, köylülerin ve diğer emekçilerin de yönetimde doğrudan söz ve karar sahibi olması yatmaktadır. Nebioğlu 1936 çıkarılan İş Kanunundan buyana, işçiye verilen hakların hep kâğıt üzerinde kaldığını, işverenlerin siyasi partilerin politikalarında işçilerden çok daha ağır basmaları nedeniyle de kanunların işverenlerin menfaatleri doğrultusunda uygulandığını ifade etmektedir. Dolayısıyla sendika ve iş kanunu gibi görünürde işçi haklarını gözeten yasal düzenlemelerin aslında birer kandırmaca olduğunu öne sürmektedir. Nitekim Türk işçi sınıfını temsil eden, ideolojik ve siyasal mücadeleden arı yalnızca bir ekonomik kuruluş niteliğindeki Türk-İş, Amerikan tipi sendikacılığın bir örneği olarak partiler üstü bir politika izlemekteydi (Nebioğlu, 2003,s.25). Nebioğlu, emekçilerin iktidarda gerçekten söz sahibi olabilmesi ve yaşama şartlarını gerçekten iyileştirebilmeleri için TİP'in meclise girmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Konuşmada grev hakkının kuşa çevrildiği ve grev hakkını fiilen etkisiz kılmak için Anayasada olmadığı halde lokavtın işverenlere tanındığı belirtilerek, Anayasanın iktidar-sermaye koalisyonu tarafından alenen ihlal edildiği dile getirilmektedir. Sonuç olarak haklarını arayan işçi sınıfı, siyasi iktidar tarafından kasıtlı olarak devletin polis, jandarma gibi kolluk kuvvetleri ile karşı karşıya bırakılmakta ve zulme uğratılmaktadır. Nebioğlu konuşmasında, Kavel ve Zonguldak Kozlu olaylarına atıfta bulunarak işçiye reva görülen bu muamelenin demokrasinin bir gereği mi olduğu sorusu ile ironi yapmaktadır. Nebioğlu propaganda konuşmasında TİP'e yönelik saldırıların biçimini ve sıralamasını şöyle ifade etmektedir:

“Sizlere sesleniyorum. Karşı tarafın telaşı saldırıları bundandır. Önce taşlı sopalı saldırılarda bizi yıldırmaq istediler, olmadı. Sonra hukuki yollarla seçimlere sokmamaya çalıştılar, olmadı. Bunun üzerine öteden beri sürdüröregeldikleri iftira kampanyasına şimdi büyük hız verdiler. Halk, anayasa ve demokrasi düşmanları, Türkiye İşçi Partisi hakkında baştanbaşa yalan ve iftiralarla dolu gazete, broşür ve kitapları 100 binlerce basıp halkımıza dağıtıyorlar. Bunları yazanlar kim? Belli değil. Parayı nereden buluyorlar? Belli değil. Kime hizmet ederler? O belli, iç ve dış sömüröenlere.” (Nefes,2019,s.144)

Öte yandan Nebioğlu, TİP'i halkın gözünden düşürmek için partiye yapıştırılan komünistlik yaftasına karşı somut gerekçelerle savunma yapmaktadır. Nebioğlu kanunları işaret etmek suretiyle Türkiye'de kanunların komünist bir partinin kurulmasını yasakladığını belirterek, TİP söylendiği gibi komünist bir parti olsaydı eğer kurulabilir ve devlet radyosundan propaganda yapabilir miydi sorusunu sormaktadır. Ayrıca TİP'in

komünistler tarafından kurulduğu ve partinin içinde komünistler ve komünistlerde irtibatlı kimseler olduğu iddiasına da şu ifadelerle yanıt vermektedir:

“Türkiye İşçi Partisi komünistler tarafından kurulmuştur diyorlar. Türkiye İşçi Partisi’ni biz 12 sendikacı arkadaş kurdu, içimizde tek bir komünist yoktur. ‘İşçi Partisi’nin üye ve yöneticileri içinde komünizmden mahkûm olmuş insanlar vardır’ diyorlar. Kesin olarak söylüyorum, aramızda komünistlikten mahkûm olmuş tek bir kişi yoktur.” (Aşut ve Atılğan,2021,s.217).

Son olarak Nebioğlu, Amerikan emperyalizmi karşıtlığının, Amerikan karşıtlığı ya da düşmanlığı anlamına gelmediğini; ABD emperyalizmine karşı çıkmanın esas nedeninin, ABD’nin Türkiye’nin iç ve dış işlerine müdahale etmesinden ileri geldiğini, ABD yerine, Çin, Fransa ya da Almanya aynı müdahalelerde bulunsaydı, pekâlâ TİP’in, o ülkelerin emperyalist politikalarına da yüksek sesle karşı çıkacağını belirtmektedir. Hakikat anlatıcılığı temasına, Nebioğlu’nun konuşma metninde de rastlanmaktadır.

4.8.14. Çetin Altan’ın radyo konuşması II

8 Ekim 1965 tarihinde TİP adına radyo yayın odasındaki mikrofonun başına ikinci kez geçen yazar Çetin Altan, sözlerine “*Büyük Türk Milleti*” diyerek yalın bir giriş ile başlamaktadır. Çetin Altan’ın gerçekleştirdiği ikinci radyo konuşması, TİP adına yapılan on dördüncü radyo konuşmasıdır. TİP adına aynı hatip tarafından iki kez yapılan konuşmalardan biri Genel Başkan M.Ali Aybar; diğer, Altan’a aittir. Kuşkusuz Çetin Altan’ın, Genel Başkan ile birlikte iki kez radyodan halka seslenmesinin özünde, onun halk nazarındaki tanınırlığı ve ünü belirleyici olmaktadır. Altan’ın ikinci konuşmasının odak noktasında, TİP’e özellikle AP saflarından yöneltilen ithamlar ve bu ithamların mesnetsizliğini kanıtlamaya yönelik örnekler ve açıklamalar yer almaktadır. Konuşma metni, başından sonuna kadar partiye yöneltilen ithamların arkasında yatan gerçek nedenlerin ifşasına yönelik bir izlek taşımaktadır. Altan’ın ikinci konuşmasında da gerçeklik vurgusu öne çıkmaktadır.

Altan TİP’e saldıranları, Türkiye’yi yiyen ve batıran bir sömürücüler düzeninin insanları olarak tanımlamaktadır. Yazar konuşmasında, AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel’i Amerikan emperyalizmi ile ilişkilendirmekte ve bu

çıkarmasını somut gerekçelerle desteklemektedir. Altan, ABD'nin Kıbrıs meselesindeki tutumundan sonra İsmet İnönü'nün daha bağımsız bir dış politika siyaseti gütmeye eğilimine karşı, Türkiye'de yeni bir başbakan arayışının olduğunu ifade ederek buna en uygun ismin geçmişte Amerikan inşaat firması Morrison Knudsen'in Türkiye temsilciliğini yapan Süleyman Demirel olduğunu ifade etmektedir.

Altan, Demirel'i Amerikancılıkla ilişkilendirirken şöyle demektedir:

“ Mesela kimdir şu AP'nin başındaki kişi? Bu kişi, Amerikan Casusluk Teşkilatı Başkanı General Porter'in, İsmet İnönü'nün daha bağımsız dış siyaset gütmeye eğilimi karşısında Türkiye'de yeni bir başbakan aradığını açık açık ilan ettiği sırada üç gün içinde AP Başkanlığına, oradan da Başbakan Yardımcılığına sıçramış bir Amerikan firması komisyoncusudur. Bunu elbirliği edip bu mevkiye getirenler kimlerdir? İktidarı ele geçirmeye çalışan bu Amerikan markalı kişinin ve çevresinin Türk milli menfaatlerini koruyacağı ve fakir halkımıza hizmet edeceği düşünülemez.” (Aşut ve Atılğan,2021,s.219-220).

Altan, Kemal Nebioğlu'nun konuşmasında üstünde durduğu TİP'e karşı sürdürülen tezvirat ve karalama kampanyaları üzerinde de durmaktadır. Bu kampanyalar arasında en sık görüleni, TİP'in komünistler tarafından kurulduğu ve partinin kurucuları arasından bazılarının komünist oldukları gerekçesiyle hüküm giyen kimseler olduğu yönündedir. Ayrıca Altan'da, tıpkı Nebioğlu'nun radyo konuşmasında görüldüğü üzere partiye yönelik komünistlik ithamlarını mantıksal gerekçeler sunarak sönmüştür. Altan'ın, TİP kurucularının komünist oldukları yönündeki söylemlere karşı verdiği cevap şöyledir:

“Türkiye İşçi Partisi'ni 12 işçi sendikacı kurmuştur. Bunların hüküm giymek şöyle dursun haklarında bu konuda en küçük bir kovuşturma dahi açılmış değildir. Adaylarımız arasında komünistler olduğu tezviratına gelince, bu da yalandır. Zaten böyle bir şey olsaydı Yüksek Seçim Kurulu bu gibilerin adaylıklarını iptal ederdi.” (Aşut, Atılğan,2021,s.221).

Altan konuşmasının devamında, iddiaların mesnetsizliğinin bir kanıtı olarak, komünist diye yayımlanan isimlerin bazılarının TİP' ile hiçbir ilişkisi olmayanların olduğunu belirtmektedir. Altan'ın konuşmasında TİP'lilerin Türkiye'nin bağımsızlığından yana oldukları vurgusu bulunmaktadır. Ayrıca Anayasanın eksiksiz uygulanması, dış ticaretin, bankacılığın ve sigortacılığın millileştirilmesi temaları ile demokrasi bahsi de konuşmada geçen diğer temalardır.

4.8.15. M. Ali Aybar'ın radyo konuşması II

10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri münasebetiyle TİP adına yapılan radyo propaganda konuşmalarından sonuncusu, Genel Başkan M.Ali Aybar tarafından seçimlere 1 gün kala, 9 Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Bu konuşma, Aybar'ın, 1965 Genel Seçimleri kapsamında devlet radyolarından halka ikinci kez seslenişidir. Konuşmasına, *“Kardeşler: İşçi kardeş, ırgat kardeş: Zanaatkârlıkla geçinenler, küçük esnaf kardeşlerim, subay kardeşlerim: Memurlar, emekliler, dar gelirliler, dullar, yetimler... Yarınımızın umudu Atatürkçü gençler, toplumcu aydınlar: Kardeşlerim...”* sözleriyle başlayan Aybar, konuşmasının başında Osmanlı Devletini parçalayan unsurun sermayedarlık düzeni olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, 17. ve 18. yüzyıllarda İngiliz, Fransız ve Alman emperyalizmi ile onun yerli komisyoncuları, Osmanlı Bankası, Kredi Lyonne, Doyçe Bank gibi kurumlar aracılığıyla, imtiyazlı demiryolları kumpanyaları ve Rıhtım işletmeleri gibi şirketlerle ülkenin kazancını toplamış ve Osmanlı'yı borçlandırmışlardır. Bu borçları ve birikerek hiç bitmeyen faizlerini Deyun Umumiye idaresi vasıtasıyla tahsil etmek yoluna gitmişlerdir. Bu koşullar altında geri kalmış bir ülke olarak Osmanlı devletinin gelişmesi olanaksızdır. Zira iktisadi bağımlılık, siyasal bağımlılığa da yol açmaktadır. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti bu çıkmaz yolun en bariz örneklerinden biridir (Aybar, 2011,s.60).

Aybar, imparatorluğun çöküşünün iktisadi nedenlerde aranması gerektiğini ileri sürerek 1960'ların Türkiye'sinde emperyalizmin sahip olduğu imtiyazları o günkü koşullara benzetmektedir (Kapitülasyonlarla ilişkilendirmektedir). Aybar, Kurtuluş savaşı ile Türkiye'nin bağımsızlığını elde ettiğini sömürge olmaktan kurtulduğunu ifade etmektedir. Atatürk vurgusu, Aybar'ın ikinci konuşmasında belirgin biçimde görülmektedir. Aybar, Atatürk'ü “ölümsüz” gibi mitleştiren sıfatlarla anmaktadır. Aybar'ın konuşmasının odak noktası, toprak reformundan petrolün millileştirilmesine, Amerikan emperyalizmi karşıtlığından, sosyal adalete ve Atatürkçü dış politikaya kadar TİP'in programında yer alan bütün konuların özetinden oluşmaktadır.

Aybar TİP'in mücadelesini ikinci Kurtuluş Savaşı'na benzetmektedir. Aybar konuşmasında, Mardin'in Derik ilçesindeki emekçilerin sesi olarak, onların sömürü düzeninden kurutulmuş duydukları özlemi dramatize ettiği şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Mardin’in Derik ilçesi; topraksızların, susuzların diyarı. Mardin’in Derik ilçesinde; demirci Horin usta, terzi Davut, ırgat Ali; ağaç gibi elleri, çatlak tabanları ve ısıt ısıt gözleriyle kapısının önünde Emine bacı. Ve sizlerden binlercesi bizi, kurtuluşa inanmış insanların kararlı rahatlığı ile karşıladılar. ‘Toprağa kavuşacağız’ dediler. ‘Suya kavuşacağız’ dediler. ‘Çocuklarımızı okutacağız’ dediler. ‘Bu sefalet ve cehennem hayatı artık bitecek’ dediler. Ve de hep bir ağızdan ‘Bağımsız ve mutlu olacağız’ diye haykırdık. Ve bu ses yüz binlerin, milyonların ağzından sevinçli bir türkü gibi gürleşerek; Doğu sınırlarımızdan Ege kıyılarına, Meriç’e kadar; Karadeniz’den, Akdeniz’e kadar yankılar uyandırarak yayıldı.” (Aşut ve Atılğan,2021,s224).

Aybar konuşmasının devamında, TİP’in sunduğu vaatlerin tam aksini savunan partilerin söylemlerine değinmekte ve şöyle demektedir:

“Kardeşlerim,

Yarın 10 Ekim, halkımızın iktidara ilk adımını atacağı gün. Oysa hala seni iktidardan uzak tutmak için çırpınanlar var karşında. Bu bozuk düzeni sürdürmek için diretenler var karşında. ‘Dağıtacak toprak yok’ diyenler var. ‘Yoksul köylüye toprak dağıtılması komünistliktir’ diyenler var. ‘Petrollerimizi biz işletemeyiz’ diyenler var.” (Aşut ve Atılğan,2021,s.225).

Aybar konuşmasında, emekçileri yani toplumun geniş yığınlarını kastederek, TİP senin partindir ve TİP’in parlamentoya girmesi ile “sen yurt meselelerinde doğrudan söz sahibi olacaksın” demekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

“ Kardeşler

Türkiye İşçi Partisi; bir hareket, halkın kendi varlığını tanımasından doğan bir hareket, ikinci Kurtuluş Hareketimiz... Bak, nereden başladık, nereye geldik... Bir avuçtuk, yüz binler olduk... Karşı konmaz hünerli ellerinle, sağduyunla, aklın ve mantığınla sen geliyorsun. Yarın Büyük Meclis’te artık sen konuşacaksın. Büyük Meclis’te hiç duyulmadık bir ses yükselecek artık. Nasırlı ellerin, aydınlık kafan ve korkusuz yüreğinle sen, Türkiye’nin emekçi aydın insanı; karanlıkları sen yırtacaksın! Dış politikada Atatürk yolunu yeniden sen tutacaksın. Milli bağımsızlığımızı çiğneyen bütün anlaşmaları feshedeceksin. Yurdumuzdaki Amerikan üslerini sen kaldıracaksın.”(Aşut ve Atılğan,2021,s.225).

Aybar’ın konuşmasında öne çıkan diğer konu başlıkları, petrolün ve madenlerin işletme haklarının millileştirilmesi ve toplumculuktur. Aybar toplumculuk temasını açıklamış ve kavramın içini partinin ideolojik değerleri ve programında yer alan ilkeleri

ile doldurmuştur. Öte yandan Aybar konuşmasında seçmene “mübarek halkımız” diye seslenerek dini bir metafor kullanmaktadır. Aybar TİP adına yapılan son radyo konuşmasını, “BU SEFER KURTULUŞ TAM OLACAK. KIRK HARAMİLERİN BİR DAHA YABANCILARLA ORTAKLAŞA BİZİ DİZE GETİRMESİNE MEYDAN VERMEYECEĞİZ” sözleri ile bitirmektedir.

4.9. Radyo Konuşmalarının Dil ve Retorik Özellikleri

10 Ekim 1965 milletvekili genel seçimlerinde 1961 Anayasası ve 359 Sayılı yasayla getirilen TRT’nin tarafsızlık ilkesi kurumunda yönetimde, yayında ve mali açıdan özerk olmasını sağlamıştır. 1964 yılında yapılan alt yapı çalışmalarıyla radyo yayınlarının kalitesi, yayın süresi ve kapsama alanı da çok genişlemiştir (Cankaya, 1997, s.22-25). Siyasi partiler açısından da radyo yayıncılığındaki söz konusu gelişmeler toplumun siyasetçileri dinleme ve siyasetçilerin de halka erişimini kolaylaştırmıştır. TİP’in devlet yardımı almayan bir parti olduğu ve 1960’lı yıllarda Türkiye’nin ulaşım olanakları düşünüldüğünde radyo aracılığıyla seçmene erişimin önemi daha da belirginleşir.

TİP’in radyodan gerçekleştirdiği propaganda konuşmalarında hitap ettiği kesim “İşçiler, ırgatlar, azaplar, fakir köylüler, zanaatkârlar, memurlar, subaylar, emekliler, esnaflar, toplumcular; ezilenler, hor görülen eli nasırlılar, çilekeş yurttaşlar”ın tamamıdır. TİP sosyalist mücadelesinde, Yön Devrim hareketinde olduğu gibi asker-sivil aydınlardan oluşan “zinde güçler”in liderliğini değil; işçi ve köylülerin liderliğinde demokratik yollardan iktidar olup daha sonra da sosyalist siyasal düzeni kurmayı hedeflemiştir. Bu nedenle de tüm emekçi kesimleri siyasi özneler olarak kabul ederek doğrudan onlara seslenmiş; ideolojik bir çağrıda bulunmuştur.

TİP adına mikrofonun başından halka ideolojik çağrıda bulunan hatipler ise M. Ali Aybar’ın deyişiyle “Bey takımı”ndan değildir; kendilerini ayrıcalıklı bir yere konumlandırmazlar. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri kapsamında incelenen 15 radyo konuşmasının ortak özelliği, TİP’li hatiplerin toplum ile özdeşlik kurma çabası içerisinde olmalarıdır. Örneğin 1 Ekim 1965 tarihli birinci propaganda konuşmasında yazar Çetin Altan, “Ben bir avuç mutlu bir olan süs güzeli kibarların değil, sizlerin, yani Türk

halkının yazarıyım.” demek, bir diğery radyo konuşmasında ise yazar Mahmut Makal, kendini ilerici, aydın bir öğretmen olarak tanımlayarak, “Kardeşler, Niğde’nin Demirci köyünde doğmuş ve köy enstitüsünde okumuş bir öğretmen olarak sizlere sesleniyorum.” ifadesi ile öğretmen kimliği üzerinden konuşmayı sürdürmektedir.

TRT’de propaganda konuşması yapma gibi günümüzde bile çok kıymetli ve kısıtlı olan bir olanak, parti tarafından tümüyle aydınlara ve partinin üst düzey yöneticilerine ayrılmamıştır. Sendikal örgütlenmede aktif görev alan işçiler (Rıza Kuas, İbrahim Çetkin ve Kemal Nebioğlu), topraksız bir köylü (Hamdi Doğan) birer konuşma yapmışlardır. Böylelikle siyaseten aktiflemeye veya siyasal olarak sınıf bilinci kazandırmak istediğı kesimlerin temsilcilerinin radyodan propaganda konuşması yapmasını sağlamıştır. TİP yöneticileri ve aydınlar dışında Rıza Kuas, İbrahim Çetkin, Kemal Nebioğlu ve Hamdi Doğan’nın konuşmaları sembolik değil gerçekte TİP’in teorik duruşunun da somuta indirgenmesidir. Boran (1968), aydınların işçi sınıfı, yoksul köylü kitleleri ve kentlerin Batı sanayiinin rekabeti karşısında ezilen zenaatkâr ve esnaf sınıfıyla doğrudan teması ve ilişkisi olmadığı eleştirisini yapar. TİP’in teorisyenlerinden olan Behice Boran üyesi olduğu partide, Türk aydınının bu tutumunu değiştirmesini sağlamış; işçi ve köylünün olanak sağlandığında birer aktif siyasal özne olabildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Radyo konuşmaları TİP üyeleri arasında farklı konular ve farklı aktörler tarafından yapılmıştır; her konuşmacı kendi metnini kendisi yazmıştır ancak metinlerin redaksiyonu ve hatiplerin hazırlanmasında partinin propaganda bürosu aktif olarak çalışmıştır. Parti diğery organizasyonlarında olduğu gibi radyo konuşmalarının metinlerinin hazırlanması ve radyoda okunmasında ciddi ve titiz bir ön hazırlık yapmıştır (Atılğan, 2021)

Radyo konuşma metinlerinin tamamında hatiplerdeki didaktik üslup kullandığı görölmektedir. TİP propagandasının yegâne amacı, emekçi sınıfların sınıf bilinci kazanması ve parti saflarında örgütlenmesi ve onların önderliğinde toplumsal yapı değişiminin sağlanmasıdır. Didaktik anlatım Yaşar Kemal, Can Yücel ve Hamdi Doğan’ın konuşmaları ajitatifdir. Ancak burada yapılan ajitasyon bir duygu sömürsünden ziyade halkın duygu ve zihin dünyasında bir sarsıntı yaparak Türkiye’de yaşamakta sömürü, dışlanma ve hor görölmeyi açıkça ifade etmektir. Radyo konuşmalarının didaktik ve ajitatif olması TİP’in bilinçli bir seçimidir çünkü benimsemiş oldukları sosyalist siyaset yapma tarzının bir boyutu olarak propaganda yapımları da

Lenin (2011) tipi propagandanın Türkiye’ye uyarlanmış halidir. Radyo konuşmaları ile gazete ve dergilerde kullanılan dil ve üslup arasında farklılık yoktur ve propaganda amaçlı yararlanılan tüm kitle iletişim araçlarında anlatı kurmada bir tutarlılık takip edilmiştir. Bu nedenle de konuşma metinlerinde dinleyici kitlesinin eğitim ve kültür seviyelerindeki farklılıklar, dil ve anlatım özelliklerini belirleyen bir diğer etmendir. Toplumun şehirlerde yaşayan ve okuryazar olan kesimlerinin yanında, köylerde yaşayan ve pek çoğu okuryazar olmayan kitlelerin çoğunlukta olması nedeniyle TİP’li hatipler, radyo konuşmalarının tamamında yalın ve anlaşılır bir dil kullanmışlardır. Tam da Lenin (2011) tarafından ifade edildiği gibi “kâğıtsız gazete” olarak radyo sınır tanımaksızın kitlelere ideolojik çağrılarını ulaştırmıştır.

Radyo, politik konuşmanın önemli uğraklarından biri olan retorik kullanımı, siyasi elitlerin birey ve toplum idrakinin izlerini taşımaktadır (Şanlı, 2012, s.159). Radyo konuşmalarında, hikâye anlatma tekniği yerine, toplumsal hayatın yoksulluk ve horlanma gibi gerçeklikleri, derinleştirilerek betimlenmekte ve olduğu gibi aktarılmaktadır. TİP radyo konuşmaların tamamında gerçeklik vurgusu ön plana çıkmaktadır. TİP’in propaganda anlayışını karakterize eden halka hakikati anlatma yükümlülüğü, tüm konuşmalarda hatiplerin retorik kullanımlarına da yansımaktadır.

Buradaki gerçeklik kavramı kuşkusuz sosyalist bir dünya görüşüne dayanmaktadır. TİP’in propaganda anlayışı, edebiyat ve sanatta görülen sosyalist gerçekçilik⁶⁵ düşüncesinden beslenmektedir. Nitekim 1965 Genel Seçimleri radyo konuşmaları incelendiğinde, metinlerin bu kavrayışla kaleme alındığı anlaşılmaktadır. TİP’li hatipler, yaptıkları konuşmalar ile dinleyicilerin aynı anda hem aklına (logos) hem de vicdanına (pathos) seslenmektedir.

⁶⁵“Sanat ve sanatçının eserlerinin hayata devrimci müdahalelerde bulunarak, emekçi sınıfların hayata sosyalist bir pencereden bakabilmesi, Marksizm’in estetik kaide ve ölçüsü içerisinde sanatçı ve eserinden bekledikleridir. Bkz. Aydın Şimşek, Sosyalist gerçekliğe kavramsal bir bakış, Gelenek, 2001, Sayı. 69

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye’de 27 Mayıs darbesinin açtığı görece özgürlükçü ortamda, Türkiye İşçi Partisi 1965 seçimlerinde Parlamento’da temsil yetkisini elde etmiş ve tıpkı Batı demokrasilerinde olduğu gibi Türkiye parlamentosunda çoklu bir siyasi yelpaze oluşmuştur. TİP, Marksizmin tarihi maddeci yaklaşımından hareketle Türkiye’nin toplumsal yapısını analiz ederek sosyalist bir siyaset geliştirme çabasına girmiştir. TİP, geliştirdiği sosyalist siyasal söyleminde aydınları lider olarak kabul etmemiş; işçi-köylü öncülüğünde bir siyasal mücadelenin gerekliliğine inanmıştır. Bu nedenle de bu çalışmanın konusunu oluşturan partinin halkla iletişim kurma strateji, teknik ve araçlarında işçi, köylü ile tüm emekçi kesimleri siyaseten aktiflemek temel hedefi oluşturmıştır. 1960’lı yıllarda Türkiye’nin nüfusu 60 milyon civarındandır. Halkın üçte ikisi köylerde/kırsalda yaşamaktadır ve okuma-yazma oranı düşüktür. Türkiye’nin sahip olduğu bu demografik özellikleri içerisinde sosyalizmi anlatmak ve halkı ikna etmek kuşkusuz kolay bir siyasi mücadele olmayacaktır. İlaveten dünya konjoktürü ile paralel her yere egemen olan anti-komünist ortam ve uygulamalar TİP üyelerinin tümünün hem siyasi mücadelesini hem de öznel yaşamlarını hayli zorlaştırmıştır.

TİP’in 1965 yılı genel seçim çalışmalarının propaganda boyutu incelendiğinde halka sosyalizmi anlatmak için oldukça yalın ve sade bir dil kullanıldığı; Türkiye’nin özgül koşulları bağlamında, emekçi sınıfların kendi sınıfsal gerçekliklerinin anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. TİP, genel tanımında olduğu gibi, “propaganda”yı halkı kandırma ve manipüle etme uğraşı olarak kabul etmemiştir. TİP halkla iletişim kurmada, benimsediği siyasetin ilkelerine paralel Lenin’in propaganda kavrayışından esinlenmiştir. TİP’liler, dış politikada ABD emperyalizmini dizginleyen bir güç olarak SSCB taraftarı bir politika izlerken, iç politikada ve özellikle Anadolu gezilerindeki seçim propagandalarında Türkiye’nin bağımsızlığının önemini vurgulamışlardır. Kurtuluş Savaşı veren bir toplumun Amerika ve NATO bağımlılığını sert bir dille eleştirmişlerdir.

TİP’in sosyalizm anlayışında, sosyalizmin insancıl yüzünün ön plana çıkarılması ve en başta önemsenmesi söz konusu olmuştur. İnsanlık onuru kutsal sayılmış; para ve mülkiyetin gücü ile insanların ezilmesi, dışlanması ve hor görülmesine sosyalist bir duruşla karşı çıkmıştır. Diğer taraftan TİP’liler, bencillik ve çıkarıcılık eğilimlerinin,

insan tabiatının bir gereği olduğu gerçeğinden hareket ederek tıpkı toplumcu gerçekçilik (sosyalist realizm) düşüncesinde olduğu gibi adil bir toplum düzeni ihdas edebilmek için insan hırslarının dizginlenmesi ve terbiye etmesi gerektiği görüşünde birleşmişlerdir. TİP’li politikacıların taşıdığı bu iki düşünsel eğilim bir paradoksa da yol açmaktadır.

TİP, seçim gezileri, köy ziyaretleri, kahvehane toplantıları, salon toplantıları gibi yüz yüze iletişim pratikleri dışında dönemin kitle iletişim araçlarından da yararlanmıştır. Bu bağlamda propaganda araçları olarak dergiler, gazeteler, afişler hazırlanmış; radyo konuşmaları yapılmıştır.

TİP’e göre Türkiye az gelişmiş bir tarım ülkesidir. Dolayısıyla Türkiye’de enflasyonist dalgalanmaları önlemenin tek yolu düzen değişikliği, bunun yolu da kapitalist olmayan kalkınma yoluna geçilmesidir. Zira ancak o zaman milli hâsıla, bir avuç müteşebbisin elinde sanayiden ziyade kısa vadeli, daha karlı ticaret alanlarına kaymamış ve kaynaklar devlet eliyle sanayi ve üretim sahalarına aktarılmış olurdu. Düzen değişikliği ile kastedilen esas mesele, bir avuç zengin yaratmak yerine servetin halkın tamamına dağıtılmas meselesiydi, yani sosyalist bir ekonomi modeli kurma meselesiydi. TİP’liler bütün söylemlerinde, mücerret yani hamasi milliyetçilik vurgusuna karşı çıkmıştır. Batı toplumlarının, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ortak siyasi değerleri henüz yitirmediği 60’lı yılların politik zemininde, partinin bu tavrı, uluslararası koşullar açısından dayanakları olan gerçekçi bir tavidir. Örneğin M.Ali Aybar’ın bazı demeçlerinde, “Türk” yerine “Türkiyelilik” vurgusu yapıldığı görülmektedir.

TİP’li hatiplerin sosyalizm yerine kullandıkları “Toplumculuk” kavramı, CHP’nin sıklıkla başvurduğu “halkçılık” kavramından farklıdır. Nitekim TİP siyasetçileri, halk yerine halkı oluşturan bütün sınıflara nazirede bulunurcasına toplumculuk kavramına başvurmaktadır. İşçi, köylü, esnaf, zanaatkâr, aydın, arkasız memur ve öğrenciler bu kavramın bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu niteliğiyle TİP, proletaryanın oyuna talip popülist bir siyasi parti olmanın ötesinde, toplumdaki bütün zümrelere sınıf kimliğiyle seslenen bir siyasi partidir. Nitekim parti’nin propaganda metinlerinde, 10 Ekim 1965 Genel seçim kampanyaları sırasında gerek CHP’nin TİP’den rol çalmak üzere sürdürdüğü popülizm gerekse DP’nin devamı niteliğindeki AP’nin saldırgan ve hamasi retoriğinden örneklere sıklıkla yer verilmiştir.

TİP’li milletvekillerinin seçim sonrasındaki beyanlarına bakıldığında, TİP’in parlamentoya girmekteki en temel amacının, hükümetin ulusal bağımsızlık yanlısı politikalar gütmek zorunda kalması için ulusal bağımsızlığı engelleyecek politikaları takip ederek, bu maksatla hazırlanan teklif ve tasarılarla karşı mücadele etmek olduğu görülmektedir.

Başta TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar olmak üzere TİP’lilerin devletçilik ve liberalizm arasında yapmış oldukları ayrımın müphem hale geldiği nokta, başka bir paradoksa yol açmaktadır. TİP’e göre devletçilik, yalnızca özel sektörün üstesinden gelemeyeceği çok büyük sermaye gerektiren yatırımlarda, sahneyi devlete bırakmak gibi bir karma ekonomi düşüncesine karşı çıkmaktadır. Burada kilit nokta devletin önceliğinin yoksul halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek biçimde yatırımları bizatihi kontrol etmesidir. Bir bakıma TİP’in devletçilik yaklaşımında, Sovyetler Birliğinde olduğundan biraz daha esnek ölçüde, orta ve küçük ölçekli yatırımları yapacak özel piyasa unsurlarının da devletin kamu yararını önceleyen müdahalesiyle şekilleneceği ve bu unsurların aşırı zenginleşmesine mahal vermeyecek planlamacı ve kalkınmacı bir model merkezi rol oynamaktadır. Dolayısıyla, TİP’in ekonomi modelinin SSCB’deki gibi tamamen özel mülkiyet karşıtı değil; devletin sosyal fonksiyonunu önceleyen, planlamacı ve bireysel anlamda aşırı servet birikimine izin vermeyen kısmi özel mülkiyete dayanmaktadır.

TİP’li hatiplerin başta Aybar olmak üzere ortak vurgusu, 1961 Anayasasının toplumcu bir anayasa olduğu ve pratikte sosyalizme açık olduğu yönündedir. Zira sosyalist bir kamuoyu yaratabilmek adına, sosyalizme giden yolda Anayasanın engelleyici bir vasfının olmadığı ısrarla dile getirilmiştir. Özellikle Aybar ve Çetin Altan’ın söylevlerine bakıldığında, asırlarca devlet, bürokrasi, ağa ve patron baskısından, “adam yerine konmamaktan” sindirilmiş Türk halkını cesaretlendirerek halkın asırlık öğrenilmiş korkuları yıkması amaç edinilmiştir. TİP’liler “Kendine oy ver” derken, Türkiye’de sosyalizme gidecek yolun ilk sınavı olan toplumun ve onu oluşturan her bir bireyin, devlet otoritesi ve onun etrafında oluşan sinik çıkar zümrelerinin sultasından tıpkı gelişmiş Batı toplumlarındaki gibi bir karşıt kamusal alan oluşturmak suretiyle kendi insani hürriyetlerini kazanarak kurtulmasını muştulamaktadır. TİP’lilerin, sonunda sosyalist devrimin gerçekleşme olasılığı da olsa, merkezi otorite ve temsillerine yaklaşımda taşıdığı kuşkunun kaynaklandığı noktalardan biri budur.

10 Ekim 1965 Genel seçimleri sonucunda, AP'nin elde etmiş olduğu oy çoğunluğu sayesinde tek başına iktidar olması, TİP'li politikacılar tarafından beklenmemekteydi. AP'nin 65 seçimlerinde yüksek oranda oy almış olması, 27 Mayıs'ı halkın geniş yığınları ile özdeşleştiren TİP'li politikacılar açısından şaşırtıcı olmuştur. Nitekim “Sosyal Adalet” dergisinin 20. sayısında yer alan TİP milletvekillerinin 10 Ekim seçimlerinin sonuçlarını değerlendirdikleri yazıda, hemen hemen söyleşi yapılan bütün milletvekillerinin seçimden daha büyük başarı bekledikleri; ama partinin aldığı oy oranı ile çıkardığı milletvekili sayılarının beklentilerinin altında kaldığını göstermektedir. Öte yandan halka yeterli düzeyde ulaşamamış olunmasının temelinde yatan neden, maddi kaynakların yetersiz oluşuna; yani teşkilatların çoğunlukla fakir fukara kişilerden meydana gelmesine bağlanmaktadır. Zira Yahya Kanbolat'ın Hatay özelindeki gözlemlerinden, TİP'in sınıfsal olarak daha hareketli, daha genç ve güvencesiz tabakalar tarafından ilgi gördüğünü; bunun yanında, ücretli ve daha belirgin sorumlulukları olan orta yaşlı çalışanlar tarafından şüphe çektiğini ifade etmek mümkündür.

Şüphesiz TİP'in 1965 genel seçimlerinde beklenen başarıyı gösterememesinin arkasında partiden kaynaklanmayan dışsal bir takım nedenlerde etkili olmuştur. TİP'e yönelik saldırılar ve kara propaganda faaliyetleri, 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri öncesinde aralıksız sürdürülmüştür.

TİP propagandası duygusal çağrışımlara da yer vermektedir. Özellikle radyo konuşmalarının, popülist motifler taşıdığı düşünülmektedir. TİP propagandasının “pathos” ile ilişkisi, Türkiye’de bir sol popülizmin kendine özgü koşullar içinde inşa edilebilmesinin olanaklarını sorgularken önemli bir hareket noktası olarak görülebilir; çünkü politikada duygulanımların oynadığı hayati rolü ve onların ne şekilde harekete geçirildiğini fark etmek, başarılı bir sol popülist strateji tasarlamak açısından belirleyici olabilmektedir.

TİP'in nadirde olsa popülizmi bir amaç değil; bir propaganda aracı olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Zira TİP'i sağ popülizmden ayırtıran unsurlardan biri, onun toplumu bilimsel olarak tahlil etmesi ve propagandistlerinin büyük oranda aydın ve bilim adamlarından oluşmasıdır.

TİP'in sosyalizm söyleminde sıklıkla bilimsellik vurgusu görülmektedir. Bu özelliği ile TİP’de, SSCB’nin Marksist ideoloji yorumunu bilimle bağdaştırmasının

nüveleri görülmektedir. TİP’de, stratejik farklılıklar dışında (Sosyalist mücadelenin, Türkiye’ye özgü koşullar gözetilerek verilmesi, vb) SSCB’deki gibi bilimsel sosyalizm anlayışına sahiptir.

TİP 1965 seçimleriyle parlamentoya 15 milletvekili ile girmesinin akabinde, Türk demokrasi geleneğinin aksaklıklarını en iyi bilen parti olmasına rağmen, biçimsel de olsa günün birinde halkı ikna edebileceğini düşünmüş ve seçim yoluyla Türkiye’de gerçek sosyalizmi iktidara taşıyabileceğine inanmıştır. Dolayısıyla bütün eksikliklerine rağmen çok partili demokrasiyi⁶⁶ de savunmuş, Anayasayı varlığının teminatı olarak görmüştür. Aybar’ın vurguladığı üzere Anayasa çiğnenirse, emekçiler direnme hakkını kullanacaktır. Aybar: “Biz bu duruma düşmek istemeyiz; ancak Anayasa çiğnenirse bütün uyanık kuvvetler ve bizler direnme hakkımızı kullanacağız” demektedir. Zira bu noktadan hareket edilirse, Türkiye’de sosyalist mücadelenin sokağa taşarak terörize olmasını, Anayasanın aleni biçimde siyasi iktidar tarafından çiğnenmesine ve sosyalist harekete Türkiye’de anayasal mücadele hakkı tanınmamasına bağlamak manidar olmaktadır.

Genel olarak TİP retoriğinde kullanılan ikna bileşenlerine bakıldığında, “logos ve pathos”un belirgin biçimde öne çıktığı söylenebilir. Trabzon il teşkilatı tarafından çıkarılan “Sömürücülüğe Karşı Savaş” gazetesinde, anonim halk destanı ve fıkralarında yer alan vülgarize sloganlar ve söylevlere sıklıkla başvurulmuştur. Örneğin 6 Ekim 1965 tarihli Sömürücülüğe Karşı Savaş gazetesinin manşet altı spotunda yer alan “Üç günlük ömür için kahpe dünyada kula kul olmamak kararımız var” sözleri, bunun iyi örneklerinden biridir. Öte yandan yerel yayın organlarında parti adına konuşan hatipler, anti-emperyalizm karşıtlığı yaratabilmek için zaman zaman “Gâvur ve Hristiyanlar” gibi dine gönderme yapan sözcüklere başvurmuş ya da İslami referansları kullanmışlardır. Örneğin Tokat ilinde, TİP çevresince çıkarılan Alınteri gazetesinin 4. sayısında, Hz Muhammed’in “Hali vakti yerinde olanlardan alınır, onların yoksullarına verilir” özdeyişi alıntılanmıştır. Bu açıdan partinin yerel düzeyde zaman zaman dini alıntılar yaptığını anlaşılmaktadır. Bir diğer yazıda, Papa Paul VI’nın BM Genel kurulunda yapmış olduğu

⁶⁶TİP’in siyasi retoriğinde sık sık biçimsel demokrasiye vurgu yapıldığı görülmektedir. Parti yanlısı gazete ve dergilerde yer alan metinlerde, Türkiye’de ki sağ partilerin, iktidara gelebilmek için ‘oy avcılığı’ kabilinde biçimsel olarak halka dayanma gerekliliği duyduğu somut örnekleriyle açıklanmaktadır.

barış ve yoksulluk temalı konuşmasına yer verilmiştir. TİP burada Hristiyan âleminin dini liderine göndermede bulunmak sureti ile sosyalist savlarını desteklemek istemektedir.

TİP'in yayın organları incelendiğinde, Yunanistan ya da dünyanın farklı bölgelerinde TİP benzeri anti-emperyalist mücadele yürüten sol partilerden tanık gösterme tekniğine başvurulmak suretiyle örnek gösterilmektedir. Parti belirli mücadele alanlarında, halkı ikna edebilmek adına kendini bu partiler ile özdeşleştirmektedir.

Tüm dünyada esen 60'lı yılların ulusalcı ve bağımsızlıkçı rüzgârı düşünüldüğünde, TİP'li politikacılarda da milli kalkınmanın gerçekleştirilebileceğine ilişkin iyimser bir özlem vardır. Onlara göre yabancı sermayenin açtığı fabrikalara Türk halkının ihtiyacı yoktur. Türk halkı kendi sosyalizm deneyimi ile milli kalkınmayı sağlayabilecektir. Esas sorun, yüzde 4'ü geçemeyen oy oranına sahip bir siyasi partinin bu kalkınma hamlesini nasıl başarabileceğidir. TİP'in genel seçim propaganda çalışmalarına bakıldığında, halk arasındaki ön kabulde olduğu üzere, “propaganda”, halkı kandırma ve manipüle etme uğraşı olarak addedilmiş, kendi yaptıklarının propaganda olduğu vurgusundan hassasiyetle uzak durulmuştur. TİP'liler dış politikada SSCB taraftarı bir politika izlerken, iç politikada özellikle Anadolu gezilerindeki seçim propagandalarında bağımsızlık yanlısı bir söylem kullanmışlardır.

TİP'in 1965 seçimlerinde Parlamento'da temsil yetkisini elde etmesi, tıpkı batı demokrasilerinde olduğu gibi ilk kez parlamentoda sol'unda yer alması sağlanmış ve Türk demokrasi kültürü, biçimselde olsa sağ ve sol arasında bir denge kurulması imkânına kavuşmuştur.

TİP propagandası incelendiğinde, partinin 1923-1950 arası tek parti (CHP) döneminin modernleşme hamlesini kaldığı yerden sürdürme çabasını taşıdığı görülmektedir. TİP'in toplumculuk anlayışı, bir yönüyle Türk modernleşme projesininin sürdürülmesine duyulan inancın fikri kodlarını taşımaktadır. Zira TİP, ilk defa “Oy avcılığına”, çok partili hayata yeniden geri dönüş ile birlikte İsmet İnönü'nün SSCB korkusuyla, Batıya şirin gözükmek adına devrimlerden taviz vermek suretiyle başvurduğunu düşünmektedir. TİP'e göre, halkın henüz ağalar ve şeyhlerin nüfuzunda Orta Çağ kalıntısı bir bilinçle sandığa gideceği ve oy vereceğini öngören İnönü, 1946'ya geldiğinde CHP'nin iktidarı adına karşı devrimci bloğa hizmet eden politikalar izlemiştir.

TİP'in bir ayağı Türkiye'nin feodal kalıntılarından kurtarılacak son sürat modernleşmesi ve batılı bir medeniyet olma ülküsüne yaslanırken, diğer ayağı bu modernleşme hamlesinin sosyalist ideolojinin rehberliğiyle sürdürülmesi düşüncesine yaslanmaktadır. Siyasal retorik açısından değerlendirildiğinde TİP, toplumun Osmanlıdan beri deyim yerindeyse kafasına vurularak adam olacağına inanan terbiye edici bir anlayış yerine, toplumun kamusal gücünün bilincinde olması ve özgüvenini kazanması için her bir bireyin insan yerine konulduğu ve politik birer özne olarak görüldüğü bir anlayış ile eğitilebileceğine dair bir inanç taşımaktadır. Örneğin araştırma kapsamında incelenen Dönüşüm ve Kurtuluş gazetelerinde halka seslenenler genellikle aydınlar olmasına rağmen, bazı metinlerde yazarlar, dili kullanma biçimleri bakımından didaktik bir amaç gütmek ile birlikte uyandırdıkları çağrışımlarla halkı tepeden terbiye etmeye çalışan despotik bir aydın edasıyla değil; halkın içinden çıkan düşünce ve duygularla doğrudan ona seslendiği izlenimini oluşturmaktadır. Nitekim bu tür yayımların varlığı, “Kendine oy ver” seçim sloganına destek niteliği de taşımaktadır. TİP'in propaganda anlayışı, halka rağmen ve halk adına değil; halk için halkla birlikte prensibine göre kurgulanmıştır. Bu retorik biçiminin dozu zaman zaman artmakta ve Türk siyasal propaganda tarihi çerisinde bir tür modern “parrhesia” kullanımına örnek oluşturmaktadır.

TİP'in propaganda yapma biçiminde, partinin özgün teşkilatlanma yapısının akislerini görmek mümkündür. Parti tüzüğü'nün 53. maddesinde belirtilen parti kadrolarında işçi aydın dengesinin gözetilmesi ilkesi, partinin propaganda çalışmalarında da gözetilmiştir. Zira parti propagandasının sembol isimlerinden biri olan Gaziantepi çoban Hamdoşun, gerek TİP'in Ankara Büyük Sinemada gerçekleştirdiği toplantıda yaptığı konuşması, gerekse 65 seçimleri münasebetiyle devlet radyosundan yaptığı konuşma, partinin yarattığı coşku selinin büyümesinde son derece etkili olmuştur. Topraksız bir ırgatın kendi ekonomik ve sosyal gerçekliğini dile getiren bu seslenişler, doğrudan onun kendi sesi ve sözüyle, radyo mikrofonunun başından Türk halkına ulaşmıştır.

TİP'in sosyalist siyasal düzene ulaşma mücadelesinin öncülüğünü işçi ve köylüye vermesi sadece politik söylem düzeyinde kalmamış aynı zamanda seçim bildirgelerinde de somut bir köylü ya da işçinin sesi işitilir kılınmıştır. Dolayısıyla TİP, işçi, köylü, kent yoksulları gibi geniş emekçi halk kesimleriyle inşa etmeye çalıştığı siyaset pratiğini

tanıtma, yaygınlaştırma ve taban seçmen kitlesi oluşturma amacıyla gazete ve dergilere başvurmuştur.

Öte yandan TİP propagandasının “pathos” ile ilişkisi, Türkiye’de bir sol popülizmin kendine özgü koşullar içinde inşa edilebilmesinin olanaklarını sorgularken önemli bir hareket noktası olarak görülebilir; çünkü politikada duygulanımların oynadığı hayati rolü ve onların ne şekilde harekete geçirildiğini fark etmek, başarılı bir sol popülist strateji tasarlamak açısından belirleyici olabilmektedir.

Siyasal retorikte popülizmin, Türkiye’de ideolojik farklılıkları gözetilmeksizin sağ, merkez sağ ve sosyal demokrat siyasi partiler tarafından tarihsel süreç içerisinde kullanıldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu olgudan hareketle TİP benzeri bir partiye günümüzde duyulan ihtiyaç her geçen gün daha belirgin hale gelmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Abadan, Unat. N.(1966). *Anayasa hukuku ve siyasi bilimler açısından 1965 seçimlerinin tahlili*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Abadan, Unat. N.(1988). “*Türkiye de toplumsal değişme, piyasa araştırmaları ve kamuoyu yoklamaları*, M. Varol (editör). Kamuoyu Araştırmaları Birinci Ulusal Sempozyumu içinde, (ss.33). Ankara: A.Ü BYYO
- Akarcalı, S.(2003). 2. *Dünya Savaşında iletişim ve propaganda*. Ankara: İmaj Yayınları
- Alçora, E.(2015). *Türkiye’de siyasal parti propagandası*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları
- Atabek, N. (2003). *Propaganda ve toplumsal kontrol*, Selçuk iletişim dergisi, 2 (4),ss. 4-12
- Ahmad, F.(2015).*Demokrasi sürecinde Türkiye* (5.Baskı).(Çev: Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayınları
- Algül, S. (2015).*Türkiye sendikal hareketinde salla ilişkiye geçiş yılları: sendikadan siyasete, siyasetten sendikaya. tanzimat’tan günümüze Türkiye işçi sınıfı tarihi*.(Ed: Y. Doğan Çetinkaya; Mehmet. Ö.Alkan).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.369İstanbul: Türkiye
- Altan, Ç.(1965). *Atatürk’ün sosyal görüşleri*. İstanbul: Dönem Yayınevi
- Altan, Ç. (1967). *Onlar uyanırken*. İstanbul: Ararat Yayınevi F
- Altan, Ç.(2005). *Ben milletvekili iken*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Arda, E; Bakan, İ; Bakan; Kemer, B; Kılıçgedik, N. (2003) Sosyal bilimler el sözlüğü. (Ed: Erhan Arda). İstanbul: Alfa Basım Yayım
- Aren, S.(1993) *Tip olayı 1961-1971*.İstanbul: Cem Kültür Yayınları
- Aren, S.(2006). *Puslu camın arkasından*. Ankara: İmge Kitabevi

- Aristoteles. (2020). *Retorik*. (3. Baskı), (Çev: Ari Çokona), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Aşut, A; Atılğan, G.(2021). *Proletaryanın büyüğü kutusu*, Türkiye İşçi Partisi radyoda. İstanbul: Yordam Kitap
- Atılğan, G. (2014). *Behice Boran. Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.445
- Atılğan, G. (2019). *Sanayi kapitalizminin şafağında: Dünyayla ilişkiler. Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat içinde*. (3. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap
- Atılğan, G. (2019). *Tarımsal kapitalizmin sancağı altında: Ekonomik ve toplumsal koşullar. Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat içinde*. (3. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap
- Atılğan, G.(2019). *Behice Boran: Öğretim üyesi, siyasetçi, kuramcı*. (3.Baskı). İstanbul: Yordam Kitap
- Aybar, M.A.(1968). *Bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm*. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Aybar, M.A.(1988).*TİP tarihi (1.Cilt)*. İstanbul: BDS Yayınları
- Aybar, M.A.(1988).*TİP tarihi (2.Cilt)*. İstanbul: BDS Yayınları
- Aybar, M.A.(1988).*TİP tarihi (3.Cilt)*. İstanbul: BDS Yayınları
- Aybar, M.A.(2002). *Marksizm ve sosyalizm üzerine düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Aybar, M.A. (2011).*Neden sosyalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Aydoğdu, Y. (2021). “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçi Şiirin Serüveni II (1960-1980)”, International Journal of Turkish Academic Studies, 2(2), 30-52
- Aysan, Y.(2013). *Afişe çıkmak 1963-1980: Sol’un Görsel Şöleni*.(2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınevi

- Avcioğlu, D.(1969). *Türkiye'nin düzeni*. Ankara: Bilgi Basımevi
- Azrak, Ü.(1962). *Sosyal devlet ve 1961 Türk Anayasasının sistemi*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. ss.208-224
- Babalık, N. (2005). *Türkiye Komünist Partisinin sökülmesi*. Ankara: İmge Kitabevi
- Baines, P.R; Nicholas. J; Shaughnessy, O. (2014). *Political marketing and Propaganda: uses, abuses, misuses, journal of political marketing*, 13 (1,2), pp.1- 18
- Bahadın, Y.Z.(2006). *Meclis'in içinde vurdular bizi*. İstanbul. AsyaŞafak Yayınları
- Ball, J.(2017). *Post-truth. How bullshit conquered the world*. Croydon (UK): CPI Group
- Bartlett, F.C.(1940). *Political propaganda: Current problems*, Cambridge: Cambridge University Press
- Başgil, A.F. (2006). *27 Mayıs ihtilali ve sebepleri* (2.Baskı).(Çev: Cemal Aydın). İstanbul: Yağmur Yayınları
- Batmaz, V.(1999). *Salı toplantıları-Türkiye'de siyasal iletişim*. S.İrvan (Editör). İletişim içinde,(s.152) Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi
- Bavel, J.V; Pereira, A.(2018). *The partisan brain: An identity-based model of political belief. trends cognitive science*. vol. 22 (3), pp.213-224
- Baykal, D.(1970). *Siyasal katılma. Bir davranış denemesi*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Belge, M.(2013). *Sol. Geçiş sürecinde Türkiye*.(Ed: İrvin C Schink; E.Ahmet Tonak). İstanbul: Belge Yayınları, ss.261
- Bernays, E.L. (1928). *Propaganda*. New York: Horace Liveright

Bir, A.A ve Yeles, S.(1991). *1987 Seçimlerinden simgeler. (Editör) Hıfzı Topuz Seçimlerde iletişim politikaları içinde* (ss.195,196). İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınlar

Birsel, Ö.(2005). *Çok seçenekli medya ortamında kitle iletişim araçlarının tüketim ve seçim biçimi: Eskişehir örnekleminde bir izlerkitle araştırması. (Basılmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi*

Black, J. (2011). *Semantics and ethics of propaganda. Journal of Mass Media Ethics*, 16 (2), pp.121-137

Bliven, B. (1926). *Let's have more propaganda. The World Tomorrow* (9) pp 254

Blumler, G.J; Kavanagh, D.(1999). *The third age of political communication: influences and features. political communication*, 16(3), pp. 209-230

Bennett, L.W; Pfetsch, B.(2018). *Rethinking political communication in a time of disrupted public spheres journal of communication*, volume68(2) pp243-253

Bora, T.(2017) *Cereyanlar (Türkiye'de Siyasal İdeolojiler). (Ed: Tanıl Bora).İstanbul: İletişim Yayınları*, ss.617

Bora, G. (2020) *Mayıs 1968 ve görsel kültüre etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Haziran/June 2020 – 37(1), 154-169

Boran, B. (2016). *Türkiye ve sosyalizm sorunları. İstanbul: Yordam Kitap*

Boran, B.(1992). *Toplumsal yapı araştırmaları (İki köy çeşidinin mukayeseli tetkiki). İstanbul: Sarmal Yayınevi*

Brantly, F.A; Fitzgerald, W.C. (2017). *Subverting reality: The role of propaganda in 21stcentury intelligence. International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 30:2, 215-240

Brennan, J.(2017). *Propaganda about propaganda. Critical Review: a Journal of Politics and Society. vol.29 (1), pp 34-38*

Brown, E. (2019). *Propaganda, misinformation, and the epistemic value of democracy*. *Critical Review: a Journal of Politics and Society* 30(8):1-25

Buğra, A. (1995). *Devlet ve işadamları* (2.Baskı). (Çev: Fikret Adaman). İstanbul: İletişim Yayınları

Cantril, H.(1938). *Propaganda analysis*. *The English Journal*. vol. 27 (3) pp. 217-221

Casey, R.D. (1935). *Party campaign propaganda*. University of Minnesota Press, Volume: 179 (1), pp.96-105

Covino, A.W.(1997). *The elements of persuasion*. New York: Longman

Çalışkan, O.(2020). *Ethos yönelimli siyasi retorik: Siyasal ittifaklar ve liderlerin sosyal medyadaki seçim söylemleri üzerine bir analiz*. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, 21 (1), 84-104

Cankaya, Ö. (1997) *Dünden bugüne radyo ve televizyon Türkiye’de radyo-televizyonun gelişim süreci*, İstanbul: Beta

Çankaya, E.(2015). *Siyasal iletişim: Dünya’da ve Türkiye’de*. Ankara: İmge Kitabevi

Çavuşoğlu, H; Pekkaya, M.(2015). *Siyasal propaganda araçlarının seçmen tercihine etkisi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi 10(3), 91- 115

Çodur, G.(2018). *Siyasal reklamcılık retorik:2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sosyal medyada yayınlanan reklamların içerik analizi*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 47, 547-565

Chomsky,N;Herman, E,S.(2012). *Rızanın imalatı. Kitle medyasının ekonomipolitiği*.(2.Basım).(Çev: Ender Abadoğlu). İstanbul: BGST Yayınları

Çoruh, S. (1969). *Propaganda, reklam halkla ilişkiler*. Ankara: Güven Matbaası

- Creswell, W, J.(2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (6. Baskı). (Çev: Tuncay Özsevgenç). (Ed: Mesut Bütün; Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Dinler, A.H.(1990). *TİP tarihinden kesitler (1961-1971)*. İstanbul: Gelenek Yayınevi
- Dodge, R.(1920). *The psychology of propaganda*. Religious education: The official journal of the Religious Education Association. 15 (5), 241-252
- Domenach, J.M.(1961). *Siyasi propaganda*. (Çev: Cevdet Perin). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Domenach, J.M.(1995). *Politika ve propaganda*. İstanbul: Varlık Yayınları
- Ecevit, B.(1968). *Ortanın solu*. (4. Baskı), İstanbul: Tekin Yayınevi
- Ekinci, T,Z.(1995). *Devlet ve ben*. İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Ekinci, T.Z.(2003). *Türkiye İşçi Partisi'nin Anayasa Mahkemesinde açtığı davalar. Özgürleşmenin Sorunları: Mehmet Ali Aybar sempozyumları*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s 210
- Ekinci, T.Z.(2004). *Sol siyaset ve sorunları*. İstanbul: Cem Yayınevi
- Ekinci, T.Z.(2010). *Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler*. İstanbul: TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları.
- Ekmekçi, D.K,(2018). *Oy avı-Türk siyasetinde Amerikanvarileşme ve karizmatik liderlik*. Ankara: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayını
- Ellul, J.(1973). *Propaganda. The formation of man's attitudes*. New York: Vintage Books A Division of Random House
- Emre, Y.(2015). *CHP, Sosyal demokrasi ve sol*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Erdoğan, İ.(1997). *İletişim, egemenlik, mücadeleye giriş*. Ankara: İmge Kitabevi

- Erdoğan, E. Ve Uyan-Semerci, P. (2021) *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi* (4.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- Fırat, Ş,S, E.(2015). *Türk siyasal hayatında özgün bir isim: M.Ali Aybar*. Amme İdare Dergisi, cilt 48, Sayı 2, ss.105-127
- Foucoult, M. (2019). *Doğruyu söylemek*. (7.Baskı), (Çev: Kerem Eksen). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Fraser, L.(1957). *Propaganda*. London: Oxford University Press
- Gözler, K.(2018). *Türk Anayasa Hukuku* (2.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi
- Gülizar, J.(2008). *Burası Türkiye radyoları*. (Ed: Osman Gürkan), Ankara: Sinemis Yayınları
- Güner, F. (2013) *Kalabalık temasının parça bütün açısından çözümlenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Ankara.
- Gürgen, H. (1990). *Propaganda*. Kurgu Dergisi, Sayı: 6, ss.135
- Hakkanson, N;Johansson, B;Vigso, O.(2014). *From propaganda to image building: four phases of Swedish election poster history. Election posters around the globe* pp 319-337
- Haldun, İ. (2015).*Mukaddime II*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık
- Hassan, Ü.(2010). *İbn Haldun metodu ve siyaset teorisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Huang, H.(2014). *Propaganda as signaling*. Comparative Politics 47(4): 419-437)
- Huang, H.(2018). *The pathology of hard propaganda*. The Journal of Politics 80(3),pp.00.00

- Huberman, M,A; Miles, B.M; Saldana, J.(2014). *Qualitive data analyses: a methods sourcebook*. (3. Edition). SAGE Publications: USA
- İnal, A.(1999).*Medya, dil ve iktidar sorunu: İletişim çalışmalarında medya ve siyaset ilişkisini nasıl tartışmalıyız?* S, İrvan (Editör). İletişim, (ss.26). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi
- İnceoğlu ve Y; Özerkan, Ş.(1997). *İletişimde etkileme süreci*. İstanbul: Pan Yayıncılık
- İnsel, A.(1995). *Türkiye toplumunun bunalımı* (2. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları
- İpekçi, A.(1969). *Liderler diyor ki*. İstanbul: Ant Yayınları
- Jameson, F. (1988) “*Periodizing the 60s*”, *social text*, Spring - Summer, 1984, No. 9/10, The 60's without Apology (Spring - Summer, 1984), 178-209
- Kallis, A.A.(2005). *Nazi propaganda and the second World War*. New York: Palgrave Mc Millan
- Kanbolat, Y.(1979). *Olduğu Gibi, eski Türkiye İşçi Partisi üzerine anılar*. Hatay: Bayır Yayınları
- Karadeniz, H. (2015).*Olaylı yıllar ve gençlik* (9. Baskı). İstanbul: Literatür
- Karasar, N.(1998). *Bilimsel araştırma yöntemi* (8.Baskı). Nobel Yayınları: Ankara
- Karpat, K.(1967). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaası
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset* (çev. Güneş ayas) İstanbul: Timaş yayınları
- Karpat, K.(2011). *Türk siyasi tarihi* (2. Baskı). (Çev: Ceren Elitez). İstanbul: Timaş Yayınları
- Kemal, Y.(2011). *Röportaj yazarlığında 60 yıl*. (1. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Kenez, P. (2003). *The birth of the propaganda state 1927-1929*, London: Cambridge
- Keyder, Ç. (1995). *Türkiye’de devlet ve sınıflar* (4. Baskı). İstanbul: İletişim
- Keyder, Ç.(2013). *Türk demokrasisinin ekonomi politiği*. Geçiş sürecinde Türkiye içinde (Der: Irvin C. Schink; E. Ahmet Tonak) (6. Baskı).İstanbul: Belge Yayınları
- Kocabaşoğlu, U.(2010). *Şirket telsizinden devlet radyosuna: TRT öncesi dönemde radyonun tarihsel gelişimi ve Türk siyasal hayatı içindeki yeri*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Koç, Y.(2010). *Türkiye işçi sınıfı tarihi*. Ankara: Epos Yayınları
- Koçak, H.M; Çelik, A; Makal, A. (2016). *Sınıf sendika siyaset: Türkiye emek tarihinden kesitler*. Ankara: İmge Kitabevi
- Köker, L.(1995). *Modernleşme Kemalizm ve demokrasi* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları
- Köker, E. (2007). *Politikanın iletişimi, iletişimin politikası*. Ankara: İmge Kitabevi
- Krippendorff, K. (2019). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, 4.Edt. London: Sage
- Kuran, T. (2018). *Yalanla yaşamak. Tercih çarpıtmasının toplumsal sonuçları*. (3.Baskı), (Çev: Alp Tümertekin) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kurdakul, Ş.(2003). *Cezaevinden Babıali’ye Babıali’den TİP’e*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Kuruoğlu, H.(2006). *Propaganda ve özgürlük aracı olarak radyo*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kuckartz, U. (2013) *Qualitative text analysis: A quide to practice and using software*, London: Sage

- Küçük, Y.(1971). Planlama, kalkınma ve Türkiye. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Küçükömer, İ.(1969).*Düzenin yabancılaşması batılılaşma*. İstanbul: Ant Yayınları
- Küçükömer, İ.(2013).*Cuntacılıktan sivil topluma*. (2.Baskı), İstanbul: Profil Yayıncılık
- Küçükömer, İ.(2013). *Türkiye üstüne tartışmalar*. (2.Baskı), İstanbul: Profil Yayıncılık
- Küçükömer, İ.(2013).*Sivil toplum yazıları*. (2. Baskı), İstanbul: Profil Yayıncılık
- Küçükömer, İ.(2013).*Halk demokrasi istiyor mu?* (2. Baskı), İstanbul: Profil Yayıncılık
- Kümbetoğlu, B.(2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (2.Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Lacław, E.(2018). *Popülist akıl üzerine*.(3.Baskı).(Çev: Nur Betül Çelik), Ankara: Epos Yayınevi
- Lenin, V.İ.(2011). *Ne yapmalı*. (2. Basım). (Çev: Arif Berberoğlu). İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Linan, V.M.(2017). *Historical memory and political propaganda in the Russian Federation*. Communist and Post Communist Studies. 50
- Little, A.T.(2016). *Propaganda and credulity*. Games and Economic Behavior, Volume 102, pp 224-232
- Maigret, E. (2019). *Medya ve iletişim sosyolojisi*. (6. Baskı), (Çev: Halime Yücel) İstanbul: İletişim Yayınları
- Makal, M.(2000). *Karanlığı zorlayanlar*.(4. Baskı), Ankara: Güldikeni Yayınları
- Martin, J. (2014). *Politic & rhetoric*. New York: Routledge.

- Marx, K. (2003). *Kapital III. Cilt.* (4.Baskı),(Çev: Alaattin Bilgi). Ankara: Sol Yayınları
- Meeker, M. (2015).*Türkiye’de gençlik ve şiddet.* Şerif Mardin Türk Modernleşmesi (Ed: Mümtaz’er Türköne; Tuncay Önder) İstanbul: İletişim Yayınları, ss.284
- Mouffe. C.(2002). *Demokratik paradoks.*(Çev: Cevdet Aşkın), Ankara: Epos Yayınevi
- Mouffe. C.(2010). *Siyasal üzerine.* (Çev: Mehmet Ratip), İstanbul: İletişim Yayınları
- Mouffe, C.(2019). *Sol popülizm.* (Çev: Aybars Yanık), İstanbul: İletişim
- Mumcu, U.(1993). *Aybar ile söyleşi, bağımsızlık ve sosyalizm.* (7.Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi
- Mumcu, U.(1994).*Bir uzun yürüyüş* (9.Baskı).İstanbul: Tekin Yayınevi
- Nebioğlu, K.(2003). *Sendika ve İşçi Hareketinde Mehmet Ali Aybar. Özgürleşmenin Sorunları: Mehmet Ali Aybar Sempozyumları,* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s24
- Öymen, A.(2013). *Ve ihtilal.* İstanbul: Doğan Kitap
- Öymen. (2014). *Bir propaganda silahı olarak basın.* İstanbul: Remzi Kitabevi
- Özbudun, E; Kalaycıoğlu, E; Köker, E.(1999). *Türkiye’de demokratik siyasal Kültür.* Ankara: Türk Demokrasi Vakfı
- Özcan, F,C.(2017). *Altmışlı yıllarda Türkiye ekonomisi.* Türkiye’nin 1960’lı yılları içinde. (Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar). İstanbul: İletişim Yayınları
- Özkan, A. (2004). *Siyasal iletişim.* İstanbul: Nesil Yayınları
- Özkan, N. (2014). *Türkiye ve Dünyadan örneklerle seçim kazandıran kampanyalar.* (4. Baskı). İstanbul: MediaCat Kitapları

- Özman, A.(1998). *Mehmet Ali Aybar: sosyalist solda 1940'lerden 1990'lara bir Köprü*. Toplum ve Bilim, Cilt 2 (78), s139
- Öztürk, S.(2011). *Türkiye'de iletişim sosyolojisinin kaynakları: Boran ve Küçükömer'i Semptomal Okumak*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Qualter, H.T. (1980). *Propaganda teorisi ve propagandanın gelişimi*. (Çev: Ünsal Oskay), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 35 (1), s.255
- Parla, T.(1991). *Türkiye'de siyasal kültürün resmi kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları
- Patton, M., Q., (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, 3. Edt. London: Sage.
- Phillips, E.(2009). *State of deception: The power of nazi propaganda*. (Ed: Edwad, Phillips). Washington D.C: USA Holocaust Memorial Museum
- Reich, W.(1946). *The mass psychology of fascism*. New York: Orgone Institute Press
- Robinson, P (2019) *Expanding the Field of Political Communication: Making theh Case for a Fresh Perspective Through "Propaganda Studies"*, Frontiers in Communication, 2. July 2019
- Rozaliyev, Y.N.(1978). *Türkiye'de kapitalizmin gelişme özellikleri (1923-1960)*. (Çev: Azer Yaran). Ankara: Onur Yayınları
- Saç, S.(2017). *İlimli mücadeleden radikal önlemlere:27 Mayıs 1960*. Kaynar, M. (Editör),Türkiye'nin 60'lı yılları içinde (ss.78) .İstanbul: İletişim Yayınları,
- Sakallıoğlu, Ü.C. (1993). *AP-ordu ilişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Sargın, N.(2001). *TİP'li yıllar. Anılar, belgeler*. İstanbul: Felis Yayınevi
- Savran, S.(2010). Savran, S. (2010). *Türkiye'de sınıf mücadeleleri (1908-1980) (1.Cilt)*. İstanbul: Yordam Kitap

- Sencer, M.(1971). *Türkiye’de siyasal partilerin sosyal temelleri*. İstanbul: Geçiş Yayınları
- Schiller, H.(2018) *Zihin yönlendirenler*. (3.Baskı), (Çev: Cevdet Cerit) İstanbul: Pınar Yayınları
- Sjöblom, G.(1968).*Study of party propaganda*. Scandinavian Political Studies. Vol.3 (A3). pp. 15-46
- Stanley, J.(2015). *How propaganda works*. New Jersey: Princeton University Press
- Sülker, K.(1973). *Türkiye’de işçi hareketleri* (2.Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Şanlı, H,K(2012). *Hasan Ali Yücel konuşmaları: Ulusal kimlik inşası ve politik retorik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi
- Şener, M.(2015). *Türkiye solunda üç tarz-ı siyaset*. (2.Baskı), İstanbul: Yordam Kitap
- Şener, M.(2017).*Yön ve Milli Demokratik Devrim hareketleri. Türkiye’nin 60’lı Yılları*. (Ed: Mete Kaan Kaynar).İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 371
- Şimşek, H; Yıldırım, A.(2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Timur, T.(2013). *Osmanlı mirası*. Geçiş sürecinde Türkiye içinde (Der: Irvin C. Schink; E. Ahmet Tonak) (6. Baskı).İstanbul: Belge Yayınları
- Tokgöz, O. (2008). *Siyasal iletişimi anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi
- Topuz, H. (1991).*Kamuoyu yoklamaları*. H.Topuz (Editör), Seçimlerde İletişim Politikaları içinde, (ss.41) İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları
- Tunaya, T.Z.(1995).*Türkiye’de siyasi partiler 1859-1952*. (2.Baskı), İstanbul: Arba Yayınları
- Ulus, Ö.M.(2016).*Türkiye’de sol ve ordu*. İstanbul: İletişim Yayınları

- Unat, N.A.(1966). *Anayasa Hukuku ve siyasi bilimler açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Uyar, H.(2017). *İki darbe arasında CHP*. İstanbul: Doğan Kitap
- Ülgener, S.F.(2006). *İktisadi çözümlenin ahlak ve zihniyet dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları
- Ünsal, A. (2002). *Umuttan yalnızlığa, Türkiye İşçi Partisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Varuy, N. (2003). *Aybar ve 1961 Anayasası. Özgürleşmenin sorunları: Mehmet Ali Aybar Sempozyumları*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s 204-205
- Varuy, N.(2013). *Türkiye İşçi Partisi. Olaylar, belgeler, yorumlar (1961-1971)*.İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları
- Yaşa, M.(1966). *İktisadi meselelerimiz*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası
- Walton, D.(1997). *What is propaganda? And what exactly wrong with it?* Public Affairs Quarterly. Vol.11(4)
- White, S.(1980). *The effectiveness of political propaganda in the USSR*. Soviet Studies, vol.32 (3) pp 323-348
- Wring, D.(1995). *From mass propaganda to political marketing: The transformation of labour party election campaigning*. British Elections and Parties Yearbook, 5 (1)
- Wimberly, C.(2018). *Trump, propaganda, and the politics of resentment*. The Journal of Speculative philosophy. vol. 32 (1), pp.179-189
- Wimbrley, C.(2019). *How propaganda became public relations*. Routledge Studies in Contemporary Philosophy
- Zürcher, E.J.(2014).*Modernleşen Türkiye'nin tarihi*(29.Baskı). (Çev: Y.Saner). İstanbul: İletişim Yayınları

Belge/Doküman

(2003).*İşçi Demokrasi hareketi ve TİP (1963-1965 TKP Belgelerinde).*

(Der: E.Akbulut). İstanbul: TÜSTAV Yayınları

(1968). *TİP üçüncü kongre çalışma raporu.* İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi

(1969). *TİP'linin el kitabı.* İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi

(1965).TİP Nebil Varuy Arşiv Fonu, *TİP Genel Sekreteri Cemal Hakkı Selek imzası ile Genel Başkan M.Ali Aybar'ın seçim sonuçlarını değerlendirme ve partililere genel direktifleri içeren genelgesi.* Kart no: 61,Kutu:3, Zarf:61, Belge türü: Genelge

(1965).TİP Nebil Varuy Arşiv Fonu, *TİP'in 10 Ekim milletvekili seçimleri ile ilgili çıkardığı propaganda bildirisi.* Kart no:317, Kutu: 6, Zarf:317, Belge türü: Bildiri

(1965). TİP Nebil Varuy Arşiv Fonu, *TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar'ın 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı kutlama mesajı.* Kart no: 871, Kutu: 10, Zarf:871, Belge türü: Kutlama mesajı

TÜSTAV Süreli yayınlar kataloğu, Nisan 1965 Sosyal Adalet 13. sayı kapağı

TÜSTAV Süreli yayınlar kataloğu, Eylül 1965 Sosyal Adalet 18. sayı milletvekili aday listeleri

1963-1965 Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları. (Der: Abdullah Nefes). Ankara: Favori Yayınları

İnternet Kaynakları

- Altıntaş, H. (2003). Türk Siyasal Sisteminde Partiler ve Kentleşmenin Kuutplaşma Sürecine Etkileri, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (5) 2003, 1-31 <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868904.pdf> (Erişim tarihi: 20.11.2023)
- Altuncuoğlu, N; Macit, B. (2023). *Bir siyasi propaganda aracı: radyo* (1950-1960). Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 10(96),1266-1281 <https://jshsr.org/index.php/pub/article/view/829/818> (Erişim tarihi:16.11.2023)
- Boran, B.(1941). *Propaganda ve terbiye*. Yurt ve Dünya, sayı 12, Aralık 1941 [Behice Boran Propaganda ve Terbiye.pdf](#) (Erişim tarihi: 11.11.2023)
- Boratav, K. (2020). *Şekibe Çelenk'in güzel sesi*, Cumhuriyet, 28.02.2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/sekibe-celenkin-guzel-sesi-1723867> (Erişim tarihi: 18.11.2023).
- Buçukcu, Öner (2021). “Edilgen Bir Siyasal Kimlik: Türkiye’de ‘Merkez Sağ’”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 17. Sayı: 60. (12-32) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1689977>(Erişimtarihi: 10.11.2023)
- Bulut, S. (2009) 27 Mayıs 1960’dan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19, 73-90 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117978>(Erişimtarihi: 07.10.2023)
- Doğan, Z.(2004). *Siyaset kuramı açısından M.Ali Aybar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul <file:///C:/Users/ADM%C4%B0N/Downloads/0020080.pdf>, (Erişim tarihi: 11.12.2022).
- Edwards, R. and Nicoll, K. (2001). *Researching the rhetoric of lifelong learning*. Journal of Education Policy,16(2),s.103–

- 112 https://www.researchgate.net/publication/261670113_Researching_the_Rhetoric_of_Lifelong_Learning (Erişim tarihi: 10.10.2023)
- İşıklı, A.(2013). *Sosyalizm ve din*. Mülkiye Dergisi, 37(3), 215-129.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/167>, (Erişim tarihi: 18.05.2023)
- İnan, E. (2023). *Türkiye İşçi Partisinin inşa ve gelişimini tetikleyen koşullar*. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, cilt.9, sayı.2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3175405>, (Erişim tarihi: 19.11.2023).
- Keleş, Ç.(1999). *Behice Boran'ın iletişim alanına katkıları*. Kùltür ve İletişim, 2 (1) kış, s.a 15-42, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1934540>, (Erişim tarihi: 26.06.2023).
- Kemal, Y.(1960). *İkinci Cumhuriyetin ihtilal meclisi üyeleri: 22, Binbaşı Muzaffer Karan ile görüşme*. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/23393>, (Erişim tarihi: 20.11.2023).
- Koç, Y.(2010). *İşçi sınıfsız demokratik devrimin işçi sınıfına katkıları*. Mülkiye Dergisi, cilt 34 sayı: 267 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/518> (Erişim tarihi:18.11.2023).
- Kurtoğlu, A.(2005). *Mekânsal Bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler*. European Journal of Turkish Studies social Sciences on Contemporary Turkey, 2(1), <https://journals.openedition.org/ejts/37/> (Erişim tarihi: 20.12.2019).
- Melnikov, N.(2019). *Censorship, propaganda, and political popularity: Evidence from Russia*. SSRN Electronic Journal, (February 8, 2019). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3276926http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3276926> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2020)

- Neudert, L.M.(2017). *Computational propaganda in Germany: A cautionary tale* Computational propaganda research project paper. Working paper No: 2017.7, Oxford University Press https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2017/06/Germany_LMNeditv3.pdf (Erişim tarihi: 18.11.2023)
- Öngel, M.M.(2017). “*Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanması*”: *Türkiye İşçi Partisinin Anayasa Mahkemesin’de açtığı iptal davaları (1963-1971)*. Vira Verita e-dergi, 2017, sayı,6, s.36-100 (ISSN:2149:3081). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/483336> (Erişim tarihi: 11.10.2023).
- Reisigl, M.(2008). *Analyzing political rhetoric*. (Inside the qualitative discourse analyses in the social sciences), (Edited by: Ruth Wodak and Michal Kryzanowski), New York: Palgrave Mcmillan, s. 96 https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=BiFHEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA96&dq=Political+rhetoric&ots=PgLKQRftC9&sig=YNC5FpxrVLkhZcTqjYsv-iYPNMU&redir_esc=y#v=onepage&q=Political%20rhetoric&f=false (Erişim tarihi: 10.10.2023).
- Samur, S. (2016) Liberal Siyasette İmaj: Turgut Özal Örneği, International Turgut Özal Symposium Proceedings, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi, ss, 239-251 https://www.academia.edu/46567066/Turgut_%C3%96zal_Symposium (Erişim tarihi: 10.11.2023)
- Selçuk, S.K. (2023). *Türkiye’de sosyalizm ve demokratik siyaset*. <https://daktilo1984.com/forum/turkiyede-sosyalizm-ve-demokratik-siyaset/> (Erişim tarihi:19.11.2023).
- Şimşek, A.(2001). *Sosyalist gerçekliğe kavramsal bir bakış*. Gelenek, Sayı.69 <https://gelenek.org/sosyalist-gercekcilige-kavramsal-bir-bakis/> (Erişim tarihi: 21.11.2023)

Taştan, İ.Ö.(2011). *Devrimci ethos'un bir uğrağı olarak şehitlik: Devrimci dergisinde ölüm ilanları ve anmalar*. Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları

Dergisi,Cilt(09)Sayı:01.02,<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/63103?locale-attribute=en> (Erişim tarihi: 27.07.2023).

Tatar, A. (2019). *Siyasal pazarlama açısından siyaset kurumu imajının seçmenler tarafından algılanması ve Iğdır iline yönelik bir inceleme*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (4), 2810-2836. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/49747/577565> (Erişim tarihi: 20.11.2023)

Ünser, H.İ.(2021). *Toplumcu gerçekçi Türk romanında komünist propaganda (1950-1960)*. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları (YTEA), (13) 25, ss. 117-142 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1800477>, (Erişim tarihi: 08.04.2023)

Zachry, M.(2008). *Rhetorical analyses*. (Inside the handbook of business discourse part two: Approaches and met hodologies.), (Edited by: Francesca Bargiela-Chiappini). Edingurgh: Edinburgh University Press,s.68-69

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr&id=APaqBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA68&dq=info:jMF6lVh1mXQJ:scholar.google.com/&ots=mF08K32Eag&sig=i3F9ebz-tYSxpxtbpSnRCk_8VN4&redir_esc=y&pli=1#v=onepage&q&f=false (Erişim tarihi: 12.11.2023)

<https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> (Erişim tarihi: 10.11.2023)

<http://www.newadvent.org>, (Erişim tarihi 10.05.2019)

<http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/20.-19632014yillariarasindayapilanyerelyonetimsecimsonuclari.pdf> (Erişim tarihi 29.12.2019)

https://imagine.fandom.com/wiki/Otto_von_Bismarck (Erişim tarihi: 23.10.2020)

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700503.pdf (Erişim tarihi: 11.11.2023)

EKLER

EK-1 KODLAMA CETVELİNDEKİ KATEGORİLERİN TANIMLAMALARI⁶⁷

Yazı Türü: Süreli yayınlarda yer alan içeriklerin yazı türü;

1. Haber
2. makale
3. çeviri
4. Diğer [Tanıtım bülteni, basın açıklaması, bildiri, duyuru, tekzip metni, edebi metin (fıkra, şiir, gözlem, gezi, deneme), alıntı görsel, anket, mektup kamuoyu yoklaması, söyleşi, röportaj, miting konuşması, gözlem, araştırma yazısı]

Temalar: Gazete ve dergi içeriklerinde ele alınan konu;

- 1.Hukuki mücadele (Anayasal meşruiyet vb)
- 2.Toplumsal mücadele/meseleler
3. Siyasal mücadele/meseleler
- 4.Sendikal/sosyal/sınıfsal mücadele/meseleler
- 5.Bağımsızlık
- 6.Kapitalizm
- 7.Emperyalizm/ kültür emperyalizmi
- 8.Marksizm, Sosyalizm ve Komünizm tartışmaları
9. Kalkınma, İlerleme, Gelişme
10. Diğer

⁶⁷İncelenen gazete ve dergi içerikleri, kodlama cetvelinde 8 ayrı kategorik başlık altında toplanan toplam 119 kodlama maddesine (kavram, metafor ve temalar) göre çözümlenmiştir. Kodlama kategorilerinin oluşturulmasında, gazete ve dergilerde yer alan TİP propaganda içeriklerinin çözümlenerek manifest hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Kodlama maddelerinin belirlenmesinde, çalışmanın literatür ve çözümlemeye konu olan arşiv kaynaklarının okumalarında öne çıkan ve en çok tekrar ettiği görülen tema ve kavramlardan yararlanılmıştır.

Konuşanlar: Gazete ve dergilerde okuyucuya seslenen özneler;

1. Türk halkının ve devletinin milli çıkarları adına gazete/dergi
2. Türk halkının ve devletinin milli çıkarları adına yazar
3. Türk halkının ve devletinin milli çıkarları adına parti (TİP)
4. Türk halkının ve devletinin milli çıkarları adına halkın kendisi
5. Türk emekçi sınıfların çıkarları adına gazete/dergi
6. Türk emekçi sınıfların çıkarları adına yazar
7. Türk emekçi sınıfların çıkarları adına parti(TİP)
8. Türk emekçi sınıfların çıkarları adına emekçi sınıfların kendisi
9. Partinin (TİP) ideoloji, program, tüzük strateji ve faaliyetleri adına gazete/dergi
10. Partinin (TİP) ideoloji, program, tüzük strateji ve faaliyetleri adına yazar
11. Partinin (TİP) ideoloji, program, tüzük strateji ve faaliyetleri adına parti(TİP)
12. Partinin (TİP) ideoloji, program, tüzük, strateji ve faaliyetleri adına halkın kendisi
13. Sosyalizm mücadelesi adına gazete/dergi
14. Sosyalizm mücadelesi adına yazar
15. Sosyalizm mücadelesi adına parti (TİP)
16. Sosyalizm mücadelesi adına halkın kendisi
17. Antikapitalizm ve antiemperyalizm mücadelesi adına gazete/dergi
18. Antikapitalizm ve antiemperyalizm mücadelesi adına yazar
19. Antikapitalizm ve antiemperyalizm mücadelesi adına parti (TİP)
20. Antikapitalizm ve antiemperyalizm mücadelesi adına halkın kendisi
21. Okuyucu adına gazete/dergi
22. Okuyucu adına yazar

23. Okuyucu adına parti (TİP)
24. Okuyucu adına halkın kendisi
26. Gençlik adına yazar
27. Gençlik adına parti (TİP)
28. Gençlik adına gençliğin kendisi
29. Antifaşizm adına gazete/dergi
30. Antifaşizm adına yazar
31. Antifaşizm adına parti (TİP)
32. Antifaşizm adına halkın kendisi

Adına Konuşulanlar: Gazete ve dergilerde yazar ve çizerin seslendiği kitle, adına konuşulanlar;

1. Türk halkı
2. Türk emekçi sınıfları
3. Türk aydınları
4. Türk kamuoyu
5. Dünya Kamuoyu
6. Gazete okuyucusu
7. Parti kamuoyu (TİP saflarında yer alan kitle-partililer)
8. Türk gençliği
9. Sosyalist ve Komünistler
10. Politikacılar, idareciler, memurlar
11. Diğer

Eleştirilenler: Gazete ve dergilerde eleştiri konusu olan kişiler, kurumlar, olaylar;

1. Türk hükümetleri (siyasi iktidarlar), bürokrasi, bürokratlar

2. Türk sağı
3. Türk basını (sağ basın)
4. Sarı sendikalar ve sendikacılar
5. Kapitalizm, hâkim sınıflar ve işbirlikçileri (yerli ve yabancı sermaye, toprak ağası, burjuvazi, kapitalistler ve onların yerli ve yabancı işbirlikçileri)
6. Emperyalizm
7. Amerikan emperyalizmi
8. Siyasi partiler ve politikacılar
9. Uluslararası batı yanlısı teşkilatlar ve antlaşmalar (NATO-CENTO vb)
10. Türk halkı
11. Türk emekçi sınıfları
12. Türk solu
13. Türk gençliği
14. Türk aydını
15. Kanunlar
16. Diğer

Yinelenen Metafor ve Klişeler: Gazete ve dergi içeriklerinde en çok tekrar eden metafor, klişe ve kavramlar;

1. Sömürü (sömürü düzeni, yerli ve yabancı sömürücüler, sömüren ve sömürülenler, sömürge)
2. Toplumculuk (toplumcu aydın, toplumcu üniversiteli, toplumcu gazete)
3. Geri kalmışlık, geri bırakılmışlık, fukaralık, yoksulluk az gelişmişlik,
4. Bilimsellik (toplumsal gelişmenin bilimsel yasaları)
5. Çıkar (çıkarıcı, yararcılık kapitalistler, sermayenin çıkarları, çıkarıcı kimseler, çevreler, yabancı sermaye çıkarları, halkın çıkarları, emekçi sınıfların çıkarları)

6. Hâkim sınıflar, egemen sınıflar
7. Anayasa savunusu (Anayasanın tastamam uygulanması)
8. Örgütlenme, örgütlülük
9. Sosyalizm, Sosyalist devrim (mücadele), düzen, sosyalist ekonomi, sosyalizm
10. Uyutulan, aldatılan, kandırılan emekçi
11. Uyanan, bilinçlenen, sorgulayan emekçi
12. Uyanan, bilinçlenen, sorgulayan halk, toplum
13. Uyutulan, aldatılan, kandırılan halk, toplum
14. Uyanan, bilinçlenen, sorgulayan halk
15. Eşitsizlik ve Adaletsizlik
16. Eşitlik ve Sosyal adalet
17. Kapkaççı sermaye, tüccar
18. Sermaye (iş birlikçi), yabancı sermaye, burjuva ağa, düzen partileri sendikaları, patronlar, bey takımı
19. Toplumun, halkın aydınlatılması, bilinçlendirilmesi, uyandırılması
20. Gâvur metaforu (Amerikan gâvuru)
21. Antifaşizm, antifaşist mücadele
22. Antiemperyalizm, antiemperyalist mücadele
23. Demokratik düzen, hayat, hukuk devleti
24. Maşa, kukla, uşak, ajan, paravan, uydu metaforları
25. Cunta, dikta rejimi, faşizm
26. 27 Mayıs
27. Emperyalizm (Özellikle Amerikan emperyalizmi, boyunduruğu
28. Kapitalizm, kapitalist düzen, Kapitalist gelişme, kalkınma yolu

29. Namuslu siyaset, namuslu aydın, namuslu vatandaş
30. Tarihsellik
31. İlerleme, kalkınma (TİP programına göre kapitalist olmayan kalkınma, Ulusal sanayi ve iktisadi kalkınma)
32. Kurulu düzen, bozuk düzen
33. Gerçeklik, (Yurt gerçekleri, dünya gerçekleri gerçek milliyetçilik, gerçek aydınlar gerçek demokrasi)
34. Bağımsızlık milli/ulusal bağımsızlık, milli kurtuluş hareketleri, milliyetçilik, millileştirme, milli menfaatler, çıkarlar, millî tarım, milli sanayi, milli kaynaklar
35. Fukara, yoksul halk, köylü, işçi ezilenler
36. Zenginler
37. Ulusal kurtuluş savaşı ve Kuvay-ı Milliye ruhu
38. Toprak reformu
39. Demokratik yoldan iktidara gelme (seçimle iş başına gelme)
40. Demokratik ikna (TİP'in propaganda yaklaşımı)
41. İlericilik, ilerici güçler, yurtsever aydınlar
42. "Nasırlı eller meclise"
43. Arkasız memurlar
44. İlerici gençlik
45. Gericilik, gericiler

Fotoğraf: Gazete ve dergi metinlerinde kullanılan fotoğraf içeriği;

1. İnsan fotoğrafı (Portre, kitle vb)

2. Olay (durum) fotoğrafı

Fotoğraf Dışı Görsel: Gazete ve dergi metinlerinde yer alan fotoğraf dışı görsel malzeme;

1.Karikatür

2.İllüstrasyon, çizim

EK-2 (1965).TİP Nebil Varuy Arşiv Fonu, *TİP Genel Sekreteri Cemal Hakkı Selek imzası ile Genel Başkan M.Ali Aybar'ın seçim sonuçlarını değerlendirme ve partililere genel direktifleri içeren genelgesi*. Kart no: 61,Kutu:3, Zarf:61, Belge türü: Genelge

10 Ekim 1965 seçimleri sonrasında şekillenen parlamentoda 14+1 milletvekili ile temsil hakkı elde etmesinin ertesinde TİP, gerek meclis içindeki gerekse meclis dışındaki politik retorığının merkezine Anayasa savunusu koymuştur. Zira parti kadrolarının deneyimi dikkate alındığında, Türk demokrasi pratiğini en iyi bilen aydınlardan oluşmuş bir parti olmasına rağmen, günün birinde kitleleri ikna edebileceğine ve seçim yoluyla Türkiye’de sosyalizmi iktidara taşıyabileceğine inanmıştır. Dolayısıyla parti, demokrasinin Türkiye’deki bütün çarpıklıklarına rağmen çok partili demokrasiyi savunmuş, Anayasayı da varlığının bir teminatı olarak görmüştür. Nitekim 10 Ekim seçimlerinden hemen sonra 25 Ekim 1965 tarihinde, TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar’ın Genel Sekreter Cemal Hakkı Selek kanalıyla bütün il ve ilçe yönetim kurullarına yolladığı genelge, TİP’in ve TİP’lilerin izlemesi gereken stratejiyi ve partililerin partiye yönelik tertiplenecek olası tuzaklara karşı uyanık olması gerektiğini detaylı biçimde açıklamaktadır. Genelgenin vermek istediği esas mesajın, Anayasanın sosyalizme kapalı olmadığı dolayısıyla Türkiye’de verilecek meşru bir sosyalist mücadelenin başarılı olabilmesin yegâne yolunun Anayasanın tastamam uygulanmasından geçtiği üzerinedir. 1961 Anayasasında yer alan sosyal devlet ilkesi, toplum düzeni için tek başına bir gaye değildir. O müreffeh bir toplum düzenini gerçekleştirmek için uyulması gereken bir prensipten ibarettir (Azrak, Ü, 1962,s.209). Bu temel prensipten yola çıkarak 1961 Anayasa’nın, toplumu refaha kavuşturacak herhangi bir siyasal ideolojiye ya da bu ideolojik kamptan verilecek yasal mücadeleye kapalı olmadığı açıklıkla söylenebilir. Buna karşı genelgede, sermaye çevreleri ve onların işbirlikçi siyasi odaklarının Anayasayı çiğneme girişiminde bulunabileceğini, buna konuda da uyanık olunması gerektiği belirtilmiştir. Aybar’ın haklılığı kaleme alındığı dönemden çok sonra ortaya

çıkacak tezgâhlanan senaryoyu önceden gördüğünün kanıtı niteliğindeki genelgesinde şu çarpıcı saptamalar yapılmaktadır:

“Bizim görevimiz iktidarı tatbikatta Anayasa çerçevesi içine sokma ve Anayasa çerçevesi içinde kalmaya mecbur etmek olacaktır. Toplumculuk bakımından Türkiye’nin selameti Anayasa içinde çalışmaktır. İsteğimiz, Anayasanın öngördüğü sistem ve düzenin gerçekleşmesini sağlamak, Anayasanın işlemez hale gelmesini önlemektir. Zira Anayasa çiğnenirse direnme hakkı söz konusu olacaktır ki biz böyle bir durumun doğmasını asla temenni etmiyoruz. Ancak, Anayasa çiğnenirse Türkiye’nin uyanık kuvvetleri direnme hakkını elbette ki kullanacaklardır. Bunu bizzat Anayasa emretmektedir. Fakat biz böyle bir durumun doğmasını temenni etmeyiz.”

Kardeşlerim;

Türkiye İşçi Partisinin seçimlerdeki başarısını hâkim sınıflarımız ve onların dışarıdaki efendileri gereği kadar ciddiye almışlardır. Bundan dolayı bu çevrelerin, partimizi sarsmak, çökertmek ve toplumcu hareketi bölüp parçalamak amacıyla yeni saldırılara ve tertiplere hazırlanmakta olduklarını göz önünde bulundurmalıyız. Bugüne kadar partimizin gelişmesini durdurmak, hiç değilse yavaşlatmak için iki taktik kullandılar. Bunlardan birincisi partimize dışarıdan yapılan ve kaba kuvvet, yalan ve iftiraya dayanan saldırılardı. İkincisi de içeride bazı parti yöneticilerine karşı girişilmiş olan yıpratma teşebbüsleriydi. Bu taktiklerin ikisi de başarısızlığa uğramıştır. **Şimdi bir üçüncü yolun denenmesi ihtimali önemle göz önünde bulundurulmalıdır. Partimize sureti halktan görünen bir takım ajanların sokulması ve bu ajanların aracılığıyla kışkırtmalar yapılması mümkündür. Bunlar iktidara seçim yoluyla gelinemeyeceğini, yani hükümetin partimizi kapatmaya hazırlandığını, baskı ve terörün geleceğini söyleyerek üyelerimizi parti dışında teşkilatlanmaya teşvik edebilirler.** Türkiye İşçi Partisi Anayasa teminatı altında ve her işini gün ışığında yapan bir partidir. Üstelik Türkiye İşçi Partisi artık sağlam temellere oturmuş ve bugün yurt ölçüsünde en az 300 bin yurttaşımızın fiili desteğine kavuşmuş demokratik bir kuruluş halindedir. Anayasamızı apaçık çiğnemeyi göze almadıkça partimizin kapatılması mümkün değildir. Unutulmasın ki, Türkiye İşçi Partisini bu çevreler en güçsüz zamanlarda bile kapatamamışlardır. Baskı ve terör ise bizim öteden beri başarıyla karşı koymaya alıştığımız ve artık olağan gördüğümüz bir haldir. Toprak ağaları, kökü dışarıda sermaye çevreleri ve bunların dışarıdaki efendileri şüphesiz Türkiye İşçi Partisini kapatmak isterler; ama istemek başka şeydir, istediğini yapabilmek te bambaşka bir şeydir. Bu çevreler bu isteklerini Anayasayı açıkça çiğnemediği takdirde gerçekleştirilemez. Anayasayı çiğnemek de ellerinde değildir. Çünkü Türkiye’de bugün Anayasaya sahip çıkmış ve onu savunan, sonuna kadar da koruyacak olan sosyal kuvvetler vardır ve bu kuvvetler güçlüdür ve uyanıktır. Bütün bunlardan dolayı partili kardeşlerimin, içimize sokulabilecek ajanların sözlerine

kapılmayacaklarına inanmakla beraber gene de bu gibilerin sinsi çalışmalarını ve kışkırtmalarını zamanında görüp önlememiz ve hazırlanan tuzaklar karşısında uyanık olmalarını zorunlu görürüm.” (25 Kasım 1965 TİP Genel Merkezi Genelgesi, Nebil Varuy Arşiv Fonu).

1965 seçimleri sonrasında çeşitli toplumsal çevrelerin zihninde Türkiye’nin sorunlarının netlik kazanmaya başlaması TİP’in güçlenmesine vesile olmuştur. Bu gelişme kuşkusuz egemen sınıfları tedirgin etmiştir. Bu süreçte sol ideolojilerin zemin bulduğu toplumsal sınıflar gittikçe genişlemeye başlamıştır. Buna kayıtsız kalmayacak burjuvazi, Türk sol ’unu ve en başta da asıl tehdit olarak gördüğü TİP’i bölmek ve yasal alanın dışına itmek için kolları sıvamıştır. Zira Türkiye’de sol ’un ilerleyişi bütün eksikliklerine rağmen sürmekteydi ve devletin iç ve dış bütün imkânları bu ilerleyişin durdurulması için kullanılmalıydı (Karadeniz,2015,s.173-174). Nitekim bu engellemelerin en güçlü dayanaklarından biri TİP’in elinden anayasal mücadele imkânının alınması olacaktı.

Genelgede Aybar’ın partilileri uyanık olunması konusunda uyardığı bir diğer konu, parti tüzüğünün 53. maddesiyle düzenlenmiş parti yönetim organlarında kafa ve kol emekçilerinin eşit düzeyde temsil edilmesi ilkesi üzerinden işçi ve köylülerin AP ve onun temsilcileri tarafından aydınlara karşı kışkırtılabileceği olasılığı üzerine olmuştur.

GENELGE

Bütün il ve ilçe yönetim kurulu başkanlıklarına:

1- Genel Başkanımızın, seçim sonuçlarına inceleyen ve partili kardaşlarımıza genel direktiflerini ihtiva eden mesajı aşağıdadır. İl ve ilçe yönetim kurullarında gündem maddesi haline getirilerek dikkatle incelenmesini ve bütün üyelerimize okutulmasının sağlanmasını önemle rica ederim.

2- Kurullarınızın bundan sonraki somut çalışma programlarına esas olacak Genel Sekreterlik genelgesi en kısa zamanda gönderilecektir.

Başarılar dilerim. Saygılarımla.

Genel Sekreter
Genel Hakkı Selçuk Y.

Genel Başkanımız Mehmet Ali Aybar'ın Mesajı:

"Kardaşlarım:

10 Ekim seçiminden Partimiz başarıyla çıkmıştır. Partimize yeni girmiş olanlarından en eski ve en üst kademede çalışan yöneticilerimize kadar bütün kardaşlarımı, seçimde Partiyi başarıya ulaştırmak için her türlü fedakarlığın azamisini seve seve yapmışlardır. 10 Ekim akşamı bütün partililerin ödevini yapmış insanların rahatlığıyla uyuduklarına inanıyorum.

10 Ekim seçimi, tarihimizde bir dönüm noktası olmuştur. Fıkara halkımızın temsilcileri toplumcular kendi partileri içinde büyük Meclise ilk defa giriyorlar. Türkiye İşçi Partisinin büyük Mecliste yer alması demokratik bayatan ve Anayasa düzeninin temele oturması, Türkiye'nin ve emekçi halkımızın gerçek kurutuluş yolunu bulması anlamını taşır. Bugüne kadar uygulanan "çok partili demokrasi" dedikleri rejim, aslında fıkara halkımızı ve Türkiye'nin kalkınma ve ilerleme sorunlarını dışarda bırakarak toprak ağalarının, kökü dışarda sermaye çevrelerinin çıkarlarına savunan partilerin, memleket kaderine hakim olduğu bir bozuk düzeni yürütmüştür. Artık buna son vermenin zamanı gelmiş bulunuyor. 10 Ekim seçimleri yeni bir dönemin başlangıcıdır. Büyük Mecliste bu bozuk düzenin düzeltilmesi, halk yararına olan Anayasamızın işler hale getirilmesi için gücünü halktan alan partimiz hergün amansız bir mücadele verecektir.

Kardaşlarım:

10 Ekim akşamı iç rahatlığıyla uykuya varmış olmamız ertesi sabah bizi daha güçlü olarak yeni ödevlere atılmak için hazırlamıştır. Gerçekten de büyük mücadele 11 Ekimden itibaren başlamış bulunuyor. 4 yıl sonra başa gürüyoruz. Bunun için şimdiden ödevlerimizi ve sorumluluğumuzu bilerek fedakarca çalışmalarımızı daha büyük bir sevk

./..

ve inançla devam ettirmek zorundayız. San ki yarın yeniden seçime gidiyormuş gibi halkımızı uyarmaya uyandırmaya çalışacağız. Bunun için her ilde teşkilâtımızı biran önce tamamlamamız gerekiyor. İkinci adım olarak parti temsilcileri vasıtasıyla ve her üyemizin bilinçli ve uyanık çalışmalarıyla çevremizi uyandırmaya, gerçekleri ve çözüm yollarını Programımız açısından açıklamaya titizlikle ve yorulmadan bütün çabamızı harcamalıyız. Köylerde, çalıştığımız iş yerlerinde, mahallelerimizde her birimiz Partimizi tanıtır sevdirmeye çalışmalıyız. Emekçi halkımızın ve Türkiye'mizin ancak Türkiye İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle kurtulacağına vatandaşlarımızı inandırmalıyız. Türkiye İşçi Partisi gerçekten yurdumuz ve halkımız için biricik umut kapısıdır. Büyük halk çoğunluğu için Partimiz bir güven kaynağı haline gelmelidir. Bunda her birimizin çevremizde Partimizin bilime dayanan programı ve kadrosuyla yurt sorunlarını çözecek güçte bir kuruluş olduğunu halka anlatması gerekmektedir. Bunun için de programımızı ve parti yayınlarını hepimiz iyice öğrenip bellemeliyiz. Boş lafkarı etmeyeceğiz. Ayrıca ağır başlılığımız ve doğruluğumuzla da çevremizi kişi olarak etkilemeliyiz.

Kardeşlerim; nin

Türkiye İşçi Partisi/ ağır başlı, bilime dayanan, özü sözü bir kuruluş, emekçi halkımızın kurtuluşunu ve Türkiye'mizin tam bağımsızlığını temsil eden bir hareket olduğunu, inancımızdan gelen bir inançla, fakat bilimsel gerçeklere dayanan insanların temkinıyla vatandaşlara yılmadan, usanmadan anlatacağız. Bu işi yaparken sabırlı ve sabırlı olacağız. Karşımızdakileri, bizim görüşlerimizi hemen kabul etmedikleri için asla suçlamayacağız, kınamayacağız. Onların yüzyıllardan beri süregelen gelenekleri, kayıtlı ve kayıtsız kararları bir propagandanın etkisi altında bulunduklarına hatırdan çıkarmayacağız. Bundan dolayı da serinkanlı ve sabırlı olacağız. Her zaman, elle tutulur, somut örnekler vererek gerçeği dile getireceğiz. Kendi kurtuluşlarının Türkiye İşçi Partisi ile beraber olmakta, ona oy vermekte, onu iktidara getirmekte bulunduklarını inandırıcı bir dille taktirliyoruz.

Kardeşlerim;

Türkiye İşçi Partisi büyük Meclise bu seçimlerde 15 milletvekili soktu. ve 51 ilde katıldığı seçimler sonunda 276.101 oy aldı. Bu sonuç önemli bir başarıdır. Dünyada seçimlere ilk olarak katılan bir sosyalist partisinin bu kadar çok milletvekili çıkardığını tarih yazmıyor. İngiliz İşçi Partisi önce parlamentoya bir tek milletvekili ile girebilmiştir. Alman Sosyal Demokrat Partisi de kuruluşundan 20 yıl sonra

ancak 1 milyonun üstünde oy toplayabilmiştir. Partimiz 4, 5 yıl içinde ve taşlı sopalı einsinden en iğrenç yalan ve iftiralara kadar her türlü haince saldırıya rağmen ve üstelik bu seçimlerde devletten öbür partiler gibi para yardımı almadığı halde parasız pulsuz bilinen başarıya ulaşabilmiştir. Bu başarı, siz partili kardeşlerimin sonsuz fedakârlıkları ve emekçi halkımızın hızla uyanışı ile sağlanmıştır.

Kardeşlerim;

Biz toplumu bir partiyiz. Yani emekçi halkımızın iktidara gelmesi ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve politik yapısını, Türkiye'yi tam bağımsız ve ileri bir ülke haline getirmek için köklü dönüşümlerle tozolden değiştirmeyi amaç bilen bir hareketi temsil ediyoruz. İktidara emekçi halkın kendi oylarıyla geleceğine inanıyoruz. Başka bir deyimle Türkiye'de toplumsuluğun, yani sosyalizmin demokratik yoldan gerçekleşeceği kanısındayız. Toplumsuluk (sosyalizm), halka dayanan, emeği en yüce değer olarak kabul eden ve sömürücülüğe son vermek için emekçi halkı itici, yönetici ve düzenleyici biricik güç olarak kabul eden ekonomik, sosyal ve politik bir sistemin adı olduğuna göre toplumsuluğun halkın dışında ve halka zorla dayatılarak gerçekleştirilmesi düşünülemez. Toplumu düzen ancak halk uyandırılarak ve örgütlenilerek, halkın iktidara gelmesiyle ve yurt işlerinde doğrudan doğruya söz ve karar sahibi olmasıyla kurulabilir. Ayrıca Türkiye'yi öteki geri kalmış toplumlara benzemiyen, özellikleri olan bir ülkedir. Türkiye'de halkı hiçe sayarak toplumsuluğu kurma teşebbüslerinin başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir. Halkımızın 88 yıldanberi fasılalarla da olsa oy kullanmaya davet edilmiş olması, halk arasında iktidarın demokratik yoldan el değiştirmesi inancını yaratmıştır. Bu inanç, 1946'dan bu yana büsbütün kuvvetlenmiş bulunuyor. Bugün yurtdışında bulunan Anayasamız da toplumsuluğa açık bir yasadır. Sosyalizme karşı hiçbir sınır koymamıştır. Anayasamız ancak dikta rejimlerini yasaklamaktadır. Bizim görevimiz iktidarı tatbikatta Anayasa çerçevesi içine sokmak ve Anayasa çerçevesi içinde kalmaya mecbur etmek olacaktır. Toplumsuluk bakımından Türkiye'nin selâmeti Anayasa içinde çalışmaktır. İstediğimiz, Anayasanın ön gördüğü sistem ve düzenin gerçekleşmesini sağlamak, Anayasanın işlenmez hâle gelmesini önlemektir. Zira Anayasa çiğnenirse direnme hakkı söz konusu olacaktır, ki biz böyle bir durumun doğmasını asla temenni etmiyoruz. Ancak, Anayasa çiğnenirse Türkiye'nin uyanık kuvvetleri direnme hakkını elbette ki kullanacaklardır. Bunu bizzat Anayasa emretmektedir. Fakat biz böyle bir durumun doğmasını temenni etmeyiz.

Kardeşlerim;

Türkiye İşçi Partisinin seçimlerdeki başarısını hakim sınıflarımız ve onların dışındaki ofendileri gereği kadar ciddiye almışlardır. Bundan dolayı bu çevrelerin, Partimizi

./..

ancak 1 milyonun üstünde oy toplayabilmiştir. Partimiz 4, 5 yıl içinde ve tağı sopalı cinsinden en iğrenç yalan ve iftiralara kadar hor türlü haince saldırıya rağmen ve üstelik bu seçimlerde devletten öbür partiler gibi para yardımı almadığı halde parasız pulsuz bilinen başarıya ulaşabilmiştir. Bu başarı, siz partili kardeşlerimin sonsuz fedakârlıkları ve emekçi halkımızın hızla uyanışı ile sağlanmıştır.

Kardeşlerim;

Biz toplumcu bir partiyiz. Yani emekçi halkımızın iktidara gelmesi ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve politik yapısını, Türkiye'yi tam bağımsız ve ileri bir ülke haline getirmek için köklü dönüşümlerle temelden değiştirmeyi amaç bilen bir hareketi temsil ediyoruz. İktidara emekçi halkın kendi oylarıyla geleceğine inanıyoruz. Başka bir deyişle Türkiye'de toplumculuğun, yani sosyalizmin demokratik yoldan gerçekleşeceği kanısındayız. Toplumsuluk (sosyalizm), halka dayanan, emeği en yüce değer olarak kabul eden ve sömürücülüğe son vermek için emekçi halkı itici, yönetici ve düzenleyici biricik güç olarak kabul eden ekonomik, sosyal ve politik bir sistemin adı olduğuna göre toplumsulukun halkın dışında ve halka zorla dayatılarak gerçekleştirilmesi düşünülemez. Toplumsucu düzen ancak halk uyandırılarak ve örgütlenilerek, halkın iktidara gelmesiyle ve yurt işlerinde doğrudan doğruya söz ve karar sahibi olmasıyla kurulabilir. Ayrıca Türkiye'miz öteki geri kalmış toplumlara benzemiyen, özellikleri olan bir ülkedir. Türkiye'mizde halkı hiçe sayarak toplumsuluk kurma teşebbüslerinin başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir. Halkımızın 88 yıldanberi fasılalarla da olsa oy kullanmaya davet edilmiş olması, halk arasında iktidarın demokratik yoldan olmasını değiştirmesi inancını yaratmıştır. Bu inanç, 1946'dan bu yana bütünü kuvvetlenmiş bulunuyor. Bugün yürürlükte bulunan Anayasamız da toplumsuluğa açık bir yasadır. Sosyalizme karşı hiçbir sınır koymamıştır. Anayasamız ancak dikta rejimlerini yasaklanmaktadır. Bizim görevimiz iktidarı tatbikatta Anayasa çerçevesi içine sokmak ve Anayasa çerçevesi içinde kalmaya mecbur etmek olacaktır. Toplumsuluk bakımından Türkiye'nin solâmeti Anayasa içinde çalışmaktır. İstediğimiz, Anayasanın ön gördüğü sistem ve düzenin gerçekleşmesini sağlamak, Anayasanın işlemeze hâle gelmesini önlemektir. Zira Anayasa çiğnenirse direnme hakkı söz konusu olacaktır, ki biz böyle bir durumun doğmasını asla temenni etmiyoruz. Ancak, Anayasa çiğnenirse Türkiye'nin uyanık kuvvetleri direnme hakkını elbette ki kullanacaklardır. Bunu bizzat Anayasa emretmektedir. Fakat biz böyle bir durumun doğmasını temenni etmeyiz.

Kardeşlerim;

Türkiye İşçi Partisinin seçimlerdeki başarısını hakim sınıflarımız ve onların dışındaki ofendileri gördüğü kadar ciddiye almışlardır. Bundan dolayı bu çevrelerin, Partimizi

Anayasa'nın 28.8.55 d. kısmı

sarsmak, çökertmek ve toplumu hareketi bölüp parçalamak ama çayla yoni saldırılara ve tertiplere hazırlanmakta olduklarını göz önünde bulundurmalıyız. Bugüne kadar Partimizin gelişmesini durdurmak, hiç değilse yavaşlatmak için iki taktik kullandılar. Bunlardan birincisi Partimize dışardan yapılan ve kaba kuvvete, yalan ve iftiraya dayanan saldırıdır. İkincisi de içeride bazı parti yöneticilerine karşı girişilmiş olan yıpratma teşebbüsleriydi. Bu taktiklerin ikisi de başarısızlığa uğramıştır. Şimdi bir üçüncü yolun denemesi ihtimali önemle göz önünde bulundurulmalıdır. Partimize sureti haktan görünmez bir takım ajanların sokulması ve bu ajanların aracılığıyla kışkırtmalar yapılması mümkündür. Bunlar iktidara seçim yoluyla geçilemeyeceğini, yeni hükümetin Partimizi kapatmaya hazırlandığını, baskı ve terörün geleceğini söyleyerek üyelerimizi Parti dışında teşkilatlanmaya teşvik edebilirler. Türkiye İşçi Partisi Anayasa teminatı altında ve her işini gün ışığında yapan bir partidir. Üstelik Türkiye İşçi Partisi artık sağlam temellere oturmuş ve bugün yurt ölçüsünde en az 300 bin yurttaşımızın fiili desteğine kavuşmuş demokratik bir kuruluş halindedir. Anayasamızı apaçık çığnemeyi göze almadıkça Partimizin kapatılması mümkün değildir. Unutulmasın ki, Türkiye İşçi Partisini bu çevreler en güçsüz zamanında bile kapatamamışlardır. Baskı ve terör ise bizim ötedenberi başarıyla karşı koymaya alıştığımız ve artık olağan gördüğümüz bir haldir. Toprak ağaları, kökü dışarda sermaye çevreleri ve bunların dışardaki ofendileri şüphesiz Türkiye İşçi Partisini kapatmak isterler, ama istemek başka şeydir, istediğini yapabilmek to bambaşka bir şeydir. Bu çevreler bu isteklerini Anayasayı açıkça çığnemeden gerçekleştiremezler Anayasayı çığnemek to ellerinde değildir. Çünkü Türkiyede bugün Anayasaya sahip çıkmış ve onu savunan, sonuna kadar da koruyacak olan sosyal kuvvetler vardır ve bu kuvvetler güçlüdür ve uyanıktır. Bütün bunlardan dolayı partili kardeşlerimin, içimize sokulabilecek ajanların sözlerine kapılmayacaklarına inanmakla beraber gone de bu gibilerin sinsi çalışmalarını ve kışkırtmalarını zamanında görüp önlememiz ve hazırlanan tuzaklar karşısında uyanık olmalarını zorunlu görürüm. Bundan sonra partimize yazılmak için başvuracaklar üzerinde titizlikle durulmalıdır. Yeni kayıtlar mutlaka iki eski üyenin sağlık vermesi ve kofil olması şeklinde yapılmalıdır. Beri yandan yukarda anıttığım şekilde kışkırtıcı konuşmalarda bulunan kimselere rastlanırsa bunlar üzerinde de hassasiyetle durulmalıdır. Bu gibilerin maskeleri düşürülerek partiyle ilişkileri hemen kesilmelidir.

Kardeşlerim;

Bu vesileyle sizlere parti tüzüğü'nün 53. maddesi hakkında da

./..

açıklamakarda bulunmak isterim. Bu madde kolu ile, bedeni ile çalışan üyelerimizin parti yönetiminde ağırlıklarını duyurmaları ve parti yönetimine o/o 50 oranında doğrudan doğruya katılmalarını sağlamak için yazılmıştır. Çünkü bugüne kadar toplumsuluğun beklenen gelişmeyi göstermemiş olmasının nedenleri arasında toplumcu aydınlarla emekçi halkımızın olcile verememiş olması da bulunmaktadır. 53. madde, toplumcu kafa emekçilerini kol emekçileriyle fiilen kader birliği etmeye, kol emekçilerini de kafa emekçileriyle dayanışma halinde bulunmaya sevk etmektedir. Bu maddeyi, parti üyeleri arasında kol veya kafa emekçisi olmalarına göre bir ayırım yapılması için vesile sayanlar şüphesiz tüzüğün özüne ve açık sözüne nüfuz edemeyen kimselerdir. Ve bu gibiler hâkim çevrelerin çok istedikleri bir ikiliği Parti içinde bilmeyerek yürütmek durumuna düşmektedirler. Bizim amacımız şüphesiz kol emekçilerini politik hayatta söz ve karar sahibi etmektir. Ama onları toplumcu kafa emekçilerinin karşısına çıkarmak ve bu birbirini tamamlayan iki zümreyi birbirine düşman etmek demek asla değildir. Bizim amacımız kol ve kafa emekçilerini Parti çatısı içinde toplumcu bir kişiliğe kavuşturmaktır. Partinin yönetici kadrosunda yer alan kardeşlerim, yönetici olarak ne işçidirler, ne köylüdürler, ne ayukat, ne doktordurlar. Bunlar toplumcu kişilik kazanmış yöneticilerdir. Tüzüğün 53. maddesinin kol ve kafa emekçileri arasında bir uçurum yaratılmasına vesile yapılması ancak Partimizi bölüp parçalamak isteyenlerin işine yarar. Gerçekten de dikkat ederseniz, Hâkim çevrelerin sözcülüğünü edenler işçileri, köylüleri şu şekilde kışkırtmaktadırlar. Bunlar köylünün, işçinin ayrı bir parti kurabileceklerini söylemekte, fakat bunların arasına aydınların karışmaması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bunlar aydınların işçileri, köylüleri istismar ettiklerini, basamak olarak kullandıklarını iddia etmektedirler. Amaçları işçiyi, köylüyü yalnız bırakmak, toplumcu aydınla kol emekçilerinin kaynaşmasına ve böylece etkin bir güç haline gelmesini önlemektir. Unutulmasın ki, tüzüğümüzün 2. maddesinde toplumcu bir düzenin amaçları belirtilirken kol ve kafa işçisi ayırımının da halkaacağı söylenmektedir. Gerçekten de, toplumcu bir düzende eğitim ve kültür varlığı sınıf ve tabakaların yararlandığı bir nimet olmaktan çıkıp bütün yurttaşlara açılacağı için bütün yurttaşların aydın kişiler olacağı şüphesizdir. Bundan dolayı tüzüğün 53. maddesinin de bu açıdan değerlendirilmek ve Parti içinde ulaşılacak amacın kol emekçisi ve kafa emekçisi ayırımını sürdürmek olmayıp tam tersine kol ve kafa emekçilerini toplumcu bir kişiliğe kavuşturmak olduğu şeklinde anlamak ve yorumlamak gerekmektedir. Şüphesiz kol emekçisi durumunda olan kardeşlerimizin toplumcu bir kişilik kazanmaları bugünkü şartlar içinde kafa emekçilerinden daha

./..

zordur. Çünkü kol emekçileri çoğunlukla öğrenim derecelerinden geçerek fırsatını bulamamış vatandaşlarımızdır. Bundan dolayı 53. maddenin uygulanması da ha uzunca bir süre kol ve kafa emekçilerinin o/o 50 oranında parti organlarına seçilmeleri şeklinde olacaktır. Ancak parti yöneticilerinin program ışığında toplumcu bir eğitimin geçirilmesi ve sorumluluk yüklenmiş kardeşlerimizin bir an önce toplumcu bir kişiliğe kavuşmalarının sağlanması önümüzdeki dönemde öncelikle ele alacağımız bir mesele olacaktır. Kaldı ki, kol emekçisi kardeşlerimizin sorumluluk yerlerine seçilmeleri ve burada toplumcu kafa emekçisi kardeşleriyle yan yana, omuz omuza çalışmaları da bunların bir an önce yetişmelerini sağlamakta ve toplumcu nitelikte birer yönetici kişiliğini bunlara kazandırmaktadır.

Sevgili kardeşlerim;

İkinci milli kurtuluş hareketimizin uyanık öncüleri olmanın sorumluluğunu ve de gururunu taşıyoruz. Önümüzdeki 4 yıl tarihimizin hiç şüphesiz en önemli yılları olacaktır. Türkiye'yi tam bağımsız bir ülke haline getirmek için cesaretle bütün gücümüzü harcayacağız. Halkımızın yoksulluktan, işsizlikten, cahillikten kurtulması, insanca yaşama şartlarına kavuşması herşeyden önce Türkiye'mizin tam bağımsız bir ülke olmasına bağlıdır. Bundan dolayıdır ki, bugün Türkiye İşçi Partisi milli bağımsızlık meselesini ön planda tutmakta ve bütün diğer temel meseleleri bağımsızlık çerçevesi içinde değerlendirmektedir.

10 Ekim seçim emekçi halkımızın iktidara doğru attığı ilk sağlam adımdır. Bu adımı ikinci, üçüncü adımlar izleyecektir. Ve de emekçi halkımız nasırlı elleri ve aydınlık kafasıyla çok kısa zamanda mutlaka iktidara gelecektir. Bunun önüne ne toprak ağaları, ne kapkaççılar, ne Amerikan kumpanyalarının simsarları, ne de bunların dışardaki güçlü efendileri karşı koyabileceklerdir. Zafer bizindir, emekçi halkımızın.

Hepinizin gözlerinizden öperim.

Gözel Başkan
Mehmet Ali Aybar

Mehmet Ali Aybar

EK-3 (1965). TİP Nebil Varuy Arşiv Fonu, *TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar'ın 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı kutlama mesajı*. Kart no: 871, Kutu: 10, Zarf:871, Belge türü: Kutlama mesajı

26

İstanbul, 27 Mayıs 1965

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı dolayısıyla şu mesajı yayınlamıştır.

M E S A J

27 Mayıs'ı, Osmanpaşa marşını söylediğimiz günlerin heyecanı ile anıyoruz. Ve 27 Mayıs'ı, Milli Kurtuluş Savaşı'mızın yeni şartlar altında devamı sayıyoruz. Çünkü 27 Mayıs, dış ve iç sömürücüler emrinde meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı milletçe direnişimizdir; tıpkı kırkbeş yıl öncesi gibi...

27 Mayıs, milli bağımsızlığımıza, egemenlik haklarımıza kıskançça sarılmaktır.

27 Mayıs. "kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün olma" özlemimizdir; sosyal adalettir; temel insan haklarıdır; gerçek demokrasidir.

27 Mayıs, devrimciliktir; köklü dönüşümlerle sömürücü, gerici ekonomik ve sosyal düzenden bir an önce sıyrılma, uygar toplumlara yetişme azmimizdir.

27 Mayıs, plânlı ekonomidir; kapitalist olmiyan yoldan kalkınmadır.

27 Mayıs, barıştır; yarının toplumcu, ileri, mutlu Türkiye'sine giden yolda Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ikinci adımımızdır.

Ve de 27 Mayıs, milletçe "evet" dediğimiz Anayasadır.

Hürriyet ve Anayasa bayramımız, 27 Mayıs'a gönülden bağlı olanların cümlesine kutlu olsun!

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
Genel Başkanı
Mehmet Ali Aybar

EK-4 TÜSTAV Süreli yayınlar kataloğu, Eylül 1965 Sosyal Adalet 18. sayı. 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri TİP milletvekili aday tam listeleri

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MİLLETVEKİLİ ADAYLARININ TAM LİSTESİ

Türkiye İşçi Partisinin 51 ildeki adaylarının mesleklere göre dağılımı şöyledir : İşçi, ırgat, rençper : 101 Sendikacı : 27, Zanaatkâr : 27, Küçük esnaf : 23, şfr : 6, Ev kadını 4, Gazeteci yazar : 20, Sanatçı : 3, ğretmen : 18, Emekli ğretmen : 10, Memur : 14, Teknisyen : 21, Profesör ve Doçent : 4, Emekli subay : 15, Mühendis : 11, Avukat : 36, Serbest meslek sahibi : 22, Tüccar ve müteahhit : 10.

Türkiye İşçi Partisinin 385 adayının 227 si işçi, köylü, esnaf, ve zanaatkâr olmak üzere emekçi halkımızın bilinçli mensuplarıdır. 148 aday dar gelirli yurttaşlarımızdandır : Memur, ğretmen, emekli subay. Nihayet 10 tüccar ve müteahhit aday vardır.

A D A N A

1 — Ali Karcı	Matbaacı
2 — Salih zkarabay	Matbaa işçisi-Sendikacı
3 — M. Kaya Canpolat	Avukat
4 — Selâhattin Uyar	Laborant
5 — Cenani Bıçakçı	Sendikacı
6 — Abdülkadir zdenvar	Sendikacı
7 — Ahmet Korkmaz	Sendikacı
8 — Nurettin etinkıran	Sendikacı
9 — M. Hüsamettin Onarcılar	İnşaat ustası

10 — Hasan Sariaslan	Müzik aleti ustası
11 — Vakıas Aldanmaz	Kitapçı
12 — H. Necdet Glller	İşçi

A D İ Y A M A N

1 — Ziya nder	Sigortacı
2 — Ali şenay Nuran	Linter ustası
3 — Celâlettin Sorgun	Emekli Tngeneral
4 — Rafet Metin	Makinist

A F Y O N

1 — C. Tervik Erikan	Emekli Tngeneral

ADAY LİSTESİ

- 2 — Süreyya Emin Güden Kimya Doktoru, Yük.
Ziraat Müh.
3 — Ahmet Hamdi Barlas Nakliyecisi
4 — Güner Eliçin Yüksek Mimar
5 — Sinan Erçin Kunduracı
6 — İrfan Süleymancoğlu Garson - Sendikacı
7 — Hidayet Gökmen Ahçı

AMASYA

- 1 — Talat Kılıncı Memur (Bağımsız)
3 — Emin Ugander Emekli Hava Albayı
4 — Maksut Tezel İşçi

AGRI

- 1 — Naci Kutlay Doktor
2 — Mehmet Ali Aslan Avukat
3 — Ferit Şahin Dava Vekili

ANKARA

- 1 — Rıza Kuas Sendikacı
2 — Behice Boran (Hatko) Felsefe Doktoru
3 — İbrahim Çetkin Sendikacı
4 — Muzaffer Karan Emekli Kurmay Yarbay
5 — Şaban Erik Sendikacı
6 — Mehmet Ruhi Doğan Köy Muhtarı
7 — Hüseyin Korkmazgil Yazar
8 — Halit Çelenk Avukat
9 — Osman Alabay Çiftçi
10 — İmam Çelik İşçi
11 — Ali Boz Motor Tamircisi
12 — İbrahim Kapagan İnşaat Ustası
13 — Ali Celâl Şimşek Gazeteci
14 — Zehra Şimşek Ebe - Gazeteci
15 — Kemal Çınar Avukat
16 — Cahit Tanör Emekli Kurmay Albay
17 — Cemal Erdem Sürveyan
18 — Hakkı Torun Teknisyen
19 — Vedat Sina Pamukçu Avukat - Sendikacı
20 — İzzet Uyar Müşaviri
21 — Kemal Böke Teknisyen
Şoför

ANTALYA

- 1 — Mustafa Kiyak Kaporta Ustası
2 — Ömer Naci Uğuroğlu Gazeteci
3 — İhsan Köseoğlu İnşaat Kalfası
4 — Hasan Tılmaç Teknisyen
5 — A. Memduh Doğan İşçi - Sendikacı

- 6 — İ. Yaşar Çetin Tesviyeci - İşçi
7 — Tahir Cinet Marangoz

AYDIN

- 1 — Şaban Yıldız Sendikacı
2 — Orhan Şengün Diş Tabibi
3 — Süleyman Alyanak Yüksek Mühendis
4 — Rahmi Saltık Tekstil İşçisi
5 — Mehmet Uçal İnşaat Ustası
6 — Ali Erol İrgat
7 — Mustafa Özcanyüz Şoför
8 — Devri Targıtay Makina İşçisi

BALIKESİR

- 1 — Cenani Güngördü Avukat
2 — M. Girginkardeşler İmalatçı
3 — Bozkurt Alatur Doktor
4 — Bahri Tüzel Kaynakçı
5 — Hilşeyin Dönmez Dokuma İşçisi
6 — Ali Rıza Güney Sendikacı
7 — Halil Dumanoglu Gümrükçü
8 — Mustafa Özdemir Bahçıvan
9 — Sinan Cizre Emekli Yarbay
10 — Yılmaz Dereli Avukat
11 — Mustafa Ertürk Montaj İşçisi

BİNGÖL

- 1 — Kemal Burkan Avukat

ADAY LİSTESİ

2 — Hıdır Güleş

Dokumacı

B İ L E C İ K

1 — Cemal Sezgin

Öğretmen (Bağımsız)

2 — Fikri Köprülüoğlu

Esnaf

B O L U

1 — Atilla Karayel

Emekli Albay

2 — Osman Sercan

İşçi

3 — Fatma Hikmet İsmen

Yüksek Ziraat

Mühendisi (Bağımsız)

4 — Avni Jaji

Avukat

5 — Ergün Ulusoy

İnşaat Mühendisi

6 — Hikmet Çeçen

Memur (Bağımsız)

B U R D U R

1 — Ömer Balköse

Memur (Bağımsız)

2 — Ergun Unaran

Yüksek Mühendis

Mimar

3 — Şerif Tekben

İlk Öğretim Müfettişi
(Bağımsız)

B U R S A

1 — Adnan Cemgil

Öğretmen - Yazar

2 — M. Fevzi Kavuk

Köy Muhtarı

3 — Bedi İleri

Ev kadını

4 — E. Süreyya Canpolat

Yüksek Mimar Mühendis

5 — Osman Bayrak

Debbağ İşçisi - Sendikacı

6 — Ramazan Şentürk

Deri İşçisi

7 — Kemal Özkan

Avukat

8 — Oktay Akbal

Yazar (Bağımsız)

9 — Hamit Eren

Emekli Albay

10 — Muammer Çelebi

Makineci

11 — Mustafa Gülen

Berber

Ç A N A K K A L E

1 — Yaşar Saygıner

İşçi

2 — Ekrem Eras

Dr. Kimyager
(Bağımsız)

3 — Emin Erden

Esnaf

4 — Ş. Süleyman Gökhan

Saatçi

5 — Mehmet Özgüçlü

Öğretmen (Bağımsız)

D E N İ Z L İ

1 — Hasan Bulut

Oto Ticareti

2 — Asım Hışıl

Öğretmen (Bağımsız)

3 — Refik Dula

Kahveci

4 — Naci Erciyes

Doktor

5 — Veli Erdemir

Eski Öğretmen

6 — İbrahim Özgetin

İşçi

7 — Muzaffer Akkaya

Garson

D İ Y A R B A K I R

1 — Tarık Ziya Ekinci

Doktor

2 — Reşat Öner

Şoför

3 — Yücel Önen

Avukat

4 — Hikmet Şengür

Dava Vekili

5 — Abdulkadir Ceyhan

Tuhafiyeci

6 — Mahmut Kılıç

Rençber

7 — Mehmet Sait Bürçün

Sendikacı

E D İ R N E

1 — Talat Akgün

Öğretmen (Bağımsız)

2 — Hamdi Ökte

Dava Muakkepliği

3 — Mustafa Bütün

İnşaat Mühendisi

4 — Hasan Çelikel

Öğretmen (Bağımsız)

E L Ä Z İ Ğ

1 — Hıdır İnce

Köprü Ustası

2 — Şehabettin Ayden

Avukat

3 — Şefik Ulutaş

Fotografçı

4 — Kemal Timuroğlu

Fotografçı

5 — Bahri Atabey

Emekli Öğretmen

E S K İ Ş E H İ R

1 — Bekir Ünal

Şoför

ADAY LİSTESİ

2 — Keriman Kaçar	Ev Kadını
3 — Hüseyin Söğütçükdü	İnşaat Ustası
4 — Mehmet Yavuz	Marangoz
5 — Mustafa Soyvak	Esnaf
6 — Mevlüt Kayhan	Memur

GAZİANTEP

1 — Ahmet Top	Sendikacı
2 — Saip Atay	Doktor
3 — Hürşit Servet	Çiftçi
4 — Mehmet Sağlam	Çiftçi
5 — Nafiz Sanlı	Avukat
6 — Abdülkâdî Çelikel	Arzuhalcı
7 — Ökkeş Sezer	Kırtasiyeci

GİRESUN

1 — Şaban Ersöz (Kerempelioglu)	Yazar - Noter
2 — Kenan Karagülmez	Seyyar Esnaf
3 — Kayhan Oksal	Elektrikçi
4 — Medih Adam	Terzi
5 — İlyas Çakır	Maden İşçisi
6 — Ali Ayli	Memur

HATAY

1 — Yahya Kanbolat	Çiftçi - Yazar
2 — Abdülkerim Dal	Tornacı
3 — Sabri Elçi	Sayacı
4 — Beşir Türkkan	Sendikacı
5 — Cemalettin Yener	Sendikacı
6 — Şaban Gotuk	Şoför
7 — Mehmet Teksoy	Daktügraf

İÇEL

1 — İlhan Tezel	Yüksek Mühendis
2 — Sakıp Bulutlu	Sendikacı
3 — Mustafa Remzi Tol	Çiftçi
4 — Hayrettin Yüksek	Saat Tamircisi
5 — Osman Kurt	Maknisi
6 — Mehmet Derviş Tayer	Doktor (Bağımsız)
7 — Rifat Benli	Sendikacı

İSTANBUL

1 — Mehmet Ali Aybar	Avukat
2 — Çetin Altan	Yazar (Bağımsız)
3 — Sadun Aren	Profesör
4 — Yaşar Kemal Gökçeli	Yazar
5 — Kemal Nebioğlu	Sendikacı
6 — Yılmaz Halkacı	Avukat
7 — F. Nazife Cemgil	Öğretmen Yazar

8 — Mehmet Aziz Erkmen	Şoför - Sendikacı
9 — İbrahim Güzelce	Sendikacı
10 — Ahmet Şen	Rençper
11 — Mahmut Makal	İlköğretim Müfettişi
	Yazar (Bağımsız)
12 — Zevan Biberyan	Yazar
13 — Moris Gabbay	Serbest
14 — Burhan Cahit Ünal	Teorik Fizik Doçenti
15 — Müşerref Hekimoğlu (Başarı)	Gazeteci
16 — Rasih Nuri İleri	Yazar
17 — Hilmi Özgen	Başbakanlık Yüksek Denetim Kurulu Uz manı (Bağımsız)
18 — Metin Erksan	Rejisör (Bağımsız)
19 — Süreyya Gülgün	Bankacı
20 — Cavit Zengin	Kundura İşçisi
21 — Orhan Namık Güner	Şoför
22 — Hüseyin Biber	Tekstil İşçisi
23 — Celâl Beyaz	Sendikacı
24 — Selâhattin Hilâv	Yazar
25 — Avni Erakalın	Sendikacı
26 — İsmail Kenan Aydeniz	Sendikacı
27 — İhsan İşcan	Yakın Yol Makina Zabiti
28 — Müzehher Vâ-Nû	Yazar
29 — Ahmet Cansızoglu	Tekstil İşçisi
30 — Nazım Sarıyavuz	Garson - Sendikacı
31 — Emin Tüver	Kundura İşçisi

sosyal adalet Eylül 1965/45

ADAY LİSTESİ

İZMİR

1 — Cemal Hakkı Selek	Avukat
2 — Rahmi Eşsizhan	Sendikacı
3 — Nihat Sargın	Doktor
4 — Cemal Kırıl	Oto Parçacısı
5 — Suat Aksoy	Ziraat Hukuk Doçenti
6 — A. Başer Kafaoglu	Maliyeci - İktisatçı
7 — Nurhan Uluğ	Avukat
8 — İsmail Manav	Topoğraf
9 — Ayten Okan	Kadın Terzisi
10 — Nasuh Kafalı	Rençber
11 — Mehmet Günay	Tütün İşçisi
12 — Mehmet Ali Eker	İnşaat Ustası
13 — Sadık Arıkan	Cam İşçisi
14 — Naim Serbes	Fotoğrafçı
15 — Necati Tunalı	İnşaat Ustası
16 — Hamdi Duranaslan	Hidrolog
17 — Cafer İstem	Kunduracı

KARS

1 — Adil Kurteç	Avukat
2 — Gazi Aslan	Dava Vekili
3 — Kemal Kaya	Avukat
4 — Hüseyin Öztürk	Öğretmen (Bağımsız)
5 — Rahim Çağlayan	Emekli Başkâtip
6 — Cafer Yayıcı	Sebzeci
7 — İhsan Polat	İnşaat Ustası
8 — Kemal Durmaz	Öğretmen (Bağımsız)
9 — Mehmet Gülcü	İşçi

KAYSERİ

1 — Halil Oyman	Emlak Komisyoncusu
2 — Uğur Cankocak	Sendika Müşaviri
3 — Celâlettin Atıhan	Emekli Yarbay
4 — Osman Hilmi Erdem	Şoför
5 — Kemal İncesu	Ressam
6 — Rauf Erciyes	İplikçi
7 — M. Ruhi Ok	Emekli Memur
8 — H. Gazi Uzuner	Demirci Ustası

KIRKLARELİ

1 — Ayata Beğensel	Sinemaçı
2 — Haşim Çevik	Seyyar Pazarcı
3 — Naim Alsan	Sünnetçi
4 — Ali Baykurt	Bakkal

KOCAELİ

1 — Remzi Bayraktar	Kaynakçı
2 — Cafer Sadık Akhun	Mühendis
3 — Şinasi Yeldan	Avukat
4 — İlyas Sami Başyılmaz	Dökümcü ustası
5 — Osman Köse	Çiftçi

KONYA

1 — Yunus Koçak	Avukat
2 — Sabri Kaplan	İşçi
3 — M. Gazi Demirhan	İşçi
4 — Mustafa Aksungur	Müteahhit
5 — Mehmet Çal	İşçi
6 — Durmuş Ali Acar	İşçi
7 — Cahit Alcan	İlköğretim müfettişi (Bağımsız)
9 — Musa Çınar	Eski Öğretmen
9 — Haydar Dumaner	Rençber
10 — Osman Doğaner	İşçi
11 — Mustafa Tabanoğlu	Çiftçi
12 — Mustafa Ülkü	Rençber
13 — H. Ali Kahveci	Kahveci
14 — Hüseyin Özkan	Avukat
15 — Mehmet Kavaklı	Bakkal
16 — Yaşar Şahi n	Ambar Memuru

MALATYA

1 — M. Hayrettin Abacı	Avukat
2 — Reşo Ali Erdoğan	Çiftçi
3 — İlhami Yaka	Şoför
4 — Ali Seydi Şahin	İşçi
5 — Hüseyin Vural	İşçi
6 — Abdülkadir Sabaner	Terzi

ADAY LİSTESİ

MANİSA

1 — Kemal Bilbaşar	Öğretmen - Yazar
2 — Hasan Hüseyin Saçaklıoğlu	Avukat
3 — Hayrettin Karademir	Öğretmen (Bağımsız)
4 — Ahmet Dünder Ertin	Mali Müşavir
5 — Mustafa Dik	Tütün İşçisi
6 — Ahmet Esem	Terzi
7 — İbrahim Erdoğan	Tezgâhtar
8 — Rafet Şenocak	Şoför
9 — Perihan Özçetin	Ev Kadını
10 — Ethem Yazgan	Gazeteci
11 — Mehmet Gündüz	Rençber

MARAS

1 — Reşit Güçkiran	Makineci
2 — Mustafa Çankaya	İşçi
3 — İbrahim Eyison	İşçi
4 — Mehmet Durdu Ziba	Berber
5 — Hamit Bozkurt	Çiftçi
6 — Kâmil İnanç	Sağlık Memuru

MARDİN

1 — Canip Yıldırım	Avukat
2 — Davut Özcan	Terzi
3 — Hasan Tufan	Sendikacı
4 — Mehmet Yılmaz	Avukat
5 — İdris Sağlam	Esnaf
6 — Hüsnü Açıkbaz	Makineci

MUĞLA

1 — M. Hüsnü Ressanoğlu	Gazeteci
2 — İsmail Dalgıç	Sabuncu Ustası
3 — Mecit Çakar	Sendikacı
4 — Hüseyin Boğazkesen	Celep
5 — Sevin Kural	Ev Kadını

MUŞ

1 — Tahsin İkinci	Avukat
2 — M. Ceydet Karlıdağ	Emekli Öğretmen
3 — Tahsin Avcı	Arzuhalci

NİĞDE

1 — Mehmet Emirlioğlu	Öğretmen (Bağımsız)
2 — Naci Ormanlar	Avukat
3 — Abdullah Kobak	Dökümcü
4 — Hürrem Arman	Öğretmen (Bağımsız)
5 — Seyfettin Asma	Boyacı
1 — Turan Danışkan	Çiftçi

ORDU

2 — İbrahim Kuyumcu	Teknik Öğretmen (Bağımsız)
3 — Halil Aydın	Marangoz
4 — Faruk Karabayoğlu	Gemi Makinisti
5 — Salih Yıldırım	Tesviyeci
6 — Servet Sofuoğlu	Garson - Sendikacı
7 — T. Fikret Madaralı	Emekli Öğretmen
8 — Tahsin Koyungeldi	Tesviyeci

SAKARYA

1 — Orhan Çakar	Çiftçi
2 — İbrahim Önenoglu	İşçi
3 — M. Bekir Kasapoğlu	Memur
4 — M. Cemalettin Barut	Emekli Albay
5 — Ahmet Çetin Saraner	Boru İşçisi
6 — Kâzım Yavuzçiftçi	Teknisyen

SAMSUN

1 — Mehmet Sulhi Kutucu	Doktor
2 — Şevki Erençan	Sendikacı
3 — Abdülkadir Fırat	Teknisyen
4 — Fuat Akar	Rençber
5 — Orhan Kayhan	Mali Müşavir
6 — Hüseyin Adıduyulmuş	Tütün İşçisi
7 — Mümin Ali Ergin	Marangoz
8 — Fahri Koçal	Oto Tamircisi
9 — Mehmet Kuşkaya	Tütün Ticareti
10 — Oğuz Koyutürk	Eczacı
11 — Mehmet Bayrak	İşçi

SİİRT

1 — Enver Aytekin	Yazar - Kitapçı
2 — Şeyhmuş Tunç	Muhtar
3 — İlhami Biner	Terzi
4 — Ali Vehbi Zeğralı	Tabelacı

SİVAS

1 — Ceydet Kudret	Yazar
2 — Sezai Zeren	Sendikacı
3 — M. Cefâlettin Can	Emekli Öğretmen
4 — Naci Peker	İşçi
5 — Sırrı Yalçın	Emekli Binbaşı
6 — Abbas Ugurlu	İşçi
7 — Hamit Başbüyük	İşçi
8 — Züfer Öztürk	İşçi
9 — Halit Tiley	İlgortacı
10 — Hüseyin Dinçtürk	İşçi
11 — Osman Okyıldız	İşçi

sosyal adalet Eylül 1965/47

TEKİRDAĞ

1 — Nebil Varuy	Avukat
2 — Süleyman Üstün	Öğretmen (Bağımsız)
3 — Hamdi Kurt	Kahveci
4 — Savlet Dağlar	Oto Tamircisi

TOKAT

1 — İsmail Çelikel	Topograf
2 — Sermet İçellioglu	Yüksek Mühendis
3 — Melâhat Menzileci	Hemşire
4 — B. Cahit Büyükkıspir	Kırtasiyeci
5 — Hamdi Keleş	Rençber
6 — Bektaş Şekerci	Otelci
7 — Yüksel Baba	Muhasip

TRABZON

1 — Ümrân Baran	Negriyat Uzmanı
2 — Mehmet Şahin	Tüccar
3 — M. Ferit Sezer	Memur
4 — Mümtaz Bozkurt	Emekli Albay
5 — Selâhattin Kaya	Eski Öğretmen
6 — Azız Koç	İnşaat Kalfası
7 — Nuha Reisoglu	Kaptan
8 — Abdürrahim Uluger	Teknik Ressam
9 — Yılmaz Yazoglu	Sendikacı

TUNCELİ

1 — H. İhsan Begimgil	Öğretmen
2 — Tosun Sevinç	Garson

URFA

1 — Hüseyin Kırız	Diş Tabibi
2 — Sami Kutlu	Serbest
3 — Recep Gürel	Eğitimci (Bağımsız)
4 — Hasan Bozkurt	Muhasebeci
5 — Necati Aykaş	Esnaf
6 — Hasan Akkuş	Ticaret (Bağımsız)
7 — Abdürrahim Çevik	Duvarcı Ustası

VAN

1 — Muammer Söğüt	Öğretmen (Bağımsız)
2 — Seyfullah Özaral	Reklamcılık
3 — İlhan Ataöz	Reklamcılık
4 — Alp Selek	Avukat

YOZGAT

1 — Y. Ziya Bahadınlı	Öğretmen - Editör
2 — Rauf Çapan	Avukat
3 — Erol Ersan	Memur
4 — Veli Tandoğan	Muhasebeci
5 — Argun Müceldüli	Diktatör
6 — Ali Kan	İnşaatçı

ZONGULDAK

1 — Kemal Sülker Okur	Sendikacı
2 — Nevzat Köksal	Trafik Kontrol
	Mühendisi
3 — H. Kadri Ötken	Emekli Tuğgeneral
4 — Mahir Uzun	Terzi
5 — Kâmil Coşkun	Doktor
6 — Şaban Çelik	Kundura İşçisi
7 — Müşfik Eren	Yüksek Mimar
8 — Hüsamettin Güven	Makina İşçisi
9 — Mustafa Hevenk	Müzişyen

